

SİZ MÜQƏDDƏS KİTABI ANLAYA BİLƏRSİNİZ!

*Paulun
dördüncü müjdəçi səyahəti
1 Timotey, Tit, 2 Timotey*

BOB ATLI
HERMENEVTİKA (MÜQƏDDƏS KİTAB ŞƏRHİ)
ÜZRƏ PROFESSOR

Tərcümə edən: İ.Pavliy

*Müqəddəs Kitab şərh seriyası
Əhdi-Cədid, Cild 9*

BIBLE LESSONS INTERNATIONAL, MARSHALL, TEXAS

MÜNDƏRİCAT

Bu şərhdə istifadə olunan ixtisarlər.....	6
Müəllifin sözü: Bu Şərh sizə necə kömək edə bilər?.....	7
Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi: Təsdiqlənə bilən həqiqətin şəxsi axtarışı.....	9
Şərh:	
1 və 2 Timoteyə və Titə giriş	16
1 Timotey 1	22
1 Timotey 2	48
1 Timotey 3	69
1 Timotey 4	87
1 Timotey 5	105
1 Timotey 6	118
Titə Məktuba giriş.....	134
Tit 1	136
Tit 2	152
Tit 3	171
2 Timotey 1	183
2 Timotey 2	202
2 Timotey 3	219
2 Timotey 4	228
Əlavələr:	
Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər.....	241
Mətn tənqidçiliyi.....	249
Lüğət	252
Doktrin bəyanatı.....	261

XÜSUSİ MÖVZULARIN MÜNDƏRİCATI

Məsih, 1Tim. 1:1.....	24
Timotey, 1Tim. 1:2.....	25
Ata, 1Tim. 1:2.....	26
İnkişaf etdirmək, 1Tim. 1:4.....	28
Ürək, 1Tim. 1:5.....	29
Musanın Qanununa dair Paulun görüşləri, 1Tim. 1:8.....	31
Əhdi-Cədidə şəər və fəzilətlər, 1Tim. 1:9.....	31
Homoseksuallıq, 1Tim. 1:10.....	33
Şükür, 1Tim. 1:12.....	35
Paulun " <i>Huper</i> " ilə mürəkkəb sözlər yaratması, 1Tim. 1:14.....	38
Paulun <i>Kosmos</i> (dünya) sözünü işlətməsi, 1Tim. 1:15.....	40
İman, iman etmək və ya inam (<i>pistis</i> [isim], <i>pisteuō</i> [feil], <i>pistos</i> [sifət]), 1Tim. 1:16.....	41
Əbədi (yunan idiomu), 1Tim. 1:17.....	43
Əhdi-Cədid peyğəmbərliyi, 1Tim. 1:18.....	44
Vəsətət duası, 1Tim. 2:1.....	49
Bəşəri hökumət, 1Tim. 2:2.....	52
Paulun yazılarında "həqiqət", 1Tim. 2:4.....	55
Təkallahlılıq, 1Tim. 2:5.....	56
Fidyə/satınalma, 1Tim. 2:6.....	58
Dua – qeyri-məhdud və eyni zamanda məhdud, 1Tim. 2:9.....	62
Müqəddəs Kitabda qadınlar, 1Tim. 2:12.....	65
Müqəddəs Kitabda alkoqola və alkoqolizmə qarşı münasibət, 1Tim. 3:3.....	72
İmanlılar cəmiyyəti (<i>Ekklesia</i>), 1Tim. 3:5.....	75
Şeytan, 1Tim. 3:6.....	76
Mühakimə (məsihçilər bir-birini mühakimə etməlidirmi?), 1Tim. 3:7.....	77
Allahın xilas planı, "sirr", 1Tim. 3:9.....	79
Cəmiyyətdə xidmət edən qadınların xüsusiyyətləri, 1Tim. 3:12.....	81
Bəşər (<i>sarx</i>), 1Tim. 3:16.....	84
İsanın göyə qaldırılması, 1Tim. 3:16.....	85

Məsihin təxir edilən ikinci gəlişi, 1Tim. 4:1	88
İmandan dönmə (<i>Aphistēmi</i>), 1Tim. 4:1	89
Cinlər (murdar ruhlar), 1Tim. 4:2	91
Ölümə aparan günah nədir, 1Tim. 4:2	93
Möminlik, 1Tim. 4:7.....	97
YAHVE-nin əbədi xilas planı, 1Tim. 4:10	98
Forma (<i>tupos</i>), 1Tim. 4:12	100
İnsanların üzərinə əl qoyma, 1Tim. 4:14	101
Davam etmənin vacibliyi, 1Tim. 4:16	103
Ağsaqqal, 1Tim. 5:1	106
İnsanın yaşlanması, 1Tim. 5:1	107
Müqəddəslər, 1Tim. 5:10.....	112
Paulun qullara nəsihətləri, 1Tim. 6:1	119
Var-dövlət, 1Tim. 6:8	121
Sınamaq üçün yunan sözləri və mənə çalarlıqları, 1Tim. 6:9.....	124
Əbədi, 1Tim. 6:9.....	125
Seçilmə/əvvəlcədən təyin edilmə və teoloji balansın vacibliyi, 1Tim. 6:12.....	127
İqrar/etiraf, 1Tim. 6:12	128
Amin, 1Tim. 6:16.....	130
Bu dövr və gələcək dövr, 1Tim. 6:17	131
Qnostisizm, Tit. 1:1.....	138
Ümid, Tit. 1:2.....	139
Yerin yaşı və təşəkkül tapması, Tit. 1:2.....	140
Tabəçilik (<i>Hupotassō</i>), Tit. 2:5.....	155
Əvvəlcədən təyin olunma (kalvinizm) və insanın azad iradəsi (arminianizm), Tit. 2:11.....	159
Salehlik, Tit. 2:12.....	162
Məsihin ikinci gəlişini bildirən Əhdi-Cədid terminləri, Tit. 2:13.....	165
Ehtişam/izzət (<i>Doxa</i>), Tit. 2:13.....	167
Səlahiyyət (<i>Exousia</i>), Tit. 2:15	168
ARCHE, Tit. 3:1	172
Vəftiz, Tit. 3:5.....	176
Üçlük, Tit. 3:6.....	177

Allahın adları, 2Tim. 1:1.....	184
Məsihçilər niyə əzab çəkirlər, 2Tim. 1:8	190
Xilas (yunanca feil zamanları), 2Tim. 1:9	191
Çağırılmış, 2Tim. 1:9.....	192
Ləğv olunmuş və qüvvədən düşmüş (<i>Katargeō</i>), 2Tim. 1:10	193
Əminlik, 2Tim. 1:12	195
O gün, 2Tim. 1:12.....	197
Müqəddəs Ruhun bir şəxs olması, 2Tim. 1:14	199
Pastoral Məktublərin ortodoksiyası, 2Tim. 1:14.....	200
Əhd, 2Tim. 2:1	203
İmanda davam etmə, 2Tim. 2:11	207
Allahın Padşahlığında hökmranlıq, 2Tim. 2:12.....	208
İsrailin Allahının xüsusiyyətləri, 2Tim. 2:19	212
Guşədaşı, 2Tim. 2:19	212
Möhür, 2Tim. 2:19.....	213
Rəbbin adı, 2Tim. 2:19	214
Əhdi-Cədidə müqəddəslik/təqdis edilmə, 2Tim. 2:21	215
Əhdi-Ətiqdə tövbə, 2Tim. 2:25.....	217
Erkən imanlılar cəmiyyətinin <i>Kerygma</i> -sı, 2Tim. 3:15	225
Ölülər haradadır, 2Tim. 4:1	229
Allahın Padşahlığı, 2Tim. 4:1	231
Əhdi-Cədidə Ruh (<i>Pneuma</i>), 2Tim. 4:22.....	239

BU ŞƏRH DƏ İSTİFADƏ OLUNAN İXTİSARLAR

- AB "Anchor" Müqəddəs Kitab şərhləri (*Anchor Bible Commentaries*, ed. William Foxwell Albright and David Noel Freedman)
- ABD "Anchor" Müqəddəs Kitab lüğəti (6 cildə) (*Anchor Bible Dictionary* (6 vols.), ed. David Noel Freedman)
- AKOT Əhdi-Ətiq üçün analitik açar (*Analytical Key to the Old Testament* by John Joseph Owens)
- ANET Qədim Yaxın Şərq mətnləri (*Ancient Near Eastern Texts*, James B. Pritchard)
- BDB Əhdi-Ətiqin ibrancə və ingiliscə leksikonu (*A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* by F. Brown, S. R. Driver and C. A. Briggs)
- IDB Şərhinin Müqəddəs Kitab lüğəti (4 cildə) (*The Interpreter's Dictionary of the Bible* (4 vols.), ed. George A. Buttrick)
- ISBE Beynəlxalq standart Müqəddəs Kitab ensiklopediyası (5 cildə) (*International Standard Bible Encyclopedia* (5 vols.), ed. James Orr)
- JB Yerusəlim Bibliyası (*Jerusalem Bible*)
- JPSOA Masoret mətn əsasında Müqəddəs Yazılar: yeni tərcümə (*The Holy Scriptures According to the Masoretic Text: A New Translation* (The Jewish Publication Society of America))
- KB Əhdi-Ətiqin qədim ibrancə və aramicə leksikonu (*The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* by Ludwig Koehler and Walter Baumgartner)
- LAM Qədim şərq əlyazmalar əsasında Müqəddəs Kitab (Peşitta) (*The Holy Bible From Ancient Eastern Manuscripts (the Peshitta)* by George M. Lamsa)
- LXX Septuaqinta (yunanca-ingiliscə variantı) (*Septuagint (Greek-English)* by Zondervan, 1970)
- MOF Bibliyanın yeni tərcüməsi (*C. Mofat*) (*A New Translation of the Bible* by James Moffatt)
- MT Qədim ibrancə masoret mətni (*Masoretic Hebrew Text*)
- NAB Bibliyanın yeni Amerika mətni (*New American Bible Text*)
- NASB Yeni standart Amerika Bibliyası (*New American Standard Bible*)
- NEB Yeni ingiliscə Bibliya (*New English Bible*)
- NET NET Müqəddəs Kitabı: yeni ingiliscə tərcümə (*NET Bible: New English Translation, Second Beta Edition*)
- NIDOTTE Əhdi-Ətiq teologiya və ekzegezasının yeni beynəlxalq lüğəti (5 cildə) (*New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (5 vols.), ed. Willem VanGemeren)
- NIV Yeni beynəlxalq versiya (*New International Version*)
- NJB Yeni Yerusəlim Bibliyası (*New Jerusalem Bible*)
- NRSV Yeni reviziya edilmiş standart Bibliya (*New Revised Standard Bible*)
- OTPG Əhdi-Ətiq sorğu kitabçası (*Old Testament Passing Guide* by Todd S. Beall, William A. Banks and Colin Smith)
- REB Reviziya edilmiş ingiliscə Bibliya (*Revised English Bible*)
- RSV Reviziya edilmiş standart versiya (*Revised Standard Version*)
- SEPT Septuaqinta (yunanca-ingiliscə variantı) (*The Septuagint (Greek-English)* by Zondervan, 1970)
- TCNT İyirminci əsr Əhdi-Cədidi (*The Twentieth Century New Testament*)
- TEV Bu günün ingiliscə versiyası (*Today's English Version* from United Bible Societies)
- YLT Müqəddəs Kitabın Yanq tərəfindən hərfi tərcüməsi (*Young's Literal Translation of the Holy Bible* by Robert Young)
- ZPBE Zondervan şəkilli Bibliya ensiklopediyası (5 cildə) (*Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible* (5 vols.), ed. Merrill C. Tenney)

Müəllifin sözü: Bu Şərh sizə necə kömək edə bilər?

Müqəddəs Kitab şərh, Allahdan ilham almış qədim müəllifin yazdığı mətni qavramaq və bu yolla Allahın dediyini anlayıb bu gün tətbiq etmək məqsədilə həyata keçirilən əqli və ruhani prosesdir.

Ruhani proses son dərəcə önəmlidir, lakin onu müəyyən etmək çətinidir. Bu prosesdə Allaha tabe olmaq, Allahın önündə açıq olmaq vacibdir. Şərh edən adam acı-susamalıdır və (1) Allahın Özünə, (2) Onu tanımağa, (3) Ona xidmət etməyə can atmalıdır. Bu prosesdə dua, etiraf və öz həyatını dəyişdirmək arzusu önəmlidir. Şərh prosesində Müqəddəs Ruh həlledici rol oynayır və Allaha sadıq qalan səmimi məsihçilərin Müqəddəs Kitabı fərqli anlamalarının səbəbi sirr olaraq qalır.

Əqli prosesi təsvir etmək daha asandır. Mətnə yanaşmamız ardıcıl və ədalətli olmalı və şəxsi görüşlərimiz yaxud məzhəbimizin görüşləri bizə təsir etməməlidir. Hamımız müəyyən tarixi şəraitdə formalaşmışıq. Aramızda obyektiv, qərəzsiz şərhçi yoxdur. Bu Şərhə əvvəlki görüşlərimizin təsirindən azad olmaq üçün üç şərh etmə prinsipindən ibarət olan ciddi əqli proses təqdim olunur.

Birinci prinsip

Birinci prinsip Müqəddəs Yazıya daxil olan verilən kitabın yazıldığı tarixi konteksti və konkret tarixi yazılma münasibətini öyrənməkdən ibarətdir. Orijinal müəllifin bir məqsədi, çatdırmaq istədiyi bir fikri var idi. Mətnin mənası, Allahdan ilham almış orijinal qədim müəllifin heç ağlına gəlməyən bir məna ola bilməz. Əsas olan, müəllifin məqsədidir, bizim öz tarixi, emosional, mədəni, şəxsi və ya konfessional tələblərimiz deyildir. Tətbiq şərhin mühüm bir hissəsidir, lakin müvafiq şərh həmişə tətbiqdən əvvəl olmalıdır. Müqəddəs Kitaba daxil olan hər mətnin yalnız bir mənası olduğu təkrar-təkrar vurğulanmalıdır. Bu məna, orijinal müəllifin Müqəddəs Ruhun rəhbərliyi altında öz dövrünün insanlarına ifadə etmək istədiyi fikirdir. Bu tək məna fərqli mədəniyyətlərə, vəziyyət və şəraitlərə çoxlu yollarla tətbiq oluna bilər. Bütün tətbiq yolları orijinal müəllifin əsas həqiqəti ilə əlaqəli olmalıdır. Bu səbəbdən şərh üçün bu köməkçi vəsaitin Müqəddəs Kitaba daxil olan hər kitabı giriş hissəsi ilə təmin etməsi nəzərdə tutulmuşdur.

İkinci prinsip

İkinci prinsip, mətnin hissələrini müəyyən etməkdən ibarətdir. Müqəddəs Kitaba daxil olan hər kitab vahid mətnədir. Həqiqətin bir cəhətini ayırmaq üçün başqa cəhətlərini kənar etməyə şərhçilərin haqqı yoxdur. Buna görə biz Müqəddəs Kitaba daxil olan bir kitabın ayrı-ayrı hissələrini şərh etməzdən əvvəl bütün kitabın məqsədini anlamağa çalışmalıyıq. Ayrı hissələrin (fəsillər, paragraflar, ayələr) mənası bütün kitaba uyğun olmayan bir məna ola bilməz. Şərh, tam kitaba deduktiv yanaşmadan başlayıb ayrı-ayrı hissələrə induktiv yanaşmaya doğru hərəkət etməlidir. Beləliklə, şərh üçün bu köməkçi vəsait, Kəlamı öyrənən şəxsin mətnin hər hissəsinin strukturunu paragraflarla təhlil etməyinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabın paragraflara və fəsillərə bölünməsi Allahdan ilham almış deyildir, amma düşüncə vahidlərini müəyyən etməyimizə kömək edir.

Müqəddəs Kitab müəllifinin nəzərdə tutduğu mənanı izləmək üçün nə cümlə, nə fraza, nə də söz səviyyəsində deyil, paraqraf səviyyəsində şərh etmək əsasdır. Paraqraflar çox vaxt tema və ya tematik cümlə olaraq adlandırılan vahid mövzuya əsaslanır. Paraqrafdakı hər söz, fraza və cümlə bu vahid mövzu ilə əlaqəlidir. Bunlar mövzunu məhdudlaşdırır, genişlədir, izah edir və/və ya sual altına qoyur. Düzgün şərhin həqiqi açarı, Müqəddəs Kitaba daxil olan verilən kitabı təşkil edən ayrı-ayrı hissələrdən paraqraf səviyyəsində orijinal müəllifin fikrini izləməkdir. Şərh üçün bu köməkçi vəsait, Kəlamı öyrənən şəxsin müasir ingiliscə tərcümələri müqayisə edərək bunu etməyinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu məqsədlə fərqli tərcümə nəzəriyyələri əsasında yerinə yetirilmiş ingiliscə tərcümələri seçilmişdir.

1. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətinin (United Bible Society) yunanca mətninin reviziya edilmiş dördüncü nəşridir (UBS⁴). Bu mətn müasir mətnşünaslar tərəfindən paragraflara bölünmüşdür.
2. Kral Yakovun yeni versiyası (New King James Version – NKJV), “Tekstus Reseptus” (Textus Receptus) olaraq bilinən yunanca əlyazma ənənəsinə əsaslanan sözbəsöz hərfi tərcümədir. O, digər tərcümələrdən

daha uzun paraqraflara bölünmüşdür. Bu uzun hissələr Kəlamı öyrənənlərin vahid mövzuları görməyinə kömək edir.

3. Yenidən reviziya edilmiş standart versiya (New Revised Standard Version – NRSV), uyğunlaşdırılmış sözbəsöz tərcümədir. Aşağıdakı iki müasir versiyanın orta nöqtəsini təşkil edir. Onun paraqraflara bölünməsi mövzuları müəyyən etmək üçün xeyli faydalıdır.
4. Bu günün ingiliscə versiyası (Today's English Version – TEV), Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyəti tərəfindən nəşr edilmiş dinamik ekvivalent tərcüməsidir. Bu versiyada Müqəddəs Kitab elə tərcümə olunub ki, müasir ingilis oxucu və ya dinləyici yunanca mətnin mənasını anlaya bilsin. Bu tərcümədə, ələlxüsus Müjdələrdə, Yeni beynəlxalq versiyada (New International Version – NIV) olduğu kimi, mətn mövzulara görə deyil, söyləyicilərə görə paraqraflara bölünmüşdür. Şərhinin məqsədləri üçün bu heç də faydalı deyildir. Maraqlıdır ki, UBS⁴ və TEV eyni cəmiyyət tərəfindən nəşr olunub, amma paraqraflara bölünməsi fərqlidir.
5. Yerusəlim Bibliyası (Jerusalem Bible – JB), fransız katolik tərcüməsinə əsaslanan bir dinamik ekvivalent tərcüməsidir. Bu versiya, Avropa nöqtəyi-nəzərindən paraqraflara bölünməsi ilə müqayisə etmə baxımından çox faydalıdır.
6. Əsas olaraq qəbul edilən mətn 1995-də yenilənmiş Yeni amerikan standart Bibliyadır (New American Standard Bible – NASB). Bu da sözbəsöz tərcümədir. Ayələrin şərhini bu paraqraflara bölünmə qaydasını izləyir.

Üçüncü prinsip

Üçüncü prinsip, Müqəddəs Kitabı söz və ifadələrinin mümkün qədər geniş mənada (semantik sahəsində) qavranılması üçün müxtəlif tərcümələrdə oxumaqdan ibarətdir. Yunanca bir ifadə və ya söz çox vaxt bir neçə mənada başa düşülə bilər. Müxtəlif tərcümələr bu mənə variantlarını üzə çıxarır və beləcə yunanca əlyazma variantlarını aşkarlayıb izah etməkdə kömək edir. Bunlar doktrinə təsir etmir, lakin Allahdan ilham almış qədim müəllif tərəfindən yazılmış orijinal mətnə geri qayıtmağımıza kömək edir.

Bu Şərh, Kəlamı öyrənən şəxsə öz şərhlərini tez yoxlamaq imkanı verir. Qəti şəkildə öyrətmək üçün deyil, məlumatlarla təmin etmək və düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Digər mümkün şərhələr çox vaxt həddən artıq məhdud və doqmatik olmamaq və öz məzhəbimizə qapanmamaq üçün bizə kömək edir. Şərhçilər, qədim mətnin bəzən nə qədər anlaşılmaz olduğunu dərk etmək üçün daha geniş şərh variantlarına bələd olmalıdır. Müqəddəs Kitabı həqiqətin mənbəyi olaraq qəbul edən məsihçilərin öz aralarında nə qədər az həmfikir olması dəhşət doğurur.

Bu prinsiplər məni qədim mətn ilə çarpışaraq düşüncəmi formalaşdıran tarixi şəraitdən əhəmiyyətli dərəcədə azad olmağıma kömək etmişdir. Bunların sizin üçün də xeyir-dua olacağına ümid edirəm.

Bob Atli

27 iyun 1996-cı il

© 2013 Bible Lessons International. Bütün hüquqlar qorunur.

MÜQƏDDƏS KİTABI YAXŞI OXUMA BƏLƏDÇİSİ: TƏSDİQLƏNƏN BİLƏN HƏQİQƏTİN ŞƏXSİ AXTARIŞI

Aşağıda Dr. Bob Atlinin hermenevtika fəlsəfəsinin və şərhlərində istifadə olunan üsulların qısa izahatı təqdim olunur.

Həqiqəti bilmək mümkündürmü? Həqiqət haradan tapılır? Həqiqəti məntiqə təsdiqləmək mümkündürmü? Ən yüksək səlahiyyət varmıdır? Həyatımız, dünyamız üçün bələdçi ola biləcək mütləq həqiqətlər varmıdır? Həyatın mənası varmıdır? Niyə buradayıq? Haraya gedirik? Bütün şüurlu insanları düşündürən bu suallar, zamanın başlanğıcından bəri insan düşüncəsini məşğul etmişdir (Vaiz 1:13-18; 3:9-11). Mən həyatın mənasını tapmaqdan ötrə öz şəxsi axtarışımı yada salıram. Əsasən ailəmdə imanlı olan bəzi şəxslərin şəhadəti sayəsində hələ gənc yaşda Məsihə iman gətirdim. Böyüdükcə özüm və dünyam haqqındakı suallarım da böyüdü. Bəsit mədəni və dini klişelər mənə oxuduğum və ya keçirdiyim təcrübələrin mənasını anlamaqda heç kömək etmədi. O vaxt qarışıqlıq və axtarış içində idim, bu etinasız, amansız dünyada həsrət çəkir, tez-tez ümitsizlik hissi keçirirdim.

Çoxları bu mühüm suallara cavab verdiklərini iddia ediblər, lakin mən bu məsələni araşdırıb düşündükdən sonra elə nəticəyə gəldim ki, onların cavabları (1) şəxsi fəlsəfələrinə, (2) qədim əsatirlərə, (3) şəxsi təcrübələrinə və ya (4) psixoloji qavrayışlarına əsaslanırdı. Mən öz dünyagörüşümü, həyatımın mənası və məqsədini əsaslandırma biləcəyim qanəedici bir təsdiq, bir sübut, bir məntiq axtarırdım. Bütün bunları Müqəddəs Kitabı araşdırmalarımda tapdım. Müqəddəs Kitabın etibarlılığını axtarmağa başladım və (1) Müqəddəs Kitabın arxeologiya tərəfindən təsdiqlənən tarixi dəqiqliyi, (2) Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərinin düzgünlüyü, (3) on altı əsr müddətində yazılmış olan Müqəddəs Kitabın təlim vəhdəti və (4) Müqəddəs Kitaba təmasa girəndən sonra həyatları dəyişən insanların şəxsi şəhadətləri vasitəsilə onu tapdım. Vahid iman və əqidə sistemi olan məsihçilik, insan həyatının mürəkkəb məsələlərini həll etməyə qadirdir. Bu məni nəinki əqli bir təməllə təmin etdi, həm də Müqəddəs Kitaba əsaslanan imanın təcrübi cəhəti mənə emosional sevinc və sabitlik gətirdi.

Elə bilirdim ki, Müqəddəs Yazı ilə dərk edilən Məsihdə həyatımın mənasını tapmışam. Bu, məstədicici bir təcrübə idi, emosional coşğunluqdur. Bir cəmiyyət və ya düşüncə məktəbi daxilində belə bu Kitabın nə qədər çox sayda müxtəlif şərhlərinin müdafiə edildiyini dərk edəndə keçirdiyim sarsıntı və ağrı hələ yadımdadır. Müqəddəs Kitabın Allahdan ilham almış mətn olduğunu və etibarlılığını təsdiqləmək, işin sonu deyil, başlanğıcı idi. Müqəddəs Yazının səlahiyyətinə və etibarlılığına inanan şəxslərin onun çoxlu çətin yerlərinə dair fərqli, hətta bir-birinə zidd şərhlərini necə təsdiq və ya rədd etmək olar? Bu iş həyatımın məqsədi və iman yolumda macərə olmuşdur. Məsihə iman edəndə sülh və sevincə nail olduğumu bilirdim. Bir yandan mədəniyyətimin nisbiliyi, digər yandan bir-birinə zidd olan dini sistemlərin doqmatizmi və məzhəblərin iddiaları arasında qalan zehnim mütləq həqiqətlərin arzusunda idi. Qədim ədəbiyyatı şərh etməyə düzgün bir yanaşma axtararkən tarixi, mədəni, konfessional və təcrübi baxımdan öz qeyri-obyektivliyimi kəşf etməyimə təəccübləndim. Demə, Müqəddəs Kitabı çox vaxt sadəcə olaraq öz görüşlərimi daha da təsdiqləmək məqsədilə oxumuşdum. Bundan doqmatik şəkildə başqalarına hücum etmək üçün istifadə edir və beləcə öz şübhələrimi və gücsüzlüyümü bir daha təsdiqləyirdim. Bu həqiqəti dərk edəndə nə qədər əzab çəkdim!

Büsbütün obyektiv olmaq mümkün olmasa da, Müqəddəs Kitabın daha yaxşı bir oxucusu olmaq mümkündür. Qeyri-obyektivliyimi boynuma alıb ondan agah olmaqla onu məhdudlaşdırma bilərəm. Ondən hələ tam azad olmamışam, lakin öz zəifliyimi boynuma almışam. Şərhcinin özü çox vaxt Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumanın ən qatı düşməni olur! Mən Müqəddəs Kitabı öyrənəndə ona müəyyən qənaətlərlə yanaşıram. Bu qənaətlərimi sizin mühakiməsinə verirəm, hörmətli oxucu. Bunlar aşağıda sadalanır:

I. Qənaətlər

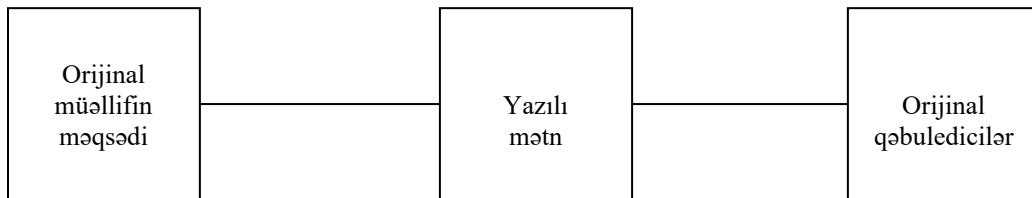
1. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitab həqiqi yeganə Allahın Özünü tanıtdığı yeganə mətn və Allahdan ilham almış yeganə kitabdır. Buna görə də müəyyən tarixi şəraitdə bəşəri bir yazıçı vasitəsilə fikrini ifadə edən orijinal ilahi müəllifin məqsədi işığında şərh edilməsi vacibdir.
2. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitab adı insan üçün yazılmışdır – hər kəs üçün! Allah müəyyən tarixi və mədəni kontekstdə bizə açıq şəkildə danışmaq üçün Öz nitqini bizə görə uyğunlaşdırmışdır. Allah həqiqəti gizlətmir. O istəyir ki, biz həqiqəti dərk edək! Buna görə Yazı bizim dövrümüzün işığında deyil, yazıldığı dövrün işığında şərh edilməlidir. Müqəddəs Kitabı, onu birinci oxuyan və ya eşidən şəxslərin ağına gəlməyən bir mənada anlamaq olmaz. Bu Kitab adı insan üçün anlaşılandır və bu Kitabda adı bəşəri ünsiyyətin formalarından və üsullarından istifadə olunur.
3. Mən inanıram ki, Müqəddəs Kitabın vahid təlimi və məqsədi vardır. Müqəddəs Kitabda çətin və paradoksal yerlər varsa da, ziddiyyətlər yoxdur. Beləliklə, Müqəddəs Kitabın ən yaxşı şərhçisi özüdür.
4. Mən inanıram ki, hər mətn parçasının (peyğəmbərliklər istisna olmaqla) yalnız bir mənası vardır və bu məna Allahdan ilham almış orijinal müəllifin məqsədinə əsaslanır. Biz heç vaxt orijinal müəllifin məqsədini bildiyimizdən tam əmin ola bilməsək də, bu istiqamətə yönəldən çoxlu işarələr vardır:
 - a. fikri ifadə etmək üçün seçilmiş janr (ədəbi növ)
 - b. mətnin yazılmasına səbəb olmuş tarixi şərait və/və ya konkret bir olay
 - c. bütün kitabın və eləcə də hər hissəsinin ədəbi konteksti
 - d. mətnin bütün fikrinə nisbətən hissələrinin təşkili (strukturu)
 - e. fikri ifadə etmək üçün istifadə olunan konkret qrammatik xüsusiyyətlər
 - f. fikri təqdim etmək üçün seçilmiş sözlər

Bir mətn parçasını tədqiq edərkən bunlardan hər birinin tədqiqini qarşımıza məqsəd qoyuruq. Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumaq üçün öz metodologiyamı izah etməzdən əvvəl bu gün istifadə olunan və müxtəlif şərhlərin meydana gəlməsinə səbəb olan, bu səbəbdən rədd edilməsi vacib olan yanlış metodların bəzisini sadalamaq istəyirəm:

II. Yanlış metodlar

1. Müqəddəs Kitaba daxil olan kitabların ədəbi kontekstinə əhəmiyyət verməmək və hər cümlədən, frazadan, hətta ayrı sözlərdən müəllifin məqsədini və ya geniş konteksti nəzərə almadan istifadə etmək. Buna çox vaxt “mətndən sübut üçün istifadə” deyilir.
2. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və bunun əvəzinə mətnə görə az ehtimalı olan və ya heç ehtimalı olmayan xəyali tarixi şəraiti uydurmaq.
3. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və bunları başlıca olaraq şəxsən müasir məsihçilərə yazılmış bir qəzet kimi oxumaq.
4. Kitabların tarixi şəraitini nəzərə almamaq və mətni ilkin oxucular və orijinal müəllifin məqsədi ilə heç əlaqəsi olmayan fəlsəfi/teoloji mətn olaraq alleqorik şəkildə şərh etmək.
5. Orijinal məqsədi nəzərə almamaq və bunun əvəzinə öz teoloji sistemini, sevimli doktrini və ya orijinal müəllifin məqsədi və ifadə etdiyi fikri ilə heç əlaqəsi olmayan müasir bir məsələni mətnə gətirmək. Belə hal çox vaxt söyləyicinin öz səlahiyyətini təsbitləmək üçün Müqəddəs Kitabı oxumasından sonra yaranır. Buna bəzən “oxucunun cavabı” deyirlər (“bu mətn mənim üçün nə deməkdir” prinsipi əsasında şərh).

İnsanların yazılı ünsiyyətinin hamısında ən azı üç əlaqəli komponent tapıla bilər:

Keçmişdə müxtəlif oxuma üsulları bu üç komponentin birində mərkəzləşib. Lakin Müqəddəs Kitabın unikal şəkildə Allahdan ilham almasını həqiqətən təsdiqləmək üçün yeni sxem daha uyğun görünür:

Həqiqətdə bu komponentlərin hər üçü şərh prosesinə daxil olmalıdır. Təsdiqlənmə məqsədilə şərhimdə ilk iki komponentə - orijinal müəllifə və mətnə - üstünlük verilir. Ola bilsin ki, mən müşahidə etdiyim sui-istifadələrə reaksiya verirəm: (1) mətni alleqorik və ya “ruhani” şəkildə şərh etmə və (2) “oxucunun cavabı” şərh (bu mətn mənim üçün nə deməkdir?). Sui-istifadə hər mərhələdə baş verə bilər. Biz öz motivasiyamızı, qənaətlərimizi, oxuma və tətbiq yollarımızı həmişə yoxlamalıyıq. Lakin şərh üçün heç bur məhdudiyət, heç bir meyar yoxdursa, biz bunları necə yoxlaya bilərik? Bu nöqtədə müəllifin məqsədi və mətn strukturu mümkün olan düzgün şərh üçün miqyasını məhdudlaşdırmaq üçün mənə bəzi meyarlar verir.

Müqəddəs Kitabı oxumanın bu yanlış yollarının fonunda yetəri qədər ağılabatan və ardıcıl görünən hansı yanaşmalar Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuyub şərh etməyə imkan verir?

III. Müqəddəs Kitabı yaxşı oxumağa mümkün yanaşmalar

Mən burada konkret janrları şərh etmənin xüsusi üsullarından danışmıram, lakin Müqəddəs Kitaba daxil olan bütün mətn növləri üçün qüvvədə olan hermenevtika prinsiplərindən danışım. Janrlara əsaslanan yanaşmalar üçün yaxşı kitab Qordon Fi və Duqlas Styuart, “Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır” (Gordon Fee and Douglas Stuart, How To Read the Bible For All Its Worth, Zondervan).

Mənim metodologiyamın mərkəzində hər şeydən əvvəl oxucunun mətni dörd dəfə oxuyub Müqəddəs Ruhun Kəlamı açıqlamasına imkan verməsi durur. Bu yolla Ruh, mətn və oxucu ikinci deyil, birinci rol oynayır. Bu həmçinin oxucunu şərhçilərin təsiri altına düşməkdən qoruyur. Mən belə bir söz eşitdim: “Müqəddəs Kitab şərh kitablarına xeyli işıq salır”. Bu söz köməkçi vəsaitlərin dəyərini aşağı salmır, ancaq bunlardan münasib vaxtda istifadə edilməsini tələb edir.

Biz öz şərhlərimizi mətnin özü ilə əsaslandırmağa qadir olmalıyıq. Beş cəhət bizi ən azı bir az əminliklə təmin edir:

1. tarixi şərait
2. ədəbi kontekst
3. qrammatik strukturlar (sintaksis)
4. sözün müasir istifadəsi
5. müvafiq paralel ayələr
6. janr

Biz öz şərhlərimizi əsaslandırmağa qadir olmalıyıq. Müqəddəs Kitab iman və əməl üçün yeganə mənbəyimizdir. Təəssüf ki, məsihçilər bu Kitabın nə öyrətdiyi barədə çox vaxt razılığa gələ bilmirlər. Mətni dörd dəfə oxumaqla şərh üçün vacib olan aşağıdakı üstünlüklər əldə edilir:

1. Birinci oxuma
 - a. Kitabı bir oturma oxuyun. Onu başqa tərcümədə (fərqli tərcümə nəzəriyyəsinə əsaslanan tərcümə olsa yaxşıdır) bir daha oxuyun

- (1) sözbəsöz (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) dinamik ekvivalent (TEV, JB)
 - (3) perifrəz (Living Bible, Amplified Bible)
 - b. Bütün mətnin əsas məqsədini axtarın. Mövzunu müəyyən edin.
 - c. Mümkünsə, bu əsas məqsədi və ya mövzunu açıq şəkildə ifadə edən hissəni, fəslə və ya paragrafı qeyd edin.
 - d. Mətnə hakim olan ədəbi janrı müəyyən edin
 - (1) Əhdi-Ətiq
 - a) İbrani hekayəti
 - b) İbrani poeziyası (hikmət ədəbiyyatı, məzmun)
 - c) İbrani peyğəmbərliyi (nəsr, nəzm)
 - d) Qanunlar
 - (2) Əhdi-Cədid
 - a) Hekayətlər (Müjdələr, Həvarilərin İşləri)
 - b) Məsəllər (Müjdələr)
 - c) Məktublar
 - d) Apokaliptik ədəbiyyat
2. İkinci oxuma
- a. Bütöv kitabı təkrar oxuyun və oxuyarkən mühüm mövzuları müəyyən etməyə çalışın.
 - b. Mühüm mövzuları təsvir edin və sadə bir cümlə ilə məzmununu açıqlayın.
 - c. Yazdığınız məqsəd bəyanatını və mövzuların təsvirini köməkçi vəsaitlərlə yoxlayın.
3. Üçüncü oxuma
- a. Bütöv kitabı təkrar oxuyun və oxuyarkən kitabın yazılmasına səbəb olmuş tarixi şəraiti və konkret olayı mətn əsasında müəyyən etməyə çalışın.
 - b. Müqəddəs Kitaba daxil olan bu kitabda bəhs olunan tarixi xüsusiyyətləri sadalayın
 - (1) müəllif
 - (2) tarix
 - (3) oxucular
 - (4) yazılmasının xüsusi səbəbi
 - (5) yazılmasının məqsədinə aid olan mədəni şəraitin cəhətləri
 - (6) tarixi şəxsiyyətlərə və olaylara istinadlar
 - c. Təsvirinizi şərh etdiyiniz kitabın verilən hissəsinin paraqraf səviyyəsinə şamil edin. Həmişə mətnin verilən hissəsini müəyyən edin və qısa təsvirini verin. Mətnin hissəsi bir neçə fəslə və ya paragrafı əhatə edə bilər. Bu yolla siz orijinal müəllifin məntiqini və mətn quruluşunu izləyə bilərsiniz.
 - d. Tarixi şəraiti köməkçi vəsaitlərlə yoxlayın.
4. Dördüncü oxuma
- a. Mətnin verilən hissəsini bir neçə tərcümədə təkrar oxuyun
 - (1) sözbəsöz (NKJV, NASB, NRSV)
 - (2) dinamik ekvivalent (TEV, JB)
 - (3) perifrəz (Living Bible, Amplified Bible)
 - b. Ədəbi və ya qrammatik strukturlara diqqət yetirin:
 - (1) təkrar olunan ifadələr, Ef. 1:6,12,14
 - (2) təkrar olunan qrammatik strukturlar, Rom. 8:31
 - (3) bir-birinə əks olan anlayışlar
 - c. Aşağıdakıların siyahısını yazın
 - (1) mühüm terminlər
 - (2) qeyri-adi terminlər
 - (3) mühüm qrammatik strukturlar

- (4) xüsusilə çətin sözlər, frazalar və cümlələr
- d. Müvafiq paralel ayələri axtarın
- (1) mövzunuzda aid ən açıq təlimi tapmaqdan ötrə a) “sistematik teologiya” kitablarına, b) izahlı Müqəddəs Kitab nəşrlərinə, c) simfoniyalara müraciət edin
 - (2) mövzunuzda aid mümkün paradoksları axtarın. Müqəddəs Kitabda bir çox həqiqətlər dialektik cümlələr ilə təqdim olunur; konfessional mübahisələrin çoxu belə cümlələrin yalnız bir yarısını qəbul edib “mətndən sübut üçün istifadə” etməkdən irəli gəlir. Bütün Müqəddəs Kitab Allahdan ilham almışdır və şərhimizin tarazlı olması üçün biz Yazının bütöv təlimini axtarmalıyıq.
 - (3) Eyni kitabın daxilində, eyni müəllifin yazılarında və ya eyni janrda paralelləri axtarın; Müqəddəs Kitabın ən yaxşı şərhçisi özüdür, çünki Müqəddəs Kitabın bir müəllifi vardır – o da Allahın Ruhudur.
- e. Tarixi şərait və yazılma münasibəti haqqındakı müşahidələrinizi yoxlamaq üçün köməkçi vəsaitlərdən istifadə edin
- (1) Dərs üçün Müqəddəs Kitab nəşrləri
 - (2) Müqəddəs Kitab ensiklopediyaları, məlumat kitabçaları, lüğətləri
 - (3) Müqəddəs Kitabın giriş nəşrləri
 - (4) Müqəddəs Kitab şərhləri (bu mərhələdə keçmiş və indiki imanlıların sizin şəxsi tədqiqinizi düzəltməsinə imkan verin).

IV. Müqəddəs Kitabın şərhinin tətbiqi

Bu mərhələdə biz tətbiqə keçirik. İndi, mətni orijinal kontekstində qavramağa vaxt ayırdandan sonra, onu öz həyatınıza, öz mədəniyyətinizə tətbiq etməlisiniz. Mən Müqəddəs Kitabın səlahiyyətinə belə tərif verirəm: “Müqəddəs Kitabın daxil olan bir mətnin müəllifinin öz dövrünə nə söylədiyini anlamaq və o həqiqəti bizim dövrümüzdə tətbiq etmək”.

Tətbiq istər zaman, istərsə məntiq baxımından orijinal müəllifin məqsədini izləməlidir. Biz Müqəddəs Kitabdan bir mətn parçasının yazıldığı dövrdə nə mənə verdiyini anlamadan onu öz dövrümüzdə tətbiq edə bilmərik! Müqəddəs Kitabdan bir mətn parçası keçmişdə gəlmədiyi mənaya indi də gəlməməlidir! Paraqraf səviyyəsində etdiyiniz təfəssilatlı təsvir (3-cü oxuma) sizə istiqamət verəcəkdir. Tətbiq söz səviyyəsində deyil, paraqraf səviyyəsində həyata keçirilməlidir. Sözlər yalnız kontekstdə mənə verirlər; frazalar da yalnız kontekstdə mənə verirlər; cümlələr də yalnız kontekstdə mənə verirlər. Şərh etmə prosesində iştirak edən şəxslərdən yalnız orijinal müəllif Allahdan ilham almışdır. Biz sadəcə olaraq Müqəddəs Ruh tərəfindən nurlandırılaraq onun yolunu izləyirik. Nurlanmaq, Allahdan ilham almaq demək deyildir. “Rəbb belə deyir!” deyə elan etmək üçün orijinal müəllifin məqsədindən kənara çıxmamalıyıq. Tətbiq bütün yazının və eləcə də mətnin konkret hissəsinin ümumi məqsədi və paraqraf səviyyəsindəki düşüncənin gedişi ilə konkret olaraq əlaqəli olmalıdır.

İndiki dövrün məsələlərinin Müqəddəs Kitabı şərh etməsinə imkan verməyin; qoy Müqəddəs Kitab özü danışsın! Bunun üçün mətndən prinsiplər götürmək lazımdır. Mətn ilə əsaslandırılan prinsiplər doğrudur. Təəssüf ki, bizim prinsiplərimiz çox vaxt yalnız “bizim”dir, mətnin prinsipləri deyildir.

Müqəddəs Kitabı tətbiq edərkən yadda saxlamaq vacibdir ki, (peyğəmbərlik istisna olmaqla) Müqəddəs Kitabın daxil olan konkret bir mətnin tək-cə bir mənası düzgün ola bilər. Bu düzgün mənə, öz dövründə bir böhrana və ya ehtiyaca müraciət edən orijinal müəllifin məqsədinə uyğun gələn mənədir. Bu tək mənəyə əsasən çoxlu mümkün tətbiq yolları ola bilər. Tətbiq oxucuların ehtiyaclarına əsaslanacaqdır, amma mütləq orijinal müəllifin nəzərdə tutduğu mənə ilə əlaqəli olacaqdır.

V. Şərhin ruhani cəhəti

İndiyə qədər şərh və tətbiqdə əqli prosesdən bəhs etmişik. İndi şərhin ruhani cəhətindən qısaca bəhs edəcəyik. Aşağıdakı addımlar mənə çox faydalı olmuşdur:

1. Müqəddəs Ruhun köməyi üçün dua et (müq. et. 1Kor. 1:26-2:16).
2. Öz günahlarının bağışlanması və bildiyin günahlarından təmizlənmək üçün dua et (müq. et. 1Yəh. 1:9).
3. Allahı tanımaq arzusunun artması üçün dua et (müq. et. Zəb. 19:7-14; 42:1-dən sonrakı ayələr; 119:1-dən sonrakı ayələr).
4. Dərk etdiyini yeni həqiqəti dərhal öz həyatına tətbiq et.
5. Həlim və öyrənməyə hazır ol.

Əqli proses və Müqəddəs Ruhun ruhani rəhbərliyi arasında tarazlıq saxlamaq çətinidir. Aşağıdakı sitatlar mənə bunları tarazlamaqda kömək olmuşdur:

1. Ceymz U. Sayer, “Yazının təhrifi” (James W. Sire, Scripture Twisting), ss. 17-18:
“Allah, tək-cə ruhani elitasını deyil, bütün xalqını nurlandırır. Müqəddəs Kitaba əsaslanan məsihçilikdə düzgün şərh etmə səlahiyyətinə malik xüsusi “nurlanmış” şəxslər yoxdur. Belə ki, Müqəddəs Ruh bəzi insanlara xüsusi hikmət, bilik və ruhani dərrakə ənamlarını verib-sə də, bu qabiliyyətli məsihçiləri Öz Kəlamının tək səlahiyyətli şərhçiləri olaraq təyin etməyib. Hətta Allahın xüsusi qabiliyyətlər verdiyi şəxslər üçün də səlahiyyətli olan Müqəddəs Kitabı öyrənmək, ona əsasən mühakimə yürütmək və ayırd etmək Allahın xalqına mənsub olan hər kəsin məsuliyyətidir. Xülasə, bu kitab başdan-başa belə bir əqiddə üzərində qurulub ki, Müqəddəs Kitab Allahın bütün bəşəriyyətə verdiyi həqiqi vəhydir, bəhs etdiyi hər mövzuda bizim üçün ən yüksək səlahiyyətdir, başdan-başa sirr deyildir, lakin hər mədəniyyətə mənsub olan adi insanlar üçün anlaşılan Kitabdır”.
2. Kyerkeqor (Kierkegaard) haqqında, Bernard Ramm “Müqəddəs Kitabın protestant şərhisi” (Bernard Ramm, Protestant Biblical Interpretation), s. 75:
Kyerkeqorun fikrincə, Müqəddəs Kitabı düzgün oxumaq üçün onun qrammatik, leksik və tarixi tədqiqi vacib olsa da, ilkin addım olaraq vacibdir. “Müqəddəs Kitabı Allahın kəlamı olaraq oxumaq üçün ona heybətə yanaşmaq, intizarda olmaq, alışıb-yanaraq, Allahla söhbət kimi oxumaq lazımdır. Müqəddəs Kitabı fikirləşmədən, diqqətsizcə, elmi və ya peşəkar oxucu kimi oxumaq, onu Allahın kəlamı kimi heç oxumamaq deməkdir. Onu yalnız eşq məktubu kimi oxuyanlar Allahın kəlamı kimi oxuyurlar”.
3. H.H Rouli, “Müqəddəs Kitabın aktuallığı” (H. H. Rowley, The Relevance of the Bible), s. 19:
“Müqəddəs Kitabın sırf intellektual dərk, nə qədər dolğun olur-olsun, bütün xəzinələrini dərk etməyə imkan vermir. Bu demək deyil ki, intellektual dərk önəmli deyildir, çünki Kəlamı dolğun şəkildə anlamaq üçün o da vacibdir. Bununla belə, Kəlamın dolğun dərk üçün intellektual dərk bu Kitabın ruhani xəzinələrinin kəşf edilməsinə yol açmalıdır. Kəlamın ruhani dərk üçün intellektual tədqiqə kifayətlənmək olmaz. Ruhani şeylər ruhən dərk edilir və Müqəddəs Kitabı oxuyan şəxs ruhani şeyləri qəbul etməyə hazır olmalı, Allaha təslim olmaq üçün Ona qovuşmağa can atmalı, o zaman elmi tədqiqindən keçib bu Kitablara Kitabının zəngin mirasını əldə edə bilər”.

VI. Bu Şərhə istifadə olunan metod

Şərh üçün bu köməkçi vəsait Müqəddəs Kitabı şərh etmə prosesində sizə aşağıdakı yollarla kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur:

1. Hər kitabın girişində qısa tarixi məlumat verilir. “Üçüncü oxuma”ni tamamlandıqdan sonra bu məlumatı oxuyun.
2. Kontekstə dair mülahizələr hər fəslin başında verilir. Bu, mətnin verilən hissəsinin necə təşkil olunduğunu görməyinizə kömək edəcək.
3. Hər fəslin və ya böyük hissənin başında bir neçə müasir tərcümədə paraqraflara bölünməsi və paraqraf başlıqları verilir:
 - a. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətinin yunanca mətni dördüncü nəşrdi (UBS4).
 - b. 1995-ci il yenilənmiş Yeni amerikan standart Bibliya (NASB)
 - c. Kral Yakovun yeni versiyası (NKJV)

- d. Yeni reviziya edilmiş standart versiya (NRSV)
- e. Bu günün ingiliscə versiyası (TEV)
- f. Yeni Yerusəlim Bibliyası (NJB)

Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış deyildir, kontekstə əsasən həyata keçirilməlidir. Müxtəlif tərcümə nəzəriyyələri və teoloji baxış bucaqlarından həyata keçirilən bir neçə müasir tərcüməni müqayisə edərək orijinal müəllifin fikrinin təxmini strukturunu təhlil edə bilərik. Hər paraqrafda ən mühüm bir həqiqət vardır. Buna “tematik cümlə” və ya “mətnin mərkəzi ideyası” deyilir. Bu mərkəzi fikir düzgün tarixi və qrammatik şərhin açarıdır. Paraqraftan daha qısa bir mətn parçası haqqında şərh etmək, vəz etmək və ya öyrətmək əsla olmaz! Bundan əlavə, hər bir paraqrafın ətrafındakı paraqraflarla əlaqəli olduğunu yadda saxlamaq lazımdır. Buna görə bütün kitabın paraqraflar səviyyəsində təsviri bu qədər önəmlidir. Biz Allahdan ilham almış orijinal müəllifin bəhs etdiyi mövzunun məntiqi axınını izləməliyik.

4. Bobun qeydlərində ayələrin tək-tək şərhinə əsas götürülüb. Beləcə biz orijinal müəllifin düşüncəsini izləməyə məcbur oluruq. Bu qeydlər bizi bir neçə sahəyə aid məlumatlarla təmin edir:
 - a. ədəbi kontekst
 - b. tarixi, mədəni məlumatlar
 - c. qrammatik məlumatlar
 - d. sözlərin tədqiqi
 - e. müvafiq paralel ayələr
5. Şərhin bəzi yerlərində Müqəddəs Kitab tərcüməsi ilə yanaşı bir neçə müasir ingiliscə tərcümələri verilir:
 - a. Kral Yakovun yeni versiyası (NKJV); bu tərcümə “Tekstus Reseptus” mətn əlyazmalarına əsaslanır.
 - b. Yeni reviziya edilmiş standart versiya (NRSV); bu, Reviziya edilmiş standart versiyanın İmanlılar cəmiyyətlərinin Ümumxalq Şurası tərəfindən sözbəsöz reviziya edilmiş yeni variantıdır.
 - c. Bu günün ingiliscə versiyası (TEV); bu, Amerika Müqəddəs Kitab cəmiyyətinin dinamik ekvivalent tərcüməsidir.
 - d. Yerusəlim Bibliyası (JB); bu, fransız katolik tərcüməsinə əsaslanan ingiliscə dinamik ekvivalent tərcüməsidir.
6. İngiliscə tərcümələrin müqayisəsi, yunanca oxuya bilməyən şəxslərə mətndəki məsələləri aşkarlamaqda kömək edə bilər.
 - a. əlyazma variantları
 - b. sözlərin məna variantları
 - c. qrammatik baxımdan çətin olan mətnlər və struktur
 - d. ikimənalı mətnlər. İngiliscə tərcümələr bu məsələləri həll edə bilməsə də, daha dərin və əsaslı tədqiqi tələb edən yerləri müəyyən etməyə xidmət edir.
 - e. Hər fəslin sonunda müzakirə üçün müvafiq suallar verilir; beləcə verilən fəslin şərhinə bağlı ən ciddi məsələlərin müəyyən edilməsinə cəhd olunur.

PASTORAL MƏKTUBLARA GİRİŞ

TİMOTHEYƏ BİRİNCİ VƏ İKİNCİ MƏKTUBLAR VƏ TİTƏ MƏKTUB

GİRİŞ MÜDDƏALARI

- A. 1 Timoteydə, Titledə və 2 Timoteydə adları çəkilən coğrafi yerlər Həvarilərin İşlərinin və ya Paulun digər məktublarının xronologiyasına uyğun gəlmir.
- Efes ziyarəti (müq. et. 1Tim. 1:3)
 - Troas ziyarəti (müq. et. 2Tim. 4:13)
 - Milet ziyarəti (müq. et. 2Tim. 4:20)
 - Krit missiyası (müq. et. Tit. 1:5)
 - İspaniya missiyası (Romalı Klement, b.e. 95-ci il; Muratorinin kanonunun müqəddiməsi, b.e. 180-200-cü illər)
- Buna görə mən düşünürəm ki, Paul zindandan azad edilib (60-cı illərin başları-ortaları; bu, təqrib. b.e. 95-ci ildə yazılmış 1 Klementdə [I Clement 5] qeyd edilmişdir) dördüncü müjdəçi səyahətinə çıxıb, sonra təkrar həbs edilib və b.e. 68-ci ildən (Neronun intihar) əvvəl öldürülüb.
- B. Bu məktublarnın məqsədinin, qayda olaraq, idarəçilik (imanlılar cəmiyyətinin təşkili) ilə bağlı olduğu düşünülür. Lakin "Müqəddəs Kitabın yeni beynəlxalq şərh"nin (*New International Biblical Commentary*, Cild 13) 1 və 2 Timotey və Tit haqqındakı bölməsində Qordon Fi (Gordon Fee) məni inandırır ki, bu məktublarnın yazılma səbəbi Efes (1 Timotey) və Krit adasında (Tit) olan ev cəmiyyətlərində yalançı təlimin meydana gəlməsi idi.
- C. Pastoral Məktublarnın bəzi cəhətlərdən yesseylərin "İntizam bələdçisi"nə (*Manual of Discipline*) bənzəyir. Bu qaydalar həvarilərin təlimlərindən fərqlənən başqa təlimlərə görə daha da zəruri idi.
- D. Pastoral Məktublarnın və Luka Müjdəsinin işlənən sözlər baxımından bir-birinə bənzəməsi, ehtimal ki, Paulun bu məktubu Lukaya yazdırması ilə izah oluna bilər (müq. et. K.F.K. Mul, "Pastoral Məktublarnın problemi: təkrar nəzərdən keçirilməsi" [C. F. C. Moule, *The Problem of the Pastoral Epistles: A Reappraisal*]). S.Q. Uilson "Luka və Pastoral Məktublarnı" (S. G. Wilson, *Luke and the Pastoral Epistles*) əsərində hətta belə bir fərziyyə irəli sürmüşdür ki, Luka bu üç məktubu Müjdənin Romadan da uzaqda yayılması barədə üçüncü cild olaraq yazmağa cəhd edib.
- E. Biz niyə bu üç kitaba birlikdə nəzər salırıq? Bunların ayrı zamanlar/məkanlar/məsələlər ilə bağlı olma ehtimalı varmı? İmanlılar cəmiyyətinin təşkil olunması ilə yalnız 1 Timotey və Tit bağlıdır. Əslində, (1) bunlarda işlədilən sözlər; (2) eyni yalançı müəllimlər; (3) bunların (birgə götürüldükdə) Həvarilərin İşlərinin xronologiyasına asanlıqla uyğun gəlməməyi bu kitablarnı birləşdirir.

MÜƏLLİF

- A. Məktublarnın daxilində Həvari Paul müəllif olaraq qeyd edilir (müq. et. 1Tim. 1:1; 2Tim. 1:1; Tit. 1:1) və Paulun bu məktublarnı öz nümayəndələri Timotey və Titə yazdığı deyilir.

- B. Pastoral Məktublarnın müəllifi ilə bağlı məsələ XIX və XX əsrlərdə müzakirə olunmağa başlamışdır. Paulun müəllifliyinin rəddi adətən bunlarla əsaslandırılır:
1. kamilləşmiş cəmiyyət təşkilatı (rəhbərdən tələb olunan xüsusiyyətlər)
 2. kamilləşmiş qnostisizm (II əsrə aid olan sənədlərdə yer alır)
 3. kamilləşmiş teologiya (əqidə bəyanatları)
 4. fərqli sözlər və üslub (bu məktublarda işlədilən sözlərin üçdə bir hissəsi Paulun digər məktublarında işlədilməyib)
- C. Bu fərqləri belə izah etmək mümkündür:
1. bunlar Paulun son məktublarıdır və güman ki, Paul bunları Lukaya yazdırıb
 2. işlənən sözlər və üslub konkret münasibətdən asılıdır
 3. qnostik ideyalar I əsr yəhudi düşüncəsindən meydana gəlmişdir (müq. et. Ölü dəniz tumarları)
 4. Paul əla bir ilahiyyatçı və yaradıcı müəllif idi, söz ehtiyatı çox geniş idi
- D. Bu məktublarnın tarixi zəmini getdikcə aydınlaşır
1. Paul bu məktubları məsihçi bir qələm ustasına (yəqin ki, Lukaya) yazdırıb
 2. Paul başqa adamlarla birlikdə yazıb (onun müjdəçi komandasındakı adamlarla, müq. et. 2Tim. 4:11)
 3. Paul liturgiyadan və ilahi himnlərdən sitat gətirib (bunun yaxşı xülasəsi Housorn və Martinin redaktəsi ilə IVP tərəfindən nəşr olunan "Paulun və Məktublarnın lüğəti"ndə [*Dictionary of Paul and His Letters*, edited by Hawthorne and Martin, published by IVP, s. 664] verilmişdir).
- Pastoral Məktublarnın çox hissəsinin digər mənbələrdən gətirilmiş sitatlar olduğunu fərz etsək, bu məktubda rast gəlinən çoxlu *hapax legomena*-nın (Əhdi-Cədidə bircə dəfə işlənmiş sözlər) və Paula məxsus olmayan idiomları və eləcə də Paulun sözlərinin unikal şəkildə işləndiyini anlaya bilərik.
- a. həmd ilahiləri (müq. et. 1Tim. 1:17; 6:15-17)
 - b. sadalanan şərlər (müq. et. 1Tim. 1:9-10)
 - c. arvadların münasib darvanışı (müq. et. 1Tim. 2:9-3:1a)
 - d. xidmətçilər üçün tələb olunan xüsusiyyətlər (müq. et. 1Tim. 3:1b-13)
 - e. ilahi şəkildə etiraflar (müq. et. 1Tim. 2:5-6; 3:16; 2Tim. 1:9-10; Tit. 3:3-7)
 - f. ilahi himnlər (müq. et. 1Tim. 6:11-12,15-16; 2Tim. 2:11-13; Tit. 2:11-14)
 - g. Əhdi-Ətiq *midraşı* (müq. et. 1Tim. 1:9-10; 2:9-3:1a; 5:17-18; 2Tim. 2:19-21; Tit. 3:3-7)
 - h. formula
 - (1) "layiq sözdür" (müq. et. 1Tim. 1:15; 2:9-3:1a; 2Tim. 2:11-13; Tit. 3:3-8)
 - (2) "bunu da bilir ki" (müq. et. 1Tim. 1:9-10; 2Tim. 3:1-5)
 - (3) "bunlar" (müq. et. 1Tim. 4:6,11; 2Tim. 2:14; Tit. 1:15-16; 2:1)
 - i. bir yunan şairindən sitat (müq. et. Tit. 1:12 [Epimenid və/və ya Evripid])
- E. Əgər bu məktublarnın II əsrdə özünü Paul adlandıran başqa bir şəxs tərəfindən yazıldığını fərz etsək, onda Paulun digər əsərlərində heç rast gəlinməyən şəxsi adlar (məs. Himeney, 1Tim. 1:20; 2Tim. 2:17; İsgəndər, 1Tim. 1:20; Zena, Tit. 3:13) və hadisələr (Trofimin Miletə xəstələnməsi, 2Tim. 4:20 və ya dul qadınların rolu, 1Tim. 5:9) olduqca təəccüblüdür. Bütün bunlar "saxta müəllif" fərziyyəsinə uyğun gəlmir.
- Əhdi-Cədid Məktublarnın "psevdonimiya"sı barədə yaxşı bir məqalə üçün bax: Karson, Mu və Morris, "Əhdi-Cədidə giriş" (Carson, Moo, and Morris, *An Introduction to the New Testament*, ss. 367-371).

TARİX

- A. Əgər Paul həqiqətən zindandan azad edilmişdirsə (Həvarilərin İşləri Kitabının axırından sonra, güman ki, b.e. 59-61-ci ildə), onun zindandan çıxandan sonrakı fəaliyyətlərə (İspaniyada Müjdəni yayması, müq. et. Rom. 15:24,28) dair erkən dövrün rəvayətində bir şey bildirilirmi?
- 1.Pastoral Məktublar (müq. et. 2Tim. 4:10)
 - 2.1 Klement (I Clement) 5
 - a. Paul şərqdə və qərbdə (yəni İspaniyada) Müjdəni yaymışdır
 - b. Paul "prefektlər" in (yəni Neronun hakimiyyətinin son ilində [b.e. 68-ci il] fəaliyyət göstərən Tigellinus və Sabinus) dövründə öldürülmüşdür
 - 3.Muratorinin parçasınının (təqr. b.e. 180-200-cü illərə aid olan Romadan kanonik kitablar siyahısı) müqəddiməsi
 - 4.Yevseyiyn "İmanlılar cəmiyyətinin taxiri"ndə (Eusebius, *Historical Ecclesiastical History*, 2:22:1-8) Paulun Roma həbsindən azad edildiyi bildirilir
- B. Göründüyü kimi, 1 Timotey və Tit Paulun təkrar həbs edilməsindən əvvəl birgə yazılmışdır. 2 Timotey isə Paulun son əsəri, zindandan göndərdiyi bir vida məktubudur.
- C. F.F. Bryus və Mari Harisə (F.F. Bruce and Murry Harris) əsasən Paulun yazılarının xronologiyası (bir qədər uyğunlaşdırılmış):

<u>Kitab</u>	<u>Tarix</u>	<u>Yazıldığı yer</u>	<u>Həvarilərin İşləri ilə əlaqəsi</u>
1. Qalatiyalılar	48-ci il	Suriyadakı Antakya	14:28; 15:2
2. 1 Saloniklilər	50-ci il	Korinf	18:5
3. 1 Saloniklilər	50-ci il	Korinf	
4. 1 Korinfililər	55-ci il	Efes	19:20
5. 2 Korinfililər	56-cı il	Makedoniya	20:2
6. Romalılar	57-ci il	Korinf	20:3
7.-10. Zindandan yazılmış məktublar			
Kolosselilər	60-cı illərin əvvəlləri	Roma	
Efeslilər	60-cı illərin əvvəlləri	Roma	
Filimon	60-cı illərin əvvəlləri	Roma	
Filipililər	62-63-cü illərin sonları	Roma	28:30-31
11.-13. Dördüncü müjdəçi səyahəti			
1 Timotey	63-cü il (və ya 63-cü	Makedoniya	
Tit	ildən sonra, amma	Efes (?)	
2 Timotey	64-68-ci illərdən öncə)	Roma	

OXUCULAR

- A. "Pastoral Məktublar" adı D.N. Berdotun (D. N. Berdot) b.e. 1703-cü ildə nəşr etdiyi Şərh kitabından gəlir. Bu ad, bu məktublarnın unikal xarakteri və məzmununa işarə edir. Lakin Timotey və Tit pastorlar deyil idi, həvarinin nümayəndələri idi.
- B. Bu məktublar əslində imanlılar cəmiyyətləri üçün nəzərdə tutulmuşdur, ancaq Paulun həmkarları Timoteyə və Titə ünvanlanmış məktublar şəklində yazılmışdır. Paul öz rəhbərlik komandasına müraciət etməklə cəmiyyətlərə müraciət edir. Paulun daha geniş oxucu kütləsinə yazdığına dair sübutlar:
- 1.giriş hissəsində özünü formal şəkildə həvari olaraq təqdim edir
 - 2.hər üç məktubun sonunda oxuculara "siz" deyərək müraciət edir
 - 3.Paul öz çağırışını müdafiə edir (müq. et. 1Tim. 2:7)

4. Paul Timoteyə onsuz da Paulu yaxından tanıdığına görə bildiyi şeylər barədə yazır (müq. et. 1Tim. 3:15)

YAZILMA SƏBƏBİ/MƏQSƏDİ

- A. Əsas məqsəd, meydana gələn bidətlərlə mübarizə idi (müq. et. 1Tim. 1:3-7). Konkret bidət, ehtimal ki, yəhudi və qnostik təlimlərinin qarışığı idi (Efeslilərin və Kolosselilərin yalançı müəllimləri kimi). Ola bilsin, orada iki ayrı qrup olsun.
- B. Əhdi-Ətiqədə imanlı icmanın təşkil edilməsi üçün konkret qaydalar verilir. Əhdi-Cədidə isə cəmiyyətin təşkil yaxud idarə edilməsi üçün konkret təlimat yoxdur. Pastoral Məktublar (1 Timotey, 2 Timotey və Tit) Əhdi-Cədid qaydalarına ən çox yaxınlaşan mətnlərdir.
- C. 1 Timoteyin yazılma məqsədi:
 - 1. Timoteydən Efesdə qalmasını rica etmək (müq. et. 1Tim. 1:3)
 - 2. yalançı müəllimlərlə mübarizə (müq. et. 1Tim. 1:19-20; 4:1-5; 6:4-5,20-21)
 - 3. rəhbərliyin təşkil edilməsinə kömək etmək (müq. et. 1Tim. 3)
- D. Titə də eyni şey tapşırılıb – Kritdə bidətlə mübarizə aparmaq və cəmiyyəti təşkil etməkdə kömək etmək (müq. et. Tit. 1:5)
- E. 2 Timoteydə Paul zindandadır və azad olacağına az ümid vardır (müq. et. 2Tim. 4:6-8, 16-18)
- F. Bu məktublarda "sağlam təlim" (yəni düzgün etiqad; müq. et. 1Tim. 1:10; 4:6; 6:3; 2Tim. 1:13; 4:3; Tit. 1:9; 2:1) və ya "imanda sağlam olmaq" (müq. et. Tit. 1:13; 2:2) mövzuları önə çıxır. Allah bu "sağlam təlim"i Paula əmanət edib (müq. et. 1Tim. 1:11), Paul onu öz növbəsində Timoteyə əmanət edib (müq. et. 1Tim. 6:20), Timotey də onu sadıq adamlara əmanət etməli idi (müq. et. 2Tim. 2:2).

YALANÇI MÜƏLLİMLƏR

- A. I əsr haqqında konkret məlumatımız məhdud olduğu üçün bizə yalançı müəllimləri müzakirə etmək çətindir. Paul həmin yalançı müəllimləri yaxından tanıyan adamlara yazır, buna görə onların inanclarından az danışır, daha çox həyat tərzlərini və niyyətlərini mühakimə edir (Yəhudanın Məktubunda olduğu kimi).
- B. Şərhlilər üçün əsas məsələ bu müəllimlərin
 - 1. yəhudi
 - 2. yunan
 - 3. və ya hər ikisi olmaları ilə bağlıdır.
- C. Bu yalançı müəllimlərdə yəhudi və qnostik elementlərin qarışığı müşahidə olunur. Lakin bir-birindən tamamilə fərqli olan bu dini hərəkatlar necə qarışa bilərdi?
 - 1. Dualizm ünsürləri yəhudiliyə həmişə daxil olmuşdur (müq. et. Ölü dəniz tumarları)
 - 2. II əsr qnostisizmi ümumiyyətlə Yaxın Şərqlə xas olan bu fəlsəfi/teoloji mövzuları inkişaf etdirmişdir
 - 3. Diasporadakı yəhudilik müasir alimlərin keçmişdə düşündüklərindən daha çox eklektik idi
 - 4. Kolosselilərə Məktubda I əsr yəhudi-qnostik bidətinin bir nümunəsini görürük
- D. Bu yalançı müəllimlərin bəzi cəhətləri
 - 1. yəhudi cəhətlər

- a. yalançı müəllimlər
 - (1) Qanun müəllimləri (müq. et. 1Tim. 1:7)
 - (2) sünnət tərəfdarları (müq. et. Tit. 1:10)
 - b. yalançı müəllimlər yəhudi miqləri barədə xəbərdarlıq edirdi (müq. et. 1Tim. 3:9; Tit. 1:14)
 - c. yalançı müəllimlər yeməklərə dair qanunlara riayət edirdi (müq. et. 1Tim. 4:1-5)
 - d. yalançı müəllimlər nəsil şəcərələrinə maraq göstərirdi (müq. et. 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 4:4; Tit. 1:14-15; 3:9)
2. Qnostik cəhətlər (Tit. 1-dəki Xüsusi mövzuya bax)
- a. asketizmlə bağlı qadağalar və məhdudiyətlər
 - (1) evlənmə qadağası (müq. et. 1Tim. 2:15; 4:3)
 - (2) bəzi yeməklərdən imtina etmək əmri (müq. et. 1Tim. 4:4)
 - b. cinsi istismar (cf. I müq. et. 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:6-7; Tit. 1:11,15)
 - c. biliyə verilən əhəmiyyət (müq. et. 1Tim. 4:1-3; 6:20)

KANONİKLİK

- A. Paulun Məktubları "Həvari" (Apostol) adındakı bir cild olaraq cəmiyyətlərdə yayılırdı. 1 Timotey, 2 Timotey və Tit (həmçinin 2 Salonikilər və Filimon) kitablarının daxil olmadığı yeganə yunanca əlyazma, 200-cü illərə aid olan, P⁴⁶ olaraq bilinən papirus əlyazmasıdır (Çester Bitti [Chester Beatty] papiruslarından biri). Ancaq bu da bir fərziyyədir, çünki bu papirusun bəzi səhifələri əskikdir. Başqa yunan əlyazmalarının hamısına "Pastoral Məktublar" olaraq adlandırılan bu kitablar daxildir.
- B. Pastoral Məktublardan sitatlar, onlara istinadlar olan və ya adlarını çəkən qədim mənbələr:
1. erkən imanlılar cəmiyyətinin rəhbərləri
 - a. Psevdo-Barnaba (b.e. 70-130-cu illər) 2 Timoteydən və Titdən sitat gətirir
 - b. Romalı Klement (b.e. 95-97-ci illər) 1 Timoteyə və 2 Timoteyə istinad edir və Tit. 3:1-dən sitat gətirir
 - c. Polikarp (b.e. 110-150-ci illər) 1 Timoteyə, 2 Timoteyə və Titə istinad edir
 - d. Hermas (b.e. 115-140-cı illər) 1 və 2 Timoteydən sitat gətirir
 - e. İriney (b.e. 130-202-ci illər) 1 Timoteydən, 2 Timoteydən və Titdən tez-tez sitat gətirir
 - f. Dioqnet (b.e. 150-ci il) Titdən sitat gətirir
 - g. Tertullian (b.e. 150-220-ci illər) 1 Timoteydən, 2 Timoteydən və Titdən sitat gətirir
 - h. Origen (b.e. 185-254-cü illər) 1 Timoteydən, 2 Timoteydən və Titdən sitat gətirir
 2. Pastoral Məktublarının daxil olduğu kanonik kitablar siyahıları:
 - a. Muratorinin parçası (Romadan, təqr. b.e. 200-cü il)
 - b. Barococcio (b.e. 206-cı il)
 - c. Həvari siyahısı [Apostolic List] (b.e. 300-cü il)
 - d. Çeltenhem siyahısı [Cheltenham List] (b.e. 360-cı il)
 - e. Afanasinin Məktubu (b.e. 367-ci il)
 3. Pastoral Məktublarının daxil olduğu erkən Müqəddəs Kitab versiyaları
 - a. qədim latın (b.e. 150-170-ci illər)
 - b. qədim süryani (b.e. 200-cü illər)
 4. Pastoral Məktubların Allahdan ilham almış statusunu təsdiq edən qədim kilsə məclisləri
 - a. İznik [Nikeya] kilsə məclisi (b.e. 325-340-cı illər)
 - b. Hippo kilsə məclisi (b.e. 393-cü il)
 - c. Karfagen (b.e. 397-ci və 419-cu illər)
- C. Roma imperiyasının erkən məsihi cəmiyyətlərinin fikir birliyinə gəlmə prosesində kanon meydana gəlmişdir. Daxili və ictimai təzyiqlər bu fikir birliyinə, şübhəsiz, təsir göstərmişdir. Kitabın kanona daxil edilməsi üçün əsas şərtlər, göründüyü kimi, bunlar idi:

1. bir Həvari ilə əlaqəsi
2. Həvarilərin digər əsərlərinə uyğun gələn məzmunu
3. bu kitabları oxuyanların müsbət dəyişilən həyatları
4. bu erkən cəmiyyətlərdə qəbul olunmuş kitabların siyahıları barədə get-gedə fikir birliyi yaranırdı

D. Kanonu müəyyənləşdirmək vacib idi, çünki:

1. Məsihin ikinci gəlişi təxir edilirdi
2. cəmiyyətləri Həvarilərdən uzaq məsafə ayırırdı
3. Həvarilər vəfat edirdi
4. yalançı müəllimlər meydana gəlirdi
 - a. yəhudilik
 - b. yunan fəlsəfəsi
 - c. yəhudi və qnostik elementlərin qarışığı (Kolosselilərə Məktub)
 - d. digər Roma-Yunan mistik dinləri (məs. Mitra)

Müjdə müxtəlif cəmiyyətlərə yayıldıqca kanonun formalaşması baş vermişdir.

E. Kanonilik məsələsi tarixən müəllifliklə bağlıdır. Erkən imanlılar cəmiyyəti Pastoral Məktubları Paulun əsərləri kimi qəbul edirdi. Şəxsən mənim kanoniklik barəsindəki qənaətim ondan ibarətdir ki, Allahın Ruhü Müqəddəs Yazıların təkə yazılmasında deyil, toplanmasında və qorunub saxlanmasında da fəal iştirak etmişdir. Paulun bu məktubların müəllifi olub-olmaması (mənim fikrimcə, odur) bunların ilahi ilhamına və kanonikliyinə təsir etməz.

BİRİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı bir oturma oxuyun. Bütöv kitabın əsas mövzunu öz sözlərinizlə ifadə edin.

1. Bütöv kitabın mövzusu
2. Ədəbiyyat növü (janr)

İKİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı ikinci dəfə bir oturma oxuyun. Əsas mövzuları təsvir edin, mövzunu bir cümlə ilə ifadə edin.

1. Mətnin birinci hissəsinin mövzusu
2. Mətnin ikinci hissəsinin mövzusu
3. Mətnin üçüncü hissəsinin mövzusu
4. Mətnin dördüncü hissəsinin mövzusu
5. Və s.

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 1

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ*

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Salamlama 1:1-2	Salam 1:1 1:2a 1:2b	Salamlama 1:1 1:2a 1:2b	Giriş 1:1 1:2a 1:2b	Müraciət 1:1-2
Yanlış doktrin barəsində xəbərdarlıq 1:3-7 1:8-11	Başqa bir müdafiə yoxdur 1:3-11	Həqiqətin müdafiə olunması 1:3-7 1:8-11	Yanlış təlimlər barəsində xəbərdarlıqlar 1:3-7 1:8-11	Yalançı müəllimlərin qarşısını alın 1:3-7 1:8-11
Mərhəmətə görə minnətdarlıq 1:12-17	Lütfünə görə Allaha izzət olsun 1:12-17 Yaxşı mübarizə aparasan 1:18-20	1:12-17	Allahın mərhəmətinə görə minnətdarlıq 1:12-17	Paul öz çağırışı haqqında (danışır) 1:12-17 Timoteyin məsuliyyəti
1:18-20	1:18-20	1:18-20	1:18-20	1:18-20

* Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir nizam olmasa da, müəllifin məqsədini anlamaq və izləmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müqəddəs Kitabın müasir tərcümələrində mətn paraqraflara bölünür və hər paraqraf başlığında xülasə edilir. Hər paraqrafın əsas mövzusu, həqiqəti və ya fikri vardır. Bu mövzu hər versiyada özünəməxsus şəkildə xülasə edilir. Mətni oxuyarkən, hansı tərcümənin mətnin mövzular və ayələr üzrə bölünməsi haqqındakı fikrinizə uyğun gəldiyini özünüzdən soruşun. İlk əvvəl Kitabdan fəslə oxumalı, mövzularını (paraqraflarını) müəyyən etməyə çalışmalı, sonra da öz düşüncəmizi müasir versiyalarla müqayisə etməliyik. Müqəddəs Kitabı anlamaq üçün müəllifin məqsədini anlamalıyıq, bunun üçün müəllifin məntiqini və ifadə tərzini izləməliyik. Yalnız müəllif Allahdan ilham almışdır, oxucuların mətnin məzmununu dəyişdirməyə haqqı yoxdur. Müqəddəs Kitabın oxucusu Allahdan ilham almış həqiqəti öz gündəlik həyatına tətbiq etməyə görə məsuliyyət daşıyır. Diqqət! Bütün elmi terminlər və ixtisarlara aşağıdakı bölmələrdə tam şəkildə izah edilmişdir: "Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər", "Mətn tənqidçiliyi" və "Lügət".

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitabı və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:1

¹ Xilaskarımız Allahın və ümidimiz olan Məsih İsanın əmrinə görə Məsih İsanın həvarisi mən Pauldan

1:1 "Paul" Paulun dövründə yəhudilərin çoxunun bir yəhudi adı və bir Roma adı var idi (müq. et. Həv. 13:9). Paulun yəhudi adı Şaul idi. İsrailin qədim padşahı kimi o da Benyamin qəbiləsindən idi (müq. et. Rom. 11:1; Fil. 3:5). Onun Roma adı, yunanca formasında "Paul" (Paulos), "kiçik" mənasına gəlirdi. Bu ad,

1. onun qısa boyuna işarə edə bilər (II əsrin *Paulun işləri* adındakı qeyri-kanonik kitabının Salonik haqqındakı "Paul və Tekla" fəslində bu bidirilir)
 2. onun Allahın cəmiyyətini təqib etdiyi üçün özünü müqəddəslərin ən kiçiyi hiss etməsinə işarə edə bilər (müq. et. 1Kor. 15:9; Ef. 3:8; 1Tim. 1:15)
 3. sadəcə olaraq valideynlərinin ona qoyduğu ad ola bilər
- 3-cü variant ən yaxşı görünür.

▣ **"həvarisi"** Bu söz, yunan dilində "göndərmək" mənasına gələn iki feildən birindən törəyir. Həmin sözün bir neçə teoloji mənası vardır.

1. Rəbbilərin əsərlərində bu söz rəsmi nümayəndəsi olaraq çağırmaq və göndərmək mənasında işlənir, "səfir" kimi (müq. et. 2Kor. 5:20).
2. Müjdələrdə bu sözün feil forması çox vaxt İsanın Ata tərəfindən göndərilməsini ifadə edir. Yəhya Müjdəsində bu söz məsihi məna çaları daşıyır (müq. et. Yəh. 4:34; 5:24,30,36,37,38; 6:29,38,39,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21).
3. İsanın imanlıları göndərməsini ifadə etmək üçün işlənir (müq. et. Yəh. 17:18; 20:21).
4. Əhdi-Cədidə xüsusi rəhbərlik ənamını bildirir.
 - a. İsanın ilk on iki şagirdi, ən yaxınları (Həv. 1:21-22)
 - b. xüsusi həvari köməkçiləri və əməkdaşları qrupu
 - (1) Barnaba (müq. et. Həv. 14:4,14)
 - (2) Andronikos və Yunias (KJV-də Yuniya, müq. et. Rom. 16:7)
 - (3) Apollos (müq. et. 1Kor. 4:6-9)
 - (4) Rəbbin qardaşı Yaqub (müq. et. Qal. 1:19)
 - (5) Sila və Timotey (müq. et. 1Sal. 2:6)
 - (6) bəlkə Tit (müq. et. 2Kor. 8:23)
 - (7) bəlkə Epafrodit (müq. et. Fil. 2:25)
 - c. imanlılar cəmiyyətində davam edən bir ənam (müq. et. Ef. 4:11)
5. Paul, Məsihin nümayəndəsi kimi Allahdan ona verilmiş səlahiyyəti təsdiq etmək üçün məktublarının çoxunda özünü "həvari" adlandırır (müq. et. 1Kor. 1:1; 2Kor. 1:1; Ef. 1:1; Kol. 1:1; 2Tim. 1:1). Hətta 1 Timotey kimi şəxsi bir məktubda belə bu səlahiyyət önəmlidir.
 - a. Paulun səlahiyyəti Timoteyə səlahiyyət verirdi
 - b. o, yalançı müəllimlərə qarşı mübarizə aparır
 - c. onun məktub, yəqin ki, bütün cəmiyyətə oxunmuşdur

▣ **"Məsih İsanın"** Bu sözlər, "Rəbb İsa Məsih" titulunun qısa formasıdır. Hər üç sözün özünəməxsus bir mənası vardır.

1. "Məsih" (yunanca "Xristos") ibrancə "Məsh olunmuş Şəxs" mənasına gələn *Maşiax* sözün tərcüməsidir. İsanın Əhdi-Ətiqədə Allah tərəfindən vəd olunmuş, yeni salehlik dövrünü "açacaq" Şəxs olduğu nəzərdə tutulur.
2. "İsa", Bet-Lexemdə anadan olmuş körpəyə mələk tərəfindən verilmiş addır (müq. et. Mat. 1:21). Bu ad, iki ibrani sözüdən düzəlmişdir. Allahın əhd adı "YAHVE" və "xilas" (müq. et. Çıx. 3:14). İbrani dilində bu ad "Yeşua"dır. Ayrı işləndikdə Məryəmin oğlu Nazaretli İsayə aid olur (məs. Mat. 1:16,25; 2:1; 3:13,15,16; Həv. 13:23,33; Rom. 8:11; 1Kor. 11:23; 12:3; Ef. 4:21; Fil. 2:10; 1Sal. 1:10; 4:14).
3. "Rəbb" (KJV tərcüməsində 1Tim. 1:1 və ya 1Tim. 1:12-də işlənmişdir), "sahib", "ər", "ağa" mənalarına gələn *adon* ibrani sözünün tərcüməsidir. Allahın adını boş yerə dilinə gətirməklə On Əmrdən birini pozmaqdan ehtiyatlanan yəhudilər bu adı dilinə gətirməkdən qorxurdular. Müqəddəs Yazıları oxuyarkən YAHVE adını *Adon* ilə əvəz edirdilər. Buna görə Əhdi-Ətiqin ingiliscə tərcümələrində YAHVE-nin tərcüməsi olan "Rəbb" sözü baş hərflərlə yazılır: "RƏBB". Bu adı (yunanca *kurios*) İsayə dair işlədən Əhdi-Cədid müəllifləri bununla İsanın ilahiliyini və Ata ilə bərabərliyini təsdiq ediblər (1Tim. 1:2-də həmçinin qrammatik olaraq eyni sözü Ata Allaha və Oğul İsayə aid işlənmişdir, müq. et. 1Sal. 1:1; 2Sal. 1:1,2).

▣ **"Allahın... əmrinə görə"** Bu ifadə də Paulun səlahiyyətini bildirir. Paulun xidməti "Allahın iradəsi" (müq. et. 2Tim. 1:1) və "Allahın əmri" (müq. et. Tit. 1:3) idi. Yəqin ki, Paulun Şam yolunda çağırılması əhvalatı və

Xananyanın ona dediyi sözlər nəzərdə tutulur (müq. et. Həv. 9:1-22; 22:3-16; 26:9-18). Paul könüllü bir xidmətçi deyil idi!

▣ **"Xilaskarımız Allah"** Əhdi-Ətiqdə bu, İsrailin qayğısına qalan və onu azad edən YAHVE-nin bir adı idi (müq. et. Yeş. 19:20; 43:3,11; 45:15,21; 49:26; 60:16; 63:8); xüsusilə İztirab çəkən Qulun gəlişi vasitəsilə həyata keçəcək olan xilasa məxsusdur (müq. et. Yeş. 52:13-53:12). Bu ad Tit. 1:3; 2:10 və 3:4-də Ata Allaha, Tit. 1:4; 2:13 və 3:6-da da Oğul Allaha, yəni İsayə dair işlənmişdir. Bu da Ata ilə Oğulu teoloji olaraq bir-birinə bağlayır.

Əhdi-Cədidə YAHVE-yə dair işlənən bu ad ilə insanlar qeysəri adlandırıldılar. Paulun dövründə qeysərlər özlərinə "Rəbb", "Xilaskar", hətta "tanrı" deyirdilər. Yalnız İsanı belə adlandıran məsihçilər, Roma hökuməti və ictimaiyyətinin gözlərində xain idilər. Buna görə I və II əsrlərdə minlərlə məsihçi təqib olunub öldürülmüşdür. 2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın.

▣ **"Məsih"** Aşağıda "MƏSİH" Xüsusi mövzusunda baxın.

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİH" (SPECIAL TOPIC: MESSIAH)

Bu sözü şərh etmənin çətinliyi, "Məsih" və ya "məsh olunmuş şəxs" (BDB 603, KB 645) termininin müxtəlif mənalarda işlənməsi ilə əlaqədardır. Bir insanın Allah tərəfindən müəyyən rəhbərlik vəzifəsinə çağırılmasının və bu vəzifə üçün təchiz edilməsinin rəmzi olaraq üstünə xüsusi yağın tökülməsi ("məsh olunması") ilə bu insan "məsih/məsh olunmuş" olurdu.

1. yəhudi padşahları (məs., 1Şam. 2:10; 12:3; 24:6,10; 2Şam. 19:21; 23:1; Zəb. 89:51; 132:10,17; Mərs. 4:20; Hab. 3:13; "məsh olunmuş hökmdar", Dan. 9:25)
2. yəhudi kahinləri ("məsh olunmuş kahinlər", Çıx. 29:7; məs., Lev. 4:3,5,16; 6:15; 7:36; 8:12; bəlkə də Zəb. 84:9-10; və 133:2)
3. əcdadlar və peyğəmbərlər (müq. et. Yar. 26:7; 1Saln. 16:22; Zəb. 105:15 – burada kollektiv olaraq Allahın əhd bağladığı xalqdan bəhs olunur; ehtimal ki, Hab. 3:13)
4. peyğəmbərlər (müq. et. 1Pad. 19:16; bəlkə 1Saln. 29:22)
5. padşah Kir (müq. et. Yeş. 45:1)
6. Zəb. 110-da və Zək. 6-da eyni zamanda həm 1-ci, həm də 2-ci mənalar
7. Yeni salehlik dövrünü başlatmaq üzrə Allahın Davudun nəslindən gələn seçilmiş Padşahı
 - a. Yəhuda nəslə (müq. et. Yar. 49:10)
 - b. Yesseyin evi (müq. et. 2Şam. 7)
 - c. dünya üzərində hökmranlıq (müq. et. Zəb. 2; Yeş. 9:6; 11:1-5; Mik. 5:1-4 və sonrakı ayələr)
 - d. ehtiyac içində olanlara xidmət (müq. et. Yeş. 61:1-3)

Şəxsən mən, "məsh olunmuş şəxs" in Nazaretli İsa olduğunu (müq. et. Yəh. 1:41; 4:25) aşağıdakı səbəblərə görə ağlabatan sayıram:

1. Daniel 2-ci fəsildə əbədi Padşahlığın dördüncü imperiyanın dövründə başlaması
2. Daniel 7:13-də əbədi Padşahlığın "bəşər oğlu"na verilməsi
3. Daniel 9:24-də xilasa dair ifadələrin günahlı dünyanın tarixinin zirvə nöqtəsinə aid olması
4. İsanın Əhdi-Cədidə Danielin Kitabına istinad etməsi (müq. et. Mat. 24:15; Mark 13:14)

Qeyd edək ki, Əhdi-Ətiqdə bu ad bir titl (Məsih) kimi çox nadir, bəlkə də təkə Dan. 9:25-də işlənir. Bunu da qeyd edək ki, İsa Əhdi-Ətiqdəki Məsihin ümumi təsvirinə uyğun gəlmir.

1. İsraildə başçı deyil idi
2. bir kahin tərəfindən rəsmi surətdə məsh edilməmişdi
3. yalnız İsrailin xilaskarı deyil idi
4. təkə "bəşər oğlu" deyil, həm də "Allah Oğlu" idi

▣ **"ümidimiz"** Bax: Tit. 1:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ÜMİD".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:2

²imanda mənə əsl oğul olan Timoteyə salam! Ata Allahdan və Rəbbimiz Məsih İsadən sənə lütf, mərhəmət və sülh olsun!

1:2 "Timoteyə" Pastoral Məktublar tipik yunan məktub formatında yazılmışdır: (1) kimdən; (2) kimə; (3) bir dua/istək.

XÜSUSİ MÖVZU: "TİMOTHEY" (SPECIAL TOPIC: TIMOTHY)

- A. Adı "Allahı şərəfləndirən" mənasına gəlir.
- B. Anası yəhudi, atası yunan idi və onlar Listrada yaşayırdılar (Həv. 16:1). Origenin Rom. 16:21-ə dair şərhinin latınca tərcüməsində Timoteyin Derbe şəhərinin sakini olduğu bildirilir. Ola bilsin, bu məlumat Həv. 20:4-dən götürülüb.
- C. Anası və nənəsi onu yəhudi (ya da məsihçi) inancında böyütmüşdü (müq. et. 2Tim. 1:5; 3:14-15).
- D. Yəqin ki, Timotey Paulun birinci müjdəçi səyahəti əsnasında imana gəlmişdir (müq. et. Həv. 14:6-7).
- E. Paulun ikinci müjdəçi səyahətində Paul və Sila Timoteyin onlara qoşulmasını istəyiblər (müq. et. Həv. 16:1-5). Timotey, yəqin ki, Yəhya Markın vəzifələrini yerinə yetirməli idi. Timoteyin çağırışı peyğəmbərliklə təsdiqlənib (müq. et. 1Tim. 1:18; 4:14).
- F. Həm yəhudilər, həm də yunanlar arasında xidmət etməsi üçün Paul onu sünnət etdirib (Həv. 16:3).
- G. Paulun sadıq yoldaşı olan Timotey, onun həvari nümayəndəsi olub. Timoteyin adı, Paulun başqa köməkçilərinin adlarından daha çox çəkilib (10 məktubda 17 dəfə, müq. et. Rom. 16:21; 1Kor. 4:17; 16:10; Fil. 1:1; 2:19,22; Kol. 1:5; 1Tim. 1:2; 2Tim. 1:2; Tit. 1:4).
- H. Paul ona məhəbbətlə "imanda mənə əsl oğul olan" (müq. et. 1Tim. 1:2); "mənə sevimli oğul olan" (müq. et. 2Tim. 1:2); "ümumi imana görə mənə əsl oğul olan" (müq. et. Tit. 1:4) deyir. 1Kor. 4:17-də "Rəbdə mənə sadıq və sevimli olan oğlum" sözlərində də diqqət yetirin.
- İ. Görünür ki, Paul zindandan azad buraxılanda Timotey Romada idi və dördüncü müjdəçi səyahətində Paulun yanında idi (müq. et. Kol. 1:1; Flm. 1:1).
- J. 1Sal. 2:6-də o "həvari" olaraq adlandırılıb – imanlılar cəmiyyətlərində davam edən bir ruhani ənəm olan "həvari" mənasında (müq. et. Ef. 4:11).
- K. Üç Pastoral Məktubdan ikisi ona ünvanlanıb.
- L. Axırıncı dəfə İbr. 13:23-də adı çəkilib (lakin xronoloji olaraq 2Tim. 1:2).

▣ **"mənə əsl oğul olan"** Yunanca məndə "mənə" sözü yoxdur. "Oğul" olaraq tərcümə olunmuş *teknon*, qanuni bir övlad mənasına gəlir. Paul özünü Timoteyin ruhani atası saymışdır (müq. et. 2Tim. 1:2; 2:1). O həmçinin Tit (müq. et. Tit. 1:4) və Onisim (müq. et. Fil. 1:10) haqqında buna bənzər ifadələr işlətmişdir.

▣ **"lütf, mərhəmət və sülh"** Paulun salamlamalarında ümumi və fərqli cəhətlərinə diqqət yetirin:

1. "Atamız Allahdan və Rəbb İsa Məsihdən sizə lütf və sülh olsun" (müq. et. Rom. 1:7; 1Kor. 1:3; 2Kor. 1:2; Qal. 1:3; Ef. 1:2; Fil. 1:2; 1Sal. 1:2; Flm. 1:3)
2. "Atamız Allahdan sizə lütf və sülh olsun" (müq. et. Kol. 1:2)
3. "Sizə lütf və sülh olsun" (müq. et. 1Sal. 1:1)
4. "Ata Allahdan və Rəbbimiz Məsih İsadən sənə lütf, mərhəmət və sülh olsun" (müq. et. 1Tim. 1:2; 2Tim. 1:2)
5. "Ata Allahdan və Xilaskarımız Məsih İsadən lütf və sülh olsun" (müq. et. Tit. 1:4)

Qeyd edək ki, bəzi fərqlər olduğu kimi, bəzi ümumi ünsürlər də vardır.

1. Bütün salamlarda "lütf" sözü işlənir. Allahın xasiyyətini əks etdirən bu söz, məsihçilər arasında geniş yayılmış bir salamlama idi.
2. "Sülh", insanların etimada layiq olan Allaha güvənmələrinin nəticəsidir.
3. "Mərhəmət" sözü həmçinin Allahın xasiyyətini təsvir etməyə xidmət edir və Paulun digər məktublarının salamlamalarında rast gəlinmir, yalnız 1 və 2 Timoteydə işlənmişdir. Septuaqintada ibrancə *hesed*

("xesed", yəni əhdə sadiqlik) sözü məhz bu yunan sözü ilə tərcümə olunmuşdur. Allah lütfkar və etimada layiqdir.

4. Atanın və Oğulun hər salamlamada adları çəkilir (1 Saloniklilərdə Onlar əvvəlki cümlədə işlədilir). Bu iki adı qrammatik olaraq həmişə bir-birinə bağlamaqla Əhdi-Cədidin müəllifləri Nazaretli İsanın tam ilahiliyini təsdiq etmişlər. Bu həmçinin Əhdi-Ətiqdəki YAHVE-nin adlarının İsayə dair işlənməsi üçün də doğrudur (yəni Rəbb və Xilaskar).

▣ **"Ata"** Müqəddəs Kitabda Allah, insana xas olan anlayışlar ilə (antropomorfizm) təsvir olunur. O, zamana bağlı olan məhdud günahkar bəşəriyyətə Özünü belə məcazlar (metaforalar) ilə tanıdır. Müqəddəs Kitabın bir çox metaforası ailə münasibətləri üzərində qurulmuşdur:

1. Allah – Ata, valideyn (ana və ata), yaxın qohum (*go'el* ["qo'el"])
2. İsa – Oğul, qardaş, ər
3. imanlılar – övladları, övladlığa götürülmüş şəxslər, gəlin

XÜSUSİ MÖVZU: "ATA" (SPECIAL TOPIC: FATHER)

Əhdi-Ətiqdə yaxın ailə münasibətlərinə əsaslanan metafora ilə Allah Ata olaraq təqdim olunur (bax: Xüsusi mövzu: "Allahın Ata olması"):

1. İsrail xalqı çox vaxt YAHVE-nin "oğlu" olaraq təsvir olunur (müq. et. Huşə 11:1; Mal. 3:17)
2. Allahın Ata ilə analogiyası hələ Qanunun Təkrarı Kitabında işlənmişdir (Qanun. 1:31)
3. Qanunun Təkrarı 32-də İsrailə "Onun övladları", Allaha da "Atanız" deyilib
4. bu analogiya Zəb. 103:13-də də işlənmiş və Zəb. 68:5-də daha irəliyə götürülmüşdür (yetimlərin atası)
5. Peyğəmbərlərin yazılarında da buna dəfələrlə rast gəlinir (müq. et. Yeş. 1:2; 63:8; İsrail oğul, Allah Ata, 63:16; 64:8; Yer. 3:4,19; 31:9).

İsa aramicə danışdı, buna görə də çox yerdə yunanca *Pater* ("Ata") sözü aramicə *Abba*-nı əks etdirir (müq. et. Mark 14:36). Ailədə işlənən bu söz ("Atacan" və ya "Papa") İsanın Ata ilə yaxın münasibətini əks etdirir; bu adı ardıcılalarına tanıtməsi bizi də Ata ilə yaxın münasibətə təşviq edir. YAHVE-yə müraciətdə "Ata" sözü Əhdi-Ətiqdə nadir hallarda işlənirdi, lakin İsa bu addan tez-tez istifadə etmişdir. Bu, imanlıların Məsih vasitəsilə Allahla yeni münasibətlərinə dair mühüm bir şəhadətdir (müq. et. Mat. 6:9).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:3-7

³Makedoniyaya gedərkən mən səndən xahiş etdiyim kimi Efesdə qal və bəzi insanlara əmr et ki, yad təlim yaymasınlar, ⁴əfsanə və bitməz-tükənməz nəsillər və bəzi şeylərə məşğul olmasınlar. Çünki bu şeylər Allahın niyyətinin imanla yerinə yetməsi üçün faydalı deyil, əksinə, boş mübahisələrə səbəb ola bilər. ⁵Bu əmrin məqsədi pak ürəkdən, təmiz vicdandan və riyasız imandan gələn məhəbbətdir. ⁶Bəzi adamlar isə bunlardan azaraq boşboğazlığa qapıldılar. ⁷Qanun müəllimi olmaq istəyirlər, amma nə söylədikləri sözləri, nə də üstündə durduqları mövzuları anlayırlar.

1:3 "Efesdə"

1. Efes, Romanın Kiçik Asiya vilayətinin ən böyük şəhəri idi. Roma valisi orada yaşasa da, ora paytaxt deyil idi. Efes, əla təbii limanı sayəsində kommertiya mərkəzi idi.
2. Öz yerli hökuməti ilə azad bir şəhər idi, siyasi azadlığı çox böyük idi, hətta orada Roma əsgərlərinin qarnizonları yox idi.
3. İldə iki dəfə Asiya Olimpiya oyunlarını keçirməsinə icazə verilən yeganə şəhər idi.
4. O dövrün dünyanın yeddi möcüzəsindən biri olan, Artemidanın (latınca Diana) məbədi orada idi. Uzunluğu 105 metr, eni 51 metr olan bu məbədin hündürlüyü 18 metr olan 127 sütunu var idi; onlardan 86-sı qızılla qaplanmış idi (bax: Plininin "Təbiət tarixi" [Pliny, *Hist. Nat.*] 36:95 və s.). Artemidanın çox döşlü qadına bənzəyən surətinin bir meteor olduğu düşünülürdü. Buna görə şəhərdə çoxlu məbəd

fahişələri yaşayırdı (müq. et. Həv. 19). Bura çoxlu mədəniyyətlərə mənsub insanların birgə yaşadığı son dərəcə əxlaqsız bir şəhər idi.

5. Paul orada üç ildən çox qalmışdır (müq. et. Həv. 18:18-dən sonrakı ayələr; 20:13). Başqa heç bir yerdə bu qədər uzun müddət qalmamışdır.
6. Rəvayətə görə, Məryəm Fələstində vəfat edəndən sonra Həvari Yəhya Efesə gedib orada yaşamışdır.
7. Paul Roma zindanından azad olandan sonra, böyük ehtimalla, Timoteylə birlikdə Efesi ziyarət etmişdir. Bu, Paulun dördüncü müjdəçi səyahəti barədə ilk coğrafi məlumatdır. Qeyd edək ki, Paul Makedoniyaya doğru gedirdi.
8. Yevseviyin (III əsr məsihçi tarixçisi) bir rəvayətinə görə, daha sonra Timotey Diananın tərəfdarları ilə mübahisə etdiyinə görə Efesdə daşqalaq edilmişdir.

▣ **"qal və... əmr et"** Burada *hina* (məqsəd budaq cümləsi) işlənmişdir, yəni "o məqsədlə qal ki, əmr edəsən" (1Tim. 1:10,18,20; 2:2; 3:15; 4:15; 5:7,16,20,21; 6:1,19).

▣ **"əmr et"** Bu, "ciddi əmrlər vermək" mənasına gələn hərbi termdir (müq. et. 1Tim. 1:5,18; 4:11; 5:7; 6:13,17). Paul öz həvari nümayəndəsi olan Timoteyə göstərişlər verir.

▣ **"bəzi insanlara əmr et ki, yad təlim yaymasınlar"** Bütün I əsr müəllifləri kimi, Paul da məktublarına adətən şükran duası ilə başlayardı, lakin Qalatiyalılarda və 1 Timoteydə vəziyyətin ciddiliyi (yalançı müəllimlərə qarşı durma) üzündən bunu etməyib. Müasir alimlər bu yalançı müəllimlər barədə çoxlu fərziyyələr irəli sürürlər. Göründüyü kimi, o müəllimlər yəhudi və yunan düşüncələrinin müəyyən cəhətlərini qəbul edib qarışdırırdı (Kolosselilərə Məktubda bəhs olunan yalançı müəllimlər kimi). Bu kontekstdə (1:3-4) onların səciyyəvi xüsusiyyətləri belədir:

1. qəribə doktrinlər
2. əfsanələrə əhəmiyyət vermələri
3. bitməz-tükənməz nəsil şəcərələrinə əhəmiyyət vermələri
4. boş mübahisələr

Bəzi şərhçilər bunları yaxşı olan uca tanrı və maddəni yaradan daha aşağı tanrılar arasındakı eonlar və ya mələk sferləri (*plērōma*) ilə əlaqələndirirlər. Bax: Tit. 1:1, Xüsusi mövzu: "Qnostisizm".

Yəhudi ünsürlər bunlardır:

1. "Qanun müəllimi" (1Tim. 1:7-10)
2. "Yəhudi əfsanələri" (Tit. 1:14; 2Tim. 4:4)
3. "Qanunla bağlı dava-dalaşlar" (Tit. 3:9)
4. "sünnət tərəfdarları" (Tit. 1:10)
5. Tit. 3:9-da, böyük ehtimalla, Məsihin kökləri

NASB	"başqa bir doktrin yaymamaq"
NKJV	"fərqli bir doktrin öyrətməmək"
NRSV	"yanlış doktrin öyrətməsinlər"
TEV	"yanlış doktrin öyrətməsinlər"
NJB	"yanlış təlimi yaymamaq"

Bu, *heteros* (başqa növdən olan) və *didakalin* (öyrədilən şey) hissələrindən ibarət olan mürəkkəb bir feilin indiki zaman infinitividir. *Heteros* sifəti həmçinin Həv. 17:21; 2Kor. 11:4; və Qal. 1:6-7-də düzgün olmayan bir təlimi təsvir etmək üçün işlənmişdir. 1Tim. 6:3, yaxşı bir paraleldir.

"Müqəddəs Kitabın yeni beynəlxalq şərhində" (*The New International Biblical Commentary*, s. xiv) ən sevdiyim şərhçilərdən biri Qordon Fi (Gordon Fee), bu ayənin Timoteyə Birinci Məktubun məqsədinin qavranılması üçün həlledici olduğunu irəli sürür. Onun fikrincə, bu məktub "imanlılar cəmiyyətinin intizam bələdçisi" olaraq nəzərdə tutulmayıb, lakin başlıca olaraq yalançı müəllimlərin/təlimlərin təkzib edilməsi məqsədilə yazılıb (və mən bununla razıyam).

1:4 "əfsanə və bitməz-tükənməz nəsil şəcərələri ilə məşğul olmasınlar" Yəhudi Qanunundan (1Tim. 1:7-10 və Tit. 3:9b), sünnətdən (Tit. 1:10), yəhudi əfsanələrindən (Tit. 1:14 və 2Tim. 4:4) bəhs edildiyinə görə, bu təlimlərin yəhudi xarakter daşdığını güman etmək olar. Ehtimal ki, Məsihin kökləri barədəki fərziyyələrdən söhbət gedir (müq. et. Tit. 3:9)

İrineyin və Tertullianın fikrincə, Paul sonra gələcək olan qnostisizmin bir yandan müqəddəs tanrı və digər yandan maddəni yaradan daha aşağı tanrılar (və ya *Elohim*/mələk) arasındakı eonlar ya da mələk sferləri barədə öyrətdikləri təlim haqqında peyğəmbərlik edirdi. Qnostisizm, II əsrin ortalarında yazılmış əsərlərdən məlum olan bir düşüncə sistemidir. Bax: Tit. 1:1, Xüsusi mövzu: "Qnostisizm". Bu əsərlərdə xeyirxah olan uca tanrı ilə daha aşağı ruhani varlıqlar arasındakı mələk sferlərinin tam siyahısı verilir. Ancaq bu qnostik siyahılar o dövrün məsihçi, yəhudi və ya qnostik ədəbiyyatında "əfsanə" və ya "nəsil şəcərəsi" olaraq əsla adlandırılmamışdır.

Naq Həmmadi kimi qnostik mətnlərin arxeoloji kəşfi ilə qnostisizm haqqında məlumatlar xeyli çoxalmışdır. Bu əsərlərin ingilis dilinə tərcüməsi Ceymz Robinsən və Riçard Smitin "Naq Həmmadi kitabxanası" (*The Nag Hammadi Library* by James M. Robinson and Richard Smith) başlığı altında nəşr edilmişdir.

NASB	"sırf fərziyyələrə səbəb olur"
NKJV	"mübahisələrə səbəb olan"
NRSV	"fərziyyələri irəlilədən"
TEV	"yalnız mübahisələri meydana gətirən"
NJB	"yalnız şübhələri artıran"

Məsihçiliyin akademik tədqiqi ilə məşğul olarkən Allahın kəlamını nə üçün öyrəndiyimizi unuda bilirik (müq. et. Tit. 3:8; Mat. 28:19-20). Bir mətn bir mənanı verə bilirsə, bu o demək deyil ki, mənası məhz budur. Tarixi zəmini və geniş konteksti nəzərə almaq lazımdır.

Məhz bu səbəbdən Reformasiya ənənəsində "Piyetizm" hərəkatı meydana gəlmişdir. Həm zəhin, həm də ürək Allahın Ruhuna təslim olmalı, Ondən güc almalıdır.

NASB	"Allahın idarəsini irəlilətmək əvəzinə"
NKJV	"möminlikdə inkişaf etdirmək əvəzində"
NRSV	"ilahi təlim əvəzinə"
TEV	"onlar Allahın planına xidmət etmir"
NJB	"Allahın planını irəlilətmək əvəzinə"

Bu, Müjdənin yayılmasını idarə edən imanlıları "ev idarəçisi" (*oikonomian*, σ , A, D², F, G əlyazmalarında) olaraq səciyyələndirən sözdür. Həmin söz, Məsihə iman vasitəsilə bütün bəşəriyyətin xilas olması haqqında Allahın lütf planını bildirir (müq. et. Yarı. 3:15; 2Kor. 5:21; Ef. 2:8-10; 2:11-3:13). Bax: 1Tim. 4:10, Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin ƏBƏDİ XİLAS PLANI".

NKJV tərcüməsində işlənmiş "inkişaf etdirmə" (*oikodomēn*) sözü, D* əlyazmasına, habelə İrineyin istifadə etdiyi yunanca mətnlərə və Teodorun istifadə etdiyi latın mətnə əsaslanır. UBS⁴ "ev idarəçisi" variantını "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

NET Müqəddəs Kitabında (NET Bible) 1Tim. 2:3-6; 2Tim. 1:9-10 və Tit. 3:4-7, Allahın əbədi xilas planının teoloji ünsürləri olaraq verilir (s. 2176).

XÜSUSİ MÖVZU: "İNKİŞAF ETDİRMƏK" (SPECIAL TOPIC: EDIFY)

Paul bu sözdən (*oikodomeō*) və onun müxtəlif formalarından tez-tez istifadə edir. Hərfi mənada "ev tikmək" (müq. et. Mat. 7:24) mənasına gələn bu söz sonradan məcazi olaraq aşağıdakı mənələrdə işlənməyə başlayıb:

1. Məsihin bədəni, imanlılar cəmiyyəti, 1Kor. 3:9; Ef. 2:21; 4:16
2. inkişaf etdirmək
 - a. gücsüz bacı-qardaşları, Rom. 15:1

- b. qonşuları, Rom. 15:2
- c. bir-birimizi, Ef. 4:29; 1Sal. 5:11
- d. xidmət üçün müqəddəsləri, Ef. 4:11
- 3. biz bir-birimizi belə inkişaf etdiririk:
 - a. məhəbbətlə, 1Kor. 8:1; Ef. 4:16
 - b. öz azadlığımızı məhdudlaşdırmaqla, 1Kor. 10:23-24
 - c. boş söhbətlərdən uzaqlaşmaqla, 1Tim. 1:4
 - d. ibadət toplantılarında danışanların (ilahi oxuyan, müəllim, peyğəmbər, dillərdə danışan və izah edən şəxslərin) sayını məhdudlaşdırmaqla, 1Kor. 14:3-4,12
- 4. hər şey inkişaf etdirməlidir
 - a. Paulun səlahiyyəti, 2Kor. 10:8; 12:19; 13:10
 - b. Rom. 3:25 və 1Kor. 14:26-dəki yekun bəyanatlar

▣ **"imanla"** "Əfsanələr", "nəsil şəcərələri", "mübahisələr" – bunların hamısı imandan tamamilən fərqlənir. İman fərziyyələrə əsaslanmışdır, amma Müjdənin tarixi gerçəkliyinə əsaslanır. İman Allahın vədlərindən qaynaqlanır (müq. et. Qal. 3:14,16,17,18,21,22,29), insanların fəlsəfi düşüncələrindən deyil (müq. et. 1Kor. 1:18-31). İnsanın fərziyyələrindən fərqli olaraq, iman vəhyə əsaslanır. Fəlsəfə insan düşüncəsini ucaldır, imansa Allahu izzətləndirir.

Bu, mömin ilahiyatçıların işini heç də etibardan salmır, ancaq ilahi vəhyi insan düşüncələri, fərziyyələri və kəşflərindən fərqləndirir. Hər imanlının çağırışı, Allahu bütün "ağlı" ilə sevmək (müq. et. İsanın Mat. 22:36-37, Mark 12:28-30 və Luka 10:27-də Qanun. 6:5-i sitat gətirməsi) və bu həqiqətləri öz övladlarına çatdırmaqdır (müq. et. Qanun. 6:7,20-25).

1:5 "pak ürəkdən, təmiz vicdandan və riyasız imandan gələn məhəbbətdir" Paulun 1Tim. 1:5-də imanlılara verdiyi əmr üç hissədən ibarətdir.

1. pak ürəkdən məhəbbət
2. təmiz vicdandan məhəbbət
3. riyasız imandan məhəbbət.

İbrani dilində "ürək", insanın düşüncəsi, hissləri və iradəsi mənasına gəlirdi (müq. et. Qanun. 6:5-6). İnsanın bütün varlığı mənasına gəlirdi.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK" (SPECIAL TOPIC: THE HEART)

Yunanca *kardia* ("kardiya") sözü Septuaqıntada və Əhdi-Cədidə ibrani *lēb* ("lev"; BDB 523, KB 513) sözünün qarşılığı olaraq işlənir. Onun bir neçə mənası vardır (müq. et. Bauer, Arndt, Qingriç və Danker, "Yunanca-İngiliscə lüğət" [Bauer, Arndt, Qingriç and Danker, *A Greek-English Lexicon*, 2nd ed. ss. 403-404]).

1. fiziki həyatın mərkəzi, şəxsin metaforası (müq. et. Həv. 14:17; 2Kor. 3:2-3; Yaq. 5:5)
2. ruhani həyatın mərkəzi (yəni mənəviyyət)
 - a. Allah ürəyi bilir (müq. et. Luka 16:15; Rom. 8:27; 1Kor. 14:25; 1Sal. 2:4; Vəhy 2:23)
 - b. insanın ruhani həyatı mənasında işlənir (müq. et. Mat. 15:18-19; 18:35; Rom. 6:17; 1Tim. 1:5; 2Tim. 2:22; 1Pet. 1:22)
3. insanın düşüncəsinin, intellektinin mərkəzi (müq. et. Mat. 13:15; 24:48; Həv. 7:23; 16:14; 28:27; Rom. 1:21; 10:6; 16:18; 2Kor. 4:6; Ef. 1:18; 4:18; Yaq. 1:26; 2Pet. 1:19; Vəhy 18:7; 2Kor. 3:14-15-də və Fil. 4:7-də ürək ağıl ilə sinonimdir)
4. iradənin mərkəzi (müq. et. Həv. 5:4; 11:23; 1Kor. 4:5; 7:37; 2Kor. 9:7)
5. hisslərin, emosiyaların mərkəzi (müq. et. Mat. 5:28; Həv. 2:26,37; 7:54; 21:13; Rom. 1:24; 2Kor. 2:4; 7:3; Ef. 6:22; Fil. 1:7)
6. Ruhun işlədiyi unikal yer (müq. et. Rom. 5:5; 2Kor. 1:22; Qal. 4:6 [yəni, Məsih ürəklərimizdədir, Ef. 3:17])

7. Ürək, insanın bütün varlığını bildirən metaforik sözdür (müq. et. Mat. 22:37, orada sitat gətirilən ayə Qanun. 6:5-dir). Ürəkdən qaynaqlandığı deyilən düşüncələr, niyyətlər və hərəkətlər şəxsiyyətin tipini tam aşkara çıxarır. Əhdi-Ətiqdə bu sözün işlənməsindən gözəl misallar gətirmək olar.
 - a. Yar. 6:6; 8:21, "Allah ürəyində kədərlandı", həmçinin bax: Huşə 11:8-9
 - b. Qanun. 4:29; 6:5; 10:12, "bütün qəlbinizlə, bütün varlığınızla"
 - c. Qanun. 10:16; Yer. 9:26, "ürəyi sünnətsiz", həmçinin Rom. 2:29
 - d. Yez. 18:31-32, "yeni ürək"
 - e. Yez. 36:26, "yeni ürək" – bunun əksi "daş ürəyi"dir (müq. et. Yez. 11:19; Zək. 7:12)

▣ **"təmiz vicdandan"** Yunanca "vicdan" sözünün ibrani dilində qarşılığı yoxdur, yalnız bəlkə də ibrancə "sinə" sözü özünü və öz niyyətlərini bilmək mənasına gəlir. Əvvəllər insanın beş duyğusunu bildirən bu yunan sözü zamanla iç duyğuları mənasında işlənməyə başlayıb (müq. et. Rom. 2:15). Paul Həvarilərin İşləri Kitabındakı məhkəmələrində bu sözü iki dəfə işlətməmişdir (müq. et. Həv. 23:1 və 24:16). Allaha qarşı məsuliyyətindən heç birini bilərəkdən pozmadığını hiss etməsini nəzərdə tuturdu (müq. et. 1Kor. 4:4).

Vicdan, (1) Müqəddəs Kitaba uyğun olan dünyagörüşünə, (2) insanın daxilində məskən salmış Ruha və (3) Allahın kəlamı barədəki biliyə əsasən imanlıların niyyətlərini və hərəkətlərini getdikcə dərk etmək qabiliyyətidir. Bu, insanın Müjdəni şəxsən qəbul etməsi ilə mümkündür.

Paul 1-ci fəsildə bu sözü iki dəfə işlətməmişdir: bir dəfə özünün Allahın iradəsini dərk etmək qabiliyyəti (müq. et. 1Tim. 1:5) və bir dəfə yalançı müəllimləri bilərəkdən rədd etməsi (müq. et. Tit. 1:15; o cümlədən Himeney və İsgəndəri rədd etməsi; müq. et. 1Tim. 1:19) mənasında. Bu yalançı müəllimlərin vicdanı "sanki yanq yarası kimi hissiyatını itirmişdir" (müq. et. 1Tim. 4:2).

▣ **"riyasız imandan"** Paul öz əsərlərində bu sifəti üç dəfə işlətməmişdir: (1) iman (müq. et. 1Tim. 1:5; 2Tim. 1:5); (2) məhəbbət (müq. et. 2Kor. 6:6, habelə 1Pet. 1:22) haqqında. Bu sözün mənası, yalançı müəllimləri səciyyələndirən "saxta"nın əksi, həqiqi, gerçək, səmimidir (müq. et. 1Tim. 1:19-20).

1:6-7 Bu ayələrdə yalançı müəllimlər öz yəhudi xüsusiyyətləri ilə təsvir olunur

1. onlar mənəvi-əxlaqi təlimlərə riayət etmədilər (müq. et. 1Tim. 1:5)
2. onlar azaraq
 - a. "səmərəsiz söhbətlərə" (NASB)
 - b. "boşboğazlığa" (NKJV)
 - c. "mənasız söhbətlərə" (NRSV)
 - d. "boş mübahisələrə" (NJB) qapıldılar
3. onlar Qanun müəllimləri olmaq istədilər
4. onlar Qanunu dərk etmədilər
5. onlar anlamadıqları şeylər haqqında əminliklə danışdılar
6. 9-10-cu ayələrdə, böyük ehtimalla, On Əmr əks olunur

Yalançı müəllimlərin faciəsi ondan ibarətdir ki, onlar:

1. ruhən kor olduqlarına görə çox vaxt səmimiyyətsizdirlər
2. biliksiz deyildir, amma gördükləri nuru bilərəkdən rədd edirlər
3. başqalarını səhvə və məhvə aparırlar

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:8-11

⁸Biz bilirik ki, kimsə Qanundan qanuni şəkildə istifadə edərsə, Qanun yaxşıdır. ⁹Bunu da bilirik ki, Qanun saleh üçün deyil, qanunsuzlar və itaətsizlər, allahsızlarla günahkarlar, müqəddəs olmayanlar və Allahla əlaqəsi olmayanlar, ata və analarını öldürənlər, qatillər, ¹⁰əxlaqsızlar, kişibazlar, adam oğruları, yalançılar, andı pozanlar və sağlam təlimə zidd olan bütün başqaları üçün qoyulmuşdur. ¹¹Bəxtiyarlıq mənbəyi olan Allahın mənə əmanət etdiyi izzətli Müjdəyə görə bu belədir.

1:8-11 Bu, yunanca uzun bir cümlədir. Bu cümlədə Musanın Qanununun əxlaqa dair yeganə davamlı məqsədi açıq şəkildə əks olunur.

1:8 "Biz bilirik ki... Qanun yaxşıdır" Bax: aşağıdakı Xüsusi mövzu.

XÜSUSİ MÖVZU: "MUSANIN QANUNUNA DAİR PAULUN GÖRÜŞLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S VIEWS OF THE MOSAIC LAW)

Qanun yaxşıdır və Allahdandır (müq. et. Rom. 7:12,16).

- A. Salehliyə nail olmaq və Allah tərəfindən qəbul olunmaq üçün bir vasitə deyildir (hətta lənət ola bilər, müq. et. Qal. 3). Bax: Xüsusi mövzu: "Musanın Qanunu və məsihçi".
- B. Buna baxmayaraq, Qanun imanlılar üçün Allahın iradəsidir, çünki Qanunda Allah Özünü tanıtmışdır (Paul imanlıları inandırmaq və/və ya ruhlandırmaq üçün tez-tez Əhdi-Ətiqdən sitat gətirir).
- C. İmanlılar Əhdi-Ətiqdən bilik öyrənirlər (müq. et. Rom. 4:23-24; 15:4; 1Kor. 10:6,11), lakin Əhdi-Ətiq vasitəsilə xilas olmurlar (müq. et. Həv. 15; Rom. 4; Qal. 3; İbranlılara məktub). Qanun saleh sayılmaq üçün deyil, təqdis edilmək üçün faydalıdır.
- D. Yeni əhddə Qanun:
 1. günahkarlığı göstərir (müq. et. Qal. 3:15-29)
 2. xilas olmuş insanlara cəmiyyətdə necə yaşamağı öyrədir
 3. məsihçi əxlaqını öyrədir

Qanunun teoloji baxımdan lənətli (müq. et. Qal. 3:10-13) və ötüb-keçmiş, eyni zamanda xeyir-dualı və daimi olaraq təsvir olunması, Musanın Qanununa dair Paulun görüşlərini anlamağa çalışanlar üçün problem təşkil edir. Ceymz Styuart, "Məsihdə olan insan" (James Stewart, *A Man in Christ*) kitabında Paulun paradoksal düşüncə və yazılarını belə qeyd edir:

"Bir düşüncə və doktrin sistemini qurmağı qarşısına məqsəd qoyan adamın işlətdiyi terminlərin mənalarını mümkün qədər dəqiq ifadə etməsi təbii olaraq gözlənilir. Aparıcı ideyalarının ifadə olunmasında dəqiqliyi hədəfləyəcəyi gözlənilir. Müəllifin konkret bir mənada işlətdiyi bir sözün mətn boyunca eyni mənani daşması tələb olunur. Amma Pauldan bunu gözləyirik, o ümidlərimizi doğrultmayacaq. Paulun ifadələrinin çoxu dəqiq deyil, dəyişkəndir... O yazır ki, 'Qanun müqəddəsdir', 'daxili varlığım Allahın qanunundan zövq alır' (müq. et. Rom. 7:12-13), amma başqa bir yerdə *nomos* sözünü tamamilə başqa bir mənada işlədir: 'Məsih... bizi Qanunun lənətindən satın aldı (müq. et. Qal. 3:13)'" (s. 26).

▣ **"edərsə"** Bu, potensial (amma şərtli) hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir. Musanın Qanunundan düzgün istifadə edilməli, qanunpərəstlik üçün ondan istifadə etmək olmaz (müq. et. Rom. 2:27-29; 7:6; 2Kor. 3:6).

1:9 "qanunsuzlar və itaətsizlər" Paul məktublarının bir neçə yerində günahları sadalayır (müq. et. Rom. 1:29-31; 13:13; 1Kor. 5:11; 6:9-10; Ef. 5:5; Kol. 3:5; 1Tim. 6:4-5; 2Tim. 3:2-4; Tit. 3:3). Bunlar, yunan moralistlərin (stoiklər) şərlər siyahılarına bənzəyir. Bu siyahıda Qanunun hələ qüvvədə olduğu şəxslər (günahkarlar) təsvir olunur. Qanunun günahları ifşa etmə funksiyası Qal. 3-də ətraflı olaraq təsvir olunur.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR" (SPECIAL TOPIC: VICES AND VIRTUES IN THE NT)

Əhdi-Cədidə şərlərin və fəzilətlərin sadalandığı çox yer vardır. Bunlarda çox vaxt rabbilərin və stoiklərin siyahıları əks olunur. Əhdi-Cədidə bir-birinə zidd xüsusiyyətlər aşağıdakı yerlərdə sadalanır:

	Şərlər	Fəzilətlər
1. Paul	Rom. 1:28-32 Rom. 13:13 1Kor. 5:9-11 1Kor. 6:10 2Kor. 12:20 Qal. 5:19-21 Ef. 4:25-32 Ef. 5:3-5 ---	--- Rom. 12:9-21 --- 1Kor. 6:6-9 2Kor. 6:4-10 Qal. 5:22-23 --- --- Fil. 4:8-9 Kol. 3:12-14 ---
2. Yaqub	1Tim. 1:9-10 1Tim. 6:4-5 2Tim. 2:22a, 23 Tit. 1:7, 3:3	---
3. Peter	Yaş. 3:15-16 1Pet. 4:3 2Pet. 1:9	2Tim. 2:22b,24 Tit. 1:8-9; 3:1-2 Yaş. 3:17-18 1Pet. 4:7-11 2Pet. 1:5-8
4. Yəhya	Vəhy 21:8; 22:15	---

▣ **"qanunsuzlar"** Bu söz, "tanınmayan səlahiyyət" mənasına gəlir. Bu yalançı müəllimlər Musanın Qanununun əxlaqi cəhətlərini inkar etmişdilər. Özləri üçün "qanun" olmuşdular (vicdanları yoxdur, müq. et. 1Tim. 4:2).

▣ **"itaətsizlər"** Yəni "səlahiyyətə tabe olmayanlar". Onlar öz-özlərinə səlahiyyət olmaq istədilər.

▣ **"allahsızlar"** Yəni "bilərək dindar mömin olmayanlar". Onlar biliksiz deyil idi, bilərək özlərini kor etmişdilər.

▣ **"müqəddəs olmayanlar"** Bu söz, möminliyin əksini bildirir. Allahın bütün xüsusiyyətlərinə və işlərinə qarşı çıxırlar.

▣ **"Allahla əlaqəsi olmayanlar"** Yəni müqəddəs şeyləri rədd edənlər. Onlar ruhani olduqlarını iddia etsələr də, həyat tərzləri ilə əksini göstərirdilər.

▣ **"ata və analarını öldürənlər"** Bu siyahı On Əmri əks etdirirsə, bu ifadə, ataya və anaya layiq olduqları hörməti verməmək mənasına gələ bilər (müq. et. Çıx. 20:12; Qanun. 5:16).

▣ **"qatillər"** On Əmrdə bu söz, qanunsuz olaraq qəsdən adam öldürmək mənasına gəlir (müq. et. Çıx. 20:13; Qanun. 5:17).

1:10 "əxlaqsızlar" "Cinsi əxlaqsızlıq" nəzərdə tutulur. Bu, Çıx. 20:14 və Qanun. 5:18-a istinad ola bilər. Hədlərdən kənara çıxan cinsi həyat, yalançı müəllimlər üçün həmişə səciyyəvi olmuşdur.

NASB, NJB **"homoseksuallar"**

NKJV, NRSV **"sodomitlər"**

TEV **"cinsi pozğun adamlar"**

XÜSUSİ MÖVZU: "HOMOSEKSUALLIQ" (SPECIAL TOPIC: HOMOSEXUALITY)

Müasir dövrümüzdə bizi homoseksuallığı münasib bir həyat tərzinə qəbul etməyə məcbur edirlər. Müqəddəs Kitaba əsasən, belə həyat tərzini destruktiv və Allahın iradəsinə ziddir.

1. Yaradılış 1-ci fəsildə törəyib çoxalmaq əmrini pozur
2. Yaradılış 19-cu fəsildə (müq. et. 2Pet. 2:6-8; Yəhd. 7) və Hakimlər 19-cu fəsildə məhkum olunur
3. bütperəstliyə və bütperəst mədəniyyətinə xasdır (müq. et. Lev. 18:22; 20:13; Rom. 1:18-28; Yəhd. 1:7)
4. Allahdan müstəqil olmaq istəyini əks etdirir (müq. et. 1Kor. 6:9-10; 1Tim. 1:10)

Bununla belə, Allahın günaha batmış hər insana olan məhəbbətini və bağışlamasını qeyd etmək istərdim. Homoseksuallıq "bağışlanmaz günah" deyildir. Bu günahda yaşayanlara qarşı kin bəsləmək, nifrət və qürur ilə rəftar etmək məsihçilərə yaraşmaz. Məlumdur ki, hamımız günah edirik və İsanın Dağüstü vəzində (Mat. 5:27-28) günahın təkcə əməldə deyil, düşüncədə olduğunu nəzərə alsaq, cinsi günahlar xeyli artacaq. Bu günahı işlədnləri mühakimə etməkdənsə, onlara görə dua etmək, qayğı göstərmək, şəhadət etmək daha çox faydalı olacaq. Allahın kəlamına və Ruhuna imkan versək, böyük təsir göstərəcəklər. Yalnız bu günah deyil, bütün cinsi günahlar (nikahdan əvvəlki cinsi əlaqə, zina, qohumlar arasında cinsi əlaqə, heyvanla cinsi əlaqə) Allahda ikrah yaradır və mühakimə olunur. Cinsiyyət, Allahın bəşəriyyətin salamatlığı və sevinci, eləcə də ictimai sabitlik üçün verdiyi bir hədiyyə, böyük bir gücdür. Lakin insan, bütün varlığına yayılmış bu gücdən çox vaxt itaətsizlik, xudbinlik, nəyin bahasına olur-olsun həzz almaq üçün istifadə edir (müq. et. Rom. 8:1-8; Qal. 6:7-8).

İnsanlardan çox vaxt, "Allah məni belə yaratdı" sözünü eşidirəm. Doğrudan, homoseksuallığın səbəbi və mənbəyi (genetikmi yoxsa sosial) haqqında hələ məlumatımız yoxdur, lakin bundan asılı olmayaraq, biz Müqəddəs Kitabın göstərdiyi yolu tutmalıyıq. Seçimlərimizin nəticələri olacaq. Mətnlər bizim hissələrdən və ya istəklərimizdən üstündür. Biz öz hüquqlarımızı və ya azadlıqlarımızı tələb edən bir cəmiyyət deyilik, ilahi vəhyin yolunu tutan imanlı cəmiyyətik.

Axırda qeyd etmək istəyirəm ki, məsihçi bir rəhbər olaraq imanlıların müəyyən bir hissəsinin bu məsələ ilə mübarizə apardığından xəbərim var. Problem bu meylə deyil, əməldədir. Universitetimizdə ruhani xidmətə hazırlaşan bəzi tələbələr digər cinsi sınaqlarla mübarizə aparırlar (gənc yaşda bu sınaqlar çox güclü olur). Öz cinsi istəklərini məhdudlaşdırmağı (cinsi günahdan imtina) qərara alan şəxslər xidmətçi olaraq ən yaxşı namizəd olurlar. Bu, homoseksuallıqla mübarizə apararlara da aiddir. Əsl məsələ fikirdə deyil, əməldədir. Bəzi şəxslərin niyə eyni cinsdən olan digər şəxslərə meyl göstərdikləri bir sirr olaraq qalır. Bunda (həyatın bütün sahələrində olduğu kimi) hər kəsin bir seçimi olur. Biz seçimimizə görə cavabdehik!

Allah, Özünün surətində, bənzərinə görə yaratdığı insanları sevir, onlara can sağlığı, xoşbəxtlik, gümrahlıq arzu edir (Yar. 1:26-27; bax: XÜSUSİ MÖVZU: İNSANIN CİNSİYYƏTİ). İnsanın və cəmiyyətin sağlığına, xoşbəxtliyinə xələl yetirən şeylər və ya əməllər mühakimə olunur. Allah bizim üçün ən yaxşısını istəyir! Bizsə dərhal həzz almaq istəyirik! Allah hamımıza rəhm eləsin!

▣ **"adam oğruları"** Göründüyü kimi, bu siyahı On Əmrə paraleldir. Rabbilərin şərhinə görə, "Oğurluq etmə" əmri (müq. et. Çıx. 20:15; Qanun. 5:19) kölələrin oğurlanmasını qadağan edir (müq. et. Çıx. 21:16; Qanun. 24:7). Bununla belə, bu ifadənin bilavasitə konteksti cinsi pozğunluğa işarə edir (kölə qız uşağının cinsi istismarı, müq. et. Amos 2:7, yaxud oğlan uşaqlarının homoseksual pozğunluq üçün istismarı).

▣ **"yalançılar, andı pozanlar"** Bu sözlər, On Əmrin bu hissəsinə aid ola bilər: "Heç kimə qarşı yalandan şahidlik etmə" (müq. et. Çıx. 20:16; Qanun. 5:20).

▣ **"və sağlam təlimə zidd olan bütün başqaları"** On Əmrlə müqayisəni davam etdirsək, bu "tamah salma"ya paralel olacaq (müq. et. Çıx. 20:17; Qanun. 5:21). Ancaq Rom. 13:9 və Qal. 5:21-də Paul günahlar siyahılarını daha ümumi ifadələrlə (konkret tamahdan bəhs etmədən) yekunlaşdırır.

▣ **"sağlam təlim"** "Gigiyena" sözü müz bu yunan sözündən törəmişdir. Əhdi-Cədidə on bir dəfə (Pastoral Məktublarda doqquz dəfə) işlənmiş bu söz, imanlıların ruhən sağlam olmasına kömək edən təlimləri bildirir.

Bu anlayış (ancaq başqa sözlərlə ifadə olunmuş) Pastoral Məktublarda təkrar olunan bir mövzudur (müq. et. 1Tim. 1:10; 4:6; 6:3; 2Tim. 1:13; 4:3; Tit. 1:9,13; 2:1,2,7). Bu kontekstdə o, 1Tim. 1:11-dəki "izzətli Müjdə" ilə paraleldir.

Bu mətn müasir dövrdə çətin tətbiq olunur, çünki müasir imanlılar "yalançı müəllimlər" ifadəsini dəqiq müəyyən edə bilmirlər. Öz şəxsi zövqü və mədəniyyəti ilə bağlı olan şeylər və həyatı doktrin məsələləri arasında necə fərqləndirmək olar? Cavab həvarilərin vəz etdikləri Müjdədə, ələlxusus Məsihin şəxsiyyəti və işi, insanın Məsihin işindən faydalanması və Müjdənin öyrətdiyi kimi Məsihə bənzər həyat sürməsi barədəki təlimlərində tapılmalıdır.

"Sağlam təlim", Allahın həqiqətini təsvir edən ifadələrdən biridir.

1. "Allahın kəlamı" (müq. et. 1Tim. 4:5; 2Tim. 4:2; Tit. 2:5)
2. "Rəbbimizin kəlamı" (müq. et. 1Tim. 6:3; 2Tim. 1:13)
3. "həqiqət sözləri" (müq. et. 2Tim. 2:15)
4. "iman sözləri" (müq. et. 1Tim. 4:6)
5. "təlim" (müq. et. 1Tim. 1:10; 11 Tim. 4:3; Tit. 1:9, 2:1)
6. "əmanət" (müq. et. 1Tim. 6:20)
7. "həqiqət" (müq. et. 2Tim. 1:14; 2:18, 25; 3:7,8; 4:4)
8. "Müjdə" (müq. et. 1Tim. 1:11; 2Tim. 2:8, 10, 11)
9. "iman" (müq. et. 1Tim. 6:21; 2Tim. 4:7)
10. "Müqəddəs Yazılar" (müq. et. 2Tim. 2:15-16)

1:11 "izzətli Müjdə" Hərfi tərcüməsi: "Mübarək Allahın izzətinin Müjdəsi". Bu, 1Tim. 6:21-dəki "sağlam təlim" ilə paraleldir. Allah Onunla və digər insanlara münasibət qurmanın düzgün (Müjdə) və yanlış (yəhudi qanunpərəstliyi) yollarını öyrətmişdir. Məsihdə olan yeni əhd, imanlılar üçün nəyin vacib və münasib olduğu barədə son qərarını verir (müq. et. Həv. 15).

"İzzət" (*doxa*) sözünün tərifini vermək çox çətindir. Əhdi-Ətiqdə ibrancə *kabod* ("kavod") sözü, "ağır", yəni qiymətli mənasına gələn bir kommertiya terminidir. Bu söz YAHVE-nin hüzurunu təmsil edən *shekinah* ("şekina") buludu ilə əlaqədar olaraq "YAHVE" sözünə qoşulduqda (müq. et. Çıx. 16:7) xüsusi məna daşıyırdı. Sözügedən bulud, bir od dirəyi idi. Buna görə də *kabod* ("kavod") şüa, nur, parlama məna çalarını qazanmışdır (müq. et. Çıx. 24:17). Əhdi-Ətiqdə Allahın Özü belə adlanmışdır (müq. et. Yeş. 59:19). Yəh. 1:14-ün böyük əhəmiyyəti bununla əlaqəlidir. İsa və/və ya Müjdəsi Əhdi-Ətiqin mübarək Allahı olan YAHVE ilə tamən eyniləşdirilir.

▣ **"Bəxtiyarlıq mənbəyi olan Allah"** "Bəxtiyarlıq mənbəyi olan" olaraq tərcümə olunmuş bu söz ("mübarək") Allaha dair yalnız iki dəfə: burada və 1Tim. 6:15-d işlənir. Matta 5-ci fəsildəki "Bəxtiyarlıq vədləri"ndə də eynilə bu söz işlənmişdir ("bəxtiyar", "razı", "xoşbəxt"). Bu idiomun mənası belədir ki, YAHVE həmdə layiqdir.

▣ **"mənə əmanət etdiyi"** Bu, Əhdi-Cədidə iman, inanmaq, güvənmək mənasına gələn *pisteuō* feilinin aorist məchul növ xəbər formasıdır. Burada həmin feil "başqasına inanıb nəyisə vermək" mənasında işlənmişdir (müq. et. Luk. 16:11; Rom. 3:2; 1Kor. 9:17; Qal. 2:7; 1Sal. 2:4; 1Tim. 1:11; Tit. 1:3; 1Pet. 4:10).

Paul inanırdı ki, Allah ona Müjdəni əmanət etdi və bir gün o, buna görə hesab verəcək (müq. et. 1Kor. 9:17; Qal. 2:7; 1Sal. 2:4; Tit. 1:3).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:12-17

¹²Mənə qüvvət verən Rəbbimiz Məsih İsayə şükür edirəm ki, məni sadıq sayıb Öz xidmətinə təyin etdi. ¹³Əvvəllər Ona küfr edən, təqibçi və söyüşkən olduğum halda mənə mərhəmət edildi. Çünki nə etdimsə, cahillik və imansızlıq üzündən etdim. ¹⁴Amma Rəbbimizin lütfü Məsih İsada olan iman və məhəbbətlə birlikdə mənə bol-bol ehsan edildi. ¹⁵Məsih İsa günahkarları xilas etmək üçün dünyaya gəldi, bu söz etibarlı və tamamilə qəbul olunmağa layiq sözdür. O günahkarlardan ən betəri mənəm. ¹⁶Lakin ən betəri olduğum halda mənə buna görə mərhəmət edildi ki, Məsih İsa mənim vasitəmlə hədsiz səbrini göstərsin. Ona görə ki gələcəkdə Ona iman edib əbədi həyata malik olanlara mən nümunə olum. ¹⁷Əsrlərin Padşahı, ölməz, görünməz və bir olan Allaha əbədi olaraq hörmət və izzət olsun! Amin.

1:12 "Rəbbimiz Məsih İsayə şükür edirəm" Paul çox nadir hallarda Ataya deyil, Məsihə dua edir və bu, belə nadir hallardan biridir. Ehtimal ki, bunun səbəbi odur ki, Dəməşq yolunda Paul məhz İsanın səsinə eşitmişdi (müq. et. Həv. 9:4-5; 22:7-8; 26:15). Paul inanırdı ki, İsa

1. onu qüvvətləndirir/möhkəmləndirir (müq. et. Fil. 4:13; 2Tim. 4:17)
2. onu sadıq/etimada layiq sayır
3. onu xidmətə təyin etmişdir (müq. et. Həv. 9:15)

Bu mətnin qalan hissəsində Paul, Allahın onun kimi bir günahkarı sevə, bağışlaya, Öz yolunda işlədə bildiyinə görə heyranlığını bildirir. Bunu Paul üçün edən Allah, yalançı müəllimlər və onların təsir etdikləri adamlar daxil olmaqla hər kəs üçün etməyə qadir idi.

Mətni qəfildən həmd sözləri ilə kəsmək, Paulun məktubları üçün səciyyəvidir. Paul, teologiyasını təsvir edərkən həmd və şükrandan özünü saxlaya bilmirdi. O, minnətdarlıq hissini ifadə etmək üçün *eucharisteō* və ya *eucharistia* sözünü tez-tez işlətməmişdir, lakin burada işlətdiyi söz, "lütf" (*charis*) kökündən meydana gəlmiş *charin*-dir. Bu söz Paulun məktublarında daha nadir işlənir (müq. et. 1Tim. 1:12; 2Tim. 1:3). Bununla belə, hər iki söz Paulun Korinfilərə məktublarında sinonim olaraq işlədilir, buna görə Paul onları böyük ehtimalla eyni mənada və ya çox yaxın mənalarda işlədir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ŞÜKÜR" (SPECIAL TOPIC: THANKSGIVING)

I. Giriş

A. Şükür, imanlıların Allaha düzgün münasibətidir:

1. Şükür, Məsih vasitəsilə Allaha həmd etməyimizin mənbəyidir
 - a. 2Kor. 2:14
 - b. 2Kor. 9:15
 - c. Kol. 3:17
2. Şükür, xidmət üçün düzgün niyyətdir, 1Kor. 1:4
3. Göylərdə şükür davam edir:
 - a. Vəhy 4:9
 - b. Vəhy 7:12
 - c. Vəhy 11:17
4. İmanlılar arasında şükür davam edir
 - a. Kol. 2:7
 - b. Kol. 3:17
 - c. Kol. 4:2

II. Müqəddəs Kitab mətnləri

A. Əhdi-Ətiq

1. Əsas olan iki söz
 - a. *yadah* (BDB 392, KB 398), alqış mənasına gəlir
 - b. *todah* (BDB 392, KB 1695), şükür mənasına gəlir. Adətən təqdim olunan qurbanlar barədə deyilir (müq. et. 2Saln. 29:31; 33:16)
2. Davud Allaha alqış və şükür etmək üçün xüsusi levililəri təyin etmişdir. Süleyman, Xizqiya və Nehemya bu ənənəni davam etdirmişlər.
 - a. 1Saln. 16:4,7,41
 - b. 1Saln. 23:30
 - c. 1Saln. 25:3
 - d. 2Saln. 5:13
 - e. 2Saln. 7:6
 - f. 2Saln. 31:2
 - g. Neh. 11:12
 - h. Neh. 12:24,27,31,38,46
3. Zəbur, İsrailin həmd və şükür ilahiləri toplusudur.

- a. YAHVE-yə əhdə sadıq olduğuna görə şükür edilir
 - (1) Zəb. 107:8
 - (2) Zəb. 103:3-dən sonrakı ayələr
 - (3) Zəb. 138:2
- b. Məbədə doğru yürüş edənlər şükür edirdilər
 - (1) Zəb. 95:2
 - (2) Zəb. 100:4
- c. Qurban gətirmə şükürlərlə müşayiət olunurdu
 - (1) Zəb. 26:7
 - (2) Zəb. 122:4
- d. YAHVE-nin işlərinə görə şükürlər
 - (1) Düşmənlərdən xilas
 - (a) Zəb. 7:17
 - (b) Zəb. 18:49
 - (c) Zəb. 28:7
 - (d) Zəb. 35:18
 - (e) Zəb. 44:8
 - (f) Zəb. 54:6
 - (g) Zəb. 79:13
 - (h) Zəb. 118:1,21,29
 - (i) Zəb. 138:1
 - (2) Zindandan azad olma (məcazi), Zəb. 142:7
 - (3) Ölümdən xilas
 - (a) Zəb. 30:4,12
 - (b) Zəb. 86:12-13
 - (c) Yeş. 38:18-19
 - (4) Rəbb pisləri alçaldır, salehləri ucaldır
 - (a) Zəb. 52:9
 - (b) Zəb. 75:1
 - (c) Zəb. 92:1
 - (d) Zəb. 140:13
 - (5) O bağışlayır
 - (a) Zəb. 30:4
 - (b) Yeş. 12:1
 - (6) Rəbb Öz xalqını lazım olan hər şeylə təmin edir
 - (a) Zəb. 106:1-dən sonrakı ayələr
 - (b) Zəb. 111:1
 - (c) Zəb. 136:1,26
 - (d) Zəb. 145:10
 - (e) Yer. 33:11

B. Əhdi-Cədid

1. Təşəkkür və şükür mənasında işlənən başlıca söz
 - a. *eucharisteō* (müq. et. 1Kor. 1:4,14; 10:30; 11:24; 14:17,18; Kol. 1:3,12; 3:17)
 - b. *eucharistos* (müq. et. Kol. 3:15)
 - c. *eucharistia* (müq. et. 1Kor. 14:16; 2Kor. 4:15; 9:11,12; Kol. 2:7; 4:2)
 - d. *charis* (müq. et. 1Kor. 15:57; 2Kor. 2:14; 8:16; 9:15; 1Pet. 2:19)
2. İsanın nümunəsi
 - a. İsa yeməyə görə şükür edirdi:
 - (1) Luka 22:17,19 (1Kor. 11:24)
 - (2) Yəh. 6:11,23

- b. Cavabı verilmiş duaya görə şükür edirdi, Yəh. 11:41
- 3. Şükür etməyin başqa misalları:
 - a. Allahın Məsihi verdiyinə görə, 2Kor. 9:15
 - b. Yeməyə görə
 - (1) Həv. 27:35
 - (2) Rom. 14:6
 - (3) 1Kor. 10:30; 11:24
 - (4) 1Tim. 4:3-4
 - c. Şəfaya görə, Luka 17:16
 - d. Sülhə görə, Həv. 24:2-3
 - e. Təhlükədən xilasa görə
 - (1) Həv. 27:35
 - (2) Həv. 28:15
 - f. Hər vəziyyətdə şükür, Fil. 4:6
 - g. Hər kəsə, ələlxüsus rəhbərlərə görə, 1Tim. 2:1-2
- 4. Şükürün digər cəhətləri
 - a. Şükür, hər imanlı üçün Allahın iradəsidir, 1Sal. 5:18
 - b. Müqəddəs Ruhla dolu olan bir həyata işarə edir, Ef. 5:20
 - c. Şükür etməmək günahdır
 - (1) Luka 17:16-17
 - (2) Rom. 1:21
 - d. Şükür günahdan qoruyur, Ef. 5:4
- 5. Paulun şükür etməsi
 - a. İmanlılar cəmiyyətini alqışlaması
 - (1) Müjdəni yaydığına görə
 - (a) Rom. 1:8
 - (b) Kol. 1:3-4
 - (c) Ef. 1:15-16
 - (d) 1Sal. 1:2
 - (2) ona verilən lütf üçün
 - (a) 1Kor. 1:4
 - (b) 2Kor. 1:11; 4:15
 - (3) Müjdəni qəbul etdiyinə görə, 1Sal. 2:13
 - (4) Müjdənin yayılması işində iştirak etdiklərinə görə, Fil. 1:3-5
 - (5) lütfdə böyüdüklərinə görə, 2Sal. 1:3
 - (6) seçilmişliyini bildiyinə görə, 2Sal. 2:13
 - (7) ruhani xeyir-dualara görə, Kol. 1:12; 3:15
 - (8) səxavətlə yardım etdiklərinə görə, 2Kor. 9:11-12
 - (9) yeni imanlılara sevindiklərinə görə, 1Sal. 3:9
 - b. Özünə görə şükür etməsi
 - (1) imanlı olduğuna görə, Kol. 1:12
 - (2) günahın əsarətindən qurtulduğuna görə, Rom. 7:25; 2Kor. 2:14
 - (3) digər imanlıların fədakar zəhmətinə görə, Rom. 16:4; 2Kor. 8:16
 - (4) bəzi hadisələrin baş vermədiyinə görə, 1Kor. 1:14
 - (5) özünə verilmiş ruhani ənam üçün, 1Kor. 14:18
 - (6) dostları ruhən inkişaf etdiklərinə görə, Flm. 4-5
 - (7) xidmət üçün fiziki qüvvətinə görə, 1Tim. 1:12

III. Yekun

- A. Biz xilas olandan sonra Allaha əsas münasibətimiz şükürdür. Biz təkcə dilimizlə şükür etməklə kifayətlənmirik, minnətdarlığımızı həyat tərzimizlə ifadə edirik.

- B. Hər vəziyyətdə şükür etmək, özünü Allaha həsr etmiş adamın yetkin həyatının məqsədidir (müq. et. 1Sal. 5:13-18).
- C. Şükür, həm Əhdi-Ətiqin, həm də Əhdi-Cədidin təkrarlanan mövzudur. Bəs sizin üçün necə?

1:13 "Ona küfr edən" Yəqin ki, Paulun imana gəlməzdən əvvəl İsa haqqında fikirləri və sözlərindən söhbət gedir.

▣ **"təqibçi və söyüşkən"** (müq. et. Həv. 8:1-3; 9:1,13,21; 22:4,19; 26:10-11; 1Kor. 15:8-9; Qal. 1:13; Fil. 3:6)

▣ **"mənə mərhəmət edildi"** Bu, aorist məchul növ xəbər formasıdır. Allah/Məsih, amansız təqibçi Şaula mərhəmət etmişdir. Paula mərhəmət edilibsə, hər kəsə mərhəmət edilə bilər. Bu, Allahın xasiyyətini, habelə günahkarlara olan məhəbbət və mərhəmətinin nə qədər böyük olduğunu açıq göstərir.

▣ **"Çünki nə etdimsə, cahillik və imansızlıq üzündən etdim"** Əhdi-Ətiqdə cahillik üzündən işlədilən günahlar qurban vasitəsilə bağışlana bilərdi (müq. et. Lev. 16), lakin qəsdən işlədilən günahlar üçün qurban yox idi, – o, Kəffarə günündə belə, bağışlana bilməzdi. Romalıları Məktubda Paul açıq deyir ki, Allah insanlardan üz-üzə gəldikləri işığa görə hesab soracaq. Bu həqiqətin bir nümunəsi odur ki, Musanın Qanunundan əvvəl Allah insanlardan bu Qanunu pozduqlarına görə hesab sormazdı (müq. et. Həv. 17:30; Rom. 3:20,25; 4:15; 5:13,20; 7:5,7-8; 1Kor. 15:56). Eyni həqiqət, Müjdəni heç vaxt eşitməmiş insanlara aiddir (müq. et. Rom. 1:18-2:29). Onlar üz-üzə gəldikləri işığa görə məsuliyyət daşıyırlar (yaradılışdan, Rom. 1:18-23 və daxili mənəvi şəhadət, Rom. 2:14-15). Buna "təbii vəhy" deyilir və bu, "xüsusi vəhy"dən (Müqəddəs Kitab) fərqlənir.

1:14 "Rəbbimizin lütfü" Paulun xilas teologiyasının əsası, insanların əməlləri deyil, Allahın xasiyyətidir. Günaha batmış insanların yeganə ümidi, Allahın Məsihdə aşkarlanan etibarlı, mərhəmətli və lütfkar xasiyyətidir (müq. et. Ef. 1:3-14; 2:4,8-9).

▣ **"bol-bol"** Hərfi tərcümədə "artıqlaması ilə bol" (*hyperpleonazō*). Bu, Paulun üçün səciyyəvi olan, *hyper* sözü ilə qurduğu "*hapax legomenon*" növündən mürəkkəb sözdür. "Günah çoxalan yerdə Allahın lütfü daha da çoxaldı" (Rom. 5:2).

SPECIAL TOPIC: "PAULUN "HUPER" İLƏ MÜRƏKKƏB SÖZLƏR YARATMASI" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S USE OF "HUPER" COMPOUNDS)

Paul "üst", "fövqəl", "yuxarı" mənalarını verən yunanca *hyper* sözünü ilə yeni sözlər yaratmaqdan xoşlanırdı. Yiyəlik (çıxışlıq) halla işləndikdə bu sözünü "uğrunda" mənasına gəlir. Bundan əlavə, *peri* kimi, bu sözünü də "haqqında", "barədə" mənasına gələ bilər (müq. et. 2Kor. 8:23; 2Sal. 2:18). Təsirlik halla işləndikdə "üstündə" ya da "ötəsində" mənasına gəlir (müq. et. A.T. Robertson, "Yunanca Əhdi-Cədidin qrammatikası – tarixi tədqiqatın işığında" [A. T. Robertson, *A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research*], ss. 625-633). Paul bir anlayışı vurğulamaq istədikdə bu sözünü ilə yeni mürəkkəb sözlər yaradırdı. Paulun bu sözününü xüsusi bir şəkildə işlədərək yaratdığı mürəkkəb sözlər aşağıda verilir.

A. Hapax legomenon (Əhdi-Cədidə bircə dəfə işlənmiş sözlər)

1. *Huperakmos*, həyatın gəncliyi keçmiş şəxs, 1Kor. 7:36
2. *Huperauxanō*, xeyrli artmaq, 2Sal. 1:3
3. *Huperbainō*, üstündən addım atmaq və ya keçmək, 1Sal. 4:6
4. *Huperkeina*, ötəsində, 2Kor. 10:16
5. *Huperekteina*, həddən artıq uzağa getmək, 2Kor. 10:14
6. *Huperentugchanō*, vəsatət etmək, Rom. 8:26
7. *Hupernikaō*, artıqlamasıyla qalib gəlmək, Rom. 8:37

8. *Huperpleonazō*, hədsiz bolluqda olmaq, 1Tim. 1:14

9. *Huperupsoō*, üstün bir şəkildə ucaltmaq, Fil. 2:9

10. *Huperphroneō*, lovğa fikirləri olmaq, Rom. 12:3

B. Yalnız Paulun yazılarında işlənən sözlər.

1. *Huperairomai*, özünü yüksəltmək, 2Kor. 12:7; 2Sal. 2:4

2. *Huperballontōs*, hədsiz, son dərəcə, 2Kor. 11:23; (zərf şəklində yalnız burada işlənmişdir, feil şəklində həmçinin 2Kor. 3:10; 9:14; Ef. 1:19; 2:7; 3:19-da)

3. *Huperbolē*, keçmə, son dərəcə güclü qoruma, Rom. 7:13; 1Kor. 12:31; 2Kor. 1:8; 4:7,17; 12:7; Qal. 1:13

4. *Huperekperissou*, həddindən artıq, Ef. 3:20; 1Sal. 3:10; 5:13

5. *Huperlian*, son dərəcədə və ya hər şeydən əvvəl, 2Kor. 11:5; 12:11

6. *Huperochē*, üstünlük, üstün hal, 1Kor. 2:1; 1Tim. 2:2

7. *Huperperisseuō*, həddən artıq bol olmaq, Rom. 5:20 (qayıdış növ, bolca dolu olmaq, aşıb-daşmaq, 2Kor. 7:4)

C. Paulun işlətdiyi, digər Əhdi-Cədid müəlliflərinin də nadir hallarda işlətdikləri sözlər

1. *Huperanō*, qat-qat üstün, Ef. 1:21; 4:10; və İbr. 9:5

2. *Huperechō*, üstünlük, əla hal, Rom. 13:1; Fil. 2:3; 3:8; 4:7; 1Pet. 2:13

3. *Huperēphanos*, iddialı və ya lovğa, Rom. 1:30; 2Tim. 3:2 və Luka 1:51; Yaq. 4:6; 1Pet. 5:5.

Paul çox emosional bir adam idi: yaxşı şeylərə və insanlara əla, pis olanlara dəhşət deyirdi. Bu sözünü Paulun günaha, özünə, Məsihə və Müjdəyə qarşı hisslərini ifadə etməsinə kömək edirdi.

▣ **"Məsih İsada olan iman və məhəbbətlə"** Bu ayənin şərh edilməsi ilə bağlı bir sıra məsələlər vardır.

1. "Rəbb" sözü (müq. et. 1Tim. 1:14) YAHVƏ-yə (müq. et. 1Tim. 1:17) yoxsa İsayə aiddir? Kontekstdə YAHVƏ daha uyğundur.

2. Allahın lütf ənamı, həmçinin Məsihdə ənam edilən imana və məhəbbətə bağlanmalıdırmı (müq. et. TEV, NJB)? Paulun imana gəlməsi (müq. et. Həv. 9), sözsüz ki, lütf ilə baş vermişdir. Rəbb Paulu seçib ona böyük təsir göstərmişdir. Paul İsanı tam azad iradəsi ilə seçməmişdir! Allahın lütfü və İsanın hərəkəti onun ehtiyaclarını ödəmişdir. Səməvi ənamları qəbul edən Paul bunları başqalarına çatdırmaq üçün yaşayırdı.

Qeyd edək ki, Allahın xilasını yalnız Məsih vasitəsilə həyata keçmişdir. Məsih, günahlı insanların hər növ ehtiyaclarına Allahın yeganə cavabıdır (müq. et. 1Tim. 1:15-17).

1:15 "bu söz etibarlı və tamamilə qəbul olunmağa layiq sözdür" Pastoral Məktublarda beş dəfə işlədilmiş (müq. et. 1Tim. 1:15; 3:1, 4:9; 2Tim. 2:11; Tit. 3:8) bu ifadə, İsanın "amin, amin" ("sizə doğrusunu, doğrusunu sizə deyirəm" olaraq tərcümə olunub) sözü kimi, mühüm sözlərindən əvvəl işlədilir.

Bir çox ilahiyyatçının fikrincə, bu fraza ilə Paul bir ilahi, liturqiya və ya katexizisdən sitat gətirdiyini bildirirdi. Paulun böyük ehtimalla ilk məsihçi iman bəyanatlarını sitat gətirdiyi digər ayələr: 1:17; 3:16; 6:15-16; 2 Tim. 2:11-13.

▣ **"Məsih İsa... dünyaya gəldi"** Bu ifadə İsanın əzəldən mövcud olduğuna işarə edir (müq. et. Yəh. 1:1,15, 8:57-58, 16:28, 17:5; 1Kor. 8:9; Fil. 2:6-7; Kol. 1:17; İbr. 1:3; 10:5-8) və Onun ilahiliyi ilə bağlı mühüm etiqadi bir məsələ idi (O yaradılmamış, amma bədənə bürünmüşdür, müq. et. Sül. 8:22). Bu sözlər o yalançı müəllimlərin qnostik təlimlərinə cavab olaraq yazılmış ola bilər. Bax: Tit. 1:1, Xüsusi mövzu: "Qnostisizm".

XÜSUSİ MÖVZU: "PAULUN *KOSMOS* (DÜNYA) SÖZÜNÜ İŞLƏTMƏSİ" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S USE OF *KOSMOS* [WORLD])

Paul *kosmos* sözünü bir neçə mənada işlədir.

1. ümumilikdə yaradılış nizamı (müq. et. Rom. 1:20; Ef. 1:4; 1Kor. 3:22; 8:4,5)
2. bu planet (müq. et. 2Kor. 1:12; Ef. 1:10; Kol. 1:20; 1Tim. 1:15; 3:16; 6:7)
3. insanlar (müq. et. Rom. 3:6,19; 11:15; 1Kor. 1:27-28; 4:9,13; 2Kor. 5:19; Kol. 1:6)
4. Allahdan kənarada təşkil olunaraq fəaliyyət göstərən insanlar (müq. et. 1Kor. 1:20-21; 2:12; 3:19; 11:32; Qal. 4:3; Ef. 2:2,12; Fil. 2:15; Kol. 2:8,20-23). Yəhyanın bu sözü işlətdiyi mənaya bənzər bir şəkildə işlədir (1Yəh. 2:15-17)
5. indiki dünyanın nizamı (müq. et. 1Kor. 7:29-31; Qal. 6:14; buna bənzər mətn, Fil. 3:4-9-dur – Paul burada yəhudi strukturlarını təsvir edir)

Bu mənalar bəzən üst-üstə düşür və sözün mənasını ayrı bir kateqoriyaya aid etmək çətin olur. Paulun işlətdiyi sözlərin əksəriyyəti olduğu kimi, bu sözün mənası konkret kontekstdə dəqiqləşdirilməlidir. Paulun işlətdiyi terminlər dəyişkən idi (müq. et. Ceymz Styuart, "Məsihdə olan insan" [James Stewart, *A Man in Christ*]). Paulun məqsədi, teoloji lüğət yaratmaq deyil, Məsihi bəyan etmək idi.

▣ **"günahkarları xilas etmək üçün"** Məsih bu məqsədlə dünyaya gəlmişdir (müq. et. Mark 10:45; Luka 19:10; 1Yəh. 2:2). Bu həmçinin günahlı bəşəriyyətin lütfə ehtiyacı haqqında Müjdənin əsas təlimini göstərir (müq. et. Rom. 3:9-18,23; 6:23).

▣ **"ən bətəri mənəm"** Işıq nə qədər çox olsa, günahın dərki o qədər çoxdur (müq. et. 1Tim. 1:16; 1Kor. 15:9; Ef. 3:8). Paul imanlılar cəmiyyətini təqib etdiyinə görə özünü təqsirkar bilirdi (müq. et. Həv. 7:58; 8:1; 9:1-2; 22:4,19-20; 26:1011), amma Allahın lütfü, məhəbbəti və Məsihin tamamlanmış işi ona qüvvət verirdi (müq. et. 1Tim. 1:16).

1:16

NASB	"kamil səbrini"
NKJV	"bütün səbrini"
NRSV	"hədsiz səbrini"
TEV	"tam səbrini"
NJB	"tükənməz səbrini"

Yunan mətnində işlənən mürəkkəb söz, "məhdud qəzəb" mənasına gələn iki sözdən (*makros* və *thumos*) düzəlir. Septuaqinta olaraq adlandırılan Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsində bu söz tez-tez Allaha dair işlədilmişdir (müq. et. Say. 14:18; Zəb. 86:15; 103:8; Yoel 2:13; Nah. 1:3). Əhdi-Cədidə də bu söz, Allahın xasiyyətini təsvir etmək üçün işlənmişdir (müq. et. Rom. 2:4; 9:22; 1Pet. 3:20; 2Pet. 3:15). Bu həmçinin Allahın övladlarının bir xüsusiyyətidir (müq. et. 2Kor. 6:6; Qal. 5:22; Ef. 4:2; Kol. 1:11; 3:12; 2Tim. 3:10; 4:2).

▣ **"nümunə olum"** Məsihciliyin qatı düşməni olan Paul, başqa millətlərə göndərilmiş sadıq bir həvariyyə çevrilməsi ilə Allahın lütfünün nə qədər böyük və uca olduğunu nümayiş etdirdi. Bir anlamda Paul, səmimi bir yalançı müəllim olmuşdu və Allah ona mərhəmət etmişdi!

▣ **"Ona iman edib əbədi həyata malik olanlara"** Yəh. 17:20-26-da İsa, Ona iman edəcək adamlara görə dua edir. Yəhya Müjdəsində imanın obyektini bildirmək üçün tez-tez *eis* sözünü işlədilsə də, Paul adətən *epi* sözündən (müq. et. Rom. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1Tim. 1:16; həmçinin bax: Həv. 9:42; 11:17; 16:31) ya da yönlük haldan (müq. et. Qal. 3:6; Həv. 18:8; 27:25) istifadə edir. Göründüyü kimi, "iman etmək" sözü ilə yanaşı *eis*, *en*, *epi* sözlərindən və ya yönlük haldan istifadə olunması halları arasında etiqadi cəhətdən bir fərq yoxdur (müq. et. 1Yəh. 5:10).

Paul, Yəhya kimi, bəzən *hoti* ("ki" ədatı mənasında) sözlərini işlədir. Bu sözləri imanın məzmununu vurğulayır (müq. et. Rom. 6:8; 1Sal. 4:14). Müjdə, (1) qəbul ediləcək şəxs, (2) inanılacaq həqiqət; (3) yaşanacaq həyatdır.

**XÜSUSİ MÖVZU: "İman, iman etmək və ya inam" (*Pistis* [isim], *Pisteuō*, [feil], *Pistos* [sifət])
(SPECIAL TOPIC: Faith, Believe, or Trust (*Pistis* [noun], *Pisteuō*, [verb], *Pistos* [adjective]))**

A. Bu söz, Müqəddəs Kitabda son dərəcə mühüm bir termdir (müq. et. İbr. 11:1,6). İsanın ilk vaxtlardakı vəzlərinin mövzudur (müq. et. Mark 1:15). Yeni əhdə ən azından iki şey tələb olunur: tövbə və iman (Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21).

B. Etimologiyası

1. Əhdi-Ətiqdə vəfa, sədaqət və ya etibarlılıq mənasını verən "iman" sözü bizim xasiyyətimizi deyil, Allahın xasiyyətini bildirirdi.
2. Bu söz, əvvəllər "əmin və ya sabit olmaq" mənasına gələn ibrani terminindən (*emun*, *emunah*, BDB 53, Hab. 2:4) qaynaqlanırdı. Xilas gətirən iman
 - a. qəbul ediləcək olan şəxsdir (yəni şəxsi inam, iman, müq. et. E. 1. aşağıda)
 - b. o şəxs haqqındakı həqiqətlərə inanmaqdır (yəni Müqəddəs Yazıya, müq. et. E. 5. aşağıda)
 - c. o şəxsin həyatına bənzər yaşamaqdır (Məsihə bənzəmək)

C. Əhdi-Ətiqdə işlənməsi

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, İbrahim gələcək Məsihə deyil, öz övladı və nəslə olacağına dair Allahın vədinə iman edirdi (müq. et. Yar. 12:2; 15:2-5; 17:4-8; 18:14; Rom. 4:1-5). İbrahim bu vədə cavabən Allaha və Allahın sözünə güvənirdi (bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət"). Bu vədə barəsində hələ də şübhələri və narahatlıqları var idi və əslində vədin həyata keçməsi üçün on üç il gözləməli idilər. Lakin onun imanı, kamil olmasa da, Allaha məqbul olub. Allah, Özünə və vədlərinə imanla cavab verən nöqsanlı insanlarla birgə işləməyə hazırdır, imanları xardal toxumu boyda (müq. et. Mat. 17:20) və ya qarışıq (müq. et. Mark 9:22-24) olsa belə.

D. Əhdi-Cədidə işlənməsi

"İman" sözünün yunancası (*pisteuō* FEİLİ və ya *pistis* İSMİ) ingilis dilinə "believe" (iman etmək), "trust" (etibar etmək, güvənmək) və "faith" (iman, inam, dini etiqad) olaraq tərcümə olunur. Məsələn, "iman" İSMİ Yəhyanın Müjdəsində işlənməyib, lakin "iman etmək" FEİLİ dəfələrlə işlənilib. Yəh. 2:23-25-də çox adamın Nazaretlı İsayə Məsih kimi səmimi olaraq inanıb-inanmaması aydın deyildir. "İman etmək" feilinin belə qeyri-ciddi mənada işlənməsinin digər misallarını Yəh. 8:31-59-da və Həv. 8:13, 18-24-də tapmaq olar. Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqi iman ilkin cavabla kifayətlənmir, şagirdliklə davam etməlidir (müq. et. Mat. 13:20-22,31-32; 28:19-20).

E. Sözləri ilə işlənməsi

1. *eis* "içinə" deməkdir. Bu sözləri ilə qurulan ifadələrdə imanlıların İsayə inam bağlamaları və ya iman etmələri vurğulanır
 - a. Onun adına ("adı içinə", Yəh. 1:12; 2:23; 3:18; 1Yəh. 5:13)
 - b. Ona ("Onun içinə", Yəh. 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45,48; 12:37,42; Mat. 18:6; Həv. 10:43; Fil. 1:29; 1Pet. 1:8)
 - c. Mənə ("Mənim içimə", Yəh. 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
 - d. Oğula ("Oğulun içinə", Yəh. 3:36; 9:35; 1Yəh. 5:10)
 - e. İsayə ("İsanın içinə", Yəh. 12:11; Həv. 19:4; Qal. 2:16)
 - f. Nura ("Nurun içinə", Yəh. 12:36)
 - g. Allaha ("Allahın içinə", Yəh. 14:1)
2. *ev* "içində" deməkdir, məs., Yəh. 3:15; Mark 1:15; Həv. 5:14

3. *epi* "içində" və ya "üstündə" deməkdir, məs., Mat. 27:42; Həv. 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Rom. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1Tim. 1:16; 1Pet. 2:6
4. SÖZÖNÜ işlənmədən YÖNLÜK HALIN işlənməsi, məs., Yəh. 4:50; Qal. 3:6; Həv. 18:8; 27:25; 1Yəh. 3:23; 5:10
5. *hoti*, "ki": "inanmaq ki", nəyə inanıldığını bildirir
 - a. İsa Allahın Müqəddəsidir (Yəh. 6:69)
 - b. İsa "Mənəm"dir (Yəh. 8:24)
 - c. İsa Atadadır, Ata da İsadadır (Yəh. 10:38)
 - d. İsa Məsihtir (Yəh. 11:27; 20:31).
 - e. İsa Allahın Oğludur (Yəh. 11:27; 20:31)
 - f. İsa Ata tərəfindən göndərilmişdi (Yəh. 11:42; 17:8,21)
 - g. İsanın Ata ilə birdir (Yəh. 14:10-11)
 - h. İsa Atadan gəlmişdir (Yəh. 16:27,30)
 - i. İsa Özünü Allahın əhd adı – "Mənəm" olaraq adlandırmışdır (Yəh. 8:24; 13:19)
 - j. Biz Onunla yaşayacağıq (Rom. 6:8)
 - k. İsa ölüb dilirmişdir (1Sal. 4:14)

▣ **"əbədi həyata"** Əbədi həyat (*zōen aiōnion*), Yəhyanın teologiyasında tez-tez təkrarlanan əsas mövzulardan biridir. Bu həyat, həm hazırkı gerçəklik (məs. Yəh. 3:16,36; 5:24; 6:47,54), həm də Oğula iman etməklə Atanı tanıyanlara verilən gələcək ümididir (məs. Yəh. 17:2-3).

Paul "əbədi həyat" dedikdə (1) yeni dövr həyatını; (2) Allahın Padşahlığını; (3) dirilmə həyatını nəzərdə tutur (müq. et. Rom. 2:7; 5:21; 6:22,23; Qal. 6:8; 1Tim. 1:16; Tit. 1:2; 3:7). Yalnız Allah ölməzdir və yalnız O həyat verir. Allah, Oğluna iman edən hər kəsə əbədi həyat verir.

1:17 "Əsrlərin Padşahı" Bu həmd sözləri 6:15-16-nə bənzəyir. Gec dövrün sinaqoqunda ("Kainatın Padşahı") və diasporadakı yəhudilərin arasında (İsgəndəriyyəli Filon Allahı "əbədi" olaraq adlandırırdı – bu söz, "əsrlərin" sözü ilə eynidir) geniş yayılmış ifadələr burada əksini tapmışdır.

Çox güman ki, Paul, 1Tim. 3:16; 6:15-16 və 2Tim. 2:11-13-də etdiyi kimi, burada erkən imanlılar cəmiyyətinin bir əqidəsindən və ya ilahisindən sitat gətirir.

▣ **"Əsrlərin"** Bu söz (*aiōnion*), Padşaha (Allaha) dair işlədilən dörd sifətlərin birincisidir. 1Tim. 1:16-da "əbədi həyat" (yaxud "əsrlərin həyatı") ifadəsində işlənmiş eyni söz burada Allaha dair işlənir. Bu söz həm əbədi mənasına gələn bir metafora ola bilər, həm də yəhudilərin iki dövr anlayışına aid ola bilər:

1. mələklərin və insanların müstəqilliyi və itaətsizliyi ilə səciyyələnən indiki şər dövr
2. Müqəddəs Ruhun başladacağı və Məsihin həyata keçirəcəyi vəd olunmuş gələcək salehlik dövrü. 1Tim. 6:17-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Əbədi həyatın "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" gərginliyi, iki yəhudi dövrünün üst-üstə düşdüyü indiki dövr üçün səciyyəvidir. İndiki zamanda iki dövrün üst-üstə düşməsi, Məsihin öncə Xilaskar və sonra Padşah, Rəbb və Hakim olaraq iki gəlişi barədə yeni vəhy ilə əlaqəlidir.

▣ **"ölməz"** Hərfi tərcümədə "qeyri-fani". Bu metafora əbədi var olan yeganə Şəxsi bildirir (YAHVE adı, ibrani dilində "olmaq" mənasına gələn feildən törəyir; müq. et. Çıx. 3:14, Bax: 2Tim. 1:2, Xüsusi mövzu: "Allahın adları"). Yalnız Allah həyat mənbəyidir (müq. et. Rom. 1:23; 1Tim. 1:17; 6:16). Ondən başqa hər kəsin həyatı Allahdan bir hədiyyə və əmanətdir və yalnız Atanın lütfü, Məsihin işi (müq. et. 2Tim. 1:10) və Ruhun xidməti vasitəsilə verilir.

▣ **"görünməz"** Bu söz, ruhani aləm (müq. et. Kol. 1:15) və bəlkə görünməz Allah olan YAHVE (surət yoxdur, müq. et. Çıx. 33:20; Qanun. 4:15; 1Tim. 6:16) mənasında işlənir. Allah, bütün yaradılışda var olan əbədi Ruhun Özüdür!

▣ **"bir olan Allaha"** Yəhudi təkallahlılığından bəhs olunur (1Tim. 2:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın; müq. et. Qanun. 6:4-6; Yəhd. 25). Bu kontekst Müqəddəs Kitaba əsaslanan unikal dünyagörüşünü əks etdirir. Müqəddəs Kitab bəşəriyyətə beş duyğunun ötəsində olan bir iman baxışını verir.

1. Bir və tək Allah vardır (müq. et. Yar. 1:1; Çıx. 8:10; 9:14; Qanun. 4:35-39; 1Şam. 2:2; 2Şam. 7:22; 22:32; 1Pad. 8:23; Zəb. 86:8,10; Yeş. 43:11; 44:6,8; 45:6-7,14,18,21-22; 46:5,9; Yer. 2:11; 5:7; 10:6; 16:20).
2. O, yaradan, xilas edən şəxsdir (müq. et. Yar. 1-2; 3:15; Zəb. 103-104).
3. O, hər şeyin Məsih vasitəsilə bərpa olunacağına dair ümid dolu vədlər verir (müq. et. Yeş. 53).
4. Məsihə iman, itaətsizlik məsələsini həll edir (Müjdə).
5. Məsihə iman edən hər kəs əbədi həyata nail olur (Müjdə).

Yunan unsial əlyazmaları ⱥ, D^c, K, L və P-yə əsaslanan Tekstus Reseptus-da "müdrük" sözü əlavə olunmuşdur (NKJV, "yeganə müdrük olan Allaha"). Yunan əlyazmaları ⱥ*, A, D*, F, G və H*-də bu söz yoxdur. Ehtimal ki, əlyazmaları köçürənlər bu sözü Rom. 16:27-dən köçürmüşlər. UBS⁴ daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

▣ **"hörmət və izzət olsun"** Bu söz, əsasən Əhdi-Ətiqdə işlənən *kabod* ("kavod") sözünün mənasını əks etdirir (müq. et. 1Tim. 1:11). Vəhy Kitabında digər həmd sözləri ilə yanaşı bu söz də bir neçə dəfə işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 4:9,11; 5:12,13; 7:12). Əhdi-Ətiqdə "ehtişam/izzət" üçün ən çox işlənən ibrani sözü (*kabod* ["kavod"]) əvvəllər bir kommersiya termini olub (qoşa tərəzi mənasında), mənası "ağır olmaq" idi. Ağır olan şeylər qiymətli idi və ya dəyərli xüsusiyyətlərə malik idi. Bu söz çox vaxt parıltı anlayışı ilə birgə Allahın ehtişamını ifadə etmişdir (müq. et. Çıx. 15:16; 24:17; Yeş. 60:1-2). Yalnız O şərfə layiqdir. Onun nuru o qədər parlaqdır ki, günaha batmış insanlar Ona baxa bilməzlər (müq. et. Çıx. 33:17-23; Yeş. 6:5). Allahı yalnız Məsih vasitəsilə həqiqətən tanımaq mümkündür (müq. et. Yer. 1:14; Mat. 17:2; İbr. 1:3; Yaq. 2:1).

"İzzət" sözü bir az aydın deyildir.

1. "Allah salehliyi" ilə paralel ola bilər
2. Allahın "müqəddəsliyi" ya da "kamilliyi" mənasını verə bilər
3. Allahın surətində yaranmış bəşəriyyətin (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1; 9:6) sonradan itaətsizlik səbəbindən təhrif etdiyi (müq. et. Yar. 3:1-22) bu surəti bildirə bilər

İlk dəfə Çıx. 16:7,10; Lev. 9:23; Say. 14:10-da YAHVE-nin izzət buludunda xalqı ilə birlikdə olmasını bildirir.

▣ **"əbədi olaraq"** Hərfi tərcümədə "əsrlərin əsrləri". Bu, əbədiyyəti bildirən idiomdur (müq. et. Qal. 1:5; Fil. 4:20; 2Tim. 4:18). Eyni söz 1Tim. 1:16-da "əbədi həyat" və 1Tim. 1:17-də "Əsrlərin Padşahı" ifadələrində də işlənmişdir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ (YUNAN İDİOMU)" (SPECIAL TOPIC: FOREVER [GREEK IDIOM])

Bir yunan idiomu "əsrlər boyunca"dır (müq. et. Luka 1:33; Rom. 1:25; 11:36; 16:27; Qal. 1:5; 1Tim. 1:17); həmin idiom ibrancə *'olam* ("olam") sözünün ekvivalentidir. Bax: Robert B. Qirdelstoun, "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, ss. 319-321) və Xüsusi mövzu: "Əbədi (*'olam*)".

Buna bənzər başqa ifadələr: "çağ boyunca" (müq. et. Mat. 21:19; Mark 11:14; Luka 1:55; Yəh. 6:58; 8:35; 12:34; 13:8; 14:16; 2Kor. 9:9) və "çağların çağında" (müq. et. Ef. 3:21). Göründüyü kimi, "əbədi olaraq" mənasına gələn bu yunan idiomlarının arasında heç bir fərq yoxdur. "Çağlar" sözünün bu CƏM FORMASI, məcazi bildirib rəbbilərin "əzəmət cəm forması" olaraq adlandırdıqları qrammatik konstruksiya ola bilər ya da yəhudilərin inancına görə müxtəlif dövrlərə işarə edə bilər: "şər dövrü", "gələcək dövr" və ya "salehlik dövrü" (bax: Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr").

▣ **"Amin"** 1Tim. 6:16-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 1:18-20

¹⁸Oğlum Timotey, əvvəlcədən sənə haqqında söylənən peyğəmbərlik sözlərinə əsasən bu əmri sənə həvalə edirəm ki, bu sözlərə güvənərək yaxşı mübarizə aparasan, ¹⁹imana və təmiz vicdana sarılasan.

Bəziləri təmiz vicdanı rədd edərək imanlarını qəzaya uğrayan gəmi kimi batırdılar. ²⁰Himəney və İsgəndər də onlardandır. Küfr etməməyi öyrənsinlər deyə onları Şeytana təslim etdim.

1:18 "əmr" Paul bu fəsildə iki hərbi termini işlədir: (1) "əmr" (1Tim. 1:3,5,18) və (2) "yaxşı mübarizə aparmaq" (1Tim. 1:18; müq. et. 2Kor. 10:3-6; Ef. 6:10-17). Bu mətn parçasında (1Tim. 1:18-20) Paul, 1Tim. 1:3-7-dəki yalançı müəllimlərin yanlış etiqadları mövzusunda qayıdır.

NASB, TEV "əmanət edirəm"
NKJV "həvalə edirəm"
NRSV, NJB "verirəm"

Bu, *paratithēmi* feilinin indiki zaman qayıdıq növ xəbər formasıdır. Paul Müjdəni Timoteyə əmanət etdi (müq. et. 1Tim. 6:20; 2Tim. 1:14, İsa ona əmanət etdiyi kimi, müq. et. 2Tim. 1:12), belə ki, Timotey onu digər sadıq insanlara həvalə etsin (müq. et. 2Tim. 2:2).

Bu söz belə mənələrdə işlənir:

1. Luka 23:46-da İsa Özünü Allaha əmanət edir
2. Həv. 14:23-də imanlılar özlərini Allaha əmanət edirlər
3. Həv. 20:32-də Paul imanlıları Allaha əmanət edir
4. 2Tim. 2:2-də imanlılar yeni nəsli əmanət edirlər

▣ **"əvvəlcədən sənin haqqında söylənən peyğəmbərlik sözlərinə əsasən"** Listradakı cəmiyyətdə Timoteyin üzərinə əl qoyulanda Timotey həm ruhani ənamlarını almışdı, həm də bu iş peyğəmbərliklə təsdiq olunmuşdu (müq. et. 1Tim. 4:14). Bu frazanın mənası belə ola bilər (1) "sənin haqqında edilən" (müq. et. NRSV) və ya (2) "sənə işarə edən" (müq. et. RSV).

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDI-CƏDİD PEYĞƏMBƏRLİYİ" (SPECIAL TOPIC: NEW TESTAMENT PROPHECY)

- I. Bu, Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyi ilə eyni deyildir (BDB 611, KB 661; bax: Xüsusi mövzu: "Peyğəmbərlik [Əhdi-Ətiq]"); Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyinin rabbinik məna çaları, Allahdan ilham almış vəhyi YAİHVE-dən qəbul edib yazmaqdır (müq. et. Həv. 3:18,21; Rom. 16:26). Yalnız peyğəmbərlər Müqəddəs Yazını yazmağa qadir idi.
 - A. Musa peyğəmbər adlandırılmışdır (müq. et. Qan. 18:15-21).
 - B. Tarixi kitablarda (Yeşuadan Padşahlara qədər [Rut istisna olmaqla]) "erkən dövr peyğəmbərləri" olaraq adlandırılır (müq. et. Həv. 3:24).
 - C. Peyğəmbərlər, Allahdan məlumat almaqda Baş kahinin yerini tuturlar (müq. et. Yeşayadan Malakiyə qədər)
 - D. Yəhudi kanonunun ikinci bölməsi "Peyğəmbərlər"dir (müq. et. Mat. 5:17; 22:40; Luka 16:16; 24:25,27; Rom. 3:21).
- II. Əhdi-Cədid bu anlayış bir neçə fərqli yolla işlənir.
 - A. Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinə və Allahdan ilham almış yazılarına dair (müq. et. Mat. 2:23; 5:12; 11:13; 13:14; Rom. 1:2)
 - B. bir qrupa deyil, fərdə ünvanlanan xəbərə dair (Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin yazıları başlıca olaraq İsrailə ünvanlanmışdır)
 - C. Allahın Padşahlığının carçıları olaraq həm Vəftizçi Yəhyaya (müq. et. Mat. 11:9; 14:5; 21:26; Luka 1:76), həm də İsayə dair (müq. et. Mat. 13:57; 21:11,46; Luka 4:24; 7:16; 13:33; 24:19). İsa həmçinin peyğəmbərlərdən üstün olduğunu iddia etmişdir (müq. et. Mat. 11:9; 12:41; Luka 7:26).
 - D. Əhdi-Cədidə başqa peyğəmbərlər
 1. İsanın həyatının Luka Müjdəsində qeyd olunmuş erkən dövrü (Məryəmin xatirələri)

- a. Elizavet (müq. et. Luka 1:41-42)
 - b. Zəkəriyyə (müq. et. Luka 1:67-79)
 - c. Şimeon (müq. et. Luka 2:25-35)
 - d. Xanna (müq. et. Luka 2:36)
2. ironik "peyğəmbərlikər" (müq. et. Qayafa, Yəh. 11:51)
- E. Müjdəni elan edənlərə dair (1Kor. 12:28-29 və Ef. 4:11-də Müjdəni elan etmə ənamları arasında adı çəkilir)
- F. imanlılar cəmiyyətində davam edən bir ənama dair (müq. et. Mat. 23:34; Həv. 13:1; 15:32; Rom. 12:6; 1Kor. 12:10,28-29; 13:2; Ef. 4:11). Bəzən qadınlara dair ola bilər (müq. et. Luka 2:36; Həv. 2:17; 21:9; 1Kor. 11:4-5).
- G. apokaliptik Vəhy Kitabının bəzi hissələrinə dair (müq. et. Vəhy 1:3; 22:7,10,18,19)

III. Əhdi-Cədid peyğəmbərləri

- A. Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərindən fərqli olaraq, Allahdan ilham almış vəhyi (Yazını) vermirlər. "İman" (tamamlanmış Müjdə mənasında) ifadəsinin Həv. 6:7; 13:8; 14:22; Qal. 1:23; 3:23; 6:10; Fil. 1:27; Yəhd. 3,20-də işlənməsi səbəbindən bunu söyləmək mümkündür.
- Yəhd. 3-də "müqəddəslərə ilk və son dəfə əmanət edilən iman" ifadəsindən bu anlayış aydın olur. "İlk və son dəfə əmanət edilən" iman, məsihçiliyin öyrətdiyi həqiqətlər, doktrinlər, anlayışlar və dünyagörüşü mənasına gəlir. Müqəddəs Kitabda ilk və son dəfə verilən imandan bəhs olunması, ilahi ilhamın Əhdi-Cədid yazıları ilə məhdudlaşdırılması və ondan sonra meydana gələn və ya ondan kənarda qalan digər yazıların vəhy olaraq qəbul olunmamasına əsas verir (bax: Xüsusi mövzu: "İlahi ilham"). Əhdi-Cədidə aydın olmayan, "qaranlıq" yer çoxdur (bax: Xüsusi mövzu: "Şərqi ədəbiyyat [Müqəddəs Kitabdakı paradokslar]"), lakin imanlılar imanla iqrar edirlər ki, iman və əməl üçün "lazım" olan hər şey Əhdi-Cədidə vardır və kifayət qədər aydındır. Bu anlayış "vəhy üçbucağı" deyilən bir şəkildə izah olunmuşdur.
1. Allah zaman-məkan tarixində Özünü tanıtmışdır (VƏHY).
 2. Özünün işlərini yazıya almaq və izah etmək üçün insanlar arasında müəlliflər seçmişdir (İLƏHİ İLHAM).
 3. Bu yazıları, tam olmasa da, xilas və səmərəli məsihçi həyatı üçün kifayət qədər anlaşılar deyər insanların ağıllarını və ürəklərini açmaq üçün Öz Ruhunu vermişdir (NURLANDIRMA, bax: Xüsusi mövzu: "Nurlandırma"). Əsas odur ki, ilahi ilham Yazının müəllifləri ilə məhdud olsun. Müqəddəs Yazıdan sonra başqa səlahiyyətli yazılar, görüntülər və ya vəhylər olmamışdır. Kanon bağlanmışdır. Allaha müvafiq şəkildə cavab vermək üçün lazım olan bütün həqiqətə maliklik. Bu həqiqət, Müqəddəs Kitabın müəlliflərinin fikir birliyi və səmimi imanlıların fikir ayrılığında əla görünür. Həç bir müasir müəllif və ya vaiz, Müqəddəs Yazının müəllifləri qədər Allahdan ilham ala bilməz.
- B. Əhdi-Cədid peyğəmbərləri bəzi cəhətlərdən Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinə bənzəyirlər.
1. gələcək hadisələri əvvəlcədən bildirmə (müq. et. Paul, Həv. 27:22; Aqab, Həv. 11:27-28; 21:10-11; adı çəkilməmiş başqa peyğəmbərlər, Həv. 20:23)
 2. mühakiməni elan etmə (müq. et. Paul, Həv. 13:11; 28:25-28)
 3. hadisəni canlı şəkildə təsvir edən rəmzi hərəkətlər (müq. et. Aqab, Həv. 21:11)
- C. Onlar Müjdənin həqiqətlərini elan edirlər, bəzən gələcəkdən xəbər verirlər (müq. et. Həv. 11:27-28; 20:23; 21:10-11), lakin bu cəhət ön plana çıxmır. Korinfilərə 1-ci Məktubda peyğəmbərlik başlıca olaraq Müjdəni yaymaqdan ibarətdir (müq. et. 1Kor. 14:24,39).
- D. Peyğəmbərlər, Ruhun hər yeni vəziyyətdə, mədəniyyətdə və ya dövrdə Allahın həqiqətinin müasir və praktik tətbiqini açması üçün vasitəçi rolunu oynayır (müq. et. 1Kor. 14:3).
- E. Onlar Paulun erkən cəmiyyətlərində fəal idilər (müq. et. 1Kor. 11:4-5; 12:28,29; 13:2,8,9; 14:1,3,4,5,6,22,24,29,31,32,37,39; Ef. 2:20; 3:5; 4:11; 1Sal. 5:20) və "Didaxe"də (I əsrin sonları və ya II əsrdə yazılmış, dəqiq tarixi məlum deyildir), habelə Şimali Afrikadakı II və III əsr montanizmində onlardan bəhs olunur.

IV. Əhdi-Cədid ənamları sona çatmışdır mı?

- A. Bu, çətin sualdır. Ənamların məqsədini müəyyən etmək, məsələni aydınlaşdırmağa kömək edir. Bu ənamlar ilk dəfə yayılan Müjdəni təsdiq etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur, yoxsa imanlılar cəmiyyətinin özünə və həlak olan dünyaya xidməti üçün davamlı vasitələrdir?
- B. Bu sualın cavabını tapmaq üçün imanlılar cəmiyyətinin tarixinə, yoxsa Əhdi-Cədidin özünə müraciət etmək lazımdır? Əhdi-Cədidə ruhani ənamların müvəqqəti olmasına dair heç bir işarə yoxdur. Bu sualın cavabını vermək üçün 1Kor. 13:8-13-dən istifadə etməyə çalışanlar, məhəbbətdən başqa hər şeyin keçib gedəcəyini söyləyən müəllifin fikrini təhrif edirlər.
- C. Məncə, səlahiyyət imanlılar cəmiyyətinin tarixinə deyil, Əhdi-Cədidə məxsus olduğundan, imanlılar ənamların davam etdiyini təsdiqləməlidirlər. Lakin, mənəm qənaətimcə, mədəniyyətlər Yazının şərh edilməsinə təsir edir. Yazıda açıq yazılmış bəzi şeylər bəzi mədəniyyətlərdə artıq tətbiq oluna bilməz (müqəddəs öpüş, qadınların başlarını örtməsi, cəmiyyətlərin evlərdə toplanması və s.). Əgər mədəniyyət müqəddəs mətnlərə təsir edirsə, onda niyə imanlılar cəmiyyətinin tarixinə əsaslanmayaq?
- D. Bu suala bir mənalı cavab verilə bilməz. Bəzi imanlılar ənamların qurtarmış olduğuna, başqaları qurtarmadığına inanacaqlar. Bu mövzuda, şərhə bağlı çoxlu məsələlərdə olduğu kimi, əsas imanlının ürəyi önəmlidir. Əhdi-Cədidə aydın olmayan və mədəniyyətə bağlı olan çox yer vardır. Çətinlik, hansı mətnlərin mədəniyyətə/tarixə bağlı olduğunu və hansılarının bütün zamanlar və mədəniyyətlər üçün nəzərdə tutulduğunu müəyyən edə bilməkdədir (bax: Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Fee and Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 14-19 və 69-77). Rom. 14:1-15:13 və 1Kor. 8-10-cu fəsillərdə azadlıq və məsuliyyət haqqındakı söhbətlər bu baxımdan çox önəmlidir. Bu suala necə cavab verəcəyimiz, iki cəhətdən mühümdür.
1. Hər imanlı nail olduğu nurda gəzməlidir. Allah ürəyimizə və niyyətlərimizə baxır.
 2. Hər imanlı başqa imanlıların dərrakəsinə görə imanla yaşamalarına imkan verməlidir. Müqəddəs Kitabın hüduqları içində dözümlü olmaq lazımdır. Allah bizi sevdiyi kimi bir-birimizi sevməyimizi istəyir.
- E. Bu mövzunu belə yekunlaşdırmaq: məsihçilik iman və məhəbbət həyatıdır, kamil teologiya deyildir. Başqaları ilə münasibətlərimizə təsir edən Allahla münasibət, dəqiq məlumatdan yaxud kamil əqidədən daha önəmlidir.

▣ **"yaxşı mübarizə aparasan"** Məsihçi həyatı çox vaxt yarış və ya (buradakı kimi) döyüş olaraq təsvir olunur. Timotey, özü barədə söylənən peyğəmbərliklər sayəsində, Paul kimi, daim cəsərlə yaxşı mübarizə aparmağa qadir idi (indiki zaman qayıdış növ lazım şəkli, müq. et. 1Tim. 6:12; 2Tim. 2:3-4; 4:7; 2Kor. 10:3-6; Ef. 6:10-17).

1:19 "imana və təmiz vicdana sarılasan" Yaxşı mübarizə üçün

1. imana
 2. təmiz vicdana
- nail və davamlı olaraq malik olmaq lazımdır (bitmiş zaman məlum növ felii sifəti)

1Tim. 1:5-də bunların hər ikisi haqqında yazılmışdır. Burada bunlardan təkrar bəhs olunur, çünki cəmiyyətin bəzi üzvləri bunları itirdiklərinə görə imanlarını qəzaya uğrayan gəmi kimi batırdılar. İman ya (1) məsihçi təlimi, ya da (2) məsihçi həyat tərzini mənasına gələ bilər. Hər ikisi son dərəcə mühümdür.

2Tim. 2:17-dən öyrəndiyimiz kimi, Himeney yanlış təlimi qəbul etmişdi (övlələrin dirilməsinin artıq baş verdiyini iddia edirdi) və allahsız həyat sürməyə başlamışdı (müq. et. 2Tim. 2:16). Burada adı çəkilmiş İsgəndər, 2Tim. 4:14 və Həv. 19-da bəhs olunan zərgər ola bilməz, çünki o adam Müjdənin düşməni idi.

Onların həqiqəti və möminliyi rədd etməsi cahillik səbəbindən deyil idi – onlar bunu şüurlu şəkildə etmişlər (*apōtheō*-nun aorist qayıdış növ [deponent] felii sifəti; müq. et. Həv. 7:39; 13:46; Rom. 11:1). 1Tim. 1:5-də "vicdan" haqqındakı qeydlərə baxın.

▣ **"Bəziləri təmiz vicdanı rədd edərək imanlarını qəzaya uğrayan gəmi kimi batırdılar"** Bu, çətin və ziddiyyətli mövzudur. 1 Timoteydə imandan dönmənin çoxlu misalları vardır (müq. et. 1Tim. 1:19; 4:1-2; 5:14-15; 6:9-10,21; həmçinin 2Tim. 2:16-18; 3:1-8,13; 2Pet. 2:1,20-21; Yəhd. 4). Bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (APHISTĒMI)".

1:20 "Şeytana təslim etdim" Bu, çox çətin bir frazadır. Müqəddəs Kitabda bunun presedentləri:

1. Allah Əyyubu sınağa çəkmək üçün Şeytandan istifadə edir (Əyy. 2:6)
2. Ruh İsanı Şeytan tərəfindən sınağa çəkilməyə aparır (Mark 1:12)
3. Paul imanlıları Şeytana təslim edir ki, təmizlənilib Rəbbə tərəf dönsünlər (1Kor. 5:5)

Qeyd edək ki, 1Tim. 1:20-nin məqsədi, onlara küfr etməməyi öyrətməkdir. Bu, imanlılar cəmiyyətindən kənarlaşdırma ola bilər. Allahın bu dünyada insanlara verdiyi tərbiyə yaxud cəzalar həmişə xilasa xidmət edir. Allah insanları sınamaq üçün Şeytandan istifadə edir (müq. et. Yar. 3; Əyy. 1-2; Zək. 3). Şeytan bir anlamda Allahın əlində bir alətdir. Şeytanın şəri, insanları sınağa çəkməsi deyil, Allaha qarşı üsyanı, Allahdan müstəqil olmaq istəyidir. Bax: 1Tim. 3:6, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN".

Bu frazadan elə çıxır ki, yalançı müəllimlər və onların şagirdləri üçün ümid vardır. Lakin 1Tim. 4:2-də yalançı müəllimlər haqqında işlədilən bənzər metafora onlar üçün ümid olmadığını bildirir.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Niyə Paul Timoteyə yazdığı şəxsi məktubda öz həvariliyini təsdiq edir?
2. Efesdəki bidət necə xarakter daşıyırdı?
3. Məsihçilərin Musanın Qanunu ilə münasibətləri nədir?
4. Paul öz xidmətini necə görürdü? (a. 12)
5. Niyə o, şəhadətini o qədər tez-tez təkrar edir? (1Tim. 1:16)
6. Timoteyə həvalə edilən əməllər nə idi? (1Tim. 1:18)
7. Himeney və İsgəndər lütfdən məhrum olublarmı? (1Tim. 1:19)
8. "Təmiz vicdan" nədir? (1Tim. 1:19)
9. Bir adamı Şeytana təslim etmək nə deməkdir? (1Tim. 1:19)

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 2

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Duaya dair göstərişlər (2:1-3:1a) 2:1-7	Bütün adamlar üçün dua edir 2:1-7 İmanlılar cəmiyyətində kişilər və qadınlar 2:8-15	İbadətin tənzimlənməsi 2:1-7 2:8-15	İmanlılar cəmiyyətinin ibadəti 2:1-7 2:8-15	Liturqiya duası 2:1-7 2:8 Toplantıda qadınlar 2:9-15

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Bütün bu hissə – 1Tim. 2:1-3:13 – cəmiyyətin ibadəti və təşkili ilə əlaqəlidir
1. cəmiyyətdə ibadət (1Tim. 2:1-15)
 - a. kişilərin rolları (1Tim. 2:1-8)
 - b. qadınların rolları (1Tim. 2:9-15)
 2. İmanlılar cəmiyyətinin təşkili (1Tim. 3:1-13)
 - a. pastor (1Tim. 3:1-7)
 - b. dyakon (1Tim. 3:8-10,12-13)
 - c. qadın köməkçilər (1Tim. 3:11)
- B. Hər imanlı "hamı"nın xilas olması üçün dua edir (müq. et. 1Tim. 2:1). Allah da hər kəsin xilas olmasını arzu edir (müq. et. Yəh. 3:16; 1Tim. 2:4; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9). İsa "hamı"nın günahının cəzasını ödədi (müq. et. Rom. 5:18-19). Müjdənin "hamı" üçün olması həqiqəti necə də heyrətvericidir!
- C. Ehtimal ki, bu hissə, imanlılar cəmiyyətlərinin fəaliyyətlərinin təşkil edilməsi və idarə olunması üçün erkən dövrə aid bir təlimat olub (müq. et. 1Tim. 3:14-15).
- D. Bu mətnin ən çətin tərəfi, 1Tim. 2:8-15-in şərh edilməsidir. Bunun mənasını başa düşmək heç çətin deyil, amma onun bizim mədəniyyətimizdə necə tətbiq olunacağını bilmək çətinidir. Əhdi-Cədidə razılaşmadığımız mətnləri "o dövrün mədəniyyətinə aid" olduğunu deyib bizə aid olmadığını söyləmək asandır. Şəxsən mən, Allahdan ilham almış bir mətni keçmiş mədəniyyətə aid olub hal-hazırda bizə aid olmadığını söyləyəndə bir neçə səbəbə görə özümü narahat hiss edirəm.
1. Mən kiməm ki, Müqəddəs Yazının dediyinə qarşı çıxıram?
 2. Öz mədəniyyətimin (qərəzli fikirlərimin) təsiri altında olmadığımı haradan biləcəyəm?

3. Müqəddəs Yazının mətnində bəzi ayələrin keçmiş dövrün mədəniyyətinə aid olduğunu və hər dövrün cəmiyyətləri üçün Allahın iradəsi olmadığını bildirən işarələr varmı?

Birincisi, elə işarələr yoxdur! İkincisi, mən bütün Müqəddəs Yazının konkret mövzu haqqında nə öyrətdiyini araşdırıb öyrənməliyəm. Əgər Müqəddəs Yazının hər hissəsində müəyyən bir mövzu haqqında eyni təlim öyrədilsə, demək ki, bu, mütləq həqiqətdir. Lakin əgər Müqəddəs Yazıda müxtəlif rəylər əks olunursa, mən şərhlərdə bir qədər azad olmalıyam (müq. et. Fi və Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [*How to Read the Bible For All Its Worth* by Fee and Stuart, pp. 70-76]).

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 2:1-7

¹⁻²Hər şeydən əvvəl xahiş edirəm: möminlik və ləyaqətlə sakit və rahat ömür sürməyimiz üçün, bütün insanlar, o cümlədən, padşahlar və hakimiyyət sahibi olanların hamısı üçün yalvarış, dua, vəsatət və şükürlər edilsin. ³Çünki bu yaxşıdır və Xilaskarımız Allahı razı salır. ⁴O bütün insanların xilas olub həqiqəti dərk etməsini istəyir. ⁵Çünki bir Allah və Allahla insanlar arasında bir Vasitəçi vardır. O, İnsan olan Məsih İsa'dır. ⁶O hamını satın almaq üçün Özünü fidyə verdi və bu da münasib vaxtda edilən şəhadətdir. ⁷Mən də həmin şəhadətin vaizi və həvarisi təyin edildim – yalanı deyil, həqiqəti söyləyirəm. Başqa millətlərə iman və həqiqət öyrədən müəllim oldum.

2:1 "Hər şeydən əvvəl" Bu yunan idiomu "ən önəmlisi" mənasına gəlir. Kontekstdən aydın olur ki, bunu yalançı müəllimlərin təsirinə nəzarət etmək və onu məhdudlaşdırmaqdan söhbət gedir.

▣ **"yalvarış, dua, vəsatət və şükürlər"** Bu dörd söz duanın müxtəlif formalarını bildirir (Fil. 4:6-da bunların üçü, Ef. 6:18-də də ikisi vardır). Paul onu vurğulamaq istəyirdi ki, bütün insanlar, xüsusilə səlahiyyət sahibləri üçün hər növ dualar edilməlidir. Ef. 6:18-də hamı üçün dua etməyin vacibliyi vurğulanır, lakin imanlılarla məhdud olur, burada isə ümumiləşdirilir.

"Vəsatət" olaraq tərcümə olunmuş söz (*enteuxis*) yalnız burada və 1Tim. 4:5-də işlənmişdir.

▣ **"bütün insanlar... üçün"** "Bütün" və "hamı" olaraq tərcümə olunmuş söz 1-7-ci ayələrdə beş dəfə işlənir və bu həm bizim dualarımızın, həm də Allahın məhəbbətinin "təsir dairəsi"ni göstərir. Bəziləri "bütün insanlar" üzərində edilən aksenti yalançı müəllimlərin "müstəsnaqlıq" iddiası ilə əlaqələndirirlər.

XÜSUSİ MÖVZU: "VƏSATƏT DUASI" (SPECIAL TOPIC: INTERCESSORY PRAYER)

I. Giriş

- A. Dua, İsanın nümunəsinə görə mühüm əhəmiyyətə malikdir.
 1. şəxsi dua, Mark 1:35; Luka 3:21; 6:12; 9:29; 22:31-46
 2. məbədin təmizlənməsi, Mat. 21:13; Mark 11:17; Luka 19:46
 3. Nümunəvi dua, Mat. 6:5-13; Luka 11:2-4
- B. Dua, qayğımıza qalan Allahın var olduğu və dualarımız vasitəsilə bizim və başqaları üçün hərəkət etməyə hazır və qadir olduğu haqqındakı inancımızı hərəkətə çevirmək deməkdir.
- C. Allah bir çox sahələrdə yalnız Öz övladlarının dualarına cavabən hərəkət edəcəyini qərarlaşdıraraq Öz-Özünü məhdudlaşdırmışdır (müq. et. Yaq. 4:2)
- D. Duanın əsas məqsədi, Üçlükdə vahid olan Allahla şəriklik və ünsiyyətdə vaxt keçirməkdir.
- E. Dua, imanlılarla əlaqəli olan hər şeyi və hər kəsi əhatə edir. İmanla bir dəfə dua edə bilərik, yaxud fikir və ya qayğı gələndə təkrar-təkrar dua edə bilərik.
- F. Duaya bir neçə element daxil ola bilər
 1. Üçlükdə vahid olan Allaha həmd və sənə
 2. hüzzu, ünsiyyəti və təminatı üçün Allaha şükür etmə
 3. keçmiş və indiki günahlarımızı etiraf etmə
 4. ehtiyac və ya arzularımız üçün xahişlər

5. başqalarının ehtiyaclarını Ataya gətirdiyimiz vəsatət duası
- G. Vəsatət duası bir sirdir. Allah dua etdiyimiz şəxsləri bizdən də çox sevir, lakin məhz bizim dualarımız təkcə bizdə deyil, dua etdiyimiz şəxslərdə də çox vaxt dəyişikliyə, cavaba, yaxud ehtiyacın ödənməsinə səbəb olur.

II. Müqəddəs Kitab mətnləri

A. Əhdi-Ətiq

1. Vəsatət duasının bəzi nümunələri:
 - a. İbrahim Sodom üçün yalvarır, Yar. 18:22 və sonrakı ayələr
 - b. Musanın İsrail üçün duaları
 - (1) Çıx. 5:22-23
 - (2) Çıx. 32:9-14,31-35
 - (3) Çıx. 33:12-16
 - (4) Çıx. 34:9
 - (5) Qanun. 9:18,25-29
 - c. Şamuel İsrail üçün dua edir
 - (1) 1Şam. 7:5-6,8-9
 - (2) 1Şam. 12:16-23
 - (3) 1Şam. 15:11
 - d. Davud körpəsi üçün dua edir, 2Şam. 12:16-18
2. Allah vəsatətçilər axtarır, Yeş. 59:16
3. Bildiyimiz, amma etiraf etmədiyimiz günah yaxud tövbə etmək istəmədiyimiz dualarımıza təsir edir
 - a. Zəb. 66:18
 - b. Sül. 28:9
 - c. Yeş. 59:1-2; 64:7

B. Əhdi-Cədid

1. Oğulun və Ruhun vəsatət xidməti
 - a. İsa
 - (1) Rom. 8:34
 - (2) İbr. 7:25
 - (3) 1Yəh. 2:1
 - b. Müqəddəs Ruh, Rom. 8:26-27
2. Paulun vəsatətçi xidməti
 - a. Yəhudilər üçün dua edir
 - (1) Rom. 9:1 və sonrakı ayələr
 - (2) Rom. 10:1
 - b. İmanlılar cəmiyyətləri üçün dua edir
 - (1) Rom. 1:9
 - (2) Ef. 1:16
 - (3) Fil. 1:3-4,9
 - (4) Kol. 1:3,9
 - (5) 1Sal. 1:2-3
 - (6) 2Sal. 1:11
 - (7) 2Tim. 1:3
 - (8) Flm., a. 4
 - c. Paul imanlılar cəmiyyətlərindən ona görə dua etməsini xahiş edir
 - (1) Rom. 15:30
 - (2) 2Kor. 1:11
 - (3) Ef. 6:19

- (4) Kol. 4:3
 - (5) 1Sal. 5:25
 - (6) 2Sal. 3:1
3. İmanlılar cəmiyyətinin vəsatət xidməti
- a. Bir-birinə görə dua edin
 - (1) Ef. 6:18
 - (2) 1Tim. 2:1
 - (3) Yaq. 5:16
 - b. Konkret qruplar üçün dua etmək
 - (1) düşmənlərimiz, Mat. 5:44
 - (2) məsihçi işçilər, İbr. 13:18
 - (3) hakimiyyət sahibləri, 1Tim. 2:2
 - (4) xəstələr, Yaq. 5:13-16
 - (5) imandan dönmənlər, 1Yəh. 5:16

III. Duanın cavablanması üçün şərtlər

- A. Məsih və Ruh ilə münasibətimiz
 1. Onda qalmaq, Yəh. 15:7
 2. Onun adı ilə, Yəh. 14:13,14; 15:16; 16:23-24
 3. Ruhda, Ef. 6:18; Yəhd. 20
 4. Allahın iradəsinə uyğun, Mat. 6:10; 1Yəh. 3:22; 5:14-15
- B. Niyətlər
 1. Şübhə və tərəddüd etmədən, Mat. 21:22; Yaq. 1:6-7
 2. Həlimlik və tövbə, Luka 18:9-14
 3. Yalnız yaxşılıq üçün istəmək, Yaq. 4:3
 4. Öz kefi üçün deyil, Yaq. 4:2-3
- C. Digər cəhətlər
 1. İsrarla
 - a. Luk. 18:1-8
 - b. Kol. 4:2
 2. Diləməkdə davam etmək
 - a. Mat. 7:7-8
 - b. Luka 11:5-13
 - c. Yaq. 1:5
 3. Evdə ailə münasibətləri, 1Pet. 3:7
 4. Bilə-bilə günah işlədərək dua etməmək
 - a. Zəb. 66:18
 - b. Sül. 28:9
 - c. Yeş. 59:1-2
 - d. Yeş. 64:7

IV. Teoloji yekun

- A. Dua, müstəsna hüququmuzdur! İnanılmaz fürsətdir! Borcumuz, məsuliyyətimizdir.
- B. İsa bizim üçün nümunədir. Ruh bizə yol Göstərəndir. Ata bizi səbirsizliklə gözləyəndir.
- C. Dua sizi, ailənizi, dostlarınızı, bütün dünyanızı dəyişdirə bilər.

2:2 "padşahlar və hakimiyyət sahibi olanların hamısı" Müqəddəs Kitab padşahların ilahi hüququnu öyrətmir, amma təşkil olunmuş hökumət üçün Allahın iradəsini öyrədir (müq. et. Rom. 13:1,2). Teoloji məsələ, hökumətlə razılaşmaq və ya hökumətin ədalətli olması deyildir. İmanlılar dövlət xadimləri üçün dua etməlidir, çünki günaha batmış bu dünyada onlar Allahın iradəsi ilə mövcuddur. Rom.13:1,2-dən hər növ səlahiyyətin Allahdan verildiyini

bilirik, buna görə də Məsihin yolunda buna hörmət göstərməliyik. Paulun imanlılardan Neron kimi hökmdarlar üçün dua etmələrini tələb etdiyini dərk etdikdə bu sözlər daha da təsirli olur!

▣ **"hakimiyət"** Bu, *huperochē* sözüdür. Bax: 1Tim. 1:14, Xüsusi mövzu: "Paulun *"huper"* ilə mürəkkəb sözlər yaratması".

XÜSUSİ MÖVZU: "BƏŞƏRİ HÖKUMƏT" (SPECIAL TOPIC: HUMAN GOVERNMENT)

I. GİRİŞ

- A. Tərif – Hökumət, bəşəriyyətin öz ehtiyaclarını ödəmək və təmin etmək məqsədilə özünü təşkil etməsi nəticəsində meydana gəlmiş qurumdur (Yar. 4 və 11). İnsanlar əzəldən, günaha batmazdan əvvəl də ictimai varlıqlar olmuşlar (müq. et. Yar. 2:18). Ailələr, qəbilələr, millətlər bizi cəmiyyətlə təmin edirlər.
- B. Məqsəd – Allahın iradəsinə əsasən, nizam anarxiyadan yaxşıdır.
 1. Musanın qanunları, xüsusən On Əmr, cəmiyyətdə yaşayan insanlar üçün Allahın iradəsidir. Bunlar ibadətlə həyatı balanslaşdırır.
 2. Müqəddəs Yazı hökumətin heç bir formasını və ya strukturunu tövsiyə etmir, ancaq qədim İsrailin teokratiyası göylərdə gözlənilən idarə formasıdır. Nə demokratiya, nə də kapitalizm Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqətlər deyildir. Məsihçi hər hökumət sistemində müvafiq surətdə davranmalıdır. Məsihçilərin məqsədi inqilab deyil, müjdəçilik və xidmətdir. Hökumət keçib gedəndir!
- C. Bəşəri hökumətin yaranması
 1. Roma katolik kilsəsi bəşəri hökumətin hələ insan günaha batmazdan əvvəl insanların təbii ehtiyacı olduğunu deyir. Bu fikri ilk dəfə səsləndirən böyük ehtimalla Aristotel olub. O deyib ki, "insan, siyasi heyvandır"; bunu dedikdə o hökumətin "yaxşı həyatı təmin etmək məqsədilə mövcud olduğunu" nəzərdə tuturdu.
 2. Protestantlıq, xüsusilə banisi Martin Lüter, bəşəri hökumətin insanın günaha batmasından qaynaqlandığını irəli sürüb. O buna "Allahın Padşahlığının sol əli" deyib. Lüter qeyd edib ki, "Allah pis insanlara nəzarət etsinlər deyər pis insanları hakimiyyətə gətirər".
 3. Karl Marks hökumətin azsaylı elitanın kütlələri idarə etmək üçün istifadə etdiyi vasitə olduğunu irəli sürüb. Onun fikrincə, hökumətin və dinin rolları eynidir.

II. MÜQƏDDƏS KİTAB MƏTNLƏRİ

- A. Əhdi-Ətiq
 1. İsrail, əbədilərdə həyata keçiriləcək olan modeldir. Qədim İsrailin Padşahı YAHVE idi. Allahın birbaşa hökmranlığına teokratiya deyilir (müq. et. 1Şam. 8:4-9).
 2. Allahın bəşəri hökumətlər üzərində tam ixtiyarı açıq-aşkar görünür. Bunun əlamətləri:
 - a. Allahın bütün padşahları təyin etməsi, Dan. 2:21; 4:17,24-25
 - b. Məsihin hökmranlığı, Dan. 2:44-45
 - c. Navuxodonosor (Yeni Babilistan), Yer. 27:6; Dan. 5:28
 - d. II Kir (Pəriya), 2Saln. 36:22; Ezra 1:1; Yeş. 44:28; 45:1
 3. Allahın xalqı işğalçı hökumətlərə belə tabe olmalıdır:
 - a. Daniel 1-4, Navuxodonosor (Yeni Babilistan)
 - b. Daniel 5, Belşassar (Yeni Babilistan)
 - c. Daniel 6, Dara (Pəriya)
 - d. Ezra və Nehemya (Pəriya)
 4. Bərpa olunmuş Yəhuda Kir və nəslinin hökmranlığı üçün dua etməli idi
 - a. Ezra 6:10; 7:23:10
 - b. Yəhudilər hakimiyyət üçün dua etməli idilər, Mişna, Avot. 3:2
- B. Əhdi-Cədid

1. İsa bəşəri hökumətlərə hörmət göstərirdi
 - a. Mat. 17:24-27, İsa məbəd vergisini ödəyib (o vaxt dini və dünyəvi hakimiyyətləri birlikdə idi, müq. et. 1Pet. 2:17)
 - b. Mat. 22:15-22; Mark 12:13-17; Luka 20:20-26, İsa Roma vergisinin ödənməsinin və beləcə də Roma hakimiyyətinin tərəfdarı idi
 - c. Yəh. 19:11, Allah hakimiyyətin fəaliyyətinə imkan verir
2. Paulun bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Rom. 13:1-5, imanlılar hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar, çünki hakimiyyətlər Allah tərəfindən qurulmuşdur
 - b. Rom. 13:6-7, imanlılar vergi ödəməli və hakimiyyətlərə hörmət etməlidirlər
 - c. 1Tim. 2:1-3, imanlılar hakimiyyətlərə görə dua etməlidirlər
 - d. Tit. 3:1, imanlılar hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar
3. Peterin bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Həv. 4:1-31; 5:29, Peter və Yəhya Sinedrionun qarşısında (bu, Müqəddəs Kitabda hakimiyyətə tabe olmamağın bir nümunəsidir)
 - b. 1Pet. 2:13-17, imanlılar cəmiyyətin xeyri və Müjdənin yayılması üçün hakimiyyətlərə tabe olmalıdırlar
4. Yəhyanın bəşəri hökumət barədəki sözləri
 - a. Vəhy 17, Babil fahişəsi Allahdan kənarda təşkil olunub fəaliyyət göstərən bəşəri hökumətin rəmzidir
 - b. Vəhy 18, Babil fahişəsi məhv edilir

III. YEKUN

- A. Bəşəri hökumət (günaha batmış bir dünyada) Allah tərəfindən təyin edilmişdir. Bu "padşahların ilahi haqları" deyildir, amma hökumətin ilahi vəzifəsi (xaos deyil, nizam). Heç bir idarə üsulu başqasından üstün tutulmur.
- B. Hakimiyyətlərə görə dua etmək və onlara tabe olmaq imanlıların mənəvi borcudur.
- C. İmanlılar münasib hörmətlə bəşəri hökuməti vergilərlə dəstəkləməlidir.
- D. Bəşəri hökumət ictimai asayiş məqsədilə mövcuddur. Hökumət adamları bu işdə Allahın xidmətkarlarıdır.
- E. Bəşəri hökumət son səlahiyyət deyildir. Səlahiyyəti məhduddur. Hakimiyyət Allah tərəfindən təyin olunmuş sərhədlərini aşdıqda imanlılar öz vicdanlarına görə onu rədd etməlidirlər. Avqustin "Allahın şəhəri" (Augustine, *The City of God*) əsərində qeyd etdiyi kimi, biz, biri ani, biri əbədi olmaqla, iki padşahlığın vətəndaşlarıyıq (müq. et. Fil. 3:20). Hər ikisinin qarşısında məsuliyyət daşıyıyıq, lakin Allahın padşahlığı üstündür! Allaha məsuliyyətimizin fərdi və kollektiv cəhətləri vardır.
- F. Demokratik ölkələrdə yaşayan imanlıları hökumətin proseslərində fəal iştirak etməyə və imkan dairəsində Müqəddəs Yazının təlimlərini tətbiq etməyə ruhlandırmalıyıq.
- G. Sosial dəyişiklikdən öncə fərdin Rəbbə dönməsi vacibdir. Hökumətdə həqiqi və davamlı esxatoloji ümid yoxdur. Bütün bəşəri hökumətlər, Allahın iradəsi olsa və Allah onlardan istifadə etsə belə, günahkar insanların Allahdan kənarda özlərini təşkil etmə cəhdlərindən başqa bir şey deyildir. Bu anlayışı Yəhyanın "dünya" sözü ilə ifadə etmişdir (1Yəh. 2:15-17).

▣ **"sakit və rahat ömür sürməyimiz üçün"** Göründüyü kimi, burada "sakit" sözü "məkhəmələrdən azad" deməkdir, "rahat" isə "daxili təlatümdən azad" mənasına gəlir. İmanlılar imanla sakit yaşamaladırlar, amma sarsıntılı və qarışıq zamanlarda bu, çətin olur. Bu yalançı müəllimlər, Efesdəki ev cəmiyyətlərinin sülhünü və sevincini pozurdular. Paul həmçinin axır zamana görə lazımından artıq səy göstərən bir qrup imanlılar tərəfindən narahat edilən Salonikdəki cəmiyyətə eyni məsləhəti vermişdi (müq. et. 1Sal. 4:11; 2Sal. 3:12). İmanlılar cəmiyyəti təlatümlə üz-üzə qaldıqda, siz dua edin, həlim və mömin həyat sürün!

▣ **"möminlik və ləyaqətlə"** Bütperəst cəmiyyət məsihçiləri yanlış anlayır, təqib edirdi. Bu problem imanlıların həyat tərzilə həll oluna bilərdi.

"Möminlik" sözü Pastoral Məktublarda on dəfə işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 2:2; 3:16; 4:7,8; 6:3,5,6,11; 2Tim. 3:5; Tit. 1:1). Bu sözün bir məna çalması, insanın əxlaqi həyat tərzilə ifadə olunan Allaha ehtiramdır. 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

"Ləyaqət" sözü də Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 2:2; 3:4,8,11; Tit. 2:2,7). Bauer, Arndt, Qingriç və Dankerin lüğətində (Bauer, Arndt, Gingrich, and Danker's Lexicon) bu söz "ehtiram, ləyaqət, ciddiyyət, hörmətçilik, müqəddəslik, əxlaqlılıq" olaraq izah olunur (s. 47).

Məsihçilər özlərinə müsbət diqqət cəlb etməli ("ehtirama layiq"), mənfə diqqət cəlb etməməlidir (müq. et. 1Tim. 2:3; 1Pet. 4:12-16).

2:3 "bu yaxşıdır və Xilaskarımız Allahu razı salır" Möminlik, bütün bəşəriyyət üçün Allahın iradəsidir. Yar. 1:26-27-yə görə insanların "Allahın surəti"nin bərpa olunmasından söhbət gedir. Allah həmişə Öz xasiyyətini əks etdirən bir xalq arzulamışdır. Və həmişə "Necə?" sualı verilmişdir. Əhdi-Ətiq göstərmişdir ki, günaha batmış bəşəriyyət öz söyləri ilə itaətkar və ya saleh ola bilməz. Buna görə Əhdi-Cədid, insanların deyil, Allahın işlərinə və sədaqətinə əsaslanır (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38). Allah, ardıcılığını Öz Kitabı, Oğlu və Ruhunu vasitəsilə bərpa edir və hərəkətə gətirir. Biz öz əməllərimizlə Allahın önündə doğru olmuruq, amma xilas olub Onu tanıyandan sonra müqəddəs olmağı qarşımıza məqsəd qoyuruq (müq. et. Mat. 5:20,48; Rom. 8:29; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 2:10). Bax: 2Tim. 2:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ MÜQƏDDƏSLİK/TƏQDİS EDİLMƏ".

▣ **"Xilaskarımız Allahu"** 2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın.

2:4 "O bütün insanların xilas olub həqiqəti dərk etməsini istəyir" İmanlılar hər kəsə görə dua etməlidir, çünki Allah bütün insanların xilas olmasını istəyir. Bu, istər qnostik, istər yəhudi olan və Pastoral Məktublarda böyük ehtimalla hər ikisindən özünü müstəsna sayan yalançı müəllimlər üçün sarsıdıcı bir bəyanat idi. Bu, Allahın bütün insanları sevməsi həqiqətidir (müq. et. 1Tim. 4:10; Yez. 18:23,32; Yəh. 3:16; 4:42; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:1; 4:14). Bu ayə, insanın cavabından heç asılı olmayan Allahın tam ixtiyarını öyrədən doqmaların balanssızlığını göstərir. Calvinizmin "beş maddəsi"ndəki bəyanatlar, ələlxusus "dəfedilməz lütf" və "məhdud satınalma", Müqəddəs Kitab əsaslanan iman əhdi ilə bağlı cəhətinə ziddir. Allahu insanın əlindəki oyuncaq kimi təqdim etmək yanlış olduğu kimi, insanı da Allahın əlindəki oyuncaq kimi təqdim etmək yanlıştır. Külli-ixtiyar Allah günahkar insanlarla əhd vasitəsilə münasibət qurmağı seçmişdir. Əhdə başladıcı və aparıcı rol həmişə Allaha məxsusdur (müq. et. Yəh. 6:44,65), lakin Allah insanlara tövbə və imanla cavab vermək (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21) və eləcə də itaət və imanda davam etmək ixtiyarını verdi.

Allahın tam ixtiyarı (əvvəlcədən təyin olunma) və insanın azad iradəsi barədə teoloji müzakirə çox vaxt ayrırı-ayrı ayələrlə fikrini sübut etmə yarışına çevrilir. Müqəddəs Kitab YAHVE-nin tam ixtiyarını açıq şəkildə öyrədir. Lakin o həmçinin bunu öyrədir ki, Allahın surətində yaranmış ən uca məxluq olan insana mənəvi qərarlar verməyə qadir olan möhtəşəm bir şəxsiyyət olmaq nəsib olmuşdur. İnsan həyatın hər sahəsində Allahla birgə işləməlidir.

Müqəddəs Kitabda "çoqları" ifadəsinə əsasən Allahın bütün insanları deyil, bəzisini (seçilmişləri) seçdiyi və İsanın hamı uğrunda deyil, bəziləri uğrunda öldüyü fərz olunub. Aşağıdakı mətnləri diqqətlə oxusaq, bu ifadələrin paralel anlamda işləndiyini görərik!

Yeşaya 53

1. "hamı" (Yeş. 53:6)

2. "çoqları" (Yeş. 53:11-12)

Romalılar 5

1. "hamı" (Rom. 5:18)

2. "çoqları" (Rom. 5:19)

▣ **"xilas olub"** Bu, aorist məchul növ infinitividir (2Tim. 1:9-dakı Xüsusi mövzuya bax). Bu onu göstərir ki, günaha batmış insanlar özlərini xilas edə bilməzlər (məchul növ), amma Allah onları Məsih vasitəsilə xilas etmək istəyir və buna qadirdir.

▣ **"həqiqəti dərk etməsini"** Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə işlənən (müq. et. 2Tim. 2:25; 3:7; Tit. 1:1) bu ifadə, Müjdəni dərk edib qəbul etmək mənasına gəlir (müq. et. Ef. 4:13).

Yunanca "bilik" sözünün intensiv forması *epi + gnōsis*, "tam təcrübəvi biliyi" bildirir. Bu biliyin hamıya əlçatan olması, özlərini xüsusi biliyə malik olan bir elita sayan yalançı müəllimlərə əsl zərbə idi. Bu yalançı müəllimlərin təlimlərində yəhudi və yunan ünsürlər arasındakı əlaqə dəqiq aydın deyildir. Yəhudi ünsür "əfsanələr", "nəsil şəcərələri" və "qanun"da aşkardır (1Tim. 1:6-7-dəki qeydə bax). Yunan ünsür haqqında çoxlu fərziyyələr irəli sürülmüşdür. Şübhəsiz ki, yəhudi deyil, yunan yalançı müəllimlər üçün səciyyəvi olan cinsi əxlaqsızlıq ünsürü var idi. Daha gec dövrün qnostik bidətlərindəki "mələk sferləri"nin Pastoral Məktublara nə qədər aid olduğu aydın deyildir. A.T. Robertson "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri"ndə (A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Cild 4, s. 567) bu yalançı müəllimləri "qnostik" olaraq adlandırır.

Arxeoloqlar Misirdə Naq Həmmadini kəşf etdikdən sonra əlimizdə qnostik düşüncəsi və teologiyası barədə daha çox məlumat vardır. Bu mətnlərin ingilis dilinə tərcüməsi vardır: Ceymz Robinson və Riçard Smitin redaktəsi ilə "Naq Həmmadi kitabxanası" (*The Nag Hammadi Library* edited by James M. Robinson and Richard Smith). Hans Conasın "Qnostik din" kitabında (Hans Jonas, *The Gnostic Religion*) həmçinin bu mətnlərin maraqlı bir şərhini vermişdir.

▣ **"həqiqəti"** Əhdi-Cədidə "həqiqət" sözü bir neçə mənada işlənir:

1. İsanın şəxsi (müq. et. Yəh. 8:31,32, 14:6)
2. Müqəddəs Ruhun keyfiyyəti (müq. et. Yəh. 16:13)
3. Kəlamın keyfiyyəti (müq. et. Yəh. 17:17)

Allahın həqiqəti, Yaşayan Kəlam olan İsa Məsihdə və Yazılı Kəlam olan Müqəddəs Kitabda zahirdir və bunların ikisini bizi Müqəddəs Ruhun nurlandırması vasitəsilə görürük. Burada bəhs olunan həqiqət 1Tim. 1:9-dakı "sağlam təlim" və 1Tim. 1:10-dakı "bəxtiyarlıq mənbəyi olan Allahın izzətli Müjdəsi" ilə paraleldir. İsa Məsihin xoş xəbəri nəzərdə tutulur (müq. et. 1Tim. 4:3; 2Tim. 2:25; 3:7; Tit. 1:1).

XÜSUSİ MÖVZU: "PAULUN YAZILARINDA HƏQİQƏT" (SPECIAL TOPIC: "TRUTH" IN PAUL'S WRITINGS)

Paul bu sözü və əlaqəli formalarını işlədərək Əhdi-Ətiqdəki qarşılığı, "etibarlı" və ya "sadiq" mənasına gələn *emet* sözünü nəzərdə tutur (BDB 53; bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət"). Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrün yəhudi əsərlərində bu yunan sözü çox vaxt yalanın əksi olaraq həqiqət mənasında işlənmişdir. Ölü dəniz tumarlarındakı "Şükran ilahilərində" bu söz vəhy olunan doktrinləri bildirir. Yessey cəmiyyətinin üzvləri "həqiqətin şahidləri" olublar.

Paul bu sözü İsa Məsihin Müjdəsinə dair işlədir.

1. Rom. 1:18,25; 2:8,20; 3:7; 15:8
2. 1Kor. 13:6
3. 2Kor. 4:2; 6:7; 11:10; 13:8
4. Qal. 2:5,14; 5:7
5. Ef. 1:13; 6:14
6. Kol. 1:5,6
7. 2Sal. 2:10,12,13
8. 1Tim. 2:4; 3:15; 4:3; 6:5
9. 2Tim. 2:15,18,25; 3:7,8; 4:4
10. Tit. 1:1,14

Paul bu sözü həmçinin özünün doğrusunu/həqiqəti dediyini ifadə etmək üçün işlədir.

1. Həv. 26:25
2. Rom. 9:1
3. 2Kor. 7:14; 12:6
4. Ef. 4:25
5. Fil. 1:18
6. 1Tim. 2:7

Həmçinin 1Kor. 5:8-də öz niyyətlərini və Ef. 4:24; 5:9; Fil. 4:8-də öz həyat tərzini (və eləcə də bütün məsihçilər üçün) təsvir etmək üçün bu sözdən istifadə edir. Bəzən onu insanlara dair işlədir.

1. Allah, Rom. 3:4 (müq. et. Yəh. 3:33; 17:17)
2. İsa, Ef. 4:21 (Yəh. 14:6-ya bənzər)
3. Həvarilərin şəhadəti, Tit. 1:13
4. Paul, 2Kor. 6:8

Paul bu sözün FEİL formasını (*alētheuō*) yalnız Qal. 4:16 və Ef. 4:15-də Müjdəyə dair işlədir. Bu mövzunu daha dərinə öyrənmək üçün bax: Kolin Braun (red.), "Əhdi-Cədid teologiyası üzrə yeni beynəlxalq lüğət" (Colin Brown [ed.], *The New International Dictionary of New Testament Theology*), Cild 3, ss. 784-902.

2:5 "bir Allah... vardır" Təkallahlılıq üzərində aksent (müq. et. Rom. 3:30; 1Kor. 8:6; Ef. 4:6), Qanun. 6:4-6-nı əks etdirən 1Tim. 1:17-də də vardır. Lakin Oğul İsa və Ata Allah burada sanki ayrı görünür. Əhdi-Cədidə əsasən İsanın ilahi bir şəxs (müq. et. Yəh. 1:1; Kol. 1:14-16; İbr. 1:2,3) və eyni zamanda Atadan ayrı bir şəxs olduğunu yadda saxlamaq vacibdir. Üçlük doktrini (Tit. 3:6-dakı Xüsusi mövzuya bax), əzəli və əbədi olan üç ayrı Şəxsin tək ilahi varlığını təsdiq edir. Müqəddəs Kitabın öyrətdiyi bu paradoksu göstərmək üçün Yəhya Müjdəsindən müxtəlif ayələri arasında müqayisə aparmaq olar.

1. İsa Ata ilə birdir (Yəh. 1:1; 5:18; 10:30,34-38; 14:9-10; 20:28).
2. İsa Atadan ayrıdır (Yəh. 1:2,14,18; 5:19-23; 8:28; 10:25,29; 14:10,11,12,13,16; 17:1-2).
3. İsa hətta Ataya tabedir (Yəh. 5:20,30; 8:28; 12:49; 14:28; 15:10,19-24; 17:8).

Oğulun ilahiliyi və Ruhun şəxs olması Əhdi-Cədidə aşkar olsa da, ortodoks məsihçi teologiyasında yalnız III-IV əsrlərdə tam işlənmişdir. "Üçlük" sözünün Müqəddəs Kitabda heç işlənməsinə baxmayaraq, bu anlayış Müqəddəs Kitabda vardır (müq. et. Mat. 3:16-17; 28:19; Yəhya 14:26; Həv. 2:32-33,38-39; Rom. 1:4-5; 5:1-5; 8:1-4,8-10; 1Kor. 12:4-6; 2Kor. 1:21-22; 13:14; 4:4-6; 1Sal. 1:2-5; 2Sal. 2:13; Tit. 3:4-6; 1Pet. 1:2; Yəhd. 20-21).

1Tim. 2:5-6-nın qrammatikası, Allahın hamını xilas etmək istəməsinin teoloji səbəblərini verir.

1. Yalnız bir Allah vardır. Yar. 1:26-27-dən bildiyimiz kimi, bütün insanlar Allahın surətində yaranıblar.
2. Allaha aparan yeganə yol vardır – Ona yalnız Məsih vasitəsilə çatmaq mümkündür (müq. et. Yəh. 14:6) və bu, Yar. 3:15-də əvvəlcədən bildirilmişdir.
3. İnsan yalnız günahsız Allah Quzusu İsanın qurbanı vasitəsilə xilas ola bilər (müq. et. Yəh. 1:29; 2Kor. 5:21).

Bir olan Allah hər kəsə yol açmışdır ki, Onunla ünsiyyətdə olsun (müq. et. Yar. 3:15). İstəyən hər kəs gələ bilər, amma Allahın təyin etdiyi yolla – Oğluna iman etmək yolu ilə gəlməlidir, – qəbul olunmaq üçün yeganə ümid budur.

XÜSUSİ MÖVZU: "TƏKALLAHLILIQ" (SPECIAL TOPIC: MONOTHEISM)

İnsanlar həmişə hiss ediblər ki, fiziki gerçəklikdən başqa bir gerçəklik də vardır (fırtınalar, günəş/ay tutulması, kometalar, hava şəraitləri, hadisələr, ölüm kimi nəzarət edə bilmədikləri şeylər). Antropoloqlar ibtidai hominidlərin qəbirlərində tapılan əşyaların, bu həyatın davamı olaraq təsəvvür etdikləri axirət üçün oraya qoyulduğunu söyləyirlər.

İlk yazı mədəniyyəti Şumer idi (Dəclə və Fərat çaylarının cənubi qismi); bu mədəniyyət təq. e.ə. 10000-8000-ci illərdə meydana gəlmişdir. Şumerlər tanrılar barəsindəki təsəvvürlərini və tanruların əlaqələrini öz şeirlərində təsvir etmişlər. Onların tanrıları bütün zəiflikləri ilə insanlara bənzəyirdi. Ənənələri yazılı olmazdan əvvəl əsrlər uzununu şifahi olaraq ötürülürdü.

Etiquadi tərəqqi baş vermişdir:

1. animizmdən
2. politeizmə (çoxallahlılığa)
3. və uca tanrıya (və ya dualizmə)

"Monoteizm" yaxud "təkallahlılıq" anlayışı (əxlaqi şəxsiyyət olan, heç bir yoldaşı, arvadı olmayan yeganə Allah), sadəcə politeizmdəki "uca tanrı" və ya İran dualizmindəki (Zərdüşt dini) yaxşı tanrı anlayışından fərqli olub İsrailə məxsus unikal inanc idi (İbrahim və Əyyub, e.ə. 2000-ci il). Yalnız bir istisna qədim Misirdə qısa müddət mövcud olmuşdur (IV Amenhotep, həmçinin Axenaten adı ilə bilinir, e.ə. 1367-1350 və ya 1386-1361-cı illər, günəş tanrısı *Aten*-ə yeganə Allah kimi ibadət etmişdir). Bax: C. Assmann, "Misir düşüncəsi" (J. Assmann, *The Mind of Egypt*), ss. 216-217.

Bu anlayış Əhdi-Ətiqdə bir neçə şəkildə ifadə olunmuşdur.

1. "Elohim-imiz YAHVE kimisi yoxdur", Çıx. 8:10; 9:14; Qan. 33:26; 1Pad. 8:23
2. "Ondan başqası yoxdur", Qan. 4:35,39; 32:39; 1Şam. 2:2; 2Şam. 22:32; Yeş. 45:21; 44:6,8; 45:6,21
3. "YAHVE birdir", Qan. 6:4; Rom. 3:30; 1Kor. 8:4,6; 1Tim. 2:5; Yaq. 2:19
4. "Sənin kimisi yoxdur", 2Şam. 7:22; Yer. 10:6
5. "Yalnız Sən Allahsan", Zəb. 86:10; Yeş. 37:16
6. "Məndən əvvəl Allah mövcud olmayıb, Məndən sonra da olmayacaq", Yeş. 43:10
7. "Məndən başqası yoxdur... başqası yoxdur", Yeş. 45:5,6,22
8. "O, hər şeyin mənbəyidir", Yeş. 45:7 (müq. et. Amos 3:6)
9. "Bundan savayı Allah yoxdur", Yeş. 45:14,18
10. "Məndən başqası yoxdur", Yeş. 45:21
11. "başqası yoxdur... Mənə bənzəri yoxdur", Yeş. 46:9

Qeyd edək ki, bu həyati doktrin tədricən açılmışdır. Daha erkən dövrdəki ifadələri "henoteizm" yaxud praktiki təkallahlılıq kimi başa düşmək olar, yəni, başqa allahlar da var (Yeşua 24:15; 1Pad. 18:21), amma bizim üçün tək Allahımız vardır (müq. et. Çıx. 15:11; 20:2-5; Qan. 5:7; 6:4,14; 10:17; 32:12; 1Pad. 8:23; Zəb. 83:18; 86:8; 136:1-9).

Allahın tək olmasını (fəlsəfi təkallahlılıq) bildirən ik mətnlər erkən dövrə aiddir (müq. et. Çıx. 8:10; 9:14; 20:2-3; Qan. 4:35,39; 33:26). Bu həqiqəti tam şəkildə açıqlayan bəyanatlar Yeşaya 43-46-cı fəsillərdə vardır (müq. et. 43:10-11; 44:6,8; 45:7,14,18,22; 46:5,9).

Əhdi-Ətiqdə millətlərin allahları qiymətdən salınır, çünki onlar

1. insanların yaratdıqlarıdır – Qan. 4:28; 2Pad. 19:18; Zəb. 115:4-8; 135:15-18; Yeş. 2:8; 17:8; 37:19; 40:19; 41:7,24,29; 44:10,12; 46:6-7; Yer. 10:3-5; Vəhy 9:10
2. cinlərdir – Qan. 32:17; Zəb. 106:37; Yeş. 8:19; 19:3c; 1Kor. 10:20; Vəhy 9:20
3. mənasız və boşdur – Qan. 32:21; 2Pad. 17:15; Zəb. 31:6; Yeş. 2:18; 41:29; Yer. 2:5; 10:8; 14:22
4. allah deyillər – Qan. 32:21; 2Saln. 13:9; Yeş. 37:19; Yer. 2:11; 5:7; 1Kor. 8:4-5; 10:20; Vəhy 9:20

Əhdi-Cədidə Qan. 6:4-ə istinad edilən mətnlər: Rom. 3:30; 1Kor. 8:4,6; Ef. 4:6; 1Tim. 2:5; Yaq. 2:19. İsa bu ayəni ilk əmr olaraq sitat götürür: Mat. 22:36-37; Mark 12:29-30; Luka 10:27. Həm Əhdi-Ətiqdə, həm də Əhdi-Cədidə təsdiq olunur ki, başqa ruhani varlıqlar (cinlər, mələklər) da vardır, lakin yaradan/satınalan/xilas edən Allah birdir (YAHVE, Yar. 1:1).

Müqəddəs Kitabdakı təkallahlılığın xüsusiyyətləri:

1. Allah birdir, misli yoxdur (var olduğu deyilmir, həqiqət kimi qəbul olunur)
2. Allah şəxsiyyətdir (müq. et. Yar. 1:26-27; 3:8)
3. Allah əxlaqidir (müq. et. Çıx. 34:6; Neh. 9:17; Zəb. 103:8-10)
4. Allah insanları Öz surətində (Yar. 1:26-27) ünsiyyət üçün (yəni №2) yaratmışdır. O, qısqanc Allahdır (müq. et. Çıx. 20:5-6)

Əhdi-Cədidən

1. Allah əzəldən üç şəxsə də zühur etmişdir (bax: Xüsusi mövzu: "Üçlük")
2. Allah İsadə Özünü tamamilə tanıtmışdır (müq. et. Yəh. 1:1-14; Kol. 1:15-19; İbr. 1:2-3)
3. Günaha batmış bəşəriyyətin xilasını ilə bağlı Allahın əzəli planı, yeganə Oğlunun qurban verilməsindən ibarətdir (Yeş. 53; Mark 10:45; 2Kor. 5:21; Fil. 2:6-11; İbraniyə Məktub)

▣ **"və Allahla insanlar arasında bir Vasitəçi"** Bu sözlər təsdiq edir ki, Əhdi-Cədid İsanın şəxsinə və işinə iman etmənin Atanın önündə doğru sayılmaq üçün yeganə yol olduğunu öyrədir (müq. et. Yəh. 10:1-18; 14:6). Buna çox vaxt "Müjdənin müstəsnağının skandalı" deyilir. Dözümlülüyə dəyər verən (və mütləq həqiqəti inkar edən) dövrümüzdə bu həqiqət çətin qəbul olunur, amma Müqəddəs Kitab doğrudan Allahın vəhyidirsə, imanlılar bu müstəsnağı təsdiqləməlidirlər. Biz hansısa bir məzhəbin yeganə yol olduğunu demirik, amma onu təsdiq edirik ki, İsağa iman etmək, Allaha aparan yeganə yoldur.

"Vasitəçi" sözü "kahinlik" anlayışı ilə əlaqəlidir (müq. et. İbr. 8:6; 9:15; 12:24). Kahin, ehtiyac içində olan xalq və müqəddəs Allah arasında dururdu. İsa bizim Baş Kahinimizdir (müq. et. İbr. 7-9). İsa bizim

1. Xilaskarımız
2. Əvəzədimiz
3. Vasitəçimiz
4. Vəsətəçimiz

▣ **"İnsan olan Məsih İsadır"** Bu ayədə İsanın tam insan olaraq Allahla insanlar arasında yeganə vasitəçi olduğu vurğulanır (müq. et. Yəh. 14:6). Qnostiklərin yalançı müəllimləri İsanın bəşəri təbiətini inkar edirdi (müq. et. Yəh. 1:14; 1Yəh. 1:1-3).

Bəlkə də burada tarixi zəmin qnostik olmayıb, amma Paulun Adam-Məsih tipologiyası olub (müq. et. Rom. 5:12-21; 1Kor. 15:21-22,45-49; Fil. 2:6). İsa, yəhudi və yunan, kişi və qadın, qul və azad ayrımı olmayan yeni bir irqin banisi ikinci Adəm olaraq təqdim olunur (müq. et. 1Kor. 12:13; Qal. 3:28; Ef. 2:11-13; Kol. 3:11).

Həmçinin ehtimal var ki, 1Tim. 2:5-6-da 1Tim. 2:4-dəki "həqiqət" sözünün teoloji izahı verilir.

2:6 "Özünü fidyə verdi" İsanı Ata göndərsə də, İsa Özü gəlib canını fəda etmişdir (müq. et. Mat. 20:28; Mark 10:45; Yəh. 10:17,18).

▣ **"hamını satın almaq üçün... fidyə"** Bu sözlər, Yeş. 53-ün mühüm həqiqətini əks etdirir (xüs. 1Tim. 2:6). "Fidyə" sözü kölə bazarında işlədilir və bir adamın dostunu və ya qohumunu köləlikdən və ya əsarətdən satın alması mənasına gəlirdi. Bu frazanın qrammatikası son dərəcə önəmlidir: (1) burada işlənən qeyri-adi mürəkkəb söz, "fidyə" sözü və *anti* (əvəzinə) sözününəndən düzəlmişdir; (2) "üçün" yunanca "uğrunda" mənasına gələn *hyper* sözünüdür (müq. et. Tit. 2:14). Teoloji aksent, İsa Məsihin bizim uğrumuzda həyata keçirdiyi kəffarə edən əvəzədiyi satınalması üzərində edilir (müq. et. 2Kor. 5:21).

XÜSUSİ MÖVZU: "FİDYƏ/SATINALMA" (SPECIAL TOPIC: RANSOM/REDEEM)

I. ƏHDİ-ƏTİQ

A. Bu anlayışı ifadə edən iki ibrani sözü vardır.

1. *Ga'al* ("Qaal"; BDB 145 I, KB 169 I); bu sözün əsas mənası "bir qiyməti ödəyərək azad etmək". Bu feilin isim forması olan *go'el* ("qoel") vasitəçi olan şəxsi, adətən ailə üzvünü ("satınalan" qohum) bildirir. Əşyaları, heyvanları, torpağı (müq. et. Lev. 25,27) və ya qohumları (müq. et. Rut 4:14; Yeş. 29:22) geri satın almaq hüququnun bu mədəni cəhəti teoloji baxımdan YAHVE-nin İsraili Misirdən azad etməsinə tətbiq olunur (müq. et. Çıx. 6:6; 15:13; Zəb. 74:2; 77:15; Yer. 31:11). Allah "Satınalan"dır (müq. et. Əyy. 19:25; Zəb. 19:14; 78:35; Sül. 23:11; Yeş. 41:14; 43:14; 44:6,24; 47:4; 48:17; 49:7,26; 54:5,8; 59:20; 60:16; 63:16; Yer. 50:34).
2. *Padah* ("Pada" [ərəb. "fidyə"]; BDB 804, KB 911); bu sözün əsas mənası "qurtarmaq" və ya "xilas etmək"dir.
 - a. ilk doğulanların "fidyə ilə satın alınması" (Çıx. 13:13-15 və Say. 18:15-17)
 - b. fiziki satın alınma ruhani satın alınma ilə qarşılaşdırılır (Zəb. 49:7,8,15)
 - c. YAHVE İsraili təqsirlərindən, itaətsizliyindən (fidyə ilə) azad edər (Zəb. 130:7-8)

B. Bu teoloji anlayışın bir-biri ilə əlaqəli olan bir neçə cəhəti vardır.

1. Ehtiyac, əsarət, itki, həbs vardır.

- a. fiziki
- b. sosial
- c. ruhani (müq. et. Zəb. 130:8)
2. Azadlıq, qurtuluş, bərpa üçün müəyyən qiymət ödənməlidir.
 - a. İsrail xalqı üçün (müq. et. Qanun. 7:8)
 - b. bir fərd üçün (müq. et. Əyy. 19:25-27; 33:28; Yeş. 53)
3. Bir adam vasitəçi kimi çıxış etməlidir. *Ga'al* feili adətən ailə üzvü və ya yaxın qohum barəsində işlənir (*go'el*, BDB 145).
4. YAHVE özünü çox vaxt qohumluq isimləri ilə adlandırır.
 - a. Ata
 - b. Ər
 - c. Yaxın qohum "Satınalan"/Qisasçı
Satınalanı adətən YAHVE şəxsən yerinə yetirirdi; qiymət ödənirdi və satınalma baş tuturdu!

II. ƏHDİ-CƏDİD

A. Bu teoloji anlayışı ifadə etmək üçün bir sıra sözlər işlənir.

1. *Agorazō* (müq. et. 1Kor. 6:20; 7:23; 2Pet. 2:1; Vəhy 5:9; 14:3-4). Bu, nəyinsə qiymətinin ödəndiyini bildirən bir ticarət terminidir. Biz Məsihin qanı bahasına satın alınmışıq və öz həyatımızı idarə etmirik. Məsihə məxsusuq.
2. *Exagorazō* (müq. et. Qal. 3:13; 4:5; Ef. 5:16; Kol. 4:5). Bu da bir ticarət terminidir. İsanın bizim uğrumuzda əvəzedici ölümünü əks etdirir. İsa günahkar insanların yerinə yetirə bilməyəcəkləri qanunun (Musanın Qanunu, müq. et. Ef. 2:14-16; Kol. 2:14) "lənətini" Öz üzərinə götürmüşdür. Lənəti bizim uğrumuza daşımışdır (müq. et. Qanun. 21:23; Mark 10:45; 2Kor. 5:21)! İsadə Allahın ədaləti və məhəbbəti birləşir və nəticədə biz tam bağışlanırıq, qəbul olunuruq və Allaha yaxınlaşa bilirik!
3. *Luō*, "azad etmək"
 - a. *Lutron*, "ödənməmiş qiymət" (müq. et. Mat. 20:28; Mark 10:45). Bunlar İsanın dilindən çıxan qiymətli sözlərdir; İsa dünyanın Xilaskarı olaraq başqalarının günah borclarını ödəmək məqsədilə ilə gəldiyini demişdir (müq. et. Yəh. 1:29).
 - b. *Lutroō*, "azad etmək"
 - (1) İsraili satın almaq (Luka 24:21)
 - (2) Özünü fəda etmək, bizi satın almaq, bir xalq təmizləmək (Tit. 2:14)
 - (3) günahsız qurban olmaq (1Pet. 1:18-19)
 - c. *Lutrōsis*, "satınalma", "qurtarma" və ya "azad etmə"
 - (1) Zəkəriyyənin İsa haqqındakı peyğəmbərliyi, Luka 1:68
 - (2) Xannanın İsaya görə Allaha həmd etməsi, Luka 2:38
 - (3) İsanın birdəfəlik təqdim edilmiş daha yaxşı qurbanı, İbr. 9:12
4. *Apolytrōsis*
 - a. Məsihin ikinci gəlişində satınalınma (müq. et. Həv. 3:19-21)
 - (1) Luka 21:28
 - (2) Rom. 8:23
 - (3) Ef. 1:14; 4:30
 - (4) İbr. 9:15
 - b. Məsihin ölümündə satınalınma
 - (1) Rom. 3:24
 - (2) 1Kor. 1:30
 - (3) Ef. 1:7
 - (4) Kol. 1:14

5. *Antilytron* (müq. et. 1Tim. 2:6) Bu ayə (Tit. 2:14 olduğu kimi) azadlığı İsanın əvəzedici çarmıx ölümünə bağlayan son dərəcə önəmli bir məndir. O, "hamı" uğrunda ölmüş yeganə məqbul qurbandır (müq. et. Yəh. 1:29; 3:16-17; 4:42; 1Tim. 2:4; 4:10; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14).

B. Əhdi-Cədidə bu teoloji anlayış

1. Bəşəriyyət günahın köləliyindədir (müq. et. Yəh. 8:34; Rom. 3:10-18,23; 6:23).
2. Bəşəriyyətin günaha kölə olması Əhdi-Ətiqdə Musanın Qanununda (müq. et. Qal. 3) və İsanın Dağüstü vəzində (müq. et. Mat. 5-7) bildirilmişdir. İnsanın əməlləri bir ölüm hökmü olmuşdur (müq. et. Kol. 2:14).
3. Allahın qüsursuz Quzusu olan İsa gəlib bizim əvəzimizə ölmüşdür (müq. et. Mark 10:45; Yəh. 1:29; 2Kor. 5:21). Biz Allaha xidmət etmək üçün günahdan satın alınmışıq (müq. et. Rom. 6).
4. Həm YAHVE, həm də İsa bizim uğrumuza hərəkət edən "yaxın qohum" rolunu yerinə yetirirlər. Beləcə ailə münasibətlərinə bənzərliyə əsaslanan metaforalar davam edir (ata, ər, oğul, qardaş, yaxın qohum).
5. Fidyə Şeytana ödənməyib (Orta əsrlər teologiyası); lakin Allahın kəlamı və ədalətinin Allahın məhəbbəti ilə "barışması" üçün Məsihin canını fidyə etməsi lazım olmuşdur. Çarmıxda sülh yaradılıb, insanın asiliyi bağışlanıb, yenidən Allahla yaxın ünsiyyətdə olan insanın Allahın surəti tam bərpa olunub!
6. Satılınmanın gələcəyə aid olan bir cəhəti hələ qalmaqdadır (müq. et. Rom. 8:23; Ef. 1:14; 4:30); bu cəhət bədənlərimizin dirilməsi və Üçlükdə vahid olan Allahla yaxın ünsiyyətdə olmağımızdır (bax: Xüsusi mövzu: "Üçlük"). Bizim dirilmiş bədənlerimiz Onun bədəninə bənzəyəcək (müq. et. 1Yəh. 3:2). Dirilmiş İsanın başqa ölçülərdə fəaliyyət göstərə bilən fiziki bir bədəni vardır. 1Kor. 15:12-19-un paradoksunu 1Kor. 15:35-58 ilə təsvir etmək çətindir. Aydındır ki, yer üzünə aid olan fiziki bədən vardır və səmavi, ruhani bədən olacaqdır. İsanın hər ikisi var idi!

▣ **"hamını satın almaq üçün"** 1Tim. 2:1-7-də beş dəfə işlənmiş ("hamı" və "bütün" olaraq tərcümə olunmuş) bu sözə görə Allaha şükür olsun! İsanın bütün dünyanın günahları üçün öldüyünü dərk etmək son dərəcə önəmlidir (müq. et. Yəh. 1:29; 3:16,17; 1Tim. 4:10; Tit. 2:11; İbr. 2:9; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14). Xilas olmayanlar günahlarına görə deyil, İsa Məsihin tamamlanmış işinə inanmadıqlarına görə xilas olmurlar (müq. et. Yəh. 1:12; Həv. 17:30; 1Tim. 4:10; 1Yəh. 5:10-13). Bu həqiqət əvvəlcədən təyin olunma doktrinini balanslaşdırmalıdır (Tit. 2:11-dəki Xüsusi mövzuya bax).

NASB	"münasib vaxtda edilmiş şəhadət"
NKJV	"zamanında şəhadət ediləcək"
NRSV	"bu, doğru zamanda təsdiq olundu"
TEV	"doğru zamanda sübut"
NJB	"bu, təyin olunmuş vaxtda edilən şəhadət idi"

Bu fraza, 1Tim. 6:15 və Tit. 1:3 ilə paraleldir. Allah, tarixi hadisələri idarə edir. Məsih, bəşəriyyəti satın almaq üçün təyin olunmuş vaxtda gəlmişdir (müq. et. Rom. 5:18-19).

Digər ehtimal odur ki, bu fraza, Rom. 5:6; Qal. 4:4; Ef. 1:10 ilə əlaqəlidir, çünki I əsr Yunan-Roma dünyasının tarixi şəraiti Onun gəlişi üçün ideal olmuşdur:

1. *Pax Romana*, yəni Roma sülhü, insanların ölkədən ölkəyə azad hərəkət etməsinə imkan vermişdir.
2. Ümumi bir dil (*Koinē* ["koyne"] yunancası) Aralıq dənizi ölkələrində yaşayan hər kəsin bir-birini anlamasına şərait yaratmışdır.
3. Yunan və Roma dinlərinin aşkar olan tənəzzülü nəticəsində insanlar həyatın mənasını axtarmağa başlamış, ruhani həyatda şəxsi təcrübəni arzulamışlar (o dövrdə mistik dinlərin geniş yayılması da bununla bağlıdır).

2:7 "Mən də həmin şəhadətin vaizi və həvarisi təyin edildim" Burada, 1:1 ayəsində olduğu kimi, Paulun Allah tərəfindən seçilməsi və çağırılması vurğulanır (Dəməşq yolunda baş vermiş hadisə). Allah istəyir ki, hər insana şamil olan Müjdəsini bütün millətlər dərk etsin.

▣ **"vaizi və həvarisi... müəllim"** Bəzən, məsələn, 1Kor. 12:28-də və ya Ef. 4:11-də, bunlar Ruhun ayrı ənamları olaraq sadalanır. Sadalanan sözlərdən biri olan "peyğəmbər", vaiz mənasında işləmə bilər (xüsusilə 1 Korinfilərdə bəhs olunan "peyğəmbərlik" mənasında, müq. et. 1Kor. 11:4,5; 13:9; 14:1,3,4,5,24,31,39). Bir anlamda bu ənamlara malik olan rəhbərlərin hamısı eyni Müjdəni bəyan edirlər, ancaq aksentlər fərqli olur. 2Tim. 1:11-də Paul yenə bu üç söz ilə öz xidmətini təsvir edir.

▣ **"yalanı deyil, həqiqəti söyləyirəm"** Bir çox şərhçilərin fikrincə, Paulun əziz əməkdaşı Timoteyə yazdığı şəxsi bir məktubda bunları deməsi yersiz olardı. Lakin bu məktublara cəmiyyətlərdə oxunmaq üçün yazıldığını yadda saxlamaq vacibdir (müq. et. 1Tim. 6:21b; 2Tim. 4:22b; Tit. 3:15b). Bu məktub, Paulun öz gənc həvari nümayəndəsinə səlahiyyətləri həvalə etməsi barədə yazdığı, yalançı müəllimlərdən əziyyət çəkən Efesdəki ev cəmiyyətlərinə göndərdiyi bir tövsiyə məktubu idi.

▣ **"Başqa millətlərə... müəllim"** Paul anlayırdı ki, Allah onu konkret olaraq İsa Məsihin Müjdəsini başqa millətlərə bəyan etməyə çağırırdı (müq. et. Həv. 9:15; 22:21; 26:17; Rom. 1:5; 11:13; 15:16; Qal. 1:16; 2:7; Ef. 3:1-2,8; 2Tim. 4:17). Bu, Allahın məhəbbətini və Məsihin xilasının ümumdünya xarakterini bir daha təsdiqləyir.

▣ **"iman və həqiqət"** Bunlar (1) bəyan edən adamın münasibəti ya da (2) bəyan etdiyi xəbərin məzmunu ola bilər. 1Tim. 1:14-də "iman" "məhəbbət"ə bağlanır. Hər iki söz İsayə xasdır və həmçinin ardıcılıqlarına xas olmalıdır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 2:8-15

⁸Buna görə istəyirəm ki, kişilər qəzəblənmədən, mübahisə etmədən hər yerdə müqəddəs əllər qaldıraraq dua etsinlər, ⁹qadınlar da ədəbli görkəmlə, abır-həyə və ağıl-kamalla bəzənsinlər. Dəbdəbəli saç düzümü ilə, qızıllarla, mirvarilərlə və yaxud bahalı paltarlarla deyil, ¹⁰mömin olduqlarını bəyan edən qadınlara yaraşan tərzdə xeyirli işlərlə bəzənmələrini istəyirəm. ¹¹Qadın sakitlik və tam bir tabelik içində öyrənsin; ¹²qadının öyrədib kişiyə ağılıq etməsinə izin vermərəm, qadın sakit olsun. ¹³Çünki ilk yaradılan Adəm oldu, sonra Həvva. ¹⁴Aldadılan da Adəm deyildi, qadın aldadılıb əmri pozdu; ¹⁵amma qadın doğuşla xilas olacaq, bir şərtlə ki ağıl-kamalla imanda, məhəbbətdə və müqəddəslikdə yaşamağa davam etsin.

2:8 "Buna görə istəyirəm ki, kişilər... hər yerdə... dua etsinlər" Paul ictimai həyatda ləyaqəti və münasib davranışı öyrətdiyi kimi (müq. et. 1Tim. 2:1-7), ibadətdə də onu öyrədir (müq. et. 1Kor. 11-14). "Hər yerdə" deyildikdə, yəqin ki, Efesdə ya da Efesin yaxınlığında olan ev cəmiyyətləri nəzərdə tutulur. 8-ci ayədə məqbul duanın üç ünsürü təsvir olunur.

1. müqəddəs əllər qaldıraraq
2. qəzəblənmədən
3. mübahisə etmədən

Bu xüsusiyyətlər aydın göstərir ki, Paul əsl imanlılara yazır və bu sözlər yalançı müəllimlərə, onların istifadə etdikləri şəxslərə (ehtimal ki, gənc dul qadınlara) və ardıcılıqlarına aid deyildir.

Paul bu "hər yerdə" ifadəsini tez-tez işlətməmişdir (müq. et. 1Kor. 1:2; 2Kor. 2:14; 1Sal. 1:8; 1Tim. 2:8). Ehtimal ki, bu ayədə Əhdi-Ətiqdə bütün dünyanın Məsihə səcdə edəcəyi barədə peyğəmbərlik edən Mal. 1:11-ə istinad edilir. Bu, 1Tim. 2:1-7-də dəfələrlə işlənen, "hamı" ya da "bütün" olaraq tərcümə olunan sözə uyğun gəlir.

▣ **"müqəddəs əllər qaldırmaq"** Yəhudilər adətən əl qaldıraraq dua edirdi. Bu mətn onu tələb edir ki, imanlıların sözləri həyat tərzlərinə uyğun olsun (müq. et. Yaq. 4:8).

▣ **"qəzəblənmədən"** Yunanca mətnə "qarşıdurma" mənasına gələn *orgē* sözü işlənmişdir (müq. et. Mat. 5:23-24; 6:15). Başqalarına qarşı qəzəb Allahla münasibətimizə birbaşa təsir edir (müq. et. Mat. 5:21-24; Mark 11:25; 1Yəh. 2:9,11; 4:20-21).

NASB "nifaq"
NKJV "şübhə"
NRSV, TEV,
NJB "mübahisə"

Yunan filosoflar bu sözü dedikdə bir dərsi və ya dialoqu nəzərdə tuturdular. Əhdi-Cədidə bu sözün mənfi mənə çaları vardır (müq. et. Mat. 15:19; Mark 7:21). Burada həmin söz ya təlimin kontekstini, ya da yalançı müəllimlərin qeyri-münasib, qəzəbli və dağdıçı münasibətini bildirir.

XÜSUSİ MÖVZU: "DUA – QEYRI-MƏHDUD VƏ EYNI ZAMANDA MƏHDUD" (SPECIAL TOPIC: PRAYER, UNLIMITED YET LIMITED)

A. Sinoptik Müjdələr

1. imanlıların öz dualarını davam etdirmələri məsləhət görülür və Allah "yaxşı şeyləri" (Matta, Mat. 7:7-11) və ya "Ruhunu" (Luka, Luka 11:5-13) verəcək
2. imanlılar cəmiyyətinin nizam-intizamı baxımından imanlıların (iki nəfərin) birlikdə duada etmələri məsləhət görülür (Mat. 18:19)
3. yəhudiliyin məhkəmə olunması baxımından imanlılar şübhə etmədən imanla diləməlidirlər (Mat. 21:22; Mark 11:23-24)
4. iki məsəlin kontekstində (Luka 18:1-8, ədalətsiz hakim və Luka 18:9-14, farisey və günahkar adam) imanlıların o allahsız hakimdən və özünü saleh sayan fariseydən fərqli hərəkət etməsi buyrulur. Allah həlim və tövbəkar adamları eşidər (Luka 18:1-14)

B. Yəhyanın yazıları

1. İsanın şəfa verdiyi anadangəlmə kor adamın kontekstində fariseylərin əsl korluğu ifşa olunur. İsanın (və hər hansı insanın) duaları ona görə eşidilir ki, O, Allahı tanıyır və müvafiq həyat tərzini sürür (Yəh. 9:31).
2. Yəhyanın qələmə aldığı yuxarı otaqdakı söhbət (Yəh. 13-17)
 - a. Yəhya 14:12-14 – imanla edilən duanın xüsusiyyətləri:
 - 1) imanlıların duası
 - 2) İsanın adıyla edilən dua
 - 3) Atanın izzətlənməsi arzusu ilə edilən dua
 - 4) əmrlərə riayət (a. 15)
 - b. Yəh. 15:7-10 – dua edən imanlıların xüsusiyyətləri:
 - 1) İsada qalırlar
 - 2) Onun Kəlamı onlarda qalır
 - 3) Atanın izzətlənməsini arzu edirlər
 - 4) çox bəhrə verirlər
 - 5) əmrlərə riayət edirlər (a. 10)
 - c. Yəh. 15:15-17 – dua edən imanlıların xüsusiyyətləri:
 - 1) seçilmiş olmaları
 - 2) bəhrə vermələri
 - 3) İsanın adıyla diləmələri
 - 4) bir-birini sevmək əmrinə riayət etmələri
 - d. Yəh. 16:23-24 – dua edən imanlıların xüsusiyyətləri:
 - 1) İsanın adıyla diləyirlər
 - 2) sevincin tam olmasını arzu edirlər
3. Yəhyanın Birinci Məktubu (1 Yəhya)
 - a. 1Yəh. 3:22-24 – dua edən imanlıların xüsusiyyətləri:
 - 1) Onun əmrlərinə riayət edirlər (a. 22,24)
 - 2) Rəbbə layiq həyat sürürlər

- 3) İsayə iman edirlər
 - 4) bir-birini sevirlər
 - 5) Onda qalırıq, O da bizdə qalır
 - 6) Ruhun ənamına malik
- b. 1Yəh. 5:14-16 – dua edən imanlıların xüsusiyyətləri:
- 1) Allaha güvənirlər
 - 2) Onun iradəsinə görə dua edirlər
 - 3) imanlılar bir-birləri üçün dua edirlər

C. Yaqub

1. Yaq. 1:5-7 – müxtəlif sınaqlarla üz-üzə gələn imanlılar şübhə etmədən müdriklik diləməlidirlər
2. Yaq. 4:2-3 – imanlılar düzgün niyyətlə diləməlidirlər
3. Yaq. 5:13-18 – sağlamlıq problemləri ilə üzləşən imanlılar
 - a. ağsaqqallardan xahiş etməlidir ki, onlar üçün dua etsinlər
 - b. imanla dua etməlidirlər
 - c. günahlarının bağışlanmasını diləməlidirlər
 - d. günahlarını bir-birlərinə etiraf etməli və bir-birlərin üçün dua etməlidirlər (1Yəh. 5:16-ya bənzər)

Təsirli duanın açarı, Məsihə bənzərlikdir. İsanın adı ilə dua etmək bu deməkdir. Allah əksər imanlıların bütün ehoist dualarına cavab versəydi, onlara ən böyük pislik edərdi! Bir anlamda bütün duaların cavabı verilir. Duanın ən qiymətli tərəfi odur ki, imanlı Allahla vaxt keçirir və Allaha güvənir.

2:9

NASB	"eyni şəkildə"
NKJV	"bu tərzdə"
NRSV, TEV	"həmçinin"
NJB	"bənzər şəkildə"

Bu onu göstərir ki, bu mətnin konteksti "kişilərin və qadınların ictimai ibadətdə necə davranması" ilə əlaqəlidir (yəni ev cəmiyyətlərinin toplantılarında, müq. et. 1Kor. 11-14). F.F. Bryusun "Suallara Cavab" kitabında (F. F. Bruce, *Answers to Questions*, ss. 114-115) bu söz haqqında faydalı məlumatlar verilir.

▣ **"qadınlar da ədəbli görkəmlə, abır-həya və ağıl-kamalla bəzənsinlər"** Adamın geyimi onun ürəyini və düşüncəsini göstərir. İmanlılar məsihçi olduqlarına görə təkcə öz cəmiyyətlərində deyil, hər yerdə münasib şəkildə geyinməlidirlər. Bu məndə yalnız zahiri görünüş deyil, həmçinin möminlik vurğulanır (müq. et. 1Tim. 2:10; 1Pet. 3:3,4). İmanlılar həyatın hər sahəsində dünyanın nuru və yer üzünün duzudurlar (müq. et. Mat. 5:13-16). Biz Kimi təmsil etdiyimizi unutmamalıyıq!

Ancaq bu demək deyil ki, imanlılar zövqsüz geyinməlidirlər. Hər imanlı yaşadığı cəmiyyətin adətinə görə geyinməli və çox fərqlənməməlidir. Təmiz, səliqəli, dəbli paltar geyinin, amma hər şeydən önəmlisi – məsihçi olun!

▣ **"abır-həya"** 1Tim. 3:2-də ətraflı qeydə baxın.

▣ **"Dəbdəbəli saç düzümləri ilə, qızillarla, mirvarilərlə və yaxud bahalı paltarlarla deyil"** Bundan elə çıxır ki, imanlıların ən azından müəyyən bir hissəsi nisbətən varlı idi. O dövrdə yəhudilərin və romalıların saç düzümləri çox mürəkkəb, ölçüsüz və bahalı idi. Görünən odur ki, məsihçi qadınlar dünyəvilik və şəxsi azadlıqdan sui-istifadə etməyə meyilli idilər (bəlkə də Romada başlamış qadın azadlığı hərəkatının təsiri altına düşmüşdülər, müq. et. 1Kor. 11:2-16). Varlı, nüfuzlu və ziyalı adamlar axtaran yalançı müəllimlərin müstəsna iddiaları da burada öz əksini tapa bilər.

2:10 "xeyirli işlərlə" İmanlılar yaxşı əməllər vasitəsilə deyil, yaxşı əməllər üçün xilas olduqlarını yadda saxlamalıdır (müq. et. Ef. 2:8-10; Tit. 3:8; Yaq. 2:14-26). Həyat tərzimiz, iqrar etdiyimiz imanı təsdiqləyir. Yaqubun Məktubu və Yəhyanın Birinci Məktubu başdan-başa bu həqiqəti öyrədir.

Bu kontekstdə "xeyirli işlər" xalqın mədəniyyətinə görə normal sayılan gözləntilər deməkdir (müq. et. 1Tim. 5:10; Tit. 2:5).

▣ **"mömin olduqlarını bəyan edən qadınlara yaraşan tərzdə"** Bu sözlərin yalnız xilas olmuş qadınlara aid olduğu aydın olur. Bu, ümumiyyətlə cəmiyyət üçün verilən bir əmr deyildir. Allahın övladlarının düzgün "geyimi", möminlikdir. Gözəllik, paltar da deyil, dəyişmiş ürəkdir. Mömin qadınlar həqiqətən gözəl və cəlbedici olurlar (həyatın hər sahəsində).

2:11 "Qadın" Bu söz bütün məsihçi qadınlara ya da arvadlara aid ola bilər (müq. et., 1Tim. 2:11-in Çarlz B. Uilyams tərcüməsindəki [Charles B. Williams translation] variantı: "ərli qadın"). Müəllifin nəzərdə tutduğu mənə kontekstdə aydınlaşmalıdır.

▣ **"öyrənsin"** Bu feil, indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Bu, ilk baxışdan çox mənfi görünür, amma (1) qadınlar yəhudilikdə Qanunu öyrənə bilməz, Yunan-Roma dünyasında da məktəbə gedə bilməz idilər. Beləliklə, bu, bir anlamda qadınların Allahın kəlamını öyrənməsinə doğru atılan müsbət bir addımdır; (2) bu mətni oxuyanda, qadınları hədəf alan yalançı müəllimləri nəzərə almaq lazımdır (müq. et. 1Tim. 5:13; Həv. 20:30; 2Tim. 3:5-9; Tit. 1:11). Ehtimal ki, bəzi qadınlar ev cəmiyyətlərinin toplantılarında yalançı müəllimlərin öyrətdikləri təlimləri yayırdılar (Qordon Fi, "Müqəddəs Kitabın yeni beynəlxalq şərh" [Gordon Fee, *The New International Biblical Commentary*, Cild 13]).

▣ **"tam bir tabelik içində"** Bu da bizim dövrümüzdə mənfi səsələnir, lakin yadda saxlamalıyıq ki,

1. "Tabelik" sözü həmçinin İsa barədə işlənmişdir. İsa Ataya tabe idi (müq. et. 1Kor. 15:28) və dünyəvi valideynlərinə də tabe idi (müq. et. 1Sal. 5:21). Başqa sözlə desək, İsa sosial və dini məsuliyyətlərini düzgün bir münasibətlə yerinə yetirmişdir
2. "Tabelik içində" olmaq, hər imanlı üçün Allahın iradəsidir (müq. et. Ef. 5:21). Bu, "Ruhla dolu" olmağın mənasını təsvir edən indiki zamanın feli sifəti olan beş sözdən biridir (müq. et. Ef. 5:18)
3. Efeslilərə Məktubun eyni hissəsində Paul qarşılıqlı tabeliyi göstərmək üçün ailə münasibətlərindən üç misal gətirir: (1) qadınlar öz ərlərinə tabe olsunlar; (2) uşaqlar öz valideynlərinə tabe olsunlar; (3) qullar öz ağalarına tabe olsunlar.

Bu mətnin (Ef. 5:18-6:9) müsbət tərəfi odur ki, Paul tam səlahiyyətə malik olan şəxslərin (ərlər, valideynlər və ağalar) səlahiyyətlərini məhdudlaşdırır. Paulun qadınlar, uşaqlar və qullar haqqında yazdıqları, o dövr üçün son dərəcə müsbət idi.

4. Paul köləliyə qarşı çıxmırdı, çünki bu məsələ o tarixi dövrdə imanlılar cəmiyyətinin təsirini və şəhadətini yox edəcək idi. Məncə, qadınların sosial vəziyyəti barədə etiraz etməməsi də eyni səbəbdən olmuşdur. Paul qadınların ruhani cəhətdən kişilərlə bərabər olduqlarını (müq. et. Qal. 3:28; Kol. 3:11), ruhani ənamlara malik olduqlarını (müq. et. 1Kor. 12:7-13) və Müjdəni yaymaqda rollarını (müq. et. Rom. 16) təsdiq edirdi. Ancaq o bilirdi ki, rəhbər rolunda çıxış edən qadınlar (1) məhsuldarlıq kultu səbəbindən yanlış anlaşılacaq və (2) demək olar ki tamamilə patriarxal olan, kişilərin hakim olduqları cəmiyyətdə inkar ediləcəklər.

2:12 "kişiyə ağalığ etməsinə" *Authenteō* feili Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində işlənmişdir. Bu söz "öz səlahiyyəti ilə hərəkət edən" (*authentēs*, ağa) ya da "hakim olan" olaraq izah olunur. Multon və Milliğanın "Yunanca Əhdi-Cədid lüğəti"ndə (Moulton and Milligan, *Vocabulary of the Greek Testament*, s. 91) bu mövzuya dair yazılanlara baxın. Bu, qadının ağalığ etməməsi şərti ilə rəhbər ola biləcəyi mənasına gəlirmi? Mətnin bilavasitə konteksti bunu təsdiqləmir, çünki cümlənin sonunda "qadın sakit olsun" deyilir (müq. et. 1Kor. 14:34). Paulun qadınların tabelikdə olması barədə söylədiklərini bu *hapax legomenon* ilə izah etmək qeyri-mümkündür. Buna mədəni baxış nöqtəsindən yanaşmaq lazımdır. Allah konkret bir mədəni şəraitdə Özünü insanlara tanıtmışdır. O mədəniyyətdə olan hər şey bütün əsrlərdə və hər mədəniyyətlərdə olan bütün imanlılar üçün Allahın iradəsi deyildir (Bax: Qordon Fi, "Müjdə və Ruh" və "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Gordon Fee, *Gospel and Spirit and How To Read the Bible For All Its Worth*, ss. 83-86]). Müjdənin həqiqəti və qüdrəti insanların mədəniyyətlərini köklü şəkildə dəyişdirir

(köləlik, kişilərin hakim mövqeyi). İstər kişi, istər qadın olsun, başqalarından sui-istifadə edən qürurlu davranış, başqalarına ağalılıq etmək pisdır. İki ifratçılıqdan qaçmaq lazımdır: (1) qadınlar heç nəyi bacarmırlar (Qədim Yaxın Şərqlə mədəniyyəti) və (2) qadınlar hər şeyi bacarırlar (müasir Qərblə fərdiyyətçiliyi). İmanlılar (kişilər və qadınlar) öz mədəniyyətləri daxilində xidmət edirlər və öz məqsədlərinə çatmağa deyil, Müjdəni yaymağa və şagird etməyə çalışırlar!

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA QADINLAR" (SPECIAL TOPIC: WOMEN IN THE BIBLE)

I. Əhdi-Ətiq

A. O mədəniyyətdə qadınlar kişinin mülkü sayılırdı.

1. kişinin mülkü sadalandıqda qadının da adı çəkilir (Çıx. 20:17)
2. qarabaşlarla rəftar (Çıx. 21:7-11)
3. qadınların əhdləri cəmiyyətdə məsuliyyət daşıyan kişilər tərəfindən ləğv edilə bilirdi (Say. 30)
4. qadınlar müharibədə əsir götürülürdü (Qanun. 20:10-14; 21:10-14)

B. Praktiki olaraq bərabərlik var idi

1. kişi və qadın Allahın surətində yaranıb (Yar. 1:26-27)
2. atana və anana hörmət et (Çıx. 20:12 [Qanun. 5:16])
3. anana və atana ehtiram (Lev. 19:3; 20:9)
4. kişilər və qadınlar Nəziri ola bilirdi (Say. 6:1-2)
5. qızların miras alma haqları var idi (Say. 27:1-11)
6. qadınlar Allahın əhd bağladığı xalqın bir hissəsi idi (Qanun. 29:10-12)
7. atadan və anadan tərbiyə al (Sül. 1:8; 6:20)
8. Hemanın oğulları və qızları (Levili ailə) məbəddə musiqiyə rəhbərlik edirdi (1Saln. 25:5-6)
9. yeni çağda oğullar və qızlar peyğəmbərlik edəcək (Yoel 2:28-29)

C. Rəhbər qadınlar

1. Musanın bacısı Məryəm peyğəmbər adlandırılmışdır (Çıx. 15:20-21, həmçinin bax: Mik. 6:4)
2. Müqəddəs məskən üçün material əyirməyi Allahdan öyrənən qadınlar (Çıx. 35:25-26)
3. evli qadın Devora peyğəmbər idi (müq. et. Hak. 4:4) və bütün qəbilələrə başçılıq edirdi (Hak. 4:4-5; 5:7)
4. Xulda peyğəmbər qadın idi və padşah Yoşiya təzəcə tapdığı "Qanun Kitabı"nı oxuyub izah etsin deyə Xuldanı çağırmışdır (2Pad. 22:14; 2Saln. 34:22-27)
5. Mələkə Ester mömin qadın idi və Persiyadakı yəhudiləri xilas etmişdir

II. Əhdi-Cədid

A. İstər yəhudi, istərsə Yunan-Roma mədəniyyətində qadınlar ikinci sinif şəxsləri idi və hüquqları az idi (Makedoniya istisna olmaqla)

B. Rəhbər qadınlar

1. Elizavet və Məryəm, özlərini Allaha həsr edən mömin qadınlar (Luka 1-2)
2. Xanna, məbəddə xidmət edən peyğəmbər qadın (Luka 2:36)
3. Lidiya, imanlı qadın və ev cəmiyyətinin rəhbəri (Həv. 16:14,40)
4. Filipin dörd subay qızı peyğəmbər (Həv. 21:8-9)
5. Fibi, Kenxreyadakı cəmiyyətdə dyakonisa idi (Rom. 16:1)
6. Priskila, Paulun əməkdaşı və Apollosun müəlliməsi (Həv. 18:26; Rom. 16:3)
7. Məryəm, Trifena, Trifosa, Persis, Yuliya, Nereyin bacısı, Paulun əməkdaşları olan qadınlardan bəzisi (Rom. 16:6-16)
8. Yuniya (KJV), böyük ehtimalla həvari qadın (Rom. 16:7)
9. Evodiya və Sintixi, Paulun əməkdaşları (Fil. 4:2-3)

III. Müasir imanlılar Müqəddəs Kitabdakı bu fərqli misalları necə balanslaşdırı bilər?

- A. Yalnız orijinal kontekstə aid olan tarixi və ya mədəni həqiqətləri, bütün dövrlərin imanlıları və cəmiyyətləri üçün keçərlilən əbədi həqiqətlərdən necə ayırd etmək olar?
1. Allahdan ilham almış orijinal müəllifin məqsədinə çox ciddi yanaşmalıyıq. Müqəddəs Kitab Allahın kəlamıdır, iman və əməl üçün yeganə əsasdır.
 2. Allahdan ilham almış mətnlərimizin müəyyən tarixi şəraitdə yazılmış olduğu açıq-aşkardır.
 - a. İsrailin kultu, yəni dini mərasimləri və liturjiyası (müq. et. Həv. 15; Qal. 3)
 - b. I əsr yəhudiliyi
 - c. Korinfilərə 1-ci Məktubda Paul tərəfindən açıq-aşkar müəyyən tarixi şəraitdə yazılmış bəyanatlar
 - (1) büt-pərəst Romanın hüquqi sistemi (1Kor. 6)
 - (2) qul olaraq qalmaq (1Kor. 7:20-24)
 - (3) selibat (1Kor. 7:1-35)
 - (4) bakirə qızlar (1Kor. 7:36-38)
 - (5) büt-lərə təqdim olunan ət (1Kor. 8; 10:23-33)
 - (6) Rəbbin Süfrəsində layiq olmayan hərəkətlər (1Kor. 11)
 3. Allah konkret mədəniyyətdə və konkret dövrdə verdiyi vəhy ilə Özünü tam və açıq şəkildə tanıtmışdır. Biz vəhyə ciddi yanaşmalıyıq, lakin tarixi şəraitin hər cəhətinə həddindən artıq əhəmiyyət verməməliyik. Allahın kəlamı bəşəri sözlərlə yazılmış, konkret dövrdə konkret mədəniyyətə ünvanlanmışdır.
- B. Müqəddəs Kitabı original müəllifin məqsədinə uyğun olaraq şərh etməliyik. Müəllif öz dövrünə müraciətlə ne deyirdi? Düzgün şərh üçün bu sual əsas və həyatidir. Ondan sonra bunu öz dövrümüzə tətbiq etməliyik. Terminlərin mənasının müəyyən edilməsi şərh üçün əsl çətinlik təşkil edə bilər. Pastordan başqa xidmətçilər də rəhbər sayılırdımı? Dyakonisa və peyğəmbər qadınlar da rəhbər sayılırdımı? 1Kor. 14:34-35 və 1Tim. 2:9-15-də Paul açıq-aydın buyurur ki, qadınlar ibadətə rəhbərlik etməməlidirlər! Bəs bu gün bu sözlər necə tətbiq edilməlidir? Mən Paulun yaxud özümün mədəniyyətinin Allahın kəlamını, iradəsini susdurmasını istəmirəm. Çox güman ki, Paulun dövründə qadınlar həddən artıq məhdudlaşdırılırdı, mənim dövrümdə isə qadınlar həddən artıq sərbəst olur. Paulun sözlərinin, öyrətdiyi təlimin I əsrin şəraitində yazılmış, məhdud zaman və məkanda tətbiq oluna bilən həqiqətlərdən ibarət olduğunu deyəndə özümü çox narahat hiss edirəm. Mən kiməm ki, öz zehnim və ya mədəniyyətim ilə Allahdan ilham almış müəllifin dediyinə qarşı çıxım?
- Ancaq Müqəddəs Kitabda qadın rəhbərlərin misalları qarşısında nə deyə bilərəm (hətta Paulun yazılarında, müq. et. Rom. 16)? 1Kor. 11-14-cü fəsillərdə ibadət toplantıları barədə Paulun dedikləri bunun yaxşı bir nümunəsidir. 1Kor. 11:5-də Paul, elə bil, qadınların toplantılarda vəz və dua etmələrinə icazə verir, yalnız başlarını örtmələrini buyurur, amma 14:34-35-də o, qadınların susmalarını əmr edir! "Dyakonisa"lar, yaxud xidmətçi qadınlar (müq. et. Rom. 16:1) və peyğəmbər qadınlar (müq. et. Həv. 21:9) var idi. Məhz bu müxtəlifliyə görə mən Paulun dediklərini (qadınlara dair) I əsr Korinf və Efes şəraiti ilə məhdud saymaqda haqlı olduğumu düşünürəm. Hər iki şəhərdə imanlılar cəmiyyətində yeni əldə etdikləri azadlıqlarından sui-istifadə edən qadınlar var idi (müq. et. Bryus Uinter, "Paul Korinfə tərki edəndən sonra" [Bruce Winter, *After Paul Left Corinth*]) və çox güman ki, bu, cəmiyyətin öz xalqını Məsihə imana gətirməsini çətinləşdirirdi. Müjdənin daha təsirli olması üçün onların azadlığını məhdudlaşdırmaq lazım idi.
- İndiki dövrdə vəziyyət Paulun dövründəkindən tamamilə fərqlənir. Bu gün qabiliyyətli, təhsilli qadınların Müjdəni vəz etməsinə, cəmiyyətdə rəhbərlik etməsinə icazə verilməməsi, Müjdənin yayılmasına maneə törədir! İbadət toplantısının ali məqsədi nədir? Müjdəni yaymaq və insanları Məsihin şagirdi etmək deyildirmi? Qadın rəhbərlər Allahı izzətləndirə, razı sala bilərlərmi? Ümumiyyətlə Müqəddəs Kitab bu suala "bəli" cavabını verir!
- Mən Paulun dediyinə əməl etmək istəyirəm. Teologiyam başlıca olaraq Paulun yazılarına əsaslanır. Müasir feminizmin təsiri altına düşmək istəmirəm! Ancaq mənə elə gəlir ki, imanlılar cəmiyyəti köləlik, irqçilik, dözümsüzlük və seksizm kimi yersiz şeylərə mənfi münasibətini bildirməkdə çox ləng davranır, müasir dünyada qadın zorakılığına müvafiq cavab verməkdə də ləng davranır. Allah

kölələri və qadınları Məsihdə azad etmişdir. Mən mədəni şəraitə görə yazılmış bir mətnə əsasən bu insanları təkrar kölələşdirməyə cürət etmirəm.

Bir də onu qeyd edirəm ki, bir şərhçi kimi Korinfdəki imanlılar cəmiyyətinin çox problemlili olduğunu bilirəm. Oradakı imanlılar xarizmatik ənamları ilə lovğalanırdı. Güman ki, qadınlar da həmçinin. Düşünürəm ki, efesli imanlılara mənfi təsir edən bəzi yalançı müəllimlər də onların ev toplantılarında danışan qadınlardan istifadə edirdi.

C. Oxumaq üçün təklif olunan əlavə əsərlər

1. Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" (Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*), ss. 61-77
2. Qordon Fi, "Müjdə və Ruh: Əhdi-Cədid hermenevtikasındakı məsələlər" (Gordon Fee, *Gospel and Spirit: Issues in New Testament Hermeneutics*)
3. Uolter Kayzer, Piter Devids, F.F. Bryus və Manfred Braux, "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (Walter C. Kaiser, Peter H. Davids, F. F. Bruce, and Manfred T. Branch, *Hard Sayings of the Bible*, ss. 613-616; 665-667)

2:13-15 Paulun bu kontekstdə söylədikləri etiqa di cəhətdən Yaradılış 3-cü fəslə bağlıdır. Bundan əlavə, yalançı müəllimlərin ifratçılıqları ilə bağlıdır (müq. et. 1Tim. 1:3-11; 4:1-5; 5:11-13). Paul Yar. 3 ilə analogiya apararaq ilanin Həvvanı aldadıb günaha, itaətsizliyə saldığı, guya müstəqillik verdiyi kimi, bəzi qadınların da yalançı müəllimlər tərəfindən belə aldadıldıklarını söyləyir (müq. et. 1Tim. 5:13; 2Tim. 3:6-9).

Günaha batmanın nəticələri qadının öz ərinə tabeliyi və meyl etməsi ilə birbaşa əlaqəlidir (müq. et. Yar. 3:16). Qadının müstəqil hərəkəti keçmişdə olduğu kimi, indi də teoloji bir məsələdir. Hal-hazırda vəziyyət hələ də belədirmi? Müjdə Yar. 3-də təsvir olunan günaha batmanın bütün cəhətlərini tamamilə aradan qaldırmışdırmı? Təhsilli və savadlı qadın rəhbərlərlə dolu müasir mədəniyyətimiz Paulun əmrlərinə ziddirmi? 1Tim. 2:12-nin başındakı Xüsusi mövzuya baxın.

2:14 "əmri pozdu" Tövratda Həvvanın günahının iki nəticəsindən bəhs olunur: (1) doğuş ağrısı çəkməsi; (2) ərinə tabe olması. Feilin bitmiş zamanı bu nəticələrin hələ qüvvədə olduğunu bildirir. İsa yeni dövrü başlatsa da, imanlılar hələ köhnə dövrdə yaşamaqda davam edirlər.

2:15 "amma qadın doğuşla xilas olacaq" Bu çox çətin bir frazadır, hətta Paulun əsərlərində ən çətin ola bilər. Yadda saxlamalıyıq:

1. bu fraza Yar. 3:13,16 ilə əlaqəlidir
2. yalançı müəllimlərin təlimləri ilə əlaqəlidir
3. "amma" qarşılaşdırma bağlayıcısının yalançı müəllimlərin yalanları ilə əlaqəlidir

"Xilas" sözü ya doğuş təcrübəsindən fiziki xilas (müq. et. "New American Standard Version" tərcüməsi; sözün bu mənada işlənməsi 1Tim. 4:16-na uyğun gəlir – bəzi yalançı müəllimlər evlənməyənləri ucaldırdılar, müq. et. 1Tim. 4:3), ya da bu sözün Əhdi-Cədidə ən çox işləndiyi ruhani esxatoloji mənayı bildirə bilər.

"Doğuşla" olaraq tərcümə olunmuş yunanca frazadakı müəyyənlik artiklinə əsasən burada İsa Məsihin dünyaya gəlməsinin nəzərdə tutulma ehtimalını qeyd edən yeni bir şərh də vardır:

1. bu kontekst Yar. 3:15-lə əlaqəlidir
2. *dia* sözünü ("ilə") "vasitəsilə" olaraq tərcümə oluna bilər
3. "doğuş" sözünün yanında müəyyənlik artikli vardır
4. bu frazada həm tək forma ("qadın"), həm də cəm forma (orijinalda "davam etsinlər") işlənməmişdir.

Həvva, Allahın vəd etdiyi xüsusi doğuş (yəni İsanın doğulması ilə – bu, Rom. 5:12-21-dəki Adəm-Məsihi tipologiyasına bənzəyir; həmçinin bax: 1Kor. 15:21-22,44-48; Fil. 2:6-7) ilə xilas olan bütün qadınların nümayəndəsi olaraq çıxış edir.

Mətnin bilavasitə kontekstinə görə, qadınlardan öz ailələri ilə məşğul olmalarının gözləndiyi vurğulanır (qədim və müasir cəmiyyətlərin əksəriyyətində olduğu kimi Paulun dövründə də qadınlardan məhz bu gözlənilirdi). Qadının xilasını ibadət toplantısında rəhbərlikdən ya da mədəniyyətdə qadınlardan gözlənməyən azadlıqdan qaynaqlanmır.

Əslində, xilasları gözlənən sosial rollarını yerinə yetirmələrindən də asılı deyildir, ancaq imandan və imanın meyvələrindən asılıdır (müq. et. 1Tim. 2:15b). Xilas Məsihdədir və Məsih vasitəsilə gerçəkləşir. Mömin qadınlar Məsihə iman edir və özlərinə diqqət çəkməyə çalışırlar. Lakin bizim mədəniyyətimizdə qadınlar məhdudlaşdırıldıqda özlərinə diqqət çəkirlər. I əsrdə həddən artıq fəal qadınlar həlak olan insanları bürətdikləri kimi, bu gün məsihçilərin qadınları məhdudlaşdırması ("seksizm") və qanunpərəstlikləri, həlak olan insanları bürədir. Hər iki halda məqsəd, öz şəxsi azadlıqlarımıza və ya istəklərimizə nail olmaq deyil, Müjdəni yaymaq və şagird etməkdir (müq. et. 1Kor. 9:19-23).

▣ **"bir şərtlə ki ağıl-kamalla imanda, məhəbbətdə və müqəddəslikdə yaşamağa davam etsin"** Bu, potensial (amma şərtlə) hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir. Burada şərt, imanlı qadınların imanda, məhəbbətdə, müqəddəslikdə və nəfsinə hakim olmaqda davam etməsidir. Bax: 2Tim. 2:11, Xüsusi mövzu: "İmanda davam etmə". "ağıl-kamal" haqqında ətraflı qeyd 1Tim. 3:2-də verilir.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

10. Bu hissədəki həqiqətlərin yalançı müəllimlərlə nə dəxli vardır?
11. Məsihçi olmayan, ədalətsiz və allahsız davranan dövlət xadimləri üçün dua etməliyikmi?
12. Allah həqiqətən hər insanın xilas olmasını istəyirmi? İsa həqiqətən bütün günahlar üçün öldümü?
13. "Fidyə" sözünün tərifini verin.
14. Müasir dünyada məsihçilərin geyimi niyə müzakirə olunmalıdır?
15. Xeyirli işlərin xilas gətirən imanla nə əlaqəsi vardır?
16. 11-14-cü ayələrə əsasən, müasir imanlılar cəmiyyətində qadınların yeri nədir?
17. Əhdi-Cədidin qalan hissəsinin təlimini nəzərə alaraq, 15-ci ayənin mənasını necə başa düşmək lazımdır?

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Yepiskopların xüsusiyyətləri 3:1b-7	Nəzarətçilərin xüsusiyyətləri 3:1-7	İdarəçilik problemləri 3:1-7	İmanlılar cəmiyyətində rəhbərlər 3:1-7	Məsuliyyətli ağaqqallar 3:1-7
Dyakonların xüsusiyyətləri 3:8-13	Dyakonların xüsusiyyətləri 3:8-13	3:8-13	İmanlılar cəmiyyətində köməkçilər 3:8-13	Dyakonlar 3:8-13
Dinimizin sirri 3:14-16	Böyük sirr 3:14-16	3:14-16	Böyük sirr 3:14-16	İmanlılar cəmiyyəti və ruhani həyatın sirri 3:14-16

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVIYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtədir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

A. Bu fəsildə üç növ xidmətçilər sadalanır.

1. pastorlar (1Tim. 3:1-7)
2. dyakonlar (1Tim. 3:8-10,12-13)
3. dul qadının (1Tim. 3:11; 5:9-16) yaxud dyakonisanın (müq. et. Rom. 16:1) rolu

B. Bu xüsusiyyətlər yalançı müəllimlərin həyat tərzinə və təliminə tamamilə zidd ola bilər.

C. 16-cı ayədə erkən imanlılar cəmiyyətinin bir əqidə və ya ilahisindən sitat gətirilir. Paul öz məktublarında bu növ mətnlərdən tez-tez sitat gətirib istifadə etmişdir (müq. et. Ef. 5:19; Fil. 2:6-11; Kol. 1:15-16; 3:15-20; 2Tim. 2:11-13). Aorist məchul növ xəbər formasında olan altı feillə yanaşı yerlik və ya birgəlik halda beş ifadənin işlənməsi bu mətnin ritmik strukturunu aydın göstərir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 3:1-7

¹Bu söz etibarlıdır: kim cəmiyyətdə nəzarətçi olmağa can atırsa, xeyirli iş arzu edir. ²Nəzarətçi nöqsansız, tək arvadlı olaraq ona sadıq, ayıq, ağıllı-kamallı, ədəbli, qonaqpərvər olmalı, öyrətməyi bacarmalıdır. ³Şərab düşkünə olmamalı; zorakı deyil, mülayim olmalı; davakar və pulpərəst olmamalıdır. ⁴Öz evini yaxşı idarə etməli, tam bir ləyaqətlə uşaqlarını öz tabeliyində saxlamalıdır. ⁵Öz şəxsi evini idarə edə bilməyən Allahın cəmiyyətinin qayğısına necə qala bilər? ⁶Nəzarətçi yeni iman etmiş adam

olmamalıdır. Yoxsa qürurlanıb iblisin uğradığı eyni mühakiməyə uğraya bilər. ⁷Kənar insanlar tərəfindən də yaxşı bir insan kimi tanınmalıdır. Belə ki iblisin qurduğu tora düşüb utandırılmasın.

3:1 "Bu söz etibarlıdır" Bu idiom həm mövzunu yekunlaşdırmağa, həm də mövzuya başlamağa xidmət edə bilər (müq. et. 1Tim. 1:15; 3:1; 4:9; 2Tim. 2:11; Tit. 3:8). Bu, Pastoral Məktublarda "etibarlı" sözü ilə qurulmuş beş ifadənin ikincisidir. Bu ifadələr, İsanın "amin" ya da "amin, amin" ("doğrusunu, doğrusunu" olaraq tərcümə olunub) ifadələri kimi, bəhs olunan mövzuya xüsusi diqqət yetirməyə xidmət edir.

▣ **"can atırsa"** Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqteyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir.

▣ **"can atırsa... arzu edir"** Bu iki ifadə yunan dilində çox qüvvətlidir: (1) "nəyəsə qovuşmağı arzu etmək" (müq. et. 1Tim. 6:10; İbr. 11:16) və (2) "ürəyini nəyinsə üzərinə qoymaq" (müq. et. Mat. 13:17; Luka 15:16). Buna görə mən düşünürəm ki, hal-hazırda məsihçilərin çağırış haqqında olan fikirləri, yəni Allahın Əhdi-Ətiqədə peyğəmbərləri çağırdığı kimi bizi çağırması bizə mane ola bilər. İmanlılar cəmiyyətində bir rəhbər olmaq arzusu yetərli ola bilər. İmanlıların ürək arzuları Rəbdəndir (müq. et. Zəb. 37:4).

NASB "nəzarətçi xidmətini"
NKJV "yepiskop vəzifəsini"
NRSV "yepiskop xidmətini"
TEV "cəmiyyət başçısı"
NJB "idarə edən ağsaqqal"

Burada, adətən "yepiskop" və ya "nəzarətçi" olaraq tərcümə olunan *episkopos* sözü işlənmişdir. Bu söz, yerli imanlılar cəmiyyətində rəhbərlik xidməti mənasında Əhdi-Cədidə işlədilən digər iki sözün sinonimi olub. "Pastor", "nəzarətçi" və "ağsaqqal" sözlərinin hamısı eyni xidməti bildirir (müq. et. 1Tim. 5:17; Həv. 20:17,28; Tit. 1:5,7; 1Pet. 5:1-2). Əhdi-Cədid cəmiyyətində yalnız iki xidmət var idi: pastor və dyakon (müq. et. Fil. 1:1). Göründüyü kimi, "ağsaqqal" yəhudi mədəniyyətindən, "nəzarətçi" isə yunan şəhər-dövlət mədəniyyətindən irəli gəlmişdir.

3:2 "nöqsansız" Bu, yerli imanlılar cəmiyyəti rəhbərindən tələb olunan əsas xüsusiyyətdir. Nöqsansız deyildikdə, həm imanlılar cəmiyyətində (1Tim. 3:2-6), həm də imansızlar arasında tənqid edilməsi üçün əsas tapılmaması nəzərdə tutulur (1Tim. 3:7). Nöqsansız olmaqdan həmçinin 3:7,10-da, 5:7-də və 6:14-də bəhs olunur. Kamil rəhbər yoxdur, amma mömin, hörmətli, məqbul imanlılar vardır. Titə 1:6-dəki qeydə bax.

NASB, NKJV,
NJB "tək arvadın əri"
NRSV "bircə dəfə evlənmiş"
TEV "yalnız bir arvadı olmalıdır"

Bu ifadə çoxlu müzakirələrə səbəb olmuşdur. I əsrdə Efesdəki imanlılar cəmiyyətində bu, yəqin ki, mühüm bir problem olmuşdur (müq. et. 1Tim. 3:1,12; 5:7; həmçinin Kritdə bu, problem olub, Tit. 1:6). Fərz olunan əsas şərtlər aşağıdakı kimidir:

1. çoxarvadlılıqdan söhbət gedir
2. boşadıqdan sonra təkrar evlənməkdən söhbət gedir
3. birinci arvadın vəfatından sonra ikinci dəfə evlənməkdən söhbət gedir
4. öz həyat yoldaşına sadıq, ona diqqət göstərən bir kişidən söhbət gedir (yaxşı ailə münasibətləri, müq. et. NEB)

Bu ifadənin açıq şəkildə ailə münasibətlərinə dəxli vardır. Ailə münasibətlərində problem olan bir kişi yerli imanlılar cəmiyyətində rəhbər olmağa uyğun sayılmır. №1 Roma imperiyasında problem deyil idi, amma yəhudilikdə mümkün bir problem idi (I əsrdə nadir olsa da). №2 Roma imperiyasında böyük problem olduğu kimi, yəhudilikdə də problem idi (Hillel və Şammai). №3 erkən imanlılar cəmiyyətini, ələlxüsus Tertullianı narahat edən böyük məsələ idi və Avropada baptist cəmiyyətlərini hələ narahat edən bir məsələdir. Lakin paralel mətn olan

1Tim. 5:14, gənc dul qadınların təkrar ərə gedə biləcəyini deyir və bunu nöqsan saymır (müq. et. Rom. 7:2-3; 1Kor. 7).

Elə bir variant da mümkündür ki, bu ifadə subay olmamağı, mütləq evlənməyi tələb edir. Yalançı müəllimlər evlənməyi qadağan etmişdilər (müq. et. 1Tim. 4:3) Ola bilsin, bu ifadə onların öyərtdiyi selibatı və asketizmi rədd edir. Bu o demək deyil ki, evli olmayan bir şəxs cəmiyyət rəhbəri ola bilməz; bu o deməkdir ki, rəhbərdən subay olmağı tələb etmək olmaz. Məncə, ən yaxşı variant budur və bu variant (1) "şərab düşkünü olmamalı" tələbi və (2) 1Tim. 2:8-15-də qadınlara aid məsələlər ilə bağlı olan digər şərh problemlərinə cavab verir. Bunlar yalançı müəllimlərin mövcudluğu baxımından şərh olunmalıdır.

Əgər burada güclü, mömin ailədən söhbət gedirsə, onda əsas həyati məsələ boşanma deyildir. Əhdi-Ətiqədə boşanma hətta bəzən məsələnin həlli sayılırdı: (1) YAHVE vəfasız İsraili boşayır və (2) kahinlərin vəfasız arvadlarını boşaması əmr olunmuşdur (bax: "Müjdəçi teologiya cəmiyyətinin jurnalı"nda [*The Journal of the Evangelical Theological Society*, Cild 40, №4, dekabr 1997] "Boşanmaya və təkrar evlənməyə Əhdi-Ətiqin baxışı"). Hər kəs ailə həyatlarının bəzi sahələrində çətin vaxtlardan keçir. Mən bu xüsusiyyəti hərfi mənada ciddi qəbul edə bilmirəm, çünki bu mətnə digər xüsusiyyətlərin hamısını hərfi mənada qəbul etmək qeyri-mümkündür. Əgər boşanmış bir adam rəhbərliyə təyin oluna bilmirsə, onda (a) "şərab düşkünü olmamalı" (müq. et. 1Tim. 3:8; bu, şərabdan tamamilə imtina etmək mənasına gəlmir) və (b) "uşaqlarını öz tabeliyində saxlamalıdır" (1Tim. 3:4) əmrləri bir çox müasir pastor və dyakonların xidmət etməsinə mane olardı.

Şükürlər olsun ki, bu tələblərin hamısını ömür boyunca mükəmməl şəkildə yerinə yetirən çox məsihçi rəhbərini tanıyıram. Buna görə rəhbərlərin nöqsanlarını tənqid etməzdən əvvəl yada salın ki, bu xüsusiyyətlər hər məsihçi üçün Allahın idarəsidir. Mən standartları aşağı salmağın tərəfdarı deyiləm, sadəcə olaraq bunları qanunpərəst mənada, məhkum etmək məqsədilə tətbiq etməməyin tərəfdarıyam. İmanlılar cəmiyyətinə Allahı sevən, mömin, cəmiyyətdə yaxşı qəbul olunan rəhbərlər lazımdır. Lakin seçimimiz məhduddur – biz yalnız xilas olmuş günahkarlar arasından rəhbərlər seçə bilirik! Müasir cəmiyyətlərə kamil başçılar deyil, sadıq olduqlarını sübut etmiş başçılar lazımdır.

Bir də onu deyim ki, burada sadalanan xüsusiyyətləri həddən artıq hərfi mənada qəbul etsək, İsa (subay olduğuna görə) və Paul (böyük ehtimalla boşanmış olduğuna görə) kimi şəxslər belə cəmiyyət başçıları olmaq üçün tələblərə cavab verməyəcək. Bu barədə gərək bir az da düşünək, elə deyil?

▣ **"ayıq"** 1Tim. 3:3-də şərab düşkünlüyündən bəhs edildiyinə görə bu söz yəqin ki məcazi mənada "həssas" mənasını verir (müq. et. 1Tim. 3:11; Tit. 2:2).

NASB	"ehtiyatlı"
NKJV	"ayıq düşüncəli"
NRSV	"həssas"
TEV	"nəfsinə hakim"
NJB	"təmkinli"

Bu söz, *sōphrōn*, yunan filosofların əsərlərində "balanslı" mənasında işlənir. Yunan dilində geniş yayılmış olan bu söz, ifratçılıqlardan qaçmaq mənasına gəlirdi ("qızıl orta"). Sağlam düşüncəli bir adama belə deyirdilər (müq. et. 1Tim. 3:2; Tit. 1:8; 2:2,5). Əlaqəli sözlər həmçinin 1Tim. 2:9,15; 2Tim. 1:7; Tit. 2:4,6,9,12,15-də işlənmişdir.

Pastoral Məktublarda eyni kökdən meydana gələn bir sıra sözlərə rast gəlinir (BAGD, s. 802) .

1. feil, *sōphroneō* – "ağıllı-kamallı", Tit. 2:6
2. feil, *sōphronizō* – "tərbiyə etmək" (yəni "ayıltmaq"), Tit. 2:4
3. isim, *sōphronismos* – "ağıllı-kamallı olmaq" (yəni "nəfsinə hakim olmaq"), 2Tim. 1:7
4. isim, *sōphrosunē* – "ağıl-kamalla", 1Tim. 2:9,15
5. adverb, *sōphronōs* – "ağıllı-kamallı" (yəni sadə şəkildə), Tit. 2:12
6. sifət, *sōphrōn* – "ağıllı-kamallı" (yəni "həssas", "düşüncəli") 1Tim. 3:2; Tit. 1:8; 2:2,5

NASB, NRSV	"ədəbli"
NKJV	"yaxşı davranışlı"
TEV	"tərbiyəli"
NJB	"nəzakətli"

Bu, yunanca "kosmikos" sözünün bir formasıdır. Həmin söz Tiddə iki fərqli mənada işlənir: (1) mənfə mənada "dünyəvi ehtiraslardan qaçmaq" (2:12) və (2) müsbət mənada "nizamlı olmaq" (2:10). 1 Timoteydə bu söz kontekstdə düzgün nizama və ya tərbiyəni, cəmiyyətdə münasib sayılan, hörmət edilən, gözlənen davranışı bildirir. Beləliklə, bu söz, 1Tim. 3:7-də "kənar insanlar tərəfindən də yaxşı bir insan kimi tanınmalıdır" tələbini əks etdirir.

▣ **"qonaqpərvər"** Paulun dövründə mehmanxanaların adı pis çıxmışdı (fahişəxanalar kimi). Buna görə məsihçilər (xüsusilə məsihçi rəhbərlər) səyahət edən müjdəçiləri və cəmiyyətin ehtiyac içində olan adamlarını öz evlərinə qəbul etməli idi (müq. et. 1Tim. 5:10; Tit. 1:8; Rom. 12:13; İbr. 13:2; 1Pet. 4:9; 2Yəh. 5; 3Yəh.).

▣ **"öyrətməyi bacarmalıdır"** Rəhbərlər öyrətməyi bacaran müəllimlər olmalıdır (müq. et. 2Tim. 2:24). Maraqlıdır ki, 1Kor. 12:28-də ayrı bir ənam olaraq sadalanan "müəllimlik", Ef. 4:11-də "çoban" ənamına bağlıdır. Müəllimlər, əlbəttə, fəaliyyət göstərirdi, amma hər "çoban" (pastor) müəllim olaraq fəaliyyət göstərməyi bacarmalı idi. Bir anlamda, Ef. 4-də hər xidmət ənamına malik olan şəxs Müjdəni bəyan edir, lakin onların fəaliyyətləri fərqlidir və onlar Müjdənin başqa-başqa cəhətlərini vurğulayırlar.

Bəzi Müqəddəs Kitab tədqiqatçıları bu xüsusiyyəti "təhsil almış", "təlimlənmiş", hətta "öyrənməyi bacaran" olaraq anlayırlar!

Nəhayət, bu öyrətmə bacarığı yalançı müəllimlərlə əlaqəli ola bilər (özlərini Qanun müəllimi sayıb aldanan; müq. et. 1Tim. 1:7).

3:3

NASB	"şərab düşkünə olmayan"
NKJV	"şərabə aludə olmayan"
NRSV	"əyyaş olmasın"
TEV	"o əyyaş olmamalı"
NJB	"çox içən olmamalı"

Ehtimal ki, burada Sül. 23:29-35-in Septuaqinta versiyasına istinad edilir. Müqəddəs Kitabın sərxoşluğa qarşı olduğunu, amma şərabdan tamamilə imtina etməyi öyrətmədiyini (müq. et. 1Tim. 3:8; 5:23; Tit. 1:7; 2:3) yadda saxlamaq lazımdır. Özlərini Rəb İsayə həsr edən imanlılar xidmət etdikləri mədəniyyətə uyğun olaraq öz azadlıqlarını məhdudlaşdırıb şərabdan tamamilə imtina etməyi seçə bilərlər (müq. et. Rom. 14:1-15:13 və 1Kor. 8-10). Bu mövzuya dair yaxşı məqalə üçün bax: Kayzer, Davids, Bryus və Braux, "Müqəddəs Kitabın çətin yerləri" (Kaiser, Davids, Bruce, and Branch, *Hard Sayings of the Bible*), ss. 673-674.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA ALKOQOLA VƏ ALKOGOLİZMƏ QARŞI MÜNASİBƏT" (SPECIAL TOPIC: BIBLICAL ATTITUDES TOWARD ALCOHOL AND ALCOHOLISM)

I. Müqəddəs Kitab terminləri

A. Əhdi-Ətiq

1. *Yayin* – Şərabı bildirən ümumi termin (BDB 406, KB 409), 141 dəfə işlənmişdir. İbrani kökündən olmadığına görə etimologiyası dəqiq məlum deyildir. Həmişə fermentləşmiş meyvə (adətən üzüm) şirəsini bildirir. Bəzi tipik mətn parçaları Yar. 9:21; Çıx. 29:40; Say. 15:5,10-dur.
2. *Tirosh* ("Tiroş") – "Təzə şərab" (BDB 440, KB 1727). Yaxın Şərqi iqlim şəraitlərinə görə şirə sıxıldıqdan altı saat sonra fermentləşməyə başlayırdı. Bu termin fermentləşmə prosesində olan şərabı bildirirdi. Bəzi tipik ayələr üçün bax: Qanun. 12:17; 18:4; Yeş. 62:8-9; Huşə 4:11.
3. *Asis* – Alkoqollu içkilər ("şirin şərab" BDB 779, KB 860, məs., Yoel 1:5; Yeş. 49:26).
4. *Sekar* – "Qüvvətli içki" (BDB 1016, KB 1500). Bu ibrani kökü "sərxoş", "keflənmiş" sözlərində işlənir. Bu içkinin daha çox kefləndirici olması üçün içində bir şey əlavə olunurdu. Bu söz *yayin* ilə paraleldir (müq. et. Sül. 20:1; 31:6; Yeş. 28:7).

B. Əhdi-Cədid

1. *Oinos* – *yayın*-in yunanca qarşılığı
2. *Neos oinos* (təzə şərab) – *Tirosh*-un yunanca qarşılığı (müq. et. Mark 2:22).
3. *Gleuchos vinos* (şirin şərab, *asis*) – ferlənəlməyə yeni başlayan şərab (müq. et. Həv. 2:13).

II. Müqəddəs Kitabda işlənməsi

A. Əhdi-Ətiq

1. Şərab, Allahın ənamıdır (Yar. 27:28; Zəb. 104:14-15; Vaiz 9:7; Huşə 2:8-9; Yoel 2:19,24; Amos 9:13; Zək. 10:7).
2. Şərab, qurban gətirmənin bir hissəsidir (Çıx. 29:40; Lev. 23:13; Say. 15:7,10; 28:14; Qanun. 14:26; Hak. 9:13).
3. Şərabdan dərman kimi istifadə olunur (2Şam. 16:2; Sül. 31:6-7).
4. Şərab əsl problem ola bilər (Nuh – Yar. 9:21; Lot – Yar. 19:33,35; Şimşon – Hak. 16; Naval – 1Şam. 25:36; Uriya – 2Şam. 11:13; Amnon – 2Şam. 13:28; Ela – 1Pad. 16:9; Ben-Hadad – 1Pad. 20:12; hökmdarlar – Amos 6:6; xanımlar – Amos 4).
5. Şərabdan sui-istifadə edilir (Sül. 20:1; 23:29-35; 31:4-5; Yeş. 5:11,22; 19:14; 28:7-8; Huşə 4:11).
6. Şərab bəzi qruplara qadağan idi (vəzifələrini yerinə yetirən keşişlər, Lev. 10:9; Yez. 44:21; Nəzirilər, Say. 6; və hökmdarlar, Sül. 31:4-5; Yeş. 56:11-12; Huşə 7:5).
7. Şərabdan esxatoloji obrazlarda istifadə olunur (Amos 9:13; Yoel 3:18; Zək. 9:17).

B. Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövr

1. Məhdud miqdarda şərab çox faydalıdır ("Ekkleziastikus" 31:27-33).
2. Rəbbilər deyirlər: "Şərab dərmanların əlasıdır, şərab olmayan yerdə dərman lazım olar" (BB 58b).

C. Əhdi-Cədid

1. İsa bol miqdarda suyu şərabla döndərmişdir (Yəh. 2:1-11)
2. İsa şərab içmişdir (Mat. 11:18-19; Luka 7:33-34; 22:17 və sonrakı ayələr).
3. Əllinci Gün bayramında Peter "şirin şərabdan" sərxoş olmaqla günahlandırılmışdır (Həv. 2:13).
4. Şərabdan dərman kimi istifadə etmək olar (Mark 15:23; Luka 10:34; 1Tim. 5:23).
5. Rəhbərlər şərabdan sui-istifadə etməməlidirlər. Şərabdan tam imtina etmələri vacib deyildir (1Tim. 3:3,8; Tit. 1:7; 2:3; 1Pet. 4:3).
6. Şərabdan esxatoloji obrazlarda istifadə olunur (Mat. 22:1 və sonrakı ayələr; Vəhy 19:9).
7. Sərxoşluq pislənir (Mat. 24:49; Luka 12:45; 21:34; 1Kor. 5:11-13; 6:10; Qal. 5:21; 1Pet. 4:3; Rom. 13:13-14).

III. Teoloji baxış

A. Dialektik gərginlik

1. Şərab Allahın ənamıdır.
2. Sərxoşluq böyük problemdir.
3. Bəzi ölkələrdə imanlılar Müjdə uğrunda öz azadlıqlarını məhdudlaşdırmalıdırlar (Mat. 15:1-20; Mark 7:1-23; 1Kor. 8-10; Rom. 14).

B. Qoyulmuş məhdudiyyətlərdən kənara çıxmaq meylli

1. Allah hər yaxşı şeyin mənbəyidir.
 - a. yemək – Mark 7:19; Luka 11:44; 1Kor. 10:25-26
 - b. hər şey təmizdir – Rom. 14:14,20; 1Tim. 4:4
 - c. hər şey caizdir – 1Kor. 6:12; 10:23
 - d. hər şey pakdır – Tit. 1:15
2. Günaha batmış insanlar Allahın hər yaxşı ənamını Allahın qoyduğu məhdudiyyətdən kənara çıxaraq korrlanmışlar.

C. Məsələ o şeylərdə deyil, özümüzdədir. Maddi yaradılışda pis bir şey yoxdur (bax: yuxarıda B. 1).

IV. I əsr yəhudi mədəniyyəti və fermentləşdirmə

- A. Üzüm sıxıldıqdan təxminən 6 saat sonra fermentləşməyə başlayır.
- B. Yəhudi rəvayətinə görə, şirənin üstündə azca köpük əmələ gəldikdə (fermentləşmə əlaməti), onun onda bir hissəsini vermək lazımdır ("Ma aserot" 1:7). Buna "təzə şərab" və ya "şirin şərab" deyilirdi.
- C. İlkin fermentləşmə bir həftədən sonra tamamlanardı.
- D. İkinci fermentləşmə təqribən 40 gün çəkərdi. Bu mərhələdə şərab "yetişmiş" sayılar və qurbangaha tökülə bilərdi ("Eduyyot" 6:1).
- E. Çəlləkdə qalmış şərab (köhnə şərab) yaxşı sayılırdı, lakin içilməzdən əvvəl diqqətlə süzülməli idi.
- F. Şərab, qayda olaraq, bir il fermentləşəndən sonra lazımcına yetişmiş sayılırdı. Şərabın saxlana biləcəyi ən uzun müddət üç il idi. Belə şəraba "köhnə şərab" deyilirdi və ona su əlavə edilməli idi.
- G. Yalnız son 100 ildə steril mühit və kimyəvi əlavələr sayəsində fermentləşmə təxir edilmişdir. Qədim dünyada insanlar təbii fermentləşmə prosesini dayandıra bilməzdi.

V. Yekun

- A. Çalışın, İsanı və I əsr yəhudi/məsihi mədəniyyətini öz təcrübəniz, teologiyanız və şərhiniz ilə dəyərləndirməyəsiniz! Onlar spirtli içkilərdən tam imtina edən insanlar deyil idi.
- B. Mən cəmiyyətdə spirtli içkilər içmənin tərəfdarı deyiləm. Lakin çoxları Müqəddəs Kitabın bu mövzuya dair təlimini səhv anlayıblar və öz mədəniyyətlərindəki yaxud konfessiyalarındakı qərəzli fikirlərə görə özlərini üstün sayırlar.
- C. Mənə elə gəlir ki, Rom. 14 və 1Kor. 8-10-da imanlının öz azadlığı və ya başqalarını mühakimə, tənqid etməsi əsasında deyil, başqa imanlılara sevgi və hörmət və özünün mədəni mühitində Müjdənin yayılması əsasında düzgün anlayış və davranış qaydaları verilmişdir. Əgər iman və əməl üçün yeganə mənbəyimiz Müqəddəs Kitabdırsa, onda biz gərək bu məsələni təkrar nəzərdən keçirək.
- D. Alkoqoldan tam imtina etmənin Allahın iradəsi olmasında israr ediriksə, onda şərab içən İsanın Özünü və müntəzəm olaraq şərab içən müasir xalqlar (məs., Avropa, İsrail, Argentina) haqqında nə deyəcəyik?

▣ **"zorakı"** Hərflə tərcümədə "döyən" (müq. et. Tit. 1:7). Bu, alkoqoldan sui-istifadənin bütün şəxslərarası münasibətlərə (ailə, ev cəmiyyəti, yalançı müəllimlər) təsir etməsi ilə bağlı ola bilər.

▣ **"mülayim"** Başqaları ilə münasibətdə güzəştə getməyə hazır olan (müq. et. Ef. 5:21), xeyirxah və şəfqətli bir şəxs (müq. et. Tit. 3:2; Yaq. 3:17; 1Pet. 2:18) nəzərdə tutulur.

▣ **"davakar... olmamalı"** Bu, dava, müharibə, münaqişə mənasına gələn bir sözə alfa prefiksin artırılması ilə yaranan tək sözdür ("qeyri-davakar"). Beləliklə, bu söz, dava etməyən və ya mübahisəyə şərait yaratmayan bir adamı bildirir (müq. et. Tit. 3:2). 3-cü fəslin (və bütün Pastoral Məktublarnın) fonunda yalançı müəllimlərin durduğunu görmək asandır.

NASB	"pulpərəstlikdən azad"
NKJV	"tamahkar deyil"
NRSV	"pul sevən deyil"
TEV	"o, pul sevməməlidir"
NJB	"acgöz deyil"

Bu mürəkkəb söz "gümüş" və alfa prefiksi artırılmış "qardaşlıq sevgisi" hissələrindən ibarət və "pul sevən birisi deyil" mənasına gəlir (müq. et. 1Tim. 6:6-10; Tit. 1:7; İbr. 13:5; 1Pet. 5:2). Pulpərəstlik, yalançı müəllimlərin daha bir xüsusiyyəti idi. Bax: 1Tim. 6:8-dəki XÜSUSİ MÖVZU: "VAR-DÖVLƏT".

3:4-5 "Öz evini yaxşı idarə etməli" Adamın başçılıq qabiliyyəti evində bəlli olar. Kişinin öz arvadı, uşaqları, valideynləri, nənə-babaları, qaynatası və ya qaynanası ilə münasibətində çətinlik çəkməsi, erkən imanlılar cəmiyyətində başçılığa təyin olunmamasına səbəb idi. "Tənqid edilməsi üçün əsas tapılmaması" çox önəmli idi. Adam öz evini necə idarə edirsə, cəmiyyəti də eynən belə idarə etməyə meylli olar (müq. et. 1Tim. 3:5; bu, "xeyr" cavabını tələb edən, mötərizəyə alınmış sualdır). Bu tələbi ciddi qəbul etsək, müasir xidmətçilərin əksəriyyəti xidmətdən kənarlaşdırılacaq! 1Tim. 3:2-3-də təsdiq və inkar formada ifadə olunan çox xüsusiyyət insanın evində (ailə həyatında) aşkara çıxır. Kadrlarla məşğul olanlara yaxşı məsləhət: "İlk öncə adamın evini yoxlayın!"

3:5 "edə bilməyən" Hərfi tərcümədə "edə bilməsə". Bu, birinci sinif şərt cümləsidir, yəni deyilənin müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğunu güman edən, yaxud sırf bədii məqsədlərinə xidmət edən bir ifadədir.

▣ "cəmiyyətinin"

XÜSUSİ MÖVZU: " İMANLILAR CƏMİYYƏTİ (EKKLESİA)" (SPECIAL TOPIC: CHURCH [EKKLESİA])

Yunan sözü, *ekklēsia*, "içindən" və "çağırılmış" hissələrindən ibarətdir. Bu söz dünyəvi mənada işləndiyi kimi (vətəndaşların yığınağı, müq. et. Həv. 19:32,39,41), Septuaqintada "İsrail camaatı" (*Qahal*, BDB 874, KB 1078, müq. et. Say. 16:3; 20:4; Qan. 31:30) bu sözlə tərcümə olunduğu üçün dini mənada da işlənirdi. Erkən imanlılar cəmiyyəti özünü Əhdi-Ətiqdəki Allahın xalqının davamı sayırdı. Onlar yeni İsrail (müq. et. Rom. 2:28-29; Qal. 3:29; 6:16; 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6) və Allahın ümumdünya missiyasının tamamlanmasıdır (müq. et. Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5-6; Mat. 28:18-20; Luka 24:47; Həv. 1:8; Bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı").

Bu söz Müjdələrdə və Həvarilərin İşlərində müxtəlif mənalarda işlənir.

1. dünyəvi şəhər yığınağı, Həv. 19:32,39,41
2. Məsihdə Allahın universal xalqı, Mat. 16:18 və Efeslilərə Məktub
3. Məsihə iman edənlərin yerli icması, Mat. 18:17; Həv. 5:11 (bu ayələrdə Yerusəlimdəki cəmiyyət); Həv. 13:1; Rom. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15; Flm. 2
4. kollektiv olaraq İsrail xalqı, Həv. 7:38, Stefanın vəzində
5. bir bölgədə Allahın xalqı, Həv. 8:3; Qal. 1:2 (Yəhuda və ya Fələstin)

Kilsə binası deyil, toplanan insanlar. Kilsələr bir neçə yüz il boyunca yox idi. Yaqubun Məktubunda (ən qədim məsihçi kitablarından biri) imanlılar cəmiyyəti "*synagōgē*" (camaat) sözü ilə ifadə olunmuşdur. İmanlılar cəmiyyətinin bu sözlə adlandırılmasına yalnız Yaqubun Məktubunda rast gəlinir (müq. et. Yaq. 2:2; 5:14).

3:6 "yeni iman etmiş adam olmamalıdır" Titə Məktubda bu hissə buraxılmışdır. 1 Timotey Efesdə çoxdan yaranmış imanlılar cəmiyyətinə, Titə Məktub isə Kritdə yenidən yaranmış bir cəmiyyətə yazılmışdır. Onların hamısı yeni imanlılar idi. Burada işlənmiş sözün kökü "cavan bitki" deməkdir. Lakin dəqiq vaxtı məlum deyildir.

▣ **"Yoxsa qürurlanıb iblisin uğradığı eyni mühakiməyə uğraya bilər"** Bu cümlənin ikinci hissəsinin hərfi tərcüməsi: "iblisin mühakiməsinə uğraya bilər". Qürur, mələklər və insanlar üçün ciddi bir problemdir (müq. et. 1Tim. 6:4; 2Tim. 3:4). Bu feilin (aorist məchul növ feli sifəti) mənası "tüstüdən gözü görməmək"dir. Yiyəlik halda "iblis" sözünün mümkün mənaları

1. iblisin səbəb olduğu mühakimə (müq. et. 1Tim. 3:7)
 2. iblisin uğradığı eyni mühakimə (müq. et. NKJV, TEV, NJB)
- 1 Timoteydə Paul, bəşəriyyətin ruhani düşməni haqqında bir neçə dəfə danışır (2 Timoteydə və Titdə isə ondan heç danışmır):
1. iblis (*diabolos*, 1Tim. 3:6,7)
 2. Şeytan (*Santanas*, 1Tim. 1:20; 5:20)
 3. cinlər (*daimonion*, 1Tim. 4:1)

Müqəddəs Kitabın dünyagörüşünə – həm Əhdi-Ətiqə, həm də Əhdi-Cədidə əsasən, bəşəriyyətin ruhani bir əleyhdarı vardır (müq. et. Ef. 2:2; 6:10-19).

XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN" (SPECIAL TOPIC: SATAN)

Bu çox çətin mövzudur və çətinliyinin bir neçə səbəbi vardır.

1. Əhdi-Ətiqdə Şeytan "xeyrin qədim düşməni" kimi təsvir olunmur, lakin YAHVE-nin xidmətçisi kimi təsvir olunur (bax: A.B. Davidson, "Əhdi-Ətiq teologiyası" [A. B. Davidson, *OT Theology*], ss. 300-306); o, insanlara fərqli seçim təklif edir və həmçinin insanları haqsızlıqda ittiham edir. Əhdi-Ətiqdə yalnız bir Allah (Bax: Xüsusi mövzu: Təkillahlılıq), bir güdrət, bir səbəb vardır – YAHVE (müq. et. Yeş. 45:7; Amos 3:6).
2. Allahın qədim düşməni anlayışı, Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə Persiyanın dualistik dinlərinin (zərdüştilik) təsiri ilə qeyri-kanonik ədəbiyyatda meydana gəlmişdir. Bu da öz növbəsində rəbbinik yəhudiliyinə və yessey cəmiyyətinə (Ölü dəniz tumarları) böyük təsir göstərmişdir.
3. Əhdi-Ətiqdəki bu mövzular Əhdi-Cədidə olduqca qəti, amma seçici kateqoriyalarda inkişaf etdirilir.

Müqəddəs Kitab teologiyası nöqteyi-nəzərindən şər problemini tədqiq etdikdə (hər kitab, müəllif və ya janrın ayrıca tədqiqi), şərə dair xeyli fərqli təsəvvürlər aşkara çıxır.

Lakin şər problemini tədqiq edərkən buna Müqəddəs Kitabdən kənar olan dünya və ya şərq dinləri nöqteyi-nəzərindən yanaşdıqda, Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsində Persiya dualizminin və Yunan-Roma spiritizminin daha öncə keçdiyi yolun izlərini görmək mümkündür.

Müqəddəs Yazının səlahiyyətinə inanan adam (mən də beləyəm!) Əhdi-Cədidə bu problemin inkişaf etdirilməsini tədrisi vəhy olaraq görəcəkdir. Məsihiçilər yəhudi folklorunun və ya qərb ədəbiyyatının (Dante, Milton) bu anlayışa daha çox təsir etməsinə yol verməmək üçün ehtiyatlı olmalıdırlar. Vəhyin bu sahəsi, sözsüz, aydın deyildir və sirr olaraq qalır. Allah şər, onun meydana gəlməsi (bax: Xüsusi mövzu: "Lüsifer"), inkişaf etməsi və məqsədi haqqında hər şeyi bildirməmişdir, lakin şərin məğlub olacağını bildirmişdir!

Əhdi-Ətiqdə "şeytan" və ya "ittihamçı" (BDB 966, KB 1317) sözü üç fərqli qrupa aid ola bilər.

1. ittihamçı insanlar (müq. et. 1Şam. 29:4; 2Şam. 19:22; 1Pad. 11:14,23,25; Zəb. 109:6)
2. ittihamçı mələklər (müq. et. Say. 22:22-23; Əyy. 1-2; Zək. 3:1)
3. ittihamçı cinlər (müq. et. 1Saln. 21:1; 1Pad. 22:21; Zək. 13:2)

Yalnız daha sonra, əhdlərəarası dövrdə Yar. 3-dəki ilan Şeytan olaraq başa düşülmüşdür (bax: Hikmət Kitabı 2.23-24; 2 Xanok 31:3) və ondan daha sonra bu anlayış rəbbilərin rəyi olmuşdur (müq. et. *Sot 9b* və *Sanh. 29a*). Yar. 6-dakı "Allah oğulları" 1 Xanok 54:6-da mələklər olmuşlar. Mən heç demək istəmirəm ki, bunlar etiqaedi baxımdan dəqiqdir, ancaq etiqaedların necə inkişaf etdiyini göstərmək istəyirəm. Əhdi-Ətiqdəki bu işlər Əhdi-Cədidə şeytani mələklərə, şəxsi formada mövcud olan şərə aid edilir (müq. et. 2Kor. 11:3; Vəhy 12:9).

Şəxsləşmiş şərin meydana gəlməsini Əhdi-Ətiqə görə müəyyən etmək çətinidir və ya qeyri-mümkündür (baxışımızdan asılı olaraq). Bunun bir səbəbi, İsrailin güclü təkillahlılığıdır (bax: Xüsusi mövzu: "Təkillahlılıq"; bax həmçinin: 1Pad. 22:20-22; Vaiz 7:14; Yeş. 45:7; Amos 3:6). YAHVE hər şeyin səbəbi (müq. et. Yeş. 45:7; Amos 3:6) olaraq göstərilirdi və beləcə Onun misilsizliyi və üstünlüyü təsdiqlənirdi (müq. et. Yeş. 43:11; 44:6,8,24; 45:5-6,14,18,21,22).

Mümkün məlumat mənbələri (1) Əyy. 1-2, Şeytan burada "Allah oğulları"ndan (yəni mələklərdən) biridir; və ya (2) Yeş. 14 və Yez. 28, Yaxın Şərqin məğrur padşahları (Babil və Sur padşahları) böyük ehtimalla Şeytanın qürurunu göstərməyə xidmət edirlər (müq. et. 1Tim. 3:6). Bu yanaşmaya qarşı qarışıq hisslər keçirirəm. Yezekel Eden bağı metaforalarından istifadə etdikdə yalnız Sur padşahını Şeytan olaraq təsvir etmir (müq. et. Yez. 28:12-16), lakin həmçinin Misir padşahını xeyirlə şəri bilmə ağacı olaraq təsvir edir (Yez. 31). Lakin Yeş. 14-cü fəsildə, xüsusilə 12-14-cü ayələrdə, görüldüyü kimi, qürur vasitəsilə mələklərin üsyani təsvir olunur. Allah Şeytanın xüsusi təbiətini və meydana gəlməsini bizə bildirmək istəyibse, bunu belə dolaylı yolla, belə mətnlərdə etməsi qəribədir. Sistemətik teologiyada çox vaxt müxtəlif əhdlərdən,

müəlliflərdən, kitablardan və janrlardan aydın olmayan kiçik mətnlər ilahi bir pəzl hissələri kimi birləşdirilir. Bununla çox ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Mən Alfred Ederşeym (Alfred Edersheim) ilə razılaşıram ("İsa Məsihin həyatı və dövrü" [*The Life and Times of Jesus the Messiah*], Cild 2, Əlavə XIII [ss. 748-763] və Əlavə XVI [ss. 770-776]) ki, Persiyanın dualizmi və cinlər haqqındakı təsəvvürləri rəbbilik yəhudiliyinə böyük təsir göstərmişdir. Rəbbilər bu mövzuda həqiqəti öyrənmək üçün yaxşı mənbə deyildirlər. İsa bu mövzuda sinaqoqdan çox fərqli təlim öyrədir. Məncə, YAHVE-nin qədim mələk düşməni anlayışı İran dualizminin iki ali tanrısı olan *Əhrimən* və *Hörmüz*-dən qaynaqlanır; rəbbilər bu anlayışı YAHVE və Şeytan olmaqla Müqəddəs Kitab dualizminə döndərmişlər.

Sözsüz, Əhdi-Cədidə şərin şəxs olması haqqında təcridçi vəhy vardır, lakin bu təlim rəbbilərin kimi müfəssəl deyildir. "Göydəki müharibə" bu fərqli dair yaxşı bir misaldır. Şeytanın göydən düşməsi məntiqi zərurətdir, lakin buna dair konkret məlumat verilməyib (bax: Xüsusi mövzu: "Şeytanın və mələklərinin göydən düşməsi"). Verilən məlumatlar belə, apokaliptik janrdə "üstüörtülü" şəkildə verilir (müq. et. Vəhy 12:4,7,12-13). Şeytan İsa tərəfindən məğlub edilib yerə sürgün edilməyinə baxmayaraq, hələ YAHVE-nin xidmətçisi kimi fəaliyyət göstərir (müq. et. Mat. 4:1; Luka 22:31-32; 1Kor. 5:5; 1Tim. 1:20).

Bu mövzuda marağımızı saxlamalıyıq. İnsanı sınağa çəkən şəxsi şəx qüvvəsi vardır, bununla belə, Allah birdir və biz öz seçimlərimizə görə məsuliyyət daşıyıq. Həm xilas olmazdan əvvəl, həm də xilas olandan sonra həyatımızda ruhani mübarizə gedir. Qələbə yalnız Üçlükdə vahid olan Allahda və Onun vasitəsilə mümkündür. Şəx məğlub edilmişdir və yox ediləcəkdir (müq. et. Vəhy 20:10)!

3:7 "Kənar insanlar tərəfindən də yaxşı bir insan kimi tanınmalıdır" Cəmiyyətin başçıları, Məsihə imana gətirməyə çalışdıqları imansızlar tərəfindən düzgün və təmiz olaraq tanınmalıdır (5:14; 6:1; Tit. 2:5,6,10; 1Kor. 10:32; Kol. 4:5; 1Sal. 4:12).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜHAKİMƏ (MƏSİHÇİLƏR BİR-BİRİNİ MÜHAKİMƏ ETMƏLİDİRMİ?) (SPECIAL TOPIC: JUDGING [SHOULD CHRISTIANS JUDGE ONE ANOTHER?])"

Mühakimə hökmən olacaq (müq. et. Mat. 12:36; İbr. 9:27; 10:27; 2Pet. 2:4,9; 3:7).

A. Mühakimə edəcək şəxs

1. Allahdır (müq. et. Rom. 2:2-3; 14:10,12; 1Pet. 1:17; 2:23; Vəhy 20:11-15)
2. Məsihdir (müq. et. Yəh. 9:39; Mat. 16:27; 25:31-46; Həv. 10:42; 17:31; 2Kor. 5:10; 2Tim. 4:1)
3. Oğul vasitəsilə Atadır (müq. et. Yəh. 5:22-27; Həv. 17:31; Rom. 2:16)

Mühakimə xoşagələm mövzu olmasa da, Müqəddəs Kitabda tez-tez təkrarlanan mövzudur. Bu mövzu bir sıra təməl həqiqətlər üzərində durur.

1. Biz əxlaqlı Allahın yaratdığı mənəvi bir kainatda yaşayırıq (nəyi əkərsək, onu biçəcəyik; müq. et. Qal. 6:7).
2. Bəşəriyyət günaha batmışdır; biz itaətsiz olmuşuq.
3. Bu dünya, Allahın istədiyi kimi deyildir.
4. Bütün şüurlu məxluqlar (mələklər və insanlar) həyat ənamına görə Allaha hesab verəcəklər. Biz idarəçiyik.
5. Əbədi təleyimiz bu həyatdakı hərəkətlərimiz və seçimlərimiz ilə müəyyən olunur.

B. Məsihçilər bir-birini mühakimə etməlidirmi? Bu məsələyə iki tərəfdən yanaşmaq lazımdır.

1. imanlılara bir-birini mühakimə etməmək əmr olunur (müq. et. Mat. 7:1-5; Luka 6:37,42; Rom. 2:1-11; Yaq. 4:11-12)
2. imanlılara rəhbərləri qiymətləndirmək əmr olunur (müq. et. Mat. 7:6,15-16; 1Kor. 14:29; 1Sal. 5:21; 1Tim. 3:1-13; and 1Yəh. 4:1-6)

Düzgün qiymətləndirmə üçün münasib meyarlar faydalı ola bilər.

1. qiymətləndirmə təsdiq etmək məqsədi daşmalıdır (müq. et. 1Yəh. 4:1 – təsdiq etmək məqsədilə "sınaqdan keçirmək"; bax: Xüsusi mövzu: "Sınaq" [*peirazō* və *dokimazō*])
2. qiymətləndirmə həlimlik və məhəbbətlə həyata keçirilməlidir (müq. et. Qal. 6:1)
3. qiymətləndirmə insanın öz şəxsi fikirləri ya da arzu-istəklərinə əsaslanmamalıdır (müq. et. Rom. 14:1-23; 1Kor. 8:1-13; 10:23-33)
4. qiymətləndirmə, "tənqid edilməsi üçün əsas tapılmayan" nöqsansız (müq. et. 1Tim. 3) rəhbərlərin müəyyən edilməsi məqsədi daşmalıdır.

▣ **"Belə ki iblisin qurduğu tora düşüb utandırılmasın"** Paul ruhani müharibə barədə düşünürdü (müq. et. 1Tim. 6:9-10; Ef. 2:1-3; 4:14; 6:10-19). Möminlik güclü silahdır, xudbinlik isə şər olanın əlində bir fürsətdir!

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 3:8-13

⁸Cəmiyyət xidmətçiləri də ləyaqətli olmalıdır. Riyakar, şərab düşkününü yaxud haqsız qazanca həris olmamalıdır. ⁹İman sirrini təmiz vicdanla saxlamalıdır. ¹⁰Onlar da əvvəlcədən sınaqdan keçsinlər, əgər nöqsanları olmazsa, o zaman xidmət etsinlər. ¹¹Qadınlar da böhtançı deyil, ləyaqətli, ayıq və hər şeydə sadıq olmalıdırlar. ¹²Xidmətçilər tək arvadlı olaraq ona sadıq olsun, öz uşaqlarını və evlərini yaxşı idarə etsinlər. ¹³Çünki yaxşı xidmət edənlər özləri üçün yaxşı bir mövqe və Məsih İsağa olan imanlarında böyük cəsarət qazanırlar.

3:8 "Cəmiyyət xidmətçiləri" Yunan dilində bu söz "dyakon"dur. 2 Timoteydə və Titdə dyakonlardan heç bəhs olunmur. Dyakonun xidməti və funksiyası Əhdi-Cədidə təsvir olunmayıb. Çoxlarının fikrincə, Həv. 6-da bu konkret xidmətin əsasının necə qoyulduğu təsvir olunur, amma bu fikir heç də inandırıcı deyildir. Burada dyakonlar pastorlarla yanaşı yerli imanlılar cəmiyyətində iki funksiya və ya xidmət olaraq müzakirə olunur (müq. et. Fil. 1:1). "Dyakon" sözü "tox qaldırmaq" deməkdir və məcazi olaraq praktiki işləri bildirir. Əhdi-Cədidə bu söz ümumi olaraq "xidmət" üçün işlənməyə başlamışdır (müq. et. 1Tim. 1:12; 4:6; 2Tim. 1:18; 4:5,11). Dyakonlar idarəçi deyil, xidmətçidirlər!

▣ **"də"** Cəmiyyət rəhbərlərinin xüsusiyyətləri 1Tim. 3:11-də "qadınlara" şamil olunduğu kimi, burada yeni qrup insana şamil olunur.

▣ **"ləyaqətli olmalıdır"** 2Tim. 2:2-dəki qeydə baxın.

▣ **"Riyakar... olmamalıdır"** Hərfi tərcümədə "iki dilli" olan bu söz özünü qəbul etdirmək məqsədilə ayrı qruplara fərqli şeylər söyləmək mənasına gəlir. Bu, yalanın və saxtılığın bir formasıdır.

NASB	"çox şəraba düşkün... deyil"
NKJV	"çox şəraba aludə olmayan"
NRSV	"çox şərab içən deyil"
TEV	"məhdud miqdarda şərab içən"
NJB	"həddən artıq çox şərab içməməlidirlər"

Pros və *echō* sözlərindən düzələn bu mürəkkəb sözün mənası "[nəyəmə] əlavə olaraq yiyələnmək" və ya "[nədənsə] yapışmaq"dır. Bu kontekstdə həmin söz böyük ehtimalla "[nəyəmə] özünü təslim etmək" mənasına gəlir (Harold K. Multon, "Reviziya edilmiş analitik yunanca lüğət" [Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*], s. 349). 1Tim. 3:3-də olduğu kimi, burada da şərabdən tamamilə imtina etməkdən deyil, sui-istifadədən söhbət gedir. Bəzi xalqların mədəniyyətində məsihçilərin alkoqolla problemi yoxdur. Amerikada isə alkoqoldan sui-istifadə, tam imtina hərəkətinin meydana gəlməsinə və məsihçilərin bu ayələrə əsasən alkoqoldan tamamilə imtina etmələrinə səbəb olmuşdur. Biz Müqəddəs Kitabın öyrətdiyi bir təlimi hər hansı səbəbə görə bu cür mübaliğəli şəkildə şərh ediriksə, Müqəddəs Kitaba əsaslanmaq əvəzinə öz standartımızı qoyuruq. Təmiz niyyətlə

olsa belə, Müqəddəs Kitaba bir şeyi əlavə etmək, ondan bir şeyi çıxarmaq qədər ciddi bir məsələdir. Müqəddəs Kitab, iman və əməl üçün həqiqətən yeganə əsasdır mı? Əgər belədirsə, hər mədəniyyəti bu Kitab mühakimə etməlidir! 1Tim. 3:3-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"yaxud haqsız qazanca həris"** Bu söz, eyni zamanda dünyəvi işlərlə məşğul olaraq pul qazanan o cəmiyyət rəhbərlərinin dürüstlüyünə aiddir. Pulu üstün tutan bir adamın (müq. et. 1Tim. 6:9-10) həyatında İsa üstün ola bilməz! Yalançı müəllimlər Əhdi-Cədidə tez-tez tamahkar və şəhvətli olaraq təsvir olunur. Yadda saxlayın ki, bu kontekstdə bidətilərin sui-istifadələrindən söhbət gedir.

3:9 "İman sirrini... saxlamalıdır" Göründüyü kimi, sirr deyildikdə, yəhudilərlə yunanların Allahın ailəsində birləşməsi nəzərdə tutulur (müq. et. Ef. 2:11-3:13; Kol. 1:26,27). "İman" sözü müəyyənlik artıqlığı ilə işlənmişdir. Bu o deməkdir ki, burada məsihçi təlimindən söhbət gedir.

XÜSUSI MÖVZU: ALLAHIN XİLAS PLANI, "SİRR" (SPECIAL TOPIC: GOD'S PLAN FOR REDEMPTION, "MYSTERY")

I. Əhdi-Ətiqə

Bu arami sözü (BDB 1112, KB 1980), *raz*, "gizlətmək", "sirr saxlamaq" mənasına gəlir. Daniel Kitabında bir neçə dəfə işlədilmiş bu söz (müq. et. Dan. 2:18,19,27,28,29,30,47; 4:9) apokaliptik ədəbiyyatın əsas mövzusunə çevrilir və Ölü dəniz tumarlarında ona tez-tez rast gəlinir. Allah gizli olan iradəsini Öz peyğəmbərlərinə bildirir (müq. et. Yar. 18:17; Yer. 23:18; Dan. 9:22; Amos 3:7). Ölü dəniz tumarları icmasında Allahın vəhyi (1) Əhdi-Ətiqə peyğəmbərlərinin sözləri (*raz*) və həmçinin (2) "salehlik müəllimi"nin şərh-i (pəşer) vasitəsilə bildirilmişdir. Bu iki tərəfli model – vəhy və şərh – apokaliptik ədəbiyyat üçün səciyyəvidir.

II. Sinoptik Müjdələrdə "sirr", İsanın məsəllərindən götürülən ruhani dərslər mənasına gəlir.

1. Mark 4:11
2. Mat. 13:11
3. Luka 8:10

III. Paul bu sözü bir neçə mənada işlədir.

1. Başqa millətlərin qəbul edilməsi üçün İsrailin qismən inadkarlaşması. Başqa millətlərdən imana gələnlərin sayı artdıqca yəhudilərin İsanı vəd olunmuş Məsih olaraq qəbul etməsi (müq. et. Rom. 11:25-32).
2. Müjdənin millətlərə elan edilməsi və bütün millətlərin Məsihdə və Məsih vasitəsilə qəbul olunması (müq. et. Rom. 16:25-27; Kol. 2:2).
3. Məsihin ikinci gəlişində imanlıların yeni bədənləri (müq. et. 1Kor. 15:5-57; 1Sal. 4:13-18).
4. Məsihdə hər şeyin yekunlaşması (müq. et. Ef. 1:8-11).
5. Başqa millətlərin yəhudilərlə eyni irsin ortağı olması (müq. et. Ef. 2:11-3:13).
6. Məsih və imanlılar cəmiyyəti arasındakı yaxın münasibətlərin nikah olaraq təsvir edilməsi (müq. et. Ef. 5:22-33).
7. Başqa millətlərin Allahın əhd bağladığı xalqa daxil olması və Məsihin Ruhunun onların daxilində məskən salıb onları yetkinləşdirərək Məsihə bənzətməsi, yəni insanın pozulmuş ilahi surətinin bərpası (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1; 6:5,11-13; 8:21; 9:6; Kol. 1:26-28).
8. Axır zamanın Məsih əleyhdarı (müq. et. 2Sal. 2:1-11).

IV. Erkən imanlılar cəmiyyətinin Müjdənin sirri haqqındakı qədim məsihçi ilahisi və ya katexizisi 1Tim. 3:16-da yer alır.

V. Yəhyanın Vəhy Kitabında bu söz Yəhyanın apokaliptik rəmzlərinin mənasını bildirir.

1. Vəhy 1:20
2. Vəhy 10:7
3. Vəhy 17:5,6

VI. Bu sirlər, insanların kəşf etməyə qadir olmadıqları həqiqətlərdir; Allah tərəfindən vəhy olunmalıdır.

VII. Bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı".

▣ **"təmiz vicdanla"** Görünür ki, "vicdan" sözü burada bu rəhbərlərin həyat tərzinin və danışıqlarının Müjdənin həqiqətinə uyğun gəldiyini bildirir. 1Tim. 1:5-dəki ətraflı qeydə baxın.

3:10 "Onlar da əvvəlcədən sınaqdan keçsinlər" Bu feil indiki zaman məchul növ əmr şəklindədir. Bu yunan sözünün (*dokimazō*) "təsdiq etmək məqsədilə yoxlamaq" mənə çalarlığı vardır (müq. et. Rom. 2:18; 12:2; 14:22; 1Kor. 3:13; 16:3; 2Kor. 8:22; 1Sal. 2:4). Bu sözdən fərqli olan *peirazō*, "məhv etmək məqsədilə sınamaq" mənasına gəlir (müq. et. 1Kor. 2:5; 10:9,13; Qal. 6:1; Fil. 1:10; 1Sal. 3:5; 1Tim. 6:9). Bax: 1Tim. 6:9, Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri və mənə çalarlıqları".

▣ **"o zaman xidmət etsinlər"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir.

▣ **"olmazsa"** Bu, 1Tim. 3:5 kimi birinci şəxs şərt cümləsidir.

▣ **"nöqsanları olmazsa"** 1Tim. 3:2-dəki qeydə baxın.

3:11 "Qadınlar da... ləyaqətli... olmalıdırlar" Sözügedən qadınlar dyakonların arvadları deyildir (müq. et. KJV və NIV), amma ev cəmiyyətlərində xidmət edən qadınlardır. Yunanca sintaksisə görə bu, cəmiyyət xidmətçilərinin başqa bir qrupudur (1Tim. 3:8-də "də" ədatına bax). Dyakonisaların adı Rom. 16:1-də (müq. et. Çarlz B. Uilyams tərcüməsi [Charles B. Williams' translation]) və bəlkə də Fil. 4:3-də çəkilir. Bu qadın xidmətçilərdən tələb olunan xüsusiyyətlər, kişi xidmətçilərdən tələb olunanlarla eynidir. Qadın xidmətçilər, kişilər üçün münasib olmayan vəziyyətlərdə kömək etməli idilər (xəstə qadınların qayğısına qalır, vəftizdən əvvəl və sonra qadınları hazırlamaqda yardım edir, yaşlı qadınlara müntəzəm olaraq baş çəkirdilər və s.). Erkən imanlılar cəmiyyətinin atalarının əsərlərindən məlum olduğu kimi, dyakonisa xidməti sürətlə meydana gəlib ilk əsrlərdə yayılmışdır. Bizim dövrümüzdə isə dyakonlar "idarə heyəti" olublar və buna görə, Timoteyə Məktubların digər ayələrinə əsasən, qadın dyakon ola bilməz. Halbuki dyakonlar cəmiyyət xidmətçiləridir, buna görə qadınların da bu xidmətdə müvafiq rolları vardır. Bəlkə də dyakonisalar "dullar siyahısı"na (müq. et. 1Tim. 5:9-dan sonrakı ayələr) daxil olanlar idi ki, bu qadınların yaşı altmışdan yuxarı idi, ailələri yox idi və cəmiyyət onlara xidmətlərinə görə maaş verirdi. Məncə, Rom. 16:1-dəki qeydlərim burada faydalı olar:

NASB, NKJV "cəmiyyətin xidmətçisi olan"

NRSV "cəmiyyətin dyakonu olan"

TEV "cəmiyyətə xidmət edən"

NJB "cəmiyyətin dyakonisası olan"

Bu söz *diakonos*-dur. Təsirlik halın tək, qadın cinsi formasındadır. Xidmətçi mənasına gələn bu yunan sözü (1) Rom. 15:8 və Mark 10:45-də Məsih haqqında; (2) Ef. 3:7 və Kol. 1:23,25-də Paul haqqında; (3) Fil. 1:1 və 1Tim. 3:11-də dyakonlar haqqında işlənmişdir. Dyakonisa xidmətinə dair sübutlar istər Əhdi-Cədidə, istərsə İncildən sonra yazılmış olan erkən dövr məsihçi yazılarında vardır.

Yerli imanlılar cəmiyyətində xidmət edən qadınların bir nümunəsi daha Pastoral Məktublarda haqqında danışılan "dullar siyahısı"dır (müq. et. 1Tim. 3:11; 5:3-16). RSV, Amplified (genişləndirilmiş) və Filips (Phillips) versiyalarında bu söz Rom. 16:1-də "dyakonisa" olaraq tərcümə olunmuşdur. NASB və NIV-də bu söz səhifəaltı qeyddə verilib. NEB-də "vəzifəsini tutan" yazılıb. Bütün imanlılar çağırılırlar, ənamlar alırlar və tam vaxtlı xidmətçi

olurlar (müq. et. Ef. 4:12). Bəziləri rəhbər rollarda xidmət etməyə çağırılır. Müqəddəs Yazı ənənələrimizdən üstün tutulmalıdır! Erkən dövrdə dyakonlar və dyakonisalar idarə heyəti deyil, xidmətçilər idi.

M.R. Vinsent "Sözlərin tədqiqi" (M.R. Vincent, *Word Studies*), 2-ci Cild, 752-ci və 1196-cı səhifələrdə deyir ki, II əsrin sonları - III əsrin əvvəllərinə aid olan "Həvarilərin qanunları"nda imanlılar cəmiyyətinin qadın köməkçilərinin vəzifələri və təyin olunma qaydaları fərqləndirilir.

1. dyakonisa
2. dul qadınlar (müq. et. 1Tim. 3:11; 5:9-10)
3. bakirələr (müq. et. Həv. 21:9 və bəlkə də 1Kor. 7:34)

Onların vəzifələri arasında bunlar var idi:

1. xəstələrə baxmaq
2. fiziki təqibə məruz qalanların qeydinə baxmaq
3. iman uğrunda həbs olunmuş şəxsləri ziyarət etmək
4. yeni imanlılara təlim öyrətmək
5. qadınları vəftiz etməkdə kömək etmək
6. imanlılar cəmiyyətinin qadın üzvlərinə nəzarət etmək

▣ **"böhtançı deyil"** Bu, yalançı müəllimlərin törətdiyi problemlərin parlaq nümunəsidir (müq. et. 1Tim. 5:13-15; 2Tim. 3:1-7). Ehtimal ki, bu söz, yalançı müəllimlərin təlimləri barədəki söhbətlərə aiddir. "Böhtançı" sözü iblis barədə tez-tez işlədilir (müq. et. Yəh. 6:70). NASB, TEV və NJB versiyalarında "qeybətçi" olaraq tərcümə olunmuş bu sözün əsl mənası "böhtançı"dır (NKJV, NRSV, NIV, müq. et. 1Tim. 3:11; 2Tim. 3:3; Tit. 2:3).

▣ **"ayıq"** 1Tim. 3:3-dəki qeydə baxın.

▣ **"hər şeydə sadıq"** Bu yenə yalançı müəllimlərin qadınlar ev cəmiyyətlərində qadınlardan sui-istifadə etmələrinə işarə edə bilər. Bu rəhbərlər/xidmətçilər imanda (1Tim. 3:13-də də artıqlıq yoxdur) və həyat tərrirlərində sadıq olmalıdırlar.

3:12 Müasir tərcümələrin əksəriyyətində 1Tim. 3:8-13 bir abzas olaraq verilir. Söhbət dyakonlardan başlayır (müq. et. 1Tim. 3:8) və dyakonlarla başa çatır (müq. et. 1Tim. 3:13), amma 1Tim. 3:11-də dyakonisalardan bəhs olunur. Buna görə bəzi tərcümələrdə onlara "dyakonların arvadları" deyilir. Lakin mənim fikrimcə "dyakonların köməkçiləri" və ya "dyakonisalar" tərcüməsi o mədəniyyətə daha uyğundur. 1Tim. 5:9-10-da xüsusilə qadın xidmətçilərdən ("dullar") bəhs olunur.

12-ci ayə, 1Tim. 3:2-5-də bəhs olunan nəzarətçinin və ya yepiskopun (yəni pastorun) xüsusiyyətlərinə çox bənzəyir.

XÜSUSİ MÖVZU: "CƏMİYYƏTDƏ XİDMƏT EDƏN QADINLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ"
(SPECIAL TOPIC: QUALIFICATIONS FOR FEMALE CHURCH WORKERS)

- A. ləyaqətli (1Tim. 3:11)
- B. böhtançı deyil (1Tim. 3:11)
- C. ayıq (1Tim. 3:11)
- D. hər şeydə sadıq (1Tim. 3:11)
- E. qohumlardan yardım almayan (1Tim. 3:11)
- F. öz ümidini Allaha bağlayan (1Tim. 5:5)
- G. dua etməyə davam edən (1Tim. 5:5)
- H. nöqsansız (1Tim. 5:7)
- İ. ən azı altmış yaşına çatmış (1Tim. 5:9)
- J. bir kişinin arvadı (1Tim. 5:9)
- K. etdiyi yaxşı işlərlə tanınmış (1Tim. 5:10)
 1. uşaqlarını yaxşı böyütmüş (1Tim. 5:10)

2. qonaqpərvərlik göstərmiş (1Tim. 5:10)
3. müqəddəslərin ayaqlarını yumaqla xidmət etmiş (1Tim. 5:10)
4. əziyyət çəkənlərə yardım etmiş (1Tim. 5:10)
5. hər cür xeyirli işlə məşğul (1Tim. 5:10)

M.R. Vinsent "Sözlərin tədqiqi" (M.R. Vincent, Word Studies), 2-ci Cild, 752-ci və 1196-cı səhifələrdə deyir ki, II əsrin sonları - III əsrin əvvəllərinə aid olan "Həvarilərin qanunları"nda imanlılar cəmiyyətinin qadın köməkçilərinin vəzifələri və təyin olunma qaydaları fərqləndirilir.

- A. dyakonisa
 - B. dul qadınlar (müq. et. 1Tim. 3:11; 5:9-10)
 - C. bakirələr (müq. et. Həv. 21:9 və bəlkə də 1Kor. 7:34)
- Onların vəzifələri arasında bunlar var idi:
- A. xəstələrə baxmaq
 - B. fiziki təqibə məruz qalanların qayğısına qalmaq
 - C. iman uğrunda həbs olunmuş şəxsləri ziyarət etmək
 - D. yeni imanlılara təlim öyrətmək
 - E. qadınları vəftiz etməkdə kömək etmək
 - F. imanlılar cəmiyyətinin qadın üzvlərinə nəzarət etmək

3:13 "xidmət edənlər" Bu, "dyakon" (xidmətçi) sözünün feil formasıdır. Əhdi-Cədidə "xidmətçi" mənasında ümumiyyətlə bu söz işlədilir.

▣ **"özləri üçün yaxşı bir mövqe... qazanırlar"** Burada rəhbərlik vəzifəsindən (pastor) söhbət getmir, amma böyük ehtimalla icmada hörmətdən söhbət gedir. Bu hörməti qazanan adamlar bunun sayəsində cəsarətlə Müjdəni bəyan edə bilirdi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 3:14-16

¹⁴Tezliklə yanına gəlmək ümidi ilə bu şeyləri sənə yazıram ki, ¹⁵əgər geciksəm belə, sən Allahın ev xalqı arasında necə həyat sürmək lazım olduğunu biləsən. Bu xalq var olan Allahın cəmiyyəti, həqiqətin dirəyi və bünövrəsidir. ¹⁶Şübhəsiz ki, möminliyin sirri böyükdür: O, cismən zühur etdi, Ruh tərəfindən təsdiq olundu, Mələklərə göründü, Millətlərə vəz olundu, Dünyada Ona iman edildi, İzzətlə göyə çəkildi.

3:14-15 Paul Timoteyi Efesdə ziyarət etməyi planlaşdırırdı. Ruh onu bu sözləri yazmağa ilhamlandırır ki, 1 Timoteydə yazılmış olan Allahın iradəsi imanlılar cəmiyyətinə hər zaman fayda versin və yol göstərsin.

Bu ayələr 1-3-cü fəsillərin (1Kor. 11-14 kimi) ictimai ibadətə aid olduğunu təsdiqləyir. Mən həmçinin elə düşünürəm ki, bu fəsillərdə yalançı müəllimlərin fəaliyyətinə qarşı reaksiya verilir və nəzarətçilərlə xidmətçilərdən tələb olunan xüsusiyyətlər də buna əsaslanır. Bu məktub neytral bir vəziyyətdə yazılmayıb!

Eyni teoloji vəziyyəti Levililər Kitabında da görmək mümkündür. Bu, gigiyena qaydalarını öyrədən bir kitab deyil, Kənan mədəniyyətinə cavab olaraq yazılmış bir kitabdır. Oradakı konkret qayda-qanunların çoxu israilliləri ictimai-dini baxımdan kənanlılardan mümkün qədər uzaq tutmaq üçün yazıldığı kimi, bu ayələr də Pastoral Məktubları yəhudi ya da qnostik yalançı müəllimlərdən ayırmaq üçün yazılmışdır.

3:15 "əgər geciksəm" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir.

▣ **"Allahın ev xalqı arasında"** Paul cəmiyyəti təsvir etmək üçün "bədən" kimi çoxlu metaforalardan istifadə edir, lakin "ev", "ailə", "ev xalqı" kimi metaforalar ən yaxşıdır (Allah Ata, İsa Oğul, imanlılarsa övladlardır).

▣ **"cəmiyyəti"** *Ekklesia*, "arasından çağırmaq" mənasına gələn mürəkkəb sözdür. Koyne yunancasında bu söz, şəhər şurası kimi hər növ şura və ya məclisi bildirirdi (müq. et. Həv. 19:32). Erkən dövrün yəhudi mənşəli imanlılar cəmiyyəti məhz bu sözü seçmişdi, çünki bu söz, Əhdi-Ətiqin qədim tərcüməsi (Misirin İsgəndəriyyə kitabxanası

üçün e.ə. 250-ci ildə həyata keçirilmiş) Septuaqintada işlənmişdir. Bu söz ibranicə, "İsrail icması" ifadəsində işlənən *qahal* idi (Çıxış; Say. 20:4). Əhdi-Cədidin müəllifləri özlərini "Allah tərəfindən çağırılanlar", Allahın xalqı sayırdı. Yəhudi mənşəli ilk imanlılar Allahın qədim xalqı və özləri (Əhdi-Cədid xalqı, yeni xalq) arasında ciddi bir fərq görmürdü. Buna görə, imanlıların fikrincə, Əhdi-Ətiqin əsl mirasçısı rəbbinik yəhudilik deyil, İsa Məsihin cəmiyyətidir. 1Tim. 3:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"var olan Allahın"** Əhdi-Ətiqə əsasən, yalnız bir Allah vardır (Bax: 1Tim. 2:5, XÜSUSİ MÖVZU: "TƏKALLAHLILIQ"; müq. et. Çıx. 8:10; 9:14; Qanun. 4:35,39; 6:4; 32:39; 1Şam. 2:2; Yeş. 40:10-13; 44:6-8; 45:5-7). "Var olan" olaraq tərcümə olunmuş sifət Allahın əhd adı YAHVƏ-dən gəlir (müq. et. 1Tim. 4:10). YAHVƏ, ibranicə "olmaq" feilindən törəyir (müq. et. Çıx. 3:14; Bax: 2Tim. 1:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI").

▣ **"həqiqətin dirəyi və bünövrəsidir"** Bu, İsayaya aid ola bilər. 28:16, Allahın bünövrəsi, guşədaşı olan İsa'dır (buna eləcə də 2Tim. 2:19-da istinad edilir). Bu, Allahı imanlılar cəmiyyətinə bağlayan bir sıra frazaların üçüncüsüdür.

1. "Allahın ev xalqı" (1Tim. 3:15)
2. "var olan Allahın cəmiyyəti" (1Tim. 3:15)
3. "həqiqətin dirəyi və bünövrəsidir" (1Tim. 3:15)

"Həqiqət" (*alētheia*), Paulun (və Yəhyanın) yazılarında tez-tez rast gəlinən bir sözdür. Adətən bu söz Müjdənin məzmununu bildirir (müq. et. Rom. 1:18,25; 2:2,8; 3:7; 15:8; 1Kor. 13:6; 2Kor. 4:2; 6:7; 7:14; 13:8; Qal. 2:5,14; 5:7; Ef. 1:13; 4:21; 5:9; Fil. 1:18; Kol. 1:5,6; 2Sal. 2:10,12,13; 1Tim. 3:15; 4:3; 6:5; 2Tim. 2:15,18,25; 3:7,8; 4:4; Tit. 1:1,14). Bax: 1Tim. 2:4-dəki Xüsusi Mövzu: "Paulun yazılarında həqiqət".

3:16

NASB	"ümumi iqrarla"
NKJV	"mübahisəsiz"
NRSV, NJB	"şübhəsiz"
TEV	"heç kim inkar edə bilməz"

Bu yunan sözü adətən insanın əqidəsi və ya iman iqrarı barədə işlənir (Bax: 1Tim. 6:12, XÜSUSİ MÖVZU: "İQRAR/ETİRAF"). Bu üsul, aşağıdakı sətirlərin ilk məsihçilərin əqidə iqrarı olduğunu göstərir.

▣ **"möminliyin sirri böyükdür"** "Sirr" Paulun əsərlərində çox vaxt bütpərəstlərə Müjdəni yayma missiyasını bildirir (müq. et. Ef. 2:11-3:13) və bu, 1Tim. 3:16-nı "açan" bir açar ola bilər. 1Tim. 3:9-dəki Xüsusi mövzuya baxın. "Möminlik" barədə 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Burada bir "iman iqrarı"ndan və ya məsihçi bir ilahidən sitat gətirilir. Buna bənzər başqa bir sitat 2Tim. 2:11-13-də yer alır. Quruluş modeli bunlardan biri ola bilər:

1. A B C D E F (Məsih barədə açılan həqiqətlər)
2. AB, BA, AB (yer və göylər ya da alçalma və yüksəlmə əkslikləri)
3. ABC, ABC (Məsih və Onun cəmiyyəti barədə açılan həqiqətlər)

Müqəddəs Kitabın daxilindəki xiazmlar (tərs paralelizm) müasir ilahiyyatçılara getdikcə daha aydın olur. 1990-cı ildə Kreqel (Kregel) tərəfindən nəşr olunmuş İzahlı Müqəddəs Kitabda (The Companion Bible) və Kennet İ. Beylinin "Şair və kəndli" (Kenneth E. Bailey, *Poet and Peasant*) kitabında bu yanaşmadan geniş istifadə olunur.

Paul erkən dövrün bir şeirindən ya da məsihçi liturqiyasından sitat gətirmişdir. Bu ayədə İsanın insan təbiəti və ümumdünya xidməti vurğulanır. Paulun ən çox vurğuladığı üç teoloji müddə burada əks olunmayıb: (1) çarmıx; (2) dirilmə; (3) Məsihin ikinci gəlişi. Timoteyə və Titə Məktublarında Paul bir neçə mənbədən sitat gətirir. Məhz buna görə Paulun burada əvvəlki məktublarından fərqli sözlər və ifadələr işlədir.

NASB	"Cismən zühur edən Şəxs"
NKJV	"Allah cismən zühur etdi"
NRSV	"O cismən zühur etdi"
TEV	"O, bəşəri surətdə zühur etdi"
NJB	"O, cismən zahir oldu"

İsa Məsihin Bet-Lexemdə bəşər olduğundan (doğulduğundan): həyatı, təlimləri, ölümü və dirilməsindən bəhs olunur (bütün bunlarla O, Atanı tamamilə tanıdır; müq. et. Yəh. 1:14-18). Bu həmçinin Onun əzəldən mövcud olması barədə nəticəyə gəlməyə imkan verir (müq. et. Yəh. 1:1-5; 8:57-58; 2Kor. 8:4; Fil. 2:6; Kol. 1:17). Bunlar, İsa Məsih haqqında Müjdələrin öyrətdiyi əsas həqiqətdir: İsa tam Allah və eyni zamanda tam insandır (müq. et. Yəh. 1:14; Fil. 2:6-8; Kol. 1:14-16; 1Yəh. 4:1-6).

Daha gec dövrə aid olan bir yunanca əlyazma variantında *hos* nisbi əvəzliyi (ⲥ, A, C, F, G əlyazmaları; UBS⁴ bunu "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir [tam əminlik]) *theos* sözü ilə əvəz olunmuşdur. Bu dəyişikliyin səbəbi

1. "OC" (unsial yunancada "kim" sözünün ixtisar forması) "HC" (unsial yunancada "Allah"ın ixtisar forması) ilə qarışıq salınması yaxud
2. sonradan əlyazmaları köçürən şəxslərin teoloji məqsədlə qəsdən etdikləri dəyişiklik (müq. et. ⲥ^e, A^c, C² və D² əlyazmaları); ola bilsin, bu mətni adopsionist bidətlərə mübarizə aparmaq üçün konkretləşdiriblər (müq. et. Bart D. Erman, "Müqəddəs Yazıların ortodokslar tərəfindən təhrif edilməsi" [Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture*, ss. 77-78])

XÜSUSİ MÖVZU: BƏŞƏR (SARX) (SPECIAL TOPIC: FLESH [SARX])

Bu söz ən çox Paulun Qalatiyalılara və Romalılarına Məktublarında işlədilmişdir. Bu sözün müxtəlif mənə çarları barədə ilahiyatçılar arasında fikir ayrılığı vardır. Şübhəsiz ki, mənaların müəyyən qədər üst-üstə düşməsi də müşahidə olunur. Aşağıda bu sözün geniş mənə spektrini nəzərdən keçirməyə cəhd edirik.

- A. insan bədən, Yəh. 1:14; Rom. 2:28; 1Kor. 5:5; 7:28; 2Kor. 4:11; 7:5; 12:7; Qal. 1:16; 2:16,20; 4:13; Fil. 1:22; Kol. 1:22,24; 2:5; 1Tim. 3:16
- B. insan nəsli, Yəh. 3:6; Rom. 1:3; 4:1; 9:3,5,8; 11:14; 1Kor. 10:18; Qal. 4:23,29
- C. insan, Rom. 3:20; 7:5; 8:7-8; 1Kor. 1:29; 2Kor. 10:3; Qal. 2:16; 5:24
- D. bəşəri nöqtəyi-nəzərdən, Yəh. 8:15; 1Kor. 1:26; 2Kor. 1:12; 5:16; 10:2; Qal. 6:12
- E. bəşəri zəiflik, Rom. 6:19; 7:18; 8:5-6,9; 2Kor. 10:4; Qal. 3:3; 5:13,16,19-21; Kol. 2:18
- F. insanların günaha batmasının nəticəsi olaraq Allaha qarşı düşmənçiliyi, Rom. 7:14; 13:14; 1Kor. 3:1,3; Ef. 2:3; Kol. 2:18; 1Pet. 2:11; 1Yəh. 2:16

Qeyd edək ki, yunan düşüncəsindən fərqli olaraq, Əhdi-Cədidə "cisim, bədən" şərh sayılmır. Yunan filosoflarına görə "bədən" insanın problemlərinin mənbəyi idi və ölüm bu şərin təsirindən azad olma idi. Əhdi-Cədidə isə "bədən" ruhani müharibə meydanıdır (müq. et. Ef. 6:10-18), lakin öz-özlüyündə neytraldır. İnsan öz fiziki bədənindən yaxşılıq və ya pislilik üçün istifadə edə bilər.

NASB	"Ruhda təsdiq olundu"
NKJV, NJB	"Ruhda bəraət qazandı"
NRSV	"ruhən təsdiq olundu"
TEV	"Ruh tərəfindən saleh olaraq göstərildi"

Bu fraza bir neçə mənada başa düşülmüşdür.

1. Bunun mənası təsdiq olunmaq, yoxsa bəraət qazanmaq (ədalətli olaraq göstərilmək)?
2. Bu, Müqəddəs Ruhun İsanın xidmətində fəal olduğu mənasına gəlirmi (NASB)?
3. Yoxsa İsa yer üzündə insan olaraq yaşadığı müddətdə ruhunun Ata tərəfindən təsdiq olunduğu (müq. et. Mat. 3:17; 17:5) mənasına gəlirmi (NRSV)?

Bəzi ilahiyatçıların fikrincə, "Ruh" burada İsanın dirilməsi ilə təsdiq olunmuş ilahiliyini bildirir (müq. et. Rom. 1:4; 1Pet. 3:18).

▣ **"Mələklərə görüdü"** Mələklər Allahın günahkar insanlarla nə edəcəyini bilməyə can atırdı (müq. et. 1Kor. 4:9; Ef. 2:7; 3:10; 1Pet. 1:12). Lakin ehtimal var ki, bu ifadə ya İsa sınağa çəkiləndə (müq. et. Mat. 4:11; Mark 1:13), ya Getsamani bağında (müq. et. Luka 22:43; bu, mübahisəli mətnidir), ya da dirilməsindən dərhal sonra (müq. et. Luka 24:4,23; Yəh. 20:12) mələklərin İsayə xidmət etdiyindən bəhs edir.

Bu ifadə o qədər qısa və mübhəmdir ki, şərhçilər ona dair bir neçə fərziyyə irəli sürmüşlər:

1. mələklər İsayə xidmət edir (yuxarıdakı kimi)
2. mələklər İsanın göyə qaldırılmasının şahidi olur (Allahın mələkləri və/və ya günaha batmış mələklər; müq. et. 1Pet. 3:19-20,22)
3. mələklər ucalmış İsanın səmavi taxtda oturduğunu görürlər

▣ **"Millətlərə vəz olundu"** Müjdənin bütün dünyada yayılmasını bəyan edən bu ifadə (müq. et. Luka 24:46-47) I əsr yəhudiləri üçün əsl şok idi, amma mənası məhz bundan ibarətdir (müq. et. Mat. 28:18-20). Möminliyin sirri budur (müq. et. Ef. 2:11-3:13).

NASB, NKJV "Dünyada Ona iman edildi"

NRSV, TEV,

NJB "dünyanın hər yerində Ona iman edildi"

Müjdə bütün dünyada yayılmış və bütün dünyada qəbul olunmuşdu, belə ki, imanlılar cəmiyyəti yəhudi və bütperəst mənşəli imanlılardan ibarətdir (müq. et. Ef. 2:11-3:13). Bu həmişə Allahın planı olmuşdur. Yeganə həqiqi Allah, Yar. 3:15-də verdiyi vədi yerinə yetirmişdir. İndi bu həyatda tövbə və iman edən (1Tim. 6:17-dəki Xüsusi mövzuya baxın) "hər kəsə" (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; Rom. 10:9-13) cənnətin qapısı açılır. Bax: 1Tim. 1:16, Xüsusi mövzu: "Paulun *Kosmos* (dünya) sözünü işlətməsi".

▣ **"İzzətlə göyə çəkildi"** Görünür ki, bu, İsanın göyə qaldırılmasına aiddir. İsanın ölümü, dirilməsi və ikinci gəlişinin buraxılması təccübləndiricidir, amma bu sətirlərin məsihçi bir ilahidən sitat gətirildiyini fərz etsək, hər şey aydın olur. Bundan əlavə, bu sətirlərdə işlənən ritm (xiazm) onların şərhini müəyyən edir (müq. et. 1Tim. 3:16). Bu ilahi (yaxud əqidə) girişdə deyilən sözlərlə birlikdə qnostisizmi şiddətlə təkzib edir. İsa insan olaraq izzətlənmişdir (müq. et. 2-ci xiazm modeli)! Bununla belə, NRSV-yə əsasən, üç son sətir imanlılar cəmiyyətinə aid ola bilər (müq. et. 3-cü xiazm modeli). "İzzət" barədəki daha ətraflı qeyd üçün bax: 1:17.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSANIN GÖYƏ QALDIRILMASI" (SPECIAL TOPIC: THE ASCENSION)

İsa göydən gəlmişdir (müq. et. Fil. 2:6-7; 2Kor. 8:9). İndi əzəli izzətinə qayıtmış (müq. et. Yəh. 1:1-3; 17:5; Ef. 4:10; 1Tim. 3:16; 1Yəh. 1:2), Allahın sağında oturmuşdur (müq. et. Zəb. 110:1; Luka 22:69; Həv. 2:33; Rom. 8:34; Ef. 1:20; Kol. 3:1; İbr. 1:3; 8:1; 10:12; 12:2; 1Pet. 3:22). Beləcə Ata, İsanın həyatından və ölümündən razı olduğunu təsdiq etmişdir! Yunan dilində İsanın göyə qaldırılmasını təsvir etmək üçün bir sıra sözlər işlənir:

1. Həv. 1:2,11,22; *analambanō*, qaldırmaq, yuxarı çəkmək (müq. et. 1Tim. 3:16)
2. Həv. 1:9, *epairō*, qaldırmaq, yüksəltmək
3. Luka 9:51, *analēpsis* (№1-in bir variantıdır)
4. Luka 24:51, *diistēmi*, uzaqlaşmaq, getmək
Yəhya Müjdəsində İsanın göyə qayıtmasına bir neçə dəfə işarə olunur (müq. et. Yəh. 7:33; 8:14,21; 12:33-34; 13:3,33,36; 14:4,5,12,28; 16:5,10,17,28; 26:7)
5. Yəh. 3:13; 20:17, *ana BeBēken*, göyə çıxmayıb, qalxmamışam
6. Yəh. 6:62, *anabainō*, qalxmaq

Bu hadisə Matta Müjdəsində və Mark Müjdəsində qeyd edilməyib. Mark Müjdəsi 16:8 ilə başa çatır, lakin daha gec dövrə aid olan əlyazmalarda əlavə olunan üç mətndən birində bu hadisə Mark 16:19-da təsvir olunur (*analambanō* sözü ilə).

Həvarilərin İşlərində İsanın göyde olduğu bir neçə dəfə qeyd olunur.

1. Peter – Həv. 2:33; 3:21
2. Stefan – Həv. 7:55-56
3. Paul – Həv. 9:3,5; 22:6-8; 26:13-15

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Necə növ xidmətçi vardır?
2. Pastorlar, yepiskoplar və ağsaqqallar Əhdi-Cədidə niyə müxtəlif cür adlanırlar?
3. Əhdi-Cədidə dyakonisalar var idimi? Əgər var idisə, funksiyaları nə idi?
4. Niyə 16-cı ayənin Məsih haqqında məsihçi bir ilahi olduğu düşünülür?
5. Xiazm nədir? O nə üçün önəmlidir?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 4

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
İmandan dönmə əvvəlcədən bildirilir	Böyük "imandan dönmə"	Yalançı müəllimlər	Yalançı müəllimlər	Yalançı müəllimlər
4:1-5	4:1-5	4:1-5	4:1-5	4:1-11
İsa Məsihin yaxşı xidmətçisi	İsa Məsihin yaxşı xidmətçisi		İsanın yaxşı xidmətçisi	
4:6-10	4:6-10	4:6-10	4:6-10	
	Öz xidmətinə diqqətli ol			
4:11-16	4:11-16	4:11-16	4:11-16	4:12-16

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

4:1-16-NİN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. 1-3-cü fəsillər olduğu kimi, bu fəsillər də yalançı müəllimlərin baxımından şərh olunmalıdır.
- B. 4-cü fəsildə mənfi rəhbərlik (1Tim. 4:1-5) və müsbət rəhbərlik (1Tim. 4:6-10) əks olunmuşdur.
- C. 11-16-cı ayələrdə Paul şəxsən Timoteyə müraciət edir və bu müraciət 1Tim. 6:2-yə qədər davam edir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 4:1-5

¹Ruh aydın şəkildə deyir ki, gələcəkdə bəziləri imandan dönəcək, aldadıcı ruhlara və cinlərin təlimlərinə qulaq asacaqlar. ²Bu təlimlər yalançıların ikiüzlülüüyü ilə yayılır. Onların vicdanı sanki yanıq yarası kimi hissiyyatını itirmişdir. ³Bu yalançılar evlənməyi qadağan edir və bəzi yeməklərdən çəkindirirlər. Amma Allah bu yeməkləri iman edib həqiqəti dərk edənlərin şükürlə qəbul etməsi üçün yaradıb. ⁴Çünki Allahın yaratdığı hər şey yaxşıdır, şükürlə qəbul edilən heç bir şey rədd edilməməlidir. ⁵Çünki hər şey Allahın kəlamı və dua ilə təqdis olur.

4:1 "Ruh aydın şəkildə deyir" Söhbət bunlardan gedə bilər:

1. Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyi
2. Birbaşa Ruhdan ilham alan Paul (müq. et. Həv. 20:33)
3. o dövrün ruhani ənamlara malik olan digər rəhbərlərinin Allahdan ilham almış sözləri (müq. et. Həv. 21:11)

NASB, NRSV,
TEV "sonrakı zamanlarda"
NKJV "axır zamanlarda"
NJB "son zamanlarda"

Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri kimi, Paul öz dövründən bəhs edərək onu İsanın ikinci gəlişi ilə əlaqələndirirdi. 2Sal. 2-də o, təxir edilən *Parousia*-nı öyrədir. Buna görə də onun təsvir etdiyi bu itaətsizlik və yalançı təlim Paulun öz dövrünə (müq. et. 2Tim. 3:1) və eləcə də Məsihin birinci gəlişi və ikinci gəlişi arasındakı vaxt müddətinə (müq. et. 2Pet. 3:3; Yəhd. 1:18) aiddir.

Əhdi-Cədidə bu "axır günlər" yaxud axır zamanın təsvir olunması çox vaxt Əhdi-Ətiq peyğəmbərlərinin öz dövründəki böhran vasitəsilə esxatoloji hadisələri təsvir etməsinə bənzəyir (müq. et. Mat. 24:10-12; Həv. 20:29-30; 2Sal. 2:3-12; 2Tim. 3:1-9; 4:3-4; 1Yəh. 2:18-19; 4:1-3).

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHİN TƏXİR EDİLƏN İKİNCİ GƏLİŞİ" (bir yandan Məsihin yaxın gəlişi və digər yandan təxir edilən Parousia) (SPECIAL TOPIC: A DELAYED SECOND COMING [imminent return of Christ vs. the delayed Parousia])

İmanlıların çoxu İsanın tezliklə, qəfildən, gözlənilmədən gələcəyinə inanır (müq. et. Mat. 10:23; 24:34; Mark 9:1; 13:30; Vəhy 1:1,3; 2:16; 3:11; 22:7,10,12,20; bax: XÜSUSİ MÖVZU: "TEZ GƏLƏCƏK"). Ancaq Onun tez gələcəyini gözləyən hər nəsil indiyə qədər yanılmışdır! İsanın tez (qəfildən) gələcəyi ümidi hər nəslə vəd olunur, amma yalnız bir nəsil (həm də təqib olunan nəsil) üçün gerçək olacaq.

İmanlılar, İsa sabah gələcək imiş kimi yaşamalrı, lakin böyük tapşırığı (müq. et. Mat. 28:19-20) O ləngiyirmiş kimi planlaşdırıb yerinə yetirmədirlər.

Müjdələrin (müq. et. Mat. 24:45-51; 25:5,19; Mark 13:10; Luka 17:2; 18:8; 19:11-27) və eləcə də Salonikilərə 1-ci və 2-ci Məktubların bəzi ayələri ikinci gəlişinin (*Parousia*) təxir edilməsindən bəhs edir. Öncə bəzi tarixi hadisələr baş verməlidir:

1. Müjdənin dünyada yayılması (müq. et. Mat. 24:14; Mark 13:10)
2. böyük "imandan dönmə" (müq. et. 2Sal. 2:3)
3. "Günah adamı"nın meydana çıxması (müq. et. Mat. 24:15; 2Sal. 2:3,8-12; Vəhy 13)
4. böyük təqib (müq. et. Mat. 24:21,24; Vəhy 13)

Bu söhbət qəsdən ikimənalıdır (müq. et. Mat. 24:42-51; Mark 13:32-36)! Hər gün son günün imiş kimi yaşa, lakin gələcək xidməti planlaşdır və hazırlan!

NASB "dönəcəkdir"
NKJV "ayrılacaq"
NRSV "imtina edəcəkdir"
TEV "tərk edəcəkdir"
NJB "tərk edəcəkdir"

Bu, *apo* (-dan) və *istēmi* (dayanmaq) sözlərindən ibarət olan bir mürəkkəb sözdür. Burada bu söz "dezertir", "fərari" mənasında işlənir (Luka 8:13 və İbr. 3:12-də həmçinin). 2Tim. 2:19-da onun mənası "uzaqlaşmaq" ya da "çəkinmək"dir. Formaca bu feil gələcək zaman qayıdış növ xəbər formasındadır. İnsanın cəmiyyətdə qalması həqiqətən xilas olduğunu sübut edir (müq. et. 1Yəh. 2:18). Bax: 1Tim. 4:16, XÜSUSİ MÖVZU: "DAVAM ETMƏNİN VACİBLİYİ".

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (*APHISTĒMI*)" (SPECIAL TOPIC: APOSTASY [*APHISTĒMI*])

Yunanca *aphistēmi* sözünün geniş mənə spektri vardır. Bundan törəmiş ingiliscə "apostacy" ("imandan dönmə") sözü müasir ingilis dilli oxucular tərəfindən bir qədər fərqli dərk olunur. Həmişəki kimi, sözün mənası lüğətdəki tərifinə ilə deyil, kontekstlə müəyyən olunur.

Bu mürəkkəb sözdür, "-dan/-dən" mənasına gələn *apo* SÖZÖNÜ və "oturmaq", "dayanmaq", yaxud "bərqərar etmək" mənasına gələn *histēmi* sözündən ibarətdir. Bu söz (teoloji olmayan) aşağıdakı mənələrdə işlədilir:

1. fiziki olaraq kənarlaşdırmaq
 - a. məbəddən, Luka 2:37
 - b. evdən, Mark 13:34
 - c. insandan, Mark 12:12; 14:50; Həv. 5:38
 - d. hər şeydən, Mat. 19:27,29
2. siyasətdən uzaqlaşdırmaq, Həv. 5:37
3. münasibətdən uzaqlaşdırmaq, Həv. 5:38; 15:38; 19:9; 22:29
4. qanuni olaraq uzaqlaşdırmaq (boşamaq), Qanun. 24:1,3 (LXX) və Əhdi-Cədidə Mat. 5:31; 19:7; Mark 10:4; 1Kor. 7:11
5. borcu ləğv etmək, Mat. 18:7
6. laqeyd olduğu üçün tərək etmək, Mat. 4:20; Yəh. 4:28; 16:32
7. qayğı göstərdiyi üçün tərək etməmək, Yəh. 8:29; 14:18
8. icazə və ya izin vermək, Mat. 13:30; 19:14; Mark 14:6; Luka 13:8

Teoloji baxımdan həmçinin bu FƏİLİN geniş mənə spektri vardır:

1. ləğv etmək, əfv etmək, günah və təqsirindən keçmək, Çıx. 32:32 (Septuaginta); Say. 14:19; Əyy. 42:10 və Əhdi-Cədidə Mat. 6:12,14-15; Mark 11:25-26
2. günah etməkdən çəkinmək, 2Tim. 2:19
3. laqeydlik göstərərək
 - a. Qanundan dönmək, Mat. 23:23; Həv. 21:21
 - b. imandan dönmək, Yez. 20:8 (LXX); Luka 8:13; 2Sal. 2:3; 1Tim. 4:1; İbr. 3:12

İndiki imanlıların verdiyi çoxlu teoloji suallar, Əhdi-Cədidin müəlliflərinin ağına belə gəlməzdi. Bunlardan biri, imanı (saleh sayılma) sədaqətdən (təqdis edilmə) ayırmaq meylidir.

Müqəddəs Kitabda Allahın xalqına daxil olan və hansısa hadisələrə görə xalqı tərək edən şəxslər vardır.

I. Əhdi-Ətiq

- A. On iki (daha doğrusu on) casusun verdiyi xəbərə qulaq asanlar, Say. 14 (müq. et. İbr. 3:16-19)
- B. Qorah, Say. 16
- C. Elinin oğulları, 1Şam. 2, 4
- D. Şaul, 1Şam. 11-31
- E. Yalançı peyğəmbər kişilər (misallar)
 1. Qanun. 13:1-5; 18:19-22 (yalançı peyğəmbəri müəyyən etmə yolları)
 2. Yer. 28
 3. Yez. 13:1-7
- F. Yalançı peyğəmbər qadınlar
 1. Yez. 13:17
 2. Neh. 6:14
- G. İsrailin şər rəhbərləri (misallar)
 1. Yer. 5:30-31; 8:1-2; 23:1-4
 2. Yez. 22:23-31
 3. Mik. 3:5-12

II. Əhdi-Cədid

- A. Bu yunan sözünün hərfi mənası "imandan dönmək"dir. Həm Əhdi-Ətiqədə, həm də Əhdi-Cədidə Məsihin ikinci gəlişindən əvvəl şərin və yalançı təlimlərin şiddətlənəcəyi bildirilir (müq. et. Mat. 24:24; Mark 13:22; Həv. 20:29,30; 2Sal. 2:9-12; 2Tim. 4:4). Ehtimal ki, bu yunan sözü, Mat. 13-də, Mark 4-də və Luka 8-də təsvir olunan İsanın toxum məsəlini əks etdirir. Bu yalançı müəllimlərin məsihçi olmadıqları aşkardır, lakin onlar məsihçilərin arasından gəliblər (müq. et. Həv. 20:29-30; 1Yəh. 2:19); bununla belə, onlar yetkin olmayan imanlıları yoldan çıxarıb əsir tutmağı bacarırlar (müq. et. İbr. 3:12).

Teoloji sual budur ki, bu yalançı müəllimlər ümumiyyətlə nə vaxtsa imanlı olublarmı? Bu suala cavab vermək çətinidir, çünki yerli imanlılar cəmiyyətlərində yalançı müəllimlər var idi (müq. et. 1Yəh. 2:18-19). Biz çox vaxt Müqəddəs Kitabın konkret mətnlərinə əsaslanmayaraq öz teoloji və ya konfessional ənənələrimizə əsasən cavab veririk (yaxud öz qərəzli fikrimizi sübut etmək üçün kontekstindən çıxardığımız bir ayədən istifadə edirik).

B. Zahiri iman

1. Yəhuda, Yəh. 17:12
2. Cadugər Şimon, Həv. 8
3. Mat. 7:13-23-də bəhs olunan şəxslər
4. Mat. 13-də, Mark 4-də və Luka 8-də bəhs olunan şəxslər
5. Yəh. 8:31-59-dəki yəhudilər
6. İsgəndər və Himeney, 1Tim. 1:19-20
7. 1Tim. 6:21-də bəhs olunan şəxslər
8. Himeney və Filit, 2Tim. 2:16-18
9. Dima, 2Tim. 4:10
10. Yalançı müəllimlər, 2Pet. 2:19-22; Yəhd. 1:12-19
11. Məsih əleyhdarları, 1Yəh. 2:18-19

C. Səmərəsiz iman

1. 1Kor. 3:10-15
2. 2Pet. 1:8-11

Biz bu mətnləri çox vaxt nəzərdən qaçıırıq, çünki sisteməlik teologiyamız (kalvinist, arminian və s.) cavabımızı əvvəlcədən vermişdir. Ümid edirəm, bu mövzuya toxunduğuma görə mənə pis baxmazsınız. Mən sadəcə olaraq düzgün hermenevtikanı tətbiq etməyə çalışıram. Biz Müqəddəs Kitabı əvvəlcədən təşkil olunmuş bir teologiyaya uyğunlaşdırmaq əvəzinə onun həqiqətən nə dediyini anlamalıyıq. Bu çox vaxt əzablı və sarsıntılı olur, çünki teologiyamızın böyük hissəsi Müqəddəs Kitaba deyil, bizim öz məzhəbimizə, mədəniyyətimizə və ya yaxınlarımızın (valideyn, dost, pastor) rəylərinə əsaslanır (bax: Xüsusi mövzu: ""Qəbul etmək", "iman etmək", "iqrar/etiraf etmək" və "çağırmaq" nə deməkdir?") Allahın xalqına daxil olan bəzi şəxslər həqiqətdə Allahın xalqının bir hissəsi deyillər (məs., Rom. 9:6).

▣ **"imandan"** "İman" sözü (adətən artikl ilə) Pastoral Məktublarda bəyan edilmiş "məsihçi həqiqət" mənasında işlənir (müq. et. 1Tim. 3:9; 4:6; 5:8; 6:10,12,21; 2Tim. 2:18; 3:8,10; 4:7; Tit. 1:5,13; 2:2). Burada həmin söz onların xilasından daha çox yalançı müəllimlərlə əlaqədar olaraq işlənir.

▣ **"qulaq asacaqlar"** Bu, davam edən hərəkəti vurğulayan indiki zaman məlum növ feli sifətidir. İmandan dönən bu adamlar cinlərin təlimlərinə inanmaqda və onları təsdiqləməkdə davam edəcəklər.

4:2

NASB	"yalançıların ikiüzlülüüyü vasitəsilə"
NKJV	"ikiüzlülüüklə yalan danışaraq"
NASB	"yalançıların ikiüzlülüüyü vasitəsilə"
TEV	"aldadıcı yalançılar tərəfindən yayılan"
NJB	"yalançıların ikiüzlülüüyü ilə aldadılan"

Onlar "Qanun müəllimləri" olduqlarını iddia edirlər (müq. et. 1Tim. 1:7). Bunda açıq-aşkar bir yəhudilik ünsürü var idi. Onlar 1Tim. 1:3-7; 4:2-3,7 və 6:3-10,20-21-də canlı şəkildə təsvir olunur.

1. onlar yad təlimlər öyrədirlər (1Tim. 1:3; 6:3)
2. onlar əfsanələrə və nəsil şəcərələrinə qulaq asırlar (1Tim. 1:4)
3. onlar boşboğazlığa qapıldılar (1Tim. 1:6)
4. onlar anlamadıqları şeylər haqqında əminliklə danışirlər (1Tim. 1:7; 6:4)
5. onlar ikiüzlü yalançılardır (1Tim. 4:2)
6. onların vicdanı sanki yanıq yarası kimi hissiyyatını itirmişdir (1Tim. 4:2)
7. onlar evlənməyi qadağan edirlər (1Tim. 4:3)
8. onlar bəzi yeməklərdən çəkindirirlər (1Tim. 4:3)
9. onlar əfsanələr yayırlar (1Tim. 4:7)
10. onlar qürurludurlar (1Tim. 6:4)
11. onlar mübahisə və sözlərin mənası barədə dava yaratmaq xəstəliyinə tutulmuşlar (1Tim. 6:4)
12. onlar daim mübahisə edirlər (1Tim. 6:5)
13. onların saxta bilikləri vardır (1Tim. 6:20-21)
14. onlar imandan azmışlar (1Tim. 4:1; 6:21)

NASB	"aldadıcı ruhlara və cinlərin doktrinlərinə"
NKJV	"aldadan ruhlara və cinlərin doktrinlərinə"
NRSV	"aldadıcı ruhlara və cinlərin doktrinlərinə"
TEV	"yalançı ruhlara... cinlərin təlimlərinə"
NJB	"aldadıcı ruhlara və cinlərdən gələn doktrinlərə"

Paul bu yalançı müəllimlər barədə çox mənfi fikirdədir və onların təlimlərini Şeytanın (Bax: 1Tim. 3:6, Xüsusi mövzu: "Şeytan"; müq. et. 1Tim. 2:14; 3:6-7) və cinlərin işi sayır. Paulun bu bidətçilər haqqındakı fikri Əhdi-Ətiqin kənanlıların məhsuldarlıq kultu haqqındakı fikri ilə paraleldir. Allah israillilərə kənanlıları tamamilə məhv etməyi əmr etmişdi, çünki əks halda kənanlılar onların imanını pozacaqdı. Eyni xəbərdarlıqlar burada da vardır (müq. et. 2Sal. 2:9-10; Yaq. 3:15; 1Yəh. 2:18-19).

XÜSUSİ MÖVZU: "CİNLƏR (MURDAR RUHLAR)" (SPECIAL TOPIC: THE DEMONIC [UNCLEAN SPIRITS])

A. Qədim xalqlar animist idi. Təbiət qüvvələrinə, heyvanlara və təbii obyektlərə insan xüsusiyyətlərini aid edir, həyatı bu ruhani varlıqların insanlarla qarşılıqlı əlaqəsi ilə izah edirdilər.

B. Bu şəxsləşdirmə zamanla politeizmə (çoxallahlılıq) çevrilmişdir. Cinlər (*genii*) adətən fərdlərin həyatlarına təsir edən aşağı tanrılar və ya yarıtanrılar (xeyir və ya şər) idi.

1. Mesopotamiya, kaos və münaqişə
2. Misir, nizam və fəaliyyət
3. Kənan, bax: U.F. Olbrayt, "Arxeologiya və İsrailin dini" (W. F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*, Fifth Edition, ss. 67-92)

C. Əhdi-Ətiqdə aşağı tanrılar, mələklər və ya cinlər mövzusunda toxunulmur; bunun səbəbi, bəlkə də, Əhdi-Ətiqin ciddi təkallahlılığıdır (Bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq", müq. et. Çıx. 8:10; 9:14; 15:11; Qanun. 4:35,39; 6:4; 33:26; Zəb. 35:10; 71:19; 86:8; Yeş. 46:9; Yer. 10:6-7; Mik. 7:18). Bütperəst millətlərin yalançı tanrılarından (*Shedim* ["şedim"], BDB 993, müq. et. Qanun. 32:17; Zəb. 106:37) bəhs olunur və bəzilərinin konkret adları verilir.

1. *Se'im* (satirlər və ya tüklü cinlər, BDB 972 III, KB 1341 III, müq. et. Lev. 17:7; 2Saln. 11:15; Yeş. 13:21; 34:14)
2. *Lilith* ("Lilit"; qadın cinsində, yoldan çıxaran gecə cini, BDB 539, KB 528, müq. et. Yeş. 34:14)

3. *Mavet* (İbrancə "ölüm" deməkdir; Kənanın yeraltı tanrısı, *Mot*, BDB 560, KB560, müq. et. Yeş. 28:15,18; Yer. 9:21; və bəlkə də Qanun. 28:22)
4. *Resheph* ("Reşef"; vəba, od və ya dolu, BDB 958, KB 958, müq. et. Qanun. 32:24; Zəb. 78:48; Hab. 3:5)
5. *Dever* (ölümcül xəstəlik, BDB 184, müq. et. Zəb. 91:5-6; Hab. 3:5)
6. *Az'azel* ("Azazel"; bu adın mənası aydın deyildir; ola bilsin, səhra cini və ya yer adıdır, BDB 736, KB 736, müq. et. Lev. 16:8,10,26)

(Bu misallar "İudaika ensiklopediyası"ndan [*Encyclopaedia Judaica*] götürülmüşdür, Cild 5, s. 1523.)

Lakin Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin heç dualizmi yoxdur və O, mələklərdən heç asılı deyildir. Şeytan YAHVE-nin xidmətçisidir (müq. et. Əyy. 1-2; Zək. 3), Ondan müstəqil olan, öz-özünü idarə edən düşmən deyildir (müq. et. A.B. Davidson, "Əhdi-Ətiq teologiyası" [A. B. Davidson, *A Theology of the Old Testament*], ss. 300-306).

D. Yəhudilik Babil sürgünü dövründə (e.ə. 586-538-ci illər) meydana gəlmişdir. Teologiyasına zərdüştiliyin Persiya dualizmi təsir göstərmişdir: ali xeyir tanrısı *Mazda* və ya *Ormazd* ("Hörmüzd") və onun müxalifi, şər tanrısı *Ahriman* ("Əhrimən"). Beləcə sürgündən sonrakı dövrün yəhudiliyində bir yandan YAHVE və mələkləri və digər yandan Şeytan və mələkləri yaxud cinlər olmaqla iki şəxs dualizmi meydana gəlmişdir.

Yəhudiliyin şəxsləşmiş şər teologiyası Alfred Ederşeymin "Məsih İsanın həyatı və dövrü" (Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Cild 2, Əlavə XIII [ss. 749-863] və Əlavə XVI [ss. 770-776]) kitabında əla izah olunmuşdur. Yəhudilikdə şər üç yolla şəxsləşdirilmişdir.

1. Şeytan və ya *Sammael*
2. insanın içindəki pis niyyət (*yetzer hara*)
3. Ölüm mələyi

Ederşeym onları,

1. ittihamçı
2. sınağaçəkən
3. cəzavərən olaraq səciyyələndirir (Cild 2, s. 756).

Sürgündən sonrakı dövrün yəhudiliyində və Əhdi-Cədidə şər haqqındakı etiqadlar fərqli təqdim və izah olunur.

E. Əhdi-Cədidə, ələlxüsus Müjdələrdə ruhani şər qüvvələrinin mövcud olması, insanların və YAHVE-nin əleyhinə çıxması təsdiqlənir (yəhudilikdə Şeytan, Allahın düşməni deyil, yalnız insanların düşməni idi). Onlar Allahın iradəsinin, hökmrənliyin və padşahlığının əleyhinə çıxırlar.

İsa cinləri insanlardan çıxarır, qovurdu. Cinlərə həmçinin (1) murdar ruhlar (müq. et. Luka 4:36; 6:18) və (2) şər ruhlar (müq. et. Luka 7:21; 8:2) deyilirdi. İsa xəstəliyi (fiziki və əqli) və cinə tutulmanı fərqləndirirdi. Bu şər ruhları tanıyaraq, onları qovaraq Öz qüdrətini və ruhani dərrakəsini nümayiş etdirirdi. Onlar çox vaxt İsanı tanıyır və danışmaq istəyirdi, lakin İsa onların şəhadətini rədd edərək susmalarını tələb edir, onları qovurdu. Ekzorsizm, Şeytanın padşahlığının məğlubiyətinin əlamətidir.

Əhdi-Cədidəki həvarilərin məktublarında bu mövzuya dair məlumatın azlığı təəccüblüdür.

Ekzorsizm heç vaxt ruhani ənamlar arasında sadalanmayıb və xidmətçilərin, imanlıların gələcək nəsillərinə cin qovma metodları öyrədilməyib.

F. Şər gerçəkdir; şər şəxsdir; şər mövcuddur. Lakin şərin necə yaxud nə üçün meydana gəldiyi bildirilməyib. Müqəddəs Kitab şərin gerçəkliyini təsdiq edir və təsirinə şiddətlə qarşı durur. Son nəticədə dualizm yoxdur. Allah hər şeyə tam nəzarət edir; şər məğlub edilir, mühakimə olunur və yaradılışdan qaldırılacaqdır.

G. Allahın xalqı şərə qarşı durmalıdır (müq. et. Yaq. 4:7). Şər imanlıları idarə edə bilməz (müq. et. 1Yəh. 5:18), lakin imanlılar sınağa çəkilib şərə uya bilirlər, beləcə onların şəhadəti və təsiri zədələnmə bilər (müq. et. Ef. 6:10-18). Şər, məsihçi dünyagörüşünün açıq bir hissəsidir. Müasir məsihçilər şərə

yenidən tərif verə bilməzlər (Rudolf Baltmannın [Rudolf Baltmann] demifologizasiyası), şərin şəxsi xarakterini inkar edə bilməzlər (Pol Tillixin [Paul Tillich] sosial strukturları) və ya şəri sırf psixoloji şəkildə izah edə bilməzlər (Ziqmund Freyd [Sigmund Freud]). Şərin təsiri hər yerdə görünə də, məğlub edilmişdir. İmanlılar Məsihin qələbəsində yaşamaladırlar!

NASB	"vicdanlarında dağlanmış"
NKJV	"öz vicdanlarını ütü ilə dağlamış"
NRSV	"vicdanları qızğın ütü ilə yandırılmış"
TEV	"vicdanları qızğın ütü ilə dağlanmış kimi ölü"
NJB	"vicdanları sanki qızğın ütü ilə damğalanmış"

Burada iki şey nəzərdə tutula bilər.

1. Bu yalançı müəllimlər artıq tövbə etməyə qadir deyil idi (müq. et. Ef. 4:19; Tit. 1:15). İngiliscə "cauterize" ("dağlamaq") sözü bu yunan sözündən törəmişdir.
2. Bu ifadə Şeytana məxsus olma əlaməti olan Şeytan damğası mənasında işlənirdi (məs., Vəhy 13:16,17; 14:11; 16:2; 19:20;20:4).

Bu adamlar həqiqəti görmək istəmədiklərinə görə onu görməyə qadir deyil idi (müq. et. 2Kor. 4:4). Bu, Müjdələrdə bəhs edilən "bağışlanmaz günah" və 1Yəh. 5-də bəhs edilən "ölümə aparan günah"dır. 1Tim. 1:5-də "vicdan" haqqındakı qeydlərə baxın.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÖLÜMƏ APARAN GÜNAH NƏDİR?" (SPECIAL TOPIC: SIN UNTO DEATH)

A. Hermenevtik mülahizələr

1. Yəhyanın Birinci Məktubunun tarixi zəmini düzgün müəyyən edilməlidir
 - a. qnostik yalançı müəllimlərin (Bax: Xüsusi mövzu: Qnostisizm) cəmiyyətlərin daxilində olması (müq. et. 1Yəh. 2:19,26; 3:7; 2Yəh. 7; Bax: Xüsusi mövzu: Qnostisizm)
 - (1) "Kerinfın" qnostiklər, insan olan İsanın vəftizi zamanı "Məsih ruhu"nu qəbul etdiyini və İsa ölməzdən əvvəl "Məsih ruhu"nun Onu tərk etdiyini öyrədirdi (müq. et. 1Yəh. 5:6-8)
 - (2) "Doket" qnostiklər İsanın həqiqi insan olmadığını, amma ilahi bir ruh olduğunu öyrədirdi (müq. et. 1Yəh. 1:1-3)
 - (3) II əsr qnostik əsərlərində insanın bədəni haqqında iki fərqli baxış əks olunmuşdur
 - (a) xilas insanın zehninə açılan bir həqiqət olduğuna görə insanın bədəninin ruhani aləmə aidiyyəti yox idi. Buna görə də bədənin hər arzusunu yerinə yetirmək olar. Bu qrupa çox vaxt "antinomian" ya da "libertin" (qayda-qanunsuz şəkildə yaşayan) qnostiklər deyirlər.
 - (b) digər qrup bədənin özlüyündə pis olduğuna inanırdı (yunan düşüncəsi) və buna görə bədənin hər arzusunu rədd etməyin vacib olduğunu öyrədirdi. Bunlara "asket" (zahid) qnostiklər deyirlər.
 - b. bu yalançı müəllimlər cəmiyyəti tərk etsələr də (müq. et. 1Yəh. 2:19), təsirləri cəmiyyətdə qalmışdı!
2. bütün məktubun ədəbi konteksti düzgün müəyyən edilməlidir
 - a. Yəhyanın Birinci Məktubu yalançı təlimlərlə mübarizə aparmaq və həqiqi imanlıları imanda möhkəmləndirmək məqsədilə yazılmışdır
 - b. bu iki məqsəd həqiqi imanlıların sınaqdan keçirilməsində görmək mümkündür
 - (1) doktrin
 - (a) İsa, həqiqi insan idi (müq. et. 1Yəh. 1:1-3; 4:14)

- (b) İsa, həqiqi Allah idi (müq. et. 1Yəh. 1:2; 5:20)
- (c) insanlar günahkardır və müqəddəs Allaha cavabdehdir (müq. et. 1Yəh. 1:6,10)
- (d) insanlar bağışlanır və Allahla barışır:
 - i. İsanın ölümü vasitəsilə (müq. et. 1Yəh. 1:7; 2:1-2; 3:16; 4:9-10,14; 5:6-8)
 - ii. İsaya iman vasitəsilə (müq. et. 1Yəh. 1:9; 3:23; 4:15; 5:1,4-5,10-12,13)

(2) əməl (müsbət)

- (a) itaətin həyat tərzinə çevrilməsi (müq. et. 1Yəh. 2:3-5; 3:22,24; 5:2-3)
- (b) məhəbbətin həyat tərzinə çevrilməsi (1Yəh. 2:10; 3:11,14,18,23; 4:7,11-12,16-18,21)
- (c) Məsihə bənzəmənin həyat tərzinə çevrilməsi (günah işlətməz, müq. et. 1Yəh. 1:7; 2:6,29; 3:6-9; 5:18)
- (d) şər üzərində qələbənin həyat tərzinə çevrilməsi (müq. et. 1Yəh. 2:13,14; 4:4; 5:4)
- (e) Onun kəlamı onlarda qalır (müq. et. 1Yəh. 1:10; 2:14)
- (f) onlar Ruha malikdirlər (müq. et. 1Yəh. 3:24; 4:4-6,13)
- (g) cavab verilən dua (müq. et. 1Yəh. 5:14-15)

(3) əməl (mənfi)

- (a) günahın həyat tərzinə çevrilməsi (müq. et. 1Yəh. 3:8-10)
- (b) nifrətin həyat tərzinə çevrilməsi (müq. et. 1Yəh. 2:9,11; 3:15; 4:20)
- (c) itaətsizliyin həyat tərzinə çevrilməsi (müq. et. 1Yəh. 2:4; 3:4)
- (d) dünyanı sevmək (müq. et. 1Yəh. 2:15-16)
- (e) Məsihi inkar etmək (Atanı və Oğulu inkar edirlər, müq. et. 1Yəh. 2:22-23; 4:2-3; 5:10-12)

3. müvafiq mətndə konkret terminlər düzgün müəyyən edilməlidir (müq. et. 1Yəh. 5:16-17)

- a. 1Yəh. 5:16-da "qardaş" deyildikdə yalnız ölümə aparmayan günah edən, yoxsa həmçinin ölümə aparan günah edən şəxslər nəzərdə tutulur?
- b. Bu günahkarlar nə vaxtsa imanlılar cəmiyyətinə daxil olmuşdu (müq. et. 1Yəh. 2:19)?
- c. Aşağıdakı qrammatik hadisələrin əhəmiyyəti nədir?
 - (1) "günah" sözü artiklsizdir
 - (2) "görsə" feili üçüncü sinif şərt formasında və aorist məlum növ lazım şəklindədir.
- d. bir məsihçinin duaları (müq. et. Yaq. 5:15-16) günah edən başqa bir şəxsin – o şəxs tövbə etməsə – əbədi həyatını (zōē) necə bərpa edə bilər?
- e. 1Yəh. 5:17-nin, günahın növləri (ölümə aparan, ölümə aparmayan) ilə nə əlaqəsi var?

B. Teoloji məsələlər

1. Şərhi bu mətni aşağıdakılarla əlaqələndirməyə çalışmalıdırmı?

- a. Müjdələrdə bəhs olunan "bağışlanmaz günah" (Bax: Xüsusi mövzu: "Bağışlanmaz günah")
- b. İbr. 6 və 10-da bəhs olunan günah

1 Yəhya-nın konteksti həqiqətən də İsanın dövründə fariseylərin "bağışlanmaz günahı" (müq. et. Mat. 12:22-37; Mark 3:22-29) və İbr. 6 və 10-da imansız yəhudilərin vəziyyəti ilə paralel görünür. Bu üç qrupun hamısı (fariseylər, imansız yəhudilər və qnostik yalançı müəllimlər) Müjdəni açıq şəkildə eşitmələrinə baxmayaraq İsa Məsihə iman etmək istəmədilər.

2. Bu mətni müasir konfessional suallar çərçivəsində nəzərdən keçirmək lazımdırmı?

Müjdəçi hərəkətində məsihçi yolunun başlanğıcına həddən artıq çox əhəmiyyət verilmiş və həqiqi imanın həyat təzi ilə təsdiqlənməsinə xər baxılmışdır. Bizim müasir teoloji suallarımız I əsr məsihçilərini şoka salardı. Biz ayrı-ayrı seçilmiş ayələr, məntiqi nəticələr və ya konfessional qənaətlərimiz əsasında "əminliyi" əlavə etmək istəyirik.

Bizim teoloji suallarımız, çərçivələrimiz və fərqləndirici cəhətlərimiz öz təlimlərimizə əmin olmadığımızı əks etdirir. Biz Müqəddəs Kitabda verilmiş olandan daha çox və daha aydın

məlumatlar istəyirik, buna görə sistematik teologiya kitablarımız Müqəddəs Yazıdan götürülmüş ayrı-ayrı sitatlardan qərbi konkretliklə məntiqi şəkildə hörülmiş "tor"lara bənzəyir!

İsanın Matta 7 və Mark 7-də yazılmış sözləri erkən imanlılar cəmiyyəti üçün aktual idi! İsa insanın qərar verməsini istəmir, Onun şagirdi olmasını istəyir; qısa müddət sürən emosional "imani" istəmir, həyat tərzinə çevrilən imanı istəyir (müq. et. Mat. 13:10-23; 28:18-20; Yəh. 8:31-59). Məsihcilik keçmiş bir hərəkət deyil, davam edən tövbə, iman və itaətdir. Məsihcilik keçmişdə satın alınmış "cənnətə bilet" ya da insanı allahsız xudbin həyat tərzindən qoruyan bir "yanğın sığortası" deyildir! Bax: Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə".

3. Ölümə aparən günah deyildikdə fiziki ölüm, yoxsa əbədi ölüm nəzərdə tutulur? Yəhyanın bu kontekstdə *zōē* sözünü işlətməsi əbədi ölümə işarə edir. Allahın günah edən övladlarını evə apardığından (fiziki ölüm) bəhs oluna bilərmə? Bu kontekstdən belə çıxır ki, (1) başqa imanlıların duaları və (2) günahkarın tövbəsi birlikdə imanlıları bərpa edir, lakin günahkar adamın öz həyat tərzii ilə imanlılar cəmiyyətinə ləkə gətirməyə davam etməsi, "vaxtsız" fiziki vəfatı ilə nəticələnə bilər (müq. et. Norman Qayzler və Tomas Hou, "Tənqidçilər sual verir" [Norman Geisler and Thomas Howe, *When Critics Ask*], s. 541)

4:3 "evlənməyi qadağan edir və bəzi yeməklərdən çəkindirirlər" Bunlar, yalançı müəllimlərin iki zahidlik təlimidir. Evlənməyi qadağan edən birinci təlim yunanların (qnostik) və bəlkə də yəhudi yesseylərin (Ölü dəniz tumarları icması) təsiri ilə meydana gəlmişdir. Nikah Allahın ənamı (müq. et. Yar. 2:24) və Allahın iradəsidir (müq. et. Yar. 1:28; 9:1,7). Nikah normaldır; selibat isə xüsusi çağırış və ənamdır (müq. et. Mat. 19:11-12; 1Kor. 7).

İkincisi, bəzi yeməklərdən çəkinmə, böyük ehtimalla, yəhudilərdən qaynaqlanır (müq. et. Lev. 11), ancaq qnostiklərin qadağaları ilə də əlaqəli ola bilər. Hər iki anlayışın teologiyasını Yar. 1:28-31 ilə sınaqdan keçirmək olar. Maddi dünyanı qiymətləndirməmək, selibatı, yemək-içkilərdən çəkinməyi və ümumiyyətlə zahidliyi daha ruhani bir hal saymaq meyl dindar adamlara həmişə məxsus olmuşdur (müq. et. Mat. 15:11; Mark 7:17-23; Rom. 14:1-15:13; 1Kor. 8:8; 10:23-33; Kol. 2:8-23). 3-cü fəsildə sadalanmış rəhbərlik xüsusiyyətləri, yəqin ki, bu təlimlərlə əlaqəlidir. Qeyd edək ki, həm evlənmək, həm şərab içmək caizdir (müq. et. 1Tim. 3:2,12; 5:9 və 3:3,8; 5:23).

▣ **"iman edib həqiqəti dərk edənlərin"** Bu, qeyri-adi bir qrammatik konstruksiya (sifət və feli sifət, müq. et. Maykl Meqil, "Əhdi-Cədid Sətiraltı" [Michael Magill, *NT TransLine*], s. 785). Eyni formaya Tit. 1:15-də rast gəlinir. Bu imanlılar belə təsvir olunur:

1. iman edənlər – əvəzliyin aid olduğu söz, yönlük halın cəm forması, kişi cinsi, sifət

2. dərk edənlər – bitmiş zaman, məlum növ, cəm forma, kişi cinsi, feli sifət

Burada həqiqət (1Tim. 2:4-dəki Xüsusi mövzuya baxın) odur ki, bütün yaradılış Allahdandır və şükürlə qəbul edilməlidir. Zahidlik bu həqiqətə ziddir.

4:4 "Çünki Allahın yaratdığı hər şey yaxşıdır, şükürlə qəbul edilən heç bir şey rədd edilməməlidir" Hər şeyin yaxşı olduğu barədə bu möhtəşəm həqiqət barədə bax: Yar. 1:31; Rom. 14:14,20; 1Kor. 6:12; 10:26; Tit. 1:15. Ancaq digər yandan, hər şeyin Allahdan gəldiyini dərk edənlər üçün hər şey yaxşı və təmiz olsa da, hər şey imanlılar cəmiyyətini inkişaf etdirməyə xidmət etmir (müq. et. 1Kor. 6:12 və 10:23). Buna görə biz məsihcilər, Məsihə ehtiram etdiyimizə görə başqalarının uğrunda öz azadlıqlarımızı məhdudlaşdırırıq (müq. et. Rom. 14:1-15:13; 1Kor. 8-10).

"Rədd etmək" olaraq tərcümə olunmuş sözün həqiqi mənası "kənara atmaq"dır. Moffatt versiyasında bu feil "tabu olmaq" olaraq tərcümə olunmuşdur. Mədəniyyətə və ya məzhəblərə bağlı olan ənənələrdən özünüzü gözləyin (müq. et. Yeş. 29:13; Kol. 2:8-23).

4:5 Allahın söylədiyi söz məxluqatı var elədi (müq. et. Yar. 1:3,6,7,14,20,24) və hər şeyin yaxşı olduğunu təsdiq etdi (müq. et. Yar. 1:31). İmanlılar yaradan və yaşadan Allaha şükür edirlər (müq. et. 1Tim. 4:4; Rom. 14:6; 1Kor. 10:30-31).

▣ **"dua"** Bu söz (*enteuxis*) Əhdi-Cədidə iki dəfə və yalnız 1 Timoteydə işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 2:1 və 4:5). Birini ziyarət etmək mənasını daşıyan bu söz "vəsətət" olaraq tərcümə olunur (müq. et. 1Tim. 2:1); lakin bu kontekstdə "şükür" daha düzgün görünür. Yadda saxlayın ki, hər sözün mənası lüğətlərdə deyil kontekstdə müəyyən olunur!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 4:6-10

⁶Bunları bacı-qardaşlara öyrətsən, imanın və əməl etdiyin yaxşı təlimatın sözləri ilə qidalanaraq Məsih İsanın yaxşı bir xidmətçisi olarsan. ⁷Allahsız, axmaq qoca qarı əfsanələrindən uzaq dur. Mömin olmaq üçün özünü yetişdir. ⁸Bədən məşqinin az faydası olur, möminlik isə hər şey üçün faydalıdır, çünki bunda indi və gələcək üçün həyat vədi var. ⁹Bu söz etibarlıdır və tamamilə qəbul olunmağa layiq sözdür. ¹⁰Ona görə də biz zəhmət çəkir və mübarizə aparırıq. Çünki ümidimizi bütün insanların, xüsusən iman edənlərin Xilaskarı, var olan Allaha bağlamışıq.

4:6 "Bunları bacı-qardaşlara öyrətsən" *Hypotitēmi*, qayıdış növdədir və "məsləhət vermək" mənasına gəlir. Paulun Timoteyə cəmiyyətdəki insanları necə şəfqətlə düzəltməyi əmr etdiyinə diqqət yetirin (müq. et. 5-ci fəsil). 1Tim. 4:11-də Paulun o cəmiyyətdəki problemləri həll etmək üçün ciddi əmrlər verməsi ilə müqayisə edin. Hər ikisinin öz yeri vardır.

▣ **"imanın və əməl etdiyin yaxşı təlimatın sözləri ilə qidalanaraq"** Bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir (ancaq formaca bunun qayıdış növ olma və beləcə imanlıları imana dair həqiqətləri öyrənməyə təşviq etmə ehtimalı vardır). Xidmətçilər məsihçiliyin həqiqəti ilə "qidalanır" (məncə burada "iman" və "yaxşı təlimat" sinonimlərdir). Bu, yalançı müəllimlərin şeytani "qnosisi" (bilyi) deyil, həqiqi "qnosis"dir! Müqəddəs Yazının məqsədləri 2Tim. 3:15-17-də bildirilmişdir, necə ki 2Tim. 2:15-də, xüsusilə yalançı təlimlər nəzərə alındıqda, hər imanlının məsuliyyəti bildirilir (müq. et. 2Tim. 2:14-18).

▣ **"əməl etdiyin"** Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasında bir feildir. Timoteyin keçmişi sadıq olduğunu təsdiqləyirdi. Bu feilin iki mənası ola bilər:

1. əməl etmiş olmaq (müq. et. 2Tim. 3:10)
2. ciddi tədqiq etmiş olmaq (müq. et. Luka 1:3)

4:7 "Allahsız, axmaq qoca qarı əfsanələrindən uzaq dur" Pastoral Məktublarda yalançı müəllimlərlə söhbətlər (indiki zaman qayıdış növ [deponent] əmr şəkli) təşviq olunmur (müq. et. 1Tim. 1:4; 4:7; 2Tim. 2:14-18,23; Tit. 1:14; 3:9). Eyni feil (*paraiteomai*) 1Tim. 4:7; 5:11; 2Tim. 2:23 və Tit. 3:10-da işlənmişdir.

"Qoca qarı" (*graōdēs*) sözü Əhdi-Cədidin yalnız bu yeridə işlənmişdir. Harold K. Multon, "Reviziya edilmiş analitik yunanca lüğət" (Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*), s. 82-də bu sözün "axmaq" və "cəfəng" mənasına gəldiyini deyir. NRSV və NJB-də "qoca qarı əfsanələri" olaraq tərcümə olunmuş bu ifadə NKJV-də "qoca qarı nağılları" olaraq tərcümə olunmuşdur.

Mən Qordon Finin (Gordon Fee) fikrinə şərikəm ki, o qadınlar yalançı müəllimlərin əlində bir oyuncaq idi və ev cəmiyyətlərinin toplantılarında danışanda yalançı müəllimlərin təlimlərini yayırdılar. Buna görə belə suallar doğur:

1. O "qoca qarılar" yalançı müəllimlər idi (müq. et. 1Tim. 5:6)?
2. Bu yolla qadınlarla bağlı olan problem vurğulanırdımı?
3. Bu sadəcə olaraq patriarxal mədəniyyətə aid bir idiom idimi?

▣ 1Tim. 4:7-də "əfsanə" (NRSV, NJB) sözü yanlış anlaşılışdır. C.B. Kerdin "Müqəddəs Kitabın dili və simvolikası" (G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*, fə. 13, ss. 219-242) kitabında yaxşı bir məqalə vardır. "Əfsanə" sözünün bir neçə mümkün məna çaları ola bilər.

▣ **"Mömin olmaq üçün özünü yetişdir"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. "Yetiştirilmək" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü "məşq" mənasını verən idman metaforasıdır və "gimnastika" sözü bu yunan sözündən törəmişdir. İdmançının məşqi məsihçilər üçün yaxşı bir nümunədir; biz məşq edən idmançı kimi ruhani həyatda

səylə, var gücümüzlə özümüzü yetişdirməliyik – bu, daha çox önəmlidir (müq. et. 1Kor. 9:24-27; 2Tim. 2:5; 4:7; İbr. 12:1-3).

▣ "Mömin olmaq"

XÜSUSİ MÖVZU: "MÖMİNLİK" (SPECIAL TOPIC: GODLINESS)

Pastoral Məktublarda (1 Timotey, 2 Timotey və Tit) çox mühüm olan bu söz Müjdənin tələb etdiyi doktrinal və gündəlik həyat tərzinə aiddir. İstisna olan deyil, gözlənən həyatı təsvir edir. Bu söz, "yaxşı" (*eu*) və "ibadət" (*sebomai*) sözlərindən düzələn mürəkkəb sözdür. Həqiqi ibadət düzgün düşünməkdən qaynaqlanan həyat tərzidir (müq. et. 1Tim. 4:16). Bu sözün Pastoral Məktublarda neçə dəfə işləndiyinə diqqət yetirin:

1. isim (*eusebeia*), 1Tim. 2:2; 3:16; 4:7,8; 6:3,5,6,11; 2Tim. 3:5; Tit. 1:1
2. zərf (*eusebēs*), 2Tim. 3:12; Tit. 2:12
3. feil (*eusebeō*), 1Tim. 5:4
4. Əlaqəli söz *theosebeia*, 1Tim. 2:10
5. İnkər forması (alfa prefiksli, yəni *asebeia*), 2Tim. 2:16; Tit. 2:12

4:8 Fiziki bədənə qayğısına qalmaq həyatımızın mühüm bir hissəsidir, amma ən önəmli deyildir. Mömin olmaq ən vacibdir! "Bədən məşqi" deyildikdə bunlar nəzərdə tutula bilər:

1. fiziki məşq
2. fiziki intizam
3. zahidlik

Bədənə təsir edən şeylər önəmlidir, amma ruha təsir edənlər əbədidir! Əsl məşq "zəhmət" və "mübarizə"dir (1Tim. 4:10)! Xidmət Müjdənin nəticələrinə təsir göstərir, zahidlik isə şəxsi həyata aiddir.

4:9 "Bu söz etibarlıdır" Bu ifadə ya 8-ci, ya da 10-cu ayəyə aid ola bilər. Paul Pastoral Məktublarda mühüm fikirləri vurğulamaq üçün bu ifadədən tez-tez istifadə etmişdir (müq. et. 1Tim. 1:15; 3:1; 4:9; 2Tim. 2:11; Tit. 3:8). Bu, İsanın "Amin, amin" və ya Paulun daha əvvəlki məktublarında işlətdiyi "Ey qardaşlar, bixəbər olmağınızı istəmirəm" frazasına bənzəyir (müq. et. Rom. 1:13; 11:25; 1Kor. 10:1; 12:11; 2Kor. 1:8; 1Sal. 4:13).

4:10 "biz zəhmət çəkir və mübarizə aparırıq" Hər iki feil idman metaforasıdır. İkinci söz (ingiliscə "agony" – izzətlilik sözündən törəmişdir) həmçinin Fil. 2:16; 1Tim. 6:12; 2Tim. 4:7-də işlənmişdir. Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur.

1. κ^c , D, L, P əlyazmalarında və həmçinin Vulqatada, Peşittada və qibtə tərcümələrdə "təhqirə tab gətiririk" (NKJV)

2. κ^* , A, C, F, G, K və 075-də "mübarizə aparırıq" (NASB, NRSV, TEV, NJB, NIV)

UBS⁴ "mübarizə aparırıq" variantını "C" dərəcəsi ilə qiymətləndirir. Bu o deməkdir ki, heyət iki variantdan birini seçməkdə çətinlik çəkmişdir.

NASB	"çünkü biz ümidimizi bağlamışıq"
NKJV	"çünkü biz güvənirik"
NRSV	"çünkü biz ümidimizi bağlamışıq"
TEV	"çünkü biz ümidimizi bağlamışıq"
NJB	"belədir ki, biz ümidimizi bağlamışıq"

Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. İmanlıların yeganə ümid yeri, Allahın sabit, əmin, dəyişməyən xasiyyətidir (müq. et. Zəb. 102:26-27; Mal. 3:6; İbr. 1:11-12; 13:8; Yaq. 1:17). Xilasımıza əminlik YAHVE-nin xasiyyətinə əsaslanır (müq. et. 1Tim. 6:17; Rom. 15:12; 2Kor. 1:10).

▣ **"var olan Allaha"** Məncə, bu yunan frazası Əhdi-Ətiqdə əhd bağlayan Allahın adını əks etdirir. "Var olan", YAHVE adının kök mənası ilə əlaqəlidir. YAHVE, ibrancə "olmaq" feilindən törəyir (müq. et. Çıx. 3:14; bax: 2Tim. 1:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI"). YAHVE, əbədiyyən var olan, yeganə həyat mənbəyi olan Allahdır.

▣ **"bütün insanların, xüsusən iman edənlərin Xilaskarı"** "Xilaskar" sözü Pastoral Məktublarda çox işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 1:1; 2:3; 2Tim. 1:10; Tit. 1:3-4; 2:10-13; 3:4,6). 1 Timoteyin əvvəlki fəsillərində Allah bütün bəşəriyyətin potensial Xilaskarı olaraq təsvir olunur (müq. et. 1Tim. 2:4,6; Luka 2:11; Yəh. 1:29; 4:42; Rom. 5:18-19; 2Pet. 3:9). 2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın. Bəlkə də "xüsusən iman edənlərin" frazası ("yalnız" sözü etiqadi cəhətdən daha doğru olardı) onu göstərir ki, burada "Allah" sözü Əhdi-Ətiqin *Elohim*, yəni dünyada olan bütün canlıları "qoruyan" və ya "yaşadan" mənasında işlədilmişdir (müq. et. Mat. 5:45; Həv. 17:28).

XÜSUSİ MÖVZU: "YAHVE-nin ƏBƏDİ XİLAS PLANI" (SPECIAL TOPIC: YHWH's ETERNAL REDEMPTIVE PLAN)

Bu mövzuya gəldikdə, oxucuya qərəzli olduğumu etiraf etməliyəm. Mənim sistematik teologiyam kalvinizm yaxud dispensasionalizm deyil, Məsihin böyük tapşırığına görə yevangelikalizmdir (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8). Mən inanıram ki, Allahın əzəldən bütün bəşəriyyətin xilasını üçün bir planı olmuşdur (məs., Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5-6; Yer. 31:31-34; Yez. 18; 36:22-39; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; Rom. 3:9-18,19-20,21-31) – Allahın surətinə və bənzərinə görə yaradılmış hər kəsin xilasını üçün (müq. et. Yar. 1:26-27). Əhdlər Məsihdə birləşmişdir (müq. et. Qal. 3:28-29; Kol. 3:11). İsa, Allahın əvvəllər gizli qalmış, indi isə açılmış olan sirridir (müq. et. Ef. 2:11-3:13)! Müqəddəs Yazının açarı İsrail deyildir, Əhdi-Cədidəki Müjdədir.

Bu "qərəzli" anlayış Müqəddəs Yazıya dair şərhlərimin hamısını müəyyən edir. Mən bütün mətnlərə bu anlayışla yanaşıram! Bəli, bu bir qərəzlilikdir (hər şərhçinin öz qərəzli fikirləri var!), ancaq bu qənaət Müqəddəs Yazıdan qaynaqlanır.

Yaradılış 1-2-ci fəsillərin əsas mövzusu, YAHVE-nin ən uca məxluqları olan insanlarla ünsiyyətdə olmaq üçün bir məkanı yaratmasıdır (müq. et. Yar. 1:26,27; 3:8). Fiziki yaradılış bu şəxslərə ilahi plan üçün zəmin hazırlayır.

1. Müqəddəs Avqustin bunu hər insanda olan, yalnız Allahın doldura biləcəyi bir boşluq olaraq təsvir etmişdir.
2. Klayv S. Lyuis (C.S. Lewis) yer kürəsini "toxunulmuş planet" (yəni insanlar üçün Allah tərəfindən hazırlanmış) olaraq adlandırmışdır.

Əhdi-Ətiqdə bu ilahi plana dair çoxlu işarələr vardır.

1. Yar. 3:15-də YAHVE günaha batmış insanlara ilk dəfə söz verir ki, onları günah və itaətsizlik bataqlığında tərک etməyəcək. Bu vəd İsrailə aid deyil idi, çünki Allah Yar. 12-də İbrahimi çağırırdı və əhd xalqı olacaq İsrail haqqında ona vəhy verir. Lakin bu ilk çağırışda belə Allah bütün dünyanı nəzərdə tutur. Yar. 12:3-ə diqqət yetirin!
2. Yaradılış 12:1-3-də YAHVE ilk olaraq İbrahimi çağırır və əhd xalqı olacaq İsrail haqqında ona vəhy verir. Lakin bu ilk çağırışda belə Allah bütün dünyanı nəzərdə tutur. Yar. 12:3-ə diqqət yetirin!
3. Çıxış 20-ci fəsildə (Qanun. 5) YAHVE Öz xüsusi xalqına yol göstərmək üçün Musaya Qanununu verir. Qeyd edək ki, Çıx. 19:5-6-da YAHVE İsrailin malik olacağı müstəsna münasibətlərini Musaya bildirir. Lakin İsrailin də İbrahim kimi dünyaya xeyir-dua vermək üçün seçildiyinə diqqət yetirin (müq. et. Çıx. 19:5, "Bütün yer üzünü Mənimdir"). İsrail xalqı, millətlərin YAHVE-ni tanıması və Ona cəlb olunması üçün bir vasitəçi olacaq idi. Təəssüf ki, onlar bunu bacara bilməmişlər (müq. et. Yez. 36:22-38).
4. 1 Padşahlr 8-ci fəsildə Süleyman məbədi təqdis edir, belə ki, hamı YAHVE-nin yanına gəlsin (müq. et. 1Pad. 8:43,60).
5. Zəburda – 22:27-28; 66:4; 86:9 (Vəhy 15:4)
6. Peyğəmbər vasitəsilə YAHVE Öz ümumdünya xilas planlarını bildirməyə davam etmişdir.

- a. Yeşaya – 2:2-4; 12:4-5; 25:6-9; 42:6,10-12; 45:22; 49:5-6; 51:4-5; 56:6-8; 60:1-3; 66:18,23
- b. Yeremya – 3:17; 4:2; 16:19
- c. Mikeya 4:1-3
- d. Malaki 1:11

Günaha batmış insanların əməllərinə deyil, YAHVE-nin mərhəmətinə əsaslanan "yeni əhd" in (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38) meydana gəlməsi ilə xilasın ümumdünya olması vurğulanır. Artıq "yeni ürək", "yeni zəhin" və "yeni ruh" vardır. İtaət hələ də həyati önəm daşıyır, lakin təkcə kənardan, qanunlara zahiri riayətlə deyil, daxildən, ürəkdən itaət tələb olunur (müq. et. Rom. 3:21-31).

Əhdi-Cədidə ümumdünya xilas planı açıq bir şəkildə bir neçə cəhətdən təsdiq olunur.

1. Məsihin böyük tapşırığı – Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8
2. Allahın əzəli planı (yəni əvvəlcədən təyin olunmuş) – Luka 22:22; Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29
3. Allah hər insanın xilas olmasını istəyir – Yəh. 3:16; 4:42; Həv. 10:34-35; 1Tim. 2:4-6; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14
4. Məsih Əhdi-Ətiqlə Əhdi-Cədidi birləşdirir – Qal. 3:28-29; Ef. 2:11-3:13; Kol. 3:11. İnsanlar arasındakı bütün maneələr və fərqlər Məsihdə aradan qaldırılır. İsa, Allahın əvvəllər gizli qalmış, indi isə açılmış olan sirridir (müq. et. Ef. 2:11-3:13)!

Əhdi-Cədid İsrail üzərində deyil, İsa üzərində fokuslaşır. Diqqət mərkəzində bir millət və ya coğrafi bölgə deyil, Müjdə durur. İsrail birinci vəhy idi, İsa isə son vəhydir (müq. et. Mat. 5:17-48).

"Niyə Əhdi-Ətiqdəki vədlər Əhdi-Cədidəki vədlərdən bu qədər fərqli görünür" xüsusi mövzusunun oxumağınızı məsləhət görürəm. Bunu www.freebiblecommentary.org saytında tapa bilərsiniz.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 4:11-16

¹¹Bunları buyur və öyrət. ¹²Gənc olduğun üçün qoy heç kim sənə xor baxmasın. Amma sözdə, həyat tərzində, məhəbbətdə, imanda, paklıqda imanlılara nümunə ol. ¹³Mən gəlincə Müqəddəs Yazıları hamıya oxumaqla, nəsihət verməklə, təlim verməklə məşğul ol. ¹⁴Ağsaqqallar əllərini sənə üzərinə qoyanda sənə peyğəmbərlik sözü ilə verilən sənə olan ruhani ənamə etinasızlıq etmə. ¹⁵Bunların hamısına səy göstərərək özünü həsr et ki, sənə inkişafın hamıya aşkar olsun. ¹⁶Özünə və verdiyin təlimə diqqətli ol. Bu işlərlə məşğul olmağa davam et. Çünki bunu etməklə həm özünü, həm də səni dinləyənləri xilas edəcəksən.

4:11 "buyur" Bu, "ciddi hərbi əmrlər" mənasına gələn sözün indiki zaman məlum növ əmr şəklidir (müq. et. 1Tim. 1:3,18).

▣ **"və öyrət"** Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Paul Timoteyi məsuliyyəti öz üzərinə götürməyə çağırır. Bu cəmiyyət yalançı müəllimlərdən və onlara uyan insanlardan (bəlkə gənc dul qadınlardan, müq. et. 2Tim. 3:6-7 ya da yaşlı qadınlardan, müq. et. 1Tim. 4:7) əziyyət çəkirdi.

4:12 "Gənc olduğun üçün qoy heç kim sənə xor baxmasın" Bu, inkar ədatı ilə indiki zaman məlum növ əmr şəklidir; adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir. Roma-Yunan mədəniyyətində "gənc" deyildikdə 40 yaşına çatmamış şəxs nəzərdə tutulurdu. Güman ki, yalançı müəllimlər Timoteyin yaşını bəhanə edərək onu pisləyir və təlimlərini inkar edirdilər (müq. et. 1Kor. 16:11). Timotey Paulun həvari nümayəndəsi idi. Tit. 2:15-də Paul Titi də belə ruhlandırır.

▣ **"Amma sözdə, həyat tərzində, məhəbbətdə, imanda, paklıqda"** Timotey öz həyat təzi ilə rəhbər olmağa layiq olduğunu göstərməli idi (indiki zaman qayıdış növ [deponent] əmr şəkli; müq. et. 1Tim. 4:6 və 7). Onun həyat təzi, yalançı müəllimlərinin tam əksi olmalı idi!

Bu frazanın yunanca əlyazmalarda fərqli variantı mövcuddur. Tekstus Reseptus-da "məhəbbətdə" sözündən sonra "ruhda" əlavə olunur. K, L və P unsial əlyazmalarında və həmçinin daha gec dövrə aid olan minuskul əlyazmaların əksəriyyətində də bu əlavə mövcuddur. Lakin x, A, C, D, F, G əlyazmalarında, habelə Vulqata, süryani

və qibti tərcümələrində bu əlavə yoxdur və bu onun sonradan əlyazmaları köçürən bir şəxs tərəfindən əlavə olunduğunu sübut edir.

▣ "nūmunə"

XÜSUSİ MÖVZU: "FORMA (TUPOS)" (SPECIAL TOPIC: FORM [TUPOS])

Tupos sözünün geniş mənə spektri vardır.

1. Multon və Milliqa, "Yunanca Əhdi-Cədid lüğəti" (Moulton and Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*), s. 645
 - a. qəlib
 - b. plan
 - c. yazma şəkli və ya üslubu
 - d. fərman və ya elan
 - e. hökm və ya qərar
 - f. şəfa verən tanrıya təqdim olunan insan bədəni modeli
 - g. FEİL, qanunun maddələrini qüvvəyə mindirmək mənasına gəlir
2. Louv və Nayda, "Yunanca-İngiliscə lüğət" (Louv and Nida, *Greek-English Lexicon*), Cild 2, s. 249
 - a. yara (müq. et. Yəh. 20:25)
 - b. büt (müq. et. Həv. 7:43)
 - c. nūmunə (müq. et. İbr. 8:5; Fil. 3:17)
 - d. ibrət (müq. et. 1Kor. 10:6)
 - e. təsvir (müq. et. Rom. 5:14)
 - f. cür (müq. et. Həv. 23:25)
3. Harold K. Multon, "Reviziya edilmiş analitik yunanca lüğət" (Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*), s. 411
 - a. zərbə, nişanə, iz (müq. et. Yəh. 20:25)
 - b. ayırma
 - c. surət (müq. et. Həv. 7:43)
 - d. formula, sxema (müq. et. Rom. 6:17)
 - e. forma, ifadə (müq. et. Həv. 23:25)
 - f. şəkil, surət (müq. et. 1Kor. 10:6)
 - g. gələcəyə dair şəkil, tip (müq. et. Rom. 5:14; 1Kor. 10:11)
 - h. model qəlibi (müq. et. Həv. 7:44; İbr. 8:5)
 - i. mənəvi nūmunə (müq. et. Fil. 3:17; 1Sal. 1:7; 2Sal. 3:9; 1Tim. 4:12; 1Pet. 5:3)

Yadda saxlayın ki, lüğətlər mənəni müəyyən etməz; yalnız sözün cümlədə/abzasda işlənməsi mənəni müəyyən edir (yəni kontekst). Bir sözün müəyyən mənəni təyin edib Müqəddəs Kitabda işləndiyi hər yerdə o sözü bu mənada anlamaqdan özünüzü gözləyin. Kontekst, kontekst və bir daha kontekst mənəni müəyyən edir!

4:13 "Mən gəlinə" (müq. et. 1Tim. 3:14)

▣ "məşğul ol" Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Paul Timoteyin cəmiyyət ibadətini idarə edən rəsmi rəhbər olaraq üç ictimai funksiyasını qeyd edir:

1. Müqəddəs Yazıları hamıya oxumaq
2. nəsihət vermək (yaxud vəz etmək)
3. təlim vermək

Erkən imanlılar cəmiyyəti ibadət şəklini sinaqoqdan götürmüşdür (müq. et. Həv. 13:15; 15:21).

4:14 "etinasızlıq etmə" Bu feil, inkar ədatı ilə indiki zaman əmr şəklindədir ki, adətən bu forma artıq gedən prosesi dayandırmaq üçün işlənirdi. Məgər Timotey ruhani ənamına etinasızlıq edirdi? Məncə yox, sadəcə olaraq Paul ona xəbərdarlıq edirdi ki, etməsin.

▣ **"səndə olan ruhani ənama"** Hər adam imana gəldiyi anda ruhani ənam alır (müq. et. 1Kor. 12:7,11,18). Bu kontekstdə Listradakı cəmiyyət rəhbərlərinin Timoteyin ruhani ənamını tanıdıqlarından (müq. et. Həv. 16:2) və xüsusi bir toplantıda rəsmən təsdiq etdiklərindən (müq. et. 1Tim. 1:18) söhbət gedir. Ruhani ənamları Üçlükdə vahid olan Allah (müq. et. 1Kor. 12:4-6) imanlılara Məsihin Bədəninin xeyri üçün verir (müq. et. 1Kor. 12:7,11). Ənamların verildiyi zaman, sayı və "verilmə mexanizmi" dəqiq bildirilmir. Ancaq bütün imanlıların xidmət üçün ənamlar aldıkları bəllidir (müq. et. Ef. 4:12).

▣ **"əllərini sənin üzərinə qoyanda"** Görünür ki, Əhdi-Cədid cəmiyyətində insanlar xidmətə bu şəkildə təyin olunardı (müq. et. Həv. 6:6; 13:3; 2Tim. 1:6); bu adət Əhdi-Ətiqdən götürülmüşdür (müq. et. Say. 8:10; Qanun. 34:9).

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS KİTABDA İNSANLARIN ÜZƏRİNƏ ƏL QOYMA" (SPECIAL TOPIC: LAYING ON OF HANDS IN THE BIBLE)

Bu "şəxsi iştirak" jesti Müqəddəs Kitabda bir neçə mənada işlənir.

1. and içmək (əlini birinin budunun altına qoymaq [müq. et. Yar. 24:2,9; 47:29])
2. ailə başçılığını həvalə etmək (müq. et. Yar. 48:14,17,18)
3. qurbanlıq heyvanın ölümünün əvəzedici olduğunu göstərmək
 - a. kahinlər (müq. et. Çıx. 29:10,15,19; Lev. 16:21; Say. 8:12)
 - b. "dünyəvi" insanlar (müq. et. Lev. 1:4; 3:2,8; 4:4,15,24; 2Saln. 29:23)
4. insanı Allah yolunda xüsusi tapşırıq və ya xidmətə ayırmaq (müq. et. Say. 8:10; 27:18,23; Qanun. 34:9; Həv. 6:6; 13:3; 1Tim. 4:14; 5:22; 2Tim. 1:6)
5. bir günahkarın daşqalaq edilməsində iştirak etmək (müq. et. Lev. 24:14)
6. əlini ağzına qoymaq, sükutu və ya etirazsız qəbulu bildirir (müq. et. Hak. 18:19; Əyy. 21:5; 29:9; 40:4; Mik. 7:16)
7. əlini öz başının üstünə qoymaq, kədəri/yası bildirir (2Şam. 13:19)
8. sağlamlıq, xoşbəxtlik və möminlik üçün xeyir-dua almaq (müq. et. Mat. 19:13,15; Mark 10:16)
9. fiziki şəfa ilə əlaqədar (müq. et. Mat. 8:3; 9:18,20; Mark 5:23; 6:5; 7:32; 8:23; 16:18; Luka 4:40; 13:13; Həv. 9:17; 28:8)
10. Müqəddəs Ruhu qəbul etmək (müq. et. Həv. 8:17-19; 9:17; 19:6, qeyd et: Qanun. 34:9)

Tarixən imanlılar cəmiyyətində rəhbərlərin təyin edilməsi üçün əsas götürülmüş mətnlərin arasındakı uyğunsuzluq təəccübləndiricidir (bax: Xüsusi mövzu: "Xidmətə təyin etmə").

1. Həv. 6:6-da yerli xidmətə təyin olunanların üzərinə əl qoyan, həvarilərdir.
2. Həv. 13:3-də müjdəçi xidmətinə təyin olunan Barnaba və Paulun üzərinə əl qoyan, peyğəmbərlər və müəllimlərdir.
3. 1Tim. 4:14-də Timoteyin çağırışı və təyin edilməsində yerli ağsaqqallar iştirak edirlər.
4. 2Tim. 1:6-da Timoteyin üzərinə Paul əl qoyur.

Bu müxtəliflik və qeyri-müəyyənlik I əsr imanlılar cəmiyyətində təşkilatçılığın əskikliyi göstərir. Erken imanlılar cəmiyyəti daha çox dinamik idi və imanlıların ruhani ənamlarından müntəzəm olaraq istifadə edirdi (müq. et. 1Kor. 12; 14). Əhdi-Cədid bir idarə modelini yaxud xidmətə təyin etmə qaydasını öyrətmək və ya müdafiə etmək üçün yazılmamışdır (Həv. 15-dəki müxtəlifliyə baxın). İmanlılar cəmiyyətinin təşkilat ənənələri vacibdir, lakin Müqəddəs Kitaba əsaslanmır. Rəhbərliyin möminliyi, idarə formasından qat-qat daha çox önəmlidir.

▣ **"sənə peyğəmbərlik sözü ilə verilən"** Bu aşağıdakı mənalara gələ bilər:

1. Timotey xidmətə təyin edildiyi vaxt ruhani ənamını almışdır (müq. et. 1Tim. 1:14)

2. peyğəmbərlik və əllərinin onun üzərinə qoyulması vasitəsilə ruhani ənamını almışdır (müq. et. 2Tim. 1:6)
3. peyğəmbərlər onun ənamını tanıyıb təsdiqləmiş, ağsaqqallar da onu xidmətə təyin etmişdir (müq. et. 1Tim. 1:18)

Məncə, 3-cü variant ən yaxşı cavabdır.

NASB, NKJV "presviteriya tərəfindən"
NRSV "ağsaqqallar şurası tərəfindən"
TEV "ağsaqqallar"
NJB, NIV "ağsaqqallar heyəti"

Bu mətnə görə bir az məyus olduğumu etiraf etməliyəm. Məsihcilərin "ruhanilər" və "dünyəvilər" olaraq iki hissəyə bölünməsinə teoloji baxımdan qərəzli yanaşıram. Bütün imanlıların yetkinliyə və xidmətə çağırılıb ənamlar aldıklarına inanıram (müq. et. Ef. 4:11-12). İmanlılar müqəddəs və xidmətçidirlər! Reformasiyanın "imanlının kahinliyi" anlayışı (ilk dəfə Martin Lüter tərəfindən səsləndirildi) Müqəddəs Kitabın bütün imanlıların kahinlər olaraq fəaliyyət göstərmələri barədəki təlimini əks etdirmir (müq. et. Çıx. 19:5-6; Say. 16:3). Müqəddəs Kitaba əsasən "imanlıların kahinliyi" olmalıdır!

Bununla belə, Allahın bəzi imanlıları cəmiyyəti idarə etməyə çağırıldığını anlayıram. Bundan şübhə yoxdur ki, bəziləri Allahın xalqını idarə etməyə, yol göstərməyə, həvəsləndirməyə, öyüd-nəsihət verməyə, təşkil etməyə çağırılıb bu iş üçün təchiz olunublar.

Lakin bu rəhbərlər xüsusi yaxud imtiyazlı imanlılar deyil, xidmətkar rəhbərlərdir (müq. et. Mat. 18:1-4; 20:20-28; 23:11). Müasir "rəsmi xidmət" ("ruhanilər") Müqəddəs Kitabın öyrətdiyi bir sıra həqiqətlərə zidd görünür.

1. bütün imanlılar xidmətçidir
2. bütün imanlılar xidmət üçün ənamlar alırlar

Əvvəllər ruhani bir ənama malik olan bir şəxsin qeyri-rəsmi təsdiqi üçün üzərinə əl qoyma adəti, adamın "elit" bir qrupa, "ruhanilər" sırasına qəbul edilməsinin rəsmi mərasiminə çevrilmişdir! Bu anlayışı dəyişdirmək, yenidən dəyərləndirmək, Müqəddəs Kitaba uyğun gəlməyən cəhətlərini aradan qaldırmaq lazımdır. Müasir məsihciliyin "elit" ənənələri üçün Müqəddəs Kitabda demək olar ki, heç əsas tapılmır. Bəs biz hansı səlahiyyətə əsaslanırıq? Əhdi-Cədidin açıq-aydın sözlərinə, yoxsa məzhəblərin ənənələrinə?

4:15
NASB "Bu şeylərə görə əziyyət çək"
NKJV "bu şeylər barədə düşün"
NRSV "bu şeyləri tətbiq et"
TEV "bu şeyləri tətbiq et"
NJB "Bunun üçün çalış"

Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Septuaqintada bu söz "dərin düşünmək" mənasında işlənirdi (müq. et. Yeş. 33:18; Həv. 4:25). Əhdi-Cədidə isə o, deyəsən, ciddi bir məşq mənasında işlənir.

NASB "bunlara aludə ol"
NKJV "özünü tamamilə bunlara həsr et"
NRSV, TEV "özünü bunlara həsr et"
NJB "məşğul ol"

Bu feil də indiki zaman əmr şəklindədir və hərfi mənası belədir: "özünü bu təlimlərin içində qoy". Bunlar sənin həyatında və xidmətində hər şeydən üstün olsun. Allahın həqiqəti həyatımızı formalaşdırmalıdır, belə ki, başqaları bizim daxilimizdə Məsihi görsünlər!

▣ **"sənin inkişafın hamıya aşkar olsun"** Yadda saxlayın ki, Timotey imanlılarla imansızların önündə elə yaşamalısınız ki, həyat tərziniz Müjdəyə və ya xidmətinə qarşı olan tənqid üçün fürsət verməsin (müq. et. 1Tim. 3:2,7,10; 5:7,8,14; 6:14). Yalançı müəllimlərdə bunun tam əksini görmək olar (müq. et. 2Tim. 2:16 və 3:9).

4:16 "Özünə və verdiyin təlimə diqqətli ol" Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Timotey ruhən yetkinləşməyə və ruhani qida almağa vaxt sərf etməlidir. Bu, müasir pastorlar üçün də çox mühüm bir ayədir (müq. et. 1Tim. 4:6; 7; 12).

▣ **"Bu işlərlə məşğul olmağa davam et"** Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Timotey imanda və səydə davam etməkdə nümunə olmalıdır, çünki, göründüyü kimi, yalançı müəllimlərlə davamçıları davam etməyiblər. Xilas bir dəfə iqrar yaxud tövbə etməklə deyil, tövbədə, imanda, möminlikdə davam etməklə olur. İnsanın imanda davam etməsi, həqiqətən xilas olduğunu göstərir! Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqi məsihçilikdə insanın başlanğıcı, həyat tərzı və sonu həyatı önəm daşıyır!

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDA DAVAM ETMƏK" (SPECIAL TOPIC: PERSEVERE)

Məsihçi həyatına dair Müqəddəs Kitaba əsaslanan doktrinlər, Şərq üçün səciyyəvi olan dialektik cütlərlə təqdim edildiyinə görə, çətin izah olunur (Bax: Xüsusi mövzu: "Şərqi ədəbiyyat" [Müqəddəs Kitabdakı paradokslar]). Bu cütdəki həqiqətlərin bir-birinə zidd olaraq görünməyinə baxmayaraq, bunların hər ikisi Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqətlərdir. Qərblı məsihçilər cütdəki həqiqətlərdən birini seçib o birinə əhəmiyyət verməməyə və ya onu inkar etməyə meyillidir. Bir misal yetirək.

- A. İmana gəlməkmı xilas gətirir, yoxsa özünü həyat boyu Məsihin şagirdi olmağa həsr etməkmı?
- B. Xilas, külli-ixtiyar Allahın lütfü və seçimi ilə, yoxsa insanın Allahın dəvətinə iman və tövbə ilə cavab verməsi ilə həyata keçir?
- C. Bir dəfə xilas qəbul edən insan onu itirə bilməzmi, yoxsa davamlı cəhd etməsi vacibdir?

İmanda davam etmə mövzusu imanlılar cəmiyyətinin tarixi boyunca mübahisələrə səbəb olmuşdur. Problem Əhdi-Cədidin təzadlı kimi görünən mətnlərindən başlayır:

- A. Əminlik haqqındakı mətnlər
 1. İsanın bəyanatları (Yəh. 6:37; 10:28-29)
 2. Paulun bəyanatları (Rom. 8:35-39; Ef. 1:13; 2:5,8-9; Fil. 1:6; 2:13; 2Sal. 3:3; 2Tim. 1:12; 4:18)
 3. Peterin bəyanatları (1Pet. 1:4-5)
- B. imanda davam etmənin vacibliyi barədəki mətnlər
 1. İsanın bəyanatları (Mat. 10:22; 13:1-9,24-30; 24:13; Mark 13:13; Yəh. 8:31; 15:4-10; Vəhy 2:7,17,26; 3:5,12,21)
 2. Paulun bəyanatları (Rom. 11:22; 1Kor. 15:2; 2Kor. 13:5; Qal. 1:6; 3:4; 5:4; 6:9; Fil. 2:12; 3:18-20; Kol. 1:23; 2Tim. 3:2)
 3. İbranilərə Məktubun müəllifinin bəyanatları (2:1; 3:6,14; 4:14; 6:11)
 4. Yəhyanın bəyanatları (1Yəh. 2:6; 2Yəh. 9)
 5. Atanın bəyanatı (Vəhy 21:7)

Müqəddəs Kitaba əsasən xilas Üçlükdə vahid olan külli-ixtiyar Allahın məhəbbətindən, mərhəmətindən və lütfündən qaynaqlanır. Ruhun təşəbbüsü olmadan heç kəs xilas ola bilməz (müq. et. Yəh. 6:44,65). Əvvəl Allah gəlib hər şeyi planlayır, amma insanların həm ilkin qərarla, həm də davamlı olaraq iman və tövbə ilə cavab verməsini də tələb edir. Allah bəşəriyyətlə əhd münasibətləri vasitəsilə işləyir. İmtiyazlar və məsuliyyətlər vardır!

Xilas bütün insanlara təklif olunur. İsanın ölümü günahlı məxluqların günah problemini həll etmişdir. Allah xilas yolunu açmışdır və İsada göstərdiyi məhəbbətinə Öz surətində yaratdığı hər kəsin cavab verməsini istəyir.

Bu mövzu haqqında kalvinist olmayan bir baxışdan daha çox oxumaq istəyirsinizsə, bu kitablara baxın (ingilis dilində):

1. Dale Moody, *The Word of Truth*, Eerdmans, 1981 (Deyl Mudi, "Həqiqət Kəlamı", ss. 348-365)
2. Howard Marshall, *Kept by the Power of God*, Bethany Fellowship, 1969 (Houard Marşal, "Allahın qüdrəti ilə qorunub saxlananlar")

3. Robert Shank, *Life in the Son*, Westcott, 1961 (Robert Şenk, "Oğuldakı həyat")

Müqəddəs Kitab bu mövzuda iki fərqli problemə toxunur: (1) xilas əminliyini bəhanə edərək səmərəsiz, xudbin həyat sürmək; (2) xidmət və şəxsi həyatda günahla mübarizə aparənları ruhlandırmaq. Problem ondan ibarətdir ki, yanlış qruplar yanlış təlimi yayır və Müqəddəs Kitabdan götürdükləri ayrı-ayrı mətnlər üzərində teoloji sistemləri qururlar. Bəzi məsihçilərin əminlik təliminə, bəzilərinin isə ciddi xəbərdarlıqlara ehtiyacları var! Siz hansı qrupdasınız?

▣ **"Çünki bunu etməklə həm özünü, həm də səni dinləyənləri xilas edəcəksən"** Bu 10-cu ayəyə və ya yalançı müəllimlərə aid ola bilər (müq. et. 1Tim. 2:15). Paul mükafatından məhrum olmamaq üçün özünü qorumağa çalışırdı (müq. et. 1Kor. 9:27).

Bax: 2Tim. 1:9, XÜSUSİ MÖVZU: "XİLAS (YUNANCA FEİL ZAMANLARI)".

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. O yalançı müəllimlər məsihçi idi? Onlar nə vaxtsa məsihçi olmuşdular?
2. Bəzi şeylərdən imtina və zahidlik imanlılar cəmiyyəti üçün niyə təhlükəlidir?
3. 10-cu ayənin mənası nədir? Axırda hər kəs xilas olacaqmı?
4. Timotey gəncliyinə görə nə etməli idi?

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 5

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Başqalarına qarşı öhdəliklər	Cəmiyyətin üzvləri ilə rəftar	Pastor və sürü	İmanlılara qarşı məsuliyyətlər	Pastor praktikası
5:1-2	5:1-2 Həqiqi dul qadınlara hörmət et	5:1-2	5:1-2	5:1-2 Dul qadınlar
5:3-16	5:3-16	5:3-8 5:9-16	5:3-8 5:9-10 5:11-16	5:3-8 5:9-16
5:17-23	Ağsaqqallara hörmət et 5:17-25	5:17-22 5:23	5:17-22 5:23	Ağsaqqallar 5:17-22 5:23
5:24-6:2a		5:24-6:2a	5:24-25	5:24-25

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- a. Bu məktubun geniş tarixi kontekstində yadda saxlamaq lazımdır ki, Paulun pastor məsləhətləri, yəqin ki, yalançı müəllimlərin hərəkətləri ilə əlaqəli olub:
 1. dul qadınlarla problemlər (1Tim. 5:3-16)
 2. ağsaqqallarla problemlər (1Tim. 5:17-25)
 3. qullarla problemlər (1Tim. 6:1-2a)
 4. yalançı müəllimlərlə problemlər (1Tim. 6:2b-10)
 - a. doktrin
 - b. var-dövlət
- b. Bu fəsildə iki fərqli mənada işlənən üç mühüm söz vardır:
 1. "ağsaqqal"
 - a. yaşlı kişi (1Tim. 5:1)
 - b. cəmiyyət rəhbəri (1Tim. 5:17)
 2. "dul qadın"
 - a. əri vəfat etmiş və cəmiyyətdən yardım alan qadın (1Tim. 5:3-8)
 - b. cəmiyyətin maaşla işlətdiyi xüsusi qadın işçilər (1Tim. 5:9-16)

3. "hörmət"

- a. ehtiram (1Tim. 5:3, 17)
- b. əmək haqqı (1Tim. 5:3, 17)
- c. hər ikisi

c. Bir anlamda 5-ci fəsil 3-cü fəslə bağlıdır. 1Tim. 5:17-dəki "ağsaqqallar" 1Tim. 3:1-dəki "nəzarətçilər"dir və 1Tim. 5:9-dəki dulların "siyahısı" 1Tim. 3:11-dəki "qadınlar"la əlaqəlidir.

Mən dərk edirəm ki, cəmiyyətin yardım etdiyi dul qadınlar (1Tim. 5:3-8) və cəmiyyətə xidmət göstərən dul qadınların fərqləndirilməsi bir az qəribə gələ bilər, amma mən aşağıdakı səbəblərə görə bu fikirdəyəm.

1. Dul qadın üçün qoyulan tələblər ciddidir (müq. et. 1Tim. 5:5,9-10). Məgər cəmiyyət yalnız xüsusi dul qadınlara yardım edirdi?
2. 1Tim. 5:9-dəki "dullar siyahısı" xüsusi dul qadınların siyahısına bənzəyir.
3. Bu "siyahı" (müq. et. 1Tim. 5:9) və ya 1Tim. 5:12-dəki "ilk söz" (hərfi tərcümədə "ilk iman") yenidən ələ getməmək vədi ilə kifayətlənmir. Məgər yenidən ələ getməkdə bir problem var? Yenidən ələ gedən dul qadının cəmiyyətdən yardımını kəsirdi, amma o, cəmiyyətdə maaşla xidmət edə bilərdi. Beləcə imanlılar cəmiyyəti ehtiyac içində olan şəxslərə yardım göstərir (əmək haqqı verir) və eyni zamanda xidmətlərindən faydalanırdı (digər qadınlara xidmət).
4. 1Tim. 5:17-dən başlayan "ağsaqqallar" mövzusunda söhbətə, cəmiyyət tərəfindən verilən maddi yardım da daxildir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:1-2

¹Ağsaqqalla sərt danışma, ona ata kimi, cavanlara isə qardaş kimi, ²ağbirçəklərə ana kimi, gənc qadınlara tamamilə saf ürəklə bir bacı kimi nəsihət ver.

5:1 "sərt danışma" Bu cümlə inkar ədatı ilə aorist məlum növ lazım şəklindədir ki, bu qrammatik forma adətən bir hərəkəti başlamamaq mənasını verir. Bu yunan sözü qüvvətlidir (yalnız burada işlənmişdir) və hərfi mənası "zərbə vurmaq"dır (müq. et. 1Tim. 3:13). Məsihiçilər başqa cür hərəkət etməli, həmişə məhəbbətlə və barışmaq məqsədilə davranmalıdırlar. Bu məsləhət Əhdi-Ətiqədə, Lev. 19:32-də yaşlı olanlara hörmət etmək nəsihətini əks etdirə bilər.

▣ **"Ağsaqqalla"** Bu söz (*presbuteros*) bu fəsildə iki mənada işlənir:

1. yaşlı kişi (1Tim. 5:1)
2. yerli ev cəmiyyətlərində rəhbərlik vəzifəsi (1Tim. 5:17; müq. et. 1Pet. 5:1,5)

XÜSUSİ MÖVZU: "AĞSAQQAL" (SPECIAL TOPIC: ELDER)

I. Əhdi-Ətiqədə işlənməsi

- A. "Mələk şurası"nı təşkil edən Allahın mələklərinə dair işlənən (BDB 278, KB 278, müq. et. Yeş. 24:23) bu söz Vəhy Kitabında da mələyə bənzər məxluqlara dair işlənir (müq. et. Vəhy 4:4, 10; 5:5,6,8,11,14; 7:11,13; 11:16; 14:3; 19:4).
- B. Əhdi-Ətiqədə qəbilə başçılarına dair işlənir (müq. et. Çıx. 3:16; Say. 11:16). Sonra Əhdi-Cədidə bu söz, yəhudilərin ali şurası Sinedrionu təşkil edən rəhbərləri bildirdi (müq. et. Mat. 21:23; 26:57). İsanın dövründə yetmiş nəfərdən ibarət olan bu şuranın başında pozğun kahinlər (yəni Harunun nəslindən olan deyil, romalı hökmdarlardan kahin vəzifəsini satın almış şəxslər) dururdu.

II. Əhdi-Cədidə işlənməsi

- A. Əhdi-Cədid imanlılar cəmiyyətinin yerli rəhbərlər mənasında. Üç sinonimdən biri (çoban [pastor], nəzarətçi, ağsaqqal; müq. et. Tit. 1:5,7; Həv. 20:17,28). Peter və Yəhya özlərinə "ağsaqqal" deyib rəhbər olduqlarını bildirirlər (müq. et. 1Pet. 5:1; 2Yəh. 1; 3Yəh. 1).
- B. 1Pet. 1:1 və 5-də "ağsaqqal" (*presbuteros*) sözü üstündə kəlmə oyunu vardır. Bu söz rəhbərlərə (1-ci ayə) və yaşlı adamlara (5-ci ayə) aid ola bilər. Peterin bu sözdən istifadə etməsi təəccüblüdür, çünki bu söz yəhudilərin qəbilə başçısını bildirir, yunan şəhər dövlətlərinin başçılarına isə "gözetçi" yaxud "nəzarətçi" (*episcopos*) deyilirdi. 1 Peterdə yəhudi olmayan imanlılara müraciətlə yəhudi sözləri işlədilir.
- Peter özünü "sizin kimi ağsaqqal" adlandırır – yunan dilində bu, "birgəlik, şəriklik" mənasına gələn *syn* sözününün *presbuteros* ("ağsaqqal") sözünə artırılmasıyla düzələn tək sözdür. Peter özünün həvari səlahiyyətindən danışmır (müq. et. 2Yəh. 1 – burada başqa bir həvari özünə "ağsaqqal" deyir), ancaq yerli rəhbərlərə nəsihət verir ("Sizə yalvarıram", indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır)
1. Məsihin nümunəsi
 2. ikinci gəlişinin yaxınlığı işığında müvafiq şəkildə davranmağa və yaşamağa çağırır.
- Erkən dövrdə imanlılar cəmiyyətlərinin maaşlı rəhbərlik xidməti yox idi. Hər yerli cəmiyyətdə Allahın verdiyi xidmət və rəhbərlik ənamları tanınırdı. Ənamın təsdiqlənməsi o dövrün mədəniyyətinə uyğun olaraq, ələlxüsus yəhudi mənşəli imanlılar cəmiyyətlərində, "yaşla gələn müdriklik"lə balanslaşdırılmalı idi. Buna görə də, Peter hər iki rəhbərlik növündən bəhs edir.
- Bir də "ağsaqqallar"ın cəm formada olduğuna diqqət yetirin. Bu (1) ev cəmiyyətlərinin rəhbərlərinə (müq. et. Həv. 20:17) və ya (2) rəhbərlərin müxtəlif ruhani ənamlarına (müq. et. Ef. 4:11) aid ola bilər (2-ci variantda xidmətin bütün imanlılara məxsus olduğu açıq bildirilir). Bu "kahinlər padşahlığı" anlayışı ilə paraleldir (müq. et. 1Pet. 2:5,9).
- C. imanlılar cəmiyyətində rəhbər olmayanlar daxil olmaqla yaşlı kişilərə dair işlənilir (müq. et. 1Tim. 5:1; Tit. 2:2).

XÜSUSİ MÖVZU: "İNSANIN YAŞLANMASI" (SPECIAL TOPIC: HUMAN AGING)

I. Giriş

- A. "Christian Life Commission" jurnalının ailənin gələcəyi mövzusunda L.D. Consonun (L. D. Johnson) "İbrani-məsihiç geriatriyası" məqaləsindən sitat (1973, s. 16):
- "Yaşlanma məsələsinə gəlicə sentimental danışığımızın əksi olan davranışımız onu göstərir ki, biz Müqəddəs Kitaba riayət etməkdənsə onu başqalarına məsləhət veririk. İnkişaf etmiş cəmiyyətlər arasında yaşlılara qarşı bizim qədər laqeyd yanaşan, yaqın ki, yoxdur. Biz gəncliyə sitayiş edirik. Biz gənclərə yemək verir, qayğı göstərir, həddən artıq qorumağa çalışır, nazları ilə oynayır, qıbtə edir, gənclər kimi olmağa cəhdlərimizdə özümüzü gülünc vəziyyətə qoyuruq. Ən kiçik yaşa – uşaqlığa və gəncliyə ən çox dəyər veririk.
- Lakin alt-üst olmuş, tərsinə çevrilmiş bu dəyərlər sisteminin ağılsızlığı bəllidir. Qərbdə hər altı nəfərdən birinin yaşı altmışdan yuxarıdır və bu nisbət get-gedə artır".
- B. Müxtəlif mədəniyyətlərdə insanlar öz qocaları ilə müxtəlif cür rəftar edirlər.
1. Şərqdə yaşlı adamlara ehtiram edilir, qayğı göstərilir.
 2. Amerikanın hinduları öz qocalarını ölümə qoyub gedirdilər.
- C. Müqəddəs Kitabın bəzi prinsipləri bizə bu barədə kömək edə bilər.

II. Müqəddəs Kitab mətnləri

A. Əhdi-Ətiq

1. Allah ilə bağlandığı əhdə sadıq qalmış insanın qocalığı, ilahi xeyir-duadır.
 - a. Sül. 16:31

- b. Yar. 15:15
 - c. Çıx. 20:12; Qanun. 6:2; 22:6-7; 25:15
 - d. Əyy. 5:17-26 (xüs. a. 26)
 - e. Zəb. 91:14-16
 - f. Zəb. 92:1-15 (xüs. a. 14-15)
2. Xeyir-dualı yaşın belə öz problemləri vardır
 - a. Vaiz 12:1-5-də qocalığın canlı təsviri verilir
 - b. İshaq zəif görürdü, Yar. 27:1
 - c. Yaqub zəif görürdü, Yar. 48:10
 - d. Eli zəif görürdü, 1Şam. 3:2
 - e. Barzillay zəif eşidir, zəif dad bilirdi, 2Şam. 19:31-35
 - f. Davudun qan dövrəni zəif idi, 1Pad. 1:1-4
 - g. Axiya zəif görürdü, 1Pad. 14:1
 3. Allah bizi əsla tərək etmir, hətta qocalığımızda belə bizimlə olur.
 - a. Zəb. 37:23-26
 - b. Zəb. 71:9,18
 - c. Zəb. 73:24
 4. Allahın xeyir-duasının bir əlaməti olan qocalığa hörmət etmək lazımdır.
 - a. Lev. 19:32
 - b. Rut 4:15
 - c. Sül. 23:22
 - d. Qocalığa qarşı hörmətsizlik mühakimə olunur.
 - (1) Qanun. 28:50
 - (2) 1Şam. 2:31-32
 - (3) Yeş. 3:5
 - (4) Mərs. 4:16; 5:12
 - e. Süleymanın Hikməti, 3:11; 2:10
 - f. Ben Siraxın hikməti (Ekkleziastikus) 8:6
 5. Xeyir-dualı qocalıqda hikmət və dərrakə vardır
 - a. 1Pad. 12:8
 - b. Əyy. 12:12,20
 - c. Əyy. 15:10
 - d. (Ekkleziastikus 25:6)
 - e. İstisnalar da vardır
 - (1) Əyy. 32:6-dan sonrakı ayələr
 - (2) Vaiz 4:13
 6. Hansı yaşlar qocalıq sayılır?
 - a. Lev. 27:1-8, 60 yaş
 - b. Zəb. 90:10, normal – 70, yaxşı – 80 yaş
 - c. Yeş. 65:20, 100 yaş
 - d. Ekkleziastikus 18:9 – 100 yaş
- B. Əhdi-Cədid – 1 Timotey
1. dul qadınların rolu, 5:3-dən sonrakı ayələr (ən az 60 yaşlı olan dul qadınlar imanlılar cəmiyyətində maaşla xidmət göstərirdi)
 2. yaşlı adamlara qarşı münasibət, 3:1-2
 3. imanlılar öz ailələrinə görə məsuliyyət daşıyırlar, 3:8

III. Praktiki məsləhətlər

- A. Qocalara hörmət etməyi uşaqlarınıza öyrədin (bir gün bu, özünüzlə lazım olacaq!)
- B. Ailənizin yaşlı üzvləri ilə əlaqə saxlamağı ailəcə planlaşdırıb həyata keçirin. Yaşlı qohumlarınızla tez-tez görüşün, əl-xüsüs bayramlarda, ən azından onlara məktub yazın.
- C. Yaşlı bir qonşuya baş çəkin və ya qocalar evini ziyarət edin. Qoca adamları və ya müəssisəni seçib müntəzəm olaraq ziyarət etməyə cəmiyyətinizi həvəsləndirin.
- D. Azyaşlı uşaqlarınızın doğma və ya ögey nənə-babaları ilə vaxt keçirmələrinə imkan verin.
- E. Cəmiyyətinizi "qocalar xidməti" yaratmağa həvəsləndirin. Bu xidməti idarə edəcək bir rəhbər təyin edin.
- F. Özünüzlə təqaüd üçün plan qurun və hazırlanın.

▣ **"ona ata kimi [nəsihət ver]"** Bu feil, indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Paul Timoteyi ev cəmiyyətlərindəki insanlarla ən yaxın ailə üzvləri kimi rəftar etməyə çağırır (müq. et. Mark 3:31-35). "Ata və analara" hörmət etmək nəsihəti On Əmri əks etdirə bilər (müq. et. 1Tim. 5:4).

5:2 "gənc qadınlara tamamilə saf ürəklə bir bacı kimi" (1) Timoteyin gənc yaşını və (2) yalançı müəllimlərin cinsi istismarını (müq. et. 2Tim. 3:6) nəzərə alan Paul, gənc qadınlara münasibətdə paklığı xüsusilə vurğulayırdı.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:3-8

³Həqiqi dul qadınlara hörmət et. ⁴Lakin əgər bir dul qadının uşaqları ya da nəvələri varsa, bunlar əvvəlcə öz ailələrinə yardım edərək möminliyi, yaşlı ailə üzvlərinə də haqqını verməyi öyrənsinlər. Çünki bu, Allahı razı salır. ⁵Həqiqətən, dul qalıb kimsəsiz olan qadın öz ümidini Allaha bağlamışdır, gecə-gündüz Ona yalvarmağa və dua etməyə davam edir. ⁶Keflə yaşayan dul qadınsa yaşadığı halda ölüdür. ⁷Nöqsansız olmaqları üçün bu əmrleri tapşır. ⁸Öz yaxınlarının, xüsusən, ailə üzvlərinin qayğısına qalmayan insan imanı inkar etmiş və imansızdan bətərdir.

5:3 "dul qadınlara hörmət et" 1Tim. 5:3 və 17-də "hörmət" sözü maaş ya da əmək haqqı mənasına gələ bilər. Cəmiyyət

1. ehtiyac içində olan dul qadınlara (müq. et. 1Tim. 5:3-8)
2. xüsusi qadın köməkçilərə (müq. et. 1Tim. 5:9-16)
3. ağsaqqallara (müq. et. 1Tim. 5:17-22) maddi yardım ya da maaş verir.

Göründüyü kimi, imanlılar cəmiyyəti, aşağıdakı Əhdi-Ətiqin və sinaqoqun adətini davam etdirərək (müq. et. Qanun. 24:17-22; Çıx. 22:22-24; Yeş. 1:17; Həv. 6:1 və s.; 9:39,41) dul qadınlara qayğısına qalırdı. Paul cəmiyyətin həqiqətən ehtiyac içində olanlara və ya yardım edəcək kimsəsi olmayan qadınlara yardım etməsi üçün çalışırdı (müq. et. 1Tim. 5:4,16). Yalançı müəllimlər dul qadınlardan istifadə edirdi (müq. et. 1Tim. 5:6,15). Paul cəmiyyəti həqiqi dul qadınlara yardım etməyə çağırır.

5:4 "əgər... varsa" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir (1Tim. 5:8-dəki kimi). Öz ailələrindən heç yardım görməyən ailələr də var idi (müq. et. 1Tim. 5:8,16).

▣ **"Çünki bu, Allahı razı salır"** Yəqin ki, "Ata-anana hörmət et" əmri (On Əmr, Çıx. 20:12) nəzərdə tutulur və bu vəziyyətdə dul anadan söhbət gedir. Əhdi-Ətiqdə Allah zəif, mülki hüquqlardan məhrum edilmiş gücsüz insanları müdafiə edir. Qanunun Təkrarı Kitabında "yetimin, dul qadının, qərbin" haqqını qorumağa çağırır (Yeremya Kitabında da təkrar olunur) burada da səslənir.

İmanlılar güclü ailə münasibətləri və məsuliyyətləri barədə YAHVE-nin kəlamı və iradəsinə ehtiram etməklə YAHVE-nin Özünə məhəbbət və hörmət göstərirlər.

5:5 "Həqiqətən, dul qalıb kimsəsiz olan qadın" Bu frazanın qrammatik quruluşu, 4:3 kimi nadirdir (sifət və feli sifət, müq. et. Tit. 1:15). Bu, Paulun Pastoral Məktublarını qələmə almış şəxsin ədəbi üslubu ola bilər. Paul öz

dövrünün məsihçilərinə imanlılar cəmiyyətindən yardım alacaq şəxslərin şərtlərini bildirir (ancaq bunlar, 1Tim. 5:9-da sözügedən "dullar siyahısına" yazılma şərtləri deyildir):

1. bitmiş zaman – tək yaşamış və yaşamaqda davam edir
2. bitmiş zaman – mömin bir qadın olmuş və olmaqda davam edir
3. bitmiş zaman – daim dua edərək dünyəvi zövqlərdən qaçmaqda davam edir

Xanna (Luka 2:37) və Tabita (Həv. 9:36; dul olduğu bildirilməsə də) bu tələblərə cavab verən qadınlar idi.

5:6

NASB	" Amma özünü əxlaqsız həzzə təslim edən [qadın] "
NKJV	" amma keflə yaşayan [qadın] "
NRSV	" kef üçün yaşayan "
TEV	" özünü kefə təslim edən [qadın] "
NJB	" yalnız kefini düşünən "

O mədəniyyətdə həmin ifadənin iki mənası ola bilər:

1. dul qadınlar dolanmaq üçün fahişəliklə məşğul olurdular
2. yalançı müəllimlərin cinsi istismarına məruz qalırdılar (müq. et. 2Tim. 3:5-7). Bu, çox ciddi bir xəbərdarlığa oxşayır (müq. et. 1Tim. 5:15). Yaq. 5:5-də eyni söz işlənmişdir.

▣ "**yaşadığı halda ölüdür**" Ruhani ölümdən söhbət gedir (bitmiş zaman məlum növ xəbər forması). Bu ayədə Efesdəki ev cəmiyyətlərindəki dul qadınlar təsvir olunurlar! Yalançı müəllimlər təkcə öz "övləmlərinə" deyil, həm də başqalarının ruhani "övləmlərinə" görə məsuliyyət daşıyırlar.

5:7

NASB	" Bu şeyləri buyur "
NKJV	" bu şeyləri əmr et "
NRSV	" bu əmrləri ver "
TEV	" onlara bu təlimatları ver "
NJB	" onlara bunu tapşır "

Bu söz, "ciddi hərbi əmr" mənasına gəlir (müq. et. 1Tim. 1:3,18; 4:11). Bunlar təkliflər yaxud seçim məsələsi deyil idi.

▣ "**Nöqsansız olmaqları üçün**" Ailələri sağ olan dul qadınların qohum-əqrəbalarından söhbət gedir. Bu, hər imanlı üçün qüvvədə olan bir tələbdir. Öz qohum-əqrəbasının, ələlxüsus ən yaxın ailə üzvlərinin ehtiyaclarını ödəməyə çalışmayan adam imanını inkar etmiş və cəmiyyətin nəzərində imansızdan da bətərdir (1Tim. 5:7,8). Bu, Mark 7:9-13-də İsanın öyrətdiyi təlimi əks etdirir. Göründüyü kimi, bu sözlər imanlı-imansız hər kəsin tənqidinə fürsət verməmək bərsindədir (müq. et. 1Tim. 3:2,7,10; 5:7; 6:14). Məsihçilər həmişə elə həyat sürməlidir ki, başqaları Məsihə cəlb olunub iman gətirsinlər. Burada mənfə şəkildə söylənən fikir 4-cü ayədə müsbət şəkildə ifadə olunmuşdur. Bax: 1Tim. 3:12, XÜSUSİ MÖVZU: "CƏMİYYƏTDƏ XİDMƏT EDƏN QADINLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ".

5:8 "qalmayan" Hərfi tərcümədə "qalmırsa". Bu, birinci sinif şərt cümləsidir və bəzi imanlıların öz ailələrinə etinasız yanaşdığını göstərir (müq. et. 1Tim. 5:4,16)

▣ "**imanı inkar etmiş və imansızdan bətərdir**" Məncə, burada insanın xilas deyil, cəmiyyətdə şəhadəti nəzərdə tutulur (müq. et. 1Tim. 5:7; 3:4-5). Hətta imansızlar belə öz ailələrinə kömək edirlər. Lakin digər mətnlərdə eyni söz ("inkar") Allahı tamamilə rədd etmək mənasında işlənir (müq. et. 2Tim. 2:12; Tit. 1:16; 2Pet. 2:1; Yəhd. 4). Bu kontekstdə bu fraza həmçinin "imandan dönən" yalançı müəllimlərin (müq. et. 1Tim. 1:19-20; 4:1-2; 6:9-10,20-21) və ya davamçıların (müq. et. 1Tim. 5:6,15) əməlləri ya da təlimləri ilə bağlı ola bilər. Bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (APHİSTƏMI)".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:9-16

⁹Qoy bir dul qadının adı dullar siyahısına bu şərtlə yazılsın: ən azı altmış yaşına çatmış, ərinə sadıq olmuş, ¹⁰etdiyi yaxşı işlərlə tanınmış olsun, məsələn, uşaqlar böyütmüş, qonaqpərvərlik göstərmiş, müqəddəslərin ayaqlarını yumaqla xidmət etmiş, əziyyət çəkənlərə yardım etmiş, hər cür xeyirli işlə məşğul bir şəxs olmalıdır. ¹¹Altmış yaşa çatmamış dul qadınları isə siyahıya yazma. Çünki cismani istəkləri Məsihə bağlılıqlarına qalib gələn kimi ərə getmək istəyərlər. ¹²Beləcə verdikləri ilk sözdən çıxdıqları üçün mühakiməyə məruz qalırlar. ¹³Eyni zamanda evdən evə gəzərək tənbelliyə öyrənərlər. Yalnız tənbellik deyil, lazım olmayan sözlər danışaraq qeybət edərlər, başqalarının işlərinə burunlarını soxarlar. ¹⁴Beləliklə, yaşa dolmamış dul qadınların ərə getməsinə, uşaq doğmasına, evini idarə etməsinə, düşməinə heç bir böhtan atmaq fürsətini verməməsinə istəyirəm. ¹⁵Artıq bəziləri azıb Şeytanın ardınca getmişdir. ¹⁶İmanlı bir qadının dul qadın yaxınları varsa, qoy onlara yardım etsin. İmanlılar cəmiyyəti belə yükün altına girməsin ki, həqiqi dul qadınlara yardım edə bilsin.

5:9 "Qoy bir dul qadının adı dullar siyahısına bu şərtlə yazılsın: ən azı altmış yaşına çatmış" Burada inkar ədati ilə indiki zaman məchul növ əmr şəklində feil işlənmişdir. Bu adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir. Burada biz xidmətçi komandasına daxil olan dul qadınların yaşı ilə bağlı bir şərti görürük. "Siyahı" olaraq tərcümə olunmuş söz, "registr" mənasını verən bir hüquqi termindir. Dullar siyahısı "dyakonisa" anlayışının (müq. et. 1Tim. 3:11; Rom. 16:1) sinonimi ola bilər. Lakin II əsrin əvvəllərinə aid olan "Həvarilərin qanunları"nda qadın xidmətçilərin üç növü sadalanmışdır: bakirələr, dyakonisalar və dullar.

NASB	"bir kişinin arvadı olmuş"
NASB	"və ancaq bir kişinin arvadı olduğu təqdirdə"
NRSV	"və yalnız bircə dəfə ərə getmiş"
TEV	"Bundan əlavə, yalnız bir dəfə ərə getmiş olmalıdır"
NJB	"yalnız bir əri olmuş"

Bu frazanın mənası barədə çoxlu mübahisələr aparılmışdır (müq. et. 1Tim. 3:1,12). Ancaq o aydındır ki, mənası nə olur-olsun, Efesdə və Kritdə olan imanlılar cəmiyyətləri üçün bu, çox ciddi bir məsələ idi (müq. et. 1Tim. 3:1,12; 5:9; Tit. 1:6). Möhkəm imanlı ailələr, yolunu azmış və qarışıq halda olan dünyada həmişə güclü şahidlər olmuşlar.

Daha ətraflı söhbət üçün bax: 3:2. 1Tim. 5:14-də gənc dul qadınlara təkrar ərə getmələri təşviq olunur. Bundan elə çıxır ki, yenidən evlənmək günah sayılmırdı (müq. et. Rom. 7:2-3; 1Kor. 7). Avropadakı Baptist məsihçiləri arasında bu "tək kişinin arvadı" (Azərbaycan dilinə tərcümədə "ərinə sadıq olmuş") frazası məsihçilərin (xüsusən pastorların) ikinci dəfə evlənməsinin qadağan olunması olaraq şərh olunmuşdur. Lakin Yaxın Şərqlə mədəniyyətində bu belə deyil idi. Bu fikir Əhdi-Cədidə deyil, erkən imanlılar cəmiyyətində artan zahidlikdən qaynaqlanır. Yunan düşüncəsi (bədənin şər olması) erkən imanlılar cəmiyyətlərinə mənfi təsir göstərmişdir.

5:10 "etdiyi yaxşı işlərlə tanınmış" 1Tim. 5:10-un qalan hissəsində beş konkret yaxşı iş sadalanmışdır (və hamısı birinci sinif şərt cümlələridir). Bax: 1Tim. 3:12, Xüsusi mövzu: "Cəmiyyətdə xidmət edən qadınların xüsusiyyətləri". Həmin yaxşı işlərin qadının yerli cəmiyyətdə gözlənilən rolunu əks etdirir.

▣ **"olmalıdır"** Hərfi tərcümədə "olsa". 1Tim. 5:10-da beş dənə birinci sinif şərt cümləsi sıra ilə verilir. Bu cümlələrdən hər biri, cəmiyyətin işə götürdüyü dul qadınlardan tələb olunan bir xüsusiyyəti bildirir.

▣ **"uşaqlar böyütmüş"** Bu o demək deyil ki, uşağı olmayan qadın xidmətə qəbul olunmamalıdır. Bu o deməkdir ki, qadının uşaqları olubsa, mömin olmalıdırlar. Möhkəm imanlı ailə həyatı dönə-dönə vurğulanır (müq. et. 3-cü fəsil).

▣ **"qonaqpərvərlik göstərmiş"** Hər kəsi evinə qonaq qəbul etməkdən söhbət getmir, amma səyahət edən məsihçi rəhbərləri evində qəbul etməkdən söhbət gedir.

▣ **"müqəddəslərin ayaqlarını yumaqla xidmət etmiş"** Bu, qonaq qəbul edən ailənin qulunun vəzifəsi idi. İsa da sağirdlərinə həlimlik öyrətmək üçün onların ayaqlarını yumuşdur (müq. et. Yəh. 13). Burada həmin fraza böyük

ehtimalla məcazi mənada həlim xidməti (və bəlkə də o mədəniyyətdə ev sahibəsindən gözlənən qonaqpərvərliyi) bildirir.

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏSLƏR" (SPECIAL TOPIC: SAINTS)

Bu yunanca sözlün ibrancə qarşılığı *kadoş* (İSİM, BDB 871; FEİL, BDB 872, KB 1066-1067; bax: Xüsusi mövzu: "Müqəddəs"), əsasən bir kəsi, bir şeyi və ya bir yeri YAHVE-nin müstəsna istifadəsi üçün ayırmaq mənasına gəlir. İsrail YAHVE-nin "müqəddəs xalqı" idi (müq. et. 1Pet. 2:9, - burada Çıx. 19:6-dan sitat gətirilir). YAHVE Öz təbiəti (əzəli və əbədi, yaranmamış Qüdsiyyət) və xasiyyəti (mənəvi kamillik) ilə insanlardan ayrılır. O, hər şeyin ölçüldüyü və mühakimə olunduğu standartdır. O hər şeyin fəvqündədir, Müqəddəs Olan, Müqəddəs Ötəkidir.

Allah insanları şeriklik (ünsiyyət) üçün yaratmışdır, lakin günaha batma (Yar. 3) səbəbindən Müqəddəs Allah və günahlı bəşəriyyət arasında münasibət pozulmuş, mənəvi əngəl meydana gəlmişdir. Allah şüurlu məxluqunu bərpa etməyi qərara almışdır; buna görə O Öz xalqını "müqəddəs" olmağa çağırır (müq. et. Lev. 11:44; 19:2; 20:7,26; 21:8). YAHVE-nin xalqı iman ilə Onunla ünsiyyətdə olaraq əhddə müqəddəs mövqeyə malikdirlər, lakin eyni zamanda onlar müqəddəs həyat sürməyə çağırılırlar (bax: Xüsusi mövzu: "Təqdis edilmə", müq. et. Mat. 5:48; Ef. 4:1,17; 5:2-3,15; 1Pet. 1:15).

Müqəddəs həyat mümkündür, çünki imanlılar (1) İsanın həyatı və (2) ağıllarında və ürəklərində Müqəddəs Ruhun yaşayıb işləməsi sayəsində tamamilə qəbul olunub bağışlanırlar. Bu, imanlıların paradoksal vəziyyəti ilə nəticələnir:

1. Məsihin onlara saydığı salehlik sayəsində müqəddəs olurlar (Rom. 4)
2. Ruhun hüzzuru sayəsində müqəddəs həyat sürməyə çağırılırlar (bax: Xüsusi mövzu: "Təqdis edilmə")

İmanlılar "müqəddəslər"dir (*hagioi*)

1. Müqəddəs Olanın iradəsinə görə (Ata, müq. et. Yəh. 6:29,40; 1Pet. 1:15-16)
2. Müqəddəs Oğulun işinə görə (İsa, müq. et. 2Kor. 5:21; 1Pet. 1:18-21)
3. Müqəddəs Ruhun onlarda yaşamasına görə (müq. et. Rom. 8:9-11,27)

Əhdi-Cədidə müqəddəslər həmişə CƏM FORMADA olur (yalnız Fil. 4:21-də bunun bir istisnası vardır, amma orada belə kontekstdə CƏM FORMA nəzərdə tutulur). Xilas olmaq, bir ailənin, bir bədənin, bir binanın hissəsi olmaq deməkdir! Müqəddəs Kitaba əsaslanan iman, insanın Müjdəni şəxsən qəbul etməsi ilə başlayır, lakin kollektiv şerikliklə nəticələnir. Hər birimizə ənam verilib (müq. et. 1Kor. 12:11) və ənamların məqsədi Məsihin Bədəninin – imanlılar cəmiyyətinin – sağlam olması, böyüyüb inkişafı etməsi və yaxşılığı üçündür (müq. et. 1Kor. 12:7). Biz xidmət etmək üçün xilas olmuşuq! Müqəddəslik bir ailəyə xas xüsusiyyətdir!

Bu, həm imanlıların adı (müq. et. Həv. 9:13,32,41; 26:10; Rom. 1:7; 1Kor. 1:2; 2Kor. 1:1; Ef. 1:1; Fil. 1:1; Kol. 1:2), həm də başqalarına xidmətin adı (müq. et. Rom. 12:13; 16:2; Ef. 1:15; Kol. 1:4; 1 Tim. 5:10; İbr. 6:10) olmuşdur. Paul Yerusəlimdəki "ana" cəmiyyətin yoxsulları üçün başqa millətlərdən olan imanlılar cəmiyyətlərindən xüsusi bir dəfəlik ianə toplamışdır (müq. et. Rom. 15:25-26; 1Kor. 16:1; 2Kor. 8:4; 9:1).

▣ **"əziyyət çəkənlərə yardım etmiş"** Burada yenə böyük ehtimalla imanlılara təsəlli vermək xidməti nəzərdə tutulur, amma əziyyət çəkən möhtac və itmiş qonşulardan bəhs olunduğu da istisna edilmir. Bu şərtlərdən hər biri, sözügedən yaşlı dul qadınların xidmətkar ürəyini göstərir.

5:11 "Altmış yaşa çatmamış dul qadınları isə siyahıya yazma. Çünki cismani istəkləri Məsihə bağlılıqlarına qalib gələn kimi ərə getmək istəyərlər" Müqəddəs Kitabın evlənmə barədə müsbət teologiyasını yadda saxlamaq lazımdır (müq. et. Yar. 1 və 2). Çox güman ki, bu fraza sözügedən dul qadınların ev cəmiyyəti köməkçiləri olduqları vaxt etdikləri əhdə bağlıdır (müq. et. 1Tim. 5:12). Burada nikahın özü pislənmir, ancaq Məsihin adına edilən əhdə əməl edilməməsi pislənir (və boşanma da pislənir).

5:12 "Beləcə... mühakiməyə məruz qalırlar" Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (King James Version, KJV) bu söz "damnation" ("məhkumiyət") olaraq tərcümə olunmuşdur (NKJF versiyasında işlənən "condemnation" sözü də eyni mənaya gəlir). "Məhkumiyət" yunanca *krino* sözünün qarşılığı olaraq həddən artıq şiddətlidir. Allaha edilən əhdlər çox ciddi bir məsələ idi (müq. et. Lev. 27 və Say. 30), lakin xilas məsələsi deyil idi.

NASB "onlar əvvəlki andlarını kənara qoyublar"
NKJV "onlar ilk imanlarını kənara atıblar"
NRSV "ilk andlarını pozmuş olduqları üçün"
TEV "Ona verdikləri əvvəlki vədi pozduqları üçün"
NJB "öz ilkin vədlərinə sədaqətsiz olduqları üçün"

İngilis dilinə adətən "faith" (iman, inam, dini etiqad), "trust" (etibar etmək, güvənmək) yaxud "believe" (iman etmək) olaraq tərcümə olunan yunanca *pistis* sözünün Əhdi-Ətiqdə sədaqət və ya etibarlılıq mənə çalarlığına malikdir. Burada bu söz məhz bu mənada – Məsihə xidmət edəcəyinə dair verilən vəd (hərfi tərcümədə "ilk iman") mənasında işlənmişdir.

5:13 "evdən evə gəzərək" Bəlkə bu dul qadınlar müxtəlif ev cəmiyyətlərinin üzvlərinə gündəlik qayğı göstərir və həftəlik ərzaq paylayırdı (sınaqoqlarda edildiyi kimi). Ehtimal ki, evdən evə gəzərək imanlılara baş çəkirdilər.

▣ **"qeybət edərlər, başqalarının işlərinə burunlarını soxarlar"** "Qeybət" sözü 3Yəh. 10-da bir cəmiyyət rəhbərinə qarşı saxta ittihamların irəli sürülməsi mənasında işlənir. Tit. 1:11-dən bəlli olur ki, əsl məsələ boş dediqoduda deyil, yalançı təlim yaymaqda idi!

"Başqalarının işlərinə burunlarını soxmaq" olaraq tərcümə olunmuş ikinci sözsə Həv. 19:19-da cadu və ya sehrbazlıq haqqında işlənmişdir.

▣ **"lazım olmayan sözlər danışaraq"** Pastoral Məktublar yalançı müəllimlərin gənc qadınları yoldan çıxarması fonunda yazıldığı üçün (müq. et. 2Tim. 3:5-7), ehtimal ki, onlar bir ev cəmiyyətindən digərinə və ya bir ailədən digərinə (müq. et. Tit. 1:11) yalançı təlimlər yayırdı. Buna görə Paul qadınların ev cəmiyyətlərində danışmasına (müq. et. 1Tim. 2:9-15) və cəmiyyət köməkçiləri olmasına icazə vermirdi.

5:14 "Beləliklə, yaşa dolmamış dul qadınların ərə getməsinə... istəyirəm" Evlənməyin və ya ərə getməyin (burada ikinci dəfə) pis bir şey olduğunu yaxud subay qalmağın daha ruhani olduğunu düşünmək yanlışdır (müq. et. 1Kor. 7:8,39-40). Ailə qurmaq, müqəddəs çağırışdır (müq. et. 1Tim. 2:15)

▣ **"düşməne heç bir böhtan atmaq fürsətini verməməsinə"** "Düşməne" sözü tək formada. Bu sözün aşağıdakı mənaları ola bilər:

1. Şeytan (müq. et. 1Tim. 5:15)
2. Məsihə və məsihçiliyə qarşı olan bütpərəst qonşular (NJB səhifəaltı qeydi, "İyeronimin Müqəddəs Kitab şərhində [*Jerome Biblical Commentary*], s. 356)
3. yalançı bir müəllim (müq. et. 2Tim. 3:6-7)

Əxlaqsızlıq etmiş dul qadınlar həm Şeytanın hücumuna, həm də xalqın (həm imanlılar, həm də imansızlar) tənqidinə fürsət vermişdilər.

"Fürsət" sözü, "əməliyyat bazası" mənasını verən hərbi termindir (müq. et. Rom. 7:8,11). Fiziki bədən şəər deyildir, ancaq sınağın müharibə meydanıdır. İnsanın cinsiyyəti problem deyildir. Problem ondan ibarətdir ki, insanlar Allahın ənamlarından sui-istifadə edirlər.

5:15 "Artıq bəziləri azıb Şeytanın ardınca getmişdir" Ehtimal ki, Timotey Paula konkret bir hadisədən danışmışdı (6-cı və ya 13-cü ayələrdə bəhs olunan dul qadın kimi). Yalançı müəllimlər öz təlimlərini yaymaq üçün bu gənc dul qadınlardan istifadə ediblər (bəzi kişilərdən də eynilə belə istifadə ediblər, müq. et. 1Tim. 1:20). O yalançı müəllimlərin fəaliyyətləri arxasında Şeytan dururdu. Bax: 1Tim. 3:6, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN".

5:16 "varsa" Bu, birinci sinif şərt cümləsidir. Paul məsihçi ailələrin öz öhdəliklərini yerinə yetirməsini istəyir (indiki zaman məlum növ əmr şəkli). Bundan əlavə, o, ailəsi olmayan qadınların yardımıla təmin olunmasını istəyir (müq. et. 1Tim. 5:4,8).

NASB "Əgər imanlı olan hər hansı qadın"
NKJV "Əgər hər hansı imanlı kişi və ya qadın"
NRSV "Əgər hər hansı imanlı qadın"
REV, REB "Lakin əgər hər hansı imanlı qadın"
NJB "Əgər imanlı bir qadın"

Burada fərqli mətn variantları olduğu aşkardır.

1. *pistē* – imanlı qadın, Ɑ, A, C, F, G, P əlyazmalarında
2. *pistos* – imanlı kişi, bəzi qədim latın və Vulqata əlyazmalarında, həmçinin Avqustinin istifadə etdiyi yunan mətnində
3. *pistos ē pistē* – imanlı kişi və qadın, D əlyazmasında və bir çox minuskullarda
4. *pistas* – imanlı qadınlar, bəzi qədim latın və Vulqata əlyazmalarında. UBS⁴ 1-ci variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

▣ **"İmanlılar cəmiyyəti"** Bax: 1Tim. 3:15-dəki qeyd və 1Tim. 3:5-dəki Xüsusi mövzu.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:17-22

¹⁷Cəmiyyəti yaxşı idarə edən ağsaqqallar, xüsusən, vəz və təlim işində zəhmət çəkənlər maddi və mənəvi cəhətdən təmin olunmağa layiq görülsün. ¹⁸Çünki Müqəddəs Yazıda belə deyilir: «Xırman çəkən öküzün ağzını bağlama» və «işçi öz haqqına layiqdir». ¹⁹İki yaxud üç şahid olmadıqda bir ağsaqqala qarşı olan ittihama əhəmiyyət vermə. ²⁰Günah işlədən ağsaqqalları hamının qarşısında məzəmmət et ki, digərləri də günah işlətməkdən qorxsun. ²¹Allahın, Məsih İsanın və seçilmiş mələklərin önündə sənin öhdənə qoyuram ki, ayrı-seçkilik salmadan, tərəfkeşlik etmədən bu təlimatlara riayət edəsən. ²²Hec kimin üzərinə tələsərək əl qoyma, başqalarının günahlarına şərik olma, özünü pak saxla.

5:17 "ağsaqqallar" "Ağsaqqal", (*presbuteros*) Əhdi-Ətiqin rəhbərlik termini idi, "nəzarətçi" (*episkopos*, müq. et. 1Tim. 3:1) isə yunan şəhər dövlətinin rəhbərlik termini idi. Bu iki söz Əhdi-Cədidə sinonim olaraq işlədilir (müq. et. Həv. 20:17, 28 və 1Pet. 5:1-2 – burada ağsaqqal deyildikdə pastorlar nəzərdə tutulur; həmçinin Tit. 1:5,7-də ağsaqqal və nəzarətçi eyni rəhbərə aiddir).

İmanlılar cəmiyyətinin "ilahi" idarə formasını müəyyən etmək üçün Əhdi-Cədidən istifadə etmək olmaz. Əhdi-Cədidə hər üç idarə forması əks olunur.

1. yepiskopal (Yaqubun avtoritar rəhbər olması)
2. presviterian (ağsaqqallar heyətinin seçilməsi)
3. konqreqatsionalist (cəmiyyətin səs verməsi)

Burada, Həv. 20:17-də və Tit. 1:5-də işlənən cəm forma ev cəmiyyətlərinə işarə edə bilər. Erkən imanlılar cəmiyyətinin III əsrə qədər kilsə binaları yox idi. Bütün imanlıların toplaşa biləcəyi qədər böyük bir ev yox idi, buna görə böyük şəhərlərdə müxtəlif məsihçilər öz evlərində cəmiyyətin toplantılarının keçirilməsinə imkan yaradırdı. Bu yanaşma həmçinin bütün imanlılar cəmiyyətinin birdən tutulub həbs edilməsinin qarşısını alırdı.

Bir neçə ev cəmiyyətinin rəhbərliyinin necə təşkil olunduğu tam aydın deyildir. İmanlılar cəmiyyəti böyüdükcə, təşkil olunmağa ehtiyac duyurdu. Cəmiyyətin idarə forması, rəhbərlərin mömin olması qədər mühüm deyildir.

3:10 "maddi və mənəvi cəhətdən təmin olunmağa layiq görülsün" Bu feil, indiki zaman məchul növ əmr şəklindədir. Hərfi tərcümədə "ikiqat hörmətə layiq görülsün". Burada maaşdan (müq. et. Qal. 6:6) ya da ehtiramdan (müq. et. 1Sal. 5:12-13) söhbət gedə bilər. 1Tim. 5:18-in kontekstində söhbətin maaşdan getdiyini görürük.

▣ **"xüsusən, vəz və təlim işində zəhmət çəkənlər"** Əhdi-Cədidə ağsaqqallar həmişə cəm formadadır. Bu, Efes kimi böyük şəhərlərdə bir neçə yerli cəmiyyətin mövcud olduğunu göstərir (müq. et. Həv. 20:17-dən sonrakı ayələr). Pastorlar vəz etməyi və təlim öyrətməyi bacarmalı idi (müq. et. 1Tim. 3:2; 2Tim. 2:24; Ef. 4:11).

Rəhbərlərin fərqli ruhani ənamları vardır. Hər rəhbər öz ənamına görə hərəkət etməli və başqa ənamlara malik olan məsihçilərin digər işlərlə məşğul olmasına imkan verməlidir. Bəzi imanlıların müxtəlif rəhbərlik ənamları var. Bir neçə sahədə fəaliyyət göstərən rəhbərlərə səyləri üçün mükafat vermək lazımdır və effektiv olmadıqları sahələrdə cəmiyyət onları qorunmalıdır. Biz Məsihin Bədəni olaraq üzvlərimizin ənamlarına görə sevinirik, amma həmçinin bir-birimizə ehtiyacımız olduğunu yadda saxlamalıyıq (müq. et. 1Kor. 12:7)!

5:18 "Çünki Müqəddəs Yazıda belə deyilir" Bu, Qan. 25:4-dən sitatdır. Burada həmçinin 1Kor. 9:6-7,14-də sitat gətirilmişdir. 1Tim. 5:18-in unikalığı ondadır ki, Əhdi-Ətiqdən olan sitat Luka 10:7-dən gətirilmiş sitata bərabər tutulur ("işçi öz haqqına layiqdir"). Bu, Paulun Əhdi-Ətiqin Allahdan ilham almış olduğuna inanmaqla yanaşı yeni meydana gələn Əhdi-Cədidin də Əhdi-Ətiqə bərabər bir Yazı olduğunu göstərir (Paulun Məktubları barədə Peterin dediyi sözə də diqqət yetirin, müq. et. 2Pet. 3:15-16).

Paulun maaşlı rəhbərlik anlayışını təsdiq etməsi çox maraqlıdır.

1. Yəhudi ənənəsinə görə o, öyrətdiyi şəxslərdən, adətən, pul almırdı (Filipidəki və Salonikdəki cəmiyyətlər istisna idi).
2. Yalançı müəllimlər Paulu tənqid etmək üçün bundan istifadə ediblər (Korində olduğu kimi, müq. et. 2Kor. 11:7-9; 12:13).
3. Güman ki, bu sözlərin yalançı müəllimlərin təlimi ilə bir əlaqəsi var idi, amma nə cür əlaqə olduğu dəqiq məlum deyildir.

5:19 "İki yaxud üç şahid olmadıqda bir ağsaqqala qarşı olan ittiham əhəmiyyət vermə" Bu cümlə inkar ədatı ilə indiki zaman qayıdış növ əmr şəklindədir ki, həmin qrammatik forma adətən "gedən prosesi dayandırmaq" üçün işləndir. Bu, yalançı müəllimlərin yaratdıqları təlatümü və irəli sürdüləri ittihamları əks etdirir. Anlayışın özü Musanın Yazılarından qaynaqlanır (müq. et. Say. 35:30; Qanun. 17:6; 19:15).

5:20 "Günah işlədən" Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Bu kontekstdə günah işlətməkdə davam edən rəhbərlərdən söhbət gedir (müq. et. 1Kor. 3:10-15). Tək günahdan söhbət getmir. Paul günah işlədən imanlılar barədə alınacaq tədbirlərdən Rom. 16:17-18; 1Kor. 5; Qal. 6:1-5; 1Sal. 5:14; 2Sal. 3:6-15; 1Tim. 1:20; 5:19-20; Tit. 3:10-11-də bəhs edir.

▣ **"hamının qarşısında məzəmmət et ki, digərləri də günah işlətməkdən qorxsun"** Görünür ki, burada bəzi ağsaqqallar tərəfindən digər ağsaqqalların və ya bütün cəmiyyətin qarşısında keçirilən tərbiyəvi tədbirlər (müq. et. Qal. 2:14; Yaq. 5:16) haqqında söhbət gedir. Həmin tədbirlər,

1. öz səlahiyyətlərindən kənara çıxan
2. yanlış təlim yayan
3. digər qeyri-münasib işlərlə məşğul olan ağsaqqallara qarşı alınmışdır.

"Məzəmmət" Pastoral Məktublarda tez-tez təkrar olunan bir sözdür (müq. et. 2Tim. 4:2; Tit. 1:9,13; 2:15).

"Digərləri" deyildikdə,

1. digər ev cəmiyyətləri
2. digər yerli rəhbərlər
3. digər imanlılar nəzərdə tutula bilər.

5:21 "Allahın, Məsih İsanın və seçilmiş mələklərin önündə sənin öhdənə qoyuram" Bu güclü anda Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə rast gəlinir (müq. et. 1Tim. 5:21; 6:13; 2Tim. 4:1; və əlaqəli mənada 2Tim. 2:14). Paul öyrətdiyi təlimlərin səlahiyyətinə və mənbəyinə ciddi yanaşırdı.

▣ **"seçilmiş mələklərin"** Müqəddəs Ruh əvəzinə seçilmiş mələklərin adının çəkildiyi bir az təəccüblüdür. Bu söz belə mənalarda işlənir:

1. Allahın seçilmiş xalqına xidmət edən, onun yanında olan mələklər (müq. et. Zəb. 138:1; 1Kor.4:9; Mat. 18:10; Luka 9:26; İbr. 1:14)
2. Allahın hüzurunda, taxtının yanında olan xüsusi mələklər (rabbiniq ədəbiyyatda Hüzurun yeddi mələyi). Bu, Şeytanın tam əksidir (müq. et. 1Tim. 5:15).

▣ **"ayrı-seçkilik salmadan, tərəfkeşlik etmədən bu təlimatlara riayət edəsən"** Timotey heç kimə qarşı xüsusi münasibət göstərməməli və deyilməməlidir! "Riayət" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü "qorumaq"dır. Allah bizi (müq. et. 2Sal. 3:2; Yəhd. 1:24) və mirasımızı (müq. et. 1Pet. 1:4-5) qoruduğu kimi, biz də Onun həqiqətini elə qoruralıyıq! Biz həmçinin özümüzü yalançı təlimlərdən qorunalıyıq (müq. et. 2Tim. 4:15; 2Pet. 3:17; 1Yəh. 5:21).

Əhddə olan qarşılıqlı öhdəliklərə diqqət yetirək: Allah bizi qoruyur. İmanlılar Onun həqiqətini və özlərini qorunmalıdırlar! Ehtimal ki, Timoteyə verilən bu əmr, özlərini elita sayan, xüsusi biliyə və ya azadlıqlara malik olduqlarını iddia edən yalançı müəllimlərin ayrı-seçkilik və tərəfkeşliyi ilə bağlıdır.

5:22 "Heç kimin üzərinə tələsərək əl qoyma" Bu ayədə bundan başqa indiki zaman məlum növ əmr şəklində olan üç feil işlənmişdir. Bunu iki cür izah etmək olar: (1) rəsmi vəzifəyə təyin etmə (müq. et. 1Tim. 3:10; 4:14) və ya (2) rəsmən kənarlaşdırılmış bir ağısaqqalın tövbə etməsi nəticəsində təkrar xidmətə təyin olunması (müq. et. 1Tim. 5:20). 2-ci variant 24 və 25-cə ayələrin kontekstinə və həmçinin yalançı müəllimlərin tarixi zəmininə daha uyğundur. Bax: 1Tim. 4:14, XÜSUSİ MÖVZU: "İNSANLARIN ÜZƏRİNƏ ƏL QOYMA".

▣ **"başqalarının günahlarına şərik olma"** Bu fraza, (1) rəsmi xidmətə həddən artıq tez təyin etmə (müq. et. 1Tim. 3:6) ya da (2) ağısaqqalların həddən artıq tez rəhbərliyə bərpa etmə mənasına gələ bilər. Yadda saxlayın ki, bu sözlər, imanlılar cəmiyyətlərinə daxil olan yalançı müəllimlərin fəaliyyətləri şəraitində yazılmışdır. Bəziləri bizim hərəkətlərimizi başqalarının səhvlərini təsdiqləməyimiz kimi şərh edə bilər (müq. et. 2Yəh. 11).

▣ **"özünü pak saxla"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir (müq. et. 1Tim. 4:12; 5:2). Günah

1. göstərilən münasibətdir
2. hərəkətdir
3. əlaqədir

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:23

²³**Yalnız su içməkdən vaz keç; mədəyə və tez-tez baş verən xəstəliklərinə görə bir az şərab da iç.**

5:23 "Yalnız su içməkdən vaz keç" Bunlar, mötərizə içində verilə biləcək, Timoteyə ayrıca söylənən sözlərdir (NET Müqəddəs Kitabı [NET Bible], s. 2182, №14). Feil, *mē* ədatı ilə indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir (bu forma adətən artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirir). Paul Timoteyə yalvarır ki, adi gündəlik fəaliyyətini dəyişdirsin. 1Tim. 5:22-də "özünü pak saxlamaq" əmri şərab içməklə pozulmaz! Çox vaxt Müqəddəs Yazıdan kənara çıxan məzhəblərin ənənələri ilə ehtiyatlı davranmaq lazımdır!

Görünür ki, Timotey şərabdan tamamilə imtina etmişdi. Paul az miqdarda şərabın cəmiyyət rəhbərinə zərər verməyəcəyini deyir. Yadda saxlamaq lazımdır ki, o dövrdə Aralıq dənizi ölkələrində şərab hər gün içilirdi. Bunun belə mənalara ola bilər: (1) suyu təmizləmək üçün onun içinə bir az şərab tök; yaxud (2) mədəni müalicə etmək üçün zaman-zaman bir az şərab iç. Problem şərabda deyil, günahlı insanların ondan sui-istifadə etməsindədir. Müqəddəs Kitab sərxoşluğa qarşıdır (müq. et. Sül. 23:29-35; Yeş. 5:11,22; 28:1-8), ancaq şərabdan tamamilə imtina etməyi əmr etmir (müq. et. 1Tim. 3:3,8). Günümüzdə və cəmiyyətimizdə yalnız Rom. 14:1-15:13; 1Kor. 8 və 10:23-33-də bəhs olunan ruhani anlayışlara görə alkoqoldan tamamilə imtina edə bilərik. Bununla belə, imanlılar zahidliyin hər formasına qarşı durmalıdırlar (müq. et. Kol. 2:20-23)! Bax: 1Tim. 3:3, Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Kitabda alkoqola və alkoqolizmə qarşı münasibət".

▣ **"mədəyə və tez-tez baş verən xəstəliklərinə görə"** Bu iki fraza ayrı-ayrı problemlərə, yoxsa tək problemə aiddir? Bu ayə Timoteyin fiziki cəhətdən zəif bir adam olduğunu bildirirmi? Timoteyin işi çətin və ağır idi. Əgər o fiziki cəhətdən də zəif olubsa, bu onun daha nümunəvi və şəərəfli bir şəxs olduğunu göstərir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 5:24-25

²⁴**Bəzi insanların günahları mühakiməyə düşəndən əvvəl də bəllidir, digərlərininki isə sonradan ortaya çıxar.** ²⁵**Beləcə yaxşı işlər də qabaqcadan bəllidir, bəlli olmayanlar da gizli qala bilməyəcək.**

5:24-25 Bu ayələr, 1Tim. 5:22-dəki xəbərdarlıqla əlaqəli ola bilər. Son nəticədə onları meyvələrindən tanıyacaqsınız (müq. et. Mat. 7). Bu kontekstdə Paul yalançı müəllimlər və həqiqi müəllimlərdən bəhs edir. Onlar təlimləri və həyat tərzləri (bəlli olan günahlar) və həmçinin hökm günündə ortaya çıxacaq olan digər günahları (bəlli olmayan gizli fikirlər və niyyətlər) ilə tanınarlar.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. 5-ci fəsildə bəhs olunan yerli imanlılar cəmiyyətində maaşlı vəzifələri sadalayın.
2. İmanlılar cəmiyyətindən pul alacaq həqiqi dul qadının xüsusiyyətlərini sadalayın.
3. 7,8 və 14-cü ayələr 1Tim. 3-lə necə əlaqəlidir?
4. 20-ci ayə 24-cü və 25-ci ayələrlə necə əlaqəlidir?
5. Müqəddəs Kitab alkoqoldan tamamilə imtina etməyi öyrədirmi?

PAULUN TİMOTHEYƏ BİRİNCİ MƏKTUBU 6

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Başqalarına qarşı öhdəliklər (5:1-6:2a)	Ağalara hörmət edin		İmanlılara qarşı məsuliyyətlər (5:1-6:2a)	Qullar
Yalançı təlim və həqiqi zənginlik 6:2b-10	6:1-2 Yanıma və tamahkarlıq	(5:1-6:2a) Son öyüdlər	Son təlimat və həqiqi zənginlik 6:2b-5	6:1-2a Həqiqi müəllim və yalançı müəllim 6:2b-10
İman uğrunda yaxşı mübarizə 6:11-16	6:3-10 Yaxşı əqidə	6:2b-10	Şəxsi təlimatlar	Timoteyin çağırışının xatırladılması 6:11-16
6:17-19	6:11-16 Varlılar üçün təlimatlar	6:11-16	6:11-16	Varlı məsihçilər 6:17-19
6:20-21a 6:21b	6:17-19 İmanı qoru	6:17-19	6:17-19	Son xəbərdarlıq və yekun 6:20-21
	6:20-21	6:20-21a 6:21b	6:20-21a 6:20b	

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüza, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

KONTEKSTƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Yalançı müəllimlər mövzusu geri qayıdır (müq. et. 1Tim. 1:3-11,19-20; 4:1-5; 6:3-11,17-19). Bu məktub bütünlükdə bidətçilərin doktrin və əxlaq məsələlərinə toxunur.
- B. 1-2-ci ayələr bir az yersiz görünə bilər, amma çox güman ki, bunlar da yalançı müəllimlərin məsihçi qulların yeni hüquqları və azadlıqları barədə təlimlərinə aiddir. Həm UBS⁴-də, həm də TEV-də məktubun bu hissəsi Paulun Timoteyə cəmiyyətin içindəki müxtəlif qruplarla necə rəftar etməsi haqqındakı təlimatlar olaraq təqdim olunur.
1. yaşlı kişilər və qadınlar (1Tim. 5:1-2)
 2. dul qadınlar (1Tim. 5:3-11)
 3. ağsaqqallar (1Tim. 5:17-25)
 4. qullar (1Tim. 6:1-2)

C. Təəccüblüdür ki, 1 Timotey şəxsi salamlarla yekunlaşmışdır. Paul Efesdə digər şəhərlərə nisbətən daha uzun müddət qalıb və müjdəçi fəaliyyətinin nəticələri daha səmərəli olub. Efesdə Timoteydən başqa çoxlu sadıq imanlıları tanıyırdı. Bəs niyə təkə Timoteyi salamlayıb?

Şübhəsiz ki, bu məktub ev cəmiyyətlərinin toplantısında bütün cəmiyyətə oxunmalı idi (1Tim. 6:21, "Sizə lütf olsun!"). Ancaq eyni zamanda bu, Paulun həvari nümayəndəsi olan Timoteyə şəxsi məktubu idi və konkret olaraq Timoteyə verdiyi məsləhətlər və təlimatlar da bu məktuba daxildir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 6:1-2

¹ Qul boyunduruğu altında olanların hamısı öz ağalarını tam hörmətə layiq saysınlar ki, Allahın adına və təliminə küfr söylənməsin. ² Ağaları iman etmiş olanlarsa qardaş olduğu üçün ağalarına xor baxmasınlar. Əksinə, onlara daha yaxşı qulluq etsinlər. Çünki bu qulluqdan faydalananlar sevdikləri imanlılardır. Bu şeyləri öyrət və nəsihət ver.

6:1 "Qul boyunduruğu altında olanların hamısı" Məsihçilik qulluğa qarşı mövqeyində öz dövrünün mədəniyyətinə uyğunlaşır. Roma dünyasının üçdə bir hissəsi qullardan ibarət idi. Müjdədə olan həqiqət, ədalət və Allah məhəbbəti zamanla qulluğun sona yetməsinə səbəb olmuşdur. Paul mədəniyyəti zor gücü ilə dəyişdirmək əvəzinə onu olduğu kimi qəbul etməyi uyğun görmüşdür (qadınların cəmiyyətdə rolları barədə tutduğu mövqe də eyni idi).

XÜSUSİ MÖVZU: "PAULUN QULLARA NƏSİHƏTLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: PAUL'S ADMONITIONS TO SLAVES)

1. Qane olun, lakin azad olmaq fürsəti düşəndə ondan istifadə edin (1Kor. 7:21-24).
2. Məsihdə nə qul, nə də azad vardır (Qal. 3:28; Kol. 3:11; müq. et. 1Kor. 12:13).
3. Rəbb üçün çalışın; O sizə mükafat verəcək (Ef. 6:5-9; Kol. 3:22-25; müq. et. 1Pet. 2:18-20).
4. Məsihdə qullar qardaş olar (1Tim. 6:2; Flm. 1:16-17).
5. Mömin qullar Allaha izzət gətirər (1Tim. 6:1; Tit. 2:9).

Paulun quldarlara nəsihəti:

Məsihçi qulların və quldarların bir Sahibi vardır; buna görə onlar bir-birinə hörmət göstərməlidirlər (Ef. 6:9; Kol. 4:1).

Quldarlıq I əsr dünyasının təməllərindən biri idi (patriarxal mədəniyyət olduğu kimi). Əhdi-Cədid bunlara meydan oxumur. Lakin Müjdənin həqiqətləri zamanla mədəniyyətin bu cəhətlərini dəyişdirmişdir.

▣ **"öz ağalarını tam hörmətə layiq saysınlar"** Göründüyü kimi, 1-ci ayə məsihçi olmayan ağaların qullarına, 2-ci ayə isə məsihçi ağaların qullarına aiddir. Məsihçi qul, imanlı və imansız ağalarla elə rəftar etməlidir ki, Allaha və İsa Məsihin Müjdəsinə şərəf gətirsin (müq. et. Ef. 6:6-7). 1-ci ayə 3:2;7;10; 5:7,8,14 və Tit. 2:5 ilə paraleldir: "tənqid üçün fürsət verməyin". Eyni fəsildə 1Tim. 6:14-ə də baxa bilərsiniz.

6:2 "Ağaları iman etmiş olanlarsa qardaş olduğu üçün ağalarına xor baxmasınlar" Hərfi tərcümədə "yuxarıdan baxmasınlar". Bu, inkar ədatı ilə indiki zaman məlum növ əmr şəklində olan, artıq gedən prosesin dayandırılmasını bildirən feil formasıdır. Bu cümlə onu öyrədir ki, biz imanlılar hər şeyi Məsihin uğrunda ən yüksək səviyyədə etməliyik (müq. et. 1Kor. 10:31; Ef. 6:6-7; Kol. 3:17; 1Pet. 4:11).

"Ağalar" olaraq tərcümə olunmuş söz, qayda olaraq quldar mənasında işlənən *kurios* (müq. et. Ef. 6:5,98; Kol. 3:22; 4:1) deyildir, *despotēs*-dir. Bu söz adətən Ata Allah və Oğul barədə işlənir, ancaq Pastoral Məktublarda dünyəvi quldarlar barədə də işlənir (müq. et. 1Tim. 6:1,2; 2Tim. 2:21; Tit. 2:9). Ehtimal ki, Paul bu məktubu başqa bir adama yazdırmışdır.

▣ **"Bu şeyləri öyrət və nəsihət ver"** Bu feillərin hər ikisi indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir və davamlılığı ifadə edir (müq. et. 1Tim. 4:11). Bu fraza əvvəlki nəsihəti tamamlaya bilər (müq. et. NASB, NKJV) yaxud sonrakını təqdim edə bilər (müq. et. NRSV, TEV, NJB).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 6:3-10

³Kim yad təlimlər yayıb Rəbbimiz İsa Məsihin sağlam sözləri ilə və möminliyə uyğun təlimlə razı deyilsə, ⁴o adam qürurlanıb heç bir şey dərk etmir, lakin mübahisə və sözlərin mənası barədə dava yaratmaq xəstəliyinə tutulub. Bunların nəticəsi paxıllıq, münafiqlik, böhtançılıq və bədgümanlıqdır; ⁵pozğun düşüncəli, həqiqətdən məhrum, möminliyi qazanc mənbəyi kimi zənn edən adamların fasiləsiz mübahisələridir. ⁶Əlindəki ilə kifayətlənərək mömin olmağa böyük qazanc mənbəyidir. ⁷Çünki dünyaya heç bir şey gətirməmişik və oradan heç bir şey də götürə bilmərik. ⁸Yeməyimiz və paltarımız varsa, bunlarla kifayətlənirik. ⁹Zəngin olmaq istəyənlərsə sınağa və tora düşürlər; insanı məhv və həlaka aparan bir çox axmaq və ziyanverici ehtiraslara batırlar. ¹⁰Çünki hər cür pisliyin kökü pulpərəstlikdir. Kimlərsə bu həvəslə imandan azıb öz-özlərinə sanki bıçaq soxmuş kimi çox əzab verdilər.

6:3 "deyilsə" Bu, 1Tim. 6:3-5-dəki ədəbi kontekstdə davam edən (deyilənin doğru olduğunu bildirən) birinci sinif şərt cümləsidir. Paulun təlimlərini rədd edən yalançı müəllimlər var idi (müq. et. 1Tim. 1:3-7; 4:1-3).

▣ **"yad təlimlər yayıb"** "Yad" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü *heteros* "başqa növdən olan" mənasına gəlir. Bu yalançı təlim, yəhudi qanunpərəstliyi ilə yunan fəlsəfəsindən ibarət idi (Kolosselilər və Efeslilərdə olduğu kimi).

▣ **"sağlam sözləri ilə... razı deyilsə"** 1Tim. 1:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"Rəbbimiz İsa Məsihin"** Paul, "sağlam sözlər" in ona həvalə edilən Məsihin təlimləri olduğunu deyir. Bu yalançı müəllimlər həm Məsihi, həm də həvarilərinin təlimlərini rədd edirlər.

▣ **"və möminliyə uyğun təlimlə"** 1Tim. 2:2-dəki qeydə baxın. Məsihin təlimlərinin məqsədi həmişə möminlik olmuşdur (müq. et. 1Tim. 3:16). Bu yalançı müəllimlər həqiqəti həyatdan, salehliyi təqdisdən, xəbər formasını (Müjdə həqiqəti) əmr şəklindən (Müjdəyə əsaslanan möminlik, 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın) ayırmağa çalışıblar. Bax: 2Tim. 2:21, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ MÜQƏDDƏSLİK/TƏQDİS EDİLMƏ".

6:4

NASB, NRSV "o qürurlanıb"

NKJV, NJB "o qürurludur"

TEV "qürurla doludur"

Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Sözlərin həqiqi mənası, qürur səbəbindən "tüstüdə gözünü görməmək"dir (müq. et. 1Tim. 3:6; 6:4; 2Tim. 3:4). Bax: 1Tim. 1:9, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

▣ **"lakin mübahisə və sözlərin mənası barədə dava yaratmaq xəstəliyinə tutulub"** Timoteyin yalançı müəllimlərin boş mübahisələrində iştirak etməməsinin vacibliyi dəfələrlə vurğulanır (müq. et. 1Tim. 1:3,4; 4:7; 2Tim. 2:14; 4:4; Tit. 1:14). Maraqlıdır, bu ayə bizə necə aid ola bilər?

Burada "xəstəlik" sözü məcazi mənada çox şiddətli arzu olaraq işlənmişdir. Bu yalançı müəllimlər möminliyə can atmırdı, ancaq gizli şeylər barədə ezoterik biliyi arzulayırdı. Onlar mübhəm doktrin məsələləri barədə mübahisə etmək istəyirdi və bu yalnız imanlıların arasına nifaq salıb dava yaradırdı.

Mən yaşlandıqca çox şey bilmədiyimi anlayıram və bu həqiqətə görə sevinirəm! Məsihciliyin əsas həqiqətləri aydındır və dəfələrlə təkrarlanır! Ancaq biz "hər şeyi" təfəssil bilməyə can atırıq və çətin, ikimənalı, apokaliptik, peyğəmbərlik mətnlərindən çıxardığımız ayrı-ayrı hissələrdən sanki bir "tor" toxuyaraq sistemli teologiyani yaratmağa çalışırıq. Biz Məsihlə münasibətimiz deyil, müfəssəl sistemlərimiz ilə fəxr edirik! Doqmatik sistemli ilahiyatçının dəvənin iynə gözündən keçməsi varlı adamdan da çətin ola bilər!!!

Aydın olan əsas həqiqətləri bəyan edək! Periferiyadakı təlimləri isə məhəbbətlə müzakirə edək! Hər kəsə qarşı lütfkar olaq! Yetkinləşdikcə daha az mühakimə edəcəyik və daha çox Məsihə bənzəyəcəyik.

6:5 "pozğun düşüncəli" Ya (1) bu mətn bütünlüklə yalançı müəllimlərə aiddir, ya da (2) ilk ayələr onlara aiddir, qalan hissəsi isə onların təlimlərinin yerli ev cəmiyyətlərində verdiyi nəticələrə aiddir (müq. et. Ariçea və Hatton, "Paulun Timoteyə və Titə Məktublarına dair sorğu kitabçası" [Arichea and Hatton, *A Handbook on Paul's Letters to Timothy and Titus*, UBS]). Məncə, burada bəhs olunan gənc dul qadınlar və bəlkə də bəzi qullar (müq. et. 1Tim. 6:1-2) yalançı müəllimlərin təlimlərini yayırdı (müq. et. "Müqəddəs Kitabın yeni beynəlxalq şərhində" [New Beynəlxalq Müqəddəs Kitaba əsaslanan Şərh, Cild 13] Qordon Fi, "Timoteyə Birinci və İkinci Məktublar və Titə Məktub" [Gordon Fee, *First and Second Timothy and Titus*]).

▣ **"həqiqətdən məhrum"** Son iki frazada bitmiş zaman məchul növ feli sifəti işlənib. Bu, kənar şəxs (bax: 1Tim. 3:6-dəki Xüsusi mövzu) tərəfindən insanın aqlında və ya ürəyində yaranan sabit bir vəziyyəti bildirir. Həmin şəxs, yəqin ki, şər olan şeytandır ki, həm yalanın, həm də dini mübahisələr və teoloji elitizmin atası odur. 1Tim. 2:4-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

NASB	"möminliyin qazanc mənbəyi olduğunu zənn edən"
NKJV	"möminliyin qazanc mənbəyi olduğunu zənn edən"
NRSV	"möminliyin qazanc mənbəyi olduğunu təsəvvür edən"
TEV	"Onlar elə bilirlər ki, din, varlaşmağın bir yoludur"
NJB	"dinin qazanc əldə etməyin bir yolu olduğunu təsəvvür edən"

Görünür ki, bu frazanın iki mənası ola bilər: (1) yalançı müəllimlər uğur və qazanc əldə etmə teologiyasını öyrədirdilər və ya (2) onlar təlimlərinə görə pul alırdılar (müq. et. Tit. 1:11; 2Pet. 2:3). 2-ci məna daha ağlabatandır.

Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (The King James Version) 1Tim. 6:5-in sonunda "belə adamlardan uzaq ol" frazası əlavə olunub, lakin bu variant yalnız V əsrə aid olan yunan unsial "D" əlyazmasında vardır. Daha qədim olan κ , A, D*, F və ya G əlyazmalarında bu variant yoxdur. UBS⁴ daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik). "Möminlik" barədə 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

6:6 "Əlindəki ilə kifayətlənərək" Bu o demək deyil ki, imanlı heç kimdən asılı olmamaqla qürurlanmalıdır. Burada bəhs olunan "kifayətlənmə", öz imkanlarına bel bağlamadan Məsih vasitəsilə Allaha güvənməkdən qaynaqlanan, vəziyyətlərdən və ya öz gücündən deyil, Müqəddəs Ruhdan irəli gəlir (müq. et. Fil. 4:11-13).

6:7 "Çünki dünyaya heç bir şey gətirməmişik" Burada Əhdi-Ətiqin bir neçə mətninə istinad edilmə ehtimalı vardır (müq. et. Əyy. 1:21; Zəb. 49:17; Vaiz 5:15). Bu, 1Tim. 6:6-dəki sözlərin səbəbini verir. 6-cı və 8-ci ayələr yunan stoik filosofların sözlərinə bənzəyir. Paul bu moralistlərlə tanış idi. Onun günahlar və fəzilətlər siyahılarının əksəriyyəti də bu yunan müəllimlərin siyahılarına bənzəyirdi. Bax: 1Tim. 1:15, Xüsusi mövzu: "Paulun *Kosmos* (dünya) sözünü işlətməsi".

KJV-də "Çünki" sözündən əvvəl "və bu yəqindir" ifadəsi əlavə olunmuşdur. Bu əlavə κ^2 və D² əlyazmalarında və həmçinin bəzi qədim latın, Vulqata və süryani versiyalarda vardır. D əlyazması və bəzi qədim latın, Vulqata və süryani versiyalarda "Çünki" sözündən əvvəl "həqiqətən" deyə əlavə olunmuşdur. UBS⁴ daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

6:8 İmanlılar Allahın onların gündəlik ehtiyaclarını təmin etməsi ilə kifayətlənməlidirlər (müq. et. Sül. 30:8; Mat. 6:11). 1Tim. 6:5-də "qazanc"dan danışan Paul, yalançı müəllimlərin acgözlülüyündən daha ətraflı bəhs edir (müq. et. 1Tim. 6:6-10 və 17-19).

XÜSUSİ MÖVZU: "VAR-DÖVLƏT" (SPECIAL TOPIC: WEALTH)

I. Bütün Əhdi-Ətiqin baxışı

- A. Allah hər şeyin sahibidir
1. Yaradılış 1-2
 2. 1 Salmələr 29:11
 3. Zəbur 24:1; 50:12; 89:11
 4. Yeşaya 66:2
- B. İnsanlar Allahın məqsədləri üçün özlərinə əmanət edilən maddi sərvətin idarəçiləridir
1. Qanunun Təkrarı 8:11-20
 2. Levililər 19:9-18
 3. Əyyub 31:16-33
 4. Yeşaya 58:6-11
- C. Maddi sərvət ibadətə bir hissəsidir
1. iki növ onda bir hissə
 - a. Say. 18:21-29; Qanun. 12:6-7; 14:22-27
 - b. Qanun. 14:28-29; 26:12-15
 2. Sül. 3:9
- D. Var-dövlət, Allahın əhdə sadıq qalan adama verdiyi ənam hesab olunur
1. Qanun. 27-28
 2. Sül. 3:10; 8:20-21; 10:22; 15:6
- E. Başqalarının hesabına varlanmaq barədə xəbərdarlıq
1. Sül. 21:6
 2. Yer. 5:26-29
 3. Huşə 12:6-8
 4. Mik. 6:9-12
- F. Var-dövlətin özü günah deyildir, ancaq üstün tutulduqda günah olur
1. Zəb. 52:7; 62:10; 73:3-9
 2. Sül. 11:28; 23:4-5; 27:24; 28:20-22
 3. Əyy. 31:24-28
- II. Süleymanın Məsələlərinin misilsiz baxışı
- A. Var-dövlət insanın sözləri ilə əlaqələndirilir
1. tənbellik pislənir – Sül. 6:6-11; 10:4-5,26; 12:24,27; 13:4; 15:19; 18:9; 19:15,24; 20:4, 13; 21:25; 22:13; 24:30-34; 26:13-16
 2. əmək ucaldılır – Sül. 12:11,14; 13:11
- B. Yoxsulluqla var-dövlət, salehliklə pisliliyi göstərməyə xidmət edir – Sül. 10:1 və s.; 11:27-28; 13:7; 15:16-17; 28:6,19-20
- C. Hikmət (Allahı və Kəlamını bilmək və bu biliklə yaşamaq) var-dövlətdən yaxşıdır – Sül. 3:13-15; 8:9-11,18-21; 13:18
- D. Xəbərdarlıqlar və nəsihətlər
1. xəbərdarlıqlar
 - a. başqa adamın borcuna zəmin durmaqdan özünüzü gözləyin (girov) – Sül. 6:1-5; 11:15; 17:18; 20:16; 22:26-27; 27:13
 - b. pis yollarla varlanmaqdan özünüzü gözləyin – Sül. 1:19; 10:2,15; 11:1; 13:11; 16:11; 20:10,23; 21:6; 22:16,22; 28:8
 - c. borc almaqdan özünüzü gözləyin – Sül. 22:7
 - d. gəldi-gedər var-dövlətdən özünüzü gözləyin – Sül. 23:4-5
 - e. var-dövlətin hökm günündə faydası olmayacaq – Sül. 11:4
 - f. var-dövlətin çoxlu "dostları" vardır – Sül. 14:20; 19:4
 2. nəsihətlər
 - a. əliaçıqlıq ucaldılır – Sül. 11:24-26; 14:31; 17:5; 19:17; 22:9,22-23; 23:10-11; 28:27
 - b. salehlik var-dövlətdən yaxşıdır – Sül. 16:8; 28:6,8,20-22
 - c. bolluq üçün deyil, ehtiyac üçün dua – Sül. 30:7-9

d. yoxsula verən, Allaha verir – Sül. 14:31

III. Əhdi-Cədidin baxışı

A. İsa

1. var-dövlət insanı Allaha və Allahın sərvətlərinə güvənməkdənsə özünə və öz sərvətinə güvənməsi üçün sınağa çəkir
 - a. Matta 6:24; 13:22; 19:23
 - b. Mark 10:23-31
 - c. Luka 12:15-21,33-34
 - d. Vəhy 3:17-19
2. Allah bizim maddi ehtiyaclarımızı ödəyəcək
 - a. Matta 6:19-34
 - b. Luka 12:29-32
3. əkmə biçmə ilə əlaqəlidir (həm ruhani, həm də maddi)
 - a. Mark 4:24
 - b. Luka 6:36-38
 - c. Matta 6:14; 18:35
4. tövbə var-dövlətə təsir edir
 - a. Luka 19:2-10
 - b. Levililər 5:16
5. iqtisadi istismar pislənir
 - a. Matta 23:25
 - b. Mark 12:38-40
6. axır zaman mühakiməsində insanın öz var-dövlətdən necə istifadə etməsi nəzərə alınacaq – Mat. 25:31-46

B. Paul

1. baxışı Süleymanın Məsəllərində olduğu kimi praktikidir (iş)
 - a. Efeslilər 4:28
 - b. 1 Saloniklilər 4:11-12
 - c. 2 Saloniklilər 3:8,11-12
 - d. 1 Timotey 5:8
2. baxışı İsanın kimi ruhanidir (hər şey gəl-di-gedərdir, qane olun)
 - a. 1 Timotey 6:6-10 (qane olmaq)
 - b. Filipililər 4:11-12 (qane olmaq)
 - c. İbranilər 13:5 (qane olmaq)
 - d. 1 Timotey 6:17-19 (əliaçıq olmaq və var-dövlətə deyil, Allaha güvənmək)
 - e. 1 Korinfililər 7:30-31 (hər şey keçib-gedir)

IV. Yekun

- A. Müqəddəs Kitabda var-dövlətə dair sistemətik teologiya yoxdur.
- B. Bu mövzuya dair həlledici mətn yoxdur, buna görə müxtəlif mətnləri nəzərə alaraq ümumi nəticəyə gəlmək lazımdır. Ayrı-ayrı mətnləri öz qənaətlərinizə görə şərh etməmək üçün ehtiyatlı olun.
- C. Hikmətli adamlar tərəfindən yazılmış olan Süleymanın Məsəlləri digər janrlardan fərqli baxışı təqdim edir. Süleymanın Məsəlləri fərd üzərində fokuslaşan praktiki kitabdır. Müqəddəs Yazının digər kitablarını balanslaşdırır və özü balanslaşdırılmalıdır (müq. et. Yer. 18:18).
- D. Bu gün bu kitabın var-dövlətə dair baxışını bütün Müqəddəs Kitabın işığında təhlil edilməlidir. Kapitalizm və ya sosializm yeganə bələdçimizdirsə, üstünlüklərimiz qarışır. Adamın niyə və necə uğur qazanması, nə qədər var-dövlət əldə etməsindən daha önəmlidir.
- E. Var-dövlətin artırılması həqiqi ibadət və məsuliyyətli idarəçiliklə müşayiət olunmalıdır (müq. et. 2Kor. 8-9).

6:9 "Zəngin olmaq istəyənlərsə sınağa... düşərlər" İmanlılar dünyəvi şeyləri, qüdrəti və şöhrəti əldə etməyi arzuladıqlarına görə başlarına çox dərd açırlar (müq. et. Sül. 23:4; 28:20; Mat. 6:19-34). "Sınaq" olaraq tərcümə olunmuş yunan sözü *peirasmōs*-dur.

XÜSUSİ MÖVZU: "SINAMAQ ÜÇÜN YUNAN SÖZLƏRİ VƏ MƏNA ÇALARLIQLARI" (SPECIAL TOPIC: GREEK TERMS FOR TESTING AND THEIR CONNOTATIONS)

Yunan dilində bir kəsi bir məqsədlə sınamaq mənə çalarını ifadə edə biləcək iki söz vardır.

1. *Dokimazō, Dokimion, Dokimasia*

Bu söz, metalların həqiqiliyinin od (bax: Xüsusi mövzu: "Od") ilə yoxlanması üçün işlənən sözdür (məcazi mənada bir insana aid işlənir). Od həqiqi metalı yandıra bilmir, metala qarışmış hər şeyi isə yandırır (beləcə metalı təmizləyir). Bu fiziki proses insanın Allah və/və ya Şeytan və/və ya başqa insanlar tərəfindən sınaqmasına dair güclü bir idiom olmuşdur. Bu söz yalnız müsbət mənada, qəbul etmək üçün sınamaq mənasında işlənir (bax: Xüsusi mövzu: "Allah xalqını sınayır [Əhdi-Ətiq]").

Əhdi-Cədidə aşağıdakıları sınamaq/yoxlamaq mənasında işlənir:

- a. öküzləri – Luka 14:19
- b. özümüzü – 1Kor. 11:28
- c. imanımızı – Yaq. 1:3
- d. hətta Allahı – İbr. 3:9

Bu sınaqların nəticələri müsbət sayılırdı (müq. et. Rom. 2:18; 14:22; 16:10; 2Kor. 10:18; 13:3,7; Fil. 2:27; 1Pet. 1:7), buna görə bu söz birinin sınaqı,

- a. layiq
- b. yaxşı
- c. səmimi
- d. dəyərli
- e. hörmətli olaraq təsdiq/qəbul edilməsini bildirir.

2. *Peirazō, Peirasmus*

Bu söz çox vaxt təqsir tapmaq, rədd etmək üçün yoxlamaq mənə çalarını ifadə edir. İsanın səhrada sınağa çəkilməsi ilə bağlı olaraq işlənir.

- a. İsanı tələyə salmaq cəhdlərini ifadə edir (müq. et. Mat. 4:1; 16:1; 19:3; 22:18, 35; Mark 1:13; Luka 4:2; İbr. 2:18).
- b. Bu söz (*peirazōn*) Mat. 4:3 və 1Sal. 3:5-də Şeytanın adı olaraq işlənir ("sınağaçəkən").
- c. Sözü işlənməsi
 - (1) İsanın "Allahı sınağa çəkməyin" xəbərdarlığında bu söz işlənmişdir (müq. et. Mat. 4:7; Luka 4:12, [və ya Məsihi, müq. et. 1Kor. 10:9]).
 - (2) Bundan əlavə, bir şeyi etməyə cəhd etmək və müvəffəq olmamaq mənasına gəlir (müq. et. İbr. 11:29).

Bu söz imanlıların sınaqları və əziyyətləri ilə bağlı olaraq işlənir (müq. et. 1Kor. 7:5; 10:9, 13; Qal. 6:1; 1Sal. 3:5; İbr. 2:18; Yaq. 1:2, 13, 14; 1Pet. 4:12; 2Pet 2:9).

▣ **"və tora"** Üç variant vardır.

1. "və tora" – ⱥ, A, D², H əlyazmaları
2. "və torlara" – 33 və 1175 minuskulları, Peşitta və qibtı versiyaları
3. "İblisin toruna" – D*, F, G əlyazmaları və qədim latın versiya. UBS⁴ 1-ci variantı "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik)..

▣ **"məhvə və həlaka"** Bu anlayışa Əhdi-Cədidin bir neçə yerində rast gəlinir (müq. et. Mat. 7:13; Rom. 9:22; Fil. 1:28; 3:19; 2Sal. 2:3; 2Pet. 2:1; 3:7; Vəhy 17:8-11). Məcəzi mənada fiziki həyatın kobud şəkildə dayandırılmasını bildirən bu söz "yox olma" teologiyasına uyğun gəlmir (Eduard Fadj, "Yandırır-yaxan od"

[E. Fudge, *The Fire That Consumes*] kitabında "yox olma" doktrinini aydın izah edir). Həmin teologiyaya görə ruhən həlak olanlar əbədiyyən Allahdan ayrı olmayacaq, amma nə vaxtsa tamamilə yox olacaqlar. Bu təlimin tərəfdarları bu sözləri həqiqi mənada anlaşırlar. Onların fikrincə, Allahın həlak olanları yox etməsi, əbədi oda qoymasından daha "humanist" hərəkət olacaq imiş. Lakin Mat. 25:46-da əbədi cənnəti təsvir edən söz (*aiōnion*) əbədi cəhənnəmi təsvir etmək üçün də işlənir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ" (*aiōnios*) (SPECIAL TOPIC: ETERNAL [*aiōnios*])

Robert B. Qirdelstoun "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*) kitabında "əbədi" sözü haqqında maraqlı bir şərh verir:

"Əhdi-Cədidə *aiōnios* sifəti əbədi həyatla bağlı olaraq qırx dəfədən artıq işlənir; həm indi bəxş edilmiş, həm də gələcəkdə bəxş ediləcəyi vəd olunan əbədi həyat. Bundan əlavə, bu söz Rom. 16:26-da Allahın sonsuz varlığı, İbr. 9:12 və 13:20-də Məsihin kəffarəsinin sonsuz qüvvəsi və Rom. 16:25, 2Tim. 1:9, Tit. 1:2-də keçmiş dövrlər ilə bağlı olaraq işlənir.

Bu söz Mat. 18:8, 25:41 və Yəhd. 1:7-də əbədi oda, Mat. 25:46-da əbədi cəzaya, Mark 3:29, İbr. 6:2-də əbədi məhkumiyyətə və 2Sal. 1:9-da əbədi həlakata dair işlənir. Bu ayələrdə həmin söz sonu bildirir və bu cəzalar verildəndən sonra nəyisə dəyişmək fürsətinin artıq qalmayacağı mənasına gəlir. Biz gələcək haqqında çox az bilirik, insanın həyatının əbədi mövcudluğunu müəyyən etməsi və əbədiliyin prizmasından nəzər salındıqda imansızlığın "mənəvi ağırlığı" haqqında təsəvvürümüz məhduddur. Bir yandan Allahın kəlamına bir şey artırmaq yanlışdırsa, digər yandan ondan bir şey götürmək də olmaz; əgər Müqəddəs Yazıda öyrədilən əbədi cəza təlimi bizə çox ağır gəlsə, biz səbirlə olmağa, Məsihdə olan Allah məhəbbətinə bağlı qalıb gözləməyə razı olmalıyıq və bu qaranlıq mövzuları dərk edə bilmədiyimizi etiraf etməliyik" (ss. 318-319).

6:10 "Çünki hər cür pisliyin kökü pulpərəstlikdir" Güman ki, bu, məşhur bir məsəl olub. Pulun özü problem deyildir. Problem pulpərəstlikdir! Yunan mətnində "kök" sözü artiklsizdir və bu o deməkdir ki, pulpərəstlik çoxlu problemlərdən biri idi (müq. et. 2Tim. 2:25-26; 3:2-5,7-9). Pul məqsəd deyil, vasitədir. Pul bir tanrıya çevrilə bilər (mamon, müq. et. Mat. 6:24; Luka 16:9-13).

NASB tərcüməsində, habelə NKJV və NRSV-də, yunan mübaligəsi ("bütün pislərlərin kökü") bir qədər yumşaldılır: "cür" sözü əlavə olunur (NKJV və NRSV-də "növləri"). Pul, yeganə sınaq deyildir (müq. et. Kol. 3:5), amma çox böyük bir sınaqdır (müq. et. 1Tim. 3:3).

▣ **"Kimlərsə bu həvəslə imandan azıb"** Burada "iman" xilas yoxsa mömin həyat tərzini bildirir? Yalançı müəllimlərdən bəhs edən bu kontekstdə onların imandan azıb başqalarına təsir etməyə çalışdıqları nəzərdə tutulur (müq. et. Mark 13:22). Tamahkarlıq və maddi sui-istifadə (və həmçinin cinsi istismar və xüsusi bilik və ya dərrakə iddiaları) yalançı müəllimlərə xas olan xüsusiyyətlərdir. Pul üstün mövqe tutanda bir tanrıya çevrilir. NASB versiyasında Mat. 6:24-dəki "Mamon" sözü böyük hərflə yazılıb, çünki Suriyada bir "pul tanrısı"nın adı olaraq başa düşülür. Pulpərəstlik bütperəstlik şəklini ala bilər və istər dünyada, istərsə axirətdə fəlakətlərə səbəb ola bilər (müq. et. 1Tim. 4:1; 5:8; 2Tim. 2:25-26; Tit. 1:16).

Yolunu azmış yalançı müəllimlər və aldadılmış imanlılar arasındakı fərqi görmək çətindir. Onların baxışları, düşüncələri və hərəkətləri çox vaxt eyni olur. İnsanın ürəyindən yalnız Allah xəbərdardır və son qərarı O verəcək. Mat. 7-də ("Onları bəhrələrindən tanıyacaqsınız") və 13-də (Toxum məsəli) İsanın təlimləri bizim sisteməlik teologiyalarımıza uyğun gəlmir. Bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (*APHISTĒMI*)".

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 6:11-16

¹¹Amma sən, ey Allah adamı, bu şeylərdən qaç. Salehliyin, möminliyin, imanın, məhəbbətin, dözümlü, həlimliyin ardınca get. ¹²İman uğrunda yaxşı mübarizə apar. Əbədi həyatı bərk tut; bunun üçün çağırıldın və yaxşı əqidəni bir çox şahid qarşısında iqrar etdin. ¹³Hər şeyə həyat verən Allahın və Ponti Pilatın önündə öz yaxşı əqidəsinə şəhadət edən Məsih İsanın hüsurunda sənə tapşırıram ki, ¹⁴Rəbbimiz İsa Məsihin zühurunadək Allahın əmrinə ləkəsiz və nöqsansız riayət et. ¹⁵Allah Onu Öz vaxtında zahir edəcək. O, bəxtiyarlıq mənbəyi olan tək Hökmdar, şahların Şahı və ağaların Ağasıdır. ¹⁶Yeganə ölməzliyə malik olan,

əlçatmaz nurda yaşayan Odur. Onu insanlardan heç kəs görməyib və görə də bilməz. Ona izzət və əbədi qüdrət olsun. Amin.

6:11 "bu şeylərdən qaç" Timoteyə 1Tim. 6:3-10-da bəhs olunan şeylərdən (bitməz-tükənməz mübahisələrdən və pulpərəstlikdən) qaçmaq əmr olunur (indiki zaman məlum növ əmr şəkli, müq. et. 2Tim. 2:22). Bu, 1Tim. 5:1-6:2a-da sadalanmış, onun vəz edib öyrətməli olduğu şeylərin əksi idi (müq. et. 1Tim. 6:2b). Məsihiçilikdə ilkin qərar önəmli olduğu kimi, davamlı seçimlər də önəmlidir!

NASB, NRSV

TEV "sən Allah adamı"

NKJV "ey Allah adamı"

NJB "özünü Allaha həsr etmiş bir nəfər kimi"

Əhdi-Ətiqdə bu, hörmətli bir titullar idi və Musa (Qanun. 33:1; Yeşua 14:6), İlyas, Elişa, Şamuel, Davud və naməlum peyğəmbərlər (1Şam. 2:27; 1Pad. 12:22; 13:1) "Allah adamı" olaraq adlandırılıblar. 2Tim. 3:16,17-də isə Allahın kəlamını qəbul edən bütün imanlılara "Allah adamı" deyilir. Yalançı müəllimlər Allahın kəlamını qəbul etmirlər və Allah adamları deyildir.

▣ **"ardınca get"** Bu feil də indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir və davamlı bir əmrdir. Birinci əmr ("qaç") mənfidir, ikinci əmrsə ("ardınca gəl") müsbətdir. Hər ikisi sağlam təlim və insanın saleh olması üçün son dərəcə mühümdür.

▣ **"Salehliyin"** Yəqin ki, burada bu söz Rom. 4-də bəhs olunan "sayılan (hüquqi) salehliyi" deyil, müqəddəs həyatı (müq. et. Yaq. 3:13-18) bildirir. Rom. 1-8 (təlimin xülasəsi) Məsihdə olan vəzifəmizdən (saleh sayılma) bəhs edir. Pastoral Məktublar (yalançı təlimin əleyhinə yazılmış məktublar) malik olduğumuz salehliyi qorumaqdan bəhs edir (təqdis edilmə, 2Tim. 2:21-dəki Xüsusi mövzuya baxın).

"Salehlik" haqqında bax: Tit. 2:12-dəki Xüsusi mövzu: "Salehlik".

Məsihə bənzəyən xüsusiyyətlərin siyahısı, yalançı müəllimlərin həyat tərzinin tam əksidir. Onları bəhrələrindən tanıya bilərsiniz (müq. et. Mat. 7).

▣ **"möminliyin"** Bu, tez-tez təkrarlanan mövzudur (müq. et. 1Tim. 3:10; 4:7-8; 6:3,5-6; 2Tim. 3:5, bax: 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzu). Əbədi (1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın) həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır. Allahı tanımaq, Allah kimi olmaq (olmağı arzulamaq) (müq. et. Mat. 5:48).

NASB, NJB "davam gətirmənin"

NKJV "səbrin"

NRSV, TEV "dözümün"

Yunanca *hupomonē* sözünün ingilis dilinə bir neçə mümkün tərcümə variantı vardır. Bauer, Arndt, Qingriç və Dankerin "Yunanca-İngiliscə Əhdi-Cədid lüğəti"ndə (Bauer, Arndt, Gingrich and Danker, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*) bildirdiklərinə görə, bu söz zəhmət və əziyyət çəkməkdə davam etmək mənasına gəlir (s. 846). Timotey (1) problemlərə; (2) problemlərə səbəb olan şəxslərə; (3) problemlərdən əziyyət çəkən şəxslərə dözümlə yanaşmalı idi. 1Tim. 4:16-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"həlimliyin"** Timotey nəinki dözməkdə davam etməli idi, həm də bunu sadıq, sevən, həlim bir ruhla etməli idi (müq. et. 1Tim. 3:3; 2Tim. 2:25; Tit. 3:3; Qal. 6:1; Yaq. 1:21; 3:13,17; 1Pet. 2:18; 3:4).

6:12 "İman uğrunda yaxşı mübarizə apar" Bu, indiki zaman qayıdış növ (deponent) əmr şəklidir. Burada eyni kökdən meydana gəlmiş feil və ismin işlənməsi idman metaforasını (müq. et. 1Tim. 1:18; İbr. 12:1-3) və ya hərbi metaforanı (müq. et. Ef. 6:10-18) qüvvətləndirməyə xidmət edir (Paul həmçinin "yaxşı mübarizə apardı", müq. et. 2Tim. 4:7). İngiliscə "agony" ("iztirab") sözü bu metaforadan törəmişdir.

▣ **"Əbədi həyatı bərk tut"** Bu, aorist qayıdış növ əmr şəklidir (müq. et. 1Tim. 6:19). Qalib gələn idmançının aldığı çələngi tutması obrazına əsaslanan bu metafora, insanın imanda ilkin cavab verməli (müq. et. 1Tim. 6:12b) və sonra cavab verməyi davam etdirməli olduğunu göstərir. Sonrakı fraza Allahın qoruyucu qüdrəti göstərir (müq. et. 1Tim. 6:12c). Xilasın bu cəhətləri paradoks olsa da, həqiqətdir! Əbədi həyat, Müjdənin verdiyi ümidin tamamlanmasıdır (izzətlənmə, müq. et. Rom. 8:30).

▣ **"bunun üçün çağırıldın"** İnsanı seçən və qoruyan Allahın qüdrəti bu cür vurğulanarkən (müq. et. 1Kor. 1:9), bizim hər gün imanla cavab verməyimizin vacibliyi də qeyd olunmalıdır. Əvvəlcədən təyin olunma və imanda davam etmə, bir medalın iki üzüdür.

XÜSUSİ MÖVZU: "SEÇİLMƏ/ƏVVƏLCƏDƏN TƏYİN EDİLMƏ VƏ TEOLOJİ BALANSIN VACİBLİYİ" (SPECIAL TOPIC: ELECTION/PREDESTINATION AND THE NEED FOR A THEOLOGICAL BALANCE)

Seçilmə heyvətəmiz doktrindir. Ancaq o bizi tərəfgirliyə yönəltməməlidir, başqalarının xilas olması üçün bir kanal, bir alət, bir vasitəçi olmağa çağırılmalıdır! Əhdi-Ətiqdə bu söz başlıca olaraq "xidmət üçün seçilmə", Əhdi-Cədidə isə "xilas üçün seçilmə" (və xilasın nəticəsi olaraq xidmət) mənasında işlənmişdir. Müqəddəs Kitab, Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı zahiri ziddiyyəti heç vaxt həll etmir, lakin bunların ikisini də təsdiqləyir! Rom. 9-da Allahın külli-ixtiyar seçimi və Rom. 10-da insanların cavan verməsinin vacibliyi (müq. et. Rom. 10:11,13) Müqəddəs Kitabdakı bu təzadı yaxşı nümayiş etdirir.

Bu teoloji təzadın açarını Ef. 1:4-də tapmaq olar. İsa, Allahın seçdiyi adamdır və İsada hamı potensial olaraq seçilmişdir (Karl Bart [Karl Barth]). İsa, Allahın günaha batmış bəşəriyyətə "bəli" cavabıdır (Karl Bart [Karl Barth]). Ef. 1:4 həmçinin əvvəlcədən təyin olunmanın məqsədinin cənnət deyil, müqəddəslik (Məsihə bənzərlik) olduğunu təsdiq etməklə məsələni aydınlaşdırmaqda kömək edir. Bizi çox vaxt Müjdənin faydaları cəlb edir, məsuliyyətlərinə isə ciddi yanaşmırıq! Allahın çağırışı (seçimi) həm bu ani həyata, həm də əbədiyyətə aiddir!

Doktrinlər ayrı-ayrılıqda, əlaqəsiz həqiqətlər kimi deyil, digər həqiqətlərlə əlaqəli olaraq verilir. Bir ulduz və çoxlu ulduzlardan ibarət olan bir bürc arasındakı fərq bunun yaxşı bir analogiyası ola bilər. Allah həqiqəti qərbi deyil, şərq janrlarda təqdim edir. Doktrinal həqiqətlərin dialektik (paradoks) cütlərdən qaynaqlanan təzadları aradan götürməməliyik:

1. Əvvəlcədən təyin olunma – insanın azad iradəsi
2. Xilasa əminlik – imanda davam etmənin vacibliyi
3. İlk günah – iradədən irəli gələn günah
4. Günahsız yaşamaq (kamilliyə çağırış) – günahı azaltmaq
5. İlk saleh sayılma və təqdis edilmə – tədrici təqdis edilmə
6. Məsihçi azadlığı – məsihçi məsuliyyəti
7. Allahın hər şeyin fəvqündə olması – Allahın hər şeyin daxilində olması
8. Allahı tanımanın qeyri-mümkün olması – Allahın Müqəddəs Yazıda tanıma bilməsi
9. Allahın Padşahlığının gəlmiş olması – hələ gələcəkdə tamamlanacağı
10. Tövbənin Allahdan bəxş olunması – tövbənin insandan tələb olunan cavab olması
11. İsanın ilahiliyi – İsanın bəşəriyyəti
12. İsanın Ataya bərabər olması – İsanın Ataya tabe olması

Teologiyada "əhd" anlayışı, Allahın tam ixtiyarını (O həmişə başladıcı və aparıcıdır) və insanın ilkin və davamlı olaraq tövbə və imanla cavab verməsinin vacibliyini birləşdirir (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21). Müqəddəs Yazıdan sübut üçün istifadə edərək paradoksun bir tərəfini vurğulamaq və başqasını qiymətdən salmaqdan özünüzü gözləyin! Yalnız sevdiniz doktrini və ya teoloji sistemi təsdiqləməkdən özünüzü gözləyin!

▣ **"yaxşı əqidəni... iqrar etdin"** Bu, öz imanını insanların qarşısında iqrar etmək və ya günahını etiraf etmək (müq. et. 1Yəh. 1:9) mənasına gələn *homologeō* sözüdür. Görünür ki, burada Timoteyin öz imanını insanların

qarşısında iqrar etdiyi vəftizindən bəhs olunur. Erkən imanlıların iman iqrarı "İsa Rəbdir" (müq. et. Rom. 10:9-13) olub və onlar bu sözləri tez-tez təkrar ediblər. Bu qısa cümlə İsanın bəşəri və ilahi təbiətini, Xilaskar olduğunu və ucaldığını bildirirdi (müq. et. Fil. 2:6-11).

XÜSUSİ MÖVZU: "İQRAR/ETİRAF" (SPECIAL TOPIC: CONFESSION/PROFESSION)

A. Yunan dilində "iqrar" və "etiraf" üçün eyni yunan kökü işlənir – *homologeō/exomologō*. Bu mürəkkəb söz "eyni" mənasına gələn *homo* və "söyləmək" mənasına gələn *legō*, yaxud "-dan/-dən" mənasına gələn *ex* sözlərindən ibarət idi. Əsas mənası "eyni şeyi söyləmək", "razılaşmaq"dır. Yunan SÖZÖNÜ, *ex*, bu sözə artırıldıqda "xalqın qarşısında bəyan etmək" mənasını verir.

B. Bu sözlər belə tərcümə oluna bilər:

1. tərifləmək
2. razılaşmaq
3. elan etmək (müq. et. Mat. 7:23)
4. iqrar etmək (müq. et. İbr. 4:14; 10:23)

C. Bu sözlər bir-birinə zidd görünən iki mənada işlənir

1. həmd etmək (Allaha)
2. günahı öz boynuna almaq

Ola bilsin, bunlarda insanın Allahın müqəddəsliyi və özünün günahkarlığı barədəki hissləri əks olunur. Bu həqiqətlərdən birini qəbul edən, hər ikisini mütləq qəbul edəcəkdir.

D. Bu sözün Əhdi-Cədidəki mənaları:

1. vəd etmək (müq. et. Mat. 14:7; Həv. 7:17)
2. bir şeyə razı olmaq (müq. et. Yəh. 1:20; Luka 22:6; Həv. 24:14; İbr. 11:13)
3. həmd etmək (müq. et. Mat. 11:25; Luka 10:21; Rom. 14:11; 15:9; İbr. 13:15).
4. razılaşmaq
 - a. bir şəxs ilə (müq. et. Mat. 10:32; Luka 12:8; Yəh. 9:22; 12:42; Rom. 10:9; Fil. 2:11; 1Yəh. 2:23; Vəhy 3:5)
 - b. bir həqiqət ilə (müq. et. Həv. 23:8; 1Yəh. 4:2)
5. xalqın qarşısında bəyan etmək (hüquqi məna zamanla dini iqrara çevrilib, müq. et. Həv. 24:14; 1Tim. 6:13)
 - a. təqsiri boynuna almayaraq (müq. et. 1Tim. 6:12; İbr. 10:23)
 - b. təqsiri boynuna alaraq (müq. et. Mat. 3:6; Həv. 19:18; İbr. 4:14; Yaq. 5:16; 1Yəh. 1:9)

▣ **"bir çox şahid qarşısında"** Bu frazanın belə mənaları ola bilər

1. Timoteyin rəsmi vəzifəyə təyin edilməsi (müq. et. 1Tim. 5:14; 2Tim. 1:6)
2. yerli imanlılar cəmiyyəti qarşısında iman iqrarı (müq. et. Həv. 16:1-2)
3. daha böyük ehtimalla, onun vəftizi.

6:13 "Allahın... hüzurunda sənə tapşırıram ki" 13-16-cı ayələr yunanca mətnə bir cümlədir. Timotey İsanı çox insanın qarşısında iqrar etdiyi kimi (müq. et. Mat. 10:32-33), Paul da Allahın hüzurunda ona tapşırıqlar verir (müq. et. 1Tim. 5:21; 2Tim. 4:1).

Pastoral Məktublarda Paul Timoteyə tez-tez nəyisə "tapşırır" ya da əmr edir. Bəzən bu əmrlər Timoteyin özünə aiddir (müq. et. 1Tim. 1:3,18; 4:11; 5:21; 6:13; 2Tim. 4:1) və bəzən onun başqalarına nəyisə tapşırmasını əmr edir (müq. et. 1Tim. 5:7,21; 6:17; 2Tim. 2:14).

"Sənə" əvəzliyi, 1Tim. 6:14-dəki "riayət etmək" infinitivinə bağlıdır. Bəzi əlyazmalarda bu əvəzlik 1Tim. 6:13-də "tapşırıram" feilinə bağlanmışdır (κ², A, D, H əlyazmaları). κ*, F və G əlyazmalarında bu əvəzlik tamamilə

buraxılmışdır. UBS⁴ hansı variantın orijinal olması barədə qərar verə bilmir. Əlbəttə ki, yunanca mətn variantlarının böyük əksəriyyəti kimi bu variantlar da 13-16-cı ayələrdə yer alan uzun cümlənin mənasına təsir etmir.

▣ **"Hər şeyə həyat verən"** Allah bütün canlıların həyat mənbəyidir (müq. et. 1Tim. 6:16; 1:17; 2Tim. 1:10). Ondən ayrı həyat yoxdur. Əhdi-Ətiqdə ibrancə "olmaq" feilinin bir forması olan "YAHVE" adı (müq. et. Çıx. 3:14), məhz bu anlayış üzərində kəlmə oyununa əsaslanır. Allah, fiziki və əbədi həyatı verməyə və davam etdirməyə qadir olan yeganə varlıqdır.

Bu sözün eyni zamanda həm (1) həyat vermək (müq. et. 1Şam. 2:6; 1Tim. 6:13), həm də (2) həyatı davam etdirmək (müq. et. Hak. 8:19; 1Şam. 27:9,11; 1Pad. 21:31; Luka 17:33; Həv. 7:19) mənə çalarlıqları vardır. YAHVE Məsih vasitəsilə bunların hər ikisini edir.

▣ **"və Ponti Pilatın önündə öz yaxşı əqidəsinə şəhadət edən Məsih İsanın"** İsa "Sadiq Şahid" (müq. et. Vəhy 1:5; 3:14) olaraq adlandırılır. "Önündə" (*enōpion*) sözünün mənası (1) "qarşısında" və ya (2) "zamanında" ola bilər. Buna görə bu İsanın bir şahid olaraq bütün həyatını və ya məhkəmələrini (müq. et. Mat. 27:2; Yəh. 18:33-37) bildirə bilər.

6:14 "əmrinə ləkəsiz və nöqsansız riayət et" Bu, 1Tim. 6:11 və 12-yə aid ola bilər. Timotey, yalnız müəllimlərdən fərqli olaraq, itaətkar və pak həyat sürməli idi. 1Tim. 3:2-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"zühurudək"** 2Tim. 1:10 və Tit. 2:11-də bu söz (*epiphaneia*) İsanın birinci gəlişinə aiddir, burada və həmçinin 2Sal. 2:8; 2Tim. 4:1,8; Tit. 2:13-də isə İsanın ikinci gəlişinə dair işlənir. Məsihin ikinci gəlişi məsihçiləri müqəddəs həyat sürməyə həmişə ruhlandırır. Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

6:15 "Allah Onu Öz vaxtında zahir edəcək" Eyni fraza 1Tim. 2:6 və Tit. 1:3-də İsanın birinci gəlişini bildirir. Məsihin birinci və ikinci gəlişi barədə Ata Allahın biliyi və bu iki gəlişi idarə etməsi barədə söhbət gedir (müq. et. Mat. 24:36; Həv. 1:7). "İyeronimin Müqəddəs Kitab şərhində" (*The Jerome Biblical Commentary*, s. 357) 1Tim. 6:15-16-nın məsihçi bir ilahidən sitat olduğu güman edilir (müq. et. 1Tim. 1:17; 3:16; 2Tim. 2:11-13).

▣ **"O, bəxtiyarlıq mənbəyi olan tək Hökmdar, şahların Şahı və ağaların Ağasıdır"** Bu dua 1Tim. 1:17-yə bənzəyir. Bu ifadələr əvvəllər Ata Allaha dair işləndiyi kimi, bu kontekstdə də Ona dair işlənmişdir:

1. "bəxtiyarlıq mənbəyi" (1Tim. 1:1)
2. "tək Hökmdar" (1Tim. 1:17; müq. et. Ekkleziastikus 46:5)
3. "Ağaların Ağası" (Qanun. 10:17; Zəb. 136:3)

"Şahların Şahı" adı "ağaların Ağası" ilə paraleldir və Vəhy 17:14; 19:16-da İsa haqqında işlənmişdir. Əvvəllər Mesopotamiya padşahlarına dair işlənən bu titullar, Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə yəhudilər tərəfindən qəbul olunub YAHVE-yə dair işlənməyə başlamışdır.

6:16 "Yeganə ölməzliyə malik olan" Bu, alfa prefiksi artırılmış "ölüm" sözüdür (müq. et. 1Kor. 15:53-54). Göründüyü kimi, Əhdi-Ətiqdəki "YAHVE" adının təməl mənası budur: əbədi yaşayan yeganə Şəxs (müq. et. Çıx. 3:14-16). Təkallahlılığa diqqət yetirin (1Tim. 2:5-dəki Xüsusi mövzuya baxın): "yeganə... malik olan". Həyatın yeganə mənbəyi YAHVE-dir və başqası yoxdur!

▣ **"əlçatmaz nurda yaşayan"** Rəbbilər "izzət buludu"nu *Shekinah* ("Şekina"; ibrancə "sakin olmaq, məskən salmaq") adlandırır ("davamlı olaraq məskən salmaq" mənasında; müq. et. Çıx. 24:17; 23:20).

▣ **"Onu insanlardan heç kəs görməyib və görə də bilməz"** Əhdi-Ətiqdə Allahın müqəddəsliyi o qədər ehtişamlı idi ki, heç bir günahkar insan Allahı görüb sağ qala bilməzdi (müq. et. Yar. 16:13; 32:30; Çıx. 20:19; 33:18-20; Hak. 6:22-23; 13:22; Yeş. 6:5; Yəh. 6:46; 1Yəh. 4:12). Əhdi-Cədidə imanlılar Onu İsada həqiqətən görüblər (müq. et. 1Yəh. 1:18; 6:46) və bir gün şəxsən üz-üzə görəcəklər (müq. et. Mat. 5:8; İbr. 12:14; Vəhy 22:40).

▣ **"Ona izzət və əbədi qüdrət olsun"** Paul tez-tez qəfildən Ata Allaha həmd oxuyur (müq. et. 1Tim. 1:17). Ata, Oğul vasitəsilə kainatı yaradır, Özünü tanıdır, insanları xilas edir və mühakimə edir. Lakin əbədi Padşahlıq Oğul vasitəsilə Ataya məxsusdur (müq. et. Dan. 7:13; 1Kor. 15:25-28).

▣ **"Amin"** Bu ibrani idiomu təsdiqləmə mənasını daşıyır.

XÜSUSİ MÖVZU: "AMİN" (SPECIAL TOPIC: AMEN)

I. ƏHDI-ƏTIQ

A. "Amin" sözünün kökündən belə ibrani sözləri meydana gəlmişdir:

1. "həqiqət" (*emeth*, ["emet"] BDB 49)
2. "doğruluq, düzgünlük" (*emun, emunah*, BDB 53)
3. "iman" və ya "sədaqət"
4. "inam" (*amn*, BDB 52)

B. Sözün etimologiyası adamın sabit fiziki vəziyyətini bildirirdi. Onun ziddi sabitsiz, ayağı sürüşən (müq. et. Zəb. 35:6; 40:2; 73:18; Yer. 23:12) və ya büdrəyən (müq. et. Zəb. 73:2) adamdır. Sözün bu hərfi mənası ilə yanaşı zamanla sadıq, etimada layiq, vəfalı, etibarlı (müq. et. Hab. 2:4) kimi məcazi mənaları da əmələ gəlmişdir.

C. sözün konkret kontekstlərdə daşdığı mənalar (Bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət")

1. sütün, 2Pad. 18:16 (1Tim. 3:15)
2. əminlik, Çıx. 17:12
3. möhkəmlik, Çıx. 17:12
4. sabitlik, Yeş. 33:6
5. doğru, 1Pad. 10:6; 17:24; 22:16; Sül. 12:22
6. möhkəm, 2Saln. 20:20; Yeş. 7:9
7. etibarlı (Tövrat), Zəb. 119:43,142,151,160

D. Əhdi-Ətiqdə fəal iman üçün daha iki ibrani sözü işlənir.

1. *bathach* ("batax"; BDB 105), bel bağlamaq, güvənmək
2. *yra* ("yıra"; BDB 431), qorxu, ehtiram, sitayiş (müq. et. Yar. 22:12)

E. İnam və ya etibarlılıq mənasında bu söz liturgiyada bəyanatın doğru və ya etibarlı olduğunu təsdiqləmək məqsədilə işlənməyə başlamışdır (müq. et. Say. 5:22; Qanun. 27:15-26; 1Pad. 1:36; 1Saln. 16:36; Neh. 5:13; 8:6; Zəb. 41:13; 72:19; 89:52; 106:48; Yer. 11:5; 28:6).

F. Bu sözün teoloji əsası insanın sədaqəti deyil, YAHVE-nin sədaqətidir (müq. et. Çıx. 34:6; Qanun. 32:4; Zəb. 108:4; 115:1; 117:2; 138:2). Günaha batmış insanların yeganə ümidi YAHVE-nin mərhəməti, sədaqəti və Onun vədlərinin etibarlılığıdır. YAHVE-ni tanıyanlar Ona bənzəməlidirlər (müq. et. Hab. 2:4). Müqəddəs Kitab Allahın insanlarda olan surətini bərpa etməsinin tarixi və təsviridir (müq. et. Yar. 1:26-27). Xilas insanların Allahla sıx ünsiyyətdə olma qabiliyyətini bərpa edir. Biz buna görə yaranmışıq.

II. ƏHDI-CƏDİD

A. "Amin" sözü Əhdi-Cədidə tez-tez liturgiyada bəyanatlara cavabən işlənir (müq. et. 1Kor. 14:16; Vəhy 1:7; 5:14; 7:12).

B. Bu söz Əhdi-Cədidə duaların sonunda tez-tez işlənir (müq. et. Rom. 1:25; 9:5; 11:36; 16:27; Qal. 1:5; 6:18; Ef. 3:21; Fil. 4:20; 2Sal. 3:18; 1Tim. 1:17; 6:16; 2Tim. 4:18).

C. İsa yeganə şəxsdir ki, bu sözü (Yəhya Müjdesində 25 dəfə – Yəh. 1:51; 3:3,5,11; və s.) mühüm sözlərindən əvvəl işlətməmişdir (müq. et. Luka 4:24; 12:37; 18:17,29; 21:32; 23:43).

D. Vəhy 3:14-də bu söz İsanın adı olaraq işlədilir (həmçinin bax: 2Kor. 1:20, bəlkə də Yeş. 65:16-dan YAHVE-nin bir adı).

E. Sədaqət və iman, etibarlılıq və inam anlayışı yunanca *pistos* və ya *pistis* sözündə əks olunur; həmin sözlər "inam", "iman", "iman etmək" olaraq tərcümə olunur (bax: Xüsusi mövzu: "İman, iman etmək və ya inam").

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 6:17-19

¹⁷Bu dövrdə varlı olanlara buyur ki, təkəbbürlü olmasınlar və gəlidi-gedər var-dövlətə yox, zövq almağımız üçün bizə hər şeyi bəzə bəzə verən Allaha ümid bəsləsinlər. ¹⁸Xeyirxahlıq göstərsinlər, yaxşı işlərlə zəngin, əliaçıq olub öz malını başqaları ilə bölüşsünlər. ¹⁹Beləliklə, gələcək üçün özlərinə sağlam təməl olacaq bir xəzinə toplasınlar. Yəni həqiqi həyatı bərk tutsunlar.

6:17-19 Maraqlıdır, 1Tim. 6:17-19 sonradan əlavə olunmuşdur, yoxsa Paul Efesdəki ev cəmiyyətləri barədə daha çox məlumat almışdır? Həmçinin ehtimal var ki, Paul 1Tim. 6:17-21-i özü yazıb, çünki onun məktubları çox vaxt belə yekunlaşır (müq. et. 2Sal. 3:17-18).

6:17 "Bu dövrdə varlı olanlara buyur ki, təkəbbürlü olmasınlar" 9-cu ayə pul arzulamağın şər olduğu barədə xəbərdarlıq etdiyi kimi, 17-ci ayə pula, var-dövlətə malik olanlara xəbərdarlıq edir ki, Məsihə bel bağlamaq əvəzinə pula bel bağlamasınlar (müq. et. Mat. 6:19-21; 13:22; 19:23-30; Yaq. 1:9-11; 5:1-6).

XÜSUSİ MÖVZU: "BU DÖVR VƏ GƏLƏCƏK DÖVR" (SPECIAL TOPIC: THIS AGE AND THE AGE TO COME)

Əhdi-Ətiq peyğəmbərləri gələcəyi indiki zamanın davamı olaraq görürdü. Onlara görə, gələcəkdə İsrailin coğrafi mövcudluğu bərpa ediləcək. Lakin onlar özləri də bunu yeni günün başlanğıcı kimi görürdü (müq. et. Yeş. 65:17; 66:22). İbrahimim nəslini (sürgündən sonra belə) YAHVE-ni şüurlu şəkildə rədd etməyə davam etdikcə, yəhudi əhdlərərası apokaliptik ədəbiyyatında yeni düşüncə formalaşmışdır (1 Xanok, 4 Ezra, 2 Baruk). Bu əsərlər, Şeytanın hökm sürdüyü indiki şər dövrü və Məsihin (çox vaxt qüvvətli döyüşçü olaraq) gəlişi ilə başlanacaq olan, Ruhun hökm sürəcəyi gələcək salehlik dövrü olmaqla iki dövrü fərqləndirir.

Teologiya (esxatologiya) sahəsində açıq-aşkar irəliləmə vardır. İlahiyyətçilər buna "tədrisi vəhy" deyirlər. Əhdi-Cədid iki dövrün bu yeni kosmik gerçəkliyini təsdiq edir.

İsa	Paul	İbraniyə (Paul)
Mat. 12:32; 13:22,39	Rom. 12:2	İbr. 1:2; 6:5; 11:3
Mark 10:30	1Kor. 1:20; 2:6,8; 3:18	
Luka 16:8; 18:30; 20:34-35	2Kor. 4:4	
	Qal. 1:4 Ef. 1:21; 2:2,7; 6:12 1Tim. 6:17 2Tim. 4:10 Tit. 2:12	

Məsihin iki gəlişinə dair gözlənilməyən və nəzərdən qaçan peyğəmbərliklər səbəbindən Əhdi-Cədid teologiyasında iki yəhudi dövrü üst-üstə düşmüşdür. İsanın bədənə bürünməsi, Əhdi-Ətiqin yeni dövrün başlamasına dair peyğəmbərliklərinin əksəriyyətini gerçəkləşdirmişdir (Dan. 2:44-45). Lakin Əhdi-Ətiqdə Məsihin Hakim və Fətehim kimi gəlişi də elan edilmişdir; bununla belə, O əvvəlcə İztirab çəkən Qul (müq. et. Yeş. 53; Zək. 12:10), həlim və itaətkar (müq. et. Zək. 9:9) olaraq gəlmişdir. İsa, Əhdi-Ətiqdə əvvəlcədən bildirildiyi kimi, qüdrətlə geri qayıdacaqdır (müq. et. Vəhy 19). Bu iki gəliş səbəbi ilə Padşahlıq həm indi

mövcuddür (başlamışdır), həm də hələ gələcəkdədir (axıradək tamamlanmamışdır). Bu, Əhdi-Cədidin "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" təzadıdır!

▣ **"gəldi-gedər var-dövlətə yox... Allaha ümid bəsləsinlər"** Bu feil, bitmiş zaman məlum növ infinitividir. İnsanlar təbiətə Allaha deyil, öz imkanlarına bel bağlayırlar (müq. et. 1Tim. 4:10; 5:5). İsanın ən sərt məzəmmət sözləri varlılara ünvanlanmışdır (müq. et. Luka 18:18-30).

▣ **"Allaha"** Bir neçə variant vardır.

1. (artiklsiz) Allaha – α , F, G əlyazmaları
2. (artikli) Allaha – A, I, P əlyazmaları
3. (artiklsiz) var olan (artiklsiz) Allaha – D* əlyazması
4. (artikli) var olan (artikli) Allaha – D² əlyazması

UBS⁴ 1-ci variantı "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir. "Var olan" sözləri 1Tim. 4:10-dan götürülüb.

6:18 "göstərsinlər... olub... bölüşsünlər" Bunlar, Paulun varlılara verdiyi üç nəsihətdir.

1. xeyirxahlıq göstərməyi davam etdirin (müq. et. 1Tim. 5:10; 2Tim. 2:21; 3:17; Tit. 3:1,8,14)
2. bölüşməyə hazır olun
3. əliaçıq olun (müq. et. 2Kor. 8-9)

6:19 Bu ayə İsanın Dağüstü vəzini, xüsusən 6-cə fəslə xatırladır (müq. et. Luka 12:15). Burada iki metaforadan istifadə olunur: (1) həqiqi xəzinə toplamaq və (2) sağlam təməl qoymaq. Var-dövlətdən müdriliklə istifadə edən adam hər ikisini həyata keçirir! Beləcə imanlılar həqiqi həyatı (yəni əbədi həyatı, müq. et. 1Tim. 6:12) bərk tuturlar.

NASB	"həqiqətən həyatı"
NKJV	"əbədi həyatı"
NRSV	"doğrudan həyat olan həyatı"
TEV	"həqiqi həyat olan həyatı"
NJB	"gerçək olan yeganə həyatı"

İngiliscə tərcümələrin müxtəlifliyi bu seçimlərlə əlaqədardır:

1. *ontōs* – α , A, D*, F, G əlyazmaları
2. *aiōniou* – D² əlyazması
3. hər ikisi – 69, 296, 467 və 1175 minuskulları (bunları yazmış şəxslər, yəqin ki, hər iki variantdan istifadə edirdi)

UBS⁴ 1-ci variantı "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 1TİM. 6:20-21

²⁰Ey Timotey, sənə verilən əmanəti qoru! Allahsız boşboğazlıqdan və yalan yerə «bilik» adlanan şeyin zidd fikirlərindən uzaq dur. ²¹Bəziləri bu biliyə sahib olduqlarını iddia edərək imandan azdılar. Sizə lütf olsun!

6:20-21 Bu son ayələr (və ehtimal ki, həmçinin 1Tim. 6:17-19) Paulun öz əli ilə yazılmış ola bilər (məktubun əsl olduğunu təsdiqləmək üçün, müq. et. 2Sal. 3:17-18).

6:20 "sənə verilən əmanəti qoru" Burada feil aorist məlum növ lazım şəkildədir. "Əmanət" sözü bir bankçılıq terminidir və Pastoral Məktublarda "Müjdə" mənasında üç dəfə işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 1:11; ətraflı qeyd 1Tim. 1:18-də verilir) və həmçinin məsihçi həqiqətini bildirir (müq. et. Həv. 6:7; 13:8; 14:22; Qal. 1:23; 3:23; 6:10; Fil. 1:27; Yəhd. 1:3,20). İmanlılar Müjdənin idarəçiləridir (müq. et. 1Kor. 4:12; 2Tim. 1:12,14).

▣ **"Allahsız boşboğazlıqdan və yalan yerə «bilik» adlanan şeyin zidd fikirlərindən uzaq dur"** "Uzaq dur", əmr mənasında işlənən indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir. Timoteyə Birinci Məktub başlıca olaraq imanlılar cəmiyyətinin təşkili barədə deyil, bidət barədə yazılmışdır. Bu kitabdakı məsləhətlər, yalançı müəllimlərin törətdiyi problemlərlə birbaşa əlaqəlidir və bunların hər dövrə hər yerdə olan bütün cəmiyyətlərə aid olduğunu düşünmək yanlışdır.

▣ **"bilik"** Pastoral Məktublarda bəhs olunan yalançı müəllimlər, yəhudi qanunpərəstlərlə yunan qnostiklərdən ibarət bir qrup idi (Kolosselilər və Efeslilərdə olduğu kimi). Bu müəllimlər "biliyə", bir qayda olaraq sirli və ya xüsusilə özlərinə açılmış biliyə malik olduqlarını iddia edirdilər. Bu yalançı müəllimlər həqiqəti həyatdan, saleh sayılmanı təqdis edilmədən ayırır, xilasını möminlikdən ayıraraq olan xüsusi sirli biliyə döndərirdilər.

6:21

NASB "hansı ki, bəziləri onu iqrar etdilər və beləcə imandan azdılar"
NKJV "bunu iqrar etməklə bəziləri iman xüsusunda azdılar"
NRSV "bunu iqrar etməklə bəziləri imanla əlaqədar olaraq hədəfdən yan keçdilər"
TEV "çünki bəziləri ona malik olduqlarını iddia etdilər və nəticədə iman yolunu azdılar"
NJB "bunu mənimsəməklə bəziləri iman hədəfindən yan keçdilər"

Eyni söz 1Tim. 1:6-da yalançı müəllimlər barədə işlənmişdir; həmçinin bax: 1Tim. 1:19; 4:1-2; 5:15; 6:10. Bu kitabda çoxlu ciddi xəbərdarlıqlar vardır!

Yadda saxlayın ki, məsihçilik (1) qəbul ediləcək şəxsdir, (2) iman ediləcək doktrindir və (3) buna əsasən yaşanacaq həyatdır! Bunlardan birinə diqqət yetirilmədikdə ciddi problemlər meydana gəlir (müq. et. Mat. 7:21-27).

▣ **"Sizə lütf olsun"** Burada əvəzliyin cəm formada olması ("sizə", D əlyazması) onu göstərir ki, bu məktub konkret bir şəxsə ünvanlansa da (κ, A, F, G əlyazmalarında "sənə" tək formada), bütün cəmiyyətə oxunmalı idi. Qeyd edək ki, Paul Allahın lütfü və həqiqi bilik üçün dua edir (müq. et. 1Tim. 6:20)! Bütün Pastoral Məktublarda eyni şəkildə cəm formayla başa çatır (müq. et. 2Tim. 4:22; Tit. 3:15).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nura gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Niyə məsihçi cəmiyyət quldarlığa, köləliyə qarşı etiraz etmirdi? (Paulun Məktublarında qullar barədə digər mətnlər bunlardır: 1Kor. 7:21-24; Qal. 3:28; Ef. 6:5-9; Kol. 3:22-25; Flm. 1:16,17; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18).
2. 1-ci və 2-ci ayələr dövrümüzdə işverən və işçilər arasındakı münasibətlərə necə aiddir?
3. Bidət nədir?
4. Yalançı müəllim və fərqli şərhələr arasındakı fərq nədir?
5. Pul şərdirmi?
6. Yalançı müəllimlərin teologiyasını mümkün qədər ətraflı təsvir edin.

TİTƏ MƏKTUBA GİRİŞ

I. Tarixi zəmin

A. Bu kitab, Paulun "Pastoral Məktubları"na daxildir. Çünki 1 Timoteydə, Titledə və 2 Timoteydə Paul həmkarlarına

- 1.yalançı müəllimlərlə necə rəftar etməyi,
- 2.yerli cəmiyyətlərdə rəhbərliyi necə təyin etməyi və
- 3.möminliyi necə təşviq etməyi öyrədir.

Kitabların xronoloji ardıcılığı belə görünür: 1 Timotey və/və ya Tit, sonra 2 Timotey. Titledə toxunulan məsələlərə 1 Timoteydə də toxunulur. Ehtimal ki, Titə Məktub birinci yazılmışdır, çünki giriş hissəsi çox uzundur və teoloji baxımdan Romalıları Məktuba bənzəyir.

B. Paulun və bu həmkarların ziyarət etdiyi coğrafi yerlər Həvarilərin İşlərində Paulun ziyarət etdiyi yerlərə uyğun gəlmir. Buna görə çoxlarının fikrincə, bu, Paulun zindandan azad edilib dördüncü müjdəçi səyahətinə çıxdığını sübut edir.

C. Paulun dördüncü müjdəçi səyahəti, yəqin ki, b.e. 60-cı illərin başları ilə 68-ci il arasında baş verib, çünki Paul Neronun hakimiyyəti zamanı edam edilmiş və b.e. 68-ci ildə Neron intihar etmişdir (çoxlarının fikrincə, b.e. 65-ci il təqibində).

II. Tit haqqında

A. Tit, Paulun ən etibarlı həmkarlarından biri idi. Paulun onu Korinf və Kritdəki problemlə yerlərə göndərməsi bunu təsdiqləyir.

B. Tit, Paulun müjdəçi fəaliyyəti nəticəsində imana gəlmiş tam qeyri-yəhudi idi (Timotey yarı yunan, yarı yəhudi idi). Paul Titi sünnət etmək istəməyib (müq. et. Qal. 2:3)

C. Paulun məktublarında Titin adı tez-tez çəkilir (müq. et. 2Kor. 2:13; 7:6-15; 8:6-24; 12:18; Qal. 2:1-3; 2Tim. 4:10) və Lukanın Həvarilərin İşlərində Titledən heç bəhs etməməsi təəccüblüdür. Bəziləri bunu belə izah edirlər:

- 1.bəlkə o, Lukanın qohumu (hətta qardaşı) idi və Lukanın öz əsərində qohumunun adını çəkməsi o mədəniyyətdə qəbul edilməz idi
- 2.yaxud Tit Lukanın əsərində Paul haqqında verilən məlumatın əsas mənbəyi olduğu üçün istəməyib ki, Luka onun adını çəksin.

D. Həvarilərin İşləri 15-ci fəsildə təsvir olunan və qeyri-yəhudi imanlıların Musanın Qanunu ilə əlaqəsinin müzakirə olunub həll edildiyi çox mühüm Yerusəlim məşvərətində Paul və Barnaba ilə birlikdə iştirak etmişdir.

E. Bu Kitabda Paulun Titə Kritdəki xidmətinə dair verdiyi məsləhət ön plana çıxır. Tit, Paulun rəsmi nümayəndəsi olaraq çıxış edir.

F. Əhdi-Cədidə Tit haqqında verilən son məlumat ondan ibarətdir ki, o Dalmatiyaya xidmət etməyə göndərilmişdir (müq. et. 2Tim. 4:10).

III. Yalançı müəllimlər

- F. Krittə, yəqin ki, Paulun Müjdəsinə qarşı duran yalançı müəllimlərdən ibarət bir qrup var idi.
- G. Onların teoloji təlimləri imanlılardan tələb olunan mömin həyat tərzinə zidd idi.
 - 1. mömin həyata dair mətnlər: Tit. 1:1,16; 2:7,14; 3:1,8,14
 - 2. tələb olunan xüsusiyyətlərin xülasələri: Tit. 2:11-14; 3:4-7
- H. Bu yalançı təlimin yəhudi cəhəti açıq-aşkardır (müq. et. Tit. 1:10,14; 3:8-9). Bu bidətlərdə yəhudi qanunpərəstlik yunan fəlsəfi ideyalar (qnostisizm, bax: Tit. 1:1-dəki Xüsusi mövzu) ilə qarışır. Bunlar 1 Timoteydə, Kolosselilərdə və Efeslilərdə haqqında danışılan yalançı müəllimə bənzəyirlər. Pastoral Məktublarda təkcə cəmiyyətin təşkili deyil, həm də bidət önə çıxır.

BİRİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı bir oturma oxuyun. Bütöv kitabın əsas mövzunu öz sözlərinizlə ifadə edin.

1. Bütöv kitabın mövzusu
2. Ədəbiyyat növü (janr)

İKİNCİ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müqəddəs Kitaba daxil olan bütöv bir kitabı ikinci dəfə bir oturma oxuyun. Əsas mövzuları təsvir edin, mövzunu bir cümlə ilə ifadə edin.

1. Mətnin birinci hissəsinin mövzusu
2. Mətnin ikinci hissəsinin mövzusu
3. Mətnin üçüncü hissəsinin mövzusu
4. Mətnin dördüncü hissəsinin mövzusu
5. Və s.

PAULUN TİTƏ MƏKTUBU 1

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ*

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Salamlama 1:1-4	Salam 1:1-3 1:4a 1:4b	Salamlama 1:1-3 1:4a 1:4b	Giriş salanı 1:1-3 1:4a 1:4b	Müraciət 1:1-4
Titin Kritdəki fəaliyyəti 1:5-9	Tələblərə cavab verən ağsaqqallar 1:5-9 Ağsaqqalların vəzifəsi	İdarəetmə 1:5-9	Titin Kritdəki fəaliyyəti 1:5-9	Ağsaqqalların təyin olunması 1:5-9 Yalançı müəllimlərə qarşı durma 1:10-14 1:15-16
1:10-12a 1:12b-16	1:10-16	1:10-16	1:10-16	

* Kitabın paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir nizam olmasa da, müəllifin məqsədini anlamaq və izləmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Müqəddəs Kitabın müasir tərcümələrində mətn paraqraflara bölünür və hər paraqraf başlığında xülasə edilir. Hər paraqrafın əsas mövzusu, həqiqəti və ya fikri vardır. Bu mövzu hər versiyada özünəməxsus şəkildə xülasə edilir. Mətni oxuyarkən, hansı tərcümənin mətnin mövzular və ayələr üzrə bölünməsi haqqındakı fikrinizə uyğun gəldiyini özünüzdən soruşun. İlk əvvəl Kitabdan fəslə oxumalı, mövzularını (paraqraflarını) müəyyən etməyə çalışmalı, sonra da öz düşüncəmizi müasir versiyalarla müqayisə etməliyik. Müqəddəs Kitabı anlamaq üçün müəllifin məqsədini anlamalıyıq, bunun üçün müəllifin məntiqini və ifadə tərzini izləməliyik. Yalnız müəllif Allahdan ilham almışdır, oxucuların mətnin məzmununu dəyişdirməyə haqqı yoxdur. Müqəddəs Kitabın oxucusu Allahdan ilham almış həqiqəti öz gündəlik həyatına tətbiq etməyə görə məsuliyyət daşıyır. Diqqət! Bütün elmi terminlər və ixtisarlara aşağıdakı bölmələrdə tam şəkildə izah edilməmişdir: "Yunan dilinin qrammatik quruluşuna dair qısa təriflər", "Mətn tənqidçiliyi" və "Lügət".

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdcisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitabı və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 1:1-3

¹Allahın qulu və İsa Məsihin həvarisi, mən Pauldan salam! Allahın seçdiyi insanların iman edib möminliyə uyğun olan həqiqəti dərk etmələri üçün təyin olundum. ²Allah yolu əbədi həyat ümidinə əsaslanır. Bu ümidi yalan danışmayan Allah zaman başlamazdan əvvəl vəd etmişdi. ³Xilaskarımız Allah Öz əmrinə görə mənə əmanət edilmiş vəzlə kəlamını vaxtında aşkar etdi.

1:1 "Paul" Paulun dövründə yəhudilərin çoxunun bir yəhudi adı və bir Roma adı var idi (müq. et. Həv. 13:9). Paulun yəhudi adı Şaul idi. İsrailin qədim padşahı kimi o da Benyamin qəbiləsindən idi (müq. et. Rom. 11:1; Fil. 3:5). Onun Roma adı, yunanca formasında "Paul" (Paulos), "kiçik" mənasına gəlirdi. Bu ad,

1. onun qısa boyuna işarə edə bilər (II əsrin *Paulun işləri* adındakı qeyri-kanonik kitabının Salonik haqqındakı "Paul və Tekla" fəslində bu bildirilir)
2. onun Allahın cəmiyyətini təqib etdiyi üçün özünü müqəddəslərin ən kiçiyi hiss etməsinə işarə edə bilər (müq. et. 1Kor. 15:9; Ef. 3:8; 1Tim. 1:15)
3. sadəcə olaraq valideynlərinin ona qoyduğu ad ola bilər
3-cü variant ən yaxşı görünür.

▣ **"Allahın qulu"** Bu, Əhdi-Ətiqdə rəhbərlərin hörmətli bir titulu idi (müq. et. Qanun. 34:5; Yeşua 1:1-2; 14:7; 24:29; 2Şam. 7:5,8; 2Pad. 10:10; Zəb. 89:3; 105:42; Yeş. 20:3; Dan. 6:20; 9:11). Paul özünə adətən "Məsihin qulu" deyir (müq. et. Rom. 1:1; Qal. 1:10; Fil. 1:1). Lakin burada o, "Allahın quludur". Bu, oradakı yalançı müəllimlərin hansı yollarsa yəhudiliyə bağlı olduqlarını göstərə bilər.

1. Bu məktubun ilk sətirlərində Allahın adı beş dəfə çəkilmişdir (müq. et. Tit. 1:1-4).
2. Bu həmçinin "Xilaskar" sözünün Ata Allaha dair üç dəfə və həmçinin İsayaya dair üç dəfə işlənməsinin səbəbini izah edə bilər.
3. 2Tim. 1:10,14; 3:8-9 onu aydın göstərir ki, Kritdəki problemin yəhudi bir tərəfi də var idi.

▣ **"həvarisi"** "Həvari" sözü "göndərilən" mənasına gəlir və rabbinik yəhudilikdə rəsmi səlahiyyətlə göndərilən bir adamı bildirir. 1Tim. 1:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın. Bu, bizim "nümayəndə" yaxud "səfir" məfhumuna bənzəyir (müq. et. 2Kor. 5:20). Beləcə Paul özünü "həvari" və "Allahın qulu" adlandırmaqla Məsihdə olan səlahiyyətini təsdiq edir və Titə tapşırıq verməyə ixtiyarı olduğunu bəyan edirdi. 1Tim. 6:21; 2Tim. 4:22; Tit. 3:15-də işlənən cəm formanın aydın göstərdiyi kimi, bu məktub bütün cəmiyyətə müraciətlə oxunacaq idi.

▣ **"iman edib"** orijinalda müəyyənlik artiklsiz isim işlənmişdir; bu, bunlardan birinə işarə edə bilər:

1. insanın Məsihə şəxsi inamı
2. sədaqətli həyat (Əhdi-Ətiqdəki mənası ilə)
3. məsihçi doktrin (müq. et. Həv. 6:7; 18:8; 14:22; Qal. 1:23; 3:23; 6:10; Fil. 1:27; Yəhd. 3,20)

Paulun missiyası bu ikisindən biri idi:

1. xilas olmuş adamların imanını möhkəmləndirmək
2. əzəldən seçilmiş olanları imana gətirmək ("çağırılmış olanları çağırmaq"). Bunların ikisi də vacibdir və burada hansının vurğulandığı aydın deyildir.

Paul birinci fəsildə *kata* sözünü bir neçə dəfə işlətməmişdir.

1. imana uyğun, Tit. 1:1
2. möminliyə uyğun, Tit. 1:1
3. əmrinə görə, Tit. 1:3
4. ümumi imana görə, Tit. 1:4
5. təyin edəsən deyər, Tit. 1:5 (mürəkkəb söz)
6. təlimə uyğun, Tit. 1:9

Şübhəsiz ki, həqiqətin və davranışın bir standartı vardır (müq. et. Tit. 3:5,7).

▣ **"Allahın seçdiyi insanların"** Hərfi tərcümədə "seçilmişlərin imanına uyğun". Əhdi-Ətiqdə insanlar Allaha xidmətə seçilirdi, Əhdi-Cədidə isə Allah tərəfindən xilasa seçilirlər (müq. et. Rom. 8:29-30; 9:1 və s.; Ef. 1:4-11; 2Tim. 1:9). Seçilmişliyin bu mənası Həv. 13:48-də yaxşı ifadə olunmuşdur. İmanlılar cəmiyyəti Allahın seçdiyi insanlardan ibarətdir (müq. et. Rom. 8:32; Kol. 3:12; 2Tim. 2:10). İmanlılar cəmiyyəti yeni bir qrup deyil, Əhdi-Ətiqdəki Allahın xalqının davamı idi. Bax: 1Tim. 6:12, Xüsusi mövzu: "Seçilmə (Əvvəlcədən təyin olunma).

▣ **"dərək etmələri"** Yunan mətnində bu, tam təcrübəvi biliyi bildirən mürəkkəb söz, *epiginōskō*-dur. Bu, həqiqətən imana gəlmə mənasını verən bir idiomdur (müq. et. Yəh. 8:32; 1Tim. 4:3; 2Tim. 2:25; 1Yəh. 2:21; 3Yəh. 1). Həmin ifadə, müqəddəs həyatla heç əlaqəsi olmayan gizli bilikdən bəhs edən yalançı müəllimlərin təliminin tam əksi idi. Eyni ifadə 1Tim. 2:4-də işlənmişdir, ancaq onda bütün insanlar üçün Allahın iradəsi önə çıxır!

XÜSUSİ MÖVZU: "QNOSTİSİZM (yunanca "bilmək" mənasına gələn *gnosis* [qnosis] sözündən [müq. et. 1Tim. 6:20])" (SPECIAL TOPIC: GNOSTICISM [from Greek word *gnosis*, which means "knowledge," cf. I Tim. 6:20])

I. I əsr zəmini

Roma dünyası üçün I əsr, şərq və qərbi dinlərin eklektikasının dövrü idi. Yunan və Roma allahlarının adları pis çıxmışdı. İlahi varlıqlarla şəxsi münasibəti və gizli biliyi öyrədən mistik dinlər geniş yayılırdı. Dünyəvi yunan fəlsəfəsi də yaygın idi və digər dünya görüşləri ilə qarışırdı. Dinlərin eklektikası üzərində qurulmuş belə bir dünyanın kontekstində məsihçi inancı müstəsnalığı ilə seçilirdi (İsa, Allaha gedən yeganə yoldur; müq. et. Yəh. 14:6). Bidətçilər, bidətin konkret zəminindən asılı olmayaraq, müstəsna olan məsihçiliyi (Yəh. 14:6; 1Yəh. 5:12) geniş fikirli yunanlara və romalılara daha məntiqli şəkildə təqdim edərək qəbul etdirməyə cəhd edirdilər. Ehtimal ki, qnostik düşüncə qeyri-ənənəvi yəhudi təriqətlərindən (məsələn, Ölü dəniz tumarları təriqəti) qaynaqlanır. Qnostisizmlə bağlı olan Əhdi-Cədid kitablarının bəzi yəhudi üsürlərini bununla izah etmək olar.

II. Bu bidətin bəzi əsas təlimlərini I Yəhyadan öyrənə bilərik.

- A. İsa Məsihin bəşər olmasını inkar
- B. İsa Məsihin xilasda mərkəzi yerini inkar
- C. müvafiq məsihçi həyat tərzinin olmaması
- D. biliyə (çox vaxt gizli biliyə) həddən artıq çox əhəmiyyət verilməsi
- E. müstəsna və elitizm iddiaları

III. I əsrdə yeni meydana gələn qnostisizm

A. I əsrdə yeni meydana gələn qnostisizmin əsas təlimlərində, görüldüyü kimi, ontoloji (əzəli) ruh və maddə dualizmi önə çıxır. Ruh (uca tanrı) yaxşı sayılırdı, maddə isə özlüyündə pis. Bu dixotomiya aşağıdakı təzadlara bənzəyir:

1. Platonizmdəki ideal və fiziki
2. səmavi və dünyəvi
3. görünməz və görünən

Habelə xilas üçün vacib olan gizli biliyə (insan ruhunun mələk sferlərindən [*eonlar*] keçərək uca tanrıya çatmasına imkan verən parollara və ya gizli kodlara) həddən artıq çox əhəmiyyət verilirdi.

4. böyük ehtimalla zərdüştiliyyətin təsiri
- B. Görüldüyü kimi, yeni meydana gələn qnostisizmin iki şəkli I Yəhyanın zəminini təşkil etmiş ola bilər
1. Doket qnostisizmi; maddə pis olduğuna görə İsanın həqiqətən insan olduğunu inkar edir
 2. Kerinin qnostisizmi; Məsihi yaxşı uca tanrı ilə pis maddə arasındakı çoxlu *eonlardan* və ya mələk sferlərindən biri olaraq tanıyır. Bu "Məsih Ruh", İsanın vəftizi zamanı içində məskən salıb və çarmıxa çəkilməsindən əvvəl Onu tərkdən edibmiş.
 3. bu iki qrupdan bəzisi asket (bədənin istədiyi şeylər pisdirdir), bəzisi antinomian (bədənin istədiyi şeyləri et) idi.
- C. I əsrdə inkişaf etmiş bir qnostisizm sistemi barədə yazılı bir sübut yoxdur. Yalnız II əsrin ortalarından sənədlə sübut meydana gəlir (bax: Naq Həmmadi mətnləri). "Qnostisizm" barədə daha ətraflı məlumat üçün bax:
1. *The Gnostic Religion* by Hans Jonas, published by Beacon Press (Hans Conas, "Qnostik din")
 2. *The Gnostic Gospels* by Elaine Pagels, published by Random House (İleyn Peycels, "Qnostik müjdələr")
 3. *The Nag Hammadi Gnostic Texts and the Bible* by Andrew Helmbold (Endrü Helmbold, "Naq Həmmadi qnostik mətnləri və Müqəddəs Kitab")

IV. Bu bidət indiki dövrdə

- A. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə insanların məsihçi həqiqəti ilə digər düşüncə sistemlərini birləşdirməyə çalışmaq cəhdlərində aşkara çıxır.
- B. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə insanların şəxsi münasibətlərindən və imana uyğun olan həyat tərzindən artıq "sağlam təlimə" əhəmiyyət verməsində aşkara çıxır.
- C. Bu bidətin ruhu, hal-hazırda insanların məsihçiliyi xüsusi intellektual elitaya çevirməsində aşkara çıxır.
- D. Bu bidətin ruhu, indiki dövrdə din adamlarının Allahın gözündə lütf tapmaq məqsədilə asket və ya antinomian davranışlarında aşkara çıxır.

▣ **"möminliyə uyğun olan həqiqəti"** Bu, yalançı müəllimlərin müstəsna iddialarına tamamən zidd idi. Onlar bilikdən danışanda elit bir qrupun malik olduğu gizli biliyi nəzərdə tuturdular. Həqiqət gündəlik həyatdan təcrid edilməməlidir (müq. et. 1Tim. 2:2). Möminlik (*eusebeia*) Pastoral Məktublarda tez-tez təkrar olunan mövzudur (müq. et. 1Tim. 2:2; 3:16; 4:7,8; 6:3,5,6,11; 2Tim. 3:5; Tit. 1:1; mürəkkəb forması, *theosebeia*, 1Tim. 2:10-da; sifət forması, *eusebōs*, 2Tim. 3:10 və Tit. 2:12-də işlənmişdir). 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Bu açıq-aydın yalançı müəllimlərin səhvlərini əks etdirir. İmanlılar yalnız öləndən sonra cənnətə getməyə çağırılmayıblar, indidən Məsihə bənzəməyə çağırılıblar (müq. et. Rom. 8:29-30; 2Kor. 3:18; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 1Sal. 3:13; 4:3). Müjdənin məqsədi, hamının Xilaskarı tanıyıb xarakterini əks etdirməsi ilə tamam olacaqdır. Bax: 1Tim. 2:4-dəki Xüsusi Mövzu: "Paulun yazılarında həqiqət".

1:2 "əbədi həyat ümidinə əsaslanır" Orijinalda "əsaslanır" sözü yoxdur, amma *epi* sözününə bu, nəzərdə tutulur. RSV və TEV-də də "əsaslanır" ifadəsi işlənmişdir. Burada Allahın əzəli xilas planının tamamlanması olaraq anlaşılan "ümid" sözünün mənası tam aydın deyildir.

Paulun yazılarında əbədi həyat həmişə yeni dövrün həyatı, esxatoloji həyat deməkdir (müq. et. Rom. 2:7; 6:22,23; Qal. 6:8; 1Tim. 1:16; Tit. 1:2; 3:7). Yəhyanın yazılarında bu söz, Xilaskar olaraq Məsihə ümid bağlamağa əsaslanan hazırkı gerçəklərə aiddir (müq. et. Yəh. 3:15; 10:28; 12:25; 17:2-3; 1Yəh. 1:2; 2:25; 3:15; 5:11,13,20). Hər iki mənası doğrudur. Məsihin birinci gəlişi ilə yeni dövr başlamışdır. İmanlılar artıq bu yeni dövrə daxil olublar. Bu yeni dövr Məsihin ikinci gəlişində tamamlanacaqdır. Bax: 1Tim. 6:8, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏBƏDİ".

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜMİD (*elpis*, Paulun yazılarında)" (SPECIAL TOPIC: HOPE [*elpis*, in Paul])

Paul bu sözü çox vaxt fərqli, amma əlaqəli mənələrdə işlətməmişdir. Ümid çox vaxt imanlının iman etdiyi şeylərin tamamlanması ilə bağlı olur (məs., 1Tim. 1:1) və izzət, əbədi həyat, tam xilas, Məsihin ikinci gəlişi və s. ilə ifadə oluna bilər. Ümid edilənin yerinə yetməsi labüddür, lakin gələcəyə aiddir və zamanı naməlumdur. Ümid çox vaxt "iman" və "məhəbbət" ilə əlaqələndirilib (müq. et. 1Kor. 13:13; Qal. 5:5-6; Ef. 4:2-5; 1Sal. 1:3; 5:8). Paulun bu sözü işlətməsinə dair bəzi nümunələr aşağıda sadalanmışdır:

1. İsanın ikinci gəlişi, Qal. 5:5; Ef. 1:18; 4:4; Tit. 2:13
2. İsa ümidimizdir, 1Tim. 1:1 (Allah ümidimizdir, 1Tim. 5:5; 1Pet. 3:5)
3. Allaha təqdim ediləcək imanlı adam, Kol. 1:22-23; 1Sal. 2:19
4. Ümid göylərdə saxlanır, Kol. 1:5
5. Müjdənin verdiyi ümid, Kol. 1:23; 1Sal. 2:19
6. Tam xilas, Kol. 1:5; 1Sal. 4:13; 5:8
7. Allahın izzəti, Rom. 5:2; 2Kor. 3:12; Kol. 1:27
8. Başqa millətlərin Məsih vasitəsilə xilas olması, Kol. 1:27
9. Xilas olduğumuza dair əminlik, 1Sal. 5:8
10. Əbədi həyat, Tit. 1:2; 3:7
11. Məsihçinin yetkinliyinin nəticəsi, Rom. 5:2-5
12. Bütün yaradılışın xilas, Rom. 8:20-22
13. Övladlığa götürülmənin tamamlanması, Rom. 8:23-25

14. Allahın adı, Rom. 15:13
15. Paulun imanlılar üçün arzusu, 2Kor. 1:7
16. Əhdi-Ətiqin Əhdi-Cədid imanlıları üçün bələdçi olması, Rom. 15:4

▣ **"yalan danışmayan Allah"** İmanımız Allahın sədaqətinə, vədlərini mütləq yerinə yetirməyinə əsaslanır (müq. et. Say. 23:19; 1Şam. 15:29; Rom. 3:4; 2Tim. 2:13; İbr. 6:18). Ümidimiz Allahın dəyişməyən xarakterinə əsaslanır (müq. et. Zəb. 102:27; Mal. 3:6; İbr. 13:8; Yaq. 1:17).

▣ **"zaman başlamazdan əvvəl vəd etmişdi"** Bu, aorist qayıdış növ xəbər formasıdır. Qayıdış növ mübtədə, yəni Allah üzərində aksent qoyur (müq. et. Rom. 4:21; 2Tim. 1:9). "Zaman başlamazdan əvvəl" frazasının hərfi tərcüməsi "əzəli zamanlardan əvvəl"dir (1 Tim. 4:10-dakı Xüsusi mövzuya baxın). Bu, Allahın dünyanı yaratmazdan əvvəl bəşəriyyəti xilas edəcəyini vəd etdiyini və bunun üçün tədbir gördüyünü bildirə bilər (müq. et. Mat. 25:34; Yəh. 17:24; Ef. 1:4; 1Pet. 1:19-20; Vəhy 13:8).

XÜSUSİ MÖVZU: YERİN YAŞI VƏ TƏŞƏKKÜL TAPMASI (Yaradılış 1-11-ci fəsillərə əsasən) (THE AGE AND FORMATION OF THE EARTH [from Genesis 1-11])

- I. Bu mövzu barədə məntiqi düşünmək cəhdləri belə müəyyən gümanlarla əlaqəli olduğu üçün, onun öyrənilməsi istər-istəməz qərəzli olacaq. Bir yandan kosmologiya, geologiya və başqa elmlərdə və digər yandan teologiyada və şərhlərdə irəli sürülən müxtəlif fikirlərin qiymətləndirilməsində bu gümanlar önə çıxır. Bax: Con H. Uolton, "Yaradılış 1-ci fəslin qədim kosmologiyası" (John H. Walton, *Genesis One As Ancient Cosmology*).
- II. Elmin gümanları aydındır:
 - A. bu gün yer üzündə qeyd olunan və ölçülən dəyişmə sürəti (fizika, kimya və biologiyada) keçmişdə də eyni olub (uniformitarianizm, "indiki zaman keçmişin açağıdır")
 - B. radiometrik tarixləşdirmə üsulu (mütləq tarixləşdirmə olaraq adlanan); yer kürəsi və kosmos üçün həlledici olan hadisələrin tarixləşdirilməsinin xronoloji açarı olaraq istifadə olunan bu üsul bir sıra gümanlara əsaslanır:
 1. qayaların orijinal tərkibi (qeyri-sabit nüvə elementlərinin əlaqəsi)
 2. bu elementlərin dəqiq "yarı-həyatı"
 3. temperaturun bu elementlərə təsiri (formalaşma müddəti və/və ya vulkan ocaqları)
 4. radioaktiv elementlərin əsl mənbəyi və yaranma zamanı qeyri-müəyyəndir; indi mövcud olan nəzəriyyələr daha ağır elementlərin ulduzlarda və supernovalarda olan termonüvə reaksiyaları nəticəsində yarandığını irəli sürür
 - C. geologiyanın güman etdiyi altı ardıcıl dövr (nisbi tarixləşdirmə adlanan) paleontologiyaya təsir edir:
 1. superpozisiya qanunu – sedimental süxurların pozulmayan ardıcılığı, yuxarıda olan süxurlar daha gənc, aşağıda olan süxurlarsa daha yaşlıdır
 2. ilkin üfüqilik prinsipi – ilk süxur layları üfüqi olaraq qoyulmuşdur
 3. kəsişmə əlaqəsi prinsipi – süxurları yarıb keçən bir lay varsa, süxurlar o laydan daha yaşlıdır
 4. daxil olunma prinsipi – süxurlar bir-birinə bitişik olduqda aşağıda olan süxurun elementləri adətən üstündəki süxura daxil olur, bu da 1-ci gümanı təsdiq edir
 5. korrelyasiyalar prinsipi – eyni tərkibə malik olan, amma fərqli bölgələrdə olan süxurlar bir-birinə uyğun sayılmalıdır və bu mümkün olmayanda eyni formalaşma tarixləri eyni fosillərlə göstərilir
 6. fosil ardıcılığı prinsipi – heyvanların fosil qalıqları müəyyən ardıcılıqla bir-birindən sonra gəlir:
 - a. geniş yayılmış fosillər
 - b. geoloji zamanın qısa müddəti ilə məhdud

III. Alimlərin bəzi qeydləri

- A. Alimlərin əksəriyyəti dərk edir ki, həqiqi elm, sınaqdan keçirilə biləcək bir nəzəriyyədə bütün bilinən faktları və anormalıqları sisteməlik şəkildə qiymətləndirməyi qarşısına məqsəd qoyan bir tədqiqat üsuludur. Bəzi şeylər təbii olaraq sınaqdan keçirilə bilməz.
- B. Alimlərin bu elmi gümanlar barədə dedikləri:
1. "Bu doktrin (uniformitarianizm) hərfi mənada anlaşılmalıdır. Geoloji proseslərin keçmişdə eynilə bu gün olduğu kimi olduğunu söyləmək o demək deyildir ki, onlar həmişə eyni nisbi əhəmiyyətə malik olub və tamamilə eyni ölçülərlə baş verirdi" (Tarbak və Lutqens, "Yer kürəsi elmi" [Tarbuck and Lutgens, *Earth Science*, 6th ed. səh. 262]).
 2. "Dərk etmək vacibdir ki, yalnız mineral formalaşma müddətində qapalı bir sistemdə qaldığı təqdirdə dəqiq radiometrik ölçülər əldə etmək mümkündür; yəni üst və alt izotoplarda heç bir artma və ya əskilmənin baş verməməsi dəqiq verilənlər üçün şərtidir" ("Yer kürəsi elmi" [*Earth Science*, 6th ed. səh. 276]).
 3. "Vurğulamaq lazımdır ki, bu uyğunluq, təbiət barədə etdiyimiz gümandır, buna görə bu doktrin də məntiqlə sübut edilmiş bir qanun deyildir" (Dott və Balten, "Yer kürəsinin təkamülü" [Dott and Balten, *Evolution of the Earth*, 4th ed., səh. 44]).
 4. "Radioaktiv çürümə ölçülərini xarakterizə edən, izotopik verilənlərlə münasib radioizotopik yaşları arasındakı əlaqəni idarə edən çürümə sabitləri dəqiq bilinmir. Nəticə etibarilə, $^{40}\text{Ar}/^{39}\text{Ar}$ üsulu kimi ən dəqiq tarixləşdirmə üsullarının bəzisinin dəqiqliyi böyüdülmüş ola bilər və ya dəqiq olmaya bilər (Renne, Lüdviq və Karner, "Geoxronologiyada irəliləmə və çətinliklər" ["Progress and challenges in geochronology" by Renne, Ludwig and Karner in *Science Progress* [2000], 83 [1], 107]).
 5. "Alim olmayan insanlar anlamaya bilərlər ki, hər hansı radiometrik tarixləşdirmə üsulu yalnız tədqiq olunan elementin ömrünün yarısına yaxın nümunələrində etibarlı ola bilər (Hyu Ross, "İman etmək üçün səbəblər" [Hugh Ross, *Reasons to Believe Newsletter*]).

IV. Gümanlar təkcə alimlərə məxsus deyildir, dini icmaların da özlərinə məxsus gümanları vardır.

- A. İnsanlar emosional sabitliyi təmin etmək üçün birləşdirici bir prinsipə və ya modelə cəlb olunurlar. Alimlər üçün belə birləşdirici prinsip "təkamül" olmuşdur.
1. Teodosius Dobjanskiy, "Dəyişən insan" (Theodosius Dobzhansky, "Changing man," *Science*, 155, 409-415), "Təkamül, həyat olmayan şeydən həyatı əmələ gətirən, heyvanlardan insanı əmələ gətirən və gələcəkdə heyranedicili işləri həyata keçirməyə davam edə biləcək prosesdir".
 2. Brayan C. Olterz və Sandra M. Olterz, "Təkamülün tərfi" (Brian J. Alters and Sandra M. Alters, *Defining Evolution*, səh. 104), "təkamül bütün bioloji elmlərin əsas kontekstidir... təkamül, izahedicili çərçivə, birləşdirici nəzəriyyədir. Kimyanın öyrənilməsi üçün atom nəzəriyyəsi vacib olduğu kimi, biologiyanın öyrənilməsi üçün təkamül vacibdir".
- B. Mühafizəkar məsihçilərin əksəriyyəti üçün birləşdirici nəzəriyyə (şərh), Yaradılış 1-3-cü fəsillərin hərfi mənada şərh olunmasıdır. Müqəddəs Kitabı hərfi mənada şərh edən gənc yer kürəsi nəzəriyyəsinin tərəfdarları ("Yaradılış tədqiqatları cəmiyyəti" [Creation Research Society] yer kürəsinin yaşını təqribən 10 min il olaraq tarixləşdirir) və Müqəddəs Kitabı hərfi mənada şərh edən yaşlı yer kürəsi nəzəriyyəsinin tərəfdarları ("İman etmək üçün səbəblər" ["Reasons to Believe"]) müasir geologiyaya əsasən yer kürəsinin yaşını 4,6 milyard il olaraq tarixləşdirir). İnsanın Müqəddəs Yazını şərh etməsi, hər şeyə baxdığı və hər şeyi qiymətləndirdiyi "eynəyi" olur. Subyektivlikdən qaçmaq qeyri-mümkündür, çünki insanın biliyi istər-istəməz əvvəlcədən mənimsənilmiş qənaətləri ilə əlaqəlidir. Lakin insanın "həqiqət" dediyi bəyanatları düzgün qiymətləndirmək üçün əvvəlcədən mənimsənilmiş qənaətlərini qiymətləndirmək lazımdır.
- C. Fundamentalist məsihçilik özünü "elmi" olaraq göstərmək istəyir, amma əslində hermenevtik metodologiyası əsasdır. Bu o demək deyil ki, "müasir təkamülçü elm" in özünəməxsus əvvəlcədən mənimsənilmiş qənaətləri yoxdur ya da gəldikləri nəticələr "a priori" dünyagörüşünə əsaslanmır. Biz bunların hər ikisi ilə ehtiyatlı olmalı və hər ikisinə analitik yanaşmalıyıq. Hər iki tərəfin müəyyən

sübutları vardır. Bu dünyagörüşlərinin hansına təbii və emosional olaraq cəlb olunduğumu özümdən soruşmalıyam (hansı gümanlarım var)?

V. Şəxsən mənəm gəldiyim nəticə

- A. Mən bir alim deyil, ilahiyyatçı olduğum üçün müasir elmin mövqeyi barədə mümkün qədər çox oxumalı idim. Şəxsən mən "təkamül" nəzəriyyəsinə pis baxmıram, amma "naturalizm" məndə pis təəssürat yaradır (Karl Saqanın [Carl Sagan] məşhur ifadəsi ilə, "kainatdan başqa heç nə yoxdur, yalnız kainat var idi, vardır və olacaq"). Bu, qərəzli bir fikirdir, amma mənəm birləşdirici nəzəriyyəyəm belədir ki, mən dünyanın fəvqəltəbii və xüsusi şəkildə yaradıldığına inanıram və eyni zamanda təkamülü də inkar etmirəm və onda bir təhdid görmürəm. Şəxsən mənəm baxışım belədir ki, bu prosesi bir məqsəd üçün idarə edən Allah dediyimiz Şəxs vardır! Mənə görə "zəkanın yaratdığı kainat", əglibatan nəzəriyyədir (müq. et. M.J. Behe, "Darvinin qara qutusu" [M. J. Behe, *Darwin's Black Box*] və Uilyam A. Demski, red., "Sadəcə yaradılış: elm, iman və zəkanın yaratdığı kainat" [William A. Demski, ed. *Mere Creation: Science, Faith and Intelligent Design*]). Şəxsən mənə əziyyət verən və çaşıdıran, təkamülün "təsadüf" və naturalizmin "öz-özünə yaranma" fikirləridir. Proses, həyatın bir hissəsidir. Mən, özümə rahat olan fikri düşünmədən qəbul etməməyə çalışıram. Gümanlarımı müəyyən etməyə cəhd etdim:
1. Yar. 1-3 (və həmçinin Vəhy Kitabı) hərfi mənada anlaşılmamalıdır. Allahdan ilham almış orijinal müəlliflər bu mətnləri hərfi mənada qəbul olunması üçün nəzərdə tutmayıblar. Hər şeyin başlanğıcı və hər şeyin sonu barədə yazılanlar ədəbi janr arxasında üstü-örtülü qalır.
 2. Təkamül müəyyən səviyyələrdə aşkara çıxır ("üfqi təkamül", "mikro-təkamül", "növlərin daxilindəki təkamül"), amma yer kürəsində olan bütün həyat və kainatın inkişaf etməsi üçün yeganə birləşdirici amil deyildir. Burada bir sirr vardır! Müqəddəs Kitabın (xüsusi vəhy) Kimin və nə üçün kainatı yaratdığını izah etməsi, təbiətin (təbii vəhy), yəni müasir elmi tədqiqatların isə inkişaf edən nəzəriyyələri ilə bunun "necə" və "nə vaxt" baş verdiyini bildirməsi şəxsən məni qane edir.
 3. Hətta "teistik təkamülün" gerçəklik olduğu aşkara çıxsa belə, bu, imanıma əsaslanan gümanlarımı sarsıtmayacaq. Bax: Darrell R. Falk, "Elmlə barışma: iman və biologiya arasındakı uçurumun üzərindən körpünün salınması" (Darrel R. Falk, *Coming to Peace with Science: Bridging the Worlds Between Faith and Biology*). Mənəm iman barədə gümanlarım var (sizin kimi)! Mənəm dünyagörüşüm, Müqəddəs Kitaba əsaslanan məsihçilikdir. Dünya haqqında təsəvvürüm böyüyür və dəyişir.
- B. Yer kürəsinin "gerçək" yaşı mənəm teologiyam üçün bir məsələ deyildir, ancaq:
1. Maddi kainatın "böyük partlayış" nəticəsində yaranması kainatın bir başlanğıc nöqtəsi olduğunu bildirir və naturalistlərin öyrətdiyi təkamül üçün lazım olan vaxt müddətini xeyli məhdudlaşdırır.
 2. Fosillərin başlanma və dayanma modelləri "fasiləli müvazinətə" işarə edir, yəni təkamül prosesində dəyişmələrin fasilələrlə baş verdiyini (bəlkə Allahın yaratma fəaliyyətini davam etdirdiyini) göstərir; bu o deməkdir ki, təkamül, mutasiya və ya uyğunlaşma vasitəsilə zamanla tədricən dəyişmə olmaya da bilər.
 3. Mən Müqəddəs Kitabı, arxeologiyayı və müasir elmi öyrənməkdən daha çox məlumat əldə edənmə kimi yer kürəsinin yaşlı olması, bəşəriyyətin nisbətən yaxın keçmişdə xüsusi bir aktla yaradılması barədə fikrimə bağlı qalacağam. Bu mənəm qərəzli fikrimdir (amma hamımızın fikirləri qərəzlidir)!
 4. Mənəm üçün elm nə düşmən, nə də xilaskardır! Biliyin artdığı dövrdə yaşamaq gözəldir! Hermenevtikanın verdiyi məlumatlar imanlıya təsəlli verir! İmanla düşüncənin, Müqəddəs Kitablə elmin etibarlı şəkildə birləşdirilməsi ümidləndiricidir! Bu axtarışımnda Con H. Uoltonun "Yaradılış 1-ci fəslin itmiş dünyası: qədim kosmologiya və törəyiş barədə mübahisə" (John H. Walton, *The Lost World of Genesis One: Ancient Cosmology and the Origins Debate*) kitabı məni ruhlandırmışdır.

VI. Yer kürəsinin yaşı barədə indiki gümanlar:

A. Ay daşlarının və meteorların radiometrik tarixləşməsi 4,6 milyard il boyunca ardıcıl olmuşdur. Onların elementləri günəş sistemindəki planetlərin elementləri ilə eynidir, bundan elə nəticə çıxarılır ki, günəşimiz və ona bağlı olan planetlər, kometlər və asteroidlər o vaxt əmələ gəlmişdir. Yer kürəsinin ən qədim daşlarının yaşı 3,8 milyard il olaraq müəyyən edilmişdir.

B. İlk insan cütlüyünün (Homo sapiens) fəvqəltəbii şəkildə yaranmasının tarixləşməsi daha çətin bir məsələdir, amma böyük ehtimalla 40,000 ildir.

Zaman, yalnız xronoloji ardıcıl zaman çərçivəsində yaranmış bizlərə dəxli olan bir məsələdir. Allaha zamanın keçməsi heç təsir etməz. Mən inanıram ki, yer kürəsi və ətrafındakı mühit xüsusi bir məqsədlə yaradılmış, Allahın Öz surətində yaratdığı ən uca məxluqla ünsiyyətdə olmaq üçün bir "yer" olaraq nəzərdə tutulmuşdur. Bu qənaətlərimin yeganə mənbəyi Allahdan ilham almış Müqəddəs Kitabdır. Mən bu kitaba bağlıyam və Allahın yaradıcı fəaliyyətinin fiziki cəhətlərini anlamaq üçün müasir elmə müraciət edirəm.

VII. Mənə Yar. 1-11-i anlamaqda kömək etmiş kitablar bunlardır:

A. Derek Kidner, "Yaradılış", *Əhdi-Ətiqin Tindeyl şərhləri*, 1-ci cild (*Genesis, Tyndale OT Commentaries*, vol. 1)

B. Hyu Rossun (Hugh Ross) kitabları

C. Con H. Uoltonun (John H. Walton) kitabları

D. Filip E. Consonun (Phillip E. Johnson) kitabları

E. R. K. Harrisonun kitabları

F. Bernard Rammın kitabları

Bu müəlliflər, zehni axtarışlarıma cavab olmuşlar. Onların fikirlərində sülh tapmışam. Bu müəlliflərdən yalnız birini seçməli olsaydım, seçə bilməzdim. Kosmologiya və ya Yaradılış Kitabı sizi maraqlandırarsa, sizə bu əziz qardaşların kitablarını oxumağı məsləhət görürəm!

1:3

NASB, NKJV,

NRSV

"münasib zamanda"

NJB

"zamanında"

TEV

"doğru zamanda"

Bu fraza cəm formadadır ("əzəli zamanlardan əvvəl") və Məsihlə bağlı olan hadisələrin hamısını əks etdirə bilər (müq. et. 1Tim. 2:6; 6:14-15; Qal. 4:4). Burada aşağıdakılardan bəhs oluna bilər:

1. koyne yunancasının geniş yayılması
2. Romanın siyasəti sayəsində olan sülh
3. Homerin tanrılarına inamını itirmiş dünyanın dini gözləntiləri

▣ **"aşkar etdi"** Yəni "ışığı üzünə çıxardı" və ya "açıq şəkildə tanındı". İsa Müjdələrdə və həvarilərin vəzlərində açıq tanındılmışdır (müq. et. 2Tim. 1:10).

▣ **"kəlamını"** Bu, (1) Məsih haqqında xoş xəbəri (2) və ya Məsihin Özünü (müq. et. Yəh. 1:1; Vəhy 19:13) bildirə bilər.

▣ **"mənə əmanət edilmiş"** Paul Müjdənin ona əmanət edildiyini (müq. et. 1Kor. 9:17; Qal. 2:7; 1Sal. 2:4; 1Tim. 1:11) və həmçinin bütün imanlıların da ona əmanət edildiklərini (müq. et. 1Kor. 4:1-2 and 1Pet. 4:10) bütün varlığı ilə hiss edirdi.

▣ **"Xilaskarımız Allah"** Pastoral Məktublarda bu ifadəyə dəfələrlə rast gəlmək olar (müq. et. Tit. 1:3; 2:10; 3:4). 2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın. Ancaq hər kontekstdə bu ifadə həmçinin İsayə də aid olur (müq. et. 1:4; 2:13; 3:6). Bu söz ("Rəbb" kimi) Roma qeysərinin bir titulu idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 1:4

⁴Ümumi imana görə mənə əsl oğul olan Titə Ata Allahdan və Xilaskarımız Məsih İsadən lütf və sülh olsun!

1:4 "Titə" Məktub Titə ünvanlansa da, bütün ev cəmiyyətlərinə oxunmaq üçün nəzərdə tutulmuşdu (Tit. 3:15-də "sən" deyil, cəm formada "siz" sözü işlənmişdir). Tit, Paulun yəhudi olmayan qanuni bir nümayəndəsi idi. Həvarilərin İşləri Kitabında Titin adının çəkilməməsi qərribə haldır (bax: Giriş II. C.).

▣ **"mənə əsl oğul olan"** 1Tim. 1:2-də 2Tim. 1:2-də Paul Timotey haqqında da eyni ifadəni işlətmişdir və Flm. 1:10-da Onisimi də elə adlandırmışdır. Bu, Paulun imana gətirdiyi insanlar və dostları haqqında işlətdiyi ailə münasibətlərinə bənzərliyə əsaslanan bir metaforadır.

▣ **"Ümumi imana görə"** Yəhd. 1:3-də buna bənzər ifadə işlənmişdir. "Ümumi" deyildikdə bütün insanlar üçün olan bir iman nəzərdə tutulur. Bu, yalançı müəllimlərin elitizm və müstəsnaq iddialarına zidd olan bir müddəə ola bilər.

▣ **"Ata Allahdan... lütf və sülh olsun"** "Lütf" və "sülh" sözləri Paulun məktublarının giriş hissəsindəki dualarda tez-tez işlədilir. Ehtimal var ki, "lütf" (*charis*) bir söz oyunudur, çünki yunan məktublarının əksəriyyəti "salam" (yunanca *charein*, müq. et. Yaq. 1:1; Həv. 15:23) sözü ilə başlayırdı. Paul yunan dilində geniş yayılmış *charein* salamını götürüb məsihçilərə xas olan *charis* sözü ilə dəyişdirir.

"Sülh" sözü isə ibrani salamı ("*Shalom*" ["Şalom"]) əks etdirə bilər. Beləcə Paul yunan və ibrani salamları birləşdirərək məsihçi bir salamı yaratmışdır.

Tekstus Reseptusda (müq. et. KJV) və yunanca əlyazmalar A, C² və K-də lütf və sülhə "mərhəmət" də əlavə olunmuşdur. Bu, yəqin ki, 1Tim. 1:2 və 2Tim. 1:2-yə əsasən edilmiş bir əlavədir. Daha qısa variant x, C*, D, F, G və P əlyazmalarında və həmçinin latınca Vulqatada yer alır. UBS⁴ daha qısa mətni "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

"Ata" üçün bax: 1Tim. 1:2-dəki Xüsusi mövzu.

▣ **"Xilaskarımız Məsih İsadən"** Bu frazada Ata Allah, Əhdi-Ətiqdəki YAHVE, "Xilaskar" sözü vasitəsilə Məsih İsa ilə əlaqələndirilir (müq. et. Tit. 1:3-4; 2:10,13; 3:4,6). Bu ifadə Tit. 1:3-də Allaha, Tit. 1:4-ə İsayə dair işlənmişdir. Əhdi-Cədid müəllifləri, Əhdi-Ətiqdəki titulları İsayə dair işlətməklə İsanın ilahiliyini təsdiq etmişlər.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 1:5-9

⁵Tamamlanmamış işləri sahmana salasan və sənə tapşırıdığım kimi hər şəhərdə cəmiyyət ağsaqqalları təyin edəsən deyə səni Kritdə saxladım. ⁶Ağsaqqal seçilən şəxs nöqsansız və tək arvadlı olaraq ona sadıq olsun. Övladları imanlı olmalı, mənəviyyatsızlıqda ittiham olunan yaxud itaətsiz olmamalıdır. ⁷Çünki cəmiyyət nəzarətçisi Allahın iş idarəçisi olduğuna görə nöqsansız olmalıdır. Dikbaş, hirsli, şərab düşkün, zorakı, haqsız qazanca həris olmamalı, ⁸əksinə qonaqpərvər, yaxşılıq sevən, ağıllı-kamallı, saleh, müqəddəs, nəfsinə hakim olmalıdır. ⁹Həm başqalarına sağlam təlimlə nəsihət verməyə, həm də ona qarşı çıxanları təkzib etməyə qadir olsun deyə aldığı təlimə uyğun olan etibarlı kəlamı bərk tutmalıdır.

1:5 "təyin edəsən deyə" Titə (1) tamamlanmamış işləri sahmana salmaq və (2) ağsaqqalları təyin etmək (müq. et. Həv. 14:23) tapşırılmışdır. Məqsəd, mövcud olan nizamın islah edilməsi deyil idi (bu nizamın yetərsiz olduğu təsbit olunmuşdu), amma yeni bir nizamın qurulması idi. Burada biz 1Tim. 3-dən fərqli bir idarə formasını görürük. Timotey Efesdə mövcud olan bir imanlılar cəmiyyətinə müraciət edirdi. Fikir verin ki, Tit ağsaqqalları təyin etməlidir və cəmiyyətin səsverməsindən söhbət getmir. "Hər şəhərdə" ifadəsinə də diqqət yetirin. Yadda saxlayın ki, həm Timotey, həm də Tit yerli pastorlar və ya regional rəhbərlər deyil, amma həvarinin nümayəndələri idi.

▣ **"Kritdə"** Ora filistlilərin vətəni və hələ yunanlardan əvvəl meydana gəlmiş Minoy mədəniyyətinin meydana gəldiyi bir ada idi. Həv. 27:7-13-də Paulun Romaya səyahət edərkən bu adaya gəldiyi bildirilir, amma orada Müjdəni yaydığı barədə məlumat verilmir. Buna görə şərhçilərin çoxu (bu müəllif daxil olmaqla) belə qənaətə gəlmişdir ki, Pastoral Məktublarda Paulun 60-cı illərin əvvəllərində Roma həbsindən azadlığa buraxıldıqdan sonra həyata keçirdiyi dördüncü müjdəçi səyahətini əks etdirir.

▣ **"deyə"** Bu, Paulun Məktublarına xas olan, məqsəd budaq cümləsi ilə işlədilən *hina* sözüdür (müq. et. Tit. 1:9,13; 2:4,5,8,10,12,14; 3:7,8,13,14).

Paul Titdən bunları istəyirdi:

1. tamamlanmamış işləri sahmana salasan (aorist qayıdış növ lazım şəkli)
2. ağsaqqalları təyin edəsən (aorist məlum növ lazım şəkli)

▣ **"təyin edəsən"** Bu feil "üzərində qoymaq" mənasına gəlir. Həv. 6:3-də yeddi nəfərin təyin edilməsi eyni sözlə təsvir olunur. Bu, səlahiyyətlərin həvalə olunmasıdır.

Paul Həv. 14:23-də Barnaba ilə birlikdə etdiyi kimi, Titə bu yeni cəmiyyətlərdə ağsaqqalları təyin etməyi tapşırır. Paul Timoteyə bu tapşırığı vermədi, çünki Efesdəki ev cəmiyyətlərində artıq rəhbərlik qurulmuşdu (müq. et. 1Tim. 3).

▣ **"ağsaqqalları"** Bu söz, *presbuteroi*, "nəzarətçilər" (müq. et. Tit. 1:7) və "çobanlar" (müq. et. Həv. 20:17,28; Tit 1:5,7) ilə sinonimdir. "Ağsaqqallar" ibrani mədəniyyətindən, "nəzarətçilər" isə yunan şəhər dövlətinin siyasi-inzibati həyatından irəli gəlir. Qeyd edək ki, 1Tim. 3:6-da ağsaqqalların yeni imanlılardan seçilməməsi tələbi yoxdur. Bu onu göstərir ki, bunlar yeni qurulan cəmiyyətlər idi. Bax: 1Tim. 5:1, XÜSUSİ MÖVZU: "AĞSAQQAL".

▣ **"sənə tapşıracağım kimi"** Bu, aorist qayıdış növ əmr şəklidir. Tit, Paulun həvari nümayəndəsi olaraq fəaliyyət göstərirdi.

1:6 "olsun" Hərfi tərcümədə "olsa". Bu, birinci sinif şərt cümləsidir. Paul hər şəhərdə tələblərə cavab verən kişilərin tapılacaqlarını güman etdi.

NASB	"məzəmmətin üstündə"
NKJV, NRSV	"qüsursuz"
TEV	"nöqsansız"
NJB	"qınamaz xasiyyət"

Bu, həm 1 Timoteydə, həm də Titdə (müq. et. Tit. 1:6,7; 1Tim. 3:2,7,10; 5:7; 6:14) sadalanan istər müsbət, istərsə mənfi bütün tələblərin əsasıdır. Bu, 1Tim. 3-də işlənən söz deyildir, amma tamamilə eyni mənada işlənmiş bir sinonimdir. Ruhani rəhbər həm imanlılar, həm də imansızlar arasında müsbət şəhadətliyə malik olmalıdır (müq. et. Tit. 2:5,8,10; Həv. 2:47; 4:4,31; 5:13,42). 1Tim. 3:2-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Bu tələblər iki məqsədin nəzərə alınması ilə şərh olunmalıdır: (1) rəhbərlər həm imanlılara, həm də imansızlara görə məqbul olmalıdırlar; ali məqsəd Müjdənin yayılmasıdır və (2) bu rəhbərlərin yalançı müəllimlərdən fərqli olduqlarının gözə çarpmasıdır. Bu tələblərin müxtəlif xalqlara və dövrlərə necə tətbiq ediləcəyini dəqiq qərarlaşdırmaq çətindir. İmanlılar tarixlə şərtlənmiş qayda-qanunlardan özlərini gözləməli, amma Allahın verdiyi prinsiplərə əməl etməyə hazır olmalıdırlar. Şəxsən mən müasir Qərbdəki imanlılar cəmiyyətlərində bunları müşahidə etmişəm:

1. özlərinə uyğun olan bir neçə tələbə çox ciddi yanaşır, qalanlarına isə əhəmiyyət vermirlər
 2. bu tələblərə başqalarını əlavə edirlər və əlavə etdiklərinə də eyni ilahi səlahiyyət kimi baxırlar
 3. bu qayda-qanunları yalançı müəllimlərlə mübarizə apararı I əsr cəmiyyəti nöqtəyi-nəzərindən deyil, müasir dövrə görə şərh edirlər
 4. bir neçə mənada başa düşülən bilən frazalar əsasında doqmatik qayda-qanunlar yaradırlar
- 1 Timotey 3-cü fəsil barədə daha ətraflı şərhlərimi www.freebiblecommentary.org saytında oxuya bilərsiniz.

▣ **"tək arvadlı olaraq ona sadıq olsun"** Hər fi tərcümədə "tək arvadın əri". Bu ifadə çoxlu müzakirələrə səbəb olmuşdur. Efesdəki imanlılar cəmiyyətində bunun çox ciddi bir məsələ olduğu aydındır (müq. et. 1Tim. 3:1,12; 5:7). Bu frazanın mənası bunlardan biri ola bilər:

1. çoxarvadlı kişi
2. boşandıqdan sonra evlənmiş kişi
3. həyat yoldaşının vəfatından sonra yenidən evlənmiş kişi
4. öz həyat yoldaşına və ailəsinə sadıq olan və qayğı göstərən kişi

Erkən imanlılar cəmiyyəti ailə münasibətlərinə böyük dəyər verirdi və bu cəhətdən problemləli olan şəxslər cəmiyyətdə rəhbərliyə layiq görülürdü.

1. İfadənin birinci mənası Roma imperiyasında bir problem deyil idi, amma yəhudilər arasında problem ola bilərdi (Yaqub, Elqana, Davud, Süleyman).
2. İkincisi, həm imperiyada böyük bir problem idi, həm də – Şammaın mühafizəkar məktəbi və Hillelin liberal məktəbi arasındakı mübahisələrə əsasən – yəhudilikdə bir problem idi.
3. Üçüncüsü erkən imanlılar cəmiyyəti, əlxlüsus Tertullian üçün ciddi problem idi və Avropada hələ problem olaraq qalır; ancaq 1Tim. 5:9-da (müq. et. Rom. 7:1-2; 1Kor. 7) dul qadımların yenidən ərə gedə biləcəkləri deyilir.
4. Dördüncüsü yalançı müəllimlərin evlənməyi qadağan etməsi ilə bağlıdır (müq. et. 1Tim. 4:3). Bu, bir anlamda, güclü ailə həyatının vacibliyini təsdiq edir və eyni zamanda subay kişiləri də xidmətdən kənarlaşdırmır (yadda saxlayın ki, İsa və Paul da subay idilər).

▣ **"Övladları imanlı olmalı, mənəviyyətsizlikdə ittiham olunan yaxud itaətsiz olmamalıdır"** (Bundan 1Tim. 3:4-5-də bəhs olunmuşdur). Bir adamın rəhbərlik xüsusiyyətləri öz evində görülə bilər. Kişinin öz arvadı, uşaqları, valideynləri, nənə-babaları ilə münasibətində hər hansı çətinlik erkən imanlılar cəmiyyətində başçılığa təyin olunmamasına səbəb idi. "Tənqid edilməsi üçün əsas tapılmaması" çox önəmli idi. Adamın öz evini necə idarə etməsi, imanlılar cəmiyyətini necə idarə edəcəyini göstərir. Tam vaxt xidmətçiləri bu tələb xüsusilə narahat edir. Vaizlərin övladları imanlı bir ailədə böyümələrinə, mömin həyat sürən valideynlərin bütün səylərinə baxmayaraq çox vaxt itaətsiz olurlar. Bu tələbə qarşı doqmatik mövqenin tutulmaması, bəlkə də, başqa tələblərə qarşı tutulan mövqedə də əks olunmalıdır.

▣ Tit. 1:6, pastorun övladlarına, yoxsa pastorun özünə aid olan daha iki tələbdir? Hər necə olsa, bu tələblər ailənin həyat tərzini və səlahiyyətə qarşı münasibəti ilə bağlıdır. Məncə, sadalanan tələblərin arasında bu tələb rəhbərliyə namizəd olan adamlara aiddir.

1:7 "cəmiyyət nəzarətçisi" Bu söz, *episkopon*, adətən "nəzarətçi" ya da "yepiskop" olaraq tərcümə olunur. Kontekst onu göstərir ki, söhbət eyni şəxsəndən gedir (müq. et. Tit. 1:5,7 və Həv. 20:17,28). Bu söz yunan şəhər dövlətinin siyasi-inzibati həyatından irəli gəlir. 1Tim. 3:2-dəki qeydə baxın.

▣ **"Allahın iş idarəçisi olduğuna görə"** Ev işlərini iradə edən bir idarəçidən söhbət gedir (müq. et. 1Kor. 4:1; 9:17). Bu söz, Tit. 1:6-da bəhs olunan xüsusiyyətlə bağlıdır. Pastorun öz ailəsinə bağlı bir adam olması, imanlılar cəmiyyətini idarə etməsində əks olunacaq. Tit. 1:7-də beş dənə mənfi xüsusiyyət, Tit. 1:8-də isə altı dənə müsbət xüsusiyyət verilir. Bax: 1Tim. 1:9, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

NASB, NKJV "dikbaş olmayan"

NRSV, TEV "lovğa olmayan"

NJB "heç vaxt lovğa olmayan"

Bu, *autus* (özünü) və *edomai* (zövq, kefi) hissələrindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Öz iradəsinə bağlı olan, dəyişmək istəməyən, lovğa və öz kefini düşünən bir adamın xüsusiyyətidir (müq. et. 2Pet. 2:10).

▣ **"hirsli"** Bu söz, *orgē*, qəzəb partlamasını bildirir. 1Tim. 3:3-dəki "mülayim" və "sülhpərvər" ("davakar olmayan") xüsusiyyətlərinin tam əksidir. Tez hirsələnən, əhval-ruhiyyəsi qəfildən dəyişən adama xas bir xüsusiyyətdir.

NASB, NRSV "şərab düşkünü"
NKJV "şərabə aludə olmayan"
TEV "yaxud əyyaş"
NJB "çox içən olmamalı"

Ehtimal ki, burada Sül. 23:29-35-in Septuaqinta versiyasına istinad edilir. Müqəddəs Kitabın sərxoşluğa qarşı olduğunu, amma şərabdan tamamilə imtina etməyi öyrətmədiyini (müq. et. Yar.27:28; Zəb. 104:14,15; Vaiz 9:7; Sül. 31:6-7) yadda saxlamaq lazımdır. Özlərini Rəbb İsayə həsr edən imanlılar xidmət etdikləri mədəniyyətdə başqalarını sevdiklərinə görə öz azadlıqlarını məhdudlaşdırıb şərabdan tamamilə imtina etməyi seçə bilərlər (müq. et. Rom. 14:1-15:13; 1Kor. 8-9; 10:23-33). Bax: 1Tim. 3:3, Xüsusi mövzu: "Müqəddəs Kitabda alkoqola və alkoqolizmə qarşı münasibət".

NASB "davakar olmayan"
NKJV, NRSV,
TEV, NJB "zorakı olmayan"

Hərfi tərcümədə "döyən". Bu, həddən artıq spirtli içki içməkdən qaynaqlana bilər ya da bəzi adamların xasiyyətlərinə aid ola bilər (müq. et. 1Tim. 3:3).

NASB "haqsız qazanca həris olmayan"
NKJV "pula həris olmayan"
NRSV "yaxud mənfəətə həris olan"
TEV "yaxud pula həris olan"
NJB "acgöz deyil"

Tit. 1:11-də bəhs olunan yalançı müəllimlərin problemi eynidir. 1Tim. 3:8-dəki ətraflı qeydə baxın.

1:8 "qonaqpərvər" Hərfi tərcüməsi "yad adamları sevən"dir. Paulun dövründə mehmanxanaların adı pis çıxmışdı (fahişəxanalar kimi), buna görə məsihçilər (xüsusilə məsihçi rəhbərlər) səyahət edən müjdəçiləri və cəmiyyətin ehtiyac içində olan adamlarını öz evlərinə qəbul etməli idi (müq. et. 1Tim. 5:10; Rom. 12:13; İbr. 13:2; 1Pet. 4:9; 3Yəh. 1:5).

▣ **"yaxşılıqı sevən"** Bu, *phileos* və *agathos* sözlərindən ibarət bir mürəkkəb sözdür. Yunan-Roma mədəniyyətində müsbət mənada işlənən bu sözün mənfi qarşılığı, əksi, 2Tim. 3:3-də işlənmişdir və yalançı müəllimlərə aiddir.

NASB, NJB "ağıllı-kamallı"
NKJV "ayıq düşüncəli"
NRSV "ehtiyatlı"
TEV "intizamlı"

Bu sözün müxtəlif formalarına Pastoral Məktublarda tez-tez rast gəlinir (müq. et. 1Tim. 2:9,15; 3:2; 2Tim. 1:7; Tit. 1:8; 2:2,4,5,6,9,12,15). Bu söz ifratçılıqlardan qaçmağı, balanslı həyatı bildirir. 1Tim. 3:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

NASB "adil, mömin"
NKJV "adil, müqəddəs"
NRSV, NJB "saleh, mömin"
TEV "saleh, müqəddəs"

Bu xüsusiyyətlər 1Tim. 3-də sadalanmayıb. Yunan mədəniyyətində çox vaxt bir-birinə bağlı olan bu sözlər Allaha qarşı olan öhdəliklər və insana qarşı olan öhdəliklər arasındakı əlaqəni əks etdirir.

▣ **"nəfsinə hakim"** Paulun Həv. 24:24-dən başlayan mətnə Feliks və Drusillaya vəz etməsi bu ifadə ilə təsvir olunur. 1Kor. 9:25-də Paul bu sözü bir idman metaforası ilə bağlı olaraq işlətmişdir. Tit. 2:2 və 2Pet. 1:6-da o həmçinin məsihçinin yetkinliyi barədə işlənmişdir. Bu ifadə Qal. 5:22-də Ruhun səmərəsinin bir hissəsi olaraq verilmişdir. Ruh vasitəsilə ehtiraslarına hakim ola bilən, günahlı dünya sisteminə, Şeytanın sınaqlarına və günahlı təbiətinə qalib gələn bir adamın xüsusiyyətidir. Məsihin rəhbərliyi altında yaşayan bir imanlının xüsusiyyətidir.

1:9

NASB, NKJV "etibarlı kəlamı bərk tutan"
NRSV "etimada layiq kəlamdan bərk yapışmalıdır"
TEV "güvən ilə bilən sözləri bərk tutmalıdır"
NJB "dəyişməyən sözlərdən bərk yapışmalıdır"

Bu, indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir. İmanlılar, həvarilərdən başlanan tarixi məsihçiliyin zəncirində bir halqa olmalıdır. Yeganə həqiqi Allahın vəhyi olan Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədidən yapışb bərk tutmalıdırlar. Bu Yazılar, həm onların, həm də bizim iman və əməl üçün yeganə bələdçimizdir!

NASB, NRSV "təlimə uyğun olan"
NKJV "öyrədildiyi kimi"
TEV "doktrinə uyğun gələn"
NJB "ənənənin"

Cəmiyyət rəhbərləri, həvarilərin öyrətdikləri həqiqəti dəyişdirmədən başqalarına ötürməlidirlər.

▣ **"Həm başqalarına sağlam təlimlə nəsihət verməyə... qadir olsun deyə"** Vaiz öz hazırlığı, ruhani ənamları və məhəbbəti ilə həm imanlılar, həm də imansızlar ilə məşğul olmağa qadir olmalıdırlar. Vaizin vəzifəsi, Müjdəni öyrətmək, vəz etmək, nümunə olmaq (ona uyğun yaşamaq) və yalançı təlimləri təkzib etməkdir (müq. et. 2Tim. 4:2). "Sağlam təlim" haqqında bax: 1Tim. 1:10-dakı qeyd.

▣ **"həm də ona qarşı çıxanları təkzib etməyə"** Sonrakı ayələrdə (müq. et. Tit. 1:10-16) bu yalançı müəllimlərin fikirləri və əməlləri təsvir olunur. Orada yəhudi bir təlimin olduğu aşkardır (müq. et. Tit. 1:10,14).

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 1:10-16

¹⁰Çünki, xüsusilə, sünnət tərəfdarları arasında bir çox itaətsiz, boşboğaz və saxtakar insanlar var. ¹¹Onları sakitləşdirmək lazımdır. Çünki onlar haqsız qazanc əldə etmək üçün lazımsız şeyləri öyrədərək bəzi ailələri tamamilə alt-üst edirlər. ¹²Onlardan biri – öz peyğəmbərlərindən biri belə demişdir: «Kritlilər daima yalançı, azgın heyvan, tənbel qarınquludur». ¹³Bu şəhadət etibarlıdır. Ona görə də onları sərt bir şəkildə məzəmmət et ki, imanları sağlam olsun, ¹⁴Yəhudi əfsanələrinə və həqiqətdən dönmən insanların əməllərinə qulaq asmasınlar. ¹⁵Paklar üçün hər şey pakdır, ləkəli imansızlar üçün pak heç bir şey yoxdur. Amma onların həm düşüncəsi, həm də vicdanı ləkələnmişdir. ¹⁶Onlar Allahı tanıdıqlarını iqrar edirlər, amma əməlləri ilə bunu inkar edirlər. İyrənc və itaətsizdirlər, heç bir yaxşı iş görməyə yaramazlar.

1:10

NASB "asi kişilər"
NKJV, NJB "təbə olmayan"
NRSV "asi insanlar"
TEV "üsyən edən"

Bu söz, "təbə" (*hypotassō*) sözünə alfa prefiksini artırılması ilə düzəlir (müq. et. Tit. 1:6). "Səlahiyyət altında olmayan" mənasına gələn bu söz kontekstdə Tit. 1:9-dakı "qarşı çıxanlar"la əlaqəlidir. Bu insanlar Tit. 3:9-11-də təsvir olunur.

NASB	"boş danışanlar və aldadanlar"
NASB	"boşboğazlar və aldadanlar"
TEV	"cəfəngiyatları ilə başqalarını aldadırlar"
NJB	"cəfəngiyat danışib başqalarını inandıranlar"

Bu iki sözə Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Pastoral Məktubların toxunduğu əsas problem yalançı müəllimlər (Tit. 1:10-dakı sözlərlə xarakterizə edilən) və onların ardıcılardır. Nəyə inandığımız və necə yaşadığımız məsihçiliyin həyatı hissələridir.

▣ **"sünnət tərəfdarları"** Bu ifadə, Yerusəlimdəki məşvərdə (Həv. 15) və Qalatiyadakı cəmiyyətlərdə (Qal. 2:12 və s.) Paulun teologiyasına qarşı çıxanları xatırladır. İnsanın İsayə iman edib məsihçi olmasından əvvəl mütləq yəhudi olub Musanın Qanununa riayət etmələrinin vacibliyini öyrədən bu yəhudi qanunpərəstlərin Kolosselilərə Məktub, Efeslilərə Məktub və Pastoral Məktublar ilə necə əlaqəli olduğu aydın deyildir. Görünür ki, daha sonra meydana gələn bu bidətlərdə yəhudi qanunpərəstlik yunan fəlsəfi ideyalar (qnostisizm) ilə qarışır. Bax: 1 Timoteyə Giriş, "C", "Yalançı müəllimlər" və 1Tim. 1:8-dəki Xüsusi mövzu.

Həvarilərin vəfatı və məsihçiliyin sürətlə yayılması ilə qədim Yaxın Şərqdə və Aralıq dənizi ölkələrində çoxlu təfriqəçi qruplar meydana gəldi. Əhdi-Cədid, bu yalançı müəllimləri necə müəyyən etməyi öyrədir (ələlxüsus münasib həyat tərzi və düzgün təlim mövzularına diqqət çəkən Mat. 7-də və 1 Yəhyada).

1:11 "Onları sakitləşdirmək lazımdır" Bu, "ağzının üstünə qoymaq" (yəni ağzını bağlamaq ya da susdurmaq) mürəkkəb sözünün indiki zaman məlum növ infinitividir. Cəmiyyət rəhbərləri, ev toplantılarında danışanlara nəzarət etməlidir. Bu gün də eyni prinsip qüvvədədir. Etiqad və fikir azadlığı o demək deyil ki, Allahın xalqının toplantısında hər kəsin danışmağa haqqı olsun!

▣ **"bəzi ailələri tamamilə alt-üst edirlər"** Burada ev cəmiyyətlərindən (müq. et. Rom. 16:5; 1Kor. 16:19; Kol. 4:15; 1Tim. 3:15) və ya dul qadınların və danışdıqları şəxslərin istismar edilməsindən (müq. et. 2Tim. 3:6) söhbət getmə ehtimalı vardır.

▣ **"haqsız qazanc əldə etmək üçün"** Bu, yalançı müəllimlərin əsl üzünü göstərir (müq. et. 1Tim. 1:7; 6:5,10; 2Pet. 2:3,14; Yəhd. 1:16). 1Tim. 3-də bəhs olunan cəmiyyət rəhbərləri bu sınaqdan azad olmalıdırlar (müq. et. 1Tim. 3:3,8; 6:9-10).

Yalançı müəllimləri və kultları bu üç xüsusiyyəti ilə tanımaq mümkündür.

1. puldan sui-istifadə
2. cinsi istismar
3. bilavasitə özlərinə verilmiş unikal vəhy iddiaları

Əgər dini rəhbərləriniz pulunuzu və ya arvadınızı istəsələr və desələr ki, bunu onlara Allah deyib, – belə rəhbərlərdən uzaq durun!

1:12 "Onlardan biri – öz peyğəmbərlərindən biri" Epimenid e.ə. VI əsrdə yaşayıb və kritli olub. Paulun onların şairlərindən birindən sitat gətirməsi, Krit adasındakı bidətə və yunanların təsirinə işarə edir. Paul İncildə ən az üç dəfə yunan filosoflardan və şairlərdən sitat gətirmişdir (müq. et. Həv. 17:28; 1Kor. 15:13; Tit. 1:12). Doqma şəhəri olan Tarsus, təhsil müəssisələri ilə şöhrət qazanmışdı. Paul həm yunan, həm də ibrani mədəniyyətini əla bilirdi.

O, Epimenidi kritlilər barədə düzgün yazdığına görə "peyğəmbər" adlandırılıb, yaxud kritlilər onu yunan tanrılarında ilham almış biri saydıqları üçün ona "peyğəmbər" deyib. Epimenid, Kritdə ən hikmətli adamlardan biri olub.

▣ **"Kritlilər daima yalançı"** Bu, heksametr ölçüsündə yazılmış bir şeirdən sitatdır. Kritlilər Zevsin Krit adasında dəfn olunduğuna inanır və bununla öyünürdülər. "Kretinos" sözü "yalançı" mənasına gəlir. Bu kontekstdə "yalançı" sözü, yəqin ki, imanlılara və ya xalqa deyil, konkret olaraq yalançı müəllimlərə aiddir.

▣ **"tənbəl qarınquludur"** Bu frazanın əsas mənası acgözlülükdür (müq. et. Fil. 3:19).

1:13 "onları sərt bir şəkildə məzəmmət et" Hərfi tərcümədə "bıçaqla kəs". Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Bu qüvvətli ifadə Əhdi-Cədidin yalnız bu yeridə işlənmişdir. Sərt məzəmmət barədə digər çağırışları 1Tim. 5:25; 2Tim. 4:2; Tit. 2:15-də görmək olar.

▣ **"ki, imanları sağlam olsun"** Bu, məzəmmətin cəza vermək üçün deyil, tərbiyə verib xilas etmək üçün nəzərdə tutulduğunu göstərir (müq. et. 1Kor. 5:5; İbr. 12:5-13). Tit. 1:13-dəki əvəzlilər yalançı müəllimlərə aiddir (müq. et. 2Tim. 2:25-26).

"Sağlam" sözü Pastoral Məktublarda təkrar olunan bir mövzudur (müq. et. 1Tim. 1:10; 2Tim. 1:13; 4:3; Tit. 1:9,13; 2:1,2,8).

1:14 "Yəhudi əfsanələrinə" Bu əfsanələr, böyük ehtimalla, Məsihin nəslə barədə yəhudilərin fərziyyələri idi (müq. et. Tit. 3:9; 1Tim. 1:4; 2Tim. 4:4). "Mif" (bizim tərcümədə "əfsanə") sözünün müxtəlif mənə çalarları haqqında yaxşı tədqiqat üçün bax: C.B. Kerd, "Müqəddəs Kitabın dili və simvolikası" (G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*), ss. 219-242.

▣ **"insanların əmrlərinə"** Bu kontekstdə "əmrlər" deyildikdə, böyük ehtimalla, yəhudilərin şifahi ənənəsi, yəni Babil və Fələstin Talmudları nəzərdə tutulur (müq. et. Yeş. 29:13; Mark 7:7-8; Kol. 2:16-23).

▣ **"həqiqətdən dönən"** Bu, indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir. Bu yalançı müəllimlər Müjdədən üz döndərməkdə davam edirlər. 1Tim. 2:4-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

1:15 "Paklar üçün hər şey paktır" Yunanca mətndə cümlə "hər şey" ifadəsi ilə başlanır, beləcə "hər şey" üzərində aksent qoyulur. Bu həqiqəti anlamaq bəzi imanlılara çətin gəlir (müq. et. 1Tim. 4:4; Mark 7:15-23; Luka 11:41; Rom. 14:14,20; 1Kor. 10:23-33)! Ehtimal ki, yunanların dini-fəlsəfi ənənəsində geniş yayılmış zahidlikdən söhbət gedir (müq. et. 1Tim. 4:3; Kol. 2:20-22). Qanunpərəst məsihçilər burada çox vaxt balansını itirirlər (müq. et. Rom. 14:1-15:13)!

▣ **"ləkəli imansızlar üçünsə pak heç bir şey yoxdur"** Eyni kökdən törəmiş iki feilin birincisi bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir, ikincisi isə bitmiş zaman məchul növ xəbər formasındadır və kənar şəxs (burada yəqin ki hiyləgər Şeytan) tərəfindən əmələ gətirilmiş sabit halı bildirir. Belə bir insan hər şeyi əyir, hər kəsdən öz mənfəəti üçün istifadə edir (məs. Həv. 20:29).

1:16 "Onlar Allahı tanıdıqlarını iqrar edirlər" "Allah", vurğu məqsədilə yunanca mətndə cümlənin əvvəlində durur. Bu yalançı müəllimlər dindar olduqlarını iddia edirlər! İnsanların qayda-qanunlarına əsasən mömin olduqlarını iddia edirlər (müq. et. Yeş. 29:13; Kol. 2:16-23), həqiqətdə isə mürdardırlar. Bəziləri bu frazada "Məsih" deyil, "Allah" sözünün işlənməsini bəhs olunan bidətin yəhudi xarakterinin sübutu görürlər. "İqrar" haqqında bax: 1Tim. 6:12, XÜSUSİ MÖVZU: "İQRAR/ETİRAF".

▣ **"amma əməlləri ilə bunu inkar edirlər"** Bu, indiki zaman qayıdış növ xəbər formasıdır. İmanlıların həyat tərzi həqiqətdən imana gəldiklərini təsdiqləyir (müq. et. Mat. 7:16,20; 1 Yəhya və Yaqub).

▣ **"İyrənc"** Septuaqintada "ikrah" sözü çox vaxt bu sözlə tərcümə olunmuşdur (müq. et. Vəhy 17:4). Bu söz bütperəstliklə əlaqəlidir. Həqiqi mənası "üfunət"dir (müq. et. Vəhy 21:8).

▣ **"İtaətsizdirlər, heç bir yaxşı iş görməyə yaramazlar"** Necə qorxunc sözlərdir (müq. et. 1Kor. 3:10-15; 2Pet. 1:8-11)!

"İtaətsiz" sözü həmçinin Tit. 3:3-də imanlıların Allahın/Məsihin lütfü ilə dəyişməzdən əvvəl necə yaşadıklarını təsvir etmək üçün işlənmişdir (3:4)!

"Yaramaz" sözünün həqiqi mənası "sınaqdan keçməmiş"dir (*dokimos* və alfa prefiksi, müq. et. 1Kor. 9:27; 2Tim. 3:8). Bax: 1Tim. 6:9-dəki Xüsusi mövzu: "Sınaq üçün yunan sözləri".

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. 1Tim. 3:1-13-də sadalanmış rəhbərlərdən tələb olunan xüsusiyyətlər, Titin 1-ci fəslindəki xüsusiyyətlərdən necə fərqlənir?
2. I əsr Yunan-Roma mədəniyyətini əks etdirən bu xüsusiyyətlər bizim dövrümü, imanlılar cəmiyyətimizə necə aiddir?
3. Bu xüsusiyyətlərin yalançı müəllimlərin təlimləri və həyat tərzi ilə nə əlaqəsi vardır?
4. Bütün bu xüsusiyyətləri məsihçi rəhbəri xarakterizə edəcək bir cümlədə xülasə edin.
5. Bu mətndə təsvir olunan idarə forması Timoteyə Birinci Məktubdakından fərqlənirmi?
6. Kəritdə nə cür yalançı müəllimlər var idi? Onlar məsihçi idi, yoxsa yox?
7. Yalançı müəllimlərin yəhudi cəhəti hansı ayələrdə əksini tapır?
8. Yalançı müəllimlərin yunan fəlsəfəsinə aid olan cəhəti hansı ayələrdə əksini tapır?
9. Tit. 1:15-dəki ümumi prinsipi izah edin.

PAULUN TİTƏ MƏKTUBU 2

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Sağlam təlimin öyrədilməsi	Sağlam imanlılar cəmiyyətinin xüsusiyyətləri	Pastor və sürü (2:1-3:11)	Sağlam doktrin	Əxlaqa aid bəzi konkret göstərişlər
2:1-10	2:1-10	2:1-2 2:3-5 2:6-8 2:9-10	2:1-5 2:6-8 2:9-10	2:1-10
	Xilas gətirən lütf tərəfindən öyrədilən			Məsihiçi əxlaqın əsasları
2:11-15	2:11-15	2:11-14 2:15-3:8a	2:11-14 2:15	2:11-14 2:15

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVIYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtdir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

1-10-CU AYƏLƏRİN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

- A. Paul müxtəlif qruplara aid olan insanlara nəsihət verir
1. yaşlı kişilərə (Tit. 2:1-2)
 2. yaşlı qadınlara. Tit. 2:3 (müq. et. 1Tim. 2:9-15)
 3. gənc qadınlara (Tit. 2:4-5)
 4. gənc kişilərə (Tit. 2:6)
 5. Titə, Tit. 2:7-8,15 (müq. et. 1Tim. 4:12-13)
 6. qullara (Tit. 2:9-10)
- B. Cəmiyyət rəhbərlərinin Tit. 1:5-9 və 1Tim. 3-də verilən xüsusiyyətləri Tit. 2-də hər iki cinsdən və hər yaşda olan imanlılara şamil edilir.
- C. Məsihiçilərin mömin həyat sürmələrinin məqsədi, yunan mətnində bir cümlə olan Tit. 2:11-14-də aydın bildirilmişdir.
- D. Titə Məktubun 2-ci fəslə, yalançı müəllimlərin Tit. 1:10-16-da təsvir olunan həyat tərzinə tamamilə ziddir.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 2:1-2

¹Sənsə sağlam təlimə uyğun olanı öyrət. ²Yaşlı kişilər ayıq, ləyaqətli, ağıllı-kamallı, imanda, məhəbbətdə və dözümdə sağlam olsunlar.

2:1 "Sənsə" Bu əvəzlik emfatikdir. Yalançı müəllimlərin əsl rəhbər/müəllim olan Tiddən nə qədər çox fərqləndiyi göstərilir (müq. et. 1Tim. 6:11; 2Tim. 3:1,14).

▣ **"öyrət"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir (müq. et. 1Tim. 4:13; 2Tim. 4:2). Müjdənin özü və nəticələri bəyan edilməlidir.

▣ **"sağlam təlimə uyğun olanı"** Sağlam təlim, təkrarlanan mövzudur (müq. et. Tit. 1:9,13; 2:1,2,8; 1Tim. 1:10; 2Tim. 1:13; 4:3). Qeyd edək ki, bu kontekstdə sağlam təlim bir doktrin deyil, əməldir, həyat tərzidir, insanlara Məsihə bənzəməyi öyrətməkdir. Saleh sayılmanı təqdis edilmədən ayırmaq lazımdır!

2:2 "Yaşlı kişilər" Eyni söz Tit. 1:5-də və 1Tim. 5:1,17-də "ağsaqqallar" olaraq tərcümə olunmuşdur. Bu kontekst başqa cür tərcümə olunmasını tələb edir (müq. et. Flm. 9). O mədəniyyətdə yaşı 60-dan yuxarı olanlar yaşlı sayılırdılar. Bax: 1Tim. 5:1, XÜSUSİ MÖVZU: "AĞSAQQAL".

NASB, NKJV "özünə hakim olsun"

NKJV, TEV "ayıq"

NJB "təmkinli"

Hərfi tərcümədə "ayıq" – sərxoş olmayan mənasında (müq. et. Tit. 1:6,7). Bu söz həmçinin məcazi mənada sayıq ya da gözüaçıq mənasında işlənirdi (müq. et. 1Tim. 3:2,11).

▣ **"ağıllı-kamallı"** Bu söz Tit. 2:2,4,5,6 və 12-də işlənmişdir. 1Tim. 3:2-dəki qeydə baxın.

NASB, NJB "hörmətli"

NKJV "ciddi"

NRSV "həssas"

TEV "ləyaqətli"

Bu söz Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə işlənmişdir (müq. et. Tit. 2:2,7; 1Tim. 2:2; 3:4,8,11; bir də bu sözün bir forması 2Tim. 2:2; 3:4-də işlənmişdir). Bauer, Arndt, Qingriç və Dankerin lüğətinə (Bauer, Arndt, Gingrich, and Danker's Lexicon) görə, bu söz "ehtiram, ləyaqət, ciddiyyət, hörmətçilik, müqəddəslik, əxlaqlılıq" olaraq tərcümə oluna bilər (s. 47).

Bu söz latınca "Augustus" ilə əlaqəlidir (müq. et. Həv. 25:21,25; 27:11). İmperatora pərəstiş mənasında işlənən o latın sözü bir nəfərin hüsurunda özünü necə aparması və ya hiss etməsini təsvir edir.

▣ **"sağlam"** Həmçinin Tit. 2:1-də işlənən bu söz məcazi "sağlamlığı" bildirir. Məsihçilər həm imanda (müq. et. 1Tim. 6:11; 2Tim. 3:10), həm də doktrində sağlam və sabit olmalı, sona qədər davam etməlidirlər. Paul iman etməyi yaşamaqdan ayırmazdı, yalançı müəllimlər isə, əksinə, bunları ayırdılar.

▣ **"dözümdə"** 1Tim. 4:16-1Tim. 4:16-dəki Xüsusi mövzuya baxın və başqa bir forması üçün həmçinin 2Tim. 2:11-ə baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TIT. 2:3-5

³Yaşlı qadınlar da eyni şəkildə müqəddəslərə yaraşan tərzdə davransınlar. Böhtançı, şərab düşkün olmasınlar və xeyirli şeyləri öyrədərək ⁴tərbiyə etsinlər ki, gənc qadınlar ərlərini və uşaqlarını sevsinlər, ⁵ağıllı-kamallı, ismətli, evdar, xeyirxah, öz ərlərinə tabe olsunlar. O zaman Allahın kəlamına küfr olunmaz.

2:3 "müqəddəslərə yaraşan tərzdə davransınlar" Bu, mürəkkəb sözdür; müqəddəs mənasına gələn *hieros* (*hierou*, yəni məbəd sözündən törəmişdir) və uyğun ya da yaraşan mənasına gələn *prepei* sözlərindən əmələ gəlmişdir. Yaşlı məsihçi qadınlar mömin, müqəddəs tərzdə davranmalıdırlar (müq. et. 1Tim. 2:10).

NASB "şər-böhtançılar deyil"
NKJV, NRSV,
TEV, NJB "böhtançı deyil"
NJB "böhtan atan deyil"

Burada işlənən "böhtançı" sözü (*diabolos*), İblisin adı olaraq da işlənə bilər (müq. et. Yəh. 6:20; 1Tim. 3:6. Bax: 1Tim. 3:6, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞEYTAN"). Ancaq burada o, cəm formada və artiksizdir (müq. et. 1Tim. 3:11; 2Tim. 3:3) Jan Kalvin deyib ki, "çox danışmaq, qadınların xəstəliyidir və bu xəstəlik yaş artdıqca böyüyür".

Bəhs olunan problem təkcə şayiə yaymaqda deyil, yalan məlumatlar yaymaqdadır (müq. et. 1Tim. 5:13). Ehtimal ki, sözügedən gənc dul qadınlar Efesdəki ev cəmiyyətlərində yalançı müəllimlərin təlimlərini yayırdı (müq. et. 2Tim. 3:5-7). Bu frazanın (müq. et. 1Tim. 3:11; 2Tim. 3:3) eyni problemə aid olub-olmadığı aydın deyildir.

▣ **"şərab düşkünü olmasınlar"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Tit. 1:7 və ya 1Tim. 3:3,8-ə nisbətən daha qüvvətli bir ifadə işlənmişdir. Ehtimal ki, alkoqolizm (1Tim. 3:3-dəki Xüsusi mövzuya baxın) Kritdə bir problem olub. Bu onu göstərir ki, Əhdi-Cədidəki qaydalar müəyyən mədəniyyətlərdə daha sərt və ya daha yumşaq ola bilər.

▣ **"xeyirli şeyləri öyrədərək"** 1Tim. 2:12-yə baxanda, elə görünür ki, evdə öyrədənlər və ya gənc qadınların müəllimləri nəzərdə tutulur. 4-5-ci ayələrdə nəyi öyrədəcəkləri bildirilir. 1Tim. 3:3-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

2:4 "tərbiyə etsinlər ki, gənc qadınlar" Bu kökdən (*sōphrōn*) törəmiş sözlər Tit. 2:4,5,6 və 12-də işlənmişdir. Bu kökün təməl mənası "sağlam düşüncəli olmaq"dır. Nəfsinə hakim, balanslı həyat sürmək mənasına gəlir.

▣ **"ərlərini və uşaqlarını sevsinlər"** Yunan mətnində işlənən iki sözə Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Ərdə olan qadınlar üçün Allahın iradəsi belədir ki, onlar "ərini sevən" və "uşaqlarını sevən" olsunlar. Yalançı müəllimlər ailələri alt-üst edirdilər (müq. et. Tit. 1:11; 2Tim. 3:6).

2:5 Bu xüsusiyyətlər, I əsr Aralıq dənizi xalqlarının mədəniyyətində qadınlardan tələb olunan, gözlənilən normalardan biri idi (müq. et. 1Tim. 2:10). Bu mətn hər dövrdə ərdə olan qadınlara aiddirmi? Bu, asan sual deyildir! Müasir məsihçilər bu mövzuda doqmatik olmamalı, belə mətnin şərh olunmasında bir az sərbəstliyə yol verməlidir. Qordon Fi və Duqlas Styuartın "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" (Gordon Fee and Doug Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*) və Qordon Finin "Müjdə və Ruh" (Gordon Fee, *The Gospel and Spirit*) kitablarını oxumağı sizə məsləhət görürəm.

▣ **"ağıllı-kamallı"** 1Tim. 3:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

▣ **"ismətli"** Bu söz yalnız Pastoral Məktublarda yalnız bu yerində işlənmişdir. 2Kor. 11:2-də Paul imanlılar cəmiyyəti barədə "bakirə qız" dedikdə bu sözü işlətmişdir.

NASB "evdə işləyənlər"
NKJV "evdar"
NRSV "evin yaxşı idarəçiləri"
TEV "yaxşı evdar qadınlar"
NJB "evlərində necə işləməyi"

Bu fraza ilə bağlı yunanca əlyazmalarda bir problem vardır (bax: BAGD, s. 561). Erkən dövrün unsial əlyazmalarının əksəriyyəti (κ*, A, C, D*, F, G, I) və həmçinin erkən imanlılar cəmiyyətinin atalarının əksəriyyəti "ev işçisi" (*oikourgos*, "ev" + "işçi") sözünü işlədirlər, amma bəzi qədim mətnlərdə (κ^c, D^c, H, L, P) "ev keşikçisi"

(*oikouros*, "ev" + "keşikçi") sözü işlənir – bu da 1Tim. 5:14-dəki *oikodesmoteu* (evin idarəçisi, "ev" + "idarəçi") sözünə bənzəyir.

Bu söz, *oikourgous*, çox nadirdir (Bryus M. Metsqer, "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh" [Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*], s. 654). Mətn tənqidçiliyinin əsaslarından biri budur ki, variantların ən qeyri-adi olanı orijinal sayılsın, çünki əlyazmaları köçürən adamlar böyük ehtimalla qeyri-adi söz və ifadələri daha "adi" olanlarla əvəz ediblər.

▣ **"öz ərlərinə tabe olsunlar"** "Tabe", əmr-komanda zəncirini bildirən bir hərbi termin olub. Bu, indiki zaman qayıdış növ felii sifətidir (müq. et. Ef. 5:21-dən başlayan mətn; Kol. 3:18; 1Tim. 2:11-12; 1Pet. 3:1). Ancaq qeyd edək ki, Ef. 5:21-də Paul tabeliyi Ruhla dolmağa bağlayır (müq. et. Ef. 5:18) və bütün məsihçilərdən tabe olmağı tələb edir. 1Tim. 2:11-12-dəki qeydləri oxuyun.

XÜSUSİ MÖVZU: "TABEÇİLİK (HUPOTASSŌ)" (SPECIAL TOPIC: SUBMISSION [HUPOTASSŌ])

Septuaqintada bu söz, on ayrı ibrani sözünü tərcümə etmək üçün işlənir. İbranicə əsas mənası "əmr etmək" və ya "əmr haqqı"dır. Bu mənalar həmçinin Septuaqintada davam etdirilir.

1. Allah əmr edir (müq. et. Lev. 10:1; Yun. 2:1; 4:6-8)
2. Musa əmr edir (müq. et. Çıx. 36:6; Qanun. 27:1)
3. padşahlar əmr edirlər (müq. et. 2Saln. 31:13)

Əhdi-Cədidə bu mənə Həv. 10:48-də davam etdirilir – həvari "buyurur". Lakin Əhdi-Cədidə yeni mənə çalarları meydana gəlir.

1. könüllü tabeçilik mənası (çox vaxt QAYIDIŞ NÖV)
2. bu "özünü məhdudlaşdırma" cəhəti İsanın tabeçiliyində aşkara çıxır
 - a. İsa Ataya tabe olur (müq. et. 1Kor. 15:25)
 - b. İsa dünyəvi valideynlərinə tabe olur (müq. et. Luka 2:51)
3. imanlılar Müjdə uğrunda yerli mədəniyyətə görə
 - a. başqa imanlılara (müq. et. Ef. 5:21)
 - b. imanlı qadınlar öz ərlərinə (müq. et. Kol. 3:18; Ef. 5:22-24; Tit. 2:5; 1Pet. 3:1)
 - c. imanlılar bütpərəst hökumətlərə (müq. et. Rom. 13:1-7; 1Pet. 2:13) tabe olurlar.

İmanlılar məhəbbətlə hərəkət edir, Allaha, Məsihə, Padşahlığa, başqalarının xeyrinə görə çalışırlar. İmanlılar cəmiyyəti *agapaō* (məhəbbət) sözünü yeni mənada şərh etdiyi kimi, bu sözü də Padşahlığın və başqalarının ehtiyacları əsasında yenidən şərh etmişdir. Bu sözün yeni mənası sadəcə əmrə tabe olmaq deyildir, Özünü fəda edən Allahla və Məsihlə münasibət qurmuş insanın fədakarlığıdır. İmanlılar hər kəsin yaxşılığı və Allahın ailəsinin xeyir-duası üçün itaət edir və tabe olurlar.

▣ **"O zaman Allahın kəlamına küfr olunmaz"** İmanlıların həyat tərzi çox önəmlidir. Bu, Pastoral Məktublarda təkrarlanan mövzudur: "tənqid edilməsi üçün əsas tapılmayan" (müq. et. Tit. 2:8,10; 1Tim. 3:2,7,10; 5:8,14; 6:1; Tit. 1:6-7,8,10). İmanlılar öz həyatları və sözləri ilə başqalarını Məsihə gətirməlidir. Həqiqi, doğru, sağlam təlimdə saleh sayılma təqdis edilmədən əsla ayrılmaz!

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 2:6-8

⁶Gənc oğlanlara da ağıllı-kamallı olmaq üçün nəsihət ver. ⁷Yaxşı işlər görərək hər şeydə özünü nümunə göstər. Təlimdə dürüst və ləyaqətli olaraq ⁸tənqid olunmaz sağlam sözlər danış ki, sənə qarşı çıxanlar bizim haqqımızda pis bir söz deyə bilməyib utansın.

2:6	
NASB	"ağıllı-kamallı"
NKJV	"ayıq düşüncəli"
TEV	"nəfsinə hakim"
NJB	"mötədil"

Gənc oğlanlara bircə əmr verilir ("ağıllı-kamallı olmaq", müq. et. Tit. 2:2,4,5). Bu, Tit. 2:2-6-da əmr şəklində olan yeganə feildir. Bu yunan sözü barədə ətraflı qeydi 1Tim. 3:1-də tapa bilərsiniz. Yunan filosofların əksəriyyətinin həyatı "ağıllı-kamallı" olaraq təsvir olunurdu ("qızıl orta").

2:7 "hər şeydə" Bu ifadənin Tit. 2:7-yə bağlı olub gənc oğlanlara, yoxsa "özünü" sözünə bağlı olub Titə aid olduğu aydın deyildir.

▣ **"özünü nümunə göstər"** Bu, əmr şəkli olaraq işlənmiş indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir (müq. et. 1Tim. 4:12). "Nümunə" (*tupos*) sözü haqqında 1Tim. 3:3-dəki Xüsusi mövzuda öyrənə bilərsiniz.

▣ **"Yaxşı işlər görərək"** Hərfi tərcümədə "özünü yaxşı işlərin nümunəsi olaraq göstər". Burada "yaxşı işlər" ifadəsi nümunəni vurğulamaq üçün işlənmişdir (müq. et. Tit. 1:16; 2:7,14; 3:1, 8, 14). Dəyişmiş həyat tərzi, məsihçi təlimini sübut edir və insanları ona cəlb edir.

NASB	"doktrində paklıqla"
NKJV	"doktrində dürüstlük göstərərək"
NRSV	"öz təlimində dürüstlük göstər"
TEV	"öz təlimində səmimi ol"
NJB	"sən öyrətdiyin zaman səmimiliklə"

Görünür ki, Tit düzgün təlimi öyrətməklə kifayətlənməməli, həm də onu düzgün şəkildə öyrətməli idi (yalançı müəllimlərin natəmiz həyat tərzi və niyyətlərindən fərqli olaraq). Tit, Həvari Pauldan öyrəndiyi həqiqətləri başqalarına öyrədib ötürməli idi. Burada təlimin məzmunundan söhbət gedirsə, çox güman ki, dirilmə üzərində əksent qoyulur (müq. et. Rom. 2:7; 1Kor. 15:42,53,54).

Bu fraza ilə bağlı yunanca əlyazmalarda bir neçə məsələ mövcuddur. Bryus M. Metsqerin "Yunanca Əhdi-Cədidin mətnşünaslıq baxımından şərh" (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*) kitabında *aphthorian* (qeyri-fanilik) sözü haqqında deyir ki:

1. müxtəlif əlyazmalarda bu sözün yaxşı əsası vardır (κ*, A, C, D*)
2. kontekstə uyğun gəlir
3. digər variantları izah edir
4. variantlardan ən qeyri-adi olanıdır

Ən adi variantı (κ^c, D^c, L və daha gec dövrə aid olan minuskul əlyazmaların əksəriyyəti) *adiaphthorian* (səmimiyyət) (səh. 654).

2:8 "sağlam sözlər danış" Bu, Tit. 2:1 və 2-də təkrar olunan mövzudur ("sağlam" sözü məcazi mənada işlənir və yalançı müəllimlərin sağlam olmayan təlimlərinə qarşı qoyulur).

NASB	"ləyaqətli"
NKJV	"ehtiram"
NRSV	"ciddilik"
TEV	"ciddi"
NJB	"səmimilik"

Tit. 2:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

▣ **"tənqid olunmaz"** Bu, həm məsihçi rəhbərlər, həm də ümumiyyətlə bütün imanlılar üçün bir qaydadır (müq. et. Tit. 1:6-7,8,10; 1Tim. 3:2,7,10; 5:8,14; 6:1). 1Tim. 3:2-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"qarşı çıxanlar"** Kontekstdə bu ifadə (1) Tit. 1:10-16-da bəhs olunan yalançı müəllimlərə ya da (2) öz cahilliyinə görə məsihçiliyi tənqid edən imansız bütprəstlərə aid ola bilər. İmanlıların həyat tərzini hər iki qrupu susdurub Müjdəyə cəlb etməli idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 2:9-10

⁹Qulları başa sal ki, hər şeydə öz ağalarına tabe olsunlar, onları razı salsınlar. Qoy cavab qaytarmasınlar, ¹⁰oğurluq etməsinlər, amma hər baxımdan etibarlı olduqlarını göstərsinlər. Beləliklə, Xilaskarımız Allahın təlimini hər cəhətdən cazibəli etsinlər.

2:9 "Qulları başa sal ki, hər şeydə öz ağalarına tabe olsunlar" "Tabe olsunlar" feili indiki zaman qayıdış növünün infinitividir (müq. et. Ef. 6:5-9; Kol. 3:22-24; 1Tim. 6:1-2). "Başa sal" feili yunanca mətndə işlənməyib, amma Tit. 2:6-ya əsasən əlavə olunub. Paul qadınlarla yanaşı qulları da cəmiyyətdə mövcud olan səlahiyyətlərə Məsih uğrunda tabe olmağa çağırır. Məqsəd, insanın şəxsi azadlıqlarına nail olması deyil, Müjdənin yayılmasıdır! Bax: 1Tim. 6:1-dəki Xüsusi mövzu: "Paulun qullara nəsihətləri".

▣ **"hər şeydə"** Bu ifadə 10-cu ayənin sonunda bir daha təkrar olunur. İmanlılar dərk etməlidir ki, həyatlarının hər cəhətdən Allahı əks etdirməsi önəmlidir. Bu anlayış Ef. 5:21-də qarşılıqlı tabelik və Ef. 5:22-6:9-da mömin qadınların ərlərinə tabe olması ilə teoloji baxımdan paraleldir (müq. et. H.E. Butt, "Məxmərlə örtülmüş kərpic" [H. E. Butt, *The Velvet Covered Brick*]).

▣ **"onları razı salsınlar"** Burada təkcə ağalarını razı salmaqdan söhbət getmir, həmçinin Allahı razı salmaqları nəzərdə tutulur (müq. et. Rom. 12:1-2; Ef. 6:7-8).

NASB	"mübahisə edənlər deyil"
NKJV	"cavab qaytarmayanlar"
NRSV, TEV	"cavab qaytarmasınlar"
NJB	"mübahisə etmədən"

İmanlıların çətin vəziyyətlərdə necə davranmaları, Məsihə iman etdiklərinə aydın və qüvvətli şəkildə şəhadət edir (müq. et. Ef. 6:5-9).

2:10 "oğurluq etməsinlər" Bu, yəqin ki, qulların ümumi bir problemi idi (müq. et. Ef. 4:28).

▣ **"göstərsinlər"** Bu söz bir şeyi aydın şəkildə sübut etmək mənasına gəlirdi. İmanlı qulların həyatları Allaha izzət gətirməli və Müjdənin həyat dəyişdirən qüvvətini sübut etməli idi! İnsanın sosial statusu önəmli deyil idi, amma həyat tərzini önəmli idi!

▣ **"Xilaskarımız Allahın"** Qeysəri adətən "Xilaskar" adlandırıldılar. Pastoral Məktublarda Allaha tez-tez "Xilaskarımız" deyilir (müq. et. Tit. 1:3-2:10; 3:4). İsa da tez-tez "Xilaskar" olaraq adlandırılır (müq. et. Tit. 1:4; 2:13; 3:6). 2Tim. 1:10-dəki ətraflı qeydə baxın.

2:11-14-ÜN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

A. Bu qısa mətndə (Tit. 2:11-14) məsihçilərin mömin həyat sürmələrinin teoloji səbəbləri verilir. Bu, Tit. 3:4-7-yə və 2Tim. 1:8-10-a çox bənzəyir.

- B. Tit. 2:11-də bəşər olan Məsihin gəlişindən bəhs olunur (müq. et. Tit. 3:4; 2Tim. 1:10). Tit. 2:13-də eyni söz ("zühur") Məsihin ikinci gəlişi mənasında işlənir (müq. et. 1Tim. 6:14; 2Tim. 4:1,8). Məsihin birinci gəlişində Allahın lütfü zühur etdi, ikinci gəlişində isə Allahın ədaləti zühur edəcək!
- C. Tit. 1:5-9-də rəhbərlərdən və Tit. 2:1-10-da bütün məsihçilərdən tələb olunan xüsusiyyətlər Tit. 2:12-də xülasə edilir.
- D. Tit. 2:13-də Müjdə, Paul üçün səciyyəvi olan "artıq gəlmiş" (Allahın Padşahlığı buradadır) və eyni zamanda "hələ gəlməmiş" (Allahın Padşahlığı gələcək) olaraq təsvir olunur. Paulun məsihçi həyatı haqqında öyrətdiyi təlimdə bu ziddiyyət əksini tapır.
- E. Tit. 2:13-də təkcə İsadən söhbət gedir (müq. et. NASB, RSV, NEB, NIV), yoxsa Ata Allahdan və Oğul İsadən (müq. et. KJV, ASV, Moffatt tərcüməsi və 2Pet. 1:1)? Paulun burada Roma qeysərinə verilən adlardan istifadə edərək İsanın ilahiliyindən bəhs etdiyinin bir neçə səbəbi vardır:
1. hər iki isimlə tək artiklin işlənməsi
 2. 14-cü ayədə yalnız İsadən bəhs edilməsi
 3. Əhdi-Cədidə "ulu" və "zühur" sözlərinin Ata Allaha dair heç işlənməməsi
 4. Paulun Məktublarında və Əhdi-Cədidin digər kitablarında İsanın tamamilə ilahi olduğunu açıq-aydın təsdiq edən başqa ayələrin də mövcud olması
 5. erkən imanlılar cəmiyyətinin əksər atalarının da bunu İsayə aid olan sözlər kimi şərh etməsi.
- Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, daha erkən versiyalarda bu ifadə həm YAHVE-yə, həm də İsayə aid olaraq anlaşılırdı.
- F. 14-cü ayədə imanlılar cəmiyyəti, Əhdi-Ətiqədə İsrailə dair işlənən ifadələrlə təsvir olunur. Bir anlamda imanlılar cəmiyyəti, Allahın İsrail üçün arzuladığı planın həyata keçməsidir (müq. et. Rom. 2:28-29; Qal 6:16; 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6). Bununla belə, İsrail Allah üçün misilsiz bir xalq olaraq qalır və Allah ona xüsusi məhəbbət və qayğı göstərir (müq. et. Rom. 11).

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 2:11-14

¹¹Çünki Allahın bütün insanlara xilas gətirən lütfü zühur etdi. ¹²Bu lütf bizə allahsızlığı və dünyəvi ehtirasları rədd edib, bu dövrdə ağıllı-kamallı, saleh və möminliyə uyğun bir ömür sürməyi öyrədir. ¹³Bu ərəfədə bəxtiyarlıq gətirən ümidimizin gerçəkləşməsinə, ulu Allah və Xilaskarımız İsa Məsihin izzətinin zühurunu gözləyək. ¹⁴O Özünü bizim üçün fəda etdi ki, bizi hər cür qanunsuzluqdan satın alsın, təmizləyib Özünə məxsus və yaxşı işlərə səy göstərən bir xalq yaratsın.

2:11 "Çünki" 11-14-cü ayələr 1-10-cu ayələrə bağlıdır və mömin həyatı teoloji baxımdan əsaslandırır.

▣ **"Allahın... lütfü zühur etdi"** Məsihin bəşər olmasından söhbət gedir (müq. et. 2Tim. 1:10; Tit. 3:4-7). İsanın həyatı, təlimi və ölümü Atanın məhəbbətini, mərhəmətini və lütfünü tam şəkildə tanıtmışdır. Biz İsanı görəndə Allahı görürük (müq. et. Yəh. 1:1-14; 14:8-11; Kol. 1:15-19; İbr. 1:1-3).

Epiphany ("zühur") sözü Tit. 2:13-də Məsihin ikinci gəlişi (müq. et. Tit. 2:11,13; 3:4; 2Sal. 2:8; 1Tim. 6:14; 2Tim. 1:10; 4:1,8) mənasında işlənmişdir. Bax: Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzu: "Məsihin ikinci gəlişini bildirən Əhdi-Cədid terminləri".

▣ **"bütün insanlara xilas gətirən"** Allah Məsihi bütün insanların günahları üçün ölməyə göndərmişdir (1Tim. 4:10-dəki Xüsusi mövzuya baxın), amma hər kəs bunu qəbul etmək üçün tövbə etməli, iman və itaət etməli, imanda davam etməlidir. Aşağıdakı ayələr Məsihin işinin ümumdünya miqyasını əks etdirir.

1. "dünya üçün" (Yəh. 1:29; 3:16; 6:33,51; 2Kor. 5:19; 1Yəh. 2:2; 4:14)

2. "bütün insanlar" (Rom. 5:18; 1Kor. 15:22; 1Tim. 2:4-6; İbr. 2:9; 2Pet. 3:9). 1Tim. 2:4-dəki ətraflı qeydə və 1Tim. 4:10-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

Allah insanları Öz surətində yaratmışdır (müq. et. Yar. 1:26,27). Yar. 3:15-də O, bütün insanları xilas edəcəyini vəd etmişdir. O, İbrahimi (müq. et. Yar. 12:3) və İsraili (müq. et. Çıx. 19:5) çağırırdıqda bu ümumdünya planından konkret danışır. Əhdi-Ətiqdə İsrailə verilmiş vədlər (başqa millətlərə deyil, yəhudilərə) artıq ümumbəşəri xarakter daşıyır; dünya imanlılar və imansızlar olmaqla iki qrupa ayrılır (müq. et. Ef. 2:11-3:13). Allah bütün insanları xilasa dəvət edir və hər kəsə Ruhun qüvvətini verəcəyini vəd edir.

XÜSUSİ MÖVZU: ƏVVƏLCƏDƏN TƏYİN OLUNMA (KALVİNİZM) VƏ İNSANIN AZAD İRADƏSİ (ARMINİANİZM) (SPECIAL TOPIC: PREDESTINATION [CALVINISM] VERSUS HUMAN FREE WILL [ARMINIANISM])

Tit. 2:11, Əhdi-Cədidin seçilmə barədə başqa ayələrini balanslaşdırır. Mən düşündüm ki, Rom. 8:29-a və 9-cu fəslə, həmçinin Efeslilərə Məktubun 1-ci fəslinə dair şərhlərim burada teoloji baxımdan faydalı olacaq.

- I. Rom. 8:29 – Paul "qabaqcadan tanımaq" mənasına gələn *proginōskō* sözünü iki dəfə işlətməmişdir: burada və 11:2-də. Rom. 11:2-də bu söz Allahın əzəldən İsrailə bəslədiyi əhd məhəbbətini bildirir. Unutmayaq ki, ibrani dilində "bilmək/tanımaq" sözü bir şəxs haqqındakı faktları deyil, o şəxslə yaxın, şəxsi münasibəti bildirirdi (müq. et. Yar. 4:1; Yer. 1:5). Burada həmin ifadə əzəli hadisələrin silsiləsinə daxil olmuşdur (müq. et. Rom. 8:29-30). Bu termin əvvəlcədən təyin olunmaya bağlı idi. Ancaq demək lazımdır ki, Allahın əvvəlcədən bilmə qüdrəti seçilmənin əsası deyildir, çünki belə olsaydı, seçmə günahkar insanların gələcək cavabından və nəticə etibarilə əməllərindən asılı olardı. Bu terminə həmçinin Həv. 26:5; 1Pet. 1:2,20 və 2Pet. 3:17-də rast gəlinir.

A. "qabaqcadan tanımaq" (*proginōskō*)

"Qabaqcadan tanımaq" və "qabaqcadan təyin etmək" terminlərinin ikisi də "qabaq" sözləri ilə qurulan mürəkkəb sözlərdir və "öncədən bilmək", "öncədən hədlər qoymaq" və ya "öncədən çəkmək" olaraq tərcümə edilməlidir. Əhdi-Cədidə birmənalı şəkildə əvvəlcədən təyin olunmanı öyrədən mətnlər Rom. 8:28-30; Ef. 1:3-14 və Rom. 9-dur. Bu mətnlərdə Allahın külli-ixtiyar olduğu açıq şəkildə vurğulanır. Allah hər şeyə tam nəzarət edir. Əvvəlcədən təşkil olunmuş və zaman içində həyata keçirilən bir ilahi plan vardır. Lakin bu plan ixtiyari və ya seçici deyildir. Bu plan yalnız Allahın tam ixtiyarına və qabaqcadan bilməsinə əsaslanır, həmçinin Onun dəyişməyən xasiyyətinə: məhəbbətə, mərhəmətə və layiq olmayanlara verdiyi lütfə əsaslanır. Bax: XÜSUSİ MÖVZU: "YAHVE-NİN ƏBƏDİ XİLAS PLANI".

Biz öz qərbi (Amerika) fərdiyyətçiliyimiz və ya müjdəçi canfəşanlılığımız ilə bu ecazkar həqiqəti pozmaq üçün çox ehtiyatlı olmalıyıq. Biz həmçinin Avqustinlə Pelagiy və kalvinizmlə arminianizm arasındakı teoloji münaqişələrdə hər hansı tərəfi tutmaqdan özümüzü gözləməliyik.

B. "əvvəlcədən təyin olunmuş" (*proorizō*, "əvvəlcədən sərəhd qoymaq")

Əvvəlcədən təyin olunma doktrini bəzi insanları Müjdədən kənarlaşdırmaqla Allahın məhəbbətini, lütfünü və mərhəmətini məhdudlaşdırmamalıdır. Əksinə, imanlıların dünyagörüşünü formalaşdıraraq onları möhkəmləndirməlidir. Allah bütün insanların tərəfindədir (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14). Allah hər şeyə nəzarət edir. Bizi Ondan kim və ya nə ayıra bilər (müq. et. Rom. 8:31-39)? Allah bütün tarixə indiki zaman kimi baxır, insanlar isə zamana bağlıdırlar. Bizim baxışımız və zehni qabiliyyətlərimiz məhduddur. Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasında heç ziddiyyət yoxdur. Bu bir əhdin qaydasıdır. Bu, dialektik gərginliklə verilən həqiqətin başqa bir nümunəsidir. Müqəddəs Kitab doktrinləri bir neçə bucaqdan təqdim olunur və çox vaxt paradoksal görünür. Həqiqət zahirən bir-birinin əksi kimi görünən cütlərin balansıdır. Biz belə həqiqətlərdən yalnız birini seçərək gərginliyi azaltmamalıyıq. Müqəddəs Kitabdən heç bir həqiqəti ayrı bir doktrin olaraq təcrid etməməliyik.

Bunu da qeyd etmək vacibdir ki, seçilmənin məqsədi yalnız öləndən sonra cənnətə getmək deyil, indidən Məsihə bənzəməkdir (müq. et. Rom. 8:29-30; 2Kor. 3:18; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 2:10; 4:13;

1Sal. 3:13; 4:3; 5:23; 2Sal. 2:13; Tit. 2:14; 1Pet. 1:15). Biz "müqəddəs və qüsursuz" olmaq üçün seçilmişik. Allah bizi dəyişdirməyi qərara aldı ki, başqaları bizdəki dəyişikliyi görüb Məsihə iman etsinlər. Əvvəlcədən təyin olunma şəxsi bir üstünlük deyil, əhddə bir məsuliyyətdir. Bu mətnin əsas həqiqəti odur. Məsihciliyin məqsədi də odur. Müqəddəslik, hər imanlı üçün Allahın iradəsidir. Allah insanı xüsusi mövqe üçün deyil, Məsihə bənzəməsi üçün seçir (müq. et. Ef. 1:4). İnsana yarandığı zamanı verilmiş ilahi surət (müq. et. Yar. 1:26; 5:1,3; 9:6) bərpa edilməlidir.

- C. "Onun Oğlunun surətinə uyğunlaşmaq" – Allahın ali məqsədi günaha batdıqda itirdiyimiz ilahi surətin bərpa olunmasıdır. İmanlılar Məsihə bənzəmək üçün əvvəlcədən təyin olunmuşlar (müq. et. Ef. 1:4).

II. Romalılar 9-cu fəsil

- A. Rom. 9, Allahın tam ixtiyarı mövzusunda dair ən qüvvətli Əhdi-Cədid parçalarından biridir (başqası, Ef. 1:3-14-dür); 10-cu fəsil isə insanın azad iradəsindən dəfələrlə açıq şəkildə bəhs edir (müq. et. "hər kəs", Rom. 6:4,11,13; "hamı" Rom. 9:12 [iki dəfə]). Paul bu etiqadi təzadı həll etməyə heç çalışmayıb. Bu etiqadların hər ikisi həqiqətdir. Müqəddəs Kitabdakı doktrinlərin əksəriyyəti paradoksal yaxud dialektik cütlərlə təqdim olunur. Teoloji sistemlərin əksəriyyəti məntiqi "yarı-həqiqətlər"dir. Həm avqustinçilik və kalvinizmdə, həm də semi-pelagianizm və arminianizmdə istər həqiqətin, istərsə yanlışın elementləri vardır. Müqəddəs Kitabı qərəzli bir çərçivəyə salan, ayrı-ayrı ayələrə əsasən "sübut edilən" doqmalar üzərində qurulan əqli-məntiqi teoloji sistemlərdənsə, Müqəddəs Kitabdakı doktrinləri təzadları ilə qəbul etmək yaxşıdır!
- B. Eyni həqiqət (Rom. 9:23-də olan), Rom. 8:29-30 və Ef. 1:4,11-də təsdiq olunur. Bu fəsil Əhdi-Cədidə Allahın tam ixtiyarını ən ifadəli şəkildə öyrədir. Allahın bütün yaradılış və xilas üzərində tam hökmranlıq etdiyinə heç şübhə yoxdur! Bu böyük həqiqət əsla danılmaz, güzəştə gedilməz. Lakin bu həqiqət, Allahın Öz surətində yaratdığı insanlarla əhd vasitəsilə münasibət qurmaq seçimi ilə balanslaşdırılmalıdır. Yar. 15-də bəhs olunan əhd kimi bəzi qədim əhdlərin şərtsiz olduğu və insanların cavabından heç asılı olmadığı doğrudur, lakin başqa əhdlər insanın cavabı ilə şərtlənmişdir (məs. Eden bağı, Nuh, Musa, Davud). Allahın Öz məxluqları üçün xilas planı vardır və bu planı heç kəs dəyişdirə bilməz. Allah Öz planlarında ayrı-ayrı insanların iştirak etməsini qərarlaşdırmışdır. Bu iştirak etmə imkanı Allahın tam ixtiyarı (Rom. 9) və insanın azad iradəsi (Rom. 10) arasındakı gərginliyi təşkil edir.

Müqəddəs Kitabda vurğulanan cəhətlərdən birinin seçilməsi və bir başqasına göz yumulması qəbul edilməzdir. Şərqdəki insanlar həqiqəti dialektik və ya gərgin cütlərlə təqdim etdikləri üçün doktrinlər arasında təzad meydana gəlir. Hər doktrin digər doktrinlərlə əlaqədə nəzərdən keçirmək lazımdır. Həqiqət əslində həqiqətlər mozaikasıdır!

III. Efeslilər 1-ci fəsil

- A. Seçilmə heyrətamiz doktrindir. Ancaq o bizi tərəfgirliyə yönəltməməlidir, başqalarının xilas olması üçün bir kanal, bir alət, bir vasitəçi olmağa çağırılmalıdır! Əhdi-Ətiqdə bu söz başlıca olaraq "xidmət üçün seçilmə", Əhdi-Cədidə isə "xilas (və xilasın nəticəsi olaraq xidmət) üçün seçilmə" mənasında işlənmişdir. Müqəddəs Kitab, Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı zahiri ziddiyyəti heç vaxt həll etmir, lakin bunların ikisini də təsdiqləyir! Rom. 9-da Allahın külli-ixtiyar seçimi və Rom. 10-da insanların cavab verməsinin vacibliyi (müq. et. 10:11,13) Müqəddəs Kitabdakı bu təzadı yaxşı nümayiş etdirir.

Bu teoloji təzadın açarını Ef. 1:4-də tapmaq olar. İsa, Allahın seçdiyi adamdır və İsada hamı potensial olaraq seçilmişdir (Karl Bart [Karl Barth]). İsa, Allahın günaha batmış bəşəriyyətə "bəli" cavabıdır (Karl Bart [Karl Barth]). Ef. 1:4 həmçinin əvvəlcədən təyin olunmanın məqsədinin tək cənnət deyil, müqəddəslik (Məsihə bənzərlik) olduğunu təsdiq etməklə məsələni aydınlaşdırmaqda kömək edir. Biz çox vaxt Müjdənin faydalarını arzulayırıq, məsuliyyətlərinə isə ciddi yanaşmırıq! Allahın çağırışı (seçimi) həm bu ani həyata, həm də əbədiyyətə aiddir!

Doktrinlər ayrı-ayrılıqda, əlaqəsiz həqiqətlər kimi deyil, digər həqiqətlərlə əlaqəli olaraq verilir. Bir ulduz və çoxlu ulduzlardan ibarət olan bir bürc arasındakı fərq bunun yaxşı bir analogiyası ola

bilər. Allah həqiqəti qərbi deyil, şərq janrlarda təqdim edir. Doktrinal həqiqətlərin dialektik (paradoksal) cütlərdən qaynaqlanan təzadları aradan götürməməliyik (Allahın ucalığı və yaxınlığı; əmin-amanlığımız və imanda davam etməyimizin vacibliyi; İsanın Ataya bərabər olması və Ataya tabe olması; məsihçinin azadlığı və əhd bağladığı şəxsə qarşı məsuliyyəti və s.).

Teologiyada "əhd" anlayışı, Allahın tam ixtiyarını (O həmişə başladıcı və aparıcıdır) və insanın ilkin və davamlı olaraq tövbə və imanla cavab verməsinin vacibliyini birləşdirir. Müqəddəs Yazıdan sübut üçün istifadə edərək paradoksun bir tərəfini vurğulamaq və başqasını qiymətdən salmaqdan özünüzü gözləyin! Yalnız sevdiyiniz doktrini və ya teoloji sistemi təsdiqləməkdən özünüzü gözləyin.

- B. Ef. 1:4-də "O bizi seçdi" frazası, mübtədanın üzərində aksent qoyan aorist qayıdış növ xəbər formasıdır. O, Atanın əzəli seçimi üzərində fokuslaşır. Allahın seçimi, islamdakı determinizm anlamında və ya ultra-kalvinist anlamda (bəzisinin seçilməsi, bəzisinin seçilməməsi) deyil, əhd anlamında başa düşülməlidir. Allah günaha batmış bəşəriyyəti xilas edəcəyini vəd etmişdir (müq. et. Yar. 3:15). Allah bütün insanları seçmək məqsədilə İbrahimi çağırmış və seçmişdir (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5-6). Allahın Özü Məsihə iman gətirən hər kəsi seçmişdir. Xilasda təşəbbüs həmişə Allahındır (müq. et. Yəh. 6:44,65). Bu mətn və Romalılara 9-cu fəsil, Avqustin və Kalvinin vurğuladıqları əvvəlcədən təyin olunma doktrininin Müqəddəs Kitabdakı əsasıdır.

Allah imanlıları yalnız xilasa (saleh sayılmaya) deyil, eləcə də təqdis edilməyə çağırır (müq. et. Kol. 1:10-12). Bu, (1) Məsihdəki mövqeyimiz (müq. et. 2Kor. 5:21) və (2) Allahın Öz xasiyyətini övladlarında əks etdirmək arzusu (müq. et. Ef. 2:10; Rom. 8:28-29; Qal. 4:19) ilə əlaqəli ola bilər. Allahın Öz övladları üçün iradəsi həm gələcəkdə cənnətə getmələridir, həm də indidən Məsihə bənzəmələridir!

"Məsihdə", Ef. 1:4-də əsas anlayışlardan biridir. Atanın xeyir-duası, lütfü və xilas Məsih vasitəsilə gəlir (müq. et. Yəh. 14:6). Bu qrammatik formanın (yerlik hal) aşağıdakı ayələrdə təkrar olunmasına diqqət yetirin: Ef. 1:3,4, "Məsihdə"; 1:7, "Oğlunda"; 1:9,10,11 "Məsihdə"; 1:13, "Onda" (orijinalda iki dəfə). İsa, Allahın günaha batmış bəşəriyyətə "bəli" cavabıdır (Karl Bart [Karl Barth]). İsa, seçilmiş Şəxsdir və Onda hamı potensial olaraq seçilmişdir. Ata Allahın bütün xeyir-duaları Məsih vasitəsilə gəlir.

"Dünya yaranmazdan qabaq" frazası həmçinin Mat. 25:34; Yəh. 17:24; 1Pet. 1:19-20; Vəhy 13:8-də işlənmişdir. Bu fraza, Üçlükdə vahid olan Allahın Yar. 1:1-dən əvvəl belə bəşəriyyətin xilasını üçün fəal olduğunu göstərir. İnsanlar zamanla məhduddurlar. Bizim üçün hər şey ya keçmiş, ya indiki, ya da gələcək zamandır, amma Allah üçün belə deyildir.

Əvvəlcədən təyin olunmanın məqsədi müqəddəslikdir, imtiyaz deyildir. Allahın çağırışı bir neçə seçilmiş Adəm övladlarına deyil, hamısına səslənir! Allah insanları Öz uca niyyətinə görə olmağa, Ona bənzəməyə (müq. et. 1Sal. 5:23; 2Sal. 2:13), Onun surətini əks etdirməyə (müq. et. Yar. 1:26-27) çağırmışdır. Əvvəlcədən təyin olunma həqiqətinin müqəddəs həyat əvəzinə teoloji prinsipə çevrilməsi, əsl faciədir. Biz öz teoloji qənaətlərimizlə çox vaxt Müqəddəs Kitabın səsini susdururuq.

"Nöqsansız" olaraq tərcümə olunmuş *amōmos* sözü "ləkəsi olmayan" mənasına gəlir və

1. İsayə (müq. et. İbr. 9:14; 1Pet. 1:19)
2. Zəkəriyyə ilə Elizavetə (müq. et. Luka 1:6)
3. Paula (müq. et. Fil. 3:6)
4. bütün əsl məsihçilərə (müq. et. Fil. 2:15; 1Sal. 3:13; 5:23) aid olur.

Hər məsihçi üçün Allahın iradəsi, yalnız öləndən sonra cənnətə getməsi deyil, həm də indi Məsihə bənzəməkdir (müq. et. Rom. 8:29-30; Qal. 4:19; 1Pet. 1:2). İmanlılar həlak olan dünyada Müjdəni yaymaq məqsədilə Allahın xüsusiyyətlərini əks etdirmədirlər.

Qrammatik cəhətdən "məhəbbətdə" frazası ya 4-cü, ya da 5-ci ayəyə daxil ola bilər. Lakin Efeslilərə Məktubun digər yerlərindən bu fraza həmişə insanın Allaha olan məhəbbəti mənasında işlənir (müq. et. Ef. 3:17; 4:2,15,16).

- C. Ef. 1:5-də "bizi əvvəlcədən təyin etdi" olaraq tərcümə olunmuş söz aorist məlum növ feli sifətidir. Bu yunan sözü, "əvvəlcə" və "çəkmək" sözlərindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Allahın əvvəlcədən təyin etdiyi xilas planı mənasına gəlir (müq. et. Luka 22:22; Həv. 2:23; 4:28; 17:31; Rom. 8:29-30).

Əvvəlcədən təyin olunma, bəşəriyyətin xilasını ilə bağlı olan bir sıra həqiqətlərdən biridir. Bir-biri ilə əlaqəli olan həqiqətlərdən biridir. Bunun ayrıca vurğulanması əsla nəzərdə tutulmamışdır! Müqəddəs Kitab həqiqəti bir sıra təzadlı, paradoksal cümlələrlə verilmişdir. Ayrı-ayrı konfessiyalar Müqəddəs Kitabdakı bu dialektik həqiqətlərdən birini vurğulayaraq təzadı aradan qaldırmağa meyillidir (əvvəlcədən təyin olunma və insanın azad iradəsi; imanlının təhlükəsizliyi və imanda davam etməsinin vacibliyi; ilk günah və iradədən irəli gələn günah; günahsız yaşamaq və günahı azaltmaq; dərhal bəyan edilən təqdis edilmə və tədrisi təqdis edilmə; iman və əməllər; məsihçinin azadlığı və məsuliyyəti; Allahın hər şeyin fəvqündə olması və hər şeyin daxilində olması).

Allahın seçimi insanın əməllərini qabaqcadan bilməsinə əsaslanmır, amma lütfkar xasiyyətinə əsaslanır (müq. et. Ef. 1:7,9,11). Allah hamının (qədimdən qnostiklərin və bu gün ultra-kalvinistlərin düşüncələrindən fərqli olaraq, bəzisinin deyil) xilas olmasını istəyir (müq. et. Yez. 18:21-23,32; Yəhya 3:16-17; 1Tim. 2:4; 4:10; Tit. 2:11; 2Pet. 3:9; 1Yəh. 2:2; 4:14). Allahın lütfü (Allahın xasiyyəti) bu mətnin teoloji açarıdır (müq. et. Ef. 1:6a, 7c, 9b), necə ki, Allahın mərhəməti əvvəlcədən təyin olunmadan bəhs edən digər mətnin – Rom. 9-11-in açarıdır.

Günaha batmış bəşəriyyətin yeganə ümidi Allahın lütfü və mərhəmətidir (müq. et. Yeş. 53:6 və Rom. 3:9-18-də sitat gətirilən digər Əhdi-Ətiq mətnlərindən bir neçəsidir). Bu birinci teoloji fəsiləri şərh edərkən anlamaq lazımdır ki, Paul insanın əməllərindən heç asılı olmayan şeyləri: əvvəlcədən təyin olunmanı (Ef. 1), lütfü (Ef. 2) və Allahın əzəli xilas planını (sirri, Ef. 2:11-3:13) vurğulayır. Bununla o, insanın əməlləri və qüruru üzərində aksent edən yalançı müəllimlərin öyrətdiklərini təkzib edirdi.

2:12 "öyrədir" Bu sözün hərfi mənası uşağı tərbiyələndirməkdir (müq. et. 1Tim. 1:20; 2Tim. 2:25; 3:16). Lütf sevən bir valideyn olaraq təsvir olunur (müq. et. İbr. 12:5-dən başlayan mətn).

▣ **"allahsızlığı"** Burada bir kəlmə oyunu vardır: *asebeia* (allahsızlıq, alfa prefiksi) və *Eusebia* (möminlik, 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın). Bu, Əhdi-Ətiqin hikmət ədəbiyyatının "iki yol" təlimini əks etdirir (müq. et. Yeşua 24:14-15; Zəb. 1; Sül. 4:10-19; Mat. 7:13-14). Biz şərdən üz döndərməliyik, çünki Məsih bizi şərdən xilas etmək üçün Özünü fəda etdi. Biz yaxşılığa tərəf dönməliyik, çünki Məsih bizə nümunə oldu. Lütf bizə həm müsbət, həm də mənfi təlimi öyrədir!

▣ **"dünyəvi ehtirasları"** (müq. et. Tit. 3:3; 1Tim. 6:9; 2Tim. 2:22; 3:6; 4:3)

▣ **"ağıllı-kamallı"** 1Tim. 3:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

▣ **"saleh"** 2,4,5,6-cı ayələrə və bunların ardından gələn Xüsusi mövzuya baxın.

XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK" (SPECIAL TOPIC: RIGHTEOUSNESS)

"Salehlik" o qədər mühüm bir mövzudur ki, Müqəddəs Kitabı tədqiq edən hər kəs şəxsən bunu əsaslı surətdə araşdırmalıdır.

Əhdi-Ətiqdə Allahın xasiyyəti "saleh", yaxud "haqq", "ədalətli" olaraq təsvir olunur (FEİL, BDB 842, KB 1003; KİŞİ CİNSİNDƏ İSİM, BDB 841, KB 1004; QADIN CİNSİNDƏ İSİM, BDB 842, KB 1006).

Mesopotamiyadan gələn bu söz "çay qamışı" mənasına gəlir. Çay qamışı inşaatda divar və hasarların üfüqi düzlüyünü yoxlamaq üçün istifadə olunan alət idi. Allah Öz xasiyyətini təsvir etmək üçün məcazi mənada bu sözdən istifadə etmişdir. O, hər şeyin qiymətləndirildiyi düz bucaq (xətkeş) kimidir. Bu anlayış Allahın salehliyini və mühakimə etmək haqqını təsdiq edir.

İnsan Allahın surətində yaranmışdır (müq. et. Yar. 1:26-27; 5:1,3; 9:6). Bəşəriyyət Allahla ünsiyyət üçün yaranmışdır (müq. et. Yar. 3:8). Bütün yaradılış, Allahla insan arasındakı qarşılıqlı əlaqələr üçün səhnədir yaxud fondur. Allah istəyir ki, ən uca yaradılışı olan insan Onu tanısin, sevsin, Ona xidmət etsin və bənzəsin!

İnsanların sədaqəti sınınmış (müq. et. Yar. 3) və ilk kişi və qadın sınaqdan uğurla çıxmamışlar. Nəticədə Allah və insan arasındakı münasibət pozulmuşdur (müq. et. Rom. 5:12-21).

Allah bu münasibəti bərpa edəcəyinə söz vermişdir (müq. et. Yar. 3:15; bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı"). O bunu Öz iradəsi ilə, Oğlu vasitəsilə həyata keçirir. İnsanlar bu pozulmuş münasibəti bərpa etməyə qadir deyil idi (müq. et. Rom. 1:18-3:20; Vəhy 5).

İnsanın günaha batmasından sonra bərpa olunması üçün atılan ilk addım, Allahın dəvətinə və insanın tövbə, iman və itaətlə cavabına əsaslanan əhd idi (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38). Günaha batmış insanlar, lazım olanı etməyə qadir deyil idi (müq. et. Rom. 3:21-31; Qal. 3). Allah əhdi pozan insanları bərpa etmək üçün Özü təşəbbüs göstərməli idi. Bu məqsədlə O,

1. insanları Məsihin işi vasitəsilə saleh elan etmişdir (hüquqi salehlik)
2. insanlara Məsihin işi vasitəsilə əvəzsiz olaraq salehlik bəxş etmişdir (bizə sayılan salehlik)
3. insanın daxilində məskən salan və salehliyi (yəni Məsihə bənzərlik, Allahın surətinin bərpası) əmələ gətirən Ruhunu verir
4. Eden bağındakı ünsiyyəti bərpa edir (Yaradılış 1-2-ni Vəhy 21-22 ilə müqayisə edin)

Lakin Allah insanın əhddə cavab verməsini tələb edir. Allah qərarlaşdırır (yəni əvəzsiz verir, Rom. 5:8; 6:23) və təmin edir, lakin insanlar

1. tövbə edərək
2. iman edərək
3. itaət edərək
4. imanda davam edərək Allaha birinci dəfə və davamlı olaraq cavab verməlidirlər

Beləliklə, salehlik, Allah və ən uca məxluqu arasında əhdləşmədir, qarşılıqlı əlaqədir; salehlik hər kəsin şəxsi və davamlı olaraq müvafiq surətdə cavab verməli olduğu Allahın xasiyyətinə, Məsihin işinə və Ruhun qüdrətinə əsaslanır. Bu anlayış, "lütf ilə iman vasitəsilə saleh sayılma" olaraq bilinir (Ef. 2:8-9). Müjdələrdə bu anlayış açıqlansa da, bu sözlərlə açıqlanmır. Yunanca "salehlik" sözünü müxtəlif formalarında 100-dən artıq dəfə işlədən Paul bu anlayışa aydınlıq gətirmişdir.

Təhsil görmüş rabbi olaraq Paul bu sözü, *dikaionē*, yunan ədəbiyyatındakı mənasında deyil, Septuagintada işlənən ibrancə *tsaddiq* (saleh) sözünün qarşılığı olaraq işlətməmişdir. Yunan yazılarında bu söz Tanrının və cəmiyyətin gözləntilərinə uyğun olaraq davranan şəxsi bildirir (Nuh, Öyyub). İbrancə mənasında bu söz həmişə əhd çərçivəsində yer alır (bax: Xüsusi mövzu: "Əhd"). YAHVE ədalətli, mənəvi, əxlaqi Allahdır və xalqının Özünün xasiyyətini əks etdirməsini istəyir. Satın alınmış insan dönüb yeni məxluq olur (müq. et. 2Kor. 5:17; Qal. 6:15). Bu yenilənməsinin nəticəsində möminlik insanın həyat tərzinə çevrilir (müq. et. Mat. 5-7; Qal. 5:22-24; Yaqubu; 1 Vəhya). İsrail teokratik cəmiyyət olduğuna görə dünyəvi (cəmiyyətin qaydaları) və qüdsi (Allahın iradəsi) sahələr aydın şəkildə fərqləndirilmirdi. Belə fərqləndirməni ifadə edən ibrani və yunan sözləri ingilis dilinə müvafiq olaraq "justice" (ədalət, ictimai mənada) və "righteousness"-dir (salehlik, dini mənada).

İnsanın Müjdəsi, günaha batmış insanın Allahla ünsiyyətinin bərpa edilməsi barədə xoş xəbərdir. Bu Atanın məhəbbəti, mərhəməti və lütfü; Oğulun həyatı, ölümü və dirilməsi; Ruhun insanı Müjdəyə cəlb etməsi vasitəsilə həyata keçmişdir. Saleh sayılma Allahdan əvəzsiz olaraq bəxş edilir, lakin möminliklə nəticələnir (Avqustinin bu mövqeyi həm Reformasiyada önə çıxan Müjdənin əvəzsiz olaraq verilməsini, həm də Roma katolik təlimində önə çıxan məhəbbət və sədaqət ilə dolu dəyişmiş həyatı əks etdirir). İslahatçılar "Allahın salehliyi" ifadəsini OBYEKTİV YİYƏLİK HALDA qavrayırdı (yəni günahkar insanların Allaha məqbul edilməsi [mövqə olaraq təqdis edilmə]; katoliklərsə bunu SUBYEKTİV YİYƏLİK HALDA qavrayırdı – yəni getdikcə Allaha bənzəmə prosesi kimi [təcrübi tədrici təqdis edilmə]). Həqiqətdə, şübhəsiz, hər ikisi də doğrudur!!

Mənim fikrimcə, Müqəddəs Kitabın Yar. 4-dən Vəhy 20-yə qədərki hissəsi tamamilən Allahın Edəndəki ünsiyyəti (şərikliyi) bərpa etməsinin hekayəsidir. Müqəddəs Kitab Allahla insanın yer üzündə ünsiyyətdə olmasından başlayır (müq. et. Yar. 1-2) və eyni şəkildə başa çatır (müq. et. Vəhy 21-22). Allahın surəti və məqsədi bərpa olunacaq!

Yuxarıda yazılanları təsdiqləmək üçün bu yunan sözünün müxtəlif formalarının işlədilməsinə dair xüsusilə seçilmiş Əhdi-Cədid mətnlərini nəzərdən keçirin.

1. Allah salehdir (çox vaxt Allahın Hakim olması ilə əlaqədar)
 - a. Rom. 3:26
 - b. 2Sal. 1:5-6
 - c. 2Tim. 4:8
 - d. Vəhy 16:5
2. İsa salehdir
 - a. Həv. 3:14; 7:52; 22:14 (Məsihin adı)
 - b. Mat. 27:19
 - c. 1Yəh. 2:1,29; 3:7
3. Allahın məxluqları üçün iradəsi, salehlikdir
 - a. Lev. 19:2
 - b. Mat. 5:48 (müq. et. 5:17-20)
4. Allahın salehlik bəxş etməsinin yolları
 - a. Rom. 3:21-31
 - b. Rom. 4
 - c. Rom. 5:6-11
 - d. Qal. 3:6-14
5. Allahdan verilir
 - a. Rom. 3:24; 6:23
 - b. 1Kor. 1:30
 - c. Ef. 2:8-9
6. İmanla qəbul olunur
 - a. Rom. 1:17; 3:22,26; 4:3,5,13; 9:30; 10:4,6,10
 - b. 2Kor. 5:7,21
7. Oğulun işi vasitəsilə
 - a. Rom. 5:21
 - b. 2Kor. 5:21
 - c. Fil. 2:6-11
8. Allahın iradəsi, ardıcılığının saleh olmasıdır
 - a. Mat. 5:3-48; 7:24-27
 - b. Rom. 2:13; 5:1-5; 6:1-23
 - c. Ef. 1:4; 2:10
 - d. 1Tim. 6:11
 - e. 2Tim. 2:22; 3:16
 - f. 1Yəh. 3:7
 - g. 1Pet. 2:24
9. Allah dünyanı salehliklə mühakimə edəcək
 - a. Həv. 17:31
 - b. 2Tim. 4:8

Salehlik, Allahın bir xüsusiyyətidir; günahkar insanlara salehlik Məsih vasitəsilə əvəzsiz olaraq verilir.

Salehlik

1. Allahın qərarıdır
2. Allahın hədiyyəsidir
3. Məsihin işidir
4. yaşanacaq həyatdır

Lakin o həmçinin get-gedə saleh olma prosesidir; insan bu prosesdə var gücü ilə çalışmalı və buna can atmalıdır; Məsihin ikinci gəlişində bu proses tamamlanacaqdır. İnsanın Allahla ünsiyyəti xilas olduğu anda

bərpa olunur, ömrü boyunca tədricən artır və öldüyü anda yaxud *Parousia*-da Onunla üz bəüz görüşməsi ilə nəticələnir (müq. et. 1Yəh. 3:2)!

Bu mövzunu IVP tərəfindən nəşr olunmuş "Paulun və Məktublarının lüğəti"ndən (*Dictionary of Paul and His Letters*) yaxşı bir sitatla bitirmək istəyirəm:

"Kalvin, Allahın salehliyinin münasibətlə əlaqədar olan cəhəti üzərində Lüterdən daha çox aksent edir. Lüterin Allahın salehliyi barəsindəki görüşü, əfvlə əlaqədar olan cəhətdən ibarətdir. Kalvin Allahın salehliyinə şərik olmağımızın heyrətamiz təbiəti üzərində aksent edir" (s. 834).

Məncə, imanlının Allahla münasibətinin üç cəhəti vardır.

1. Müjdə bir şəxsdir (Şərqi imanlılar cəmiyyətinin və Kalvinin aksenti)
2. Müjdə həqiqətdir (Avqustinin və Lüterin aksenti)
3. Müjdə, dəyişən həyatdır (katoliklərin aksenti)

Bunların hamısı doğrudur və Müqəddəs Kitaba əsaslanan sağlam məsihçilik üçün bərabər şəkildə qəbul olunmalıdır. Bunlardan birinə daha çox və ya daha az əhəmiyyət verildikdə problem meydana gəlir.

İsanı qəbul etməliyik!

Müjdəyə iman etməliyik!

Məsihə bənzəməyə can atmalıyıq!

▣ **"bu dövrdə"** 1Tim. 6:17-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

2:13 "gözləyək" Bu, indiki zaman qayıdış növüdür. İnsanın Məsihin ikinci gəlişini davamlı olaraq gözləməsini bildirir.

▣ **"bəxtiyarlıq gətirən ümidimizin"** Burada yenə Məsihin ikinci gəlişi nəzərdə tutulur.

▣ **"zühurunu"** Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHİN İKİNCİ GƏLİŞİNİ BİLDİRƏN ƏHDİ-CƏDİD TERMİNLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: NT TERMS FOR CHRIST'S RETURN)

İnsanların (Xilaskar və Hakim olan) İsa ilə üz-üzə gələcəkləri xüsusi esxatoloji günün bir sıra adları vardır.

1. "Rəbbimiz İsa Məsihin günü" (müq. et. 1Kor. 1:8)
2. "Rəbbin günü" (müq. et. 1Kor. 5:5; 1Sal. 5:2; 2Sal. 2:2)
3. "Rəbbimiz İsa Məsihin günü" (müq. et. 2Kor. 1:14; x əlyazmasında bu ifadə 1Kor. 5:5-də də vardır)
4. "Məsih İsanın günü" (müq. et. Fil. 1:6)
5. "Məsihin günü" (müq. et. Fil. 1:10; 2:16)
6. "Onun (Bəşər Oğlunun) günü" (müq. et. Luka 17:24)
7. "Bəşər Oğlunun zühur edəcəyi gün" (müq. et. Luka 17:30)
8. "Rəbbimiz İsa Məsihin zühuru" (müq. et. 1Kor. 1:7)
9. "Rəbb İsanın göydən zühur etdiyi zaman" (müq. et. 2Sal. 1:7)
10. "Rəbbimiz İsa zühur edəndə" (müq. et. 1Sal. 2:19)

Əhdi-Cədidin müəllifləri İsanın ikinci gəlişindən bəhs etdikdə ən az dörd sözü işlədirlər.

1. *epiphaneia*, teoloji mənada "ehtişam"la əlaqəli olan (amma etimoloji olaraq onunla əlaqəli olmayan) par-par parıldayan işıq mənasına gəlir. 2Tim. 1:10; Tit. 2:11 və 3:4-də bu söz İsanın birinci gəlişinə (yəni bədənə bürünməsinə) və ikinci gəlişinə dair işlənir. Bu söz 2Sal. 2:8-də işlənir və Məsihin ikinci gəlişi mənasında işlənən hər üç əsas terminə burada rast gəlinir: 1Tim. 6:14; 2Tim. 4:1,8; Tit. 2:13.

2. *parousia*, "hüzür" mənasını verən və əvvəllər hökmdarın ziyarəti mənasında işlənən sözdür. Ən tez-tez işlənən söz budur (müq. et. Mat. 24:3,27,37,39; 1Kor. 15:23; 1Sal. 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2Sal. 2:1,8; Yaq. 5:7,8; 2Pet. 1:16; 3:4,12; 1Yəh. 2:28).
3. *apokalupsis* (və ya *apocalypsis*), aşkara çıxarmaq məqsədilə üstünün açılması mənasına gəlir. Əhdi-Cədidin son kitabının adı budur (müq. et. Luka 17:30; 1Kor. 1:7; 2Sal. 1:7; 1Pet. 1:7; 4:13).
4. *phaneroō*, işıqlandırmaq, aşkara çıxarmaq ya da izhar etmək mənasına gəlir. Əhdi-Cədidə ilahi vəhyin çoxlu cəhətlərinə dair tez-tez işlənən bu söz, *epiphaneia* kimi, Məsihin birinci gəlişini (müq. et. 1Pet. 1:20; 1Yəh. 1:2; 3:5,8; 4:9) və həmçinin ikinci gəlişini (müq. et. Mat. 24:30; Kol. 3:4; 1Pet. 5:4; 1Yəh. 2:28; 3:2) bildirə bilər.
5. "Gəliş" mənasında tez-tez işlənən *erchomai* sözü bəzən Məsihin ikinci gəlişinə dair işlənir (müq. et. Mat. 16:27-28; 23:39; 24:30; 25:31; Həv. 1:10-11; 1Kor. 11:26; Vəhy 1:7,8).
6. Əhdi-Ətiqdə Rəbbin mükafat (dirilmə) və mühakimə günü olan "Rəbbin günü" (müq. et. 1Sal. 5:2) ifadəsinə də bu söz daxildir.

Bütün Əhdi-Cədid, Əhdi-Ətiqin dünyagörüşü üzərində yazılmışdır. Bu dünyagörüşü bunları təsdiq edir:

- a. indiki şər dövrü
- b. gələcək salehlik dövrü
- c. Ruh tərəfindən Məsihin (məsh olunmuş Şəxs) işi vasitəsilə həyata keçirilən dövr

Buna tədrici vəhy nöqtəyi-nəzərindən yanaşmaq lazımdır, çünki Əhdi-Cədid müəllifləri İsrailin gözləntilərini bir qədər dəyişdirirlər. Məsihin millətçi (İsrail üçün) hərbi rəhbər kimi bir gəlişi əvəzinə iki gəlişi baş verir. Birinci gəlişində, Nazaretli İsanın bakirədən doğulması ilə Allah bəşər oldu. İsa hərbi rəhbər və ya hakim kimi gəlmədi, Yeş. 53-ə görə "iztirab çəkən Qul" və Zək. 9:9-a görə eşşəyin balası sıpaya (döyüşçü kimi ata yaxud padşah kimi qatıra deyil) minmiş həlim adam olaraq gəldi. İsanın birinci gəlişi ilə yeni məsihi dövr, yer üzündə Allahın Padşahlığı başladı (bax: Xüsusi mövzu: "Allahın Padşahlığı"). Bir yandan Padşahlıq gəlmişdir, lakin digər yandan, əlbəttə, o hələ uzaqdadır. Bir anlamda məhz Məsihin (bax: Xüsusi mövzu: "Məsih") iki gəlişi arasındakı bu gərginlik Əhdi-Ətiqdə görünməyən yaxud aydın olmayan iki yəhudi dövrünün üst-üstə düşməsindən ibarətdir (bax: Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr"). Həqiqətdə bu ikili gəlişdə YAHVE-nin bəşəriyyəti xilas etmək planı əksini tapmışdır (müq. et. Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5 və peyğəmbərlərin, ələlxüsus Yeşaya və Yunusun vəzləri).

İmanlılar cəmiyyəti Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərinin yerinə yetməsinə gözləmir, çünki bunların əksəriyyəti Məsihin birinci gəlişinə aiddir (Bax: "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [*How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 165-166). İmanlılar ölümdən dirilmiş padşahlar Padşahı və rəblər Rəbbinin izzətli gəlişini və göydə olduğu kimi yer üzündə də yeni salehlik dövrünün bəşəriyyətin tarixində gerçəkləşməsinə gözləyirlər (müq. et. Mat. 6:10). Əhdi-Ətiqdəki kəlamlar yanlış deyil, amma natamamdır. Məsih, peyğəmbərlərin bildirdiyi kimi, YAHVE-nin güc və qüdrəti ilə təkrar gələcəkdir.

"İkinci gəliş" ifadəsi Müqəddəs Kitabda yoxdur, lakin bu anlayış bütün Əhdi-Cədidin dünyagörüşünü əks etdirir. Allah hər şeyi düzəldəcək. Allah ilə surətində yaranmış insanlar arasındakı ünsiyyət bərpa olunacaq. Şər mühakimə olunacaq və aradan götürüləcək. Allahın məqsədləri mütləq həyata keçəcəkdir. Başqa cür ola bilməz!

Erkən imanlılar cəmiyyəti həm Şənbə günü, həm də həftənin birinci günü (yəni bazar günü, İsanın dirildiyi gün) ibadət edirdi. Sinaqoq getdikcə böyüyən məsihçi hərəkətinə qarşı durmaq üçün üzvlərindən İsanı Məsih olaraq rədd etmələrini tələb edirdi ("On səkkiz bəxtiyarlıq"). O zaman (b.e. 70-ci ildən bəri) məsihçilər yalnız bazar günləri yığışmağa başladılar.

▣ **"izzətinin"** Bu sözü iki cür anlamaq olar: (1) "izzətli zühurunu" (müq. et. NKJV) ya da (2) "izzətinin zühurunu" (müq. et. NASB, NRSV, TEV, NJB). "İzzət" çox vaxt Əhdi-Ətiqdə Allahın hüuru ilə bağlı olaraq anlaşılır (xüsusilə səhrada gəzib-dolaşma dövründə israililərə yol göstərən *Shekinah* ["şekina"] ehtişam buludu). Əhdi-Ətiqdə "izzət" olaraq tərcümə olunan ibrani sözü *kabod* ("kavod") göz qamaşdırıcı ehtişamı bildirir. Məsihin ikinci gəlişi ilə bağlı olan iki yunan sözü də parıltı və ya ehtişam mənasına gəlir: *epiphaneia* (müq. et. Mat. 25:31) və *phaneroō* (müq. et. Mat. 24:30). Yəh. 17:1-5,22,24-də İsa Öz izzətindən və Atasının izzətindən danışır.

XÜSUSİ MÖVZU: "EHTİŞAM/İZZƏT (*doxa*)" (SPECIAL TOPIC: GLORY [*doxa*])

Müqəddəs Kitabdakı "ehtişam/izzət" anlayışının tərifini vermək çətindir. Septuaqintada iyirmidən artıq ibrani sözü *doxa* olaraq tərcümə olunmuşdur. Bu söz Əhdi-Cədidin çox yerində Allaha, İsayə, insanlara və məsihi Padşahlığa dair təkrar-təkrar müxtəlif yollarla işlənir.

Əhdi-Ətiqdə "ehtişam/izzət" üçün ən çox işlənən ibrani sözü (*kabod* ["kavod"], BDB 458, KB 455-458) əvvəllər qoşa tərəzini bildiren ticarət termini idi ("ağır olmaq", KB 455). Ağır olan şeylər qiymətli idi və ya dəyərli xüsusiyyətlərə malik idi. Bu söz çox vaxt parıltı anlayışı ilə bircə Allahın ehtişamını ifadə etmişdir (müq. et. Çıx. 19:16-18; 24:17; 33:18; Yeş. 60:1-2). Yalnız O şərəfə layiqdir (müq. et. Zəb. 24:7-10; 66:2; 79:9). Onun nuru o qədər parlaqdır ki, günaha batmış insanlar Ona baxa bilməzlər, buna görə O buluda və ya tüstüyə bürünür (müq. et. Çıx. 16:7,10; 33:17-23; Yeş. 6:5). YAHVE-ni yalnız Məsih vasitəsilə həqiqətən tanımaq mümkündür (müq. et. Yəh. 1:18, 6:46; 12:45; 14:8-11; Kol. 1:15; 1Tim. 6:16; İbr. 1:3; 1Yəh. 4:12).

Kabod ("kavod") sözü haqqında ərtaflı məlumat üçün bax: Xüsusi mövzu: "Ehtişam/izzət (Əhdi-Ətiq)". İmanlıların izzəti ondan ibarətdir ki, onlar Müjdəni anlayırlar və özləri ilə öyünməkdənsə Allahla öyünlər (müq. et. 1Kor. 1:29-31; Yer. 9:23-24). Ətraflı məlumat üçün bax: "Əhdi-Ətiq teologiya və ekzegezasının yeni beynəlxalq lüğəti" (NIDOTTE), Cild 2, ss. 577-587.

▣ **"ulu Allah və Xilaskarımız İsa Məsihin"** İsa burada birmənalı olaraq Allahın adı ilə adlandırılır! Qeysərlər də özlərinin buna bənzər adlarla adlandırılırlar (məs. I Ptolemey). "Zühur" (Məsihin ikinci gəlişindən bəhs edən bu kontekstdə) və "ulu" sözləri YAHVE-yə dair əsla işlənməmişdir. Bundan əlavə, "Xilaskarımız" sözü ilə müəyyənlik artikli işlənmir. Koyne yunancasının sintaksisi bunun İsanın adı olduğunu təsdiqləyir, çünki hər iki isimlə tək artikl işlənir və beləcə bu isimlər bir-birinə bağlanır (bax: NET Müqəddəs Kitabı [NET Bible]). İsa ilahidir (müq. et. Yəh. 1:1; 8:57-58; 20:28; Rom. 9:5; Fil. 2:6; 2Sal. 1:12; İbr. 1:8; 2Pet. 1:1,11; 1Yəh. 5:20). Əhdi-Ətiqdə Məsihin (1Tim. 1:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın) hakimlər kimi ilahi gücə malik olan bir şəxs olacağı gözlənilirdi. Onun ilahiliyi hamını təəccübləndirmişdir (Bax: 1Tim. 2:5, XÜSUSİ MÖVZU: "TƏKALLAHLILIQ")!

2:14 "O Özünü bizim üçün fəda etdi" Bu, teoloji olaraq Mark 10:45; 2Kor. 5:21; İbr. 9:14-ə uyğundur. Burada kəffarə edən əvəzedici satınalmasından bəhs olunur (müq. et. Yeş. 53; Qal. 1:4; 1Tim. 2:5-6; İbr. 9:12-15; 1Pet. 1:18-19). Ata Allah "göndərdi", amma Oğul "Özünü fəda etdi"!

▣ **"bizi... satın alın"** "Fidyə" və "satınalma" sözlərinin kökü Əhdi-Ətiqə gedib çıxır (NASB-də Tit. 2:14 Əhdi-Ətiqdən bir sitat olaraq göstərilir). Hər iki söz, İsrailin Misirdən azad edildiyi kimi fidyə ilə satın alınaraq köləlikdən azad edilməsini bildirir. Bunlar həmçinin imanlıların Məsihin gücü ilə günahın köləliyindən azad edilməsini bildirir (müq. et. Rom. 6). Bax: 1Tim. 2:6, XÜSUSİ MÖVZU: "FİDYƏ/SATINALMA".

▣ **"təmizləyib"** Tit. 2:13-də "Salehlik" xüsusi mövzusunə baxın. Teoloji sual budur: Məsih insanları necə təmizləyir? Bu, Allahın əmri ilə bizə verilmiş ənamdır mı, yoxsa biz tövbə, itaət və imanda davam edərək buna nail olmalıyıq mı? Bu tamamilə Allahdan asılıdır mı, yoxsa insanın cavabından da asılıdır mı?

Şəxsən mən Müqəddəs Kitabın paradoksal cütlərlə həqiqəti öyrətdiyinə inanıram, buna görə düşünürəm ki, bu, həm müqəddəs Allahın müstəqil hərəkəti, həm də günahkar insandan tələb olunan ilkin və davamlı hərəkətdir (Tit. 2:11-dəki Xüsusi mövzuya baxın)! Bunlar "əhd" anlayışında birləşir (2Tim. 2:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın).

▣ **"Özünə məxsus... bir xalq"** Bu ifadə Əhdi-Ətiqdən götürülmüşdür (müq. et. Çıx. 19:5; Qanun. 14:2; 1Pet. 2:5,9,10; Vəhy 1:6). İmanlılar cəmiyyəti ruhani İsraildir (müq. et. Qal. 6:16; Rom. 2:29). İmanlılar cəmiyyətinə Müjdəni bəyan edərək və həyatı ilə göstərərək bütün insanlara yaymaq tapşırığı verilmişdir (müq. et. Mat. 28:19-20; Luka 24:47; Həv. 1:8)!

▣ **"yaxşı işlərə səy göstərən"** Məsihçiliyin məqsədi öləndən sonra cənnətə getməklə kifayətlənməz, indidən Məsihə bənzəməkdir (müq. et. Qal. 4:19; Ef. 1:4 2:10). Allahın xalqı yaxşı işlərə həvəs göstərməsi ilə seçilir (müq. et. Yaqub və 1 Yəhya).

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 2:15

¹⁵Bunları tam bir səlahiyyətlə bildir, nəsihət ver və məzəmmət et. Qoy heç kim sənə hörmətsizlik etməsin.

2:15 "bildir, nəsihət ver və məzəmmət et" Bunlar indiki zaman məlum növ əmr şəklində üç feildir: öyrətməkdə davam et (müq. et. Tit. 2:1), nəsihət verməkdə davam et və məzəmmət etməkdə davam et (müq. et. 2Tim. 3:16). İmanlılar cəmiyyətinin rəhbərləri müqəddəsləri ruhlandırmaqlı və yalançı müəllimləri ayırd etməlidirlər!

▣ **"tam bir səlahiyyətlə"** İsanın göydə və yer üzündə bütün səlahiyyətə (*exousia*) malik olduğu yazılmışdır (müq. et. Mat. 28:18). İsa səlahiyyətini həvarilərə həvalə etmişdir (Paul sanki "vaxtsız doğulmuş" son həvari idi). Paul öz şəxsi nümayəndələri olan Timoteyə və Titə səlahiyyətini həvalə etmişdir (*epitaē*).

Bu şahidlər vəfat edəndən sonra yazılı Əhdi-Cədid (və həmçininin Əhdi-Ətiq) "imanlıların bütün gələcək nəsilləri" üçün səlahiyyət olmuşdur (müq. et. 2Tim. 3:15-17).

XÜSUSİ MÖVZU: "SƏLAHİYYƏT (*exousia*)" (SPECIAL TOPIC: AUTHORITY [*exousia*])

I. Lukanın istifadəsi – Lukanın *exousia* (səlahiyyət, qüdrət, qanuni hüquq) sözündən necə istifadə etdiyini izləmək maraqlıdır.

1. Luka 4:6-da Şeytan İsayə səlahiyyət verməyə qadir olduğunu iddia edir.
2. Luka 4:32,36-da yəhudi xalqı İsanın təliminə, necə səlahiyyətlə danışdığına təəccüblənir.
3. Luka 9:1-də İsa həvarilərinə qüdrət və səlahiyyət verir.
4. Luka 10:19-da O, yetmiş müjdəçiyə səlahiyyət verir.
5. Luka 20:2,8-də İsanın səlahiyyəti barədə sual verilir.
6. Luka 22:53-də şər qüvvələrinə İsanı məhkum edib öldürmək səlahiyyəti verilir.

Luka deyil, Matta Müjdəsində Məsihin böyük tapşırığı (Mat. 28:18, "Göydə və yer üzündə bütün səlahiyyət Mənə verilmişdir") İsanın səlahiyyətini ecazkar şəkildə elan edir.

İsa səlahiyyətə malik olduğunu deyirdi, çünki

1. Allah Ona danışmışdı
 - a. vəftizi zamanı (Luka 3:21-22)
 - b. görünüşünün dəyişməsi zamanı (Luka 9:35)
2. Əhdi-Ətiqdəki peyğəmbərliklər yerinə yetirilib
 - a. Yəhuda nəsli (müq. et. Yar. 49:10)
 - b. Yesseyin evi (müq. et. 2Şam. 7)
 - c. Bet-Lexemdə doğulub (müq. et. Mik. 5:2)
 - d. Daniel 2-ci fəsildəki dördüncü imperiyası (Roma) zamanı doğulub
 - e. yoxsul, kor, möhtac olanlara kömək edib (Yeşaya)
3. Ekzorsizm (cin qovma) vasitəsilə Şeytan və onun hökmranlığı üzərindəki qüdrət və səlahiyyətini nümayiş etdirib.
4. Ölüləri diriltməsi ilə fiziki həyat və ölüm üzərindəki qüdrətini göstərib.
5. Onun bütün möcüzələri zaman, məkan və fiziki aləm üzərindəki qüdrət və səlahiyyətini göstərir.
 - a. təbiət qüvvələrini idarə etməsi
 - b. xalqı doyurması
 - c. şəfaları
 - d. insanların fikirlərini oxuması
 - e. balıq tutması

II. Paulun "səlahiyyət" sözünü məsihçi qadınlara dair işlətməsi

1Kor. 11-də həmçininin qadınların baş örtmələri ilə bağlı olaraq səlahiyyət məsələsinə toxunulur. O fəslə dair şərhlərimdən bəzisini diqqətinizə təqdim edirik.

1Kor. 11:10 "Bu səbəbdən mələklərə görə qadının başı üzərində ixtiyarı olmalıdır" 1 Korinfililərdə "ixtiyar" sözü bir neçə mənada işlənmiş ola bilər. Əsas məsələ (bu kontekstdə) "ixtiyar" yaxud "səlahiyyət" (*exousia*) sözünün nə mənə verdiyini düzgün anlamaqdır. Əvvələn qeyd edək ki, *exousia* çox vaxt *dunamis* (güc, qüdrət) ilə əlaqəlidir. "Əhdi-Cədid teologiyası üzrə yeni beynəlxalq lüğət"də (*New International Dictionary of New Testament Theology*, Cild 2, ss. 606-611) Otto Betzin (Otto Betz) *exousia* haqqında maraqlı bir məqaləsi vardır. Beş dəfə misal yetirək.

"Həm *exousia*, həm də *dunamis* sözlərinin hər ikisinin Məsihin işi və bunun nəticəsində kosmik güclərin yeni nizamlanması və imanlıların qüdrətlə təmin olunması ilə bağlı olması Əhdi-Cədid üçün səciyyəvidir" (s. 609).

"İmanlıların *exousia*-sı. Məsihçinin səlahiyyəti, Məsihin hökmranlığına və bütün gücləri silahsızlaşdırmağına əsaslanır. Həm azadlığı, həm də xidməti bildirir" (s. 611).

"O istənilən şeyi etməkdə azaddır (1Kor. 6:12; 10:23 *exestin*); əvvəlcə Korinfdə bölünmələrə səbəb olan imanlıların dilə gətirdikləri bu iddianı Paul doğru olaraq qəbul edib" (s. 611).

"Ancaq nəzəri olaraq məhdudiyətsiz olan bu azadlıq, xilasın hələ tamamlanmamış olması ilə əlaqədar olaraq əməldə başqa məsihçi fərdlərə və bütün cəmiyyətə nəyin xeyir verməsi ilə idarə olunur (1Kor. 6:12; 10:23)" (s. 611).

"«Hər şeyə icazə var» [*exestin*] deyirsiniz, amma hər şey xeyir vermir. «Hər şeyə icazə var» [*exestin*], lakin hər şey ruhən inkişaf etdirmir. Hər kəs öz xeyrini yox, başqalarının xeyrini güdsün" (1Kor. 10:23-24). Bu sitatın içindəki sitat, yəqin ki, Korinfdəki qaydasız şəxslərin şüarları idi. Paul onları təkzib etmək üçün bu sözlərinin həqiqətini qəbul edir, ancaq tam həqiqət olmadığını göstərir" (s. 611).

Paul Korinfdəki imanlılar cəmiyyətinə yazdığı məktublarda bu iki termindən tez-tez istifadə edir:

1. *exousia*, 1Kor. 7:37; 9:4,5,6,12 (iki dəfə),18; 11:10; 2Kor. 13:10
2. *dunamis*, 1Kor. 1:18; 2:4,5; 4:19,20; 5:4; 15:24,43; 2Kor. 4:7; 6:7; 8:3 (iki dəfə); 12:9; 13:4 (iki dəfə)

Hüquq və səlahiyyət həm qanunpərəstlər, həm də qaydasızlar üçün çox mühüm məsələlər idi. Paul iki ifrat arasında düzgün mövqə tutmağa çalışır. Bu kontekstdə məsihçi qadınlara Səməvi Padşahlığın böyüməsi məqsədilə Allahın verdiyi yaradılış nizamını (yəni Məsih-kişi-qadın) qəbul etmək məsləhət görülür. 1Kor. 11:11-12-də Paul başlanğıcdakı bərabərliyi təsdiq edir (müq. et. Yar. 1:26-27; 2:18). Bunlar, teoloji baxımdan təhlükəlidir:

1. bu kontekstdə bir ayəni təcrid etmək
2. I əsrdə kişi və qadın, ər və arvad arasındakı münasibətləri ciddi konfessional çərçivəyə salmaq, hər əsrə və hər mədəniyyətə tətbiq etmək
3. Paulun məsihçinin azadlığı və məsihçilərin əhddə müştərək məsuliyyəti arasındakı balansını nəzərdən qaçıрмаq

Məsihçi qadınlar ibadət toplantılarında (evlərdə) rəhbər kimi iştirak etmək azadlığını haradan götürüblər? Əlbəttə ki, sinaqoqdan götürməyiblər. I əsr Roma cəmiyyətində belə adət var idimi? Ola bilər. Məncə, məhz bu ehtimal bu fəslin çox cəhətini izah etməkdə bizə kömək edir. Ancaq bir ehtimal daha vardır. Bəlkə də bu, Müjdənin qüdrətindən, günaha batmış insanın itirdiyi o əzəli "ilahi surət" in bərpa olunmasından qaynaqlanır. İnsan həyatının və cəmiyyətinin bütün sahələrində sarsıdıcı yeni bərabərlik vardır. Lakin bu bərabərlikdən sui-istifadə etmək olmaz! Paul burada məhz belə qeyri-münasib hallardan danışır.

F.F. Bryusun "Suallara cavab" (F. F. Bruce, *Answers to Questions*) kitabı, müasir qərbi məsihçiliyin

cəmiyyət ənənələri ilə bağlı çoxlu ziddiyyətli məsələlərini düşünüb müəyyən nəticələrə gəlməkdə mənə kömək etmişdir. Mən bir ekzeget kimi həmişə düşünmüşdüm ki, qadınların baş örtməsi ərinin səlahiyyətini deyil, Allahdan aldığı ənamları (yaxud Yar. 1:26,27-dəki bərabərliyini) göstərmək üçün nəzərdə tutulub. Lakin istifadə etdiyim Müqəddəs Kitab köməkçi vəsaitlərində bu şərhə rast gəlməmişəm və bu səbəbdən bu fikri öz şərhlərimə daxil etmək və ya öyrətmək istəməmişəm. F.F. Bryusun (F. F. Bruce) da eyni cür düşündüyünü görəndə hiss etdiyim sevinc və azadlıq (bax: "Suallara cavab" *Answers to Questions*, s. 95) hələ yadımdadır. Mən düşünürəm ki, bütün imanlılar Məsihin çağırdığı, ənamlar verdiyi tam vaxtlı xidmətçiləridir (müq. et. Ef. 4:11-12)!

▣ **"Qoy heç kim sənə hörmətsizlik etməsin"** Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklinin inkar formasıdır (müq. et. 1Tim. 4:12). Burada aşağıdakılardan bəhs oluna bilər:

1. imanlılar cəmiyyətində Titin yaşına və səlahiyyətinə hörmətsizlik edən adamlar
2. yalançı müəllimlər və ya onların tərəfdarları.

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Bu fəsildə Məsihin birinci gəlişindən yoxsa ikinci gəlişindən bəhs olunur?
2. 13-cü ayənin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?
3. Tit. 2:15-də vaizin üç vəzifəsini sadalayın.
 - a.
 - b.
 - c.
4. Tit. 2:15 Məktubun 2-ci fəslini "bağlayır", yoxsa 3-cü fəslinin söhbətini "açır"?

PAULUN TİTƏ MƏKTUBU 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Xeyirli işləri davam etdir 3:1-7	Lütfün varislərinin nemətləri 3:1-8	Pastor və sürü (2:1-3:11) 2:15-3:8a	Məsihiçi rəftarı 3:1-8a	İmanlılar üçün ümumi təlimatlar 3:1-3 3:4-8a
3:8-11	Mübahisələrdən qaç 3:9-11	3:8b-11	3:8b-11	Titə şəxsi məsləhət 3:8b-11
Şəxsi təlimatlar və salamlar 3:12-14	Son mesajlar 3:12-14	Son təlimatlar 3:12-14	Son təlimatlar 3:12-14	Praktiki məsləhətlər, vidalaşma və xoş arzular 3:12-14
3:15	Vidalaşma 3:15	3:15a 3:15b	3:15a 3:15b	3:15

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdcisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVIYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

TİT. 3-ÜN KONTEKSTİNƏ DAİR MÜLAHİZƏLƏR

A. Bu fəsil bütün Məktubun mövzularını yekunlaşdırır.

1. Məsihiçi xasiyyəti Tit. 1:16; 2:7,14; 3:1-2, 8-də önə çıxır
2. Məsihiçi doktrini Tit. 2:11-14 və 3:4-7-də xülasə edilir
3. İmanlılar Allah tərəfindən saleh sayıldıqlarına görə saleh həyat sürməlidirlər. Biz Atamıza xas olan xüsusiyyətləri götürməliyik. Məsihiçiliyin məqsədi öləndən sonra cənnətə getməklə kifayətlənməz, indidən Məsihə bənzəməkdir (müq. et. Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 1Sal. 3:13; 4:3). Yeni həyatımızın məqsədi həlak olanlara Müjdəni yayaraq onları xilas etməkdir (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8). Lakin Paul istəyir ki, "xeyirli işlərə" çağırışı "əməlləri ilə saleh sayılmaq" cəhdi olaraq anlaşılmasın.

B. Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsi insanların xilasında fəal iştirak edir (Tit. 3:6-dakı Xüsusi mövzuya baxın).

1. Atanın məhəbbəti (Tit. 3:4)
2. Ruhun yeniləməsi və vəftiz etməsi (Tit. 3:5)
3. Oğulun vasitəçiliyi (Tit. 3:6)

C. Tit. 3:9-11, Paulun yalançı müəllimlər haqqında xəbərdarlıqları və xeyirli işlərə çağırışıdır (bunlar Pastoral Məktublar üçün səciyyəvidir; müq. et. Tit. 1:10-16; 1Tim. 1:3-7).

D. Tit. 3:12-15-də Paul Titə verdiyi ürək-dirəyi və təlimatları yekunlaşdırır.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 3:1-11

¹İmanlılara xatırlat ki, başçılar və hakimlərə tabe olub itaət etsinlər. Hər cür xeyirli iş görməyə hazır olsunlar. ²Heç kimə şər atmasınlar, davakar deyil, mülayim olsunlar və bütün insanlarla həlim davransınlar. ³Çünki bir zamanlar biz də ağılsız, itaətsiz, yolunu azmış, müxtəlif ehtiraslar və zövqlərə qul olan, kin, paxıllıq içində yaşayan mənfur və bir-birimizə nifrət edən adamlar idik. ⁴Amma Xilaskarımız Allah xeyirxahlığını və insana olan sevgisini açıq göstərdiyi zaman ⁵bizim salehliklə etdiyimiz əməllərlə deyil, Öz mərhəmətinə görə bizi xilas etdi. Bunu bizi yumaqla, yəni Müqəddəs Ruhun bizi yenidən doğuzdurub təzələməsi ilə etdi. ⁶Allah Xilaskarımız İsa Məsih vasitəsilə üzərimizə bol-bol Müqəddəs Ruh tökdü ki, ⁷Onun lütfü ilə saleh sayılıb ümidimiz olan əbədi həyatın varisi olaq. ⁸Bu söz etibarlıdır. Mən bunların üzərində dayanmağını istəyirəm ki, Allaha iman etmişlər xeyirxah işlərlə məşğul olmağa diqqət yetirsinlər. Bu, insanlar üçün xeyirli və faydalıdır. ⁹Lakin axmaq mübahisələrdən, nəsil şəcərələrindən, münaqişələrdən, Qanunla bağlı dava-dalaşlardan uzaq dur. Çünki bunlar faydasız və boş şeylərdir. ¹⁰Təfriqəçi adamdan birinci və ikinci xəbərdarlıqdan sonra əlaqəni kəs. ¹¹Belə adamın yolunu azmış və günahkar olduğuna əmin ola bilərsiniz. O öz-özünü məhkum etmişdir.

3:1 "İmanlılara xatırlat" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir və "xatırlatmaqda davam et" mənasına gəlir. Bu, açıq-aşkar, 2:15-lə bağlıdır. Tit onlara artıq bildiklərini xatırlatmalıdır (müq. et. 2Tim. 2:14; 2Pet. 1:12; 3:1-2; Yəhd. 1:5). Bax: 1Tim. 1:9, XÜSUSİ MÖVZU: "ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

▣ **"təbə olub"** Bu, indiki zaman qayıdış növün infinitividir və "özünü səlahiyyətin altına qoymağı davam etdirmək" mənasına gəlir. Bu feil, əmr-komanda zəncirini bildiren hərbi termin idi. Eyni feil Tit. 2:5-də məsihçi arvadlara və Tit. 2:9-da məsihçi qullara dair işlənmişdir. Həmçinin Ef. 5:20-də bütün məsihçilərə dair işlənmişdir. Əslində, tabelik, məsihçilərin bütün həyat sahələrində nümayiş etdirməli olduqları bir xüsusiyyətdir. Bax: Tit. 2:5-dəki Xüsusi mövzu: "Təbəçilik (*hupotassō*)".

▣ **"başçılar və hakimlərə"** Bu iki söz, *exousia* (Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın) və *archē* (Aşağıdakı Xüsusi mövzuya baxın), Aralıq dənizi xalqlarında geniş mənə spektrinə malik idi. Lakin başqaları üzərində səlahiyyətə malik olma baxımından bu sözlərin mənaları qismən üst-üstə düşür.

1. *Exousia* Rom. 13:1 və Tit. 3:1-də hakimiyyətlər mənasında işlənir. 1Tim. 2:2 və 1Pet. 2:13-17-də bu iki yunan sözü işlənməsə də, etiqadi cəhətdən paralel mətnlərdir.
2. *Exousia* və *archē*, Ef. 2:2 və Kol. 2:15-də ruhani səlahiyyətlər mənasında işlənir. Ef. 3:10 və 6:12-də bu iki söz, müstəsna olaraq Efeslilərə Məktuba xas olan və bəşəriyyətin tarixində fəal olan ruhani aləmi bildiren "səma" sözünə bağlıdır.
3. Paulun Məktublarında dünyəvi və ruhani hakimiyyətlərin birləşdirildiyi mətnlər də vardır (məs. 1Kor. 15:24; Ef. 1:21; Kol. 1:16).

Bax: 1Tim. 2:2, XÜSUSİ MÖVZU: "BƏŞƏRİ HÖKUMƏT".

XÜSUSİ MÖVZU: "ARCHĒ" (SPECIAL TOPIC: ARCHĒ)

Yunanca *archē* nəyinsə "başlanğıcı" və ya "tərəyişi" mənasına gəlir.

2. yaradılışın başlanğıcı (müq. et. Yəh. 1:1; İbr. 1:10)
3. Müjdənin başlanğıcı (müq. et. Mark 1:1; Fil. 4:15; 2Sal. 2:13; İbr. 2:3; 1Yəh. 1:1)
4. ilk şahidləri (müq. et. Luka 1:2)
5. ilk əlamətləri (möcüzələri, müq. et. Yəh. 2:11)
6. ibtidai təlimlər (müq. et. İbr. 5:12)
7. Müjdəyə əsaslanan ilk əminlik (müq. et. İbr. 3:14)

8. başlanğıc, Kol. 1:18; Vəhy 3:14

Buz söz zamanla "hökmranlıq", "hakimiyyət" mənasında işlənməyə başlayıb

1. hökumət məmurları
 - a. Luka 12:11
 - b. Luka 20:20
 - c. Rom. 13:3; Tit. 3:1
2. mələklərin hakimləri
 - a. Rom. 8:38
 - b. 1Kor. 15:24
 - c. Ef. 1:21; 3:10; 6:12
 - d. Kol. 1:16; 2:10,15
 - e. Yəhd. 1:6

Yəhudanın Məktubunda təsvir olunan bu yalançı müəllimlər dünyəvi və səmavi bütün hakimiyyətlərə xor baxırdılar. Onlar antinomian libertarianlar idi. Onlar özlərini və arzularını Allahdan, mələklərdən, hakimiyyətlərdən və məsihçi rəhbərlərindən üstün sayırlar.

▣ **"itaət etsinlər"** Bu, indiki zaman məlum növ infinitividir. Bu, "itaət" (*peithomai*) və "başçılar" (*archē*) sözlərindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Əhdi-Cədidə bu sözə yalnız burada və Həv. 27:21-də rast gəlinir. Tabelik və itaət anlayışı Ef. 5:21-6:9 və Kol. 3:18-25-də Paulun məsihçi arvadlara, uşaqlara və qullara verdiyi nəsihətdə təkrar olunur.

▣ **"Hər cür xeyirli iş görməyə hazır olsunlar"** Bu fraza kontekstdə imanlıların hakimiyyətlərə və/və ya cəmiyyətdə başqa insanlara olan xidmətlərinə aid ola bilər. Lakin 2Tim. 2:21 və 3:17-də buna bənzər frazalar ümumiyyətlə mömin həyata aid olur (müq. et. Tit. 2:14; 2Kor. 9:8; Ef. 2:10). Tit. 1:16-da yalançı müəllimlər istər dünyəvi, istərsə ruhani heç bir işə yaramırlar.

3:2 Bu cümlədə məsihçilərin öz qonşuları ilə rəftar etmələrinin dörd cəhətindən bəhs olunur. Məsihçilər azlıqda idi. Onların əməlləri şəhadətləri üçün həyati önəm daşıyırdı. Burada həmçinin yalançı müəllimlərin etdikləri və əsl imanlıların etməməli olduqları şeylər sadalanır.

Bu, siyasi fəaliyyətlə məşğul olan müasir imanlılar üçün yaxşı bir məsləhətdir. Əməllərimiz sözlərimiz qədər önəmlidir! Heç bir məqsəd müjdəçilikdən üstün olmaz!

NASB "heç kimə şər atmasınlar"
NKJV, NRSV "heç kimdən pis danışmasınlar"
TEV "heç bir nəfərdən pis danışmasınlar"
NJB "gedib başqa insanlara böhtan atmasınlar"

Bu sözün hərfi mənası "küfr"dür (müq. et. 1Tim. 1:13,20; 2Tim. 3:2; 1Pet. 4:4; 2Pet. 2:2,10,11,12) və adətən Allah haqqında pis danışmaq mənasında işlədilir (müq. et. Mat. 26:65). Paul bu sözü məsihçilərin pis rəftarı üzündən insanların Müjdədən pis danışmaları mənasında işlədirdi (müq. et. Rom. 14:16; 1Kor. 10:30 və burada). İmanlıların həyat tərzləri imanlılar cəmiyyətinin Məsihə şəhadət etmələri üçün həyati önəm daşıyır .

▣ **"davakar deyil"** Digər üç xüsusiyyətin hamısı olduğu kimi, bu da imanlıların imansızlarla rəftar etmələrinə aiddir. 1Tim. 3:3-dəki qeydə baxın.

▣ **"mülayim"** 1Tim. 3:3-dəki qeydə baxın.

NASB "bütün insanlara hörmətlə yanaşsınlar"
NKJV, NRSV "hər kəsə hər cür nəzakət göstərsinlər"
TEV "hər kəsə qarşı həmişə həlim münasibət göstərsinlər"

NJB "hər növ insanlara qarşı həmişə nəzakətli"

Bu fraza da imanlıların imansızlara qarşı necə davrandığına aiddir. 2Tim. 2:25-də o, bizim imanlılarla necə davrandığımızla əlaqəlidir (müq. et. 1Tim. 6:11).

"Hər kəs" və ya "bütün insanlar", Pastoral Məktublara xas bir mövzudur. Allah hər kəsi sevir. İsa hər kəs üçün öldü. Məsihçilər hər kəsə qarşı xoş münasibət göstərməlidirlər (müq. et. 1Tim. 2:1,4,6; 4:10; Tit. 2:11).

3:3 "Çünki bir zamanlar biz də" Bu ayədə təsvir olunan əməllər, günaha batmış bəşəriyyətə xasdır (Yar. 3; Rom. 1:19-3:31) və hətta xilas olmazdan əvvəl məsihçilərə xas idi (müq. et. Rom. 1:29-31; 2Kor. 6:9-11; Ef. 2:3; 4:17,21; Qal. 5:19-21).

▣ **"ağılsız"** Bu, "düşünən" və ya "ağıllı" sözünün inkar formasıdır (müq. et. Luka 6:11; 24:25; Rom. 1:14,21; Qal. 3:1,3; 1Tim. 6:9; 2Tim. 3:9); yanlış, qeyri-münasib düşüncəni bildirən güclü bir termdir.

▣ **"itaətsiz"** Bu, "imanlı" sözünün inkar formasıdır. Bu söz aşağıdakılara dair işlənmişdir:

1. Həv. 26:19-da padşah Aqrippa
2. Rom. 1:30; Ef. 2:2; 5:6-da büt-pərəstlər
3. Luka 1:17; Rom. 11:30,32; İbr. 4:6-da yəhudilər
4. Tit. 1:16; 2Tim. 3:2-da yalançı müəllimlər

▣ **"yolunu azmış"** Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. "Aldanmış" və ya "yoldan çıxarılmış" mənasına gəlir. Əvvəlcə gecə vaxtı göy üzərində "dolaşan" göy cisimlərini bildirən bu sözdən bizim "planet" sözü törəmişdir. Sonradan məcazi olaraq səhv şeyləri bildirmək üçün işlənməyə başlamışdır. Paul Rom. 1:27 və 2Sal. 2:11-də insanın günahını təsvir edərkən bu sözü və ondan əvvəlki iki sözü işlətməmişdir. Həmçinin 1Tim. 4:1-2; 2Tim. 3:13; 1Pet. 2:25; 2Pet. 2:18; 3:17; Yəhd. 11-də bu sözün işləndiyini qeyd edək.

Məchul növ kənar şəxsən – burada Şeytanın və ya cinlərin hərəkətinə işarə edir.

▣ **"qul olan"** Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir; insanın ehtiraslarına "qul kimi xidmət edən" mənasına gəlir (Rom. 6:6,12).

▣ **"müxtəlif"** Bu, göy qurşağı haqqında deyilən "rəngarəng" sifətidir. Çoxcəhətli şeyləri ([1] 1Pet. 1:6-da və Yaq. 1:2-də imanlıların üzləşdiyi çoxlu sınaqları və [2] 1Pet. 4:10-da Allahın lütfünün çoxcəhətli təbiətini) bildirirdi.

▣ **"ehtiraslar"** Bu, "üzərində" (*epi*) və "ağıl yaxud nəfs" (*thumos*) sözlərindən ibarət olan mürəkkəb sözdür. Adətən mənfi mənada bir şeyə qarşı hiss edilən şiddətli arzunu bildirirdi. Rom. 1:24-də bu sözlə həmçinin günaha batmış bəşəriyyət təsvir olunur.

▣ **"zövqlərə"** "Hedonizm" sözü bu yunan sözündən törəmişdir (müq. et. Luka 8:14; Yaq. 4:1-3). Həzz almaq arzusu zalım bir tirana çevrilə bilər!

▣ **"kin, paxıllıq içində yaşayan"** Bu fraza, Rom. 1:29-da günaha batmış bəşəriyyətin xüsusiyyətlərindən biridir.

NASB, NKJV "kinli, bir-birinə nifrət edən"

NRSV "iyrənc, bir-birinə nifrət edən"

TEV "başqaları bizə nifrət edir, biz də onlara nifrət edirdik"

NJB "bir-birimizə nifrət edirdik və özümüz mənfur idik"

Burada nifrəti bildirən iki yunan sinonimi işlənmişdir (*stugētos* sifəti və *miseō* feli sifəti). Bu mətndə sadalanan mənfi xüsusiyyətlər, İsanın Mat. 7-də söylədiyi sözü xatırladır: "Onları bəhrələrindən tanıyacaqsınız"! Kontekstdə bu imanlıların imana gəlməzdən əvvəlki vəziyyəti təsvir olunur (ümid edirik ki, imana gələndən sonrakı vəziyyətləri belə deyil idi). Bu gün yalançı müəllimlər və aldanmış ardıcılıqları hələ də belədirlər.

3:4-7 Yunanca bir cümlə olan bu mətndə Müjdənin xülasəsi verilir (2:11-14-də olduğu kimi). Hətta bunun bir ilahi, əqidə və ya nəğmə olması da istisna edilmir (bax: Nestl-Alandin Yunanca Əhdi-Cədidinin [Nestle-Aland Greek NT] 26-cı və 27-ci nəşrləri).

3:4 "Amma Xilaskarımız Allah xeyirxahlığını" Necə böyük fərqi! "Xeyirxahlıq" sözü "qardaşlıq sevgisi" (*phileō*) və "bəşəriyyət" (*anthropos*) sözlərindən ibarətdir (bizim "filantrop" sözü bu iki yunan sözünün birləşməsi yolu ilə düzəlir). Əhdi-Cədidə bu söz yanlış burada və Həv. 28:2-də işlənmişdir. Allah, Öz surətində yaratdığı insanları (Yar. 1:26-27), günaha batmış olsalar da (müq. et. Rom. 5:8), çox sevir .

▣ **"Xilaskarımız Allah"** Bu, YAHVE-nin bir təsviridir (müq. et. 2Pad. 13:5; Zəb. 106:21; Yeş. 19:20; 43:3,11; 45:15,21; 49:26; 60:16; Luka 1:47). O dövrdə bu ad imperatora verilirdi (müq. et. 1Tim. 1:1). Pastoral Məktublarda bu, tez-tez işlənən bir ifadədir. Qeyd edək ki, Tit. 3:6-da İsayə da eyni ad verilir (müq. et. 1Tim. 1:1; 2:3; 4:10; Luka 2:11; Yəh. 4:42; Həv. 5:31; 13:23; 2Tim. 1:10). Müq. et. Tit. 1:3-4; 2:10-13; 3:4-6. Atanı və Oğulu eyni adla adlandırmaq, Onları bir-biri ilə birləşdirməyə xidmət edirdi! Yaradan Allahın ürəyi, itaətsiz məxluqlarını xilas etməyi, bağışlamağı, bərpa etməyi, Özünə qovuşdurmağı istəyir (müq. et. Yəh. 3:16; Rom. 5:8). 2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın.

▣ **"açıq göstərdiyi zaman"** İsanın birinci gəlişindən söhbət gedir. Eyni söz Tit. 2:13-də Məsihin ikinci gəlişi mənasında işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 6:14). Bax: Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzu: "Məsihin ikinci gəlişini bildiren Əhdi-Cədid terminləri". Allahın vəd etdiyi xilas (yəni Məsih, 1Tim. 1:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın) Bet-Lexemdə doğulmuşdur (müq. et. Tit. 2:11).

3:5 "bizi xilas etdi" Bu, keçmiş zamanda tamamlanmış hərəkəti bildirən aorist məlum növ xəbər formasıdır. Bu, Tit. 3:4-dən Tit. 3:7-yə qədər davam edən cümlədə əsas feildir. Bax: 2Tim. 1:9, Xüsusi mövzu: "Xilas üçün işlənən yunanca feil zamanları".

▣ **"bizim salehliklə etdiyimiz əməllərlə deyil"** Bu fraza vurğu məqsədilə yunanca mətndə cümlənin əvvəlində yer alır. Xilas insanların əməllərindən asılı deyildir, ancaq Allahın işindən asılıdır (müq. et. Tit. 3:20,2-28; 4:4-5; Rom. 9:11; Qal. 2:16; Ef. 2:8-9; Fil. 3:9; 2Tim. 1:9). Bu, "əməllərdən kənar iman" və "əməllərdə görünən iman" arasındakı teoloji ziddiyyətdir (müq. et. Ef. 2:8-10; Yaqub 2:14-26). Pastoral Məktublarda bəhs olunan qnostik yalançı müəllimlər, insanların əməllərinə həddən artıq önəm verirdilər!

▣ **"salehliklə"** İmanlılar xilas olandan sonra salehliyə (yəni Məsihə bənzəməyə) can atmalıdırlar (müq. et. 1Tim. 6:11), amma heç bir günahkar insan öz salehliyi əsasında müqəddəs Allaha yaxınlaşa bilməz (müq. et. Yeş. 64:6 və Rom. 3:10-18-də Əhdi-Ətiqdən götürülən sitatlar). Bax: Tit. 2:12, XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK".

▣ **"Öz mərhəmətinə görə"** Günaha batmış bəşəriyyətin yeganə ümidi, sevən və rəhm edən Allahın lütfüdür. Bağışlanma və bərpa olunma fürsəti Onun xarakteri və məqsədli fəaliyyəti sayəsində mümkün olmuşdur (müq. et. Yar. 3:15; 12:3; Çıx. 19:5-6; Mal. 3:6; Ef. 2:4-7; 1Pet. 1:3). 1Tim. 4:10-dakı Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"yumaqla, yəni Müqəddəs Ruhun bizi yenidən doğuzdurub təzələməsi ilə"** Burada "yumaq" olaraq tərcümə olunmuş söz (*loutron*) Əhdi-Cədidə ikicə dəfə işlənmişdir (Ef. 5:26-da və burada).

Septuaqintada çox nadir işlənmiş bu sözün belə mənalı var idi:

1. çimmək üçün bina (hamam)
2. çimmək üçün su
3. çimmə işi

Levililər kitabında yuyunma, insanın və ya əşyaların təmizlənməsinin rəmzi idi (müq. et. Ölü dəniz tumarları). Ef. 5:26-da "yuyunma" ("su ilə yuyub" olaraq tərcümə olunmuş ifadə), toydan əvvəl yerinə yetirilən yuyunma mərasiminə aiddir.

"Yenidən doğuzdurub" olaraq tərcümə olunmuş söz (*palingenesia*) də yalnız Mat. 19:28-də və burada rast gəlinən, "yenidən" (*palin*) və "doğum" (*genesis*) sözlərindən ibarət olan bir mürəkkəb sözdür. Beləliklə, Məsihin tamamlanmış işi və Ruhun cəlbətməsi ilə yenidən doğulmaqdan söhbət gedir. İnsan yenidən doğulduqda su ilə vəftiz

olur, Müqəddəs Ruh tərəfindən doğuzdurulur (müq. et. Tit. 3:5-6); bu, Məsihin ölümü və dirilməsi vasitəsilə (müq. et. Tit. 3:6), Atanın məhəbbəti və mərhəməti əsasında (müq. et. Tit. 3:4) həyata keçir. Bu mətn insanın vəftiz vasitəsilə yenidən doğulduğunu öyrətmir. Vəftiz, iqrar üçün bir fürsət (müq. et. Həv. 2:38) və simvolik olaraq Məsihlə birlikdə ölməyin, dəfn olunmağın, dirilməyin rəmzi (müq. et. Rom. 6:3-9; Kol. 2:12) idi. Erkən imanlılar cəmiyyətində vəftiz, imanlının öz imanını açıq şəkildə elan etməsi ("İsa Rəbdir", müq. et. Rom. 10:13) üçün bir fürsət idi. Müqəddəs Ruhun işi (doğuzdurub təzələməsi) ön plana çıxır.

XÜSUSİ MÖVZU: "VƏFTİZ" (SPECIAL TOPIC: BAPTISM)

I. Yəhudilərdə vəftiz

A. Vəftiz I-II əsrlərdə yəhudilər arasında yaygın olan bir mərasim idi.

1. məbəddə ibadətə hazırlıq (təmizlənmə mərasimi)
2. prozelitlərin özlərini vəftiz etməsi
Başqa millətdən olan bir adam İsrailin əsl övladı olmaq istədikdə bunları etməli idi:
 - a. kişidirsə, sünnət olunmalı
 - b. şahidlərin hüzurunda suya salınmaqla vəftiz olmalı
 - c. məbəddə qurban gətirməli
3. paklanma aktı (müq. et. Levililər 15)

I əsr Fələstinində yesseylər kimi təriqətçilər arasında vəftiz tez-tez təkrar olunan bir adət idi. Lakin rəsmi yəhudilikdə Yəhyanın tövbə vəftizi alçalıcı sayılırdı, çünki başqa millətlərdən imana gələnlərin qəbul edilməsi üçün keçirilən mərasimi yerinə yetirmək İbrahimin övladı üçün qeyri-münasib idi.

B. Əhdi-Ətiqədə yuyunma mərasiminin bəzi presedentləri sadalana bilər:

1. mənəvi paklanmanın rəmzi (müq. et. Yeş. 1:16)
2. kahinlər tərəfindən müntəzəm yerinə yetirilən mərasim (müq. et. Çıx. 19:10; Lev. 16)

Qeyd edək ki, I əsr yəhudiliyində başqa vəftizlərin hamısında insan öz-özünü vəftiz edirdi.

Yalnız Vəftizçi Yəhya vəftiz etdiyi insanların tövbəsini dəyərləndirir (müq. et. Mat. 3:7-12) və idarə edirdi (müq. et. Mat. 3:6).

II. İmanlılar cəmiyyətində vəftiz

A. Teoloji məqsədləri

1. günahların bağışlanması – Həv. 2:38; 22:16
2. Müqəddəs Ruh qəbul etmə – Həv. 2:38 (Həv. 10:44-48)
3. Məsih ilə birləşmə – Qal. 3:26-27
4. imanlılar cəmiyyətində üzv olma – 1Kor. 12:13
5. ruhən dönmənin rəmzi – 1Pet. 3:20-21
6. ruhani ölüm və dirilmənin rəmzi – Rom. 6:1-5

B. Vəftiz erkən imanlılar cəmiyyətində bir adamın öz imanını açıqca elan etməsi (iqrar etməsi) üçün fürsət idi. Xilasın "mexanizmi" deyil idi (və hələ deyildir), ancaq insanın öz imanını dili ilə iqrar etməsi (yəqin ki, "İsa Rəbdir") üçün münasib şərait idi. Yadda saxlayın ki, erkən imanlılar cəmiyyətinin kilsələri yox idi, məsihçilər təqib olunduqlarına görə gizli yerlərdə toplanırdılar.

C. Bir çox şərhçilər Peterin 1-ci Məktubunun vəftizdə oxunan vəz olduğu qənaətinə gəlirlər. Bu, doğru ola bilər, ancaq başqa versiyalar da vardır. Həqiqətən, Peter vəftizdən mühüm iman aktı kimi bəhs edir (müq. et. Həv. 2:38,41;10:47). Lakin vəftiz sakramental hadisə deyil, iman hadisəsidir; ölümün, dəfnin və dirilmənin rəmzidir, belə ki, insan vəftiz olduqda Məsihin bu yaşadıklarına şərik olur (müq. et. Rom. 6:7-9; Kol. 2:12). Vəftiz aktı sakramental deyil, rəmzi xarakter daşıyır; xilasın "mexanizmi" deyil, imanını iqrar etmək üçün münasib şəraitdir.

III. Həv. 2:38-də vəftiz və tövbə

Kurtis Voqanın (Curtis Vaughan) Həvarilərin İşləri haqqındakı kitabının 28-ci səhifəsində Həv. 2:38-ə dair maraqlı bir səhifəaltı qeyd vardır.

"Yunanca 'vəftiz olun', üçüncü şəxsin əmr şəklidir; 'tövbə edin' isə ikinci şəxsin əmr şəklidir. İkinci şəxsə bilavasitə verilən əmrdən sonra 'vəftiz' əmrini daha "vasitəli" olan üçüncü şəxsə verməsi ilə Peter ilk əvvəl tövbəni tələb etdiyini göstərir".

Bu, Vəftizçi Yəhyanın (müq. et. Mat. 3:2) və İsanın (müq. et. Mat. 4:17) vəzlərinin aksenti ilə də uyğun gəlir. Göründüyü kimi, tövbə, ruhani həyatın açarıdır, vəftiz isə insanın ruhən dəyişməsinin zahiri ifadəsidir. Əhdi-Cədidə vəftiz olmamış imanlılardan söhbət belə getmir! Erkən imanlılar cəmiyyətində vəftiz, yeni imanlının öz imanını açıq şəkildə elan etməsi idi. İnsanın Məsihə iman etdiyini insanlar qarşısında iqrar etməsi üçün münasib şərait idi, xilasının mexanizmi deyil idi! Bunu da unutmayaq ki, Peter ikinci vəzində vəftizdən bəhs etmir, tövbədən isə bəhs edir (müq. et. Həv. 3:19; Luka 24:17). Vəftiz, İsanın göstərdiyi nümunə idi (müq. et. Mat. 3:13-18). Vəftiz, İsa tərəfindən əmr edilmişdir (müq. et. Mat. 28:19). Müasir insanların müzakirə etdikləri vəftizin xilas üçün vacib olub-olmaması məsələsinə Əhdi-Cədidə heç toxunulmur; bütün imanlıların vəftiz olması gözlənilir. Bununla belə, vəftizə sakrament kimi, yaxud xilasın mexanizmi kimi yanaşmaqdan da özümüzü gözləməliyik! İnsan imanla xilas olur, doğru yerdə doğru sözləri demək və ya doğru mərasimi yerinə yetirməklə deyil!

▣ **"təzələməsi"** Bu da nadir bir sözdür. Əhdi-Cədidə iki dəfə – burada və Rom. 12:2-də işlənən bu söz, bir adamın və ya bir şeyin yeni olmasına səbəb olmaq mənasına gəlir. Bununla əlaqəli olan bir sözə Kol. 3:10-da rast gəlinir. Qrammatik baxımdan o, "yenidən doğuzdurmaq" feili ilə sinonimdir. Hər iki sözlə bircə sözlü (dia) işlənir. Belə ki, bunlar, lütfün iki ayrı işi deyildir, amma lütfün bir işinin iki cəhətidir. Bu onu göstərir ki, bunlar, Müqəddəs Ruhun həyata keçirdiyi tək işdir. Bu iş, Yəh. 3:5-8-də və 1Pet. 1:23-də bəhs olunan işə bənzəyir.

3:6 "tökdü" Burada Atadan (müq. et. Tit. 3:4) ya da Müqəddəs Ruhdan (müq. et. Tit. 3:5) bəhs olunma ehtimalı vardır. Həv. 2:17-18,33 və 10:45-də eyni feil işlənmişdir; Yoel 2:28-30-dan götürülmüş bu feilin mənası tam aydın deyildir.

▣ **"Xilaskarımız İsa Məsih vasitəsilə"** Tit. 3:4-də Ata Allah haqqında işlədilən "Xilaskar" sözü burada Oğul Allaha aiddir. Bu adların bir-birini əvəz etməsi həmçinin Tit. 1:3,4 və 2:10,13-də mövcuddur.

XÜSUSİ MÖVZU: "ÜÇLÜK" (SPECIAL TOPIC: THE TRINITY)

Müqəddəs Üçlüyün hər üç Şəxsdən birlikdə bəhs edildiyini qeyd edək. "Üçlük" sözünü ilk dəfə işlədən Tertullian idi. Müqəddəs Kitabda bu söz işlənməsə də, bu anlayışa Yazının hər yerində rast gəlmək olar.

A. Müjdələr

1. Mat. 3:16-17; 28:19 (və paralelləri)
2. Yəh. 14:26

B. Həvarilərin İşləri – Həv. 2:32-33, 38-39

C. Paul

2. Rom. 1:4-5; 5:1,5; 8:1-4,8-10
3. 1Kor. 2:8-10; 12:4-6
4. 2Kor. 1:21-22; 13:14
5. Qal. 4:4-6
6. Ef. 1:3-14,17; 2:18; 3:14-17; 4:4-6
7. 1Sal. 1:2-5
8. 2Sal. 2:13

- 9. Tit. 3:4-6
- D. Peter – 1Pet. 1:2
- E. Yəhuda – a. 20-21

Allahın cəminə Əhdi-Ətiqdə də işarə olunur.

- B. Allah sözünün CƏM FORMADA işlədilməsi
 - 1. *Elohim* adı CƏMDİR (Bax: Xüsusi mövzu: "Allahın adları"), lakin Allaha dair həmişə TƏK FORMADA OLAN FEİL ilə işlənir.
 - 2. Yar. 1:26-27; 3:22; 11:7-də "biz"
- C. "Rəbbin mələyi" (bax: Xüsusi mövzu: "Rəbbin mələyi") Allahın gözlə görünən nümayəndəsi idi
 - 1. Yar. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16
 - 2. Çıx. 3:2,4; 13:21; 14:19
 - 3. Hək. 2:1; 6:22-23; 13:3-22
 - 4. Zək. 3:1-2
- D. Allah və Ruh ayrıdır, Yar. 1:1-2; Zəb. 104:30; Yeş. 63:9-11; Yez. 37:13-14
- E. Allah (YAHVE) və Məsih (*Adon*) ayrıdır, Zəb. 45:6-7; 110:1; Zək. 2:8-11; 10:9-12
- F. Məsih və Ruh ayrıdır, Zək. 12:10
- G. Yeş. 48:16; 61:1-də hər üçündən bəhs olunur

İsanın ilahiliyi və Ruhun bir şəxs olması ciddi təkallahlılığa (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq") bağlı olan erkən imanlılar üçün çətinlik törədirdi.

- 1. Tertullian – Oğulu Ataya tabe etmişdir
- 2. Origen – Oğulun və Ruhun ilahi təbiətini tabe etmişdir
- 3. Arius – Oğulun və Ruhun ilahiliyini inkar etmişdir
- 4. Monarxianizm – bir Allahın tarixdə ardıcıl olaraq əvvəl Ata, sonra Oğul və axırda Ruh olaraq zühur etdiyini öyrədən təlim

Üçlük, tarixən Müqəddəs Kitab əsasında formalaşmış əqidədir.

- 1. İsanın Ataya bərabər olan tam Allah olması b.e. 325-ci ildə Nikeya Kilsə Məclisi tərəfindən təsdiq olunmuşdur (müq. et. Yəh. 1:1; Fil. 2:6; Tit. 2:13)
 - 2. Ruhun tam şəxsiyyəti, habelə Ataya və Oğula bərabər tam ilahiliyi b.e. 381-ci ildə Konstantinopol Kilsə Məclisi tərəfindən təsdiq olunmuşdur
 - 3. Üçlük doktrinini Avqustin "Üçlük haqqında" (*Augustine, De Trinitate*) əsərində ətraflı izah edib
- Burada həqiqətən bir sirr vardır. Lakin Əhdi-Cədid tək ilahi varlığı (təkallahlılıq) və əzəli və əbədi olan üç Şəxsə (Ata, Oğul, Müqəddəs Ruh) zühur etməsini təsdiq edir.

3:7 "(ki)... olaq" Bu, 3:8,13,14-də olduğu kimi, məqsəd budaq cümləsidir (*hina*).

NASB "Onun lütfü ilə saleh sayılaraq"
NKJV, NRSV "Onun lütfü ilə saleh sayılmış"
TEV "Onun lütfü ilə Allahla aramız düzəldilsin"
NJB "Onun lütfü ilə saleh sayılıb"

Bu, "salehlik" sözünə bağlı olan aorist məchul növ feli sifətidir (müq. et. Rom. 1:16-17; 3:24). Tit. 2:12-dəki ətraflı qeydə baxın. Bu məchul növdə Müqəddəs Ruhun fəaliyyəti nəzərdə tutulur. Paul "imanla saleh sayılma" metaforasını hüquqi (qanuni) mənada tez-tez işlədir və beləcə Allahın təşəbbüs göstərən lütfünü vurğulayır (müq. et. 1Tim. 1:2,14; 2Tim. 1:2; Tit. 1:4). Qalatiyalılara və Romalılarına Məktublarda tez-tez rast gəlinən "saleh saymaq/sayımaq" ifadəsinə Paulun digər Məktublarında yalnız iki dəfə rast gəlmək olar (1Kor. 6:11-də və burada). İmanlılar özlərinə və ya əməllərinə görə deyil, Rəbbin kim olduğuna və bizim üçün nə etdiyinə əsasən bağlılaşıb qəbul olunurlar!

- ▣ **"varisi olaq"** Bu, imanlıları təsvir etmək üçün işlənən ailə metaforalarının ən uca olanıdır (müq. et. Rom. 4:13; 8:14-17; Qal. 3:29; 4:7; İbr. 6:7; Yaq. 2:5).
- ▣ **"əbədi həyatın"** Tit. 1:2-dəki qeydə baxın.
- 3:8 "Bu söz etibarlıdır"** Bu, Pastoral Məktublarda Paulun beş teoloji bəyanatından əvvəl işlənən ifadədir (müq. et. 1Tim. 1:15; 3:1, 4:9; 2Tim. 2:11). Bunun dəqiq hansı ayələrə aid olduğu barədə şərhçilər arasında fikir ayrılığı vardır. Əksəriyyətinin fikrincə, bu, Tit. 3:4-7-yə aiddir.
- ▣ **"bunların üzərində dayanmağını"** Ya da "cəsarətlə danışmağını". 1Tim. 1:7-dəki qeydə baxın.
- ▣ **"ki,... yetirsinlər"** Bu, Tit. 3:7,13 və 14-də olduğu kimi, məqsəd budaq cümləsidir (*hina*).
- ▣ **"Allaha iman etmişlər"** Bu, bitmiş zaman məlum növ feli sifətidir; keçmiş hərəkətin nəticəsi olan sabit bir halı bildirir. Əhdi-Cədidə imanın obyektini adətən İsa olur, amma "Ona" əvəzliyi ikimənalıdır, ya Ataya, ya da Oğula iman etmək mənasına gələ bilər. Bax: 1Tim. 1:16, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-ƏTİQDƏ İNAM, İMAN VƏ SƏDAQƏT" (ἰμᾱ).
- ▣ **"xeyirxah işlərlə məşğul olmağa diqqət yetirsinlər"** "Diqqət yetirmək" feili "ciddi düşünmək", "nəzərə almaq" feilinin bir formasıdır və Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində işlənir. "Məşğul olmaq" infinitivi, adətən "idarə etmək" feilindən törəyir (müq. et. 1Tim. 3:4,5,12). İmanlılar Müjdə uğrunda mömin həyat sürmək barədə həmişə düşünməli və buna səy göstərməlidirlər. Paul yenə təsdiqləyir ki, insanlar yaxşı işlərindən asılı olmayaraq Allah tərəfindən saleh sayılırlar və hər imanlının yaxşı işlər etməsi, Allahın məqsədidir (müq. et. Ef. 2:8-10 və Yaq. 2:14-23). İnsanı buna həvəsləndirən, layiq olmadığı halda əvəzsiz olaraq ona bəxş edilən Allahın lütfüdür; nəticəsi, insanın Məsihə bənzəməsidir; məqsədi müjdəçilikdir.
- ▣ **"insanlar üçün"** Burada xilasın ümumbəşəri olduğu, Allahın bütün insanları sevdiyi və xilas olmalarını istədiyi bir daha vurğulanır (Yəh. 3:16; 1Tim. 2:4; 2Pet. 3:9). Məhz imanlıların dəyişmiş həyatları imansızları Allaha cəlb edir (müq. et. Mat. 5:16; 1Pet. 2:12).
- 3:9 "uzaq dur"** Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklidir və "uzaq durmaqda davam etmək" mənasına gəlir (müq. et. 2Tim. 2:16).
- ▣ **"axmaq mübahisələrdən"** Bu sözlər yunanca mətnə cümlənin əvvəlində durur və beləcə vurğulanır (müq. et. 1Tim. 6:4-5; 2Tim. 2:14,23). Timotey Paulun həvari nümayəndəsi idi və mübahisə etmək əvəzinə həvarilərin öyrətdikləri həqiqəti səlahiyyətlə bəyan etməli idi.
- ▣ **"nəsil şəcərələrindən"** Kritdə və Efesdə eyni növdən yalançı müəllimlər var idi (müq. et. 1Tim. 1:4). Bu nəsil şəcərələri, yəqin ki, yəhudi idi, Məsihin nəslinə ilə əlaqəli idi, qnostik mələk sferləri ("*eon*"-lar) ilə əlaqəli deyil idi.
- ▣ Tit. 3:9-da "və" (*kai*) bağlayıcısı ilə bağlanan bir sıra isimlər, ümumi bir meylin ayrı-ayrı cəhətləri ola bilər ("mübahisələr", "nəsil şəcərələri", "münaqişələr" və "dava-dalaşlar").
- ▣ **"Qanunla bağlı"** Bu, sözügedən yalançı təlimin yəhudi elementinə işarə edir (müq. et. Tit. 1:10,14; 1Tim. 1:3-7). Bax: 1Tim. 1:8, Xüsusi mövzu: "Musanın Qanununa dair Paulun görüşləri".
- ▣ **"Çünki bunlar faydasız və boş şeylərdir"** Məsihçilərin bir-birində teoloji səhləri axtarması Məsihin cəmiyyəti üçün heç də həmişə faydalı deyildir. Titə Məktubda, Timoteyə Məktublarda olduğu kimi, Paulun həvari səlahiyyəti hiss olunur.

3:10 "əlaqəni kəs" Bu feil, Tit. 3:9-da olduğu kimi, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklindədir. "Rədd etmək, inkar etmək" mənasına gələn bu feil, 1Tim. 4:7; 5:11 və 2Tim. 2:23-də "uzaq dur, yazma, uzaq ol" olaraq tərcümə edilmişdir. Eyni anlayış Rom. 3:25; Qal. 1:89; 2Sal. 3:6-14-də istifadə olunmuşdur.

Təfriqəçi adamlarla söhbət etməyə cəhd etdikdə onların dediklərini qəbul etdiyimiz mənasında şərh edilə biləcək hər hansı jest etməməli, salam verməməliyik (müq. et. 2Yəh. 10)!

NASB	"təfriqəçi adam"
NKJV	"ayrılıq salan adam"
NRSV	"ayrılıq salan hər kəs"
TEV	"bölünmələrə səbəb olanlara"
NJB	"kimsə sizin öyrətdiyinizə qarşı mübahisə edirsə"

Burada yunanca *hairesikos* sözü işlənir (Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində işlənən söz); bizim dilimizdə "bidət" olaraq tərcümə olunan bu söz rusca "yeres" və ingiliscə "heresy"dir.

Bu sözün ilk mənası "tərəf tutmaq" və ya "özünə seçmək"dir. Əhdi-Cədidə bu söz belə mənalarda işlənir:

1. "təriqətlər" (Həv. 5:17; 24:14)
2. "təfriqələr" (1Kor. 11:19; Qal. 5:20)
3. "təlimlər" (2Pet. 2:1)

▣ **"birinci və ikinci xəbərdarlıqdan sonra"** Bu, Əhdi-Cədidin imanlılar cəmiyyəti barədə digər mətnlərinə uyğun gəlir (müq. et. Mat. 18:15-17; Qal. 6:1; 2Sal. 3:15; Yaq. 5:19). Bu sözlərin Lev. 19:17 ilə əlaqəli ola bilər.

3:11 "Belə adamın... olduğuna əmin ola bilərsiniz" Bu, bitmiş zaman məlum növ feli sifətidir. Onların əməlləri, kim olduqlarını aydın göstərir və göstərməkdə davam edir (müq. et. Mat. 7).

▣ **"yolunu azmış"** Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Sözün bu formasına Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Bu söz, *ek* (-dən) və *strophō* (dönmək) sözlərindən ibarət olan bir mürəkkəb sözdür (yəni "-dən dönmək"). Bu bir kəlmə oyunudur. Mat. 18:3-də Məsihə tərəf dönmək, yəni imana gəlmək mənasına gələn söz (*epistrophō*) Əhdi-Ətiqin "Allaha tərəf dönmək" (*shub* ["şuv"]) ifadəsini əks etdirir (Mat. 13:15; Mark 4:12; Luka 22:32; Yəh. 12:40; Həv. 3:19; 25:27; Yaq. 5:19-20). Bu yalançı müəllimlər Allahdan üz döndərmiş (müq. et. Tit. 1:14, *apostrophō*) bidətlərə və yalançı təlimlərə dönür. Məchul növ kənar şəxsin hərəkətinə işarə edir. Bu kontekstdə həmin kənar şəxslər Şeytan və ya cinlərdir. "Şeytan" üçün bax: 1Tim. 3:6-dəki Xüsusi mövzu; "cinlər" üçün bax: 1Tim. 4:2-dəki Xüsusi mövzu.

▣ **"və günahkar olduğuna"** Yunanca mətdə bu, indiki zaman məlum növ xəbər formasında bir feildir; adət halına gəlmiş, həyat tərzinə çevrilmiş davamlı xüsusiyyəti bildirir (müq. et. 1Tim. 5:20; 1Yəh. 3:6,9-da indiki zamana diqqət yetirin).

▣ **"öz-özünü məhkum etmişdir"** Bu feil, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Sözün bu formasına Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Əməllərimiz və sözlərimiz ürəklərimizi göstərir (müq. et. 1Tim. 5:24; Mat. 7).

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 3:12-14

¹²Mən Artema və ya Tixiki yanına göndərən kimi çalış ki, yanıma, Nikopolisə gələsən. Çünki qışı orada keçirməyi qərara almışam. ¹³Qanunşünas Zena ilə Apollonu səylə yola sal, qoy onların heç bir şeyə ehtiyacı olmasın. ¹⁴Qoy bizimkilər də təcili ehtiyacları ödəmək üçün xeyirli işlərlə məşğul olmağı öyrənsinlər ki, bəhrəsiz qalmasınlar.

3:12 "Artema" Biz bu adam haqqında heç nə bilmirik, amma Allah onu yaxşı tanıyır.

▣ **"Tixiki"** Tixikin adı Həv. 20:4; Ef. 6:21-22; Kol. 4:7-8 və 2Tim. 4:12-də çəkilir. O, Paulun zindanda yazdığı məktubları adresatlara aparırdı. Bu iki nəfər – Artema və Tixik – Kritdə rəhbərlər olaraq Titi əvəz edəcək, Tit də qışda Paulun yanına gələcək idi.

Deməli, bu məktub Titə yazılsa da, Kritdəki imanlılar cəmiyyətinə məlumat, təlimat və təşviq vermək üçün nəzərdə tutulmuşdu. Titin tezliklə Kriti tərk edəcəyini nəzərə alsaq Paulun yazdığı sözlərin Titin özünə aid olduğu mənasız olar. Beləcə biz Paulun Tit vasitəsilə oradakı imanlılara müraciət etdiyi nəticəsinə gəlirik.

▣ **"çalış ki, yanıma... gələsən"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Paul tək qalmaq istəmirdi (müq. et. 2Tim. 4:9,21). Məncə, Dəməşq yolunda imana gəlməsinə səbəb olan əhvalatda gözləri çox zəifləmişdi (müq. et. Həv. 9:3-9,12,17-18). Mənim fikrimcə, Paulun "cismindəki tikan" (müq. et. 2Kor. 12:7) məhz gözlərindəki problem idi. Qal. 4:15-dəki qeyri-adi sözlərə diqqət yetirin. Qal. 6:11-də də Paul öz əl yazısının yekə olduğunu dilə gətirir. O, öz məktublarını təsdiqləmək üçün son sətirlərini öz əli ilə yazırdı (müq. et. 2Sal. 2:2; 3:17; 1Kor. 16:21; Kol. 4:18; Flm. 19).

▣ **"Nikopolisə"** "Qələbə şəhəri" mənasına gələn bu adda bir neçə şəhər var idi. Burada bəhs olunan Nikopolis, yəqin ki, Aksi döyüşünün yerinə yaxın yerləşən sahilyanı şəhər idi.

3:13

NASB	"onların yola çıxmalarına söylə kömək et"
NKJV	"onları tələsik səyahətə göndər"
NRSV	"onları yola salmaq üçün var gücünlə çalış"
TEV	"yola çıxmaqlarına kömək etmək üçün əlindən gələni et"
NJB	"onların yola çıxmalarına söylə kömək et"

Burada işlənmiş *spoudaiōs* zərfi "söylə" mənasına gəlir (müq. et. Luka 7:4; əlaqəli bir söz Fil. 2:28-də işlənmişdir). Bu zərf, "səyahət üçün lazım olan hər şeyi təmin etmək" mənasına gələn *propempō* feilinin aorist məlum növ əmr şəklilə birgə işlənir (müq. et. 3Yəh. 6; və Həv. 15:3). Zena ilə Apollo, yəqin ki, müjdəçi fəaliyyətləri ilə məşğul idilər. Rom. 15:24-də Paul Romadakı ev cəmiyyətlərindən eyni yardımı istəmişdi.

▣ **"Qanunşünas Zena"** Bu qanunşünasın yəhudi yoxsa yunan olduğu məlum deyildir.

▣ **"Apollonu"** Apollo, Priskila və Akilanın Müjdəni daha dəqiq izah etdikləri isgəndəriyyəli bir vaiz, gözəl natiq idi (müq. et. Həv. 18:24,28; 19:1; 1Kor. 1:12; 3:5,6,22; 4:6; 16:12). Bu iki nəfər, yəqin ki, Paulun məktubunu Titə aparmışdır.

3:14 "bizimkilər də təcili ehtiyacları ödəmək üçün xeyirli işlərlə məşğul olmağı öyrənsinlər" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir (müq. et. Tit. 1:16; 2:7,14; 3:18). Müjdəçiləri ruhlandırmaq da bir müjdəçi fəaliyyətidir (müq. et. Tit. 2:7,14; 3:8).

▣ **"ki, bəhrəsiz qalmasınlar"** "Bəhrəsiz" olaraq tərcümə olunmuş söz ikimənaldır. Məncə, bu söz, Paulun effektiv müjdəçi cəmiyyətlərin yaradılması barədə işlətdiyi "boş yerə" yaxud "əbəs yerə" (müq. et. 1Kor. 15:2; Qal. 3:4; 4:11-də *eikē* və ya 1Kor. 15:10,58; 2Kor. 6:1; Qal. 2:2; Fil. 2:16; 1Sal. 2:1; 3:5-də *kenos*) ifadəsi ilə paraleldir. Paul bütün bölgədə Müjdəni yaymaq məqsədilə seçdiyi yerlərdə cəmiyyətlər qururdu. Bu cəmiyyətlər hansı səbəbə görə Məsihin "böyük tapşırığından" yayındığı təqdirdə, Paul "əbəs yerə" zəhmət çəkdiyini düşünürdü.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 3:15a

¹⁵Yanımdakıların hamısı səni salamlayır. Bizi sevən imanlılara salam söylə.

3:15 "Yanımdakıların hamısı səni salamlayır" Paul adətən (amma həmişə deyil, müq. et. 1 Timotey) məktublarının sonunda (1) onun yanındakı müjdəçi komandasından (2) xitab etdiyi cəmiyyətdə və ya bölgədə olan imanlılara salam göndərir.

▣ **"Bizi sevən imanlılara"** Hər fi tərcüməsi "bizi imanda sevən". Burada işlənən "iman" sözü, Həv. 6:7; 13:8; 14:22; Qal. 1:23; 3:23; Fil. 1:27; Yəhd. 3,20-dəki kimi doktrini bildirə bilər, yaxud Məsih vasitəsilə Allahla münasibətini ifadə edə bilər (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16). Bir də o, Əhdi-Ətiqdə olduğu kimi "sədaqət", "etibarlılıq" mənasında işlənə bilər. Bax: 1Tim. 1:16, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDI-ƏTIQDƏ İNAM, İMAN VƏ SƏDAQƏT" (ἰσχυρ). Bu fraza, Kritdəki yalançı müəllimlərin Paulun həvari səlahiyyətini və təlimlərini rədd etmələri ilə bağlıdır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: TİT. 3:15b

³³Hamınıza lütf olsun!

▣ **"Hamınıza lütf olsun!"** Bütün Pastoral Məktublar kimi, bu məktub da Kritdəki ev cəmiyyətlərinə oxunmalı idi (müq. et. 1Tim. 6:21; 2Tim. 4:22).

▣ Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsində (King James Version) bu ayənin sonunda "Amin" sözü əlavə olunmuşdur, lakin P⁶¹, s*, A, C və ya D* kimi erkən dövrə aid yunanca əlyazmalarda bu söz yoxdur. Yəqin ki, əlyazmaları köçürən şəxslər Rom. 16:27; Qal. 6:18; Fil. 4:20; 2Sal. 3:18; 1Tim. 6:16; 2Tim. 4:18-də bu sözün məktubun sonunda işləndiyini görüb burada əlavə ediblər (bu söz həmçinin Rom. 15:33; 16:20,24; 1Kor. 16:24; 2Kor. 13:14; Ef. 6:24; Fil. 4:23; 1Sal. 5:28; 1Tim. 6:21; 2Tim. 4:22; Tit. 3:15-də də işlənmişdir). UBS⁴ bu sözün buraxılmasını "A" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (tam əminlik).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Məsihçilər dünyəvi hökumətə niyə tabe olmalıdırlar? Bəs dünyəvi hökumət məsihçi deyilsə?
2. Tit. 3:4-7-də əsas aksent nəyin üzərində edilir?
3. Xilas olmaq üçün vəftiz vacibdirmi? Niyə? Niyə deyil?
4. İmanlılar hakimiyyətlərə niyə tabe olmalıdırlar?
5. Bidətçi nə deməkdir?
6. Tit. 3:5-7-nin teoloji bəyanatlarını sadalayın.
7. Tit. 3:8 və 14-də bəhs olunan "xeyirli işlər" nələrdir?
8. Bu yalançı müəllimlər yəhudi, yoxsa qnostik idi? Niyə?

Copyright © 2013 Bible Lessons International

PAULUN TİMOTEYƏ İKİNCİ MƏKTUBU 1

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Salamlama 1:1-2	Salam 1:1 1:2a 1:2b	Salamlama 1:1 1:2a 1:2b	Giriş 1:1 1:2a 1:2b	Salam və şükran 1:1-2
Müjdəyə sadıqlıq 1:3-14	Timoteyin imanı və irsi 1:3-7 Müjdədən utanmıram 1:8-12 İmana sadıq ol 1:13-18	Şükran və nəsihət 1:3-7 Cəsarət göstərməyə çağırış (1:8-2:13) 1:8-14	Şükran və ruhlandırma 1:3-7 1:8-10 1:11-14	1:3-5 Timoteyin qəbul etdiyi hədiyyələr 1:6-11
1:15-18		1:15-18	1:15-18	1:12 1:13-14 1:15-18

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtədir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 1:1-2

¹Məsih İsadə olan həyat vədinə görə Allahın iradəsi ilə Məsih İsanın həvarisi mən Pauldan ²mənə sevimli oğul olan Timoteyə salam! Ata Allahdan və Rəbbimiz Məsih İsadan sənə lütf, mərhəmət və sülh olsun!

1:1 "Paul" Tarsuslu Şaul Həv. 13:9-da ilk dəfə "Paul" olaraq adlandırılmışdır. Güman ki, diasporadakı yəhudilərin çoxunun həm ibrani adı (Şaul), həm yunan adı (Paul) var idi. Bu təqdirdə Şaulun valideynləri ona "Paul" adını veriblər, ancaq bu halda Həv. 13-də Şaulun adının birdən-birə Paula dəyişməsinin səbəbi anlaşılmaz olaraq qalır. Ehtimal ki, (1) başqaları onu bu adla çağırmağa başlayıblar ya da (2) o özünə "kiçik" və ya "ən kiçik" deməyə başlayıb. Yunan dilində *Paulos* "kiçik" mənasına gəlir. Paulun yunan adının törəyişi barədə bir sıra fərziyyələr irəli sürülmüşdür: (1) Tarixi II əsrə gedib çıxan bir rəvayətə görə Paul qısa boylu, kök, keçəl, əyriqıçlı, qalın qaşlı, kəskin baxışlı bir kişi olub (Salonikdə yazılmış "Paul və Tekla" [*Paul and Thekla*] adlı qeyri-kanonik bir kitabdən gələn bu rəvayət "Paul" adının törəyişini elə təsvir edir); (2) Paul imanlılar cəmiyyətini təqib etdiyi üçün özünü "müqəddəslərin ən kiçiyi" adlandırır (müq. et. Həv. 9:1-2; 1Kor. 15:9; Ef. 3:8; 1Tim. 1:15). Bəziləri Paulun bu

sözlərinə görə elə nəticəyə gəliblər ki, Paul bu adı özü seçmişdir. Lakin Qalatiyalılara Məktubda Paulun Yerusəlimdə olan On İki həvaridən asılı olmadığını və onlara bərabər olduğunu xüsusilə qeyd etdiyini nəzərə alsaq, bu fərziyyə bizə ağlabatan gəlməz (müq. et. 2Kor. 11:5; 12:11; 15:10).

▣ **"həvari"** Bu söz, "apostol", yunanca "göndərmək" feilindən törəmişdir (*apostellō*). 1Tim. 1:1-dəki Xüsusi mövzuya baxın. İsa xüsusi bir mənada Onunla birlikdə olsunlar deyərək on iki kişini seçib "Həvari" adlandırmışdır (müq. et. Luka 6:13). Bu söz İsanın Ata tərəfindən göndərilməsi barədə tez-tez işlədilir (müq. et. Mat. 10:40; 15:24; Mark 9:37; Luka 9:48; Yəh. 4:34; 5:24,30,36,37,38; 6:29,38,39,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3, 8,18,21,23, 25; 20:21). Yəhudi mənbələrdə "apostol" sözü başqa bir şəxsin rəsmi nümayəndəsi olaraq göndərilən bir şəxs mənasında işlənir və "səfir" sözünə bənzəyir (müq. et. 2Kor. 5:20).

▣ **"Məsih"** Yunanca "Xristos", ibrani dilində "məsh olunmuş" mənasına gələn "Messiya" sözünün qarşılığıdır. Mənası belədir: "Allahın xüsusi tapşırığı yerinə yetirmək üçün çağırıldığı və təchiz etdiyi şəxs". Əhdi-Ətiqədə kahinlər, padşahlar və peyğəmbərlər olmaq üzrə üç növ rəhbərlər məsh olunardı. İsa bu məsh olunmuş rəhbərliklərin hər üçünü yerinə yetirmişdir (müq. et. İbr. 1:2-3). O, yeni salehlik dövrünü həyata keçirəcək olan vəd olunmuş Şəxsdir. Bax: 1Tim. 1:1, XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİH".

▣ **"İsa"** Bu ibrani adı "YAHVE xilas edir", "YAHVE xilasdır", yaxud "YAHVE xilas verir" mənasına gəlir. Əhdi-Ətiqədə "Yeşua" adı ilə eynidir. "İsa", Allahın adı YAHVE-nin qısa formasına ("Yah-") artırılan xilas bildirən *hosea* ("hoşea") ibrani sözündən ibarətdir. Allah bu adı Məryəmə bir mələk vasitəsilə bildirmişdir (müq. et. Mat. 1:21).

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI" (SPECIAL TOPIC: THE NAMES FOR DEITY)

A. *El* (BDB 42, KB 48)

1. Tanrını bildiren qədim ümumi sözün orijinal mənası aydın deyildir, ancaq bir çox alimlər bunun akkadca "güclü olmaq" və ya "qüdrətli olmaq" kökündən gəldiyini düşünür (müq. et. Yar. 17:1; Say. 23:19; Qanun. 7:21; Zəb. 50:1).
2. Kənanda ən uca tanrı *El* (Ras Şamra mətnləri) adındakı "tanrıların atası" və "göyün ağası"dır.
3. Müqəddəs Kitabda *El* çox vaxt Allahı xarakterizə edən mürəkkəb sözlərin tərkibində işlənir.
 - a. *El-Elyon* ("Allah-Taala", BDB 42 və 751 II), Yar. 14:18-22; Qanun. 32:8; Yeş. 14:14
 - b. *El-Roi* ("Görən Allah" yaxud "Özünü tanıdan Allah", BDB 42 və 909), Yar. 16:13
 - c. *El-Shaddai* ("El-Şadday", "Külli-İxtiyar Allah", "Böl mərhəmətli Allah" və ya "Dağın Allahı", BDB 42 və 994), Yar. 17:1; 35:11; 43:14; 49:25; Çıx. 6:3
 - d. *El-Olam* ("Əbədi Allah", BDB 42 və 761), Yar. 21:33. Bu ad etiqadi cəhətdən Allahın Davuda verdiyi vədlə əlaqəlidir, 2Şam. 7:13,16
 - e. *El-Berit* ("Əhd Allahı", BDB 42 və 136), Hak. 9:46
4. *El* bunlarla eyniləşdirilir:
 - a. YAHVE, Say. 23:8; Zəb. 16:1-2; 85:8; Yeş. 42:5
 - b. *Elohim*, Yar. 46:3; Əyy. 5:8, "Mən El-əm, atanın Allahıyam"
 - c. *Shaddai*, Yar. 49:25; Say. 24:4,16
 - d. "qısqanc", Çıx. 34:14; Qanun. 4:24; 5:9; 6:15
 - e. "rəhmli", Qan. 4:31; Neh. 9:31
 - f. "böyük və zəhmli", Qanun. 7:21; 10:17; Neh. 1:5; 9:32; Dan. 9:4
 - g. "bilən", 1Şam. 2:3
 - h. "mənim qüvvətli qalam", 2Şam. 22:33
 - i. "məne görə qisas alan", 2Şam. 22:48
 - j. "müqəddəs", Yeş. 5:16
 - k. "qüdrətli", Yeş. 10:21
 - l. "xilasım", Yeş. 12:2
 - m. "böyük və güclü", Yer. 32:18

n. "əvəz verən", Yer. 51:56

5. Allahın Əhdi-Ətiqdəki əsas adlarının hamısı Yeşua 22:22-də vardır (*El, Elohim, YHWH*, təkrar olunur)

B. Elyon (BDB 751, KB 832)

1. Əsas mənası "uca", "ucalmış" və ya "yüksəlmiş"dir (müq. et. Yar. 40:17; 1Pad. 9:8; 2Pad. 18:17; Neh. 3:25; Yer. 20:2; 36:10; Zəb. 18:13).
2. Allahın başqa adlarının bəziləri ilə paralel olaraq işlənmişdir.
 - a. *Elohim* – Zəb. 47:1-2; 73:11; 107:11
 - b. *YHWH* ("YAHVE") – Yar. 14:22; 2Şam. 22:14
 - c. *El-Shaddai* – Zəb. 91:1,9
 - d. *El* – Say. 24:16
 - e. *Elah* – Daniel 2-6-cı fəsillərdə və Ezra 4-7-ci fəsillərdə tez-tez işlənmişdir, Dan. 3:26; 4:2; 5:18,21-də *İllaia* ("İllaya" aramicə "Ali Tanrı") sözü ilə birgə işlənmişdir
3. Qeyri-yəhudilər tərəfindən tez-tez işlənmişdir
 - a. Melkisedeq, Yar. 14:18-22
 - b. Bilam, Say. 24:15
 - c. Musa, Qanun. 32:8-də millətlərdən bəhs edərkən
 - d. Əhdi-Cədidə başqa millətlərə yazılmış olan Luka Müjdəsində həmçinin bu sözün yunanca qarşılığı *Hupsistos* işlənmişdir (müq. et. 1:32,35,76; 6:35; 8:28; Həv. 7:48; 16:17)

C. Elohim (CƏM), *Eloah* (TƏK), başlıca olaraq poeziyada işlənmişdir (BDB 43, KB 52)

1. Bu sözə Əhdi-Ətiqdən kənarında rast gəlinməyib.
2. Bu söz İsrailin Allahını və ya millətlərin allahlarını bildirə bilər (müq. et. Çıx. 3:6; 20:3). İbrahimin soyu çoxallahlı idi (müq. et. Yeşua 24:2).
3. Bu söz İsrailin hakimlərini bildirə bilər (müq. et. Çıx. 21:6; Zəb. 82:6).
4. *Elohim* də ruhani varlıqlara (mələk, cin) dair işlənir, məsələn, Qanun. 32:8 (LXX); Zəb. 8:5; Əyy. 1:6; 38:7.
5. Müqəddəs Kitabda bu, Allahı bildirən ən birinci addır (müq. et. Yar. 1:1). Yar. 2:4-ə qədər yalnız bu ad işlənir, ondan sonra bu söz YAHVE adı ilə birgə işlənməyə başlayır. Əsasən (etiqadi cəhətdən) kainatı yaradan, yaşadan, həyat üçün lazım olan hər şeyi təmin edən Allah mənasına gəlir (müq. et. Zəb. 104).

El ilə sinonimdir (müq. et. Qanun. 32:15-19). Həmçinin YAHVE ilə paralel ola bilər, məs. Zəb. 14 (*Elohim*, a. 1,2,5; YAHVE, a. 2,6; hətta *Adon*, a. 4).

6. Bu söz CƏM formada olsa da və başqa allahlar mənasına gəlsə də, çox vaxt İsrailin Allahını bildirir, ancaq bir Allaha aid işləndikdə adətən TƏK FORMADAKI FƏİLLƏ birgə işlənir (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq").
7. İsrailin tək Allahının əsas adının CƏM formada olması qeyri-adidir (həmçinin Yar. 1:26; 3:22; 11:7-də işlənən birinci şəxs cəminə – "biz" – diqqət verin)! Buna dair dəqiq məlumat olmasa da, bəzi fərziyyələr var.
 - a. İbrani dilində CƏM formadan çox vaxt vurğu məqsədilə istifadə olunur. Bununla sıx əlaqəli olan, daha gec dövrün ibrancəsinə xas olan və bir kəsi ucaltmaq üçün işlənən "ƏZƏMƏT CƏM FORMASI"dır.
 - b. Allahın səmada birlikdə toplandığı, əmrinə tabe olan mələklər şurasını bildirə bilər (müq. et. 1Pad. 22:19-23; Əyy. 1:6; Zəb. 82:1; 89:5,7).
 - c. Hətta üç sifətdən ibarət olan tək Allah barəsində Əhdi-Cədid vəhyini əks etdirə bilər. Yar. 1:1-də Allah yaradır; Yar. 1:2-də Ruh dolaşır; Əhdi-Cədidə İsa yaradılışda Ata Allahın icraçısıdır (müq. et. Yəh. 1:3,10; Rom. 11:36; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2; 2:10).

D. YAHVE (BDB 217, KB 394)

1. Bu adda Allahın əhd bağlayan şəxs olması əks olunur; Allah Xilaskardır! İnsanlar əhd pozandırlar, Allah isə Öz sözünə, vədinə, əhdinə, sadıqdır (müq. et. Zəb. 103).

Bu ad ilk dəfə Yar. 2:4-də *Elohim* ilə birgə işlənmişdir. Yar. 1-2-ci fəsillərdə iki fərqli yaradılış hekayəsi yoxdur, sadəcə fərqli aksentlər vardır:

- a. Allah kainatı yaradır (fiziki aləm; Zəb. 104)
- b. Allah xüsusi olaraq bəşəriyyəti yaradır (Zəb. 103)

Yar. 2:4-3:24 bəşəriyyətin müstəsna mövqeyi və məqsədi haqqındakı xüsusi vəhydən başlayır, həmin mövqe ilə bağlı günah və itaətsizlik probleminə toxunur.

2. Yar. 4:26-da belə deyilir: "insanlar Rəbbin adını (YAHVE) çağırmağa başladı". Ancaq Çıx. 6:3-dən anladığımız kimi, qədim əhdin xalqı (əcdadlar və ailələri) Allahı yalnız *El Shaddai* kimi tanıyırdı. YAHVE adı birçə dəfə, Çıx. 3:13-16-da, xüs. 14-cü ayədə izah olunmuşdur. Bununla belə, Musanın yazılarında sözlərin mənaları çox vaxt əsl etimologiyaları ilə deyil, xalqın qavrayışına görə, kəlmə oyunları ilə izah olunur (müq. et. Yar. 17:5; 27:36; 29:13-35). Bu adın mənası barədə bir neçə fərziyyə irəli sürülmüşdür (mənbə: IDB, Cild 2, ss. 409-411).
 - a. "coşqun məhəbbət göstərmək" mənasını verən ərəb kökündən
 - b. "əsmək, üfləmək" mənasını verən ərəb kökündən (YAHVE tufan Allahı kimi)
 - c. "danışmaq" mənasına gələn uqarit (kənan) kökündən
 - d. Bir Finikiya kitabəsinə əsasən "yaşadan" və ya "möhkəmləndirən" mənasına gələn icbar növ feli sifəti
 - e. İbranicə *Qal* formasından – "var Olan" və ya "mövcud Olan" (gələcək zamanda, "gələcək Olan")
 - f. İbranicə *Hiphil* formasından – "olmasına səbəb Olan"
 - g. İbranicə "yaşamaq" kökündən (məs., Yar. 3:21) – "əbədi yaşayan, tək var Olan" mənasında
 - h. Çıx. 3:13-16-nın kontekstindən – bitmiş zamanda işlənən bitməmiş zaman forması üzərində kəlmə oyunu – "Əvvəl olduğum kimi olmaqda davam edəcəyəm" və ya "Həmişə olduğum kimi olmaqda davam edəcəyəm" (müq. et. C. Uoş Uotts, "Əhdi-Ətiqdəki sintaksisə dair bir araşdırma" [J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Old Testament*, s. 67]). Tam adı, YAHVE, çox vaxt ixtisar və ya bəlkə orijinal formada ifadə olunur.
 - (1) *Yah* (məs., Hallelu - yah, BDB 219, müq. et. Çıx. 15:2; 17:16; Zəb. 89:8; 104:35)
 - (2) *Yahu* ("Yeşaya" kimi adların "-ya" sonluğu)
 - (3) *Yo* ("Yeşua" yaxud "Yoel" kimi adların başındakı "Ye-" və ya "Yo-")
3. Gec dövr yəhudiliyində bu əhd adı (tetraqrammaton – İbranicə dörd hərf – YHWH) o qədər müqəddəs tutulmağa başlayıb ki, Çıx. 20:7; Qanun. 5:11; 6:13-dəki əmrləri poza biləcəklərindən qorxan yəhudilər onu ümumiyyətlə dilə gətirməməyə başlayıblar. Bu adın əvəzində İbranicə "sahib", "ağa", "ər", "Rəbb" mənasına gələn *adon* və ya *adonai* (Rəbbim, ağam) deyiblər. Əhdi-Ətiqi oxuyarkən YAHVE-ni "Rəbb" olaraq oxuyublar. Buna görə Müqəddəs Kitab tərcümələrində YAHVE adı RƏBB olaraq verilir.
4. *El* adı olduğu kimi, YAHVE də çox vaxt başqa terminlərlə birləşdirilərək İsrailin əhd Allahının konkret xüsusiyyətlərini vurğulamağa xidmət edir. Belə mürəkkəb adların çoxlu mümkün variantları vardır, bir neçəsi aşağıda verilir.
 - a. YHWH – *Yireh* ("YAHVE-Yire" – Rəbb təmin edəcək, BDB 217 və 906), Yar. 22:14
 - b. YHWH – *Rophekha* ("YAHVE-Rofexa" – Rəbb sənə şəfa verəndir, BDB 217 və 950, *Qal* feli sifəti), Çıx. 15:26
 - c. YHWH – *Nissi* ("YAHVE-Nissi" – Rəbb bayrağımdır, BDB 217 və 651), Çıx. 17:15
 - d. YHWH – *Meqaddishkem* ("YAHVE-Meqaddişxem" – Rəbb sizi təqdis edəndir, BDB 217 və 872, *Piel* feli sifəti), Çıx. 31:13
 - e. YHWH – *Shalom* ("YAHVE-Şalom" – Rəbb sülhdür, BDB 217 və 1022), Hak. 6:24
 - f. YHWH – *Sabaoth* ("YAHVE-Ordular" – Orduların Rəbbi, BDB 217 və 878), 1Şam. 1:3,11; 4:4; 15:2; Peyğəmbərlərdə tez-tez rast gəlinir
 - g. YHWH – *Ro'I* ("YAHVE-Royi" – Rəbb çobanımdır, BDB 217 və 944, *Qal* feli sifəti), Zəb. 23:1

h. YHWH – *Sidqenu* ("YAHVE-Tsidqenu" – Rəbb salehliyimizdir, BDB 217 və 841),

Yer. 23:6

i. YHWH – *Shammah* ("YAHVE-Şamma" – Rəbb oradadır, BDB 217 və 1027), Yez. 48:35

▣ **"Allahın iradəsi ilə"** Eyni ifadə 1Kor. 1:1; 2Kor. 1:1; Ef. 1:1 və Kol. 1:1-də də məktubun əvvəlində işlənmişdir. Paul, Allahın onu həvari olaraq seçdiyinə əmin idi. Bu xüsusi çağırışını o, Dəməşq yolunda başına gələn əhvalatdan sonra dərk etmişdir (müq. et. Həv. 9:1-22; 23:3-16; 26:9-18). Paul Allahdan ona verilmiş səlahiyyətindən və çağırışından tez-tez danışır, buna əsasən yazdığı məktublarda Allahdan ilham almış olduğunu deyirdi (müq. et. 2Tim. 3:16; 1Kor. 2:9-13; 1Sal. 2:13).

NASB, NKJV "həyat vədinə görə"

NRSV "həyat vədi uğrunda"

TEV "vəd olunmuş həyatı bəyan etməyə göndərildi"

NJB "Onun həyat vədinə uyğun olaraq"

Paul öz xilasının, çağırışının, xidmət üçün təchiz edilməsinin tamamilə Allahın Məsih vasitəsilə həqiqi həyat, əbədi həyat barədə vədlərinə əsaslandığını deyir (müq. et. 2Tim. 1:1,2,9,13). Paul, Allahın həyata malik olması və həyat verməsi barədə anlayışından Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə bəhs edir (müq. et. 2Tim. 1:1; 1Tim. 6:15-16,19; Tit. 1:2).

1:2 "mənə sevimli oğul olan Timotey" Bu metafora, Paulun Müjdə ilə əlaqədar olaraq Timoteyin ruhani atası olduğunu bildirir (müq. et. 2Tim. 2:1; Tim. 1:2; Tit. 1:4). Bu ilk hissə onların qarşılıqlı məhəbbətini göstərir. Bax: 1Tim. 1:1, XÜSUSİ MÖVZU: "TİMOTey".

▣ **"lütf, mərhəmət və sülh"** Paulun salamlamalarında ümumi və fərqli cəhətlərinə diqqət yetirin:

1. "Atamız Allahdan və Rəbb İsa Məsihdən sizə lütf və sülh olsun" (Rom. 1:7; 1Kor. 1:3; 2Kor. 1:2; Qal. 1:3; Ef. 1:2; Fil. 1:2; 1Sal. 1:2; Flm. 1:3)
2. "Atamız Allahdan sizə lütf və sülh olsun" (Kol. 1:2)
3. "Sizə lütf və sülh olsun" (1Sal. 1:1)
4. "Ata Allahdan və Rəbbimiz Məsih İsadən sənə lütf, mərhəmət və sülh olsun" (1Tim. 1:2; 2Tim. 1:2)
5. "Ata Allahdan və Xilaskarımız Məsih İsadən lütf və sülh olsun" (Tit. 1:4)

Qeyd edək ki, bəzi fərqlər olduğu kimi, bəzi ümumi ünsürlər də vardır

1. Bütün salamlarda "lütf" sözü işlənir. Bu, yunanların adı salamlama ifadəsinin məsihçilər arasında geniş yayılmış bir şəkli idi. Bunda Allahın xasiyyəti əks olunur.
2. "Sülh", insanların etimada layiq olan Allaha güvənmələrinin, sədaqətinə iman etmələrinin nəticəsidir.
3. "Mərhəmət" sözü də Allahın xasiyyətini təsvir etməyə xidmət edir və yalnız 1 və 2 Timoteydəki salamlamalarda işlənmişdir. Septuaqintada ibrancə *hesed* ("xesed", məhəbbət və sadıqlıq) sözü məhz bu yunan sözü ilə tərcümə olunmuşdur. Allah lütfkar və etimada layiqdir.
4. Atanın və Oğulun hər salamlamada adları çəkilir (1 Saloniklərdə Onlar əvvəlki cümlədə işlədilir). Bu iki adı qrammatik olaraq həmişə bir-birinə bağlamaqla Əhdi-Cədidin müəllifləri Nazaretli İsanın tam ilahiliyini təsdiq etmişlər. Bu həmçinin Əhdi-Ətiqdəki YAHVE-nin adlarının İsayə dair işlənməsi üçün də doğrudur (yəni Rəbb və Xilaskar).

▣ **"Ata Allahdan və Rəbbimiz Məsih İsadən"** Yunanca mətndə "lütf, mərhəmət və sülh" sözlərindən sonra gələn bu frazada Ata ilə Oğulu qrammatik baxımdan bərabər şəkildə bir-birinə bağlayan tək sözü (*apo*) işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 1:2; Tit. 1:4 and 2Tim. 1:2). Bu yolla Paul İsanın tam ilahiliyini təsdiq edirdi.

"Ata" sözü nəsil, tənəsül yaxud xronoloji ardıcılıq mənasında işlənmir, amma yaxın ailə münasibətini bildirir. Allah məhz ailə terminləri ilə Özünü bəşəriyyətə tanıtmışdır (müq. et. Huşə 2-3-də Allahın sevən və sadıq bir ər və Huşə 11-də sevən ata və ana olaraq təsvir olunması).

İlahi vəhyin tanıtdığı Yaradan, yunan fəlsəfəsindəki İlk səbəb deyildir, Məsih İsanın Atasıdır. Müqəddəs Kitab insanın düşüncəsi, fəlsəfəsi deyildir, Allahın Özünü tanıtdığı vəhydir. Bu vəhy, insanın təhlilinə tabe ola bilməz. Bax: 1Tim. 1:1, XÜSUSİ MÖVZU: "ATA".

▣ **"Rəbbimiz"** Allah, Çıx. 3:14-də Musaya Öz əhd adını – YHWH ("YAHVE") – bildirmişdir. Bu ad, ibrancə "olmaq" feilindən törəyir. Sonra bu adı boş yerə dilinə gətirməklə On Əmrdən birini pozmaqdan ehtiyatlanan yəhudilər bu adı dilinə gətirməkdən qorxmağa başladılar (Çıx. 20:7; Qanun. 5:11). Buna görə onlar bu sözü başqa bir sözlə – "sahib", "ər", "ağa" mənalarına gələn *Adon* sözü ilə əvəz etdilər. Məhz buna görə Müqəddəs Yazıların başqa dillərə tərcümələrində YAHVE adı bir qayda olaraq "Rəbb" deyə tərcümə olunur. Bax: 2Tim. 1:1, XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI".

Əhdi-Cədidin müəllifləri İsayə "Rəbb" (*kurios*) deyəndə, bununla İsanın ilahiliyini təsdiq edirdilər. Erkən imanlılar cəmiyyətində vəftiz olan hər kəs "İsa Rəbdir" deyirdi (müq. et. Rom. 10:9-13; Fil. 2:6-11).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 1:3-14

³Durmadan, gecə-gündüz dualarımda səni yada saldığım zaman ata-babalarım kimi təmiz vicdanla ibadət etdiyim Allaha şükür edirəm. ⁴Sənin göz yaşlarını xatırlayaraq səni görməyə həsrət çəkirəm ki, sevinclə dolum. ⁵Səndəki riyasız imanı yadıma salıram. Əvvəlcə nənən Lois və anan Evnikinin saxladığı bu imanı, əminəm ki, sən də saxlayırsan. ⁶Bu səbəbdən sənin üzərinə əl qoymağımla Allahın sənə verdiyi ənamı alovlandırmağımı xatırladıram. ⁷Çünki Allah bizə qorxaqlıq ruhu deyil, güc, məhəbbət və ağıllı-kamallı olmaq ruhu vermişdir. ⁸Buna görə Rəbbimiz barədə şəhadət etməkdən və Onun uğrunda məhbus olan məndən utanma. Allahın gücü ilə Müjdə uğrunda mənimlə birlikdə əzaba qatlaş. ⁹Allah bizi əməllərimizə görə deyil, öz məqsədinə və lütfünə görə xilas edib müqəddəs olmağa çağırırdı. Zaman başlamazdan əvvəl o lütf bizə Məsih İsada verilmişdi, ¹⁰indi isə Xilaskarımız Məsih İsanın zühuru ilə üzə çıxdı. O, ölümü yox etdi, Müjdə vasitəsilə həyatı və ölməzliyi aşkar etdi. ¹¹Mən bu Müjdə üçün vaiz, həvari və müəllim təyin olundum. ¹²Bu əzabları çəkməyimin səbəbi də budur. Amma bundan utanmıram, çünki Kimə iman etdiyimi bilirəm və əminəm ki, mənə verdiyi əmanəti qiyamət gününə qədər saxlamağa qadirdir. ¹³Məsih İsada olan iman və məhəbbətlə məndən eşitdiyən sağlam sözlərdən nümunə götür. ¹⁴Sənə verilən yaxşı əmanəti bizdə yaşayan Müqəddəs Ruh vasitəsilə saxla.

1:3 "Allaha şükür edirəm" Qədim Aralıq dənizi bölgəsində yazılan məktublar bir qayda olaraq şükran duasından başlanırdı. Paul da adətən bu qaydaya riayət edirdi (müq. et. Rom. 1:8; 1Kor. 1:4; Ef. 1:15-16; Fil. 1:3-4; Kol. 1:3-4; 1Sal. 1:2; 2Sal. 1:3; Flm. 4).

▣ **"ata-babalarım kimi... ibadət etdiyim"** Paul, məsihçiliyi Əhdi-Ətiqdən fərqli olan yeni bir inanc saymırdı (müq. et. Həv. 24:14; 26:5-6,22; Rom. 4; 2Kor. 11:22; Fil. 3:5). Qal. 6:15-16-da o, imanlılar cəmiyyətini "Allahın İsraili" olaraq adlandırır. Rom. 2:28-29-da İbrahimin əsl övladlarının etnik nəslə deyil, imanlılar olduqlarını təsdiq edir (müq. et. Rom. 9:6). Nə yəhudi, nə də yunan vardır (müq. et. Rom. 3:22; 1Kor. 12:13; Qal. 3:28; Kol. 3:11)!

▣ **"təmiz vicdanla"** 1Tim. 1:5-dəki qeydə baxın.

▣ **"yada saldığım"** Paul, Timoteyin həyatını, ailəsini, xidmətə necə çağırıldığını yada salır (xatırlayır). Bu sözü, *mneia*, 2Tim. 1:3-6-da dörd mənada işlədir.

1. 2Tim. 1:3-də Paul Timoteyi durmadan dualarında yada salır
2. 2Tim. 1:4-də bu sözün feli sifət formasından istifadə edərək, bir-birindən göz yaşları ilə ayrıldıqlarını Timoteyin yadına salır
3. 2Tim. 1:5-də Timoteyin ailəsinin səmimi imanını yadına salmaq üçün mürəkkəb feili (*hupo + mneia*) işlədir
4. 2Tim. 1:6-da Timoteyin çağırışını və xidmətə necə təyin olunduğunu yadına salmaq üçün başqa bir mürəkkəb feili (*ana + mneia*) işlədir

Keçmişimizə baxıb xüsusilə imana gəldiyimiz ilk zamanlarda Allahın əlini görmək teoloji baxımdan faydalı və ruhlandırıcıdır (ailəmizin imanı, öz imanımız, necə çağırıldığımız, xidmətə necə təyin olduğumuz, mömin dostlarımız, ruhani müəllimlərimiz).

1:4 Paulla Timotey Məsihə xidmət edərkən əla münasibətdə idilər. Onların dostluğu onları xidmət etməyə ruhlandırıb qüvvətləndirirdi (müq. et. 2Tim. 4:9,21).

1:5 "riyasız iman" Bu ifadə "təmiz iman" mənasında işlənmişdir (müq. et. 1Tim. 1:5).

▣ **"Səndəki"** Bunun yəhudiliyə (Timoteyin nənəsi və bəlkə də anası) yoxsa məsihçiliyə (Timoteyin imana gəlməsi) aid olduğu Yazıda (3:15 və Həv. 16:1-də) aydın deyildir. Sözsüz ki, bu, YAHVE-yə və xilas planına olan imana aiddir (1Tim. 4:10-dakı Xüsusi mövzuya baxın).

NASB	"əminəm ki, bu, səndə də vardır"
NKJV	"səndə də olduğuna əminəm"
NRSV	"əminəm ki, səndə yaşayır"
TEV	"əminəm ki, sən də bunu saxlayırsan"
NJB	"əminəm ki, səndə də yaşayır"

Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Yunanca mətndə bu fraza, Timoteyin həyatında və xidmətində Müqəddəs Ruhun fəal olduğuna əminliyi ifadə edir (müq. et. Fil. 1:6).

1:6 "alovlandırmağımı" Bu, indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır və alovu saxlayıb davam etdirməyin, artırmağın vacibliyini bildirir. İnsanın ruhani ənamı bir yandan onun iradəsindən də asılıdır (bax: 2Tim. 2:1, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHD")! Bu o demək deyil ki, Timoteydə Allahın çağırışının, ruhani ənamın alovu sönmürdü; amma bu o deməkdir ki, o vaxt üzleşdiyi çətinliklərdə Allahın çağırışından və keçmiş təyinatından güc almalı idi.

▣ **"Allahın sənə verdiyi ənamı"** "Ənam" (*charisma*) sözü, "lütf" (*charis*) ilə eyni kökdən törəmişdir. Bu ənam Müqəddəs Ruhun Özü ola bilər, amma bu kontekstdə xidmət üçün ona verilən ruhani ənamların nəzərdə tutulma ehtimalı daha yüksəkdir. Hər imanlının xidmət üçün fəvqəltəbii ənamı və ya ənamları vardır (1Kor. 12:7,11,18). Timoteyin ənamı Paul tərəfindən və öz şəhərindəki cəmiyyət tərəfindən tanınmış idi (müq. et. 1Tim. 4:14).

▣ **"sənin üzərinə əl qoymağımla"** Bu mətndən, "həvari xələfliyini" sübut etmək üçün istifadə etmək olmaz. 1Tim. 4:14-dəki ətraflı qeydə baxın. Müqəddəs Kitabda bir neçə səbəbdən insanların üzərinə əl qoyulurdu. 1Tim. 4:14-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

1:7 "Çünki Allah bizə qorxaqlıq ruhu deyil" Əhdi-Cədidin qədim yunanca mətnləri tamamilə böyük hərflərlə ("unsial"larla) yazılmışdır, buna görə müasir tərcümələrdə böyük və kiçik hərflərdən istifadə tərcüməçilərin şərhindən asılıdır. Yunanca mətndə "ruh" sözü ilə müəyyənlik artıqlı işlənmişdir. Əhdi-Cədidə kiçik hərflə yazılan "ruh" sözünün paralel yerləri də vardır (müq. et. Rom. 8:15; 1Kor. 2:12), lakin hər iki kontekstdə Müqəddəs Ruhun adı konkret olaraq çəkilir. Müasir tərcümələrin əksəriyyətində burada "ruh" sözü kiçik hərflə yazılmışdır (KJV, ASV, NKJV, NASB, RSV, NRSV, NEB, REB, NIV). Ancaq bəzi tərcümələrə görə, burada Müqəddəs Ruhdan bəhs olunur (müq. et. TEV, NJB və Əhdi-Cədidin Uilyams tərcüməsi [William's translation of the NT]). Əslində, bu söz qəsdən ikimənalı ola bilər (müq. et. NEB və NJB).

Allah hər imanlıya ən böyük ənamı – Ruhunu – və xidmət üçün ruhani ənam(lar)ı verdi və həmçinin xidmət etmək, bölüşmək, Məsihə bənzəmək arzusunu ürəyinə qoydu.

Robert Qirdelstoun "Əhdi-Ətiq sinonimləri" (Robert Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*) kitabında Əhdi-Cədidə "ruh" sözünün mənalari barədə maraqlı məlumat verilir (s. 61-63).

1. murdar ruhlər
2. insan ruhu
3. Müqəddəs Ruh
4. ilahi Ruhun bəşəri ruhlərin içində və vasitəsilə yaratdığı şeylər
 - a. "köləlik ruhunu almadınız" və "övlədlıq Ruhunu aldınız", Rom. 8:15
 - b. "həlimlik ruhu", 1Kor. 4:21
 - c. "iman ruhu", 2Kor. 4:13
 - d. "Özünü sizə tanımaq üçün hikmət və vəhy ruhu", Ef. 1:17

- e. "qorxaqlıq ruhu deyil" və "güc, məhəbbət və ağıllı-kamallı olmaq ruhu", 2Tim. 1:17
 f. "aldatma ruhu" və "Həqiqət Ruh", 1Yəh. 4:6

NASB, NJB	"ürkəklik ruhu"
NKJV	"qorxu ruhu"
NRSV	"qorxaqlıq ruhu"
TEV	"Ruh... bizi qorxaq etmir"

Allahın ənamının bir mənfi və üç müsbət cəhəti vardır.

NASB	"intizam"
NKJV	"sağlam düşüncə"
NRSV	"özünü-tərbiyə"
TEV, NJB	"nəfsinə hakim olma"

1Tim. 3:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

1:8-14 Bu, yunanca bir cümlədir.

1:8 "utanma" Bu, birinci fəsildə "açar ifadə"dir (müq. et. 2Tim. 1:8,12,16; həmçinin qeyd et: Mark 8:38; Rom. 1:16). Bu feilin qrammatik forması aorist məchul növ (deponent) lazım şəkildir; bu, Timoteyin utandığını bildirmir, amma utanmağa başlamaması üçün xəbərdarlıq edir.

Bəlkə də Paul, günahın problemlərə, salehliyənsə xeyir-duaya səbəb olduğu barədə Əhdi-Ətiq təlimini nəzərdə tuturdu (müq. et. Qanun. 27-28; Əyyub; Zəb. 73). Paul günahına görə deyil, Məsih uğrunda əziyyət çəkirdi.

▣ **"Rəbbimiz barədə şəhadət etməkdən və Onun uğrunda məhbus olan məndən"** Paul Timoteyə nəsihət verirdi ki, Məsihin əzablarını elan etməyə davam etsin (müq. et. Yar. 3:15; Yeş. 53; Həv. 3:18; 26:23) və həmçinin Müjdə uğrunda həm ruhani, həm də fiziki mənada məhbus olan Paulla birlikdə olmaqdan utanmasın! Nəyin bahasına olursun Xoş xəbəri bəyan et (müq. et. Qal. 4:17; 2Kor. 4:7-12; 6:3-10; 11:23-29)!

▣ **"mənimlə birlikdə... qatlaş"** İmanlıların Məsihlə yaxın əlaqəsi (müq. et. Rom. 6; Qal. 2:20) və Məsihlə birlikdə əzab çəkmələri (müq. et. Rom. 8:17; 2Kor. 1:5; Fil. 3:10; həmçinin 1Pet. 4:13-də) barədə təlim öyrədən Paul bu məqsədlə "birgəlik, şəriklik" mənasına gələn *syn* sözünü ilə tez-tez yeni sözlər qururdu.

1. ilə birlikdə əzab çəkmək (1:8 və 2:3)
2. ilə birlikdə ölmək (2:11)
3. ilə birlikdə yaşamaq (2:11)
4. ilə birlikdə hökmranlıq etmək (2:12)

▣ **"Müjdə uğrunda... əzaba qatlaş"** Bu, aorist məlum növ əmr şəkildir (müq. et. 2Tim. 2:3, 9; 4:5; Rom. 8:17; 1Pet. 3:14; 4:12-19). Bu frazanın əsas nöqtəsi, öz pis işlərimizə görə deyil, "Müjdə uğrunda" əzab çəkməyimizdir (müq. et. 1Pet. 2:15-16). İndiki dövrdə məsihçilər Müjdə uğrunda əzab çəkməyin istisna deyil, norma olduğunu anlamalıdırlar (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 15:18-21; 16:1-2; 17:14; Həv. 14:22; Rom. 5:3-4; 2Kor. 4:16-18; 6:4-10; 11:23-28; Fil. 1:29; 1Sal. 3:3; 2Tim. 3:12; Yaq. 1:2-4).

XÜSUSİ MÖVZU: "MƏSİHÇİLƏR NİYƏ ƏZAB ÇƏKİRLƏR?" (SPECIAL TOPIC: WHY DO CHRISTIANS SUFFER?)

1. Öz günahlarına görə (ani mühakimə). Bu o demək deyildir ki, bütün problemlərin və pis vəziyyətlərin səbəbi günahdır (müq. et. Əyyub; Zəb. 73; Luka 14:1-5; Neh. 9; Yəh. 9; Həv. 5:1-11; 1Kor. 11:29-30; Qal. 6:7).

2. Məsihə bənzəmək üçün (İbr. 5:8). Bəşəri nöqteyi-nəzərdən hətta İsa yetkinləşməli idi və Onun ardıcılıarı da yetkinləşməlidirlər (müq. et. Rom. 5:3-4, 8:28-29; 2Kor. 12:7-10; Fil. 3:10; İbr. 12:5-12; Yaq. 1:2-4; 1Pet. 1:7).
3. Qüvvətli və təsirli şahidlik üçün (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 15:18-22; 1Pet. 2:18-21, 3:13-17).
4. Yeni dövrün doğuş ağrısının əlaməti kimi (müq. et. Mat. 24:6; Mark 13:8).

Şəxsən mənə bu dünyadakı ədalətsizliyin və şərin problemi barəsində faydalı olmuş iki kitab Hanna Uithol Smitin "Məsihinin xoşbəxt həyatının sirri" (Hannah Whithall Smith, *The Christian's Secret of a Happy Life*) və Con U. Uenhamın "Allahın xeyirxahlığı"dır (John W. Wenham, *The Goodness of God*).

İmanlılar yadda saxlamalıdır ki, problemlər və əzablar heç də həmişə Allahın qəzəbi və ya rəddinin əlaməti deyildir. Günaha batmış bu dünyada pis şeylər sadıq imanlıların da başına gəlir (müq. et. 1Pet. 4:12-19). Allahın vədləri və Məsihin fədakar ölümü Allahın məhəbbətinin əlamətləridir (müq. et. Rom. 5:8). Müqəddəs Yazı müvəqqəti vəziyyətlərdən üstün tutulmalıdır!

1:9 "bizi... xilas edib... çağırdı" Bu, "və" (*kai*) bağlayıcısı ilə bir-birinə bağlanmış iki dənə aorist məlum növ feli sifətidir. Rom. 8:29-30-da "çağırış" "xilas"dan əvvəl gəlir və Allahın tam ixtiyarına (seçilmişliyə) aiddir, amma burada çağırış xidmətə aiddir (çağırışla yaxud dəvətlə çağırılmış, müq. et. 2Tim. 1:6-8 və 2Tim. 1:9-dakı Xüsusi mövzu).

Bu ifadələr, Əhdi-Ətiqədə əhd xalqı olan İsrail haqqında deyilənlərə bənzəyir. İsaya iman edənlər, Allahın əhd bağladığı xalqdır.

XÜSUSİ MÖVZU: "XİLAS (YUNANCA FEİL ZAMANLARI)" (SPECIAL TOPIC: SALVATION [GREEK VERB TENSES])

Xilas bir "mal" deyildir, Allahla Məsihdə gündəlik münasibətdir. İnsanın Məsihə iman gətirməsi ilə iş bitmir, hər şey yeni başlayır (əvvəl qapı, sonra yol, müq. et. Mat. 7:13-14)! Bu, yanğın sığortası və ya cənnətə bilet deyil, getdikcə Məsihə bənzəməyə doğru gedən həyatdır (bax: Rom. 8:28-29; 2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Pet. 1:15). Amerikada bir söz var: ər-arvad birlikdə yaşadıqca bir-birinə bənzəməyə başlayar. Xilasın məqsədi də belədir!

TAMAMLANMIŞ AKT KİMİ XİLAS (AORİST)

- Həv. 15:11
- Rom. 8:24
- 2Tim. 1:9
- Tit. 3:5
- Rom. 13:11 (gələcəyə yönəlmiş AORİST)

BİR HAL KİMİ XİLAS (BİTMİŞ ZAMAN)

- Ef. 2:5,8

DAVAM EDƏN PROSES KİMİ XİLAS (İNDİKİ ZAMAN)

- 1Kor. 1:18; 15:2
- 2Kor. 2:15
- 1Pet. 3:21

GƏLƏCƏKDƏ TAMAMLANACAQ OLAN XİLAS (FEİLİN GƏLƏCƏK ZAMANI və ya GƏLƏCƏK ZAMAN konteksti)

- Rom. 5:9,10; 10:9,13
- 1Kor. 3:15; 5:5
- Fil. 1:28
- 1Sal. 5:8-9
- İbr. 1:14; 9:28
- 1Pet. 1:5

Beləliklə, xilas ilkin iman qərarından başlayır (müq. et. Yəh. 1:12; 3:16; Rom. 10:9-13), lakin bu iman həyat tərzinə çevrilməlidir (müq. et. Rom. 8:29; Qal. 2:19-20; Ef. 1:4; 2:10) və bir gün gözə görünən şəkildə tamamlanacaqdır (müq. et. 1Yəh. 3:2). Bu son hala çox vaxt "izzətlənmə" deyilir (müq. et. Rom. 8:28-30). Bunu belə göstərmək olar:

1. ilkin xilas – saleh sayılma (günahın cəzasından xilas oluruq)
2. tədrici xilas – təqdis edilmə (günahın qüdrətindən xilas oluruq)
3. son xilas – izzətlənmə (günahın mövcudluğundan xilas oluruq)

▣ **"müqəddəs olmağa çağırıldı"** Allah iradəsi həmişə "surətində yaranmış" (müq. et. Yar. 1:26-27) insanların bu dünyada Onun surətini əks etdirməsi olmuşdur (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5-6)! Yar. 3-də Adəm və Həvvanın insanın günaha batması ilə zədələnmiş ilahi surət Məsihin sayəsində bərpa olunmuşdur. Məsihciliyin məqsədi, Məsihə bənzəməyimizdir (müq. et. Rom. 8:29; Qal. 4:19; Ef. 1:4).

XÜSUSİ MÖVZU: "ÇAĞIRILMIŞ" (SPECIAL TOPIC: CALLED)

Allah həmişə təşəbbüs göstərərək insanı çağırır, seçir, Özünə cəlb edir (müq. et. Yəh. 6:44,65; 15:16; 1Kor. 1:1-2; Ef. 1:4-5,11). "Çağırılmış" sözü bir sıra teoloji mənalarda işlədilir.

- A. Əhdi-Ətiqədə "adını çağırmaq" ifadəsi həmişə ibadətə işarə edir (müq. et. Yar. 4:26; 12:8; 21:33; 26:25; Çıx. 34:5).
- B. Allah günahkar insanları xilasa çağıranda bunun həmişə Öz lütfü (Çıx. 34:6-7), Məsihin tamamlanmış işi və Ruhun iqna etməsi ilə edir (*klētos*, müq. et. Rom. 1:6-7; 9:24; etiqadi cəhətdən bu, 1Kor. 1:1-2 və 2Tim. 1:9-a bənzəyir; 2Pet. 1:10).
- C. Günahkarlar xilas olmaq üçün Rəbbin adını çağırırlar (*epikaleō*, müq. et. Həv. 2:21; 22:16; Rom. 10:9-13). Bu ifadə, ibadəti bildirən yəhudi idiomudur.
- D. İmanlılar böhran və stress zamanlarında Onun adını çağırırlar (Həv. 7:59).
- E. İmanlılar Məsihə bənzər həyat sürməyə çağırılırlar (*klēsis*, müq. et. 1Kor. 1:26; 7:20; Ef. 4:1; 2Sal. 1:11; 2Tim. 1:9).
- F. İmanlılar xidmətə çağırılırlar (müq. et. Həv. 13:2; 1Kor. 12:4-7; Ef. 4:1).

▣ **"əməllərimizə görə deyil"** Paul Həv. 15-də və Qalatiyalılara Məktubda imanlıları yəhudiləşdirməyə çalışanlara əsas bunu bəyan edirdi. Yəhudilərin "əməllər-salehlik" düşüncəsi Pastoral Məktublarda bəhs olunan yalançı müəllimlərdə də var idi. Paul öz məktublarında bu "əməllər-salehlik" düşüncəsini dəfələrlə rədd edir (müq. et. Rom. 3:20; 2728; 4:4-5; 8; 9:11; Qal. 2:16; 3:11; Ef. 2:8-9; Fil. 3:9; 2Tim. 1:9; Tit. 3:5).

▣ **"öz məqsədinə və lütfünə görə"** Allahın iradəsi, xarakterindən ayrıla bilməz. Allahın günahkar insanlarla münasibəti Şəxsiyyətinə əsaslanır (müq. et. Ef. 1:4-5, 11). Müjdə Atanın ürəyini, Oğulun məhəbbətlə etdiyi işi və Ruhun qüvvətini əks etdirir. Xilas Allahın fikri olub, Allahın təşəbbüsü və təminatı ilə həyata keçirilib!

▣ **"Zaman başlamazdan əvvəl o lütf bizə Məsih İsadə verilmişdi"** Müjdə, "B" planı deyil idi. Allahın surətində və Allahla ünsiyyət üçün yaranmış insanları xilas etmək əzəldən Allahın planı idi. Yar. 3-də ilk insanların itaətsizliyi ilə yanaşı Allahın vədi və planı da təsvir olunmuşdur (müq. et. Yar. 3:15; Rom. 16:2526; Ef. 2:11-3:13; bax: 1Tim. 4:16-dakı Xüsusi mövzu).

Məsih vasitəçiliyi barədə əzəldən qurulmuş bu plandan həvarilər İncildə çox vaxt danışirlar (müq. et. Həv. 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; habelə Mark 10:45 və Luka 22:20-də İsanın Özünün sözləri). Ehtimal ki, Tit. 1:2-də (Bax: Tit. 1:2, Xüsusi mövzu: "Əbədi") və Vəhy 13:8-də bundan söhbət gedir

İsrail Allahın dünyanı xilas etmək planının yalnız birinci mərhələsi idi (müq. et. Yar. 12:3; Çıx. 19:5-6). Məsih həmişə günahkar bəşəriyyətin yeganə ümidi olmuşdur!

1:10 "zühuru" Bu söz, *epiphany*, burada Məsihin birinci gəlişini bildirir (müq. et. 1Tim. 6:14; Tit. 2:11), amma 2Tim. 4:1 və Tit. 2:13-də eyni söz ikinci gəlişinə aiddir. Bax: Tit. 2:13, Xüsusi mövzu: "Məsihin ikinci gəlişini bildiren Əhdi-Cədid terminləri".

▣ **"Xilaskarımız Məsih İsanın"** Xilaskar, Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin bir adı idi (müq. et. Zəb. 106:21; Yeş. 43:3,11,15,21; 49:26; 60:16; 63:8; Huşə 13:4; Luka 1:47). Əhdi-Cədidə bu söz Allahın Məsihi olan İsayə aiddir (müq. et. Luka 2:11; Yəh. 4:42; 13:23; Ef. 5:23; Fil. 3:20; 1Yəh. 4:14).

Yalnız Pastoral Məktublarda bu iki ad həm Ata Allaha, həm də Oğul Allaha aid olaraq işlənir.

A. Allah

1. Xilaskarımız Allah (1Tim. 1:1)
2. Xilaskarımız Allah (1Tim. 2:3)
3. bütün insanların Xilaskarı (1Tim. 4:10)
4. Xilaskarımız Allah (Tit. 1:3)
5. Xilaskarımız Allah (Tit. 2:10)
6. Xilaskarımız Allah (Tit. 3:4)

B. Məsih

1. Xilaskarımız (2Tim. 1:10)
2. Xilaskarımız Məsih İsa (Tit. 1:4)
3. ulu Allah və Xilaskarımız İsa Məsih (Tit. 2:13)
4. Xilaskarımız İsa Məsih (Tit. 3:6)
5. Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsih (2Pet. 1:11)
6. Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsih (2Pet. 2:20)

Rəbbimiz və Xilaskarımız İsa Məsih (2Pet. 3:18)

Pastoral Məktublarda 60-cı illərdə yazıldığı üçün Paul həmçinin Roma imperatorunun özünü Allah və xilaskar adlandırmasına (və həmçinin mistik dinlərdə bu adlardan istifadə edilməsinə) qarşı reaksiya verir. Məsihçilər yalnız YAHVE-ni və Məsihi Rəbb və Xilaskar adlandırma bilərdi.

▣ **"O, ölümü yox etdi"** Aşağıdakı Xüsusi mövzuya bax.

XÜSUSİ MÖVZU: "LƏĞV OLUNMUŞ VƏ QÜVVƏDƏN DÜŞMÜŞ (KATARGEÖ)" (SPECIAL TOPIC: NULL AND VOID [KATARGEÖ])

Bu söz (*katargeō*), Həvari Paulun sevdiyi sözlərdən biri idi. Paulun ən az iyirmi beş dəfə işlətdiyi bu sözün semantik əhatə sahəsi çox genişdir.

A. Sözün əsas etimoloji kökü olan *argos* bu mənələrə gələ bilər:

1. Hərəkətsiz
2. Avara
3. İstifadəsiz
4. Faydasız
5. Fəaliyyətsiz

B. Bu mürəkkəb söz (*kata* ilə qurulmuş) aşağıdakıları ifadə edirdi:

1. Hərəkətsizlik
2. Faydasızlıq
3. Ləğv edilmiş

4. Yox edilmiş
 5. Tamamilə fəaliyyətsiz
- C. Luka Müjdəsində bu söz bəhrə verməyən faydasız bir ağac mənasında bir dəfə işlənmişdir (müq. et. Luka 13:7)
- D. Paul bu sözü başlıca olaraq iki məcazi mənada işlətməmişdir
1. Allah, bəşəriyyətə zərər verən şeyləri təsirsizləşdirir:
 - a. Bəşəriyyətin günahlı təbiətini – Rom. 6:6
 - b. Allahın "nəsil" barədə vədi qarşısında Musanın qanununu – Rom. 4:14; Qal. 3:17; 5:4,11; Ef. 2:15
 - c. Ruhani qüvvətləri – 1Kor. 15:24
 - d. "Qanunsuz adamı" – 2Sal. 2:8
 - e. Fiziki ölümü – 1Kor. 15:26; 2Tim. 1:10 (İbr. 2:14)
 2. Allah qədim olanı (əhdi, dövrü) yeni olanla əvəz edir:
 - a. Musanın Qanunu ilə əlaqəli şeylər – Rom. 3:3,31; 4:14; 2Kor. 3:7,11,13,14
 - b. Qanunun nikahın bağlanmasına bənzədilməsi – Rom. 7:2,6
 - c. Bu dövrə məxsus olan şeylər – 1Kor. 13:8,10,11
 - d. Bu bədən – 1Kor. 6:13
 - e. Bu dövrün başçıları – 1Kor. 1:28; 2:6

Bu sözün müxtəlif tərcümə variantları vardır, amma əsas mənası tamamilə yox etmək yaxud məhv etmək deyildir, bir şeyi faydasız etmək, ləğv etmək, qüvvədən salmaq, təsirsizləşdirməkdir.

▣ **"həyatı və ölməzliyi aşkar etdi"** "Həyat" sözü Pastoral Məktublarda bir neçə dəfə işlənmişdir və aşağıdakı mənalara gələ bilər:

1. əbədi həyat (1Tim. 1:16; 6:12; Tit. 1:2; 3:7)
2. həqiqi həyat (1Tim. 6:19)
3. hazırkı həyat və gələcək dövr (1Tim. 4:8)
4. Məsihdə vəd olunan həyat (2Tim. 1:1)
5. Məsih vasitəsilə həyat və ölməzlik (2Tim. 1:10)

Pastoral Məktublarda sonu olmayan yeni dövr həyatını təsvir edən iki söz vardır:

1. "fani" və alfa prefiksi (2Tim. 1:10; Tit. 2:7; Rom. 2:7; 1Kor. 15:52-54)
2. "ölüm" və alfa prefiksi (1Tim. 6:16 və 1Kor. 15:53-54)

Bu, hər insanın əzəldən var olan bir ruha malik olduğu barədə yunanların fikri deyildir. İmanlıların ölməzliyi tövbə edib Məsihi qəbul etmələri ilə başlayır. Ölməzliyin yeganə mənbəyi Allahdır (müq. et. 1Tim. 1:17 6:16). Allah onu Məsih vasitəsilə (yalnız Məsih vasitəsilə!) əvəzsiz olaraq verir.

▣ **"Müjdə vasitəsilə"** Əvvəlcə "xoş xəbər gətirənə verilən bəxşiş" mənasında işlənən bu söz zamanla məsihçilikdə İsanın həyatı, təlimi, ölümü və dirilməsi sayəsində bağışlanma və qəbul olunma barədə Allahın ecazkar xoş xəbərini bildirməyə başlamışdır. Daha sonra İsanın həyatını nəql edən kitabları (dörd Müjdə, İncil) belə adlandırmağa başlayıblar. İsa, Allahın məhəbbəti və günahkarlara xeyir-dua verməsi barədə xoş xəbərdir.

1:11 "Mən bu Müjdə üçün... təyin olundum" Bu, aorist məchul növ xəbər formasıdır. Bu ayədə Paul, Müjdə ilə əlaqədar olaraq Allahdan aldığı ənamlardan və tapşırıqlardan danışır (müq. et. 1Tim. 2:7).

▣ **"vaiz"** Bu, bir ənamdan çox tapşırıqdır (müq. et. TEV). Vaizlik heç bir ənamlar siyahısına daxil olmasa da, bütün rəhbərlik ənamlarının (müq. et. Ef. 4:11) önəmli bir cəhətidir, çünki hər rəhbər Müjdəni bəyan etməlidir. Bu isim, bəyan və ya elan etmək mənasına gələn *kērussō* feilindən törəmişdir. Bu söz texniki mənasında həvarilərin vəz etməsini (*kerygma*), xüsusilə Peter və Paulun Həvarilərin İşlərində yazılmış vəzlərini bildirməyə başlamışdır. Bax: 2Tim. 3:15, Xüsusi mövzu: "İmanlılar cəmiyyətinin *Kerygma*-sı".

▣ **"həvari"** "Həvari" olaraq tərcümə olunmuş yunanca "apostol" sözü "göndərmək" (*apostellō*) sözündən törəmişdir. İsa xüsusi bir mənada Onunla birlikdə olsunlar deyə şagirdlərindən on iki nəfər seçib "Həvari" adlandırmışdır (müq. et. Luka 6:13). Bu feil İsanın Ata tərəfindən göndərilməsi barədə tez-tez işlədilir (müq. et. Mat. 10:40; 15:24; Mark 9:37; Luka 9:48; Yəh. 4:34; 5:24,30,36,37,38; 6:29,38,39,40,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21). Yəhudi mənbələrdə bu söz başqa bir şəxs rəsmi nümayəndəsi olaraq göndərilən bir şəxs mənasında işlənir və "səfir" sözünə bənzəyir.

Bu söz həmçinin Məsihi yer üzündə xidmət etdiyi illərdə yaxından tanımış, xüsusi səlahiyyətə malik olan adamları bildirirdi (müq. et. Həv. 1:21-26). Paul da Dəməşq yolunda gördüyü görüntüdə və çağırışında Rəbbi gördüyünü deyirdi (müq. et. Həv. 9). Bu adamlar müstəsna olaraq çağırılmış, İsanın yer üzündəki həyatını, təlimini və möcüzələrini yazmaq və izah etmək üçün Ruh tərəfindən təchiz olunan şəxslər idi.

Sonra bu söz imanlılar cəmiyyətində davam edən bir ənamı bildirməyə başlamışdır (müq. et. 1Kor. 12:28; Ef. 4:11). Həvarilərin funksiyaları dəqiq bildirilməyib; yeni bölgələrdə cəmiyyətlər yaratmaq ya da regional rəhbərlik ola bilər (müq. et. Həv. 14:4,14; 18:5; 1Kor. 4:9; Qal. 1:19; Fil. 2:25; 1Sal. 2:6).

▣ **"müəllim"** Həv. 13:1; Rom. 12:6-7; 1Kor. 12:28 və Yaq. 3-də ruhani ənam olaraq sadalanan "müəllim", Ef. 4:11-də və həmçinin 1Tim. 3:2 və 2Tim. 2:24-də "pastor" ("çoban") ilə birləşdirilir. Ayrı bir ənam olaraq "müəllim" yeni imana gələnlərə təlim öyrədən, pastorla birlikdə olduqda isə bütün imanlılara təlim öyrədən olaraq anlaşıla bilər (müq. et. 2Tim. 2:15; 3:16-17).

KJV və NKJV versiyalarında "millətlərin" sözü əlavə olunmuşdur ("millətlərin müəllimi"). Bu əlavə yunanca unsial əlyazmalar κ^* və A-da yoxdur, lakin κ^2 , C, D, F, G əlyazmalarında və digər qədim mətnlərdə vardır. Belə ifadə 1Tim. 2:7-də işlədildiyinə görə, çox güman ki, onu erkən dövrdə əlyazmaları köçürən şəxslər əlavə ediblər. UBS⁴ bu əlavənin buraxılmasını "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik).

1:12 "Bu əzabları çəkməyimin səbəbi də budur" Bu, yəqin ki, 2Tim. 1:8-ə aiddir. Paul ruhani rəhbərliyin bahasını yaxşı bilirdi (müq. et. 2Kor. 4:7-12; 6:3-10; 11:24-28).

▣ **"Amma bundan utanmıram"** Bu, 2Tim. 1:8-də Paulun Timoteyə verdiyi nəsihətə və 16-cı ayəyə aiddir. Paulun problemləri bir anlamda Müjdəni uğurla bəyan etdiyini təsdiqləyirdi (müq. et. Qal. 6:17)!

▣ **"çünkü Kimə iman etdiyimi bilirəm"** Qeyd edək ki, burada vəziyyətlər deyil, şəxsi münasibət vurğulanır.

▣ **"iman etdiyimi"** Yunanca mətnə bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasında bir feildir və hərfi mənası belədir: "iman etmişəm və etməkdəyəm". Paulun Dəməşq yolunda xilas olmasından söhbət gedir (müq. et. Həv. 9). "İman etmək" haqqında bax: 1Tim. 1:16-dəki Xüsusi mövzu.

▣ **"əminəm"** Bu, bitmiş zaman məchul növ xəbər formasıdır. Paul təqib və həbslərində belə Allaha güvənir və əminliyi Allahdan gəlir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏMİNLİK" (SPECIAL TOPIC: ASSURANCE)

A. Məsihcilər xilas olduqlarına əmin ola bilirlərmi (müq. et. 1Yəh. 5:13)? 1 Yəhyada üç "test" və ya sübut vardır.

1. Doktrin (əqidə, 1Yəh. 1:1,5,10; 2:18-25; 4:1-6,14-16; 5:11-12)
2. Həyat tərzini (itaət, 1Yəh. 2:2-3; 2:3-6; 3:1-10; 5:18)
3. Münasibətlər (məhəbbət, 1Yəh. 1:2-3; 2:7-11; 3:11-18; 4:7-12, 16-21)

B. Əminlik konfessional məsələyə döndərilib.

1. Jan Kalvin əminliyi Allahın seçməsinə əsaslandırır. Onun dediyinə görə, bu həyatda əmin olmaq qeyri-mümkündür.

2. Con Uesli əminliyi dini təcrübəyə əsaslandırır. O inanır ki, biz bilərəkdən günah işlətmədən yaşaya bilərik.
3. Roma katolik kilsəsi və "Məsihin Kilsəsi" (Church of Christ) əminliyi səlahiyyətli imanlılar cəmiyyətinə əsaslandırırlar. Onların təliminə görə, müəyyən cəmiyyətə mənsub olan şəxs xilas olduğuna əmin ola bilər.
4. Müjdəçi (yevangelik) məsihçilərinin əksəriyyəti əminliyi Müqəddəs Kitabın vədlərinə və imanlıların həyat tərzində Müqəddəs Ruhun səmərəsi (müq. et. Qal. 5:22-23) olmasına (gündəlik həyatda Məsihə bənzərliyə) əsaslandırırlar.

C. İmanlıların əminliyi başlıca olaraq Üçlükdə vahid olan Allahın xasiyyətinə bağlıdır

1. Ata Allahın məhəbbəti
 - a. Yəh. 3:16; 10:28-29
 - b. Rom. 8:31-39
 - c. Ef. 2:5,8-9
 - d. Fil. 1:6
 - e. 1Pet. 1:3-5
 - f. 1Yəh. 4:7-21
2. Oğul Allahın hərəkətləri
 - a. bizim uğrumuzda ölməsi
 - 1) Həv. 2:23
 - 2) Rom. 5:6-11
 - 3) 2Kor. 5:21
 - 4) 1Yəh. 2:2; 4:9-10
 - b. baş kahin duası (Yəh. 17:12)
 - c. davam edən vəsatətçiliyi
 - 1) Rom. 8:34
 - 2) İbr. 7:25
 - 3) 1Yəh. 2:1
3. Ruh Allahın xidməti
 - a. çağırması (Yəh. 6:44,65)
 - b. möhürləməsi
 - 1) 2Kor. 1:22; 5:5
 - 2) Ef. 1:13-14; 4:3
 - c. əmin etməsi
 - 1) Rom. 8:16-17
 - 2) 1Yəh. 5:7-13

D. Lakin insanlar Allahın əhd dəvətinə cavab verməlidirlər (həm ilkin, həm davamlı olaraq)

1. imanlılar günahdan üz döndərər (tövbə) İsa vasitəsilə Allaha tərəf dönməlidirlər (iman)
 - a. Mark 1:15
 - b. Həv. 3:16,19; 20:21
2. imanlılar Allahın Məsihdə təklif etdiyini qəbul etməlidirlər (bax: Xüsusi mövzu: ""Qəbul etmək", "iman etmək", "iqrar/etiraf etmək" və "çağırmaq" nə deməkdir?")
 - a. Yəh. 1:12; 3:16
 - b. Rom. 5:1 (və analogiya ilə 10:9-13)
 - c. Ef. 2:5,8-9
3. imanlılar imanda davam etməlidirlər (Bax: Xüsusi mövzu: "İmanda davam etmə")
 - a. Mark 13:13
 - b. 1Kor. 15:2
 - c. Qal. 6:9

- d. İbr. 3:14
- e. 2Pet. 1:10
- f. Yəhd. 20-21
- g. Vəhy 2:2-3,7,10,17,19,25-26; 3:5,10,11,21

E. Əminlik çətindir, çünki

1. bəzən imanlılar Müqəddəs Kitabda vəd olunmayan təcrübələri axtarırlar
2. bəzən imanlılar Müjdəni tam dərk etmirlər
3. bəzən imanlılar bilə-bilə günah etməkdə davam edirlər (müq. et. 1Kor. 3:10-15; 9:27; 1Tim. 1:19-20; 2Tim. 4:10; 2Pet. 1:8-11)
4. bəzi adamlar (məs. perfeksionistlər) öz xarakterlərinə görə Allahın onları şərtsiz qəbul etdiyini və sevdiyini qavraya bilmirlər.
5. Müqəddəs Kitabda yanlış iman iqrarlarının misalları vardır (müq. et. Mat. 13:3-23; 7:21-23; Mark 4:14-20; 2Pet. 2:19-20; 1Yəh. 2:18-19, Bax: Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə")

Bu doktrinin başqa bir təsviri üçün bax: Xüsusi mövzu: "Məsihçi əminliyi".

▣ **"saxlamağa qadirdir"** "Qadirdir" sözü Allahın gözəl adlarından biridir (müq. et. Rom. 16:25; Ef. 3:20; Yəhd. 1:24). Allah Məsihə iman və iqrarımızı (müq. et. 1Pet. 1:4-5) və sadıq həyat tərzimizi qorumağa nəinki qadirdir, həm də bunu istəyir! Allah həm xilas işində, həm də məsihçi həyatımızda başlanan, icra edən və tamamlayandır.

▣ **"mənə verdiyi əmanəti"** Allah imanlıları qoruyur (müq. et. 1Pet. 1:4-5), amma imanlılar onlara əmanət verilmiş Müjdəni yaxşı idarə etməlidirlər (2Tim. 1:10-dakı ətraflı qeydə baxın; müq. et. 1Tim. 6:20; 2Tim. 1:14). Məsihçilik bir əhddir. Bu əhddə bizim hüquqlarımız, üstünlüklərimiz olduğu kimi, öhdəlik və məsuliyyətlərimiz də vardır!

▣ **"qiyamət gününə"** Hərfi tərcümədə "o günə" – Əhdi-Ətiqdə bu ifadə axır zamana aid idi (müq. et. 2Tim. 1:18). Əhdi-Ətiq Allahın bəşəriyyətin tarixinə bir dəfə müdaxilə edəcəyini aydın bildirmişdir. Lakin indi imanlılar Əhdi-Cədidin tədrici vəhyindən bilirlər ki, Məsihin iki gəlişi vardır: bədənə bürünməsi (Allahın Padşahlığının əsasının qoyulması) və ikinci gəlişi (Allahın Padşahlığının tamamlanması).

XÜSUSİ MÖVZU: "O GÜN" (SPECIAL TOPIC: THAT DAY)

VIII əsrdə yaşamış peyğəmbərlər "o gün" dedikdə Allahın istər mühakimə, istərsə bərpa etmək üçün gəlişini nəzərdə tuturdular.

Huşə		Amos		Mikeya	
<u>müsbət</u>	<u>mənfi</u>	<u>müsbət</u>	<u>mənfi</u>	<u>müsbət</u>	<u>mənfi</u>
1:11	1:5		1:14(2)		2:4
	2:3		2:16		3:6
2:15			3:14	4:6	
2:16	4:5		5:18 (2)		5:10
2:18	5:9		5:20		7:4
2:21	6:2		6:3	7:11(2)	
	7:5		8:3	7:12	
	9:5	9:11	8:9 (2)		
	10:14		8:10		
			8:13		

Bu model, peyğəmbərlər üçün tipikdir. Allah zamanla günaha qarşı hərəkət edəcək, lakin O həmçinin ürəyini və əməllərini dəyişməyə (yəni yeni ürəyi, yeni düşüncəni, yeni ruhu, müq. et. Yez. 36:22-27 qəbul etməyə) hazır olanlara tövbə edib bağışlanmaq üçün bir "gün" verir! Allahın xilas və bərpa məqsədi həyata keçəcəkdir! Onun xasiyyətini əks etdirən bir xalq olacaqdır. Yaradılışın məqsədi (Allahla insanlar arasında ünsiyyət) həyata keçəcəkdir!

1:13

NASB	"saxlamağa"
NKJV	"bərək tutmağa"
NRSV	"yapışmağa"
TEV	"möhkəm tutmağa"
NJB	"saxlamağa"

Bu, tez-tez işlənən "malikəm" (*echō*) ifadəsinin semantik əhatə sahəsi çox genişdir. Formaca o, indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. Timotey, Paulun ona həvalə etdiyi həvari həqiqətinə bərək tutmaqda davam etməli idi (müq. et. 2Tim. 1:14; Tit. 1:9).

▣ **"nümünə"** Bu söz yunan dilində memari dizaynı bildirirdi. Paul Timoteyə ümumi teoloji planı vermişdi.

▣ **"sağlam sözlərdən"** "Sağlam" sözü Pastoral Məktublarda təkrar olunan bir mövzudur və sağlam təlimə aiddir (müq. et. 1Tim. 1:10; 4:6; 6:3; 2Tim. 1:13; 4:3,4; Tit. 1:9,13; 2:1,2). Bu ayə, yəqin ki, yalançı müəllimlərin orada olmalarını və yaratdıqları problemləri əks etdirir.

▣ **"iman və məhəbbətlə"** Bu, rəhbərlərin Müjdəyə dair həqiqətləri necə saxlayıb ötürmələri və müdafiə etmələrinin vacib olduğunu göstərir (müq. et. 1Kor. 13).

1:14 "Müqəddəs Ruh vasitəsilə saxla" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Qeyd edək ki, əmanəti imanlılar saxlamalıdır, amma öz söyləri ilə deyil, Müqəddəs Ruhun gücü ilə saxlamalıdır!

▣ **"bizdə yaşayan"** Bu, indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Ruhun işi və Oğulun işi arasında müəyyən dəyişkənlik vardır. Q. Kempbel Morqanın (G. Campbell Morgan) dediyinə görə, Ruhun ən yaxşı adı, "başqa İsa"dır. Aşağıda Oğulun və Ruhun vəzifələrinin və adlarının müqayisəsi təqdim olunur:

1. Ruh "İsanın Ruhu" və ya buna bənzər şəkildə adlandırılır (müq. et. Rom. 8:9; 1Kor. 15:45; 2Kor. 3:17; Qal.4:6; 1Pet. 1:11).
2. İki eyni şəkildə adlandırılır
 - a. "Həqiqət"
 - (1) İsa (Yəh. 14:6)
 - (2) Ruh (Yəh. 14:17; 16:13)
 - b. "Vəsətətçi"
 - (1) İsa (1Yəh. 2:1)
 - (2) Ruh (Yəh. 14:16; 16:7)
3. Hər ikisi imanlıların daxilində yaşayır
 - a. İsa (Mat. 28:20; Yəh. 14:20,23; 15:4-5; Rom. 8:10; 2Kor. 13:5; Qal. 2:20; Ef. 3:17; Kol. 1:27)
 - b. Ruh (Yəh. 14:16-17; Rom. 8:9,11; 1Kor. 3:16; 6:19; 2Tim. 1:14)
 - c. Ata (Yəh. 14:23; 2Kor. 6:16)

XÜSUSİ MÖVZU: "MÜQƏDDƏS RUHUN BİR ŞƏXS OLMASI" (SPECIAL TOPIC: THE PERSONHOOD OF THE SPIRIT)

Əhdi-Ətiqdə "Allahın Ruhunu" (*ruach* ["ruax"]) YAHVE-nin məqsədlərini həyata keçirən qüvvə idi, Ruhun bir şəxs olduğu demək olar ki açılmamışdı (Əhdi-Ətiq təkallahlılığı, bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlılıq"). Lakin Əhdi-Cədidə Ruhun tam şəxsiyyəti, şəxs olması açılmışdır.

1. Ona küfr etmək mümkündür (müq. et. Mat. 12:31; Mark 3:29)
2. O öyrədir (müq. et. Luka 12:12; Yəh. 14:26)
3. O şəhadət edir (müq. et. Yəh. 15:26)
4. O ifşa edir, yol göstərir (müq. et. Yəh. 16:7-15)
5. Ona "kim" deyilir (yunanca *hos*, müq. et. Eph. 1:14 – yunanca hərfi tərcümədə "kim ki... girovdur")
6. Onu kədərləndirmək mümkündür (müq. et. Ef. 4:30)
7. Onu "söndürmək" mümkündür (müq. et. 1Sal. 5:19).
8. Onun əleyhinə çıxmaq mümkündür (müq. et. Həv. 7:51)
9. O, imanlıların Vəsətətçisidir (müq. et. Yəh. 14:26; 15:26; 16:7)
10. O, Oğulu izzətləndirir (müq. et. Yəh. 16:14)

Trinitar mətnlər də üç Şəxsdən bəhs edir (çox sayda olan belə mətnlərdən üçünü burada veririk; bax: Xüsusi mövzu: "Üçlük").

1. Mat. 28:19
2. 2Kor. 13:14
3. 1Pet. 1:2

Yunanca "ruh" sözü (*pneuma*) orta cinsdədir, lakin Əhdi-Cədidə Müqəddəs Ruhdan bəhs edildikdə müvafiq sifətlər adətən kişi cinsində olur (müq. et. Yəh. 16:8,13-14).

Müqəddəs Ruh insanların fəaliyyətinə bağlanır.

1. Həv. 15:28
2. Rom. 8:26
3. 1Kor. 12:11
4. Ef. 4:30

Həvarilərin İşlərinin ən başlanğıcında Ruhun rolu vurğulanır (Yəhya Müjdəsində olduğu kimi). Əllinci Gün bayramı, Ruhun işinin başlanğıcı deyil, yeni mərhələsi idi. İsa həmişə Ruha malik idi. Onun vəftizi, Ruhun işinin başlanğıcı deyil idi, lakin yeni mərhələsi idi. Müqəddəs Ruh, Allahın surətində yaranmış bütün insanların bərpa edilməsi ilə bağlı Atanın məqsədini həyata keçirir (bax: Xüsusi mövzu: "YAHVE-nin əbədi xilas planı")!

NASB	"sənə əmanət edilmiş xəzinə"
NKJV	"sənə tapşırılmış o yaxşı şey"
NRSV	"sənə əmanət edilmiş yaxşı xəzinə"
TEV	"sənə əmanət edilmiş yaxşı şeylər"
NJB	"əmanət edilən o qiymətli şey"

Saxlanmaq məqsədilə başqa bir adama əmanət edilən bir şeydən söhbət gedir. Ehtimal ki, burada iman, inam və sədaqət mənalərini daşıya bilən yunanca *pistis* sözü üzərində bir kəlmə oyunu vardır. İmanlılar öz imanlarını Allaha əmanət etmişlər (1Tim. 1:18-dəki ətraflı qeydə baxın; müq. et. 2Tim. 1:12). Allah da öz növbəsində onlara Müjdəni əmanət etmişdir (müq. et. 1Tim. 6:20). İmanlılar Müjdənin idarəçiləridir. Bizə əmanət edilmiş həqiqəti necə idarə etdiyimizə görə bir gün Ona hesab verəcəyik (müq. et. 2Kor. 5:10)!

XÜSUSİ MÖVZU: "PASTORAL MƏKTUBLARIN ORTODOKSİYASI" (SPECIAL TOPIC: THE ORTHODOXY OF THE PASTORALS)

Pastoral Məktublar (1 Timotey, Tit, 2 Timotey) I əsrin 60-cı illərində yazılında (Paul b.e. 67-ci ildə edam edilmişdir), Müjdənin ehkamları artıq bir əqidə şəklində formalaşmışdı. Paulun bu "formalaşmış *kerygma*" haqqında işlətdiyi sözlərə diqqət yetirin (bu "keriqma" imanlılar cəmiyyətini yalançı müəllimlərə qarşı müdafiə etməyə xidmət edirdi; bax: Xüsusi mövzu: "İmanlılar cəmiyyətinin *Kerygma*-sı").

1. "sağlam təlim"
 - a. 1Tim. 1:10
 - b. 2Tim. 4:3
 - c. Tit. 1:9, 2:1
2. "etibarlı sözlər"
 - a. 1Tim. 1:15; 3:1; 4:8-9
 - b. 2Tim. 2:11-13
 - c. Tit. 1:9; 3:5-8
3. "təlim"
 - a. 1Tim. 4:16; 6:1
 - b. 2Tim. 3:10
 - c. Tit. 2:7
4. "yaxşı təlimat"
 - a. 1Tim. 4:6
5. "möminliyə uyğun təlim"
 - a. 1Tim. 6:3
 - b. Tit. 1:1
6. "sağlam sözlər"
 - a. 1Tim. 6:3
 - b. 2Tim. 1:13
7. "əmanət"
 - a. 1Tim. 6:20
 - b. 2Tim. 1:12,14 ("yaxşı əmanət")
8. "iman"
 - a. 1Tim. 1:5,19; 3:9,13; 4:1,6; 5:8; 6:10,12,21
 - b. 2Tim. 3:10; 4:7
 - c. Tit. 1:13, 2:2

Müjdənin təlimləri

1. qorunmalıdır – 1Tim. 6:20; 2Tim. 1:14
2. saxlanmalıdır – 2Tim. 4:7
3. bərk tutulmalıdır – Tit. 1:9
4. sadıq insanlara həvalə edilməlidir – 2Tim. 2:2

Bütün imanlılara Müjdə (*kerygma*) əmanət edilmişdir. Biz Müjdəni qorunmalı, saxlamalı və həvalə etməliyik!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 1:15-18

¹⁵Bilirsən ki, Asiya vilayətində olanların hamısı məndən üz döndərdi. Həmçinin Figel və Hermogen də bunların sırasındadır. ¹⁶Rəbb Onisiforun ev əhlinə mərhəmət etsin. Çünki dəfələrlə məni ruhlandırdı, mənim zəncirlənməyimdən utanmadı. ¹⁷Əksinə, Romada olarkən məni söylə axtarıb tapdı. ¹⁸Qoy Rəbb qiyamət günü: ona mərhəmət tapmağa imkan versin. Efesdə onun mənə nə qədər xidmət etdiyini sən çox yaxşı bilirsən.

1:15 "Asiya vilayətində olanların hamısı" Bu, bir mübaligədir. Paul çoxlarının qorxub onunla əlaqəni kəsdiyindən danışır.

▣ **"məndən üz döndərdi"** Paulun köməkçilərindən bəziləri (müq. et. 2Tim. 4:10,16) onu həbsdə tərk etmiş (müq. et. 2Tim. 1:8,16), amma Məsihə olan imanlarını tərk etməmişdilər. Burada, yəqin ki, Paulun Romadakı məhkəməsindən söhbət gedir.

▣ **"Figel və Hermogen"** Bu adamlar haqqında heç bir məlumatımız yoxdur.

1:16-18 16-18-ci ayələr uzun bir duadır (aorist məlum növ arzu şəkli).

1:16 "Onisiforun" Onisifor, Paulu tərk etməmiş bir imanlı və ailəsi (və ya ev cəmiyyətidir) (müq. et. 2Tim. 4:19). Bu adam, həbsdə olan Paula dəqiq məlum olmayan bir yolla (emosional, maddi) dəstək olmuş, onu ruhlandırılmış və Efesdə lazım olan xidməti yerinə yetirmişdi (müq. et. 2Tim. 1:18).

1:18 "Rəbb" İbrani dilində YAHVE (Rəbb) və Adon (Rəbb) arasında açıq bir fərq vardır (müq. et. Zəb. 110:1). Yunan dilində isə bunların ikisi də *kurios* olaraq tərcümə olunur. Görünür ki, bu dua Məsihə ünvanlanıb və "YAHVE-nin günü"yə aiddir (hərfi tərcümədə "o gün", Azərbaycan dilinə tərcümədə "qiyamət günü"; Əhdi-Ətiqdə bu ifadə mükafat və ya mühakimə gününü bildirir). Bax: 2Tim. 1:2, XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN ADLARI".

Belə dua bizə qərribə gəlir. Bəzi şərhçilərin fikrincə, Onisifor vəfat etmişdi; bu təqdirdə bu, bütün Müqəddəs Kitabda ölmüş şəxsə görə yeganə duadır. Paul Allahdan Onisiforun sadıq xidmətinə görə ev əhlinə (yəni ailəsinə yaxud ev cəmiyyətinə) mərhəmət etməsini xahiş edir (müq. et. Qanun. 7:9; 5:10; eyni anlayış 1Kor. 7:14-də mövcuddur).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Paul məsihçiliyi Əhdi-Ətiqdən fərqli bir inanc, yoxsa Əhdi-Ətiqin davamı olaraq görürdü?
2. İnsanların üzərinə əl qoymanın məqsədi nədir?
3. 2Tim. 1:9-da teoloji baxımdan önəmli olan məqamları sadalayın.
4. İsa ölümü necə yox etdi?
5. "Saxlamaq" sözü 2Tim. 1:12-də və 2Tim. 1:14-də necə fərqli işlənir?
6. Paulun əməkdaşları niyə onu tərk etmişdilər? Bu onların artıq imanlı olmadıqları mənasına gəlirmi?

PAULUN TİMOTHEYƏ İKİNCİ MƏKTUBU 2

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Məsih İsanın yaxşı əsgəri 2:1-7	Lütfə güclən 2:1-13	Cəsərət göstərməyə çağırış (1:8-2:13) 2:1-7	Məsih İsanın sadıq əsgəri 2:1-7	Timotey çətinliklərə necə tab gətirməlidir? 2:1-2 2:3-7
2:8-13 Sınaqdan keçmiş işçi 2:14-26	Sınaqdan keçmiş və sınaqdan keçməmiş işçilər 2:14-26	2:8-13 Pastor və sürü (2:14-4:5) 2:14-19 2:20-3:9	2:8-13 Sınaqdan keçmiş işçi 2:14-19 2:20-26	2:8-13 Yalançı müəllimlərdən gələn təhlükəyə qarşı mübarizə 2:14-18 2:19 2:20-21 2:22-26

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nürdə gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 2:1-7

¹Sənsə, ey oğlum, Məsih İsada olan lütfə güclən. ²Bir çox şahidlərin önündə məndən eşitdiyiniz sözləri başqalarına da öyrətməyə qadir olan sadıq adamlara həvalə et. ³Məsih İsanın yaxşı əsgəri kimi mənimlə birgə əzaba qatlaş. ⁴Əsgərlik edən insan gündəlik həyatla bağlı işlərə sürüklənməz, ona əmr edən zabiti razı salmağa çalışar. ⁵Həmçinin yarışlara qoşulan insan da qaydaya görə yarışmazsa, başına zəfər çələngi qoyulmaz. ⁶Zəhmətkeş əkinçinin payına məhsulunun ilk bəhrəsi düşməlidir. ⁷Dediklərimə fikir ver. Rəbb söylədiyim hər şeydə sənə anlayış verəcək.

2:1 "Sənsə" Bu söz, yəqin ki, 2Tim. 1:15-18-lə əlaqəlidir (orada Paul onu tərki edənləri və sadıq qalanları qarşılaşdırır).

▣ **"oğlum"** Paul Müjdə işində özünü Timoteyin "atası" sayırdı (müq. et. 2Tim. 1:2; 1Tim. 1:2; Tit. 1:4).

▣ **"güclən"** Bu feil

1. indiki zaman məchul növ əmr şəklində olub "gücləndirilməkdə davam et" mənasını verə bilər (A.T. Robertson, "Əhdi-Cədidə söz təsvirləri" [A. T. Robertson, *Word Pictures in the Greek New Testament*];

Zervik və Qrosvenor, "Yunanca Əhdi-Cədidin qrammatik təhlili" [Zerwick and Grosvenor, *A Grammatical Analysis of the Greek NT*]; həmçinin Barbara və Timoti Friberqin "Analitik yunanca Əhdi-Cədid" [Analytical Greek New Testament by Barbara and Timothy Friberg]

2. indiki zaman qayıdış növ əmr şəklində olub "güclü olmaqda davam et" mənasını verə bilər (Harold K. Multon, "Reviziya edilmiş analitik yunanca lüğət" [Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*] və Çarlz B. Uilyams tərcüməsi [Charles B. Williams' translation]).

İmanlı adam güclənmə prosesində iştirak edirmi, yoxsa təkcə Allah onu gücləndirirmi? Bu, Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı ziddiyyətdir. Əhdi-Cədidə hər ikisi insanın xilas olmasında və məsihçi həyatında vardır. Allah günahkar insanlarla əhd münasibətləri vasitəsilə işləyir. İnsanın həm haqları, həm də öhdəlikləri, həm tələblər, həm də imtiyazlar vardır! Lütf (yəni ilahi təşəbbüs) həmişə üstündür, amma insanın cavab verməsi zəruridir!

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHD" (SPECIAL TOPIC: COVENANT)

Əhdi-Ətiqdə "əhd" olaraq tərcümə olunan *berith* (["berit"], BDB 136, KB 157) sözünün tərifini vermək çətinidir. İbrani dilində ona uyğun gələn bir FEİL yoxdur. Etimoloji və ya əlaqəli tərifləri müəyyən etmə cəhdləri heç inandırıcı olmayıb. Güman ki, ən yaxşı variant "kəsmək"dir (BDB 144), çünki əhd bağlandıqda qurban kəsilirdi (müq. et. Yar. 15:10,17). Lakin bu anlayış Yazıda çox əhəmiyyətli olduğundan, ilahiyyatçılar onun funksional mənasını müəyyən etmək üçün bu sözün işlənməsini araşdırmışlar.

Əhd, yeganə həqiqi Allahın (bax: Xüsusi mövzu: "Təkallahlıq") yaratdığı insanlarla əlaqədə olduğu vasitədir. Əhd, əhdi-peyman, müqavilə və ya razılaşma anlayışı Müqəddəs Kitab vəhyinin dərk edilməsi üçün son dərəcə mühümdür. Allahın tam ixtiyarı və insanların azad iradəsi arasındakı təzad əhd anlayışında açıq-aşkar görünür. Bəzi əhdlər sırf Allahın xasiyyəti və işləri üzərində qurulur.

1. yaradılışın özü (müq. et. Yar. 1-2)
2. nəslin davam etdirilməsi və Nuha verilmiş vəd (müq. et. Yar. 6-9)
3. İbrahimin çağırılması (müq. et. Yar. 12)
4. İbrahmlə bağlanmış əhd (müq. et. Yar. 15)

Lakin əhd ümumiyyətlə xarakteri etibarilə qarşı tərəfin cavabını tələb edir.

1. imanla Adəm Allaha itaət etməli və Edendəki ağacın meyvəsini yeməməli idi
2. imanla Nuh sudan uzaq yerdə nəhəng gəmi qayıdır heyvanları yığmalı idi
3. imanla İbrahim öz ailəsini tərk edib Allahın göstərdiyi yerə getməli və gələcək nəslinə inanmalı idi
4. imanla Musa israilliləri Misirdən çıxarıb Sina dağına gətirmişdi və orada dini və sosial həyat üçün konkret qayda-qanunlar, xeyir-dua və lənət vədləri ilə birlikdə qəbul etmişdi (müq. et. Lev. 26; Qanun. 27-28)

Allahın insanlarla münasibətinə aid eyni təzad "yeni əhd"də də vardır (müq. et. Yer. 31:31-34; İbr. 7:22; 8:6,8,13; 9:15; 12:24). Həmin təzadı açıqca görmək üçün Yez. 18:31-i Yez. 36:27-38 (YAHVE-nin işi) ilə müqayisə etmək olar. Bu əhd Allahın lütf işinə, yoxsa insanın üzərinə qoyulmuş cavab vermə məsuliyyətinə əsaslanır? Köhnə əhd və yeni əhd arasında əsas mühüm məsələ budur. Hər ikisinin hədəfləri eynidir:

1. YAHVE ilə ünsiyyətin Yar. 3-də pozulmasından sonra bərpa edilməsi
2. Allahın xasiyyətini əks etdirən saleh xalqın yaranması

Yer. 31:31-34-də bəhs olunan yeni əhd, insanın əməllərinə əsasən qəbul edilməsinin sona çatması ilə bu təzadı həll edir. Allahın qanunu, kənar qaydalar əvəzinə ürək arzusuna çevrilir. Mömin, saleh xalqın məqsədi eyni qalır, yalnız metodu dəyişir. Günaha batmış insanlar, Allahın surətini əks etdirməkdən aciz olublar. Məsələ Allahın əhdində deyil, insanların günahkarlığında və gücsüzlüyündə idi (müq. et. Yar. 3; Rom. 7; Qal. 3).

Əhdi-Ətiqin şərtsiz və şərtli əhdləri arasındakı təzad eynilə Əhdi-Cədidə də qalır. İsa Məsihin tamamlanmış işi sayəsində xilas tamənən əvəzsiz olaraq verilir, lakin insandan tövbə və iman tələb olunur (həm ilkin, həm də davamlı olaraq, bax: Xüsusi mövzu: "Əhdi-Cədidə "inanmaq"). İsa imanlılarla yeni münasibətini "yeni əhd" olaraq adlandırır (müq. et. Mat. 26:28; Mark 14:24; Luka 22:20; 1Kor. 11:25). Bu həm qanuni (hüquqi) elan, həm də Məsihə bənzər olmağa çağırışdır (müq. et. Mat. 5:48; Rom. 8:29-30;

2Kor. 3:18; 7:1; Qal. 4:19; Ef. 1:4; 4:13; 1Sal. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Pet. 1:15), xəbər forması ilə təsdiq edilən qəbul edilməmiş (Rom. 4) və eyni zamanda əmr şəkli ilə ifadə olunan müqəddəslik çağırışıdır (Mat. 5:48)! İmanlılar əməlləri ilə xilas olurlar, lakin itaət üçün xilas olurlar (müq. et. Ef. 2:8-10; 2Kor. 3:5-6). Mömin həyat xilasın vasitəsi deyil, xilasın sübutu olur (Yaqub və 1 Yəhya). Bununla belə, əbədi həyatın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır! Bu təzad Əhdi-Cədidəki xəbərdarlıqlarda açıq-aşkar görünür (bax: Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə").

2:2 "məndən eşitdiyən sözləri" Timotey öz şəxsi fikirlərini deyil, Paulun həvari təlimini başqalarına öyrətməli idi (müq. et. 2Tim. 1:13; bax: 2Tim. 1:14-dəki Xüsusi mövzu).

▣ **"Bir çox şahidlərin önündə"** Bu frazanın belə mənalara ola bilər

1. Timoteyin rəsmi vəzifəyə təyin edilməsi zamanı oxunan vəz (müq. et. 2Tim. 1:6; 1Tim. 4:14)
2. Timotey Pauldan eşitdiyi təlimin digər peyğəmbərlər və müəllimlər tərəfindən təsdiqləndiyini də eşitmişdi
3. Timotey Paulun eyni həqiqətləri dəfələrlə vəz edib öyrətdiyini eşitmişdi

▣ **"həvalə et"** Bu, aorist qayıdış növ əmr şəklidir. Eyni söz 2Tim. 1:12,14-də və 1Tim. 1:18-də işlənmişdir. 2Tim. 1:12 və 1Tim. 1:18-dəki qeydə baxın.

NASB, NKJV "sadiq kişilərə"

NRSV "sadiq insanlara"

TEV, NJB "etibarlı insanlara"

Bu, iman, inam, inanma, güvənmə olaraq tərcümə olunan yunanca *pistis* ismidir. Burada həmin sözün sifət forması işlənir (*pistos*) və bu söz Əhdi-Ətiqədəki mənası ilə potensial cəmiyyət rəhbərlərini ayırd edə biləcək etibarlı və sadiq adamları bildirir. Bu, həvalə etmə və çoxalma prinsipidir. İsa seçdiyi bir neçə nəfərlə çox vaxt keçirirdi ki, onların vasitəsilə çoxları imana gəlsinlər. Bu anlayışı yaxşı təsvir edən iki kitab, Robert Koulmanın "Müjdəçiliyin baş planı" və "Şagirdliyin baş planı"dır (Robert E. Coleman, *The Master Plan of Evangelism, The Master Plan of Discipleship*).

▣ **"qadir olan"** Məsihçi vaizlərin/müəllimlərin qabiliyyətinin/qüdrətinin mənbəyi:

1. Allahın Özüdür, müq. et. 2Kor. 2:17; 3:5-6
2. həvari həqiqətini imanla qəbul etmiş olmalarıdır

Bu qabiliyyət insanın zəkası, təhsili və ya xasiyyətindən qaynaqlanmır. Biz Allahın kəlamını/həqiqəti sədaqətlə öyrədən sadiq adamlar olmalıyıq!

2:3 "mənimlə birgə əzaba qatlaş" Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Əzab, təkrarlanan mövzudur (müq. et. 2Tim. 1:8,12; 2:3,9; 4:5). 2Tim. 1:8-dəki ətraflı qeydə baxın. İmansız qonşular, hakimiyyət və ya cəmiyyət məsihçinin xidmətinə çox vaxt mənfi reaksiya verir.

▣ **"yaxşı əsgəri kimi"** Paul məsihçi həyatını dəfələrlə hərbi xidmət (müq. et. a. 4) ya da idman yarışı (müq. et. a. 3) kimi məcazlarla təsvir etmişdir (müq. et. Rom. 13:12; 2Kor. 6:7; 9:7; 10:4; Ef. 6:11-17; Fil. 2:25; Flm. 2; 1Tim. 1:18; 6:12; 2Tim. 4:7).

2:4 "Əsgərlik edən... yarışlara qoşulan... əkinçi" Paul Timoteyi ruhlandırmaq üçün üç peşədən misallar gətirir.

▣ **"gündəlik həyatla bağlı işlərə sürüklənməz"** Bu, subyektin (mübtədə) davamlı hərəkətini vurğulayan indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir. Bu o demək deyil ki, dünyəvi şeylər pisdir, amma bu şeylər üstün və ya əsas önəmli sayıla bilməz (müq. et. 2Pet. 2:20). Rəhbərlər xidmət üzərində fokuslaşmalıdırlar!

2:5 "yarışmazsa" Bu, potensial hərəkəti bildirən üçüncü sinif şərt cümləsidir.

▣ **"qaydaya görə yarışmazsa"** Peşəkar idmançılardan söhbət gedir. Qayda pozan yarışçı yarışdan kənarlaşdırılır (müq. et. 1Kor. 9:24-27).

2:6 "Zəhmətkeş əkinçinin" Paul zəhmət çəkən üç peşəni misal gətirir:

1. əsgərlər komandirləri üçün vuruşarlar
2. idmançılar çələng qazanmaq üçün qaydaya görə yarışarlar
3. əkinçilər məhsullarından faydalanmaq üçün zəhmət çəkərlər

Bunların hamısı fədakarlıq, səy, səbir və əzab tələb edir! Və hamısının mükafatı vardır (müq. et. Sül. 27:18).

2:7 "Dediklərimə fikir ver" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir və "Dediklərimi diqqətlə götür-qoy etməkdə davam et" mənasına gəlir. İnsanın məsuliyyəti və Allahın lütf ənamı arasındakı "oyun"un davam etdiyinə diqqət yetirin.

▣ **"Rəbb söylədiyim hər şeydə sənə anlayış verəcək"** Rəbb, Müqəddəs Ruh vasitəsilə xalqına anlayış verəcək (müq. et. Yəh. 14:16; 16:13). Bu, Yer. 31:31-34-dəki yeni əhdi əks etdirə bilər (xüs. 2Tim. 2:33-34).

Əlbəttə, həyatın hər sahəsində konkret və tam bilik nəzərdə tutulmur, ancaq Müjdə ilə bağlı olan tam bilik nəzərdə tutulur. Ruh, imanlıları Allahı razı salan bir həyat sürmək üçün ehtiyacları olan hər cür biliklə təmin edir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 2:8-13

⁸Yayıdığım Müjdədə açıqlandığı kimi, Davudun nəslindən olub ölümlər arasından dirilən İsa Məsihi yadında saxla. ⁹Bu Müjdə naminə zəncirə vurulmuş bir cinayətkar kimi əzaba qatlaşırım. Amma Allahın kəlamı zəncirlənməmişdir. ¹⁰Bu səbəbdən seçilmişlərə görə, onlar da Məsih İsadada olan xilasa əbədi izzətlə bərabər nail olsunlar deyər hər şeyə dözüürəm. ¹¹Bu söz etibarlıdır ki, «Əgər Onunla öldüksə, Onunla da yaşayacağıq; ¹²Əgər dözəriksə, Onunla da birlikdə padşahlıq edəcəyik. Əgər Onu inkar etsək, O da bizi inkar edəcək. ¹³Biz sadıq qalmaq da, O sadıq qalacaq. Çünki Öz təbiətinə zidd davrana bilməz».

2:8 "yadında saxla" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Paul Timoteyi nəyisə yadda saxlamağa bir neçə dəfə çağırır (müq. et. 2Tim. 1:3,4,5,6; 2:8,14). Bu halda xristologiyaya aid olan təlimlər vurğulanır.

▣ **"ölülər arasından dirilən İsa Məsihi"** Bu, bitmiş zaman məchul növ fəli sifətidir – İsanın Ata tərəfindən dirildildiyi və dirilmiş olaraq qaldığı nəzərdə tutulur. İsanın dirilməsi, Atanın Oğulu, yer üzündəki işini, təlimlərini və günah üçün qurbanını qəbul etdiyini göstərən bir əlamətdir. İsanın dirilməsi, məsihçiliyin əsaslarından biridir (müq. et. 1Kor. 15).

İsanın dirilməsi həmçinin Peterin və Paulun Həvarilərin İşlərində yazılmış ilk vəzlərinin, yəni "keriqma"nın (*kerygma*, 2Tim. 3:15-dəki Xüsusi mövzuya baxın) alınmaz tərkib hissəsidir; keriqmada erkən imanlılar cəmiyyətinin bəyan etdiyi Müjdənin tez-tez təkrar olunan əsas həqiqətləri göstərilir:

1. Məsih əzab çəkməlidir
2. İsa Əhdi-Ətiqdəki peyğəmbərlikləri yerinə yetirmişdir
3. İsa ilə Ruhun yeni dövrü gəlmişdir
4. Allahın əvvəlcədən təyin etdiyi xilas planına əsasən, İsa günahkar uğrunda ölmüşdür
5. İsa ölümdən dirilib Allahın sağına ucaldılmışdır
6. İsa təkrar gələcək
7. Ona iman edib tövbə edən hər kəs xilas olacaq

Yerusalem Müqəddəs Kitabının (1966) 365-ci səhifəsindəki səhifəaltı qeyddə (2,d) belə deyilir: "yunan düşüncəsi ölümdən dirilməni xüsusilə çətin qəbul edirdi, Həv. 17:37; 1Kor. 15:12".

2:9 "əzaba qatlaşırım" Bu, I əsrdə Müjdəni vəz edən hər kəsin başına gəlirdi. Paul bunu bilir və Timoteyi onunla birlikdə əzab çəkməyə dəvət edirdi (müq. et. 2Tim. 1:8; 2:3; 4:5).

▣ **"zəncirə vurulmuş bir cinayətkar kimi"** Paul Müjdəni bəyan etdiyi üçün həbs olunmuşdu və yaxında edam olunacağını gözləyirdi (müq. et. 2Tim. 4:6). Günahlı dünyada Allaha xidmət etmək insana baha başa gəlir (müq. et. 2Kor. 4:7-15; 6:110; 11:23-30)!

▣ **"Amma Allahın kəlamı zəncirlənməmişdir"** Məhz bu ayəyə əsasən mən bu cildi "Paul zəncirə vurulsa da, Müjdə zəncirlənməz" deyə adlandırdım. "Allahın kəlamı" yalnız bizim susmağımızla zəncirlənə bilər!

▣ **"Davudun nəslindən"** Bu ifadə İsanın həqiqi insan olduğunu (müq. et. Mat. 1:1; Rom. 1:3) və peyğəmbərliyin yerinə yetirildiyini (müq. et. 2Şam. 7:14 və s.) bildirir.

▣ **"Yayıdığım Müjdədə açıqladığı kimi"** Paulun Rom. 2:16; 16:25-də dediyi bu sözlər həvari olaraq yaydığı Müjdəni bildirir.

2:10 "dözürəm" Bu sözün mənası, "kənüllü, fəal, səbatlı dözümlü"dür. Paul başqaları uğrunda Müjdə yolunda xidmət etməyin ağırlığını seçmişdir.

▣ **"seçilmişlərə"** Allah Ona məxsus olanları tanıyır (müq. et. Tit. 1:1; Vəhy 13:8). Yəqin ki, burada Müjdəni qəbul etmiş və hələ etməmiş şəxslərdən söhbət gedir (müq. et. Rom. 11:25-26).

▣ **"onlar da Məsih İsada olan xilasa əbədi izzətlə bərabər nail olsunlar"** İnsan yalnız Məsih vasitəsilə xilas olub əbədi həyata nail ola bilər (müq. et. 1Sal. 5:9; 2Sal. 2:13-14).

▣ **"əbədi izzətlə bərabər"** Əhdi-Cədidəki xilas insandan götürülənlər və ona verilənlər ilə təsvir oluna bilər.

A. Xilas olan insandan götürülənlər:

1. günah
2. Şeytan və cinlərin qüvvəti
3. yalan
4. özlərini aldatmaları

B. Xilas olan insana verilənlər:

1. indidən Allahla sülh
2. indidən həyatda məqsəd
3. indidən xidmət üçün ənamlar
4. indidən Ruhla dolu və Ruh tərəfindən idarə olunan həyat
5. gələcəkdə kamillik
6. gələcəkdə səmada bir ev
7. gələcəkdə Məsihlə birlikdə izzət
8. gələcəkdə Məsihlə birlikdə hökmranlıq
9. gələcəkdə Məsihin bədəni kimi bir bədən

▣ **"izzət"** Bu izzət, xilasın son mərhələsidir ki, Rom. 8:28-30-da buna "izzətlənmə" deyilir. 1Tim. 1:17-dəki ətraflı qeydə baxın.

2:11 "Əgər" Bu, Pastoral Məktublarda "etibarlı" sözü ilə qurulmuş beş ifadənin sonuncusudur (müq. et. 1Tim. 1:15; 3:1; 4:9; Tit. 3:8). Bu mətn (2Tim. 2:11-13), böyük ehtimalla, bir əqidədən və ya ilahidən sitat gətirilmişdir.

1. Dörd dəfə şərt budaq cümləsi (birinci sinif şərt cümlələri, müq. et. 2Tim. 2:11,12,13 iki dəfə)
2. ilk ikisi təsdiq, son ikisi inkar formasındadır
3. üçüncü və dördüncü budaq cümlələrinin əlavə bir sətiri vardır

▣ **"Onunla öldüksə"** Bu, 2 Timoteydə bir neçə dəfə işlədilən *syn* ilə qurulan mürəkkəb sözlərdən biridir. İncildəki suya salınmaqla vəftizin bir metaforasına aiddir (müq. et. Rom. 6:1-11; Qal. 2:20). Konkret bu formasına yalnız burada, Mark 14:31-də və 2Kor. 7:3-də rast gəlinir.

▣ **"Onunla da yaşayacağıq"** Bu da, *syn* ilə qurulan mürəkkəb bir sözdür (müq. et. Rom. 6:8; 2Kor. 7:3). İmanlılar, hal-hazırda imanla İsa ilə münasibətdə olduqları halda, bir gün (və ondan sonra hər gün) Onunla üz-üzə olan çox yaxın bir münasibətdə olacaqlarına əmin olurlar.

İlk üç şərt cümləsindəki feyllər gələcək zamandır və esxatoloji (axır zamana aid olan) bir kontekstə işarə edir. Allahın Padşahlığının "artıq gəlmiş, lakin hələ gəlməmiş" olması, bütün Əhdi-Cədidə xas olan bir gərginlikdir. Padşahlıq İsa Məsihlə birlikdə yer üzünə gəlmişdir (başlanmışdır), amma hələ tamamlanmamışdır. İmanlılar indidən Padşahlığın çoxlu cəhətlərini öz həyatlarında görürlər, amma başqaları ikinci gəlişi gözləyirlər.

▣ **"Əgər dözəriksə"** Bu qrammatik quruluş (birinci sinif şərt cümləsi) imanlıların dözümlə imanda davam edəcəklərini təsdiq edir.

XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDA DAVAM ETMƏK" (SPECIAL TOPIC: PERSEVERE)

Məsihçi həyatına dair Müqəddəs Kitaba əsaslanan doktrinlər, Şərq üçün səciyyəvi olan dialektik cütlərlə təqdim edildiyinə görə, çətin izah olunur (Bax: Xüsusi mövzu: "Şərqi ədəbiyyat" [Müqəddəs Kitabdakı paradokslar]). Bu cütdəki həqiqətlərin bir-birinə zidd olaraq görünməyinə baxmayaraq, bunların hər ikisi Müqəddəs Kitaba əsaslanan həqiqətlərdir. Qərblə məsihçilər cütdəki həqiqətlərdən birini seçib o birinə əhəmiyyət verməməyə və ya onu inkar etməyə meyllidir. Bir misal yetirək.

- A. İmana gəlməkmi xilas gətirir, yoxsa özünü həyat boyu Məsihin şagirdi olmağa həsr etməkmi?
- B. Xilas, külli-ixtiyar Allahın lütfü və seçimi ilə, yoxsa insanın Allahın dəvətinə iman və tövbə ilə cavab verməsi ilə həyata keçir?
- C. Bir dəfə xilas qəbul edən insan onu itirə bilməzmi, yoxsa davamlı cəhd etməsi vacibdir?

İmanda davam etmə mövzusu imanlılar cəmiyyətinin tarixi boyunca mübahisələrə səbəb olmuşdur. Problem Əhdi-Cədidin təzadlı kimi görünən mətnlərindən başlayır:

- A. Əminlik haqqındakı mətnlər
 - 1. İsanın bəyanatları (Yəh. 6:37; 10:28-29)
 - 2. Paulun bəyanatları (Rom. 8:35-39; Ef. 1:13; 2:5,8-9; Fil. 1:6; 2:13; 2Sal. 3:3; 2Tim. 1:12; 4:18)
 - 3. Peterin bəyanatları (1Pet. 1:4-5)
- B. imanda davam etmənin vacibliyi barədəki mətnlər
 - 1. İsanın bəyanatları (Mat. 10:22; 13:1-9,24-30; 24:13; Mark 13:13; Yəh. 8:31; 15:4-10; Vəhy 2:7,17,26; 3:5,12,21)
 - 2. Paulun bəyanatları (Rom. 11:22; 1Kor. 15:2; 2Kor. 13:5; Qal. 1:6; 3:4; 5:4; 6:9; Fil. 2:12; 3:18-20; Kol. 1:23; 2Tim. 3:2)
 - 3. İbranilərə Məktubun müəllifinin bəyanatları (2:1; 3:6,14; 4:14; 6:11)
 - 4. Yəhyanın bəyanatları (1Yəh. 2:6; 2Yəh. 9)
 - 5. Atanın bəyanatı (Vəhy 21:7)

Müqəddəs Kitaba əsasən xilas Üçlükdə vahid olan külli-ixtiyar Allahın məhəbbətindən, mərhəmətindən və lütfündən qaynaqlanır. Ruhun təşəbbüsü olmadan heç kəs xilas ola bilməz (müq. et. Yəh. 6:44,65). Əvvəl Allah gəlib hər şeyi planlayır, amma insanların həm ilkin qərarla, həm də davamlı olaraq iman və tövbə ilə cavab verməsini də tələb edir. Allah bəşəriyyətlə əhd münasibətləri vasitəsilə işləyir. İmtiyazlar və məsuliyyətlər vardır!

Xilas bütün insanlara təklif olunur. İsanın ölümü günahlı məxluqların günah problemini həll etmişdir. Allah xilas yolunu açmışdır və İsada göstərdiyi məhəbbətinə Öz surətində yaratdığı hər kəsin cavab verməsini istəyir.

Bu mövzu haqqında kalvinist olmayan bir baxışdan daha çox oxumaq istəyirsinizsə, bu kitablara baxın (ingilis dilində):

- 1. Dale Moody, *The Word of Truth*, Eerdmans, 1981 (Deyl Mudi, "Həqiqət Kəlamı", ss. 348-365)

2. Howard Marshall, *Kept by the Power of God*, Bethany Fellowship, 1969 (Howard Marşal, "Allahın qüdrəti ilə qorunub saxlananlar")
3. Robert Shank, *Life in the Son*, Westcott, 1961 (Robert Şenk, "Oğuldakı həyat")

Müqəddəs Kitab bu mövzuda iki fərqli problemə toxunur: (1) xilas əminliyini bəhanə edərək səmərəsiz, xudbin həyat sürmək; (2) xidmət və şəxsi həyatda günahla mübarizə aparaları ruhlandırmaq. Problem ondan ibarətdir ki, yanlış qruplar yanlış təlimi yayır və Müqəddəs Kitabdan götürdükleri ayrı-ayrı mətnlər üzərində teoloji sistemləri qururlar. Bəzi məsihçilərin əminlik təliminə, bəzilərinin isə ciddi xəbərdarlıqlara ehtiyacları var! Siz hansı qrupdasınız?

2:12 "padşahlıq edəcəyik" Bu, həmçinin 1Kor. 4:8-də də işlənən, *syn* ilə qurulan bir mürəkkəb sözdür. Paul belə mürəkkəb sözləri çox sevir. Zaman, yer və iştirakçılar aydın deyildir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN PADŞAHLIĞINDA HÖKMRANLIQ" (SPECIAL TOPIC: REIGNING IN THE KINGDOM OF GOD)

Məsihlə birlikdə hökmranlıq etmək anlayışı, "Allahın Padşahlığı" adındakı daha geniş teoloji kateqoriyaya aiddir. Bu anlayış, Allahı İsrailin həqiqi padşahı sayan Əhdi-Ətiqdən götürülmüşdür (müq. et. 1Şam. 8:7). Allah, Yəhuda qəbiləsindən (müq. et. Yar. 49:10) və Yesseyin nəslindən (müq. et. 2Şam. 7) olan bir şəxs vasitəsilə simvolik olaraq hökmranlıq edirdi (1Şam. 8:7; 10:17-19).

İsa, vəd olunmuş Məsih barədə Əhdi-Ətiq peyğəmbərliyini yerinə yetirmişdir. Bet-Lexemdə bədənə bürünüb doğulması ilə Allahın Padşahlığını bərqərar etmişdir. Allahın Padşahlığı, İsanın vəzlərinin mərkəzində idi. Məsihdə Padşahlıq tamamilə gəlmişdi (müq. et. Mat. 10:7; 11:12; 12:28; Mark 1:15; Luka 10:9,11; 11:20; 16:16; 17:20-21).

Lakin bu Padşahlıq həmçinin gələcək idi (esxatoloji). Mövcud idi, amma tamamlanmamışdı (müq. et. Mat. 6:10; 8:11; 16:28; 22:1-14; 26:29; Luka 9:27; 11:2; 13:29; 14:10-24; 22:16,18). İsa birinci dəfə dünyaya gələndə iztirab çəkən qul (müq. et. Yeş. 52:13-53:12), itaətkar adam (müq. et. Zək. 9:9) olaraq gəldi, amma ikinci dəfə padşahlar Padşahı (müq. et. Mat. 2:2; 21:5; 27:11-14) olaraq gələcək. "Hökmranlıq" anlayışı, əlbəttə, bu "Padşahlıq" teologiyasına daxildir. Allah Padşahlığı İsanın ardıcıllarına vermişdir (bax: Luka 12:32).

Məsihlə birlikdə hökmranlıq etmə anlayışı bəzi sualları doğurur.

1. Allahın imanlılara Məsih vasitəsilə "Padşahlığı" verdiyindən bəhs edən mətnlərin "hökmranlıq etməyə" dəxli varmı (müq. et. Mat. 5:3,10; Luka 12:32)?
2. İsanın I əsrdə yəhudi mədəniyyətinə mənsub olan şagirdlərinə söylədiyi sözlər bütün imanlılara aiddirmi (müq. et. Mat. 19:28; Luka 22:28-30)?
3. Paulun bu həyatda hökmranlıq etməsi üzərində etdiyi aksent yuxarıdakı mətnlərə ziddir yoxsa onları tamamlayır (müq. et. Rom. 5:17; 1Kor. 4:8)?
4. Əziyyət çəkmə və hökmranlıq etmə bir-biri ilə necə əlaqəlidir (müq. et. Rom. 8:17; 2Tim. 2:11-12; 1Pet. 4:13; Vəhy 1:9)?
5. Vəhy kitabında imanlıların izzətlənən Məsihin hökmranlığına şərik olacaqları təkrar-təkrar bildirilir, lakin bu hökmranlıq
 - a. yer üzündə, Vəhy 5:10
 - b. minillikdə, Vəhy 20:4-6
 - c. yoxsa əbədi, Vəhy 2:26; 3:21; 22:5 və Dan. 7:14,18,27 olacaq?

▣ **"Əgər Onu inkar etsək, O da bizi inkar edəcək"** Bu, ciddi bir xəbərdarlıqdır (Bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ [*APHISTĒMI*]! Yadda saxlayın ki, bu sözlər təqib, işgəncə və ölüm dövründə yazılmışdır (müq. et. Mat. 10:32-33; Luka 9:26; 1Tim. 5:8; Tit. 1:16; 2Pet. 2:1; Yəhd. 4).

2:13 "Biz sadıq qalmasaq da, O sadıq qalacaq" Bu fraza çox təəccüblüdür. Birinci sinif şərt cümləsi deyilənin doğru olduğunu bildirir və burada üçüncü sinif şərt cümləsi (potensial hərəkəti bildiren) daha uyğun görünür.

İmanlı nə mənada sadıq qalmır? Bunun mənası nədir?

1. təqib və ya sınaq zamanı zəiflik göstərmək;
2. yalançı müəllimlərə uymaq;
3. yoxsa allahsız həyat sürməkdir?

Ehtimal ki, Əhdi-Ətiqədə İsrailin davamlı sədəqətsizliyi qarşısında Allahın sədəqəti burada əksini tapır (müq. et. Mal. 3:6). Axırda imanlıların ümidi Allahın əsla dəyişməyən xasiyyəti və vədlərinə bağlıdır. YAHVE-nin sədəqəti həm Onu təsvir edən bir adıdır (Qanun. 7:9; Yeş. 49:7; 1Kor. 1:9; 10:13; 2Kor. 1:18; 1Sal. 5:24; 2Sal. 3:3), həm də bir xüsusiyyətdir (Zəb. 36:5; 40:10; 89:1,2,5,8; 92:2; 119:90; İbr. 6:17-18; 1Pet. 4:19) və bu xüsusiyyət Məsihdə tamamilə aşkara çıxmışdır (İbr. 6:13-20). Bəziləri imanı tərک edirsə (Bax: 1Tim. 4:1, Xüsusi mövzu: "İmandan dönmə"), bu o demək deyil ki, Allah onları tərک etmişdir (Bax: 2Tim. 1:12, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏMİNLİK")! Azad iradə hər səviyyədə qüvvədədir. Yalançı müəllimlərin və ardıcılılarının sədəqətsizliyi Allahın lütfünü və sədəqətini təhlükəyə salmaz!

▣ **"Öz təbiətinə zidd davrana bilməz"** Allahın xasiyyəti dəyişməz olduğu kimi (Zəb. 102:27; Mal. 3:6), İsanın xasiyyəti də dəyişməzdir (müq. et. İbr. 13:8). Bu dəyişməz ilahi təbiət, mərhəmət və lütf imanlının ümidi, arxayınlığı və əminliyi üçün təməldir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 2:14-19

¹⁴Bunları imanlıların yadına sal. Sözlərin mənası barədə dava etməməyi Allahın önündə onların öhdəsinə qoy; çünki bu fayda verməz, dinləyənlərə isə ziyan vurur. ¹⁵Özünü Allaha sınaqdan keçmiş, həqiqət kəlamını doğruluqla işlədən alnıaçıq bir işçi kimi təqdim etməyə çalış. ¹⁶Allahsız boşboğazlıqdan uzaq dur. Çünki belə boşboğazlıqlar insanı daha da allahsızlığa aparır. ¹⁷Onların sözü irinli yara kimi yayılacaq. Himeney və Filit onların sırasındadır. ¹⁸Onlar dirilmənin artıq baş verdiyini deyərək həqiqətdən azıb bəzilərinin imanını alt-üst edirlər. ¹⁹Lakin Allahın atdığı möhkəm təməl bu sözlərlə möhürlənib durur: «Rəbb Özünü külləri tanıyır» və «Rəbbin adıma ağzına alan hər kəs haqsızlıqdan uzaqlaşsın».

2:14 "Bunları imanlıların yadına sal" Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. 2Tim. 1:3-də "yada salmaq" haqqında qeydə baxın.

▣ **"Bunları"** Bu əvəzlik 2Tim. 2:11-13-ə və ya 14-19-a bağlı ola bilər. Yalançı müəllimlər 2Tim. 2:14, 16 və 23-də və həmçinin 1Tim. 1:4,6; 6:4,20-də təsvir olunur.

NASB	"onlara Allahın hüsurunda ciddi tapşır"
NKJV	"onlara Rəbbin qarşısında tapşıraraq"
TEV	"onlara Allahın önündə xəbər darlıq et"
NJB	"onlara Allahın önündə söylə"

Yunanca əlyazmaların iki variantı vardır: "Allah" (x, C, F, G, I əlyazmaları) və "Rəbb" (A, D əlyazmaları). "Allah" sözünün işləndiyi buna bənzər ifadəyə 2Tim. 4:1-də və 1Tim. 5:4,21-də rast gəlinir (bax: Metzger, s. 647), buna görə *Theos* sözünün orijinal olma ehtimalı daha yüksəkdir. UBS⁴ bunu "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik). Yunanca əlyazmaların variantlarının əksəriyyəti kimi bu variantlar da teologiyaya ciddi təsir göstərmir.

Bu, *dia + marturomai* hissələrindən ibarət olan və "səylə və ciddiyyətlə bəyan etmək" mənasına gələn mürəkkəb sözdür (müq. et. Luka 16:28; Həv. 2:40; 8:25; 10:42; 18:5; 20:21,24; 23:11; 28:23; 1Tim. 5:21; 2Tim. 2:14; 4:1).

Timotey həm Paulun həvari nümayəndəsi kimi, həm də Allahın sözcüsü kimi səlahiyyətindən teoloji mübahisələr üçün deyil, möminliklə yalançı müəllimləri təkzib edib layiqli cavab vermək üçün istifadə etməli idi (müq. et. 2Tim. 2:14-26).

▣ **"Sözlərin mənası barədə dava etməməyi"** Cəmiyyətdə təfriqəçi ünsür var idi (müq. et. 2Tim. 2:16; 1Tim. 1:3-4; 4:7; 6:4,5,20; Tit. 3:9).

Timotey o yalançı müəllimlərlə teoloji mübahisəyə girməməli idi və bunun bir sıra səbəbləri var idi:

1. mübahisə etməyin mənası yox idi, çünki o müəllimlərin zehinləri zədələnmiş, kor olmuşdu (müq. et. 2Tim. 2:14; 1Tim. 4:2; 6:5; Tit. 3:11)
2. mübahisəni eşidən digər imanlıların günaha batmasına səbəb olur (müq. et. 2Tim. 2:14,18; 1Tim. 6:20-21)
3. daha çox allahsızlığa səbəb olur (müq. et. 2Tim. 2:16,19; 1Tim. 6:3)
4. irinli yara kimi yayılır (müq. et. 1Tim. 2:17)

▣ **"dinləyənlərə isə ziyan vurur"** "Ziyan" yunan dilində "katastrofa", yəni fəlakətdir. Hərfi tərcüməsi "devirmək" (müq. et. 2Pet. 2:6) və ya "çevirmək" (müq. et. Mat. 21:12).

2:15 "Özünü... təqdim etməyə çalış" "Çalış" feili aorist məlum növ əmr şəklində, "təqdim etməyə" feili isə aorist məlum növ infinitivdir. Bu, iradənin əzmlı hərəkətinə çağırışdır (müq. et. Rom. 6:13; Ef. 4:3).

▣ **"sınaqdan keçmiş"** Bu, bir metalın həqiqiliyini təsdiq etmək üçün sınaqdan keçirilməsi barədə işlədilən ifadədir və məcazi mənada "təsdiq etmək məqsədilə yoxlamaq" deməkdir (müq. et. 1Kor. 11:19; 2Kor. 10:18). Bax: 1Tim. 6:9, Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri və məna çalarlıqları".

▣ **"Allaha"** Təlimimizi, vəzimizi və həyat tərzimizi təsdiq edən Allahdır.

▣ **"almıaçıq bir işçi kimi"** Ruhsuz Müqəddəs Kitabı öyrədən və hərgünkü həyatında Məsih kimi davranmayan imanlılar Rəbbin önündə duranda xəcalət çəkəcəklər (müq. et. 2Kor. 5:10). Paul insanlar qarşısında deyil, Rəbbin qarşısında duranda xəcalət çəkməməyə görə narahat olurdu (müq. et. 2Tim. 1:8,12,16).

▣ **"doğruluqla işlədən"** Bu, "düz kəsmək" mənasını verən feilin indiki zaman məlum növ feili sifətidir. Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinən bu sözdən yol düzəltmə, şırım açma yaxud daşdan bir bina tikmə mənasında istifadə olunurdu (müq. et. Septuaqintada Sül. 3:6; 11:5).

Bu söz məcazi mənada düz xətt kəsməyi bildirir. Allahın kəlamı, həqiqətə aparıcı düz yoldur (salehlik, doğruluq). "Düz" sözü, divarların, küçələrin və s.-nin üfüqi düzlüyünü təsdiq etmək üçün istifadə olunan "çay qamışı"nı bildiren Əhdi-Ətiq inşaat terminindən törəyib. YAHVE bu sözlə Öz xasiyyətini təsvir edirdi. Bu söz, "saleh" və ya "doğru" olaraq tərcümə olunurdu (Tit. 2:12-dəki Xüsusi mövzuya baxın). Allah, hər şeyin ölçüldüyü xətkəş, hər şeyin qiymətləndirildiyi standartdır. Həvarilərin həqiqətində Allahın xasiyyəti əks olunur; həvarilərin həyat tərzində də Allahın xasiyyəti əks olunur. Yalançı müəllimlərsə bunlardan heç birini əks etdirə bilmirlər!

▣ **"həqiqət kəlamını"** Ef. 1:13; Kol. 1:5 və Yaq. 1:18-də bu ifadə Müjdəni bildirir. Burada isə bu, Paulun öyrətdiyi, Timoteyin başqalarına həvalə etdiyi, imanlıların qəbul edib öz həyatlarına tətbiq etdikləri həvari həqiqətini bildirir. Əhdi-Cədidə həvari təliminin, vəzinin və məktublarının inkişaf etməsi barədə yaxşı kitab, Uilyam L. Bevinzin "Əhdi-Cədidin törəyişi"dir (William L. Bevins, *Birth of a New Testament*, Union Baptist University, Carson City, TN). Bax: 1Tim. 2:4, Xüsusi Mövzu: "Paulun yazılarında həqiqət".

2:16 "Allahsız boşboğazlıqdan uzaq dur" Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklidir. Bu, Pastoral Məktublarda mühüm bir mövzudur (müq. et. 1Tim. 6:20; Tit. 3:9).

▣ **"aparır"** İmanlılar salehliyə və həqiqətə aparıcı düz yolu göstərməlidirlər (müq. et. 2Tim. 2:15), yalançı müəllimlərlə ardıcilları ilə allahsızlığa sürüklənərək özlərini aldadırlar (müq. et. 2Tim. 3:9,15).

2:17

NASB, NRSV "onların danışığı qanqren kimi yayılacaq"

NKJV "onların təlimi xərçəng kimi yayılacaq"

TEV "bələ təlim, bədəni məhv edən açıq yara kimidir"

NJB "bu növ danışığı qanqren kimi pozğunluğu yayır"

Bu idiom, yalançı təlimin nəticələrini son dərəcə canlı şəkildə təsvir edir! Bidət imanlılar arasında belə xərçəng xəstəliyi kimi sürətlə yayılır və bunun nəticələri metaforada deyildiyi qədər dəhşətlidir (müq. et. 1Tim. 6:20-21).

▣ **"Himenev"** 1Tim. 1:20-dəki qeydə baxın.

▣ **"Filit"** Bu adamın Əhdi-Cədidə bircə dəfə yalnız burada adı çəkilir.

2:18 "həqiqətdən azıb" Hərfi tərcümədə "hədəfi vurmamaq" – bu metafora oxatmadan götürülmüşdür (müq. et. 1Tim. 1:19; 4:1; 5:8; 6:10,21). Günahı bildiren ümumi söz (*hamartia*) hədəfə vurmamaq mənasına gəlir. Bu fəsildə vurğulanan düz yolu tutmaq mövzusu bununla əlaqəlidir (müq. et. 2Tim. 2:15-16). Allah "düz"dür (bu ibrani metafora çay qamışı obrazına əsaslanır; bax: Tit. 2:12-dəki Xüsusi mövzu), yəni "doğru, saleh" ya da "adil"dir. Allahın xalqı Onun xasiyyətini əks etdirməli, bu yalançı müəllimlər və ardıcılıarı isə həvari həqiqətindən uzaqlaşaraq düz yolu ("Yol", erkən dövrdə imanlılar cəmiyyətini bildiren bir termin idi) tərک etdiklərini açıq-aydın göstərmişlər. Bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (*APHISTĒMI*)".

▣ **"dirilmənin artıq baş verdiyini deyərək"** Bu, bitmiş zaman məlum növ infinitividir (müq. et. 1Kor. 15:12). Mümkün şərhlər belədir:

1. əbədiyyətin maddi tərəfini inkar edən yunan dualizmi
2. hər insanın ilahi bir qığılcıma malik olması və öləndən sonra Allahla birləşməsi haqqında yunan fəlsəfi anlayışı
3. sadukeylərin etdikləri kimi, ölümdən sonra axirətin fiziki tərəfinin inkar edilməsi
4. dirilmə yalnız Məsih üçün idi
5. dirilmə artıq baş vermişdir (müq. et. 2Sal. 2:1-2)
6. imanlı xilas olduğu anda yeni həyat üçün dirilir (müq. et. Yəh. 5:25; Rom. 6:1-11; Kol. 2:12-13)

UBS⁴-da müəyyənlik artıqlı ("the") dırnaqlarda verilir və beləcə κ, F, G əlyazmalarında, V əsrə aid olan gürcü tərcüməsində və İsgəndəriyyəli Kirilin istifadə etdiyi yunanca mətnə (b.e. 444-cü il) bunun buraxıldığı göstərilir.

Bu kimi variantlar olduğu halda, həqiqi mətn itməyib, bu variantlardan birinə uyğun gəlir. Müasir oxucular hələ də həvarilərin yazdıqları, Allahdan ilham almış mətni oxuyurlar. Həqiqətdə, mənada və təlimdə heç bir itki olmamışdır. Yəqin ki, bu, qnostisizmin teoloji iddiası idi. Aşağıdakı əsərlərdə bu iddia təkzib olunur:

1. Polikarpın (b.e. 69-155) Filipilərə məktubu 3:5
2. Şəhid Yustin (b.e. 162-168-ci illərdə qətlə yetirilib), "Trifonla dialoq" (Justin Martyr, *Dialogue with Trypho*, 80)
3. İriney (b.e. 180-ci ildə *Adv. Haer* yazmışdır) – "Bidətlərə qarşı" (*Against Heresies*, I.23.5; II.31.2)
4. Tertullian (b.e. 160-220)
 - a. "Bidətlərə qarşı əmrlər" (*Prescriptions Against Heretics* 33:7)
 - b. "Bədənin dirilməsi haqqında" (*Of the Resurrection of the Flesh* 19)

NASB "beləcə bəzilərinin imanını pozurlar"

NKJV "bəzilərinin imanını alt-üst edirlər"

NRSV, TEV "bəzilərinin imanını pozurlar"

NJB "bəzi insanların imanını pozurlar"

Bu, "çevirmək" (müq. et. Yəh. 2:15) ya da "devirmək" feilinin indiki zaman məlum növ xəbər formasıdır; həmin feil məcazi mənada "korlamaq" və ya "pozmaq" mənasına gəlirdi (müq. et. Tit. 1:11 və 1Tim. 1:19; 6:21-də nəticələr). Bunun imandan dönmə (bax: 1Tim. 4:1-dəki Xüsusi mövzu) ilə əlaqədar olaraq nə mənaya gəldiyi aydın deyildir, amma ruhani bir xəstəlik olduğu bəllidir! Mat. 7-dəki "Onları bəhrələrindən tanıyacaqsınız" sözü (müq. et. 2Tim. 2:19) doğrudur!

"İman" sözünü üç cür anlamaq olar:

1. qəbul ediləcək olan şəxs
2. o şəxs haqqında iman ediləcək olan həqiqətlər
3. o şəxsin həyatına bənzər yaşanacaq olan həyat

2:19 "Allahın atdığı möhkəm təməl" Allahın xalqının Məsih üzərində inşa edilmiş bir binaya bənzədilməsi, Paulun ən sevdiyi metaforadır (müq. et. 1Kor. 3:10 və sonrakı ayələr; Ef. 2:20 və s.; 1Tim. 3:15). Bu kontekstdə həmin metafora Allahın həqiqətinin yalançı müəllimlərdən fərqli olaraq etibarlı və möhkəm olduğunu bildirir. İmanlı, Allahın xasiyyətinə və Öz vədlərinə sadıq qalmasına ümid bağlayar.

XÜSUSİ MÖVZU: "İSRAİLİN ALLAHININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ" (SPECIAL TOPIC: CHARACTERISTICS OF ISRAEL'S GOD)

1. Mərhəmətli (BDB 933, KB 1216) – Çıx. 34:6; Qanun. 4:31; 2Saln. 30:9; Zəb. 86:15; 103:8; 111:4; Neh. 9:17,31; Yoel 2:13; Yun. 4:2
2. Lütfkar (BDB 337, KB 333) – Çıx. 34:6; 2Saln. 30:9; Zəb. 86:15; 103:8; 111:4; Neh. 9:17,31; Yoel 2:13; Yun. 4:2
3. Hədsiz səbirli (BDB 74 İFADƏ BDB 60) – Çıx. 34:6; Zəb. 86:15; 103:8; Neh. 9:17; Yoel 2:13; Yun. 4:2
4. Bol məhəbbətli (BDB 912 İFADƏ BDB 338) – Çıx. 34:6-7; Zəb. 86:15; 103:8; Neh. 9:17; Yoel 2:13; Yun. 4:2
5. Sadıq (ya da "həqiqət," BDB 54, bax: Xüsusi Mövzu: "Əhdi-ətiqdə inam, iman və sədaqət") – Çıx. 34:6; Qanun. 7:9; Zəb. 86:15; Yeş. 49:7; Yer. 42:5
6. Bağışlamağı sevən (BDB 699, KB 757) – Neh. 9:17
7. Onları tərk etmədi (BDB 736 I, KB 806) – Neh. 9:17,31
8. Rəhm edib bəla göndərməz (BDB 636, KB 688, *Niphal* FƏLİ SİFƏT + BDB 948) – Yoel 2:13; Yun. 4:2
9. Böyük Allah (BDB 42, 152) – Neh. 1:5; 9:32
10. Böyük və zəhmli (BDB 152, 431) – Neh. 1:5; 4:14; 9:32
11. Öz əhdinə sadıq qalan (BDB 1036, 136) – Neh. 1:5; 9:32
12. Məhəbbəti saxlayan (BDB 338) – Neh. 1:5; 9:32 (bax: Xüsusi mövzu: Məhəbbət [*hesed*])

▣ **"durur"** Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətlərinin "Paulun Timoteyə və Titə Məktublarına dair tərcüməçinin sorğu kitabçası"nda (The United Bible Societies, *A Handbook on Paul's Letters to Timothy and Titus*, səh. 210) bu "təməl" in mənasının dörd variantı sadalanır.

1. Guşədaşı olan Məsihin Özü (müq. et. Yeş. 28:16; Rom. 9:33; 1Kor. 3:10-12)
2. Məsih haqqında təlim (müq. et. Ef. 2:20)
3. Məsihin bədəni olan imanlılar cəmiyyəti
4. Həqiqət (sağlam təlim)

XÜSUSİ MÖVZU: "GUŞƏDAŞI" (SPECIAL TOPIC: "CORNERSTONE")

- I. Əhdi-Ətiqdə işlənməsi
 - A. Yaxşı bünövrə üçün istifadə oluna biləcək bərk və möhkəm bir şey olaraq daş, YAHVE-ni təsvir etmək üçün işləndirdi (müq. et. Əyy. 38:6; Zəb. 18:2-də "qaya" üçün iki söz işlənilir, BDB 700, 849).
 - B. Sonradan o Məsihin bir adı olmuşdur (müq. et. Yar. 49:24; Zəb. 118:22; Yeş. 28:16).
 - C. "Daş" və ya "qaya" sözləri YAHVE-nin Məsih vasitəsilə həyata keçirdiyi mühakiməni təmsil etmişdir (müq. et. Yeş. 8:16 [BDB 6 İNŞA ETMƏK BDB 103]; Dan. 2:34-35,44-45 [BDB 1078]).
 - D. Bu, Müqəddəs Kitabda bir metafora olmuşdur (xüsusilə Yeş. 28:16).
 1. təməl daşı, ən birinci qoyulan və binanın bütün guşələri üçün əsas olan daş "guşədaşı" olaraq adlandırılmışdır
 2. bu həmçinin son olaraq qoyulan və divarları tutan "təpədaşı"na (İbrancə *roş*, yəni baş sözündən) aid ola bilər (müq. et. Zək. 4:7; Ef. 2:20,21)
 3. giriş tağının orta yerinə qoyulan və bütün divarın ağırlığını tutan "açar daş"a da aid ola bilər

II. Əhdi-Cədidə işlənməsi

- A. İsa Özündən danışarkən dəfələrlə 118-ci məzmurdan sitat gətirmişdir (müq. et. Mat. 21:41-46; Mark 12:10-11; Luka 20:17)
- B. Paul YAHVE-nin sədaqətsiz, asi İsraili rədd etməsi ilə bağlı olaraq 118-ci məzmurdan istifadə edir (müq. et. Rom. 9:33)
- C. Paul Ef. 2:20-22-də Məsihə aid olaraq "guşədaşı" anlayışından istifadə edir
- D. Peter 1Pet. 2:1-10-da İsayə dair bu anlayışdan istifadə edir. İsa guşədaşdır, imanlılar da diri daşlardır (imanlılar məbədə bənzəyirlər, müq. et. 1Kor. 6:19), İsanın üzərində qurulurlar (İsa yeni Məbəddir, müq. et. Mark 14:58; Mat. 12:6; Yəh. 2:19-20). Yəhudilər İsa Məsihi rədd etməklə əslində öz ümidlərinin təməlini rədd etmiş olurlar.

III. Teoloji bəyanatlar

- A. YAHVE Davudun/Süleymanın məbəd inşa etməsinə icazə vermişdir. O onlara demişdir ki, əhdə sadıq qalsalar onlara xeyir-dua verəcək və onlarla birlikdə olacaq (müq. et. 2Şam. 7), əks halda isə məbəd darmadağın olacaq (müq. et. 1Pad. 9:1-9)!
- B. Rabbilik yəhudiliyi formalar və dini mərasimlər üzərində fokuslaşır, imanın şəxsi cəhətinə əhəmiyyət vermirdi (müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:22-38). Allah Öz surətində yaratdığı məxluqlarla (müq. et. Yar. 1:26-27) gündəlik, şəxsi, müqəddəs münasibətdə olmaq istəyir. Luka 20:17-18-də, Mat. 5:20-də olduğu kimi, yəhudiliyə qarşı qorxunc mühakimə sözləri elan olunur.
- C. İsa Öz bədəni haqqında məbəd obrazı kimi danışdı (müq. et. Yəh. 2:19-22). Bu obraz, insanın YAHVE ilə münasibətinin təmali olaraq İsayə Məsih kimi iman etməsi anlayışını davam etdirir və genişlədir (Yəh. 14:6; 1Yəh. 5:10-12).
- D. Xilas, insanlarda zədələnmiş olan ilahi surətin bərpa olunması (Yar. 1:26-27 və 3-cü fəsil) üçün nəzərdə tutulmuşdur, belə ki, Allahla ünsiyyət mümkün olsun. Məsihciliyin məqsədi indidən Məsihə bənzəməkdir. İmanlılar diri daşlar (Məsihin təmali üzərində, Onun nümunəsi ilə inşa edilən kiçik məbədlər) olmalıdırlar.
- E. İsa, imanımızın təmali və təpədaşdır (Alfa və Omeqa), eyni zamanda büdrəmə və yıxılma daşdır (Yeş. 28:16). İsadən yan keçmək, hər şeyi itirmək deməkdir. Burada neytrallıq qeyri-mümkündür!

▣ "möhürlənib" Nəzərdə tutula bilən mənalar:

1. qədim adət-ənənəyə əsasən binanın guşədaşında məqsədinin yazılması
2. sahibliyi işarələyən rəsmi mum möhürü (müq. et. Yəh. 3:33; 6:27; Rom. 4:11; 15:28; 1Kor. 9:2; 2Kor. 1:22; Ef. 1:13; 4:30; Vəhy 7:3-8)

XÜSUSİ MÖVZU: "MÖHÜR" (SPECIAL TOPIC: SEAL)

Möhür qədimdən bunların rəmzi idi:

1. həqiqət (müq. et. Yəh. 3:33)
2. sahiblik (müq. et. Yəh. 6:27; 2Tim. 2:19; Vəhy 7:2-3; 9:4)
3. əmin-amanlıq və ya qoruma (müq. et. Yar. 4:15; Mat. 27:66; Rom. 4:11; 15:28; 2Kor. 1:22; Ef. 1:13; 4:30; Vəhy 20:3)
4. o həmçinin Allahın vədinin ya da ənamının gerçəkliyinin əlaməti ola bilirdi (müq. et. Rom. 4:11 və 1Kor. 9:2)

Vəhy 7:2-4; 9:4-dəki möhürün məqsədi, Allahın xalqını qəzəbindən qorumaq üçün işarə etmək idi. Şeytanın möhürü, Allahın qəzəbinə uğrayacaq olan şeytanın xalqını işarə edir. Vəhy Kitabında "əziyyət" (*thlipsis*) deyildikdə həmişə imansızların imanlıları təqib etməsi nəzərdən tutulur, qəzəb (*orgē* ya da *thumos*) isə həmişə Allahın imansızları mühakimə etməsini bildirir. Bunun məqsədi, imansızların tövbə edib Məsihə iman etmələridir. Mühakimənin bu müsbət məqsədini həmçinin Lev. 26; Qanun. 27-28; 30; Zəb. 1-də olan lənət/xeyir-duada görmək olar.

▣ **"Rəbb Özünüküləri tanıyır"** Burada Say. 16:5-in Septuaqinta versiyasına, təfriqə və bölünmənin tarixi fonuna və həmçinin Yəh. 10:14,27-yə istinad ola bilər.

▣ **"Rəbbin adını ağzına alan hər kəs"** Ehtimal ki, bu ifadə qəsdən ikimənalı ola bilər. "Rəbb" sözü YAHVE-ni, yoxsa İsanı bildirir? Əhdi-Ətiqdə YAHVE-nin adını çağırmaq, ibadətin metaforası idi. Əhdi-Cədidə müəllif Rəbbin "adı" dedikdə

1. İsanın ilahiliyini təsdiq edir
2. İsanın Xilaskar və Rəbb olduğunu bəyan edir
3. Rəbbi çağırmağın gündəlik həyatda öz əməlləri və xasiyyəti ilə Onu göstərmək (və həmçinin ibadətdə iştirak etmək) mənasına gəldiyini nəzərdə tuturdu.

Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir və İsa ilə münasibətdə olduqlarını davamlı olaraq iddia edən şəxsləri bildirir. İbrani dilində bir şəxsin "adı", xasiyyətini təsdiqləyirdi. Xilas olmaq və İsanın ardınca gedərək adını əks etdirmək üçün İsanın adını ağzına alan imanlılar Onun kimi iman etməli və yaşamalılardırlar!

XÜSUSİ MÖVZU: "RƏBBİN ADI" (SPECIAL TOPIC: THE NAME OF THE LORD)

Bu ifadə Əhdi-Cədidə adətən Üçlükdə vahid olan Allahın imanlılar cəmiyyətində mövcud olduğunu (hüzurunu) və fəal gücünü bildirirdi. Bu, sehrli bir formula deyil idi, İsada zahir olan Allahın xasiyyətinə müraciət idi.

Bu ifadə çox vaxt İsanı Rəbb olaraq göstərir (müq. et. Fil. 2:11)

1. bir adam İsağa iman etdiyini iqrar etdikdə (müq. et. Rom. 10:9-13; Həv. 2:21,38; 8:12,16; 10:48; 19:5; 22:16; 1Kor. 1:13,15; Yaq. 2:7)
2. cin qovduqda (müq. et. Mat. 7:22; Mark 9:38; Luka 9:49; 10:17; Həv. 19:13)
3. şəfa verdikdə (müq. et. Həv. 3:6,16; 4:10; 9:34; Yaq. 5:14)
4. xidmət etdikdə (müq. et. Mat. 10:42; 18:5; Luka 9:48)
5. cəmiyyətdə kiməsə tərbiyə verdikdə (müq. et. Mat. 18:15-20)
6. başqa millətlərə Müjdəni elan etdikdə (müq. et. Luka 24:47; Həv. 9:15; 15:17; Rom. 1:5)
7. dua etdikdə (müq. et. Yəh. 14:13-14; 15:7,16; 16:23; 1Kor. 1:2)
8. məsihçilikdən bəhs etdikdə (müq. et. Həv. 26:9; 1Kor. 1:10; 2Tim. 2:19; Yaq. 2:7; 1Pet. 4:14)

Biz nə etsək – elan, xidmət, kömək etsək, şəfa versək, cin qovsaq və s. – hər şeyi Onun xasiyyəti, Onun qüdrəti, Onun təminatı ilə, yəni Onun adı ilə edirik (Fil. 2:9-10)!

▣ **"haqsızlıqdan uzaqlaşsın"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Ehtimal ki, burada Say. 16:26-27-nin Septuaqinta versiyasına istinad edilir. Kontekstdə açıq-aydın allahsız yalançı müəllimlərdən və ardıcılardan söhbət gədir ("şərəfsiz iş üçün istifadə olun[an]... qablar", 2Tim. 2:20; 3:5).

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 2:20-26

²⁰Böyük bir evdə yalnız qızıl və gümüş qablar deyil, həmçinin taxta və gil qablar da var. Onlardan bəzisi şərəfli, bəzisi də şərəfsiz iş üçün istifadə olunur. ²¹Beləliklə, kim özünü şərəfsiz işlərdən təmizləsə, şərəfli işlərə uyğun, təqdis olunmuş, Sahibinə faydalı, hər yaxşı iş üçün hazırlanmış qab olacaq. ²²Gənclik ehtiraslarından qaç. Təmiz ürəklə Rəbbi çağıranlarla birlikdə salehliyin, imanın, məhəbbətin və sülhün ardınca get. ²³Axmaq və cahil mübahisələrdən uzaq ol. Çünki bunların dava-dalaşa səbəb olmasını bilirən. ²⁴Rəbbin qulu davakar olmamalıdır. Əksinə, hamı ilə mülayim rəftar etməli, öyrətməyə qabil, səbirli olmalıdır. ²⁵Ona qarşı olanları həlmliliklə tərbiyə etməlidir. Bəlkə Allah onlara tövbəyə imkan verəcək. Beləliklə, onlar həqiqəti anıyır, ²⁶ayıq ola bilərlər və istəyini yerinə yetirmək üçün onları əsir edən iblisin torundan çıxarlar.

2:20 "Böyük bir evdə" Bilavasitə kontekstdə bunun imanlılar cəmiyyətini bildiren bir metafora olduğu aydın olur (müq. et. Yəh. 14:2).

▣ **"bəzisi şərəfli, bəzisi də şərəfsiz iş üçün"** Kimisi bunda imanlıların müxtəlif növ bacarıqlarının, xüsusiyyətlərinin və ənamlarının təsvirini (müq. et. Rom. 9:19-24; 1Kor. 12:12-31), kimisi isə 2Tim. 2:22-23-də dava-dalaşa səbəb olanların təsvirini görür.

2:21 "kim özünü şərəfsiz işlərdən təmizləsə" Bu, üçüncü sinif şərt cümləsidir və qismən insanın idarəsindən qaynaqlanan hərəkətlərindən asılı olan potensial hərəkəti bildirir.

"Təmizləmək" feili aorist məlum növ lazım şəklindədir və imana gəlmə ya da yalançı müəllimlərin yolunu tutmaqdan imtina etmə ilə əlaqəlidir. *Ek + kathairō* sözlərindən ibarət olan mürəkkəb sözə yalnız burada və 1Kor. 5:7-də rast gəlinir. Bir imanlının Allahın Pađşahlığında iştirak etməsi və səmərəliliyi, öz seçimindən asılıdır.

▣ **"təqdis olunmuş"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir və bir neçə şeyi bildirir:

1. onlar keçmişdə təqdis olunmuşlar və bu vəziyyətdə və ya halda davam edirlər (bitmiş zaman)
2. Allah tərəfindən təqdis edilmişlər (məchul növ)

Qeyd edək ki, öncə adamın özünü təmizləməyi qərara alması şərt olaraq verilir, sonra da Allahın işindən bəhs olunur. Təqdis eyni zamanda həm ilahi iş, həm də insanın işidir. Allahın insanlarla əhd bağlayıb münasibət qurması həmişə bu prinsiplərə əsaslanır. Allah həmişə başladıcı və aparıcı olur, lakin insan cavab verməli və cavab verməkdə davam etməlidir.

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDI-CƏDİDDƏ MÜQƏDDƏSLİK/TƏQDİS EDİLMƏ" (SPECIAL TOPIC: NEW TESTAMENT HOLINESS/SANCTIFICATION)

Əhdi-Cədid öyrədir ki, günahkarlar tövbə və imanla İsayə dönəndə (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21) dərhal saleh sayılır və təqdis olunurlar. Bu onların Məsihdə yeni mövqələridir. Məsihin salehliyi onlara sayılmışdır (müq. et. Yar. 15:6; Rom. 4). Onlar saleh və müqəddəs elan olunmuşlar (Allah onları hüquqi olaraq saleh saymışdır).

Lakin Əhdi-Cədid həmçinin imanlıları müqəddəsliyə və ya təqdis edilməyə çağırır. Bu həm İsa Məsihin tamamlanmış işindəki teoloji mövqe, həm də rəftarda, gündəlik həyatda Məsihə bənzəməyə çağırışdır. Xilas kimi, təqdis edilmə də həm əvəzsiz hədiyyə, həm də hər şeyin bahasına gələn həyat tərzidir.

İlkin cavab

Həv. 26:18

Rom. 15:16

1Kor. 1:2-3; 6:11

2Sal. 2:13

İbr. 2:11; 10:10,14; 13:12

2Pet. 1:2

Tədrisən Məsihə bənzəmə

Rom. 6:19

2Kor. 7:1

Ef. 1:4; 2:10

1Sal. 3:13; 4:3-4,7; 5:2

1Tim. 2:15

2Tim. 2:21

1Pet. 1:15-16

İbr. 12:14

▣ **"Sahibinə faydalı"** "Despot" sözü bu yunan sözündən törəmişdir. Bu söz, başqası üzərində tam səlahiyyətə malik olan bir quldarı bildirir (müq. et. a. 24; həmçinin 1Tim. 6:1-2; Tit. 2:9; 1Pet. 2:18). Özünü təmizləyən hər imanlı Allaha faydalıdır. Yalançı müəllimlər faydalı deyillər!

▣ **"hər yaxşı iş üçün hazırlanmış"** Bu, yenə bitmiş zaman qayıdış növ və ya məchul növ feli sifətidir. Bu feilə yalnız burada və 1Kor. 2:9-dəki Yeşaya sitatında (Yeş. 64:4 və 65:17) rast gəlinir. Xeyirli işlərimiz bizi Allaha yaxınlaşdırmır (Ef. 2:8-9), amma biz Məsih vasitəsilə Allaha yaxınlaşandan sonra xeyirli işlər etməyimiz təbii olmalıdır (müq. et. Ef. 2:10; Yaq. 2:14-26)! Biz Məsihə bənzəmək üçün yaradılmışıq, çünki Yar. 3-də zədələnmiş ilahi surət Məsihdə bərpa olunur. İmanlıların mömin həyat tərzini xilas olduqlarını təsdiq edir və başqalarını Məsihə cəlb edir. Bax: 1Tim. 1:9, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDI-CƏDİDDƏ ŞƏR VƏ FƏZİLƏTLƏR".

2:22

NASB, NKJV "qaç... ardınca get"

NRSV "uzaqlaş... ardınca get"

TEV "çəkin... can at"

NJB "üz döndər... üzərində cəmləş"

Hər iki feil indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir. İmanlılar Allahın xasiyyətini nümayiş etdirməkdə davam etməlidirlər (müq. et. 1Tim. 6:11).

▣ **"Gənclik ehtiraslarından"** Həyatın hər mərhələsinin özünəməxsus sınaqları vardır (müq. et. Vaiz 3:1-8; 11:10; 12:1-8).

▣ **"salehliyin, imanın, məhəbbətin və sülhün"** Bunların hamısı üçlükdə vahid olan Allahın xüsusiyyətləridir (2Tim. 2:19-dəki Xüsusi mövzuya baxın) və Allahın xalqı bunları inkişaf etdirib nümayiş etdirməlidir (müq. et. 1Tim. 1:5,14). "Salehlik" haqqında bax: Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzu.

▣ **"Təmiz ürəklə Rəbbi çağıranlarla"** Bu, davam edən hərəkəti bildiren indiki zaman məlum növ feli sifətidir. Yoel 2:32, Həv. 2:21 və Rom. 10:9-13-də bu fraza böyük ehtimalla ilk imana gəlmə hadisəsini bildirir, lakin bu kontekstdə o, imanlıların yetkinləşməsini bildirir. Yetkin imanlılarla məqsədli və davamlı şəkildə ünsiyyətdə olmaq, sadıq, sevincli və sülhlə dolu bir imanlı olmağın sirridir. Bax: 1Tim. 1:5, XÜSUSİ MÖVZU: "ÜRƏK".

2:23 "uzaq ol" Timoteyə yalançı müəllimlərin ağılsız mübahisələrində iştirak etməmək əmr olunur (indiki zaman qayıdış növ [deponent] əmr şəkli).

▣ **"Axmaq"** Bu söz, ibrani/arami dilində "hissiz şəhər" (müq. et. Mat. 5:22-dəki *raca* ["raka"]) ifadəsini əks etdirir.

▣ **"cahil"** Bu, uşaqlara tərbiyə vermək mənasına gələn sözün alfa prefiksli (inkar olan) variantıdır. Paul Pastoral Məktublarda bu sözün inkar olmayan formasının müxtəlif variantlarını tez-tez işlətməmişdir (müq. et. 1Tim. 1:20; 2Tim. 2:25; 3:16; Tit. 2:12). Bu yalançı müəllimlər qəsdən, öz iradələri ilə hissiz və təlimsizdirlər! Onlar ancaq ikinci dərəcəli şeylər haqqında mübahisə etmək və gümanlarını öyrətmək istəyirlər (müq. et. 1Tim. 1:4; 4:7; 6:4; 2Tim. 2:14; 4:4; Tit. 1:14; 3:9). Bu növ lovgə mübahisələr Pastoral Məktublarda dəfələrlə pislənir.

2:24-25 Burada imanlıların "aldanmış olanlar"ın Rəbbə tərəf dönmələrinə kömək etmək üçün edə biləcəkləri şeylər sadalanır:

1. davakar olmamalı (müq. et. 1Tim. 3:3; Tit. 3:9)
2. hamı ilə mülayim rəftar etməli (müq. et. Tit. 3:2)
3. öyrətməyə qabil olmalı (müq. et. 1Tim. 3:2; Tit. 1:7)
4. onları incidənlərə qarşı səbirli olmalı (bunlar fərqli ifadələrdir, amma 1Tim. 3:3; 6:11; 2Tim. 3:10 və Tit. 2:2-d paraleldir)
5. həlimliklə tərbiyə etməlidirlər (müq. et. 1Tim. 3:3; Tit. 3:2)

Görünür ki, Paul rəhbərlərin vacib xassələrindən (müq. et. 1Tim. 3) və hər imanlının mömin xüsusiyyətlərindən (müq. et. Tit. 3:1-3) bəhs edir.

2:25 "Ona qarşı olanları" Bu, indiki zaman qayıdış növ feli sifətidir (həvari həqiqətinə və əxlaqına şüurlu şəkildə qarşı durmaqda davam edənlər). Qeyd edək ki, onlar da imanlı ola bilərlər və onlarla məhz belə rəftar etmək lazımdır. Müjdəyə qarşı olanlarla necə rəftar etməyimiz həm Müjdə haqqında, həm bizim haqqımızda önəmli bir şey bildirir!

▣ **"Bəlkə Allah onlara tövbəyə imkan verəcək"** Bu, aorist məlum növ lazım şəkildir və üçüncü sinif şərt cümləsi olaraq anlaşıla bilər.

Bu mətnlə bağlı teoloji problem budur: "Allahın xilas işində tam ixtiyarı, insanların azad iradəsinə necə uyğun gəlir?" İman və tövbə (müq. et. Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21) insanın hərəkəti, yoxsa Allahın bəxşşidirmi? Bəzi

ayələr bunların Allahın bəxşişi olduğuna işarə edir (müq. et. Həv. 5:31; 11:18; Rom. 2:4). Mən bütün Yazının Allahdan ilham almış olduğuna inandığım üçün (müq. et. 2Tim. 3:16) düşünürəm ki, hər hansı bir etiqadi məsələyə dair bütün mətnləri birlikdə nəzərdən keçirmək və məzhəblərin öz doktrinlərini əsaslandırmaq məqsədilə əl atdıqları "mətndən sübut üçün istifadə" metodundan qaçmaq lazımdır. Yeganə həqiqi Allahın hər şeyə nəzarət etdiyi açıq-aşkar həqiqətdir! Lakin Allah ən uca məxluqu ilə əhd vasitəsilə münasibət qurmağı qərara almışdır. Allah həmişə başladıcı və aparıcı olur, lakin insan cavab verməli və cavab verməkdə davam etməlidir. Bu heç vaxt "ya bu, ya o" məsələsi deyildir, həmişə "həm bu, həm o" münasibətidir. Bax: 2Tim. 2:1, XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHD".

XÜSUSİ MÖVZU: "TÖVBƏ [ƏHDİ-ƏTİQ]" (SPECIAL TOPIC: REPENTANCE [OT])

Bu anlayış son dərəcə önəmlidir, lakin onu müəyyən etmək çətindir. Tövbə haqqındakı təsəvvürümüz adətən konfessiyamızın təlimindən asılıdır. Ümumiyyətlə tövbənin "sabit" teoloji tərifini bir sıra ibrani (və yunan) sözlərinə əsaslanır, lakin bu sözlər bu "sabit" tərifini konkret olaraq əks etdirmir. Unutmayaq ki, Əhdi-Cədid müəllifləri (Luka istisna olmaqla) köynə yunancasından istifadə edən ibrani mütəfəkkirlər idi, buna görə ilk əvvəl ibrani sözlərindən başlamalıyıq. Əsas iki söz bunlardır:

1. *nacham* ("naxam", BDB 636, KB 688)
2. *shub* ("şuv", BDB 996, KB 1427)

Birinci söz, əvvəllər "dərindən nəfəs almaq" mənasına gələn *nacham* sözü, bir neçə mənada işlənir.

- a. "istirahət" və ya "təsəlli" (məs., Yar. 5:29; 24:67; 27:42; 37:35; 38:12; 50:21; çox vaxt adlarda işlənir, müq. et. 2Pad. 15:14; 1Saln. 4:19; Neh. 1:1; 7:7; Nah. 1:1)
- b. "kədərləndi" (məs., Yar. 6:6,7)
- c. "fikrini dəyişdi" (məs., Çıx. 13:17; 32:12,14; Say. 23:19; Əyy. 42:5-6)
- d. "rəhm" (məs., Qanun. 32:36)

Bütün bunların dərin emosiya ilə əlaqəli olduğuna diqqət yetirin! Buna əsasən, tövbəyə belə tərif vermək olar: dərin hisslər və onlardan nəticələnən hərəkət. Hərəkətin dəyişməsi çox vaxt başqa insanlara yönəlir, amma Allaha da yönəlir. Məhz Allaha qarşı münasibətin və davranışın dəyişməsi bu sözün teoloji əhəmiyyətini artırır. Ancaq burada bir az ehtiyatlı olmaq lazımdır. "Tövbə" olaraq tərcümə edilən bu söz həmçinin Allaha dair işlənir (müq. et. Yar. 6:6,7; Çıx. 32:14; Hak. 2:18; 1Şam. 15:11,35; Zəb. 106:45) və Allahın bir günah və ya səhvə görə kədərləndiyi mənasına gəlmir, sadəcə Allahın insanlara rəhm etdiyini, onların qayğısına qaldığını göstərmək üçün işlənir (müq. et. Say. 23:19; 1Şam. 15:29; Zəb. 110:4; Yer. 4:27-28; Yez. 24:14). Günahkar adam öz günahından həqiqətən əl çəkib Allaha tərəf döndəndə, Allah onun günahını, itaətsizliyini əfv edir. Beləcə, həyatın yeni istiqamət almasından söhbət gedir.

İkinci söz, *shub*, "dönmək" (birindən üz döndərmək, geriye dönmək, birinə tərəf dönmək) deməkdir. "*Shub*" FEİLİ (BDB 996, KB 1427) əsasən "geriyə dönmək" və ya "qayıtmaq" deməkdir. Bu mənələrdə işləyə bilər:

1. Allahdan üz döndərmək, Say. 14:43; Yeşua 22:16,18,23,29; Hak. 2:19; 8:33; 1Şam. 15:11; 1Pad. 9:6; Yer. 3:19; 8:4
2. Allaha tərəf dönmək, 1Pad. 8:33,48; 2Saln. 7:14; 15:4; 30:9; Zəb. 51:13; 116:7; Yeş. 6:10; 10:21,22; 31:6; Yer. 3:7,12,14,22; 4:1; 5:3; Huşə 3:5; 5:4; 6:1; 7:10,16; 11:5; 14:1,2; Amos 4:6,8-11 (xüs. bax: Yer. 7 və Amos 4)
3. YAHVE Yeşayaya başdan deyir ki, Yəhuda xalqı tövbə etmək istəmir və edə bilmir (müq. et. Yeş. 6:10), lakin O hələ də onları Özünə tərəf dönməyə çağırır.

Tövbə əsasən hiss deyil, Allaha göstərilən münasibətdir. Həyatın yenidən istiqamətləndirilməsi, özmərkəzli həyatdan Allah mərkəzli həyata keçməkdir. Dəyişmək və dəyişilmək arzusudur. Artıq heç günah işlətməmək deyil, bilinən itaətsizlikdən hər gün əl çəkmək deməkdir! Yaradılış 3-cü fəsildəki günaha batmanın özmərkəzli nəticələrinin əksinə dəyişməsidir. Bu deməkdir ki, Allahın surəti və bənzəri (Yar. 1:26-27), pozulsa da, bərpa olunmuşdur! Günahkar insanların Allahla ünsiyyəti yenidən mümkün olmuşdur.

Əhdi-Ətiqdə isə başlıca olaraq "düşüncənin dəyişməsi" deməkdir (Bax: Xüsusi mövzu: Tövbə [Əhdi-Cədid]). Müqəddəs Kitaba görə həqiqətən tövbə etmək üçün hər ikisi vacibdir. Bunu da dərk etmək lazımdır ki, tövbə həm bir dəfəlik aktdır, həm də davamlı prosesdir. Bir dəfəlik aktı Mark 1:15; Həv. 3:16,19; 20:21-

də, davamlı prosesi isə 1Yəh. 1:9-də və Vəhy 2-ci və 3-cü fəsillərdə görmək mümkündür. Tövbə, seçim məsələsi deyildir (müq. et. Luka 13:3,5)!

Əgər əhdin iki şərti həqiqətən "tövbə" və "iman"dırsa (məs., Mat. 3:2; 4:17; Mark 1:4,15; 2:17; Luka 3:3,8; 5:32; 13:3,5; 15:7; 17:3), onda *nacham* insanın dərin peşmanlıq hissi ilə günahını dərk edib ondan üz döndərməsini, *shub* isə günahdan əl çəkib Allaha tərəf dönməsini bildirir (bu iki ruhani hərəkətinin bir misalı Amos 4:6-11, "lakin Mənə tərəf dönmədiniz" [beş dəfə] və Amos 5:4,6,14-dir, "Mənə tərəf dönün... Rəbbə tərəf dönün... pisləkdən yaxşılığa dönün").

Tövbənin gücünə dair ilk böyük nümunə Davudun Bat-Şeva ilə günah işlətdikdən sonra tövbə etməsidir (bax: 2Şam. 12; Zəb. 32,51). Bu günahın Davud, ailəsi və İsrail üçün pis nəticələri qalsa da, Davudun Allahla ünsiyyəti bərpa edilmişdir! Hətta Menaşşe kimi pis adam tövbə edib bağışlana bilər (müq. et. 2Saln. 33:12-13).

Bu sözlərin hər ikisi paralel olaraq Zəb. 90:13-də işlənmişdir. Günahı boynuna almaq vacibdir, eyni zamanda günahdan qəti şəkildə üz döndərmək və Allaha və salehliyinə yönəlmək arzusunda olmaq da vacibdir (müq. et. Yeş. 1:16-20). Tövbənin koqnitiv (dərk etmə), şəxsi və əxlaqi cəhətləri vardır. Allahla yeni münasibət qurmaq və bu münasibəti davam etdirmək üçün bunların üçü də lazımdır. Dərin peşmanlıq hissi insanın özünü Allaha həsr etməsinə, Allah üçün yaşamasına səbəb olur!

▣ **"Beləliklə, onlar həqiqəti anlayar"** Həqiqətə (*alētheia*) və tam biliyə (*epignōsis*) aparan yol (1) yəhudilərin nəsil şəcərələrində və ya (2) qnostiklərin düşüncələrində tapılmaz, amma İsa Məsihin Müjdəsində tapılar (müq. et. 2Tim. 3:7; 1Tim. 2:4; Tit. 1:1). Bax: 1Tim. 2:4, Xüsusi mövzu: "Həqiqət".

2:26 "ayıq ola bilərlər" Bu, metafora olaraq "çox diqqətli olmaq" mənasında işlənən *nēphalios* ("ayıq olmaq") feilindən törəmiş mürəkkəb sözün (*ana + nēphō*) aorist məlum növ lazımlı şəkildir (müq. et. 1Tim. 3:2,11; Tit. 2:2).

▣ **"onları əsir edən"** Hərfi tərcümədə "onun tərəfindən əsir tutulan"; bu, heyvan ovlamağı bildirən və burada "əsir tutmaq" mənasına gələn, "tutmaq" + "canlı" hissələrindən ibarət olan mürəkkəb sözün bitmiş zaman məchul növ felii sifət formasıdır. Sözün məchul növü və bilavasitə konteksti əsir edənin Şeytan olduğunu, əsir edilənlərinə yalançı müəllimlərlə ardıcılıqlarının olduğunu göstərir! Müjdə insanları "tutdu" kimi (müq. et. Luka 5:10), Şeytan da onları "tutur" yaxud əsir edir (müq. et. 1Tim. 3:7).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Pastorun başlıca məqsədi nədir?
2. Əzab çəkmək niyə məsihçiliyin bir hissəsidir?
3. Niyə dirilmə, məsihçi inancının əsasıdır?
4. 12-ci ayənin ikinci hissəsində nədən bəhs olunur? Mənası nədir?
5. Timotey yalançı müəllimlərlə necə rəftar etməli idi?
6. 15-ci ayə niyə bütün məsihçilər üçün o qədər önəmlidir?
7. İnsanlara tövbəni Allah bəxş edir? Əgər O bəxş edirsə, bəzilərinə, yoxsa hamıya bəhs edir?
8. Kim yalançı müəllimləri və ardıcılıqlarını əsir etmişdir? Onlar necə azad ola bilərlər?

PAULUN TİMOTHEYƏ İKİNCİ MƏKTUBU 3

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Axır zamanda insanların xarakteri	Təhlükəli zamanlar və təhlükəli insanlar	Pastor və sürü (2:14-4:5) 2:20-3:9	Axır günlər	Axır günlərin təhlükəsi
3:1-9	3:1-9		3:1-9	3:1-5 3:6-9
Timoteyə verilən son tapşırıq (3:10-4:8) 3:10-17	Allah adamı və Allahın kəlamı 3:10-17	3:10-4:5	Son təlimatlar (3:10-4:8) 3:10-4:5	3:10-13 3:14-17

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVIYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 3:1-9

¹Bunu bil ki, bu axır zamanda çətin dövrlər olacaq. ²Çünki insanlar xudbin, pulpərəst, təkəbbürlü, məğrur, təhqir edən, valideynlərinə itaət etməyən, nankor, müqəddəslikdən məhrum, ³şəfəqsiz, barışmaz, böhtançı, nəfsini saxlamayan, rəhmsiz, yaxşılığın düşməni, ⁴xain, ehtiyatsız, qürurlu olacaq, Allahdan çox kef çəkməyi sevəcəklər. ⁵Mömin kimi görünüb bu yolun gücünü inkar edəcəklər. Bu cür adamlardan uzaq dur. ⁶Bunların arasında evlərə soxulub zəif iradəli qadınları əsir edən adamlar var. Belə qadınlar günahla yüklənmiş müxtəlif ehtiraslarla sövq edilir, ⁷daima öyrənir, amma həqiqəti heç zaman anlaya bilmirlər. ⁸Yannis və Yambris Musaya necə zidd getdilər, bu adamlar da eləcə həqiqətə zidd gedirlər. Onlar düşüncələri pozğun, imanları sınaqdan keçməmiş insanlardır. ⁹Amma daha irəli gedə bilməyəcəklər. Çünki Yannislə Yambrisin axmaqlığı kimi bunların da axmaqlığını hamı açıqca görəcək.

3:1 "axır zamanda" Bu dövrün bir neçə adı vardır.

1. günlərin sonu, Say. 24:14; Qanun. 8:16; Dan. 2:28; 10:14
2. son günlərdə, Yer. 23:20; 30:24; 49:39; Yez. 38:8,16; Huşə 3:5; Yoel 2:28 (Həv. 2:17); Yəh. 6:39,40,44,54; 11:24; 12:48; 2Tim. 3:1; Yaq. 5:3
3. axır zamanda, 1Pet. 1:5
4. zamanların sonunda, 1Pet. 1:20
5. günlərin axırında, 2Pet. 3:3
6. son saat, 1Yəh. 2:18

Axır günlərin sonunda "Rəbbin günü" olacaq (yəni hər şeyin "tamamlanması", Mat. 13:39,40; 24:3; 28:20; İbr. 9:26).

Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid arasındakı dövrdə yəhudilər tarixi iki dövrə ayırmağa başlamışlar: itaətsizlik və günahın indiki şər dövrü (Yar. 3-dən başlayır) və Ruhun qüvvəti ilə gələn Məsihlə başlanacaq salehliyin gələcək dövrü. Əhdi-Ətiq Məsihin mühakimə və qüdrətlə gəlib yeni dövrü açacağını bildirir. Ancaq İsanın birinci gəlişində (1) Yeş. 53-dəki "İztirab çəkən Qul"; (2) Zək. 9:9-da eşşəyə minmiş həlim Padşah; (3) Zək. 12:10-da əlləri və ayaqları deşilən Şəxs olaraq gəlməsi Əhdi-Ətiqdə vurğulanmamışdır. Əhdi-Cədidin tədrisi vəhyindən bilirik ki, Allah Məsihin iki gəlişini planlaşdırmışdır. Məsihin bədənə bürünməsi (birinci gəlişi) və ikinci gəlişi arasındakı bu dövrdə iki yəhudi dövr üst-üstə gəlmişdir. Əhdi-Cədidə bu dövr "axır günlər" olaraq adlandırılır. Biz 2000 ildir ki, bu dövrdə yaşayırıq. Bax: 1Tim. 6:17, Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr". Axır zaman indidir (müq. et. Həv. 2:16-17; İbr. 1:2; 1Pet. 1:20; 4:7; 1Yəh. 2:18).

▣ **"çətin dövrlər olacaq"** Yeni dövrün "doğuş ağrısı"ndan söhbət gedir (müq. et. Mat. 24; Mark 8:13; Luka 21; Rom. 8:22; 1Tim. 4:1).

Rəbbin ikinci gəlişində bəşəriyyətin vəziyyəti barədə şərhçilər və ilahiyyatçılar arasında çoxlu mübahisələr gedir. Kimisi düşünür ki, Müjdənin qüdrəti və Ruhun fəaliyyəti nəticəsində insanlar yaxşılığa doğru dəyişəcək (postmillennializm). Kimisi Əhdi-Ətiqin və Əhdi-Cədidin peyğəmbərliklərinə əsasən bəşəriyyətin tarixinin fəlakətlərlə başa çatacağına inanır (premillennializm və amillennializm).

2 Saloniklərdə "qanunsuz adam"dan bəhs edən Paul 1Tim. 4 və 2Tim. 3-də də şərin və itaətsizliyin artacağını bildirir. İsa gəlib nizamı və salehliyi bərpa edəcək.

3:2 "xudbin" İtaətsizliyin xüsusiyyətlərinin buna bənzər bir siyahısı Rom. 1:28-32-də də vardır. Bu xüsusiyyət insanın itaətsizliyinin mahiyyətidir? Bu, "sevgi" (*philos*) + "özü" (*auto*) sözlərindən düzələn (Əhdi-Cədidə yalnız burada rast gəlinən) mürəkkəb sözdür.

▣ **"pulpərəst"** 1Tim. 3:3 və 6:10-dakı qeydə baxın.

▣ **"təkəbbürlü"** Bu söz, özünə arxayın olan bir insanın öyünməsinə bildirir (müq. et. Rom. 1:30; Yaq. 4:16; 1Yəh. 2:16)

▣ **"məğrur"** Bu söz, özünü üstün sayan, sözləri və əməlləri ilə bunu göstərən bir adamı bildirir (müq. et. Luka 1:51; Rom. 1:30; Yaq. 4:6; 1Pet. 5:5). Yunan sözü *hyperēphanos*-dur. Bax: 1Tim. 1:14, Xüsusi mövzu: "Paulun *hyper*" ilə mürəkkəb sözlər yaratması".

NASB	"təhqir edənlər"
NKJV	"küfr edənlər"
NRSV	"sui-istifadə edən"
TEV	"onlar təhqir edəcəklər"
NJB	"kobud"

Hərfi tərcümədə "küfr edənlər". Kimə qarşı danışıqları məlum deyildir:

1. Allaha/Məsihə (müq. et. 1Tim. 1:13,20; 6:1; Vəhy 16:11;21)
2. mələklərə (müq. et. 2Pet. 2:10-12)
3. digər insanlara (müq. et. 1Tim. 6:4; Tit. 3:2; 1Pet. 4:4).

▣ **"valideynlərinə itaət etməyən"** Bu, On Əmr ilə əlaqəli ola bilər (müq. et. Çıx. 20:12). Yəhudilər üçün möhkəm ailələr sabit cəmiyyət demək idi ("...torpaqda ömrün uzun olsun"). Özünəarxayınlıq evdə, işdə, hər yerdə insanlar arasındakı münasibətləri pozur.

▣ **"nankor"** Bu, "lütf" sözünün inkar formasıdır. Burada sadalanan sözlərin bir neçəsi alfa prefikslə düzəlmişdir. Bu adamlar naşükür, özmərkəzli, dağıdıcıdır.

▣ **"müqəddəslikdən məhrum"** Bu, yunanca tək sözdür, Allahın bütün qanunlarına riayət etdiyinə görə mömin (müq. et. Tit. 1:8) və təmiz (müq. et. 1Tim. 2:8) sayılan bir adamı bildirən *hosios* sözünün inkar formasıdır. Həv. 2:27 və 13:35-də (Zəb. 16-dan sitat) İsa *hosios* sözü ilə təsvir olunmuşdur. İbr. 7:26-da *hosios*, Baş Kahinimiz İsanın bir xüsusiyyətidir. Paul, Salonikdəki imanlılara qarşı rəftarını bu sözlə təsvir etmişdir (müq. et. 1Sal. 2:10).

3:3

NASB, NKJV "sevgisiz"
NRSV "insaniyyətsiz"
TEV "onlar şəfqətsiz olacaqlar"
NJB "qəlbsiz"

Bu, yunanca təbii sevgini bildirən sözün inkar formasıdır (müq. et. Rom. 1:31). İnsan sevgisindən, ailə sevgisindən məhrum olan bir adamı təsvir edir.

NASB "barışmaz"
NKJV "bağışlamaz"
NRSV "qəddar"
TEV "mərhəmətsiz"
NJB "inadkar"

Bu, yunanca razılığa gəlmək mənasına gələn sözün inkar formasıdır (müq. et. Rom. 1:31). Barışmaz ya da münasibəti bərpa etmək istəməyən insanları bildirir.

▣ **"böhtançı"** Yunan dilində bu söz (*diaboloī*) həmçinin Şeytana (İbrani "satan") və ya İblisə (yunanca "dyavol, diabol") aid olur. 1Tim. 3:11-dəki qeydə baxın.

NASB, NKJV "nəfsini saxlamayan"
NRSV, NJB "əxlaqsız"
TEV "zorakı"

Bu, "güc, qüdrət, qüvvət" mənasına gələn yunanca *kratos* sözüdür. Ona Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. İnsanlar nəfslərini saxlamırlar (müq. et. Mat. 23:25; 1Kor. 7:5).

▣ **"rəhmsiz"** Bu, yunanca "ram edilmiş, yumşaq və ya mülayim" mənasına gələn sözün inkar formasıdır. NJB versiyasında o, "vəhşi" olaraq tərcümə olunmuşdur. Bu sözə Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir.

▣ **"yaxşılığın düşməni"** Bu, yunanca *philos* + *agathos* (yəni yaxşılığı sevən, müq. et. Tit. 1:8) mürəkkəb sözünün inkar formasıdır. Ona Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Bu insanlar, yaxşı və fəzilətli olan hər şeyin düşmənidirlər.

3:4 "xain" Yunanca "təslim etmək" mürəkkəb sözü burada "xain" mənasında işlənmişdir (müq. et. Luka 6:16; Həv. 7:52).

▣ **"ehtiyatsız"** *Pros* + *piptō* sözlərindən düzələn bu yunanca mürəkkəb söz düşünmədən, ağılsız hərəkət etmək mənasında işlənmişdir (müq. et. Həv. 19:36).

NASB "qürurlu"
NKJV "lovğa"
NRSV "qürurdan şişən"
TEV "təkəbbürdən şişən"
NJB "təkəbbürünə görə özündən çıxan"

Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir; kənar şəxs tərəfindən yaradılan bir halı bildirir. Bu, tüstüdən gözləri kor olan bir adamın obrazında aldanmanı bildirən ifadədir (müq. et. 1Tim. 3:6; 6:4).

▣ **"Allahdan çox kef çəkməyi sevəcəklər"** Paul *philos* sözü ilə düzələn bir sıra mürəkkəb sözlər işlətmişdir:

1. özlərini sevənlər (2Tim. 3:2)
2. pulu sevənlər (2Tim. 3:2)
3. yaxşılığı sevməyənlər (2Tim. 3:3)
4. kefi sevənlər (2Tim. 3:4)
5. Allahı sevənlər (2Tim. 3:4)

Bu insanlar Allahı və Allahın iradəsini düşünmək əvəzinə özlərini və öz istədiklərini düşünürlər (müq. et. Fil. 3:19).

3:5 "Mömin kimi görünüb bu yolun gücünü inkar edəcəklər" Bu, bitmiş zaman qayıdış növ feli sifətidir (müq. et. Yeş. 29:13; Rom. 2:20; Tit. 1:16). Bu, şüurlu bir "özünütəsdıq" halıdır. Formallaşmış din, qəddar bir ağaya çevrilə bilər! "Möminlik" barədə 1Tim. 4:7-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

▣ **"Bu cür adamlardan uzaq dur"** Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklidir (müq. et. 2Sal. 3:6). Timotey bu cür adamlardan şüurlu və davamlı olaraq uzaqlaşmalıdır. Burada açıq-aşkar yalançı müəllimlərdən və ardıcılardan söhbət gedir (müq. et. 2Tim. 2:19,20).

3:6 "evlərə soxulub" Hərfi tərcüməsi "xəlvətə soxulub"dur (müq. et. Mat. 7:15; Yəhd. 1:4). Bu sözə Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir. Bu yalançı müəllimlər, diqqətsiz və məlumatsız evdar qadınlardan istifadə edirdilər.

▣ **"əsir edən"** Bu, indiki zamanın feli sifətidir. Hərfi tərcümədə "nizə ilə əsir etmək" (müq. et. Ef. 4:8; Vəhy 13:10). Yalançı peyğəmbərlərin strategiyası belə idi ki, onlar iş vaxtı evdə qalan qadınlar vasitəsilə ailələri yoldan çıxarırdılar.

NASB, TEV,

NET "zəif qadınları"

NKJV "asan aldadılan qadınları"

NRSV, NJB "dərrəkəsiz qadınları"

Bu, *gunē* (qadın) sözünün kiçiltmə-əzizləmə forması olan *gunaikaria*-dır. Bunun dəqiq necə anlaşıldığı tam aydın deyildir, amma mənfi mənə çalarlığı olduğu təxmin edilir (müq. et. BAGD 168). 2Tim. 3:6 və 2Tim. 3:7-nin qalan hissəsində bu "balaca qadınlar" təsvir olunur. Bu sözə Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində rast gəlinir.

Bu qadınların imanlılar cəmiyyətində yoxsa dünyəvi cəmiyyətdə olduğu aydın deyildir (Tit. 3:3 və 1Tim. 5:6-ya diqqət yetirin).

▣ **"günahla yüklənmiş"** Bu, bitmiş zaman məchul növ feli sifətidir. Görünür ki, burada yoldan çıxarılan "gənc" dulların problemindən bəhs olunur (müq. et. 1Tim. 5:6).

▣ **"müxtəlif ehtiraslarla sövq edilir"** Bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Daim pis ehtirasları ilə idarə olunan qadınlar nəzərdə tutulur (müq. et. Tit. 3:3).

3:7 Bu ayənin bilavasitə konteksti və orta cinsin cəm şəklində olan feil formalarının 2Tim. 3:6-də iki dəfə, sonra 2Tim. 3:7-də yenə iki dəfə işlənməsi, burada bəhs olunanların 2Tim. 3:6-dəki "zəif iradəli qadınlar" olduqlarını təsdiqləyir. Burada təsvir olunan günah və manipulyasiya necə də faciəlidir!

Ümumiyyətlə, hər dövrün yalançı müəllimlərinə xas olan xüsusiyyətlər bunlardır:

1. cinsi istismar
2. maddi sui-istifadə
3. vəhydən sui-istifadə (Allah yalnız mənə danışır!)

3:8 "Yannis və Yambris" Rəvayətə görə, bunlar, Çıx. 7:11,22; 8:7,18; 9:11-də bəhs olunan fironun cadugərləri idi. Bu adlar rabbinik yəhudiliyində – Yonatanın Tarqumunda verilir, Əhdi-Ətiqədə isə verilmir. Paul rabbinik rəvayətlərə tez-tez müraciət etmişdir (müq. et. 1Kor. 10:4).

▣ **"bu adamlar da eləcə həqiqətə zidd gedirlər"** Bu, indiki zaman qayıdış növ xəbər formasıdır. Bu yalançı müəllimlər həmişə həvarilərin səlahiyyətini qəbul etməkdə çətinlik çəkir, həvari təliminə qarşı çıxırdılar. Bax: 1Tim. 2:4, Xüsusi mövzu: "Həqiqət".

NASB "şər düşüncəli adamlar"
NKJV "pozğun düşüncəli adamlar"
NRSV "pozğun düşüncəyə malik olan bu insanlar"
TEV "ağılları işləməyən adamlar"
NJB "onların düşüncələri pozğun"

Bu, *kata + patheirō*-dən ibarət olan mürəkkəb feildən düzələn bitmiş zaman məchul növ felii sifətidir; kənardan gələn bir təsir üzündən (Şeytan ya da cinlər üzündən) ağılsız olmuş və olmaqda olan şəxsləri bildirir; nəticədə onlar şüurlü şəkildə həqiqəti rədd edirlər (müq. et. 1Tim. 6:5 Tit. 1:15).

NASB "iman baxımından rədd olunmuş"
NKJV "iman bəradə sınaqdan keçməmiş"
NRSV "saxta iman"
TEV "imanda uğursuz olanlar"
NJB "imanları saxta"

Bu, "təsdiq etmək məqsədilə yoxlamaq" mənə çalarlığı olan *dokimazō* sözünün inkar formasıdır. Onlar iman sınağından keçməyiblər (müq. et. Rom. 1:28; 1Kor. 9:27; 2Kor. 13:5-7; Tit. 1:16; İbr. 6:8). Bu, qəzaya uğrayan gəmi kimi batmış imanın qorxunc təsviridir! Bax: 1Tim. 6:9, Xüsusi mövzu: "Sınamaq üçün yunan sözləri və mənə çalarlıqları"; həmçinin bax: 1Tim. 4:1, XÜSUSİ MÖVZU: "İMANDAN DÖNMƏ (APHISTĒMI)".

3:9 "daha irəli gedə bilməyəcəklər" Bu, yalançı müəllimlərlə ardıcılıqlarına aid ola bilər, çünki eyni feil 2Tim. 2:16 və 3:13-də onlara aid olur. Bu sözün kök mənası, bir şeydə irəliləməkdir (2:16-da möminlikdə, 3:13-də aldatmaq və aldadılmaqda).

▣ **"bunların da axmaqlığını hamı açıqca görəcek"** "Onları bəhrələrindən tanıyacaqsınız" (müq. et. Mat. 7:20; 1Tim. 5:24). Əbədi həyatın və həmçinin imanın müşahidə edilə bilən zahiri xüsusiyyətləri vardır.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 3:10-17

¹⁰Sənsə mənim təlimimi, davranışımı, məqsədimi, imanımı, səbrimi, məhəbbətimi, dözüümü, ¹¹Antakyada, Konyada, Listrada başıma gələn təqibləri, çəkdiyim əzabları diqqətlə izlədin. Nə cür təqiblərə qatlandım! Amma Rəbb məni bunların hamısından xilas etdi. ¹²Məsih İsa da möminliyə yaraşan bir həyat sürmək istəyənlərin hamısı təqibə məruz qalacaq. ¹³Amma pis adamlar və saxtakarlar aldadıb-aldanaraq getdikcə daha betər olacaqlar. ¹⁴Sənsə öyrəndiyin və güvəndiyin şeylərə sadıq qal. Çünki bunları kimlərdən öyrəndiyini bilirsən, ¹⁵Müqəddəs Yazıları uşaqlıqdan bilirsən. Onlar Məsih İsaya olan iman vasitəsilə sənə xilas gətirən hikmət verməyə qadirdir. ¹⁶Bütün Müqəddəs Yazılar Allahdan ilham almış və təlim, məzəmmət, islah, salehlik tərbiyəsi üçün faydalıdır; ¹⁷beləcə Allah adamı bacarıqlı olub hər yaxşı iş üçün təchiz edilsin.

3:10-11 10-cu ayə, yalançı müəllimlərin həyatları və prioritetlərinə ziddir. Paul, Timoteyin xidmətdə onunla bölüşdüyünü şeyləri sadalayır:

1. Paulun həvari təlimi (müq. et. 1Tim. 4:6)
2. Paulun həyat tərzini

3. Paulun məqsədi
4. Paulun imanını (müq. et. 1Tim. 6:11)
5. Paulun səbri
6. Paulun məhəbbəti (müq. et. 1Tim. 6:11)
7. Paulun dözümlü (müq. et. 1Tim. 6:11)
8. Paulun təqibləri
9. Paulun əzabları (müq. et. 1Kor. 4:10-13; 2Kor. 4:7-11; 6:3-10; 11:23-28)

2Tim. 3:10-11-da bütün feillər aorist zamanındadır. Paul öz müjdəçi səyahətlərini yada salır, Rəbbin onu hər vəziyyətdə necə qurtardığını düşünürdü. O bunları Timoteyə xatırlatmaqla onu ruhlandırır.

3:11 "Antakyada, Konyada, Listrada" Həv. 13 və 14-dən bildiyimiz kimi, oralar Timoteyin doğma bölgələri idi.

3:12 Bu, müasir imanlıları şoka salan bir sözdür. Bizim ölkəmizdə məsihçiliyə görə təqib demək olar ki olmayıb. Amma təqibin olmaması imanlıları zəiflədər və möminliklərini azaldar! İsa, çəkdiyi əzablarla yetkinliyə çatmışdır (müq. et. İbr. 5:8). Allahın Öz övladlarını Məsihə bənzətmək üçün istifadə etdiyi şeylərdən müasir qərblilər qaçır! "Sağlamlıq, zənginlik və rifah" hərəkatı, Amerikanın pozğunlaşmış, ərköynlənmiş olduğunu göstərir.

Qeyd edək ki, burada yazıldığına görə "hamı" təqibə məruz qalacaq! Təqiblər, bu günahlı dünyada Allah yolunu tutmaq, Allahı razı salmaq istəyən övladları üçün normaldır (müq. et. Mat. 5:10-12; Yəh. 15:18-21; 16:1-2; 17:14; Həv. 14:22; Rom. 5:3-4; 8:17; 2Kor. 4:16-18; Fil. 1:29; 2Tim. 1:8; 2:3; 3:12; 1Sal. 3:3; Yaq. 1:2-4; 1Pet. 4:12-19)!

Biz təqibi axtarmamalı, amma həmişə ona hazır olmalıyıq! Məsih yolunda hər gün ölürüksə (müq. et. 2Kor. 5:14-15; Qal. 2:20; 1Yəh. 3:16), fiziki ölüm bizə artıq qorxulu gəlmir!

3:13 "pis adamlar və saxtakarlar" Bu yalançı müəllimlər, yalançı cadugərlər kimi saxtakar idilər (müq. et. 2Tim. 3:8).

▣ **"getdikə"** 2Tim. 2:16-da eyni feil işlənmişdir.

▣ **"aldadı-baldanaraq"** Burada iki feil işlənmişdir. Birincisi ("aldatmaq"), indiki zaman məlum növ feli sifəti, ikincisi isə indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Onlar həm başqalarını aldadır, həm də özləri aldanırdılar. Günahın, nəfsin, Şeytanın qulu olan insanlar adətən başqalarını da qul etməyə çalışırlar!

3:14 "öyrəndiyin və güvəndiyin şeylərə sadıq qal" Bu, 2Tim. 3:13-ün əksi və 2Tim. 3:10-12-dəki ruhlandırma sözlərinin davamıdır. Feil indiki zaman məlum növ əmr şəklindədir (müq. et. 2Tim. 2:13; Tit. 1:9).

3:15 "uşaqlıqdan" Bu söz Timoteyin ailəsində aldığı dini təlimi göstərir (müq. et. 2Tim. 1:5). Burada yəhudilikdən yoxsa məsihçilikdən bəhs edildiyi aydın deyildir.

▣ **"Müqəddəs Yazıları"** Bu ifadə yalnız Əhdi-Ətiq mənasına gəlmir, amma 16-cı ayə burada məhz Əhdi-Ətiqin nəzərdə tutulduğunu təsdiqləyir.

▣ **"Onlar Məsih İsayaya olan iman vasitəsilə sənə xilas gətirən hikmət verməyə qadirdir"** Bu, Müqəddəs Yazıların əsas məqsədinin insanlara xilas gətirmək olduğunu göstərir və həmçinin xilasın vasitəsinə bildirir: insan Allahın Məsihinə iman etməklə xilas olur. Bu, həvarilərin vəzlərinin (*kerygma*) mahiyyətidir. Ancaq 17-ci ayə onu göstərir ki, Müqəddəs Yazıların (Əhdi-Cədid hələ yazılmamış olduğuna görə Əhdi-Ətiq nəzərdə tutulur) ikinci məqsədi də vardır – müqəddəslərə Məsihə bənzər həyat sürməyi öyrətmək. Paul imanlıları mömin həyat sürməyə ruhlandırmaq üçün tez-tez Əhdi-Ətiqdən istifadə etmişdir. Əhdi-Ətiq insanın "saleh sayılması" üçün deyil (müq. et. Qal. 3), amma "təqdis edilməsi" üçün nəzərdə tutulmuşdur. 1Tim. 1:8-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

XÜSUSİ MÖVZU: "KERYGMA" (SPECIAL TOPIC: THE KERYGMA)

Məsihçilik haqqında çoxlu fikirlər vardır. Bizim yaşadığımız dini plüralizm dövrü I əsrə bənzəyir. Şəxsən mən İsa Məsihi tanıdığımı, Ona iman etdiyini söyləyən hər qrupu qəbul edirəm. Bəzi mövzularda aramızda fikir ayrılığı ola bilər, lakin hamımız razılaşıırıq ki, məsihçilik əsasən İsa ilə bağlıdır. Bununla belə, məsihçi olduğunu iddia etdikləri halda həqiqətdə məsihçi olmayan, yalnız "məsihçilərə bənzəyən" qruplar, "kultlar" da vardır. Bunların arasındakı fərqi necə müəyyən etmək olar?

Bunun iki yolu vardır:

- A. müasir kultların nəyə inandığını öyrənmək üçün (onların öz əsərlərinə əsasən) faydalı kitab, Uolter Martinin "Kultlar aləmi" (Walter Martin, *The Kingdom of the Cults*).
- B. erkən imanlılar cəmiyyətinin vəzləri, ələlxüsus Həvarilərin İşləri Kitabında Həvari Peter və Həvari Paulun vəzləri, I əsrdə Allahdan ilham almış müəlliflərin məsihçiliyi müxtəlif qruplara necə təqdim etdiyini qısaca təsvir edir. Erkən dövrdəki bu "əlanlar" və ya "vəzlər" (Həvarilərin İşlərində bunların xülasəsi verilir) yunanca *kerygma* olaraq adlandırılır. İsa haqqındakı Müjdənin Həvarilərin İşlərində verilən başlıca həqiqətləri aşağıdakılardır:
 1. İsa bir çox Əhdi-Ətiq peyğəmbərliklərini yerinə yetirir – Həv. 2:17-21,30-31,34; 3:18-19,24; 10:43; 13:17-23,27; 33:33-37,40-41; 26: 6-7,22-23
 2. İsa, vəd edildiyi kimi, YAHVE tərəfindən göndərilmişdir – Həv. 2:23; 3:26
 3. İsa Öz təlimini təsdiq etmək və Allahın mərhəmətini göstərmək üçün möcüzələr yaratmışdır – Həv. 2:22; 3:16; 10:38
 4. İsa ələ verilmiş, rədd edilmişdir – Həv. 3:13-14; 4:11
 5. İsa çarmıxa çəkilmişdir – Həv. 2:23; 3:14-15; 4:10; 10:39; 13:28; 26:23
 6. İsa dirilmişdir – Həv. 2:24,31-32; 3:15,26; 4:10; 10:40; 13:30; 17:31; 26;23
 7. İsa Allahın sağına yüksəlmişdir – Həv. 2:33-36; 3:13,21
 8. İsa təkrar gələcəkdir – Həv. 3:20-21
 9. İsa Hakim olaraq təyin edilmişdir – Həv. 10:42; 17:31
 10. İsa Müqəddəs Ruhunu göndərmişdir – Həv. 2:17-18,33,38-39; 10:44-47
 11. İsa, iman edən hər kəsin Xilaskarıdır – Həv. 13:38-39
 12. Ondan başqa Xilaskar yoxdur – Həv. 4:12; 10:34-36

Həvarilərin bu əsas həqiqətlərinə cavabən bunları etmək lazımdır:

1. Tövbə etmək – Həv. 2:38; 3:19; 17:30; 26:20
2. İman etmək – Həv. 2:21; 10:43; 13:38-39
3. Vəftiz olmaq – Həv. 2:38; 10:47-48
4. Ruhunu qəbul etmək – Həv. 2:38; 10:47
5. Hamı gələ bilər – Həv. 2:39; 3:25; 26:23

Bunlar erkən imanlılar cəmiyyətinin əlan etdiyi əsas həqiqətlər olub, ancaq Əhdi-Cədidin ayrı-ayrı müəllifləri öz yazılarında bunlardan bəzisini buraxır, yaxud xüsusən vurğulayırdı. Mark Müjdəsi başdan-başa *kerygma*-nın Peterə aid olan tərəfinə əsaslanır. Rəvayətə görə, Mark Peterin Romada verdiyi vəzləri yazılı bir Müjdə şəklində salmışdır. Matta və Luka da Markın əsas strukturuna uyğun gəlir.

3:16 "Bütün Müqəddəs Yazılar" Burada müəyyənlik artıqlı işlənməmişdir, buna görə bu ifadə "Hər Müqəddəs Yazı" olaraq da tərcümə oluna bilər ("NET Müqəddəs Kitabı" [NET Bible]), halbuki belə tərcümə bunların ayrı-ayrı həqiqətlər olduğu mənasında da anlaşıla bilər. Bu gün Müqəddəs Kitabın öyrənilməsinin əsas problemi "mətnədən sübut üçün istifadə" metodudur; bu metod mətnin ədəbi kontekstinə və Allahdan ilham almış müəllifin məqsədinə əhəmiyyət vermir.

▣ **"Allahdan ilham almış"** Hərfi tərcümədə "Allahın nəfəs verdiyi". Necə sualına cavab verilmir, amma Kim və nə üçün sualları konkret şəkildə cavablanır! 2Pet. 1:21-də ilahi ilhamda Ruh ön plana çıxır, burada isə Ata ön plana çıxır. Bu işdə Onların hər ikisi fəaldır!

Bu, o qədər önəmli bir həqiqətdir ki, mən 2Pet. 1:20-21-dən qeydlərimi burada təqdim etmək istəyirəm (bax: www.freebiblecommentary.org).

1:20 "Müqəddəs Yazılardakı" Bu, Əhdi-Cədidə Allahın Özünü Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid yazıları vasitəsilə tanıtməsindən bəhs edən bir neçə mətndən biridir.

1. Mat. 5:17-19
2. 1Kor. 2:9-13
3. 1Sal. 2:13
4. 2Tim. 3:16
5. 1Pet. 1:23-25
6. 2Pet. 1:20-21
7. 2Pet. 3:15-16

Bütün bunların mənası belədir ki, Müqəddəs Yazılar Allahdandır, bəşəri deyil, ilahidir. Allah müəllifləri (müq. et. 2Pet. 1:20-21) və yazılarını (müq. et. 2Tim. 3:16) ilhamlandırmışdır.

▣ **"şəxsən şərh etmək olmaz"** Bu fraza, əlbəttə, imanlılar arasındakı yalançı müəllimlərin törətdiyi münaqişələrdən bəhs edir. Ehtimal ki, onlar Müqəddəs Yazıdan sitat gətirib istədikləri kimi şərh edərdilər (bunu bu gün də tez-tez görmək olar).

Kontekstdə bu frazanın (1) Əhdi-Ətiqin müəlliflərinə, yoxsa (2) o dövrün yalançı müəllimlərinə aid olduğunu anlamaq çətindir. Birinci variant düzdürsə, bu mətn ilahi ilham teoloji anlayışına aiddir (müq. et. 2Tim. 3:16). Növbəti ayə də bu şərhə əsaslandırır. İkinci variant düz olduğu təqdirdə, burada nurlanma teoloji anlayışından bəhs olunur (yəni Ruhun imanlıları Müqəddəs Kitabı şərh etməkdə idarə etməsi).

Qeyd edək ki, müjdəçi (yevangelik) məsihçilərinin "imanlıların kahinliyi" anlayışı adətən Müqəddəs Ruhun hər imanlıya Müqəddəs Kitabı şəxsən şərh etmə qabiliyyətini verməsi olaraq anlaşılır. Lakin Müqəddəs Kitab əsasən bu fraza Məsihin böyük tapşırığını yerinə yetirən imanlılar cəmiyyətinə aiddir, müq. et. 1Pet. 2:5,9; Vəhy 1:6. Qeyd edək ki, Əhdi-Ətiqdə (müq. et. Çıx. 19:6) və Əhdi-Cədidə cəm formada "imanlıların kahinliyi" haqqında danışılır (şəxsi və fərdi deyil, toplu və kollektiv şəkildə).

1:21 "Müqəddəs Ruh tərəfindən yönəldilən insanlar" Hərfi tərcümədə "aparılan"; bu, indiki zaman məchul növ feli sifətidir. Beləcə Müqəddəs Kitabın insanın təlimi deyil, Allahın təlimi olması həqiqəti bir daha vurğulanır. Müqəddəs Kitabın bəşəri sözlərlə yazıldığı həqiqətdir, lakin onu yazmış insanlar Müqəddəs Ruh tərəfindən misilsiz şəkildə yönəldilirdilər. Müqəddəs Kitab tam əhatəli və kamil həqiqət deyildir, çünki gerçəkliyin o səviyyəsini insanlardan heç biri dərk edə bilməz. Lakin günah, xilas, mömin həyat və əbədilik haqqında etibarlı və yetərli həqiqət Müqəddəs Kitabda vardır. İlahi ilhamın dəqiq üsulları fərqlənir.

1. teofaniyalar (təcəlli, təzahür)
2. Urim və Tummin/püşk
3. rüyalar
4. görüntülər
5. vəcd halları
6. mələklər
7. rəmzi hərəkətlər
8. xüsusi hadisələr və şərhələr

Bu sual açıq olaraq qalır: (1) məzmun Allahdan və forma bəşəri müəllifdendirmi, yoxsa (2) hər ikisi Allahdandır?

▣ **"...üçün faydalıdır"** Allahın kəlamının (Müqəddəs Yazı) iki xüsusiyyəti vardır:

1. Allahın nəfəs verdiyi
2. faydalı
 - a. təlim üçün (*pros*)

(1) müsbət, 2Pet. 3:10; 1Tim. 5:17

(2) mənfi, 2Pet. 4:3

b. məzəmmət üçün (*pros*)

c. islah üçün (*pros*)

d. salehlik tərbiyəsi (uşağa verilən tərbiyə, müq. et. İbr. 12:5,7,8,11) üçün (*pros*)

e. beləcə (hərfi tərcümədə "ki" [*hina*]) Allah adamı bacarıqlı ol[sun], 2Pet. 3:17

f. hər yaxşı iş üçün (*pros*) təchiz edilsin, 2Pet. 3:17

Bu ifadə, "Müqəddəs Yazılar", həmişə Əhdi-Ətiq barədə işlənir. Əhdi-Ətiq "saleh sayılma" üçün deyil, "təqdis edilmə" üçün faydalıdır (müq. et. Qal. 3). Xilas (saleh sayılma) Məsihdə iman vasitəsilə baş verir (müq. et. 2Pet. 1:14). Bu iki ayə, Məsihin böyük tapşırığının "əkiz" cəhətləridir.

1. şagird etmək (Mat. 28:19)

2. onlara təlim öyrətmək (Mat. 28:20)

Bunların ikisi birlikdə olmalıdır! Məqsəd, yetkinlikdir (Məsihə bənzəməkdir)!

▣ **"salehlik"** Tit. 2:12-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

3:17 "beləcə" Bu, *hina* ilə qurulan məqsəd budaq cümləsidir və hərfi tərcümədə "ki" ilə tərcümə olunmalıdır ("ki... təchiz edilsin").

▣ **"bacarıqlı"** Bu söz Əhdi-Cədidin yalnız bu yerində işlənir. Bu sözün mənası "tam, qadir, tamamilə uyğun"dur.

▣ **"təchiz edilsin"** "bacarıqlı olub" (*artios*) və "təchiz edilsin" (*exartizo*), bir iş üçün təchiz etmək mənasına gələn eyni kökdən törəmiş feillərdir (müq. et. Ef. 4:12). Müqəddəs Ruhun öz ruhani ənamlarından istifadə edən insanı Müqəddəs Yazılar vasitəsilə yetkinliyə çatdırmasından söhbət gedir (2Tim. 3:16). Xilas Məsihin işi və insanın iman/inam ilə cavab verməsi vasitəsilə həyata keçir (müq. et. 2Tim. 3:15).

▣ **"hər yaxşı iş üçün"** Allah bizi çağırdığı iş (müq. et. Ef. 2:0) üçün təchiz edir (müq. et. 2Tim. 2:21)!

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. "Axır zaman" ifadəsi nə mənaya gəlir?

2. Paul hansı yalançı müəllimlərdən danışır? Onların nəyə inandıqlarını təsvir edin.

3. 10-11-ci ayələrdə Paulun Timoteydən tələb etdiyi 9 şeyi sadalayın.

4. 15-17-ci ayələrdə ilahi ilham haqqında nə deyilir?

5. "Canlı söz" olan İsa və "yazılı söz" olan Müqəddəs Kitab arasında nə əlaqə vardır?

PAULUN TİMOTHEYƏ İKİNCİ MƏKTUBU 4

MÜASİR TƏRCÜMƏLƏRDƏ PARAQRAFLARA BÖLÜNMƏSİ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Timoteyə verilən son tapşırıq (3:10-4:8)	Kəlamı vəz et	Pastor və sürü (2:14-4:5)	Son təlimatlar (3:10-4:8)	Təntənəli buyuruq
4:1-5	4:1-5 Paulun vida sözləri	3:10-4:5 Yekun nəsihətlər	3:10-4:5	4:1-5 Paul öz həyatının sonunda
4:6-8	4:6-8	4:6-8	4:6-8	4:6-8
Şəxsi təlimatlar	Tərk edilmiş həvari		Şəxsi sözlər	Son məsləhət
4:9-15	4:9-16	4:9-15	4:9-13 4:14-15	4:9-15
4:16-18	Rəbb sadıqdir 4:17-18	4:16-18	4:16-18	4:16-18
Son salamlar	Qışdan əvvəl gəl		Son salamlar	Vidalaşma və son xoş arzular
4:19-22	4:19-21 Vidalaşma 4:22	4:19-21 4:22	4:19-21a 4:21b 4:22a 4:22b	4:19-21a 4:21b 4:22

ÜÇÜNCÜ OXUMA ("Müqəddəs Kitabı yaxşı oxuma bələdçisi"-ndən)

BİR PARAQRAF SƏVİYYƏSİNDƏ MÜƏLLİFİN MƏQSƏDİNİ MÜƏYYƏN ETMƏK

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünü, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Fəslə bir oturma oxuyun. Mövzuları müəyyən edin. Mətni mövzular üzrə böldüyünüz hissələri yuxarıdakı beş tərcümə ilə müqayisə edin. Mətnin paraqraflara bölünməsi Allahdan ilham almış bir tərtib olmasa da, müəllifin məqsədini müəyyən etmək üçün əsasdır, müəllifin məqsədi isə mətni şərh etmək üçün lazımlı şərtidir. Hər paraqrafın yalnız bir mövzusu vardır.

1. Birinci paraqraf
2. İkinci paraqraf
3. Üçüncü paraqraf
4. Və s.

SÖZ VƏ İFADƏLƏRİN TƏDQIQI

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:1-5

¹Allahın və dirilərlə ölümləri mühakimə edəcək Məsih İsanın önündə Onun zühuru və Padşahlığının haqqı üçün sənə buyururam ki, ²Allahın kəlamını vəz edəsən, hansı vaxt olursa-olsun hazır olasan, insanlara tam səbirlə təlim öyrədərək məzəmmət, xəbərdarlıq və nəsihət verəsən. ³Çünki elə bir zaman gələcək ki, sağlam təlimə dözməyəcəklər. Qulaq oxşayan sözlər eşitmək üçün ətraflarına öz ehtiraslarına uyğun müəllimlər toplayacaqlar. ⁴Qulaqlarını həqiqətdən döndərəcək, əfsanələrə meyl göstərəcəklər. ⁵Amma sən hər vəziyyətdə ayıq ol. Əzaba qatlaş, müjdəçilik işini yerinə yetir, öz xidmətinə tam əməl et.

4:1 "sənə buyururam" Paul Timoteyin vəzifəsini təsvir etməyə davam edir və Timoteyi hərəkətə çağırır (müq. et. 1Tim. 5:21; 6:13; 2Tim. 2:14; 4:1). Yadda saxlayın ki, bu, Paulun şəhid edilməsindən əvvəl yazdığı son məktubudur (b.e. 67-ci ilin sonları və ya 68-ci ilin əvvəlləri)!

▣ "Allahın və... Məsih İsanın önündə" Ata və Oğul bu qrammatik formada bir-birinə bağlanmış, beləcə Onların bərabərliyi vurğulanmışdır (bax: Tit. 3:6, XÜSUSİ MÖVZU: "ÜÇLÜK"). Məsihçi rəhbərlər Allahın və Məsihin önündə (hüzurunda) yaşayır və xidmət edirlər.

▣ "mühakimə edəcək" Əhdi-Ətiqdə "mühakimə etmək" YAHVEnin işi idi və burada bu iş İsayə verilir. Bu, İsanın tam ilahiliyini göstərir (müq. et. Mat. 25:31-dən başlayan ayələr; Həv. 10:42; 17:31; Rom. 2:16; 1Pet. 4:5); Ata Məsih vasitəsilə dünyanı yaratdığı kimi (müq. et. Yəh. 1:3; 1Kor. 8:6; Kol. 1:16; İbr. 1:2), eləcə də Məsih vasitəsilə dünyanı mühakimə edəcək.

▣ "dirilərlə ölümləri" İsanın bütün şüurlu məxluqları mühakimə edəcəyindən söhbət gedir (müq. et. Fil. 2:10). Eyni fraza Həv. 10:42-də və 1Pet. 4:5-də işlənmişdir. Məsihin ikinci gəlişində bəzi insanlar yer üzündə yaşayacaq (müq. et. 1Sal. 4:13-18); bəziləri Rəbbin yanında olacaq (müq. et. 2Kor. 5:8); bəziləri (pislər) "Hades"də (cəhənnəmdə) olacaqlar (müq. et. Vəhy 20:13; Mat. 11:23; Luka 16:23).

XÜSUSİ MÖVZU: "ÖLÜLƏR HARADADIR?" (SPECIAL TOPIC: WHERE ARE THE DEAD?) (SHEOL/HADES, GEHENNA, TARTARUS)

I. Əhdi-Ətiq

- A. Bütün insanların getdiyi yer *Sheol*-dur (["Şeol"] əlaqəli kök yoxdur və etimologiya aydın deyildir, BDB 982, KB 1368); əsasən Hikmət ədəbiyyatında və Yeşaya Kitabında bu söz, ölümlərin olduğu yeri və ya qəbri bildirirdi. Əhdi-Ətiqdə oradakı həyat kölgə kimi, şüurlu, amma sevincsiz təsvir olunurdu (müq. et. Əyy. 10:21-22; 38:17)
- B. *Sheol* haqqındakı təsəvvürlər
1. Allahın mühakiməsi ilə əlaqəli (od), Qanun. 32:22
 2. darvazalı bir zindan, Əyy. 38:17; Zəb. 9:13; 107:18
 3. geri qayıdılmayan yer, Əyy. 7:9 (akkadca ölüm ismi)
 4. qaranlıq yeri/padşahlığı, Əyy. 10:21-22; 17:13; 18:18
 5. sükut yeri, Zəb. 28:1; 31:17; 94:17; 115:17; Yeş. 47:5
 6. hökm günündən əvvəl cəza ilə bağlı, Zəb. 18:4-5
 7. Allahın da var olduğu *Abaddon* (["Avaddon"] məhv; bax: Xüsusi mövzu: "*Abaddon... Apollyon*") ilə əlaqəli, Əyy. 26:6; Zəb. 139:8; Amos 9:2
 8. qəbir ilə əlaqəli, Zəb. 16:10; 88:3-4; Yeş. 14:15; Yez. 31:15-17
 9. pis adamlar *Sheol*-a diri-diri düşürlər, Say. 16:30,33; Əyy. 7:9; Zəb. 55:15
 10. çox vaxt yekə ağızlı heyvan olaraq şəxsələdirilir, Say. 16:30; Sül. 1:12; Yeş. 5:14; Hab. 2:5
 11. oradakı insanlara *Repha'im* (["Refayim"], "ölülərin ruhları", Əyy. 26:5; Sül. 2:18; 21:16; 26:14 Yeş. 14:9-11) deyilirdi
 12. lakin YAHVEnin orada da vardır, Əyy. 26:6; Zəb. 139:8; Sül. 15:11

II. Əhdi-Cədid

- A. İbranicə *Sheol*, yunanca *Hades* (gözə görünməyən aləm) olaraq tərcümə olunurdu
- B. *Hades* haqqındakı təsəvvürlər (*Sheol*-a çox bənzəyir)
1. ölümü bildirir, Mat. 16:18
 2. ölümlə əlaqəli, Vəhy 1:18; 6:8; 20:13-14
 3. çox vaxt əbədi cəza yerinə bənzəyir (*Gehenna*), Mat. 11:23 (Əhdi-Ətiqdən sitat); Luka 10:15; 16:23-24
 4. çox vaxt qəbrə bənzəyir, Luka 16:23
- C. Bölünmüş olma ehtimalı (rəbbilərin təsəvvürü)
1. salehlərin qismi *Paradise* (Cənnətin başqa adı, müq. et. 2Kor. 12:4; Vəhy 2:7), Luka 23:43

2. pislərin qismi *Tartarus*; zindan yeri, *Hades*-dən xeyli çox aşağıdadır; 2Pet. 2:4, pis mələklərin saxlandığı zindan (müq. et. Yar. 6; 1 Xanok). Ora "dibsiz dərinlik" ilə əlaqəlidir, Luka 8:31; Rom. 10:7; Vəhy 9:1-2,11; 11:7; 17:18; 20:1,3

D. *Gehenna*

1. Əhdi-Ətiqdəki "Hinnom oğullarının vadisi" (Yerusəlimin cənubunda) ifadəsini əks etdirir. Finikiyanın od tanrısı *Molech*-ə (["Molek"] BDB 574, KB 591) uşaqları qurban gətirərək səcdə edilən yer idi (müq. et. 2Pad. 16:3; 21:6; 2Saln. 28:3; 33:6); bu, Tövratda qadağan edilmişdir (Lev. 18:21; 20:2-5).
2. Yeremya bütələrə səcdə edilən bu yeri YAHVE-nin mühakiməsinin yerinə döndərmişdir (müq. et. Yer. 7:32; 19:6-7). 1 Xanok 90:26-27 və Sib. 1:103-də ora, əbədi alovlu məhkumiyyətin yeri olmuşdur.
3. İsanın dövründəki yəhudilər, əcdadlarının öz uşaqlarını qurban gətirməklə bütələrə səcdə etmələrindən diksinərək o yeri Yerusəlimin zibilliyinə döndərmişdilər. İsanın əbədi cəzaya dair bir çox metaforaları o yerlə bağlı idi (od, tüstü, qurd, üfunət, müq. et. Mark 9:44,46). *Gehenna* sözü yalnız İsa tərəfindən işlədilir (Yaq. 3:6 istisna olmaqla).
4. İsanın *Gehenna* sözünü işlətməsi
 - a. od, Mat. 5:22; 18:9; Mark 9:43
 - b. əbədi, Mark 9:48 (Mat. 25:46)
 - c. məhv yeri (həm canın, həm bədənin məhvi), Mat. 10:28
 - d. *Sheol* ilə paralel, Mat. 5:29-30; 18:9
 - e. pislər "cəhənnəm övladları" ("cəhənnəmlik") adlandırılır, Mat. 23:15
 - f. hakimin çıxardığı hökmün nəticəsi, Mat. 23:33; Luka 12:5
 - g. *Gehenna* anlayışı ikinci ölüm (müq. et. Vəhy 2:11; 20:6,14) və ya od gölü (müq. et. Mat. 13:42,50; Vəhy 19:20; 20:10,14-15; 21:8) ilə paraleldir. Ehtimal ki, od gölü insanların (*Sheol*-dan) və mələklərin (*Tartarus*-dan, 2Pet. 2:4; Yəhd. 1:6 yaxud dibsiz dərinlikdən, müq. et. Luka 8:31; Vəhy 9:1-11; 20:1,3) əbədi məskəni olur.
 - h. insanlar üçün deyil, şeytan və mələkləri üçün yaradılmışdır, Mat. 25:41

E. *Sheol*, *Hades* və *Gehenna* üst-üstə düşdüynə görə, çox güman ki,

1. başlanğıcda bütün insanlar *Sheol/Hades*-ə gədirdi
2. Hökm günündən sonra onların oradakı vəziyyəti (yaxşı/pis) daha pisləşir və pislər eyni yerdə qalırlar; buna görə KJV-də *hades* (qəbir) *gehenna* (cəhənnəm) olaraq tərcümə olunmuşdur.
3. Əhdi-Cədidə Hökm günündən əvvəl cəhənnəm əzabının təsvir olunduğu yeganə yer Luka 16:19-31-dir (Lazar və varlı adam məsəli). *Sheol* həmçinin indiki cəzanın yeri olaraq təsvir olunur (müq. et. Qanun. 32:22; Zəb. 18:1-5). Ancaq bir məsəl üzərində doktrin qurmaq olmaz.

III. İnsanın ölməsi ilə dirilməsi arasındakı vəziyyət

A. Əhdi-Cədid "ruhun ölümsüzlüyü"nü öyrətmir. Axirət haqqındakı qədim baxışlardan biri olan "ruhun ölümsüzlüyü" bunlardan ibarətdir:

1. insan ruhları bədəndə yaşamazdan əvvəl mövcud olurlar
2. insan ruhları əzəli və əbədidir
3. çox vaxt bədən ruhun zindanı, ölüm isə əzəli vəziyyətinə qayıtması sayılır

B. Əhdi-Cədidə insanın ölməsi ilə dirilməsi arasındakı müddətdə bədənsiz yaşadığına işarələr vardır

1. İsa bədənlə camı ayırır, Mat. 10:28
2. Ola bilər ki, İbrahimin artıq bədəni vardır, Mark 12:26-27; Luka 16:23
3. İsanın görünüşünün dəyişməsi zamanı Musa və İlyas bədəndə gəliblər, Mat. 17
4. Paul deyir ki, Məsihin ikinci gəlişi zamanı öncə Məsihin yanındakı imanlılar yeni bədənlərinə bürünəcəklər, 1Sal. 4:13-18

5. Paul deyir ki, imanlılar dirilmə günündə yeni ruhani bədənlərinə bürünəcəklər, 1Kor. 15:23,52
6. Paul deyir ki, imanlılar *Hades*-ə getmirlər, lakin öləndə İsanın yanında olurlar, 2Kor. 5:6,8; Fil. 1:23. İsa ölümə qalib gəlib salehləri Özü ilə göylərə aparmışdır, 1Pet. 3:18-22.

IV. Göylər

- A. Bu söz Müqəddəs Kitabda üç mənada işlənir.
 1. yerin üzərindəki atmosfer, Yar. 1:1,8; Yeş. 42:5; 45:18
 2. ulduzlu səma, Yar. 1:14; Qanun. 10:14; Zəb. 148:4; İbr. 4:14; 7:26
 3. Allahın taxtı olan yer, Qanun. 10:14; 1Pad. 8:27; Zəb. 148:4; Ef. 4:10; İbr. 9:24 (göyün üçüncü qatı, 2Kor. 12:2)
- B. Müqəddəs Kitabda axirət haqqında çox şeylər yazılmayıb, bəlkə də ona görə ki, günahkar insanlar bunu qavramağa qadir deyillər (müq. et. 1Kor. 2:9).
- C. Göylər həm bir yer (müq. et. Yəh. 14:2-3), həm də bir şəxsdir (müq. et. 2Kor. 5:6,8). Göylər, bərpa olunmuş Eden bağı ola bilər (Yar. 1-2; Vəhy 21-22). Yer təmizlənilib bərpa ediləcəkdir (müq. et. Həv. 3:21; Rom. 8:21; 2Pet. 3:10). Allahın surəti (Yar. 1:26-27) Məsihdə bərpa olunur. Eden bağındakı yaxın münasibət yenə mümkündür. Lakin bunu, çox güman ki, hərfi mənada deyil, məcazi mənada anlamaq lazımdır (göylər, Vəhy 21:9-27-dəki nəhəng kvadrat şəhər kimidir). 1Kor. 15-də fiziki bədən və ruhani bədən arasındakı fərq, toxum və yetişmiş bitki arasındakı fərqa bənzədilir. Bir daha, 1Kor. 2:9 (Yeş. 64:4 və 65:17-dən sitat) böyük vəddir və bizə ümid verir! Onu görəndə Ona bənzəyəcəyimizi bilirəm (müq. et. 1Yəh. 3:2).

V. Faydalı qaynaqlar (ingilis dilində)

- A. William Hendriksen, *The Bible On the Life Hereafter* (Uilyam Hendriksen, "Müqəddəs Kitab axirət haqqında nə öyrədir")
- B. Maurice Rawlings, *Beyond Death's Door* (Moris Roulinqz, "Ölüm qapısının arxasında")

▣ **"Onun zühuru"** Hərfi tərcümədə *epiphany*. Bu söz "parıltı, göz qamaşdırıcı ehtişam, izzət" mənasını verir. Ehtimal ki, İsrail xalqının Misirdən çıxışından sonra səhrada gəzib-dolaşma dövründə onlara yol göstərən *Shekinah* ["şekina"] ehtişam buludu anlayışı burada əksini tapmışdır. Bu, Məsihin ikinci gəlişinə dair işlənən, Pastoral Məktublara xas olan bir sözdür (müq. et. 1Tim. 6:14; 2Tim. 1:10; 4:1,8; Tit. 2:11,13; 3:4; 2Sal. 2:8). Tit. 2:13-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

Paul Timoteyə Hesab/Qiyamət gününün gerçəkliyinin işığında bəzi işləri etməyə çağırır. Məsihin ikinci gəlişi hər dövrdə imanlıları ruhlandırmalıdır, amma onu yalnız bir nəsil yaşayacaq. İmanlılar hər gün son günləri imiş kimi yaşamaladırlar!

▣ **"Padşahlığının"** Allahın padşahlığı deyildikdə, insanların ürəklərində indi hökmranlıq etməsi və bu hökmranlığın bir gün bütün yaradılışda tamamlanacağı nəzərdə tutulur (müq. et. Mat. 6:10). Burada yenə Allahın Padşahlığı, Məsihin Padşahlığı adlandırılır. İsa Məsih üç esxatoloji rolda təsvir olunur: (1) Hakim; (2) Gələcək Olan; (3) Padşah.

XÜSUSİ MÖVZU: "ALLAHIN PADŞAHLIĞI" (SPECIAL TOPIC: THE KINGDOM OF GOD)

Əhdi-Ətiqdə YAHVE İsrailin Padşahı olaraq qəbul olunurdu (müq. et. 1Şam. 8:7; Zəb. 10:16; 24:7-9; 29:10; 44:4; 89:18; 95:3; Yeş. 43:15; 44:6); Məsih də ideal padşah kimi göstərilirdi (müq. et. Zəb. 2:6; Yeş. 9:6-7; 11:1-5). İsanın Bet-Lexemdə doğulması (e.ə. 6-4-cü illər) ilə Allahın Padşahlığı yeni qüvvətlə, xilasla bəşəriyyətin tarixinə daxil olmuşdur ("yeni əhd", müq. et. Yer. 31:31-34; Yez. 36:27-36).

1. Vəftizçi Yəhya Padşahlığın yaxınlaşdığını elan edirdi (müq. et. Mat. 3:2; Mark 1:15).
2. İsa açıqca öyrətmişdir ki, Padşahlıq Onun şəxsində və təlimlərində mövcuddur (müq. et. Mat. 4:17,23; 10:7; 12:28; Luka 10:9,11; 11:20; 17:21; 21:31-32). Lakin Padşahlıq həmçinin gələcəkdədir (müq. et. Mat. 16:28; 24:14; 26:29; Mark 9:1; Luka 21:31; 22:16,18).

Markın və Lukanın Sinoptik paralellərində "Allahın Padşahlığı" ifadəsini görürük. İsanın təlim öyrədərkən tez-tez toxunduğu bu mövzu Allahın hal-hazırda insanların ürəklərində hökmranlıq etməyindən və bu hökmranlığın bir gün bütün yer üzündə tamamlanacağından ibarət idi. Bu həqiqət, İsanın Mat. 6:10-da öyrətdiyi duada da əksini tapmışdır. Matta yəhudilər üçün yazdığına görə Allahın adı çəkilməyən ifadəyə (Səmavi Padşahlıq) üstünlük verirdi, başqa millətlərə yazan Mark və Luka isə Allahın adı ilə qurulan konstruksiyadan istifadə etmişlər.

Sinoptik Müjdələrdə bu çox mühüm bir ifadədir. İsanın ilk və son vəzləri və məsəllərinin əksəriyyəti bu mövzu ilə əlaqədardır. Allahın insan ürəklərində indidən hökmranlıq etməsini bildirir! Yəhyanın bu ifadəni yalnız iki dəfə işlətməsi (və İsanın məsəllərində heç işlətməməsi) təəccüblüdür. Yəhya Müjdəsində ən önəmli metafora "əbədi həyat"dır.

Bu frazadakı gərginlik Məsihin iki gəlişi ilə əlaqədardır. Əhdi-Ətiqin diqqət mərkəzində Allahın Məsihinin yalnız bir gəlişi – hərbi qüvvətlə hökm etmək üçün izzətlə gəlməsi durur; Əhdi-Cədidə isə İsanın birinci gəlişində Yeşaya 53-ün İztirab çəkən Qulu və Zək. 9:9-un itaətkar padşahı olaraq gəldiyi göstərilir. Şər dövrü və yeni salehlik dövrü olmaq üzrə iki yəhudi dövrü üst-üstə düşür (bax: Xüsusi mövzu: "Bu dövr və gələcək dövr"). Hal-hazırda İsa imanlıların ürəklərində hökmranlıq edir, lakin bir gün O bütün yaradılış üzərində hökmranlıq edəcəkdir. İsa Əhdi-Ətiqdə əvvəlcədən bildirildiyi kimi gələcəkdir (müq. et. Vəhy 19)! İmanlılar Allahın Padşahlığının "artıq gəlib, lakin hələ gəlməyib" gerçəkliyində yaşayırlar (Bax: Qordon Fi və Duqlas Styuart, "Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır" [Gordon Fee and Douglas Stuart, *How To Read the Bible For All Its Worth*], ss. 131-134).

4:2 "Allahın kəlamını vəz edəsən" Bu, aoristin əmr şəklində olan doqquz feilin birincisidir. Sözüümüz (*logos*) İsadır (müq. et. Kol. 4:3). O Özü Müjdədir! O Özü "Kəlam"dır (Yəh. 1:1).

▣ **"hansı vaxt olursa-olsun hazır olasan"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklidir. Hərfi tərcümədə "mövsümi" (*eukairōs*) və "qeyri-mövsümi" (*akairōs*). Bu, məsihçiliyin "böyük missiyası"dır (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:46-47; Həv. 1:8). Əmin olmadığınız zaman Müjdəni bəyan edin! Bu, hər zaman doğru olur!

▣ **"məzəmmət"** Hərfi tərcümədə "təsdiq etmək üçün sınaqdan keçirmək"dir (müq. et. 1Tim. 5:20; Tit. 1:13; 2:15).

▣ **"xəbərdarlıq [verəsən]"** Bu feil, aorist məlum növ əmr şəklindədir (müq. et. Luka 17:3; 23:40).

▣ **"nəsihət verəsən"** Bu da aorist məlum növ əmr şəklidir. "Ruhlandırmaq" sözü ilə eyni mənşəlidir. Məsihçilər insanı ruhlandırmadan, səbir göstərmədən məzəmmət və xəbərdarlıq etməməlidir (müq. et. 1Tim. 3:10; 2Tim. 1:16).

▣ **"tam səbirlə"** 1Tim. 1:16-dəki qeydə baxın.

4:3 "Çünki elə bir zaman gələcək ki" Söhbət Paulun dövründən, bir anlamda hər gündən və müstəsna olaraq axır zamandan gedir (müq. et. 2Tim. 3:1; 1Tim. 4:1-2).

▣ **"sağlam təlimə dözməyəcəklər"** Pastoral Məktublarda işlənən sözlərin çoxuna Lukanın əsərlərindən də rast gəlmək olar. Ehtimal ki, Paul bu məktubları Lukaya yazdırmışdır.

Luka "sağlam" sözünü tez-tez işlədirdi (müq. et. Luka 5:31; 7:10; 15:27 və s.). Pastoral Məktublarda doktrin çox vaxt bu sözlə təsvir olunur (müq. et. 1Tim. 4:6; 6:3; 2Tim. 1:13; 4:8; Tit. 1:9,13; 2:1,2,8).

▣ **"Qulaq oxşayan sözlər eşitmək üçün"** Burada yalançı müəllimlərdən (müq. et. 2Tim. 4:4) və ardıcılardan bəhs olunur. Onlar yalnız eşitmək istədiklərini eşidirlər!

▣ **"ətraflarına öz ehtiraslarına uyğun müəllimlər toplayacaqlar"** Onlar yalnız bunları eşitmək istəyirlər:

1. onlarla razılaşanları (müq. et. Yer. 5:31)
2. yeni və mübahisəli şeyləri öyrədənleri
3. çoxlu müxtəlif müəllimləri (həmişə yeni seminarlara gedirlər)

4:4 "döndərəcək... meyl göstərəcəklər" Birinci söz Tit. 1:14-də əxlaqsızlığı (müq. et. 2Sal. 2:11) və 2Tim. 1:15-də üz döndərməni bildirir.

İkinci söz Pastoral Məktublarda tez-tez işlədilir (müq. et. 1Tim. 1:6; 5:15; 6:20; 2Tim. 4:4).

Bunların ikisi də Əhdi-Ətiqdə "xətkeş" (yaxud düz bucaq) olaraq təsvir olunan salehlik anlayışını əks etdirir – günahı bildiren bütün sözlər, standartdan uzaqlaşma mənasını verir. Bu yalançı müəllimlər sağlam təlimdən üz döndərüb əfsanələrə meyl göstərirlər!

▣ **"həqiqətdən"** Bax: 1Tim. 2:4, Xüsusi mövzu: "Həqiqət".

▣ **"əfsanələrə"** Bu anlayış Pastoral Məktublarda tez-tez keçir (müq. et. 1Tim. 1:4; 4:7; Tit. 1:14; 3:9; 2Pet. 1:16). Bunun mümkün mənaları bunlardır:

1. Qnostik *"eon"lar* (uca xeyirxah tanrı və maddəni yaradan daha aşağı ruhani varlıqlar arasındakı mələk sferləri)
2. yəhudilərdə Məsihin nəsil şəcərələri
3. bəzi qeyri-kanonik "müjdələr"

"Mif" (bizim tərcümədə "əfsanə") sözünün müxtəlif mənaları və mənə çalarlıqları haqqında yaxşı tədqiqat üçün bax: C.B. Kerd, "Müqəddəs Kitabın dili və simvolikası" (G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*), ss. 219-242.

4:5 Bu, Timoteyin əməlləri və yalançı müəllimlərin əməlləri arasındakı fərqi bir daha göstərir.

NASB	"hər şeydə ayıq ol"
NKJV	"hər şeydə oyaq ol"
NRSV	"həmişə ayıq ol"
TEV	"hər vəziyyətdə özünə hakim ol"
NJB	"hər zaman sabit qalmalsan"

Bu, indiki zaman məlum növ əmr şəklidir. Burada spirtli içkidən imtina etməkdən deyil, hirsini saxlamaqdan söhbət gedir. 1Tim. 3:2-dəki ətraflı qeydə baxın.

NASB	"çətinliyə qatlaş"
NKJV	"əziyyətə qatlaş"
NRSV, TEV	"əzaba qatlaş"

Burada aorist məlum növ əmr şəklində üç feil işlədilir. Bu söz 2 Timoteydə üç dəfə işlənmişdir (müq. et. 2Tim. 1:8; 2:3,9; 4:5) və Müjdə xidmətində baş verən təqib və çətinlikləri bildirir.

▣ **"müjdəçilik işini yerinə yetir"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklində işlənən ikinci feildir. Hərfi tərcümədə "müjdəçinin işini et". "Müjdəçi" sözü Əhdi-Cədidə yalnız üç dəfə işlənmişdir.

1. Filipin yeddi qızı (müq. et. Həv. 21:8)
2. ənama malik olan yerli cəmiyyət rəhbəri (müq. et. Ef. 4:11)
3. və burada

"Müjdə" (*euangelion*) sözünün hərfi mənası "xoş xəbər"dir; müjdəçi (*euangelistēs*), Müjdəni yayan şəxsdir.

Müjdəçi, imanlılar cəmiyyətinə verilmiş ruhani ənamlarından biridir (müq. et. Ef. 4:11) və müjdəçilik hər imanlının məsuliyyətidir (müq. et. 1Pet. 3:15; Kol. 4:6). İmanlılar nəinki İsanı iqrar etməli (müq. et. Mat. 28:18-20; Luka 24:47; Həv. 1:8), həm də hər gün İsa üçün yaşamaladırlar!

▣ **"öz xidmətinə tam əməl et"** Bu, aorist məlum növ əmr şəklində olan üçüncü feildir. Müjdəçilik olmadan Müjdə xidməti tam ola bilməz (müq. et. Kol. 4:17). Müjdəçilik, Allahın ürəyi, Məsihin qurbanının məqsədi, Ruhun birinci vəzifəsidir.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:6-8

⁶Çünkü qanım artıq içmə təqdimi kimi tökülmək üzrədir. Artıq ayrılma zamanım gəldi. ⁷Mən yaxşı mübarizə aparmışam, yolumu sona çatdırdım, imanı saxladım. ⁸İndi salehlik tacı mənim üçün hazır durur. Ədalətli Hakim olan Rəbb qiyamət günü onu mənə – yalnız mənə deyil, Onun zühuruna can atanların hamısına verəcək.

4:6 "tökülmək üzrədir" Bu, indiki zaman məchul növ xəbər formasıdır. Fil. 2:17-də bu ifadə Əhdi-Ətiqdəki şərab təqdimi barədə işlənir (müq. et. Çıx. 29:40; Say. 15:4-7,9-10; 28:7,10,14,15,24). Paul öz həyatını Məsihə təqdim olunan bir qurban olaraq görürdü.

▣ **"Artıq ayrılma zamanım gəldi"** Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasıdır. Bu söz, *analisis* (bizim "analiz"), bütün Əhdi-Cədidə yalnız burada işlənmiş, amma bu feil forması, gəminin lövbərinin qaldırılması haqqında bir neçə dəfə işlənmişdir (müq. et. Luka 12:36). Fil. 1:23-də bu, ölümün metaforasıdır. Bu, Paulun yazdığı son məktubdur. B.e. 67-68-ci illərdə Paul edam edilmişdir (Neron b.e. 68-ci ildə intihar etmişdir).

4:7 "Mən yaxşı mübarizə aparmışam" Bu, bitmiş zaman qayıdış növ xəbər formasında olan üç feilin birincisidir. Paul öz xidmətini idman metaforaları (1Kor. 9:27; Fil. 3:13-14) və hərbi metaforalar (müq. et. Ef. 6:10-18) ilə təsvir edirdi. O, Timoteyə öyrətdiyini (müq. et. 1Tim. 1:18; 6:12) özü etmişdi.

▣ **"yolumu sona çatdırdım"** Bu, bitmiş zaman məlum növ xəbər formasında olan ikinci feildir. Paul yaxında öləcəyini bilirdi. Həv. 9:15-də Xananyanın verdiyi peyğəmbərliyi yerinə yetirmişdi (müq. et. Həv. 26:32). Ona söylənən hər növ insana, hətta qeysərə belə Müjdəni vəz etmişdi.

▣ **"imanı saxladım"** Burada yenə bitmiş zaman məlum növ xəbər forması işlənib. Söhbət gedir:

1. doktrindən
2. sədaqətdən
3. qaydalara riayət etməyi bildirən idman metaforası (müq. et. 1Kor. 9:27)

4:8 "salehlik tacı" Bu ifadə ya (1) bizim öz salehliyimiz deyil, bizə sayılan Məsihin salehliyi, ya da (2) imanlıların Məsihə bənzəyən həyatlarıdır. Yarışda qazanan idmançının başına qoyulan dəfnə əklili barədə işlədilir. "Stefan" ("Stepan") adı bu yunan sözündən törəmişdir. Əhdi-Cədidə imanlılara veriləcək bir neçə tacdan bəhs olunur:

1. solmaz tac (1Kor. 9:25)
2. salehlik tacı (2Tim. 4:8)
3. həyat tacı (Yaq. 1:12; Vəhy 2:10)
4. izzət tacı (1Pet. 5:4)
5. qızıl tac (Vəhy 4:4)

Bax: Tit. 2:12, XÜSUSİ MÖVZU: "SALEHLİK".

▣ **"Ədalətli Hakim olan Rəbb"** Burada "Rəbb" sözü, Hakim adlanan YAHVE-yə aid ola bildiyi kimi (müq. et. Yar. 18:25; Zəb. 5:6; 94:2; Yoel 3:12; İbr. 12:23; Yaq. 4:12), İsayə da aid ola bilər, çünki mühakimə İsanın "zühuru"na bağlıdır (müq. et. 2Tim. 1:10; 4:1,8; 1Tim. 6:14; Tit. 2:13). YAHVE İsanı hakim olaraq təyin etmişdir (müq. et. Mat. 25:31-46; Həv. 17:31; 2Kor. 5:10; həmçinin 1Tim. 4:1-dəki qeydə baxın).

▣ **"qiyamət günü onu mənə... verəcək"** Bu, axır zamana aiddir (esxatoloji; müq. et. 2Tim. 1:18; 4:1). Görünür ki, Paulun inandığına görə, imanlı ölənin kimi Rəbbin yanına gəlir (müq. et. 2Kor. 5:8), amma mükafat almaq və tam yaxın ünsiyyətdə olmaq üçün qiyamət gününü gözləyir (müq. et. 1Sal. 4:13-18).

▣ **"Onun zühuruna can atanların hamısına"** İmanlıların Rəbbin ikinci gəlişini həsrətlə gözləmələrindən söhbət gedir. O artıq qorxulu deyildir. Əksinə, sevinc vericidir! O, həqiqi məsihçiliyin əlamətidir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:9-15

⁹Yanıma tez gəlməyə çalış. ¹⁰Çünki Dima indiki dövrü sevdiyi üçün məni tərək edib Salonikə getdi. Kreskent Qalatiyaya, Tit isə Dalmatiyaya getdi. ¹¹Yalnız Luka yanımdadır. Markı da götür özünlə gətir, çünki o etdiyim xidmətdə mənə yardım edir. ¹²Tixiki isə Efesə göndərdim. ¹³Troasda Karpın yanında qoyduğum yapıncını, kitabları, xüsusən, yazılı dəriləri də gələndə gətir. ¹⁴Misgər İsgəndər mənə çox pislik etdi. Rəbb ona əməllərinin əvəzini verəcək. ¹⁵Sən də ondan özünü gözlə. Çünki söylədiklərimizə ciddi-cəhdlə zidd getdi.

4:9 "Yanıma tez gəlməyə çalış" Paul tək idi (müq. et. 2Tim. 4:21; Tit. 3:12) və böyük ehtimalla gözlərində problem var idi (müq. et. 2Kor. 12:7), buna görə onun tək qalması çox çətin idi.

4:10 "Dima... məni tərək edib" Paulun həbsdə olub edam ediləcəyini gözlədiyini nəzərə alsaq, Dimanın bu hərəkətini daha yaxşı anlayırıq. Paulu tərək etməsinin Məsihə olan imanını ilə əlaqəsi aydın deyildir.

4:10 "sevdiyi üçün" Bu söz (aorist məlum növ feli sifəti) *agapaō*-dur. *Agapaō* və *phileō* Əhdi-Cədidə sinonim feillərdir (Yəh. 3:35; 5:20; 11:3,5-i qeyd edin).

▣ **"indiki dövrü"** 1Tim. 6:17-dəki Xüsusi mövzuya baxın. Dima əbədi olanın yerinə ani olanı seçmişdi. Bu dünyanın cazibəsi çox qüvvətlidir, amma keçib gedəndir (müq. et. 1Yəh. 2:15-17).

▣ **"Salonikə getdi"** Flm. 24-ü Həv. 20:4 ilə müqayisə edin. Aristarx və bəlkə də Dima Salonikədən idilər.

▣ **"Kreskent Qalatiyaya... getdi"** Burada Kreskentini getdiyi yer haqqında yunanca əlyazmaların fərqli variantları vardır.

1. Kiçik Asiya (Türkiyənin qərbi), Romanın Qalatiya vilayəti (müq. et. A, D, F, G əlyazmaları)
2. Fransanın o dövrdə Qalliya adlanan cənubi bölgəsi (Qalatiya, müq. et. x, C əlyazmaları)
3. Fələstindəki Qalileya (müq. et. Vulqata, qibtı və erməni versiyalar)

Birləşmiş Müqəddəs Kitab Cəmiyyətlərinin yunanca Əhdi-Cədidin dördüncü nəşrində (UBS⁴) "Qalatiya" variantını (№1) "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirir (yüksək əminlik). 2-ci variant düzdürsə, Paulun Aralıq dənizinin şərq bölgəsini ziyarət etdiyi qəbul olunmalıdır.

▣ **"Tit isə Dalmatiyaya"** Tit, Həvari Paulun sadıq nümayəndələrindən biri idi (müq. et. 2Kor. 3:2; 7:6; 8:6,16,23; 12:18; Qal. 2:1,3; Tit. 1:4). Dalmatiya, İllirikumun cənubunda bir Roma vilayəti idi (müq. et. Rom. 15:19, keçmiş Yuqoslaviya). Həv. 20:1-də Paulun orada vəz etdiyi bildirilir. Ora, Makedoniyanın şimalı idi. Bu tapşırıq, Əhdi-Cədidə Tit haqqında deyilən son sözdür.

4:11 "Luka" O, yəhudi olmayan bir həkim idi (müq. et. Kol. 4:14; Flm. 1:24 və Həvarilərin İşlərinin "biz" ilə yazılan hissələri). "Həkim" sözünün sadəcə olaraq "təhsilli" mənasına gəlmə ehtimalı da vardır. Luka, Əhdi-Cədidin müəllifləri arasında yəhudi olmayan yeganə şəxsdir (Luka Müjdəsi və Həvarilərin İşlərinin müəllifi və bəlkə Paulun Pastoral Məktublarını yazan şəxs).

▣ **"Markı"** Yəhya Mark nəzərdə tutulur; ehtimal ki, sonuncu şam yeməyi onun evində keçirilmişdir (müq. et. Həv. 12:12). Mark, birinci müjdəçi səyahətində Paul və Barnaba ilə birlikdə idi, amma hansı səbəbə görə komandadan ayrılmışdır (müq. et. Həv. 15:38). İkinci müjdəçi səyahətində Markın qoşulması ilə bağlı Paul və Barnaba arasında fikir ayrılığı olub və bunun nəticəsində iki ayrı müjdəçi komandası meydana gəlmişdir (müq. et. Həv. 15:36-41). Sonradan Paul və Yəhya Mark barışmışlar (müq. et. Kol. 4:10).

4:12 "Tixik" Paul ən çox vaxtını və gücünü Efesdəki cəmiyyətə sərf etmişdi. Timoteyə Birinci Məktub yazıldığı zaman Timotey Efesdə idi. Tixik Paulun etibarlı elçisi idi (müq. et. Həv. 20:4; Kol. 4:7; Ef. 6:21; Tit. 3:12); yəqin ki, Timoteyə İkinci Məktubu o çatdırmış və o, Timoteyi əvəz etmişdir.

4:13 "yapıncını" Bu, qışda yataq kisəsi olaraq da istifadə olunan böyük və ağır paltar idi.

▣ **"Troasda"** Bu, indiki Türkiyənin qərbində yerləşən bir liman şəhəri idi. Həv. 16:6-10-da qeyd olunun Paulun "Makedoniyalı adam görüntüsü"nin yeri ora idi. Görünür ki, Paul orada nə vaxtsa bir cəmiyyət qurmuşdu.

▣ **"kitabları, xüsusən, yazılı dəriləri"** Hətta Paul oxuyub öyrənməyə ehtiyacı olduğunu hiss edirdi. "Yazılı dərilər", yazı üçün istifadə olunan heyvan dəriləri idi. Bunlar Berqamada icad edildiyi üçün "perqament" adlanırdı. Qiyməti çox baha idi, amma möhkəm idi. Yəqin ki, bunlar, Əhdi-Ətiq tumarları idi. Paul "kitablar" dedikdə, məktubları və ya hüquqi sənədləri nəzərdə tuturdu. Ancaq bu yalnız bir fərziyyədir.

4:14 "İsgəndər" Bu ad geniş yayılmışdı, buna görə bu adamın kim olduğunu dəqiq bilmirik

1. Həv. 19:33-34-də adı çəkilən şəxs
2. 1Tim. 1:20-də Himeneylə birlikdə adı çəkilən yalançı müəllim
3. naməlum olan başqa bir İsgəndər

O, istər cəmiyyətdə, istərsə cəmiyyətdən kənarında Müjdəyə qarşı müqavimətin bir nümunəsidir.

▣ **"Rəbb ona əməllərinin əvəzini verəcək"** Bu, ruhani bir prinsipdir. Allah əxlaqi-mənəvi olduğu kimi, yaratdığı məxluqlar da elədirlər. İnsanlar Allahın standartları üstünə düşüb parça-parça olurlar. Biz nəyi əkiriksə, onu biçirik. Bu imanlılar üçün doğru olduğu kimi (lakin xilaslarına təsir etmir), imansızlar üçün də doğrudur (müq. et. Əyy. 34:11; Zəb. 28:4; 62:12; Sül. 24:12; Vaiz 12:14; Yer. 17:10; 32:19; Mat. 16:27; 25:31-46; Rom. 2:6; 14:12; 1Kor. 3:8; Qal. 6:7-10; 2Tim. 4:14; 1Pet. 1:17; Vəhy 2:23; 20:12; 22:12).

▣ **"Sən də ondan özünü gözlə"** Bu, indiki zaman qayıdış növ əmr şəklidir. Daim gözüaçaq olun. Şər vardır və çox zərər vericidir! Şər həm bizdən kənarında, həm də daxilimizdədir!

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:16-18

¹⁶Mən ilk dəfə müdafiə olunanda heç kim mənə tərəfdar çıxmadı, hamı məni tərək etdi. Qoy onlara günah sayılmasın. ¹⁷Lakin Rəbb köməyimə gəlib mənə güc verdi ki, vəz mənim vasitəmlə tam elan edilsin və onu bütün millətlər eşitsin. Mən aslanın ağızından xilas oldum. ¹⁸Rəbb məni hər cür pis əməldən qurtaracaq və Öz Səməvi Padşahlığı üçün xilas edəcək. Ona əbədi olaraq izzət olsun! Amin.

4:16 "ilk dəfə müdafiə olunanda" İngiliscə "apology" ("üzrxahlıq") sözü bu yunan sözündən (*apologia*) törəmişdir. Bu söz hüquqi müdafiə mənasında işlənirdi (müq. et. Həv. 19:33; 22:1; 26:1,2,24). Paul həm Fələstində, həm də Romada məhkəmələrdə Müjdəni müdafiə, izah və bəyan etmişdir (müq. et. Həv. 9:15).

▣ **"heç kim mənə tərəfdar çıxmadı, hamı məni tərək etdi"** Bu, 2Tim. 4:10-u izah edə bilər. İsanın həbs olunmasından sonra ardıcılıklarının ürəklərində qorxu azaldıqca Paulun köməkçiləri qorxuya düşüb onu tərək etmişlər (Dima).

Paulun dövründə Roma məhkəmə sistemində formal məhkəmə başlamazdan əvvəl iş araşdırılırdı. Göründüyü kimi, bu hüquqi prosedurada heç kim Paulun xeyrinə şahadət etməmişdir. Bu feilin zamanı ilə bağlı yunanca mətnlərin iki variantı mövcuddur.

1. bitməmiş zaman – A, C, D^{2,3}, F, G, L əlyazmaları
2. aorist zamanı – 8, D* əlyazmaları (UBS⁴ mətnində)

Bryus Metsqeyn (Bruce Metzger) mətnşünaslıq baxımından şərhində (s. 649) eyni qarışıqlığın 2Tim. 4:10,13,20-də baş verdiyi deyilir.

▣ **"Qoy onlara günah sayılmasın"** Paul İsanın çarmıxda söylədiyi (müq. et. Luka 23:34) və Həv. 7:60-da Stefanın söylədiyi sözləri təkrarlayır, amma 2Tim. 4:14-də insanın öz əməllərinə görə məsuliyyət daşmasından bəhs etdiyinə də fikir verin.

4:17 "Rəbb köməyimə gəlib" Mat. 28:20-də İsa bizimlə olacağını vəz edir. Eyni feil Həv. 23:11 və 27:23-də (bax həmçinin Həv. 18:9) Paulun Rəbbin fəvqəltəbii bir "hüzuru" ilə ruhlandırılması barədə işlənir.

▣ **"mənə güc verdi"** Paul Məsihin ona qüvvət verdiyindən tez-tez danışır (müq. et. Ef. 3:16; Fil. 4:13; Kol. 1:11; 1Tim. 1:12; 2Tim. 2:1).

▣ **"vəz mənim vasitəmlə tam elan edilsin"** Paul başqa millətlərə həvari olaraq göndərilmişdir (müq. et. Həv. 9:15; 22:21; 23:11; 26:17; Rom. 1:5; 11:13; 15:16; Qal. 1:16; 2:7; Ef. 3:1-8; 1Tim. 2:7).

▣ **"Mən aslanın ağızından xilas oldum"** Paul Roma vətəndaşı olduğuna görə vəhşi heyvanlara atıla bilməzdi, odur ki, burada "aslanın ağızından xilas olmaq" Əhdi-Ətiqdəki bir idiom ola bilər: (1) Allah imanlıları düşmənlərindən qurtarır; ya da (2) Allah onları ölümdən qurtarır. Zəb. 7:2; 22:21 və 35:17-ni oxuyun. Birinci məhkəməsində Paula, yəqin ki, hökm verilməmişdi.

Əhdi-Cədidə insanlar bir neçə dəfə heyvanlar kimi təsvir olunur.

1. Mat. 10:16

- a. imanlılar – qoyun-quzu, ilanlar, göyərçinlər
- b. imansızlar – canavarlar

2. Luka 13:32 – Hirod tülküyə bənzədilir

3. Mat. 15:26-27; Fil. 3:2; 2Pet. 2:22; Vəhy 22:15 – başqa millətlər, yalançı müəllimlər və imansızlar itlərə bənzədilir

4:18 "Rəbb" Bu ayədə (və 2Tim. 4:14-də) YAHVE nəzərdə tutula bilər, amma 17-ci ayədə (və 2Tim. 4:1-də) bu söz İsayaya aiddir. 4-cü fəsildə bu söz adətən İsaya aiddir.

NASB	"məni hər cür pis əməldən qurtaracaq"
NKJV	"məni hər cür pis işdən qurtaracaq"
NRSV	"məni şərin hər hücumundan qurtaracaq"
TEV	"məni hər cür şərdən qurtaracaq"
NJB	"məni hər cür şər qəsdlərdən qurtaracaq"

Paul Rəbbin onunla, onun tərəfində və daxilində olduğunu bildirdi. O həmçinin insanların qarşılıqlı qarşılıqlı Şeytandan və ya cinlərdən qaynaqlandığını bildirdi (müq. et. Ef. 6:10-19). Müjdənin elan edilməsi həmişə şər qüvvələrinin qarşılıqlı qarşılıqlı ilə müşayiət olunur!

Paulun edam ediləcəyini gözləyərkən bu sözləri yazdığını düşünəndə bu fraza daha da təsiredici olur!

▣ **"Öz Səməvi Padşahlığı üçün xilas edəcək"** Bax: 1Tim. 6:17, XÜSUSİ MÖVZU: "BU DÖVR VƏ GƏLƏCƏK DÖVR".

▣ **"Ona əbədi olaraq izzət olsun"** Paul tez-tez qəfildən həmd söyləməyə başlayır (iki dənə yaxşı nümunə: Rom. 11:36; Ef. 3:14-21).

▣ **"Amin"** Tit. 2:12-dəki Xüsusi mövzuya baxın.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:19-21

¹⁹Priskila ilə Akilaya və Onisiforun ev əhlinə salam söylə. ²⁰Erast Korinfdə qaldı. Trofimi isə xəstə halda Miletə qoydum. ²¹Çalış ki, qışdan əvvəl gələsən. Evvul, Pudent, Lin, Klavdiya və bütün bacı-qardaşlar sənə salam göndərir.

4:19 "Priskila ilə Akila" Priskilanın adı həmçinin Həv. 18:18,26 və Rom. 16:3-də çəkilir, ərinin adı da ilk dəfə Həv. 18:2-də və 1Kor. 16:19-da çəkilir. Qadının adının ərinin adından öncə çəkilməsi son dərəcə qeyri-adidir, buna görə Priskilanın romalı alicənablardan olduğu təxmin olunur. Yaxud o, ərindən daha güclü şəxsiyyət olub. Paul kimi çadırçı (və ya dabbağ) olan bu ər-arvad onun yaxşı dostları və Müjdəni yaymaqda əməkdaşları idi.

▣ **"Onisifor"** 2Tim. 1:16-18-dəki qeydə baxın.

4:20 "Erast" Eyni ad Həv. 19:22 və Rom. 16:23-də çəkilmişdir, amma bu, yəqin ki, eyni adam deyil idi.

▣ **"Trofimi isə xəstə halda Miletə qoydum"** Trofimin adı Həv. 20:4; 21:29 və bəlkə 2Kor. 8:19-22-də çəkilir. Əhdi-Cədid müəlliflərindən soruşmaq istədiyimiz neçə-neçə suallar vardır. Hər imanlının ağılı məşğul edən mövzulardan biri fiziki şəfadır. Həvarilərin İşlərində (müq. et. Həv. 19:12; 28:7-9) Paulun şəfa verməyə qadir olduğunu görürük, lakin burada və həmçinin 2Kor. 12:7-10-da və Fil. 2:25-30-da o sanki buna qadir deyildir. Niyə bəzi insanlar şəfa tapır, amma hamı şəfa tapmır? Məgər şəfa üçün bir "fərsət pəncərəsi" açılan zaman var idi, indi isə o pəncərə bağlandı?

Mən, əlbəttə ki, həm fiziki, həm ruhani şəfa vermiş və hələ də verməkdə davam edən fəvqəltəbii mərhəmətli Ataya iman edirəm. Ancaq niyə bu şəfa hadisələri bir müddət baş verir və sonra heç görünmür? Bu məsələnin insanın imanı ilə bağlı olduğunu düşünürəm, çünki Paulun imanı, şübhəsiz ki, var idi (müq. et. 2Kor. 12). Mənə elə gəlir ki, şəfa və digər möcüzələr Müjdənin həqiqiliyini və etibarlılığını təsdiqləyirdi və Müjdənin ilk dəfə yayıldığı bölgələrdə hələ də təsdiqlənməkdədir. Bununla belə, mən elə hiss edirəm ki, Allah bizim gözlə görünənə deyil, imana görə həyat sürməyimizi istəyir. Həmçinin, imanlıların xəstələnməsinə yol verilir:

1. günahın müvəqqəti cəzası olaraq
2. günahlı bir dünyada həyat sürdükləri üçün
3. imanlılara ruhən yetkinləşməkdə kömək etmək üçün

Mənə görə, problem ondan ibarətdir ki, mən hər konkret xəstəlikdə bunlardan hansının doğru olduğunu bilmirəm! Hər vəziyyətdə Allahın iradəsi üçün dua edirəmsə, bunu imanımın əskikliyindən etmirəm, ancaq lütfkar, mərhəmətli Allahın hər insanın həyatında Öz iradəsini həyata keçirməsini sidq ürəkdən istəyirəm.

▣ **"Miletə"** Ora, Kiçik Asiyanın qərbində (Türkiyənin qərbi), Efesdən cənubda yerləşən bir liman şəhəri idi.

4:21 "Çalış ki, qışdan əvvəl gələsən" Paul tək idi və böyük ehtimalla gözlərində problem var idi. Qışda gəmilər səyahət etməzdi və fırtınalar mövsümü başlayandan sonra heç kim onun yanına gələ bilməzdi (müq. et. Tit. 3:21).

▣ Biz Əhdi-Cədidin digər hissələrində adları çəkilən bu imanlılar haqqında bir şey bilmirik. Amma Allah bilir! Erkən imanlılar cəmiyyətinin bir rəvayətinə (İrineyin Roma yepiskopları siyahısına) görə bilirik ki, "Linus" adında bir adam 60-cı illərin sonlarından 70-ci illərin sonlarına qədər Romadakı imanlılar cəmiyyətinin başçısı idi.

MÜQƏDDƏS KİTAB: 2TİM. 4:22

²²Rəbb sənin ruhuna yar olsun! Sizə lütf olsun!

4:22 Bu sözləri Paul, yəqin ki, məktubun həqiqiliyini təsdiq etmək məqsədilə öz əli ilə yazmışdır (müq. et. 2Sal. 2:2; 3:17).

▣ **"Rəbb"** NKJV-də ϰ², C, D, K, L, P əlyazmalarına və minuskul mətn və versiyaların çoxuna əsasən "Rəbb İsa Məsih" deyə yazılmışdır. 2Tim. 4:1-nin KJV versiyasında da eyni tam ifadə işlənmişdir. UBS⁴, ϰ*, F, G əlyazmalarına, qədim latın və qıbtı versiyalarına əsasən daha qısa variantı "B" dərəcəsi ilə qiymətləndirdi (yüksək əminlik).

Əlyazmaları köçürən şəxslər bu adı yazanda açıq-aşkar nəşə qarışdırmışlar. "A" əlyazmasında "Rəbb İsa" ifadəsi işlənir və eyni ifadə həmçinin qədim latın və Vulqata versiyalarında işlənir. Əslində, son cümlənin yunanca əlyazmalarda səkkiz fərqli şəkli vardır (Metsqerin [Metzger] mətnşünaslıq baxımından şərh, s. 651).

▣ "ruhuna yar olsun" Paul "ruh" dedikdə Timoteyin ruhunu nəzərdə tutur (müq. et. Flm. 1:25).

XÜSUSİ MÖVZU: "ƏHDİ-CƏDİDDƏ RUH (PNEUMA)" (SPECIAL TOPIC: SPIRIT [PNEUMA] IN THE NT)

Yunanca "ruh" sözü Əhdi-Cədidə bir neçə mənada işlənir. Bəzi təsnifatlar və misallar aşağıda verilir.

A. Üçlükdə vahid olan Allaha dair (Bax: XÜSUSİ MÖVZU: "ÜÇLÜK")

1. Ata (müq. et. Yəh. 4:24)
2. Oğul (müq. et. Rom; 2Kor. 3:17; Qal. 4:6; 1Pet. 1:11)
3. Müqəddəs Ruh (müq. et. Mark 1:11; Mat. 3:16; 10:20; Yəh. 3:5,6,8; 7:39; 14:17; Həv. 2:4; 5:9; 8:29,35; Rom. 1:4; 8:11,16; 1Kor. 2:4,10,11,13,14; 12:7)

B. insanın həyat gücünə dair

1. İsa (müq. et. Mark 8:12; Yəh. 11:33,38; 13:21)
2. bəşəriyyət (müq. et. Mat. 22:43; Həv. 7:59; 17:16; 20:22; Rom. 1:9; 8:16; 1Kor. 2:11; 5:3-5; 7:34; 15:45; 16:18; 2Kor. 2:13; 7:13; Fil. 4:23; Kol. 2:5)
3. ilahi Ruhun bəşəri ruhların içində və vasitəsilə yaratdığı şeylər
 - a. köləlik ruhunu almadınız, övladlıq Ruhunu aldınız - Rom. 8:15
 - b. həlimlik ruhu - 1Kor. 4:21
 - c. iman ruhu - 2Kor. 4:13
 - d. Özünü sizə tanımaq üçün hikmət və vəhy ruhu - Ef. 1:17
 - e. qorxaqlıq ruhu deyil, güc, məhəbbət və ağıllı-kamallı olmaq ruhu - 2Tim. 1:7
 - f. Həqiqət Ruhunu və aldatma ruhu - 1Yəh. 4:6

C. ruhani aləmə dair

1. ruhani varlıqlar
 - a. yaxşı (mələklər, müq. et. Həv. 23:8-9; İbr. 1:14)
 - b. pis (cinlər, müq. et. Mat. 8:16; 10:1; 12:43,45; Həv. 5:16; 8:7; 16:16; 19:12-21; Ef. 6:12)
 - c. əcinnə (müq. et. Luka 24:37)
2. ruhani dərrakə (müq. et. Mat. 5:3; 26:41; Yəh. 3:6; 4:23; Həv. 18:25; 19:21; Rom. 2:29; 7:6; 8:4,10; 12:11; 1Kor. 14:37)
3. ruhani şeylər (müq. et. Yəh. 6:63; Rom. 2:29; 8:2,5,9,15; 15:27; 1Kor. 9:11; 14:12)
4. ruhani ənamlar (müq. et. 1Kor. 12:1; 14:1)
5. Ruhun ilhamı (müq. et. Mat. 22:43; Luka 2:27; Ef. 1:17)
6. ruhani bədən (müq. et. 1Kor. 15:44-45)

D. Xarakterizə edir:

1. dünyanın göstərdiyi münasibəti (müq. et. Rom. 8:15; 11:8; 1Kor. 2:12)
2. insanların düşünmə prosesini (müq. et. Həv. 6:10; Rom. 8:6; 1Kor. 4:2)

E. fiziki aləmə dair

1. yel/külək (müq. et. Mat. 7:25,27; Yəh. 3:8; Həv. 2:2)
2. nəfəs (müq. et. Həv. 17:25; 2Sal. 2:8)

Aydındır ki, bu söz bilavasitə kontekstinə görə şərh edilməlidir. Sözü müxtəlif mənə çalarları (1) fiziki aləmə, (2) görünməyən aləmə və eləcə də (3) bu fiziki aləmdə yaxud ruhani aləmdə olan şəxslərə işarə edə bilər.

Müqəddəs Ruh, Üçlükdə vahid olan Allahın tarixin bu mərhələsində ən çox fəal olan şəxsdir. Ruhun yeni dövrü gəlmişdir. Yaxşı, müqəddəs, doğru və həqiqi olan hər şey Ona bağlıdır. Onun hüzarı, ənamları və xidməti Müjdənin irəliləməsi və Allahın Padşahlığının uğurlu olması üçün həyatı önəm daşıyır (müq. et. Yəh. 14 və 16). O, Özünə diqqət çəkməz, Məsihə diqqət çəkər (müq. et. Yəh. 16:13-14). O bütün imanlıları ifşa edər, inandırar, cəlb edər, vəftiz edər və yetkinləşdirər (müq. et. Yəh. 16:8-11).

▣ "Sizə lütf olsun" Pastoral Məktubların hamısı konkret şəxslərə ünvanlansa da, ev cəmiyyətlərində ucadan oxunmalı idi (müq. et. 1Tim. 6:21; Tit. 3:15).

MÜZAKİRƏ ÜÇÜN SUALLAR

Bu şərh bir köməkçi vəsaitdir, yəni siz Müqəddəs Kitabı şərh etmək üçün özünüz məsuliyyət daşıyırsınız. Hər kəs nail olduğu nurda gəzməlidir. Kəlamı şərh edərkən özünüzə, Müqəddəs Kitaba və Müqəddəs Ruha üstünlük verməlisiniz. Bu işi bir şərhçinin üstünə atmaq olmaz.

Müzakirə üçün suallar kitabın bu hissəsindəki əsas mövzuları düşünməyinizə kömək etmək məqsədilə verilir. Bunlar dəqiq cavab vermək üçün deyil, düşündürmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

1. Müjdəçi nədir?
2. Hər məsihçi öz dili ilə şahidlik etməlidirmi?
3. 5-8-ci ayələr Paulun ölümü gözlədiyini bildirirmi?
4. Dimaya nə oldu?
5. Paul niyə Trofimə şəfa verə bilmirdi?
6. Kitabın son cümləsi niyə cəm formadadır ("sizə")?

YUNAN DİLİNİN QRAMMATİK QURULUŞUNA DAİR QISA TƏRİFLƏR

Ellinist yunancası olaraq da bilinən koynə yunancası Makedoniyalı İsgəndərin (b.e.ə. 336-323) fəthindən başlayaraq təqribən səkkiz yüz il boyunca (b.e.ə. 300 - b.e. 500) Aralıq dənizi ölkələrinin müştərək dili olub. Bu yalnız klassik yunan dilinin sadələşdirilmiş forması deyil, çox cəhətdən qədim Yaxın Şərqlin və Aralıq dənizi ölkələrinin ikinci dili olaraq qəbul edilmiş yeni yunan dilidir.

Əhdi-Cədid yunancası bir anlamda unikaldir, çünki Əhdi-Cədidin müəlliflərinin (Luka və bəlkə İbraniyə Məktubun müəllifi istisna olmaqla) birinci dili aramicə olub. Buna görə də onların yazıları arami dilinin idiomları və strukturlarının təsiri altında qalıb. Bundan əlavə, onların oxuduqları və sitat gətirdikləri Septuaqinta (Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsi) da koynə yunancasında yazılmışdı və əslində Septuaqintanın mətnini yaradan yəhudi alimlərin də ana dilləri yunanca olmayıb.

Bu səbəbdən Əhdi-Cədidə tədqiq edərkən onu yunan dilinin ciddi qrammatik strukturu içində nəzərdən keçirmənin mümkün olmadığını yadda saxlamalıyıq. Əhdi-Cədid yunancası unikaldir, lakin (1) Septuaqinta, (2) İosif Flaviy kimi yəhudilərin yazıları və (3) Misirdə tapılan papiruslardakı yazılar ilə çoxlu oxşar cəhətləri vardır. Bəs onda Əhdi-Cədidin qrammatik təhlilinə necə yanaşmaq lazımdır?

Ümumən koynə yunancası və Əhdi-Cədid koynə yunancasının qrammatik xüsusiyyətləri dəyişkəndir. Əhdi-Cədid, yunan dilinin qrammatikasının sadələşdirilməyə doğru yönəldiyi dövrdə yazılıb. Bizə əsas istiqamət verən, kontekstdir. Sözlər yalnız daha geniş kontekstdə məna kəsb edir və buna görə qrammatik struktur yalnız (1) konkret müəllifin üslubu və (2) konkret kontekst baxımından anlaşıla bilər. Yunanca forma və strukturların qəti tərifini vermək qeyri-mümkündür.

Koynə yunancası başlıca olaraq feil formalarına əsaslanırdı. Şərh etmə prosesində çox vaxt FEİL ZAMANLARININ növü və forması açar rol oynayır. Baş cümlələrin əksəriyyəti FEİLDƏN başlayır və beləcə FEİL üstün görünür. Yunanca FEİLİ təhlil edərkən üç məqama diqqət yetirmək vacibdir: (1) ZAMAN, NÖV və ŞƏKİL (morfologiya); (2) konkret FEİLİN başlıca mənası (leksikoqrafiya); (3) kontekstin təşkili (sintaksis).

I. ZAMAN

- A. Zaman FEİLLƏRİN tamamlanmış və ya tamamlanmamış bir hərəkətlə əlaqəsinə işarə edir. Buna çox vaxt “PERFEKT” və ya “İMPERFEKT” deyirlər.
1. PERFEKT ZAMANLAR hərəkətin baş verməsini vurğulayır. Başqa heç nə bildirilmir, sadəcə bir şey baş verdi! Hərəkətin başlanması, davam etməsi və ya kulminasiyası barədə məlumat verilmir
 2. İMPERFEKT ZAMANLAR hərəkətin davamlı prosesini vurğulayır. Xətti hərəkət, davamlı hərəkət, tədrici hərəkət və s. olaraq təsvir oluna bilər.
- B. Zamanlar, müəllifin hərəkətin prosesinə necə baxdığına görə kateqoriyalara ayrıla bilər:
1. Baş verdi = AORİST
 2. Baş vermişdir və nəticələri qalır = BİTMİŞ ZAMAN
 3. Keçmişdə baş verirdi və nəticələri qalırdı, amma indi yox = KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMAN
 4. Baş verməkdədir = İNDİKİ ZAMAN
 5. Baş verməkdə idi = BİTMƏMİŞ ZAMAN
 6. Baş verəcək = GƏLƏCƏK ZAMAN

Bu ZAMANLARIN şərh etmə prosesindəki faydasını göstərmək üçün əyani misal olaraq “xilas etmək” sözünü götürək. Bu söz müxtəlif yerlərdə həm xilas prosesini, həm də kulminasiyasını göstərəcək bir şəkildə işlənib:

1. AORİST – “xilas olduq” (müq. et. Rom. 8:24)
 2. BİTMİŞ ZAMAN – “xilas oldunuz və nəticəsi davam edir” (müq. et. Ef. 2:5,8)
 3. İNDİKİ ZAMAN – “xilas olmaqdasınız” (müq. et. 1Kor. 1:18; 15:2)
 4. GƏLƏCƏK ZAMAN – “xilas olacağıq” (müq. et. Rom. 5:9, 10; 10:9)
- C. Şərhcilər FEİL ZAMANLARINA diqqət yetirəndə müəllifin məhz bu ZAMANDAN istifadə etməsinin səbəbini axtarırlar. “Ən adi” zaman AORİSTDİR. “Qeyri-konkret”, “işarələnməmiş” olan bu FEİL forması, müxtəlif yollarla işləyə bilər və mənası kontekstlə dəqiqləşdirilir. Bu forma sadəcə bir şeyin baş verdiyini bildirir.

Keçmiş zaman aspekti yalnız XƏBƏR FORMASINDA mövcuddur. Başqa ZAMANLAR işləndikdə, daha konkret aspektlər önə çıxırdı. Bunları nəzərdən keçirək:

1. BİTMİŞ ZAMAN. Davamlı nəticələrə səbəb olan tamamlanmış bir hərəkətdən bəhs olunur. Bu bir anlamda AORİST və İNDİKİ ZAMANLARININ birləşməsidir. Adətən qalan nəticələr və ya hərəkətin tamamlanması önə çıxır (məs.: Ef. 2:5 və 8, “xilas oldunuz və olmağa davam edirsiniz”).
2. KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMAN. Bu zaman, BİTMİŞ ZAMAN kimidir, ancaq qalan nəticələr dayanıb. Məs.: Yəh. 18:16 “Peter isə bayırda qapının yanında durmuşdu”.
3. İNDİKİ ZAMAN. Tamamlanmamış və ya bitməmiş (imperfekt) hərəkəti bildirir. Adətən olayın davam etməsi önə çıxır. Məs.: 1 Yəh. 3:6 və 9: “Onda qalan hər kəs günahını davam etdirməz”; “Allahdan doğulan hər kəs günahını davam etdirməz”.
4. BİTMƏMİŞ ZAMAN. Bu zamanın İNDİKİ ZAMAN ilə əlaqəsi, BİTMİŞ və KEÇMİŞ BİTMİŞ ZAMANLAR arasındakı əlaqəyə bənzəyir. BİTMƏMİŞ ZAMAN, öncə baş verməkdə olan, amma indi dayanan natamam hərəkəti, yaxud keçmişdə bir hərəkətin başlanğıcını bildirir. Məs.: Mat. 3:5: “Yerusəlim sakinləri... Yəhyanın yanına gəlməyə davam edirdi” və ya “Yerusəlim sakinləri... Yəhyanın yanına gəlməyə başladılar”.
5. GƏLƏCƏK ZAMAN. Gələcəkdə baş verəcək olan bir hərəkəti bildirir. Gerçek deyil, potensial olaya işarə edir. Çox vaxt baş verəcəklərin qəti olduğunu bildirir. Məs.: Mat. 5:4-9: “Nə bəxtiyardır... Çünki onlar... tapacaq... alacaq... doyacaq... ediləcək... görəcək... adlanacaq...”

II. NÖV

- A. FEİLİN NÖVÜ FEİLİN hərəkəti və SUBYEKTİ arasındakı əlaqəni göstərir.
- B. MƏLUM NÖV, subyektin FEİLİN hərəkətini yerinə yetirməsini adi, gözlənən, vurğusuz bir şəkildə göstərməyə xidmət edirdi.
- C. MƏCHUL NÖV, subyektin kənar şəxs tərəfindən yerinə yetirilən FEİLİN hərəkətinə məruz qalmasını göstərirdi. Hərəkəti yerinə yetirən kənar şəxs yunanca Əhdi-Cədidə aşağıdakı SÖZÖNLƏRİ və hallar ilə göstərilirdi:
 1. şəxsin vasitəsiz hərəkəti - *hupo* və ÇIXIŞLIQ HAL (müq. et. Mat.1:22; Həv. 22:30).
 2. şəxsin vasitəli hərəkəti - *dia* və ÇIXIŞLIQ HAL (müq. et. Mat.1:22).
 3. şəxssiz hərəkət - *en* və BİRGƏLİK HAL.
 4. bəzən ya şəxs, ya da şəxssiz hərəkət - yalnız BİRGƏLİK HAL.
- D. ORTA NÖV o deməkdir ki, suyekti feilin HƏRƏKƏTİNİ özü yerinə yetirir və həmçinin birbaşa onda iştirak edir. Buna çox vaxt yüksək şəxsi maraq növü deyirlər. İngilis dilində olmayan bu qrammatik quruluş yunan dilində baş və ya budaq cümləsinin mübtədasını (subyekti) müəyyən şəkildə vurğulayır və çoxlu mənalara imkan verirdi. Bu formanın mümkün mənalarından bəzisi:
 1. QAYIDIŞ – subyektin işi birbaşa öz üzərində görməsi. Məs.: Mat. 27:5 “özünü asdı”.
 2. ŞİDDƏTLƏNDİRİCİ – subyektin hərəkəti özü üçün yerinə yetirməsi. Məs.: 2Kor. 11:14 “Şeytanın özü işıq mələyi cildinə girir”.
 3. QARŞILIQ-BİRGƏLİK – iki subyektin qarşılıqlı hərəkəti. Məs.: Mat. 26:4 “bir-biri ilə məsləhətləşdilər”.

III. ŞƏKİL (və ya FORMA)

- A. Köyne yunancasında zamanın dörd ŞƏKLİ vardır. Bunlar, ən azından müəllifin öz düşüncəsində, FEİLİN gerçəkliklə əlaqəsinə işarə edir. ŞƏKİLLƏR iki böyük kateqoriyaya ayrılır: gerçəkliyi bildirən (XƏBƏR FORMASI) və potensiallığı bildirən (LAZIM ŞƏKLİ, ƏMR ŞƏKLİ və ARZU ŞƏKLİ).
- B. XƏBƏR FORMASI, ən azından müəllifin öz düşüncəsində baş vermiş və ya baş verməkdə olan bir hərəkəti bildirən ən adi feil şəklidir. Yunan dilində feilin müəyyən zamanı bildirən yeganə şəkli bu idi və hətta bunda zaman aspekti ikinci planda idi.
- C. LAZIM ŞƏKLİ ehtimalı gələcək hərəkəti ifadə edirdi. Hərəkət hələ baş verməyib, amma baş verəcəyinin ehtimalı çox idi. GƏLƏCƏK XƏBƏR FORMASI ilə çoxlu oxşar cəhətləri var idi. Fərq ondan ibarət idi ki, LAZIM ŞƏKLİ müəyyən qədər şübhə ifadə edir. İngilis dilində bu çox vaxt “could”, “would”, “may” və ya “might” (ola bilər, olar, bəlkə, ehtimal) kimi sözlərlə ifadə olunur.

- D. ARZU ŞƏKİLİ nəzəri olaraq mümkün bir arzunu ifadə edirdi. Bu şəkil LAZIM ŞƏKLİNƏ nibətən gerçəklikdən bir addım daha uzaqda idi. ARZU ŞƏKİLİ müəyyən şərtlər daxilində mümkünlüyü ifadə edirdi. Əhdi-Cədidə ARZU ŞƏKİLİ nadirdir, ən tez işləndiyi yer (15 dəfə), Paulun “Əsla!” (KJV, “Allah eləməsin!”) olaraq tərcümə olunmuş məşhur ifadəsidir (müq. et. Rom. 3:4, 6, 31; 6:2, 15; 7:7, 13; 9:14; 11:1, 11; 1Kor. 6:15; Qal. 2:17; 3:21; 6:14).
- E. ƏMR ŞƏKİLİ, yerinə yetirilməsi mümkün olan bir əmri ifadə edirdi, lakin ön plana çıxan, söyləyicinin niyyəti idi. Başqa tərəfin iradəli seçimindən asılı və bununla şərtləndirilmiş idi. ƏMR ŞƏKLİNDƏN xüsusilə dualarda və 3-cü şəxslərin xahişlərində istifadə olunurdu. Əhdi-Cədidə belə əmrlər yalnız İNDİKİ və AORİST ZAMANLARI ilə ifadə olunub.
- F. Bəzi qrammatikalarda FƏLİ SİFƏTLƏR də FEİLİN bir ŞƏKİLİ olaraq təqdim olunur. Yunanca Əhdi-Cədidə tez-tez işlənən FƏLİ SİFƏTLƏR, aid olduqları FEİL ilə bağlı olaraq tərcümə olunur. FƏLİ SİFƏTLƏRİN tərcümə edilməsi zamanı çoxlu variantlar mümkündür. Bir neçə ingiliscə tərcüməyə nəzər yetirmək yaxşı olar. Bunun üçün Baker nəşriyyatının nəşr etdiyi “İyirmi altı tərcümədə Müqəddəs Kitab” (*The Bible in Twenty Six Translations*) çox faydalı vəsait ola bilər.
- G. Bir hadisənin adı və ya “vurgusuz” şəkildə bildirilməsi üçün bir qayda olaraq AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI işləndirirdi. Başqa istənilən ZAMAN, NÖV və ya ŞƏKİLDƏN istifadə olunduqda müəllifin xüsusi mənanı ifadə etmək istədiyi bildirilir və bu şərh etmə prosesində nəzərə alınmalıdır.
- IV. Yunan dilinə bələd olmayan adam üçün aşağıdakı köməkçi vəsaitlər (ingilis dilində) faydalı ola bilər:
- A. Friberg, Barbara və Timoti, “Analitik yunanca Əhdi-Cədid” (Friberg, Barbara and Timothy. *Analytical Greek New Testament*. Grand Rapids: Baker, 1988).
- B. Marşall, Alfred, “Sətiraltı yunanca-ingiliscə Əhdi-Cədid” (Marshall, Alfred. *Interlinear Greek-English New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1976).
- C. Muns, Uilyam D., “Yunanca Əhdi-Cədid üçün analitik leksikon” (Mounce, William D. *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1993).
- D. Sammerz, Rey, “Əhdi-Cədid yunancasının əsasları” (Summers, Ray. *Essentials of New Testament Greek*. Nashville: Broadman, 1950).
- E. Həmçinin, İllinoy ştatı, Çikaqo şəhərində yerləşən Mudi Bibliya İnstitutu (Moody Bible Institute) məktublaşma yolu ilə akademik səviyyədə koynə yunancası kurslarını təqdim edir.
- V. İSİMLƏR
- A. Sintaktik baxımdan İSİMLƏRİN təsnifatı HALLAR ilə həyata keçirilir. İSMİN HALI, İSMİN FEİLƏ və cümlənin başqa üzvlərinə münasibətini bildirən qrammatik kateqoriyadır. Koynə yunancasında HALIN bir çox funksiyasını SÖZÖNLƏRİ yerinə yetirirdi. Bir HAL bir sıra fərqli münasibəti bildirməyə qadir olduğundan, həmin mümkün funksiyaları daha açıq şəkildə ayırd etmək üçün SÖZÖNLƏRİ inkişaf etdirilib.
- B. Yunan dilində səkkiz HAL vardır:
1. ADLIQ HAL adlandırma məqsədi ilə işlənir və adətən cümlədə MÜBTƏDA rolunda çıxış edir. Həmçinin bu halda İSİMLƏR VƏ SİFƏTLƏR “olmaq” FEİLİ ilə birgə işlənərək XƏBƏR rolunda çıxış edirdi.
 2. YİYƏLİK HAL təsvir üçün işlənir və adətən aid olduğu sözün xüsusiyyətini və ya keyfiyyətini bildirirdi. “Necə? Nə cür?” suallarına cavab verirdi. İngilis dilinə çox vaxt "of" SÖZÖNÜ vasitəsilə tərcümə olunurdu.
 3. ÇIXIŞLIQ HAL, YİYƏLİK HAL ilə eyni formalarla qurulur, ancaq bir nöqtədən ayrılmanı təsvir etmək üçün işləndirirdi. Adətən zamanın, məkanın, mənbənin və ya dərəcənin bir nöqtəsindən ayrılmanı bildirirdi. İngilis dilində çox vaxt “from” SÖZÖNÜ vasitəsilə ifadə olunurdu.
 4. YÖNLÜK HAL şəxsi marağı, mənfəəti bildirmək üçün işləndirirdi. Müsbət və ya mənfəi aspekti bildirə bilirdi. Çox vaxt cümlədə VASİTƏLİ TAMAMLIQ rolunda çıxış edirdi. İngilis dilində çox vaxt “to” SÖZÖNÜ vasitəsilə ifadə olunurdu.
 5. YERLİK HALIN forması YÖNLÜK HALIN forması ilə eyni idi, lakin məkan və ya zamandakı yeri, mövqeni, yaxud məntiqi hüdudları bildirirdi. İngilis dilində çox vaxt “in, on, at, among, during, by, upon və beside” SÖZÖNLƏRİ vasitəsilə ifadə olunurdu.

6. BİRGƏLİK HALIN forması YÖNLÜK və YERLİK HALLARIN forması ilə eyni idi. Vasitəni və ya əlaqəni ifadə edirdi. İngilis dilində çox vaxt “by” və ya “with” SÖZÖNLƏRİ vasitəsilə ifadə olunurdu.
7. TƏSİRLİK HAL hərəkətin yekununu bildirmək üçün işlənirdi. Məhdudluğu ifadə edirdi. Cümlədə əsasən VASİTƏSİZ TAMAMLIQ rolunda çıxış edirdi. “Nə qədər? Nə dərəcəyə qədər?” suallarına cavab verirdi.
8. ÇAĞIRIŞ HALINDAN birbaşa müraciətlərdə istifadə olunurdu.

VI. BAĞLAYICILAR VƏ BAĞLAYICI SÖZLƏR

- A. Yunan dili çox dəqiq bir dildir, çünki yunan dilində çoxlu bağlayıcı sözlər vardır. Bu sözlər fikirləri bağlayır (CÜMLƏLƏR, BUDAQ CÜMLƏLƏRİ və ABSAZLAR). Bunlara o qədər tez-tez rast gəlinir ki, bunların yoxluğu (asindeton) çox vaxt ekzegetik baxımdan əhəmiyyətlidir. Faktiki olaraq bu BAĞLAYICILAR və BAĞLAYICI SÖZLƏR müəllifin düşüncəsinin istiqamətini aşkarlayır. Bunlar çox vaxt müəllifin dəqiq nə demək istədiyini müəyyən etməkdə həlledici rol oynayır.
- B. Aşağıda bəzi BAĞLAYICILAR və BAĞLAYICI SÖZLƏR mənaları ilə birlikdə verilir (bu məlumat əsasən H.E. Dana və Cuius K. Mentinin “Yunanca Əhdi-Cədidin qrammatikasına dair sorğu kitabçası”ndan (H.E. Dana and Julius K. Mantey, *A Manual Grammar of the Greek New Testament*) götürülmüşdür).
 1. Zaman bağlayıcı sözləri
 - a. *epei, epeidē, hopote, hōs, hote, hotan* (lazım ş.) – “nə zaman ki”
 - b. *heōs* – “ikən”
 - c. *hotan, epan* (LAZIM Ş..) – “(hər dəfə) nə zaman ki”
 - d. *heōs, achri, mechri* (lazım ş.) – “-ə qədər”
 - e. *priv* (İNFİN.) – “-dən əvvəl”
 - f. *hōs* – “-dən bəri”, “nə zaman ki”, “nə qədər ki”
 2. Məntiq BAĞLAYICI SÖZLƏRİ
 - a. Məqsəd
 - (1) *hina* (LAZIM Ş.), *hopōs* (LAZIM Ş.), *hōs* – “belə ki”, “ki”
 - (2) *hōste* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) – “ki”
 - (3) *pros* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) və ya *eis* (ARTİKUL İLƏ TƏSİRLİK HALDA İNFİNİTİV) – “ki”
 - b. Nəticə (məqsəd və nəticə qrammatik formaları arasında sıx əlaqə vardır)
 - (1) *hōste* (İNFİNİTİV, ən yaygın variant) – “belə ki”, “beləliklə”
 - (2) *hiva* (LAZIM Ş.) – “belə ki”
 - (3) *ara* – “beləcə”
 - c. Səbəb
 - (1) *gar* (səbəb/nəticə) – “ki”, “çünki”
 - (2) *dioti, hotiy* – “çünki”
 - (3) *epei, epeidē, hōs* – “ona görə ki”
 - (4) *dia* (təsirlik hal ilə) və (artikullu infim. ilə) – “çünki”
 - d. Nəticəyə gəlmə
 - (1) *ara, poinun, hōste* – “buna görə”
 - (2) *dio* (ən şiddətli nəticəyə gəlmə BAĞLAYICISI) – “ki, ondan ötrü”, “ki, bu səbəbdən”, “ki buna görə”
 - (3) *oun* – “buna görə”, “beləliklə”, “onda”, “nəticədə”
 - (4) *toinoun* – “müvafiq olaraq”
 - e. Qarşılaşdırma
 - (1) *alla* (şiddətli QARŞILAŞDIRMA BAĞLAYICISI) – “amma”, “-dən başqa”
 - (2) *de* – “amma”, “lakin”, “ancaq”, “digər yandan”
 - (3) *kai* – “amma”
 - (4) *mentoi, oun* – “lakin”
 - (5) *plēn* – “buna baxmayaraq” (əksərən Lukada)
 - (6) *oun* – “lakin”

f. Müqayisə

- (1) *hōs, kathōs* (MÜQAYİSƏ BUDAQ CÜMLƏLƏRİNDƏN əvvəl)
- (2) *kata* (mürəkkəb sözlərdə: *kathō, kathoti, kathōsper, kathaper*)
- (3) *hosos* (İbraniyə Məktubda)
- (4) *ē* – “nəinki”

g. Birləşdirmə

- (1) *de* – “və”, “indi ki”
- (2) *kai* – “və”
- (3) *tei* – “və”
- (4) *hina, oun* – “ki”
- (5) *oun* – “onda” (Yəhyada)

3. Emfatik (şiddətləndirmə)

- a. *alla* – “əlbəttə”, “bəli”, “əslində”
- b. *ara* – “doğrudan”, “əlbəttə”, “həqiqətən”
- c. *gar* – “amma doğrudan”, “əlbəttə”, “həqiqətən”
- d. *de* – “doğrudan”
- e. *ean* – “həttə”
- f. *kai* – “həttə”, “doğrudan”, “həqiqətən”
- g. *mentoi* – “doğrudan”
- h. *oun* – “həqiqətən”, “qətiyyə”

VII. ŞƏRT CÜMLƏLƏRİ

- A. ŞƏRT CÜMLƏSİ, bir və ya bir neçə şərt budaq cümləsini ehtiva edən cümləyə deyilir. Bu qrammatik struktur şərh etmə prosesində çox faydalıdır, çünki əsas FEİL ilə ifadə olunan hərəkətin baş verdiyi və ya baş vermədiyi şərtləri və ya səbəbləri bildirir. ŞƏRT CÜMLƏSİNİN dörd növü var idi. Bu növlər, müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğu güman edilən və ya məqsədinə xidmət edən ifadələrdən tutmuş yalnız arzu olunan ifadələrə qədər dəyişir.
- B. BİRİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ, “əgər” sözü ilə ifadə edilsə də, müəllifin nöqtəyi-nəzərindən doğru olduğu güman edilən və ya məqsədlərinə xidmət edən hərəkəti və ya halı ifadə edirdi. Bəzi kontekstlərdə “...olduğuna görə” olaraq tərcümə edilə bilər (müq. et. Mat. 4:3; Rom. 8:31). Lakin bu heç də demək deyil ki, BİRİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏLƏRİNİN hamısı gerçəkliyi ifadə edir. Bu formadan çox vaxt mübahisədə arqument təqdim etmək və ya yalanı ifşa etmək üçün istifadə olunurdu (müq. et. Mat. 12:27).
- C. İKİNCİ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ çox vaxt “faktın əksinə olaraq” adlandırılır. Gerçəkliyə uyğun gəlməyən bir bəyanatla fikri ifadə edir. Misallar:
 1. “Əgər bu adam peyğəmbər olsaydı, amma deyildir, Ona toxunanın kim və nə cür qadın olduğunu bilərdi, amma O bilmir” (Luka 7:39)
 2. “Əgər siz Musaya inansaydınız, amma Ona inanmırsınız, onda Mənə də inanardınız, amma Mənə də inanmırsınız” (Yəh. 5:46)
 3. “Əgər mən hələ də insanları razı salmaq istəsəydim, hansı ki mən bunu etmirəm, Məsihin qulu olmazdım, lakin Onun quluyam” (Qal. 1:10)
- D. ÜÇÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ mümkün gələcək hərəkəti bildirir və çox vaxt o hərəkətin ehtimalını ifadə edir. Bu növ cümlə adətən şərti bildirir. Belə cümlədə əsas FEİL ilə ifadə olunan hərəkət, şərt budaq cümləsinin hərəkəti ilə şərtləndirilir. 1-ci Yəhyadan misallar: 1:6-10; 2:4,6,9,15,20,21,24,29; 3:21; 4:20; 5:14,16.
- E. DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ, hərəkətin ediləcəyinin ehtimalından ən uzaqda duran şərt formasıdır. Buna Əhdi-Cədidə nadir rast gəlinir. Əslində, şərtin hər iki tərəfinin bu tərifi uduğu tam anlamda DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİ yoxdur. Qismi DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİNİN bir nümunəsi, 1Pet. 3:14-ün ilk budaq cümləsidir. Qismi DÖRDÜNCÜ SİNİF ŞƏRT CÜMLƏSİNİN bir nümunəsi də Həv. 8:31-in son budaq cümləsidir.

VIII. QADAĞALAR

- A. MĒ ƏDATI ilə işlənən İNDİKİ ZAMAN ƏMR ŞƏKİLİ çox vaxt (amma həmişə deyil) artıq gedən prosesin dayandırılmasını vurğulayır. Bəzi misallar: “yer üzündə özünü xəzinələr yığmağı dayandırın...” (Mat. 6:19); “canınız üçün qayğı çəkməyi dayandırın...” (Mat. 6:25); “bədəninizin üzvlərini haqsızlıq aləti olaraq günaha təslim etməyi dayandırın...” (Rom. 6:13); “Allahın Müqəddəs Ruhunu kədərləndirməyi dayandırmalısınız...” (Ef. 4:30); “şərabdan sərxoş olmağı dayandırın...” (5:18).
- B. MĒ ƏDATI ilə işlənən AORİST LAZIM ŞƏKİLİ ilə vurğulanan münasibət belədir: “bunu etməyə başlamayın belə”. Bəzi misallar: “... sanmaya başlamayın belə” (Mat. 5:17); “... deyə qayğı çəkməyə heç başlamayın” (Mat. 6:31); “... heç vaxt utanmamalısın” (2Tim. 1:8).
- C. LAZIM ŞƏKİLİ ilə işlənən İKİLİ İNKAR çox emfatik inkarı ifadə edir. “Heç vaxt, xeyr, heç vaxt” və ya “heç vəchlə”. Bəzi misallar: “O heç vaxt, xeyr, heç vaxt ölümü dadmayacaq” (Yəh. 8:51); “Mən heç vaxt, xeyr, heç vaxt ət yeməyəcəyəm” (1Kor. 8:13).

IX. ARTIKL

- A. Koynə yunancasında MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI ingilis dilindəki “the” artiklinə bənzər şəkildə işlənirdi. Onun başlıca funksiyası “işarə etmə” idi; o bir sözə, ada və ya frazaya diqqət çəkmək üçün işlənirdi. Əhdi-Cədidin müxtəlif müəllifləri ondan müxtəlif cür istifadə ediblər. Müəyyənlilik artikli həmçinin bu funksiyaları yerinə yetirə bilirdi:
1. işarə ƏVƏZLİYİ kimi kontrastı göstərmək;
 2. daha öncə adı çəkilmiş bir MÜBTƏDAYA və ya şəxsə işarə etmək;
 3. bağlayıcı bir FEİLİN işləndiyi cümlədə MÜBTƏDANI müəyyən etmək (Azərbaycan dilində “-dır⁴” xəbərlilik şəkilçisi). Misallar: “Allah Ruhdur” (Yəh. 4:24); “Allah nurdur” (1Yəh. 1:5); “Allah məhəbbətdir” (4:8,16).
- B. Koynə yunancasında ingilis dilindəki “a/an” kimi QEYRİ-MÜƏYYƏNLİK ARTIKLI yox idi. Müəyyənlilik artiklinin işlənməməsi bunları bildirir bilirdi:
1. bir şeyin xüsusiyyətləri və ya keyfiyyətlərinin ön plana çəkilməsi
 2. bir şeyin kateqoriyasının ön plana çəkilməsi
- C. Əhdi-Cədidin müəllifləri ARTIKLDƏN müxtəlif cür istifadə ediblər.

X. YUNANCA ƏHDİ-CƏDİDDƏ VURĞULAMA YOLLARI

- A. Əhdi-Cədidin müxtəlif müəllifləri müxtəlif vurğulama üsullarından istifadə ediblər. Onların içində ən ardıcıl və formal yazanlar, Luka və İbranilərə Məktubun müəllifi idi.
- B. Əvvəldən qeyd etdiyimiz kimi, AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI sadə, standart, vurğusuz bir forma idi; feilin başqa istənilən ZAMANI, NÖVÜ və ŞƏKİLİ isə xüsusi mənanı ifadə edirdi və şərh etmə prosesində bunu nəzərə almaq vacibdir. Ancaq bu demək deyil ki, AORİST MƏLUM NÖV XƏBƏR FORMASI heç vaxt xüsusi mənanı ifadə etmək üçün işlənməyib. (Misal üçün bax: Rom. 6:10 [iki dəfə]).
- C. Koynə yunancasında sözlərin sırası
1. Koynə yunancası çevik bir dil idi və ingilis dilindən fərqli olaraq cümlədə sözlərin sırasından asılı deyil idi. Buna görə də müəllif adı gözlənilən sıramı dəyişdirə bilirdi. Bundan
 - a. müəllifin oxucuya xüsusilə vurğulamaq istədiyi məqamları göstərməsi
 - b. müəllifin oxucuya təəccüblü gələ biləcək məqamları göstərməsi
 - c. müəllifə dərinlən təsir edən məqamları göstərməsi üçün istifadə olunurdu
 2. Yunan dilində cümlədə sözlərin adi sırası hələ tam aydın deyildir Lakin təxmin edilən norma budur:
 - a. bağlayıcı FEİLLƏR üçün
 - (1) FEİL
 - (2) MÜBTƏDA
 - (3) TAMAMLIQ
 - b. TƏSİRLİ FEİLLƏR üçün
 - (1) FEİL
 - (2) MÜBTƏDA

(3) VASİTƏSİZ TAMAMLIQ

(4) VASİTƏLİ TAMAMLIQ

(5) SÖZÖNÜLÜ İFADƏ

c. İSİM TƏRKİBİ

(1) İSİM

(2) TƏYİN

(3) SÖZÖNÜLÜ İFADƏ

3. Cümlədə sözlərin sırası ekzegetik baxımdan son dərəcə mühüm ola bilər. Misallar:

a. Hərf: “sağ əlini onlar verdilər mənə və Barnabaya ünsiyyətin”. “Ünsiyyətin sağ əli” ifadəsi, mənasını önə çəkmək məqsədilə bölünüb, bir hissəsi cümlənin başına çəkilib (Qal. 2:9).

b. “Məsihlə” ən birinci qoyulub. Onun ölümü ön planda idi (Qal. 2:20).

c. Hərf. “Bu hissə-hissə idi və çoxlu müxtəlif yollarla” (İbr. 1:1) frazası cümlənin başına çəkilib. Beləcə Vəhyin faktı deyil, Allahın Özünü necə tanıtması vurğulanıb.

D. Adətən bəzi məqamları vurğulamaq üçün bunlardan istifadə olunub:

1. FEİLİN formasında artıq mövcud olan ƏVƏZLİYİN təkrarlanması. Misal: “Mən, Özüm, əlbəttə sizinlə birlikdə olacağam...” (Mat. 28:20).

2. Gözlənən BAĞLAYICININ və ya sözləri, ifadələri, budaq cümlələrini və ya cümlələri bir-birinə bağlayan digər üsulların işlənməməsi. Buna asineton (“bağlanmayan”) deyilir. Bir bağlama üsulu gözləndiyinə görə bunun işlənməməsi diqqət çəkirdi. Misallar:

a. Bəxtiyarlıq vədləri, Mat. 5:3 və s. (sadalınmanı vurğulayır)

b. Yəh. 14:1 (yeni mövzu)

c. Rom. 9:1 (yeni bölmə)

d. 2Kor. 12:20 (sadalınmanı vurğulayır)

3. Verilən kontekstdə olan sözlərin və ya ifadələrin təkrarlanması. Məs.: “izzətinin mədhi” (Ef. 1:6, 12, 14). Bu ifadə Müqəddəs Üçlüyün hər Şəxsinin işini göstərməyə xidmət edir.

4. İdiom və ya kəlmə (səs) oyunundan istifadə

a. Evfemizm – tabu sayılan mövzular üçün əvəzedici sözlər, məs., ölüm əvəzinə “yuxu” (Yəh. 11:11-14) və ya kişi tənəsül üzvü əvəzinə “ayaq” (Rut 3:7-8; 1Şam. 24:3).

b. Allahın adını əvəz edən başqa sözlər, məs., “Göylərin Padşahlığı” (Mat. 3:2) və ya “göylərdən bir səda gəldi” (Mat. 3:17).

c. MƏCAZLAR

(1) inanılmaz mübaliğələr (Mat. 3:9; 5:29-30; 19:24)

(2) yüngül mübaliğələr (Mat. 3:5; Həv. 2:36)

(3) şəxsləşdirmələr (1Kor. 15:55)

(4) ironiya (Qal. 5:12)

(5) poeziya (Fil. 2:6-11)

(6) kəlmə (səs) oyunu

(a) “imanlılar cəmiyyəti”

(i) “imanlılar cəmiyyəti” (Ef. 3:21)

(ii) “çağırış” (Ef. 4:1,4)

(iii) “çağırılmaq” (Ef. 4:1,4)

(b) “azad”

(i) “azad qadın” (Qal. 4:31)

(ii) “azadlıq” (Qal. 5:1)

(iii) “azad” (Qal. 5:1)

d. idiomatik dil - müəyyən mədəniyyətə və dilə xas olan ifadələr

(1) “yemək” sözünün məcazi mənada işlənməsi (Yəh. 4:31-34)

(2) “Məbəd” sözünün məcazi mənada işlənməsi (Yəh. 2:19; Mat. 26:61)

(3) müqayisə üçün işlənen “nifrət” ibrani idiomu (Yar. 29:31; Qan. 21:15; Luka 14:26; Yəh. 12:25; Rom. 9:13)

- (4) “Hamı” və “çoxları” Yeş. 53:6 (“hamı”) və 53:11, 12 (“çoxları, çox adam”) müqayisə edin. Rom. 5:18 və 19-da gördüyümüz kimi, bu sözlər sinonimdir.
5. Tək söz əvəzinə tam linqvistik ifadənin işlənməsi. Məsəl: “Rəbb İsa Məsih”.
6. *autos*-dan xüsusi istifadə
- a. ARTİKL ilə işləndikdə (təyin rolunda) “eyni”
- b. ARTİKLSİZ işləndikdə (xəbər rolunda) İNTENSİV QAYIDIŞ ƏVƏZLİYİ – “özünü” olaraq tərcümə olunur.
- E. Yunanca bilməyən adam Müqəddəs Kitabı öyrənəndə emfatik yerləri bir neçə yolla tapa bilər:
1. Analitik leksikondan və sətiraltı yunanca-İngiliscə mətndən istifadə etməklə.
2. Xüsusilə fərqli tərcümə nəzəriyyələrinə əsaslanan İngiliscə tərcümələri müqayisə etməklə. Məsələn: bir “sözbəsöz” tərcüməsini (KJV, NKJV, ASV, NASB, RSV, NRSV) bir “dinamik ekvivalent” (Williams, NIV, NEB, REB, JB, NJB, TEV) tərcüməsi ilə müqayisə etmək. Bunun üçün Baker nəşriyyatının nəşr etdiyi “İyirmi altı tərcümədə Müqəddəs Kitab” (*The Bible in Twenty Six Translations*) çox faydalı vəsait ola bilər.
3. Cozef Brayant Roterhemın “Vurğulu Müqəddəs Kitab”dan (*The Emphasized Bible* by Joseph Bryant Rotherham, Kregel, 1994) istifadə etmək.
4. Son dərəcə hərfi tərcümədən istifadə etmək
- a. “Amerikan standart versiya” (*The American Standard Version*, 1901)
- b. Robert Yanqın “Müqəddəs Kitabın Yanq hərfi tərcüməsi” (*Young's Literal Translation of the Bible*, Robert Young, Guardian Press, 1976).

Qrammatikanı öyrənmək çətindir, amma düzgün şərh etmək üçün çox vacibdir. Bu qısa təriflər, qeydlər və misallar yunanca bilməyən adamları bu kitabdakı qrammatik qeydlərdən istifadə etməyə həvəsləndirmək üçün verilib. Sözsüz, bu təriflər xeyli sadələşdirilmişdir. Onlardan doqmatik və sərt şəkildə istifadə etmək olmaz, lakin Əhdi-Cədidin sintaksisini daha yaxşı anlamaq məqsədilə istifadə etmək lazımdır. Ümid edirik ki, bu təriflər oxucularımıza Əhdi-Cədidin xüsusi şərhlərini və digər köməkçi vəsaitləri anlamaqda da kömək edəcəkdir.

Yazını şərh edərkən öz şərhimizi Müqəddəs Kitabın mətnindən aldığımız məlumat ilə yoxlamağı bacarmalıyıq və qrammatika bu məlumatın mühüm hissəsini təşkil edir; digər mühüm hissələri tarixi şərait, ədəbi kontekst, sözün müasir istifadəsi və paralel yerlərdir.

MƏTN TƏNQİDÇİLİYİ

Bu mövzu, şərhimizdəki qeydlərin izah edilməsi üçün aşağıdakı plan üzrə nəzərdən keçiriləcəkdir

- I. Müqəddəs Kitabın ingiliscə tərcümələrinin əsaslandığı mətnlər
 - A. Əhdi-Ətiq
 - B. Əhdi-Cədid
- II. “Mətn tənqidçiliyi” də adlandırılan “alt tənqidçiliyin” problem və nəzəriyyələrinin qısa izahı
- III. Oxumaq üçün təklif olunan əlavə mənbələr

- I. Müqəddəs Kitabın ingiliscə tərcümələrinin əsaslandığı mətnlər
 - A. Əhdi-Ətiq
 1. Masoret mətn (MT) – B.e. 100-cü ildə Rabbi Akiba tərəfindən tərtib edilmiş ibrancə konsonant mətn. Sait nöqtələri, vurğular, haşiyə qeydləri, punktuasiya və s., b.e. VI-IX əsrlərdə əlavə olunmuşdur. Bunlar, masoretlər olaraq bilinən yəhudi ilahiyyatçılar tərəfindən edilmişdir. Onların istifadə etdikləri mətn forması, Mişna, Talmud, Tarqumlar, Peşitta və Vulqatanın forması kimi idi.
 2. Septuaqinta (LXX) – Ənənəyə əsasən, Septuaqinta (Əhdi-Ətiqin yunanca tərcüməsi), şahşah II Ptolemeyin (b.e.ə. 285-246) vəsaiti hesabına İsgəndəriyyə kitabxanası üçün 70 yəhudi alimi tərəfindən 70 gün içərisində yaradılmışdır. Bu tərcümənin İsgəndəriyyədə yaşayan bir yəhudi rəhbərinin xahişi üzrə başlandığı güman edilir. Həmin ənənə “Aristeasin məktubu”ndan qaynaqlanır. Septuaqintanın çox hissəsi, Rabbi Akibanın mətnindən (MT) fərqlənən ibrancə mətnlərə əsaslanıb.
 3. Ölü dəniz tumarları (DSS) – Ölü dəniz tumarları, Romanın bizim eramızdan əvvəlki dövründə (b.e.ə. 200 - b.e. 70) “yeseylər” adındakı yəhudi təriqətçiləri tərəfindən yazılmışdır. Ölü dənizin ətrafında tapılmış bu ibrancə əlyazmalar, həm masoret mətnindən, həm də Septuaqintadan bir az fərqlənən bir ibrancə mətn ailəsinə aiddir.
 4. Bu mətnlərin müqayisəsinin şərhçilərə Əhdi-Ətiqi anlamaqda necə kömək etdiyini göstərən bir neçə əyani misal:
 - a. LXX, tərcüməçi və ilahiyyatçıların MT-ni anlamasına kömək edib
 - (1) LXX-də Yeş. 52:14: “Çoxları onun qarşısında mat qalacaq”.
 - (2) MT-də Yeş. 52:14: “Çoxları sənin qarşısında mat qaldı”.
 - (3) Yeş. 52:15-in LXX variantında seçilmiş əvəzlik təsdiq olunub
 - (a) LXX-də: “çox millətlər ona heyran olacaq”
 - (b) MT-də: “o çox millətləri çiləyir”
 - b. DSS, tərcüməçi və ilahiyyatçıların MT-ni anlamasına kömək edib
 - (1) DSS-də Yeş. 21:8: “onda gözetçi bağırdı, Gözetçi qülləsində duraram...”
 - (2) MT-də Yeş. 21:8: “və mən bağırardım, şir! Ey Xudavənd, gözetçi qülləsində daim duraram...”
 - c. LXX və DSS (hər ikisi) Yeş. 53:11-i aydınlaşdırmağa kömək edib
 - (1) LXX və DSS-də: “O ruhunun iztirabından sonra nur görəcək, qane olacaq”
 - (2) MT-də: “O, ruhunun iztirabının... görəcək, qane olacaq”
 - B. Əhdi-Cədid
 1. Əhdi-Cədidin bütün hissələrinin 5300-dən artıq əlyazması hal-hazırda mövcuddur. Təqribən 85-i papiruslarda yazılmışdır və 268-i baş hərflərlə yazılmış əlyazmalardır (unsial). Daha sonra, təqribən b.e. IX əsrdə, bitişik yazı (minuskul) inkişaf etdirilmişdir. Bu yunanca əlyazmaların sayı təqribən 2700-dür. Bundan əlavə, Müqəddəs Yazının parçalarından ibarət olan leksionariy adındakı ibadət kitabının təqribən 2100 nüsxəsi əlimizdə vardır.
 2. Papirusda yazılı Əhdi-Cədid parçalarından ibarət olan təqribən 85 yunanca əlyazma muzeylərdə saxlanır. Bəziləri b.e. II əsrə, lakin əksəriyyəti b.e. III və IV əsrlərə aiddir. Bu əlyazmalardan heç biri bütöv Əhdi-Cədidi ehtiva etmir. Bunlar Əhdi-Cədidin ən qədim nüsxələridirsə, bu demək

deyildir ki, bunların arasındakı fərqlər daha azdır. Bunların çoxu yerli şəraitdə istifadə edilmək üçün tez-tələsik və bir az diqqətsizcə köçürülmüşdür, buna görə də çoxlu fərqləri vardır.

3. Kodeks Sinaitikus, ibrancə א (*aleph*) hərfi və ya (01) olaraq bilinir, Sina dağındakı Müqəddəs Katerina manastırında Tişendorf (Tischendorf) tərəfindən tapılmışdır. B.e. IV əsrə aiddir, Əhdi-Ətiqin Septuaqinta tərcüməsi və yunanca Əhdi-Cədidən ibarətdir. “İsgəndəriyyə mətni” tipinə aiddir.
4. Kodeks Aleksandrinus, “A” və ya (02) olaraq bilinir, Misirin İsgəndəriyyə şəhərində tapılmış olan V əsr yunanca əlyazmasıdır.
5. Kodeks Vatikanus, “B” və ya (03) olaraq bilinir, Romada, Vatikanın kitabxanasında tapılıb, b.e. IV əsrə aiddir. Əhdi-Ətiqin Septuaqinta tərcüməsi və yunanca Əhdi-Cədidən ibarətdir. “İsgəndəriyyə mətni” tipinə aiddir.
6. Kodeks Efremi, “C” və ya (04) olaraq bilinir, qismən dağılmış olan V əsr yunanca əlyazmasıdır.
7. Kodeks Bezi, “D” və ya (05) olaraq bilinir, V və ya VI əsr yunanca əlyazmasıdır. “Qərb mətni” olaraq adlandırılan mətn başlıca olaraq bu əlyazma ilə təmsil olunur. Çoxlu əlavələri ehtiva edən bu əlyazma Kral Yakovun tərcüməsində istifadə olunan başlıca yunanca qaynaq idi.
8. Əhdi-Cədid əlyazmalarını müəyyən orta q xüsusiyyətlərə malik olan üç və ya dörd ailəyə ayırmaq olar.
 - a. Misirdən irəli gələn İsgəndəriyyə mətni
 - (1) P⁷⁵, P⁶⁶ (təqr. b.e. 200), Müjdələrdən ibarət
 - (2) P⁴⁶ (təqr. b.e. 225), Paulun Məktublarından ibarət
 - (3) P⁷² (təqr. b.e. 225-250), Peterin Məktubları və Yəhudanın Məktubundan ibarət
 - (4) Kodeks B, Vatikanus (təqr. b.e. 325), bütün Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədidən ibarət
 - (5) Origen bu tip mətndən sitat gətirib
 - (6) Bu mətn tipinə aid olan digər əlyazmalar, א, C, L, W və 33-dür
 - b. Şimali Afrikadan irəli gələn Qərb mətnləri
 - (1) Şimali Afrikalı məsihçi ataları, Tertullian, Kiprian və qədim latın tərcüməsindən sitatlar
 - (2) İrineydən sitatlar
 - (3) Tatian və qədim süryani tərcüməsindən sitatlar
 - (4) Kodeks D, "Bezi", bu mətn tipinə uyğundur
 - c. Konstantinopoldan irəli gələn Şərqi Bizans mətni
 - (1) bu mətn tipi 5300 əlyazmanın 80 faizindən çoxunda əks olunur
 - (2) Suriya Antakiasının məsihçi atalarının, kappadokiyalı ataların, İoann Zlatoustun və Teodoretin gətirdiyi sitatlar
 - (3) Kodeks A, yalnız Müjdələrdə
 - (4) Kodeks (VIII əsr), bütöv Əhdi-Cədid üçün
 - d. dördüncü mümkün tip Fələstindən irəli gələn “Qeysəriyyə mətni”dir
 - (1) başlıca olaraq Markın Müjdəsində görünür
 - (2) ona şəhadət edən bəzi əlyazmalar P⁴⁵ və W-dur

II. “Alt tənqidçilik” və ya “mətn tənqidçiliyi”nin problemləri və nəzəriyyələri

A. Fərqli variantlar necə meydana gəlir?

1. diqqətsizlik və ya təsadüf (böyük əksəriyyəti)
 - a. əllə köçürülmə zamanı gözdən qaçan hissələr, iki bənzər sözün arasındakı sözlərin buraxılması (homoioteleuton)
 - (1) təkrarlanan hərfin, sözün və ya frazanın gözdən qaçması (haploqrafiya)
 - (2) yunanca mətndəki bir frazanın və ya sətrin təkrar yazılması (dittoqrafiya)
 - b. diktə edilən mətni yazarkən səhv eşitmə səbəbilə buraxılan xəta (itasizm). Belə hallarda çox vaxt oxşar səslənən yunan sözü yazılmış olur.
 - c. ən qədim yunanca mətnlər fəsillərə və ayələrə bölünməmişdi, durğu işarələri və sözlər arasındakı boşluqlar da yox idi. Hərflərin arasında boşluq qoyarkən səhv buraxmaq mümkündür.

2. qəsdən dəyişdirmə
 - a. köçürülən mətnin qrammatikasını təkmilləşdirmək məqsədilə edilən dəyişikliklər
 - b. Müqəddəs Kitabın digər yerləri ilə uyğunluq təmin etmək məqsədilə edilən dəyişikliklər (paralellərin ahəngləşdirilməsi)
 - c. iki və ya daha çox fərqli variantların birləşdirilməsi yolu ilə edilən dəyişikliklər (birləşdirmə)
 - d. mətni köçürən şəxsin qənaətinə problemlə bağlı olan yerləri düzəltmək məqsədilə edilən dəyişikliklər (müq. et. 1 Kor. 11:27 və 1 Yəh. 5:7-8)
 - e. mətni köçürən şəxsin mətnin tarixi fonu və ya düzgün şərhə barədə haşiyədə verdiyi əlavə məlumat, daha sonra bu əlyazmanı köçürən şəxs tərəfindən mətnin üçün salınması (müq. et. Yəh. 5:4)

B. Mətn tənqidçiliyinin əsasları (bir mətnin fərqli variantları mövcud olduğu zaman orijinal variantın müəyyən edilməsi üçün məntiqi qaydalar)

1. ən yəndəmsiz və ya qrammatik baxımdan qeyri-adi variant yəqin ki orijinaldır
2. ən qısa variant yəqin ki orijinaldır
3. daha qədim mətn zaman baxımından orijinala daha yaxın olduğundan daha etibarlı sayılır, ondan savayı heç bir üstünlüyü yoxdur
4. coğrafi cəhətdən fərqlənən əlyazmalar adətən orijinal variantı əks etdirir
5. doktrin baxımından daha zəif olan variantlara üstünlük verilməlidir; ələlxüsüs əlyazmaların dəyişdiyi dövrün mühüm teoloji mübahisələri ilə əlaqədar olan, məsələn, Üçlükdən bəhs edən 1 Yəh. 5:7-8 kimi yerlərdə.
6. digər variantların səbəbini ən yaxşı izah edə bilən variant üstün sayılır
7. belə variantlardakı balans aydınlaşdırmağa kömək edən iki sitat:
 - a. C. Herold Qrinli, “Əhdi-Cədid mətn tənqidçiliyinə giriş” (J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism*):
 “Heç bir məsihçi doktrin mübahisəli ayələrə əsaslanmamalı; Əhdi-Cədid tədqiq edən adam öz mətnini Allahdan ilham almış orijinaldan daha ortodoks və ya doktrin baxımından daha qüvvətli etməkdən özünü saxlamalıdır” (s. 68).
 - b. U.A. Krisuell (W. A. Criswell) *The Birmingham News*-u təmsil edən Qreq Qerrisona (Greg Garrison) dedi ki, o (yəni Krisuel) Müqəddəs Kitabdakı hər sözün Allahdan ilham almış olduğuna inanmır. “Ən azından əsrlər boyunca tərcümə olunduqdan sonra müasir oxucunun əlinə keçən mətnin hər sözünə güvənə bilmirəm”. Sonra Krisuel dedi: “Mən mətn tənqidçiliyinə çox inanıram. Buna görə Markın Müjdəsinin 16-cı fəslinin son qismini bidət, ilahi ilhamdan gəlməyən bir insan uydurması sayıram... Qədim əlyazmaları araşdıranda, Markın Müjdəsinin o son qismini əsla tapmırıq. Onu kimsə sonradan əlavə edib...”
 Müqəddəs Kitabın səhvsizliyi inancına sadıq qalan Cənubi Baptistlərin bu ağsaqqal həmçinin Yəh. 5-ci fəsildə, İsanın Bet-Xasda hovuzunun kənarındakı əhvalatında bir “əlavə”nin aşkar olduğunu elan edib. Yəhudanın intiharının iki fərqli versiyası (bax: Mat. 27 və Həv. 1) barədə Krisuel belə deyib: “Bu sadəcə olaraq intiharına fərqli baxışıdır. Müqəddəs Kitabda olan hər şeyin bir mənası olmalıdır və Yəhudanın intiharı Müqəddəs Kitabda vardır”. Krisuel həmçinin belə deyib: “Mətn tənqidçiliyi öz-özlüyündə heyranedicilə bir elmdir. Efemer deyildir, iddialı da deyildir. Dinamik və həyatidir...”

III. Əlyazma problemləri (mətn tənqidçiliyi). Oxumaq üçün təklif olunan əlavə mənbələr (ingilis dilində):

- A. R.H. Harrison, *Biblical Criticism: Historical, Literary and Textual* (R.H. Harrison, “Müqəddəs Kitab tənqidçiliyi: tarix, ədəbiyyat və mətnşünaslıq baxımından”)
- B. Bruce M. Metzger, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* (Bryus M. Metsqer, “Əhdi-Cədid mətni: yayılması, təhrif edilməsi və bərpa edilməsi”)
- C. J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism* (C. Herold Qrinli, “Əhdi-Cədid mətn tənqidçiliyinə giriş”)

LÜĞƏT

Adopsionizm. Bu, İsanın Allah ilə əlaqəsi barədə erkən təsəvvürlərdən biridir. Bu təsəvvürə əsasən, İsa hər cəhətdən adi bir insan idi və vəftizi zamanı (müq. et. Mat. 3:17; Mark 1:11) yaxud dirilməsi zamanı (müq. et. Rom. 1:4) Allah Onu xüsusi bir şəkildə övladlığa götürüb. İsa nümunəvi həyat sürüb və Allah Onu bir zamanda (vəftiz, dirilmə) Öz “Oğlu” olaraq qəbul edib (müq. et. Rom. 1:4; Fil. 2:9). Bu, erkən imanlılar cəmiyyətinin və sonra, VIII əsrdə, bir azlığın görüşü idi. Bu, Allahın bəşər olması əvəzinə (bədənə bürünmə) insanın Allaha dönməsi fikridir!

Oğul-Allahın, əzəldən mövcud olan ilahi İsanın, nümunəvi həyat sürdüyünə görə necə mükafatlandırıldığını və ya ucaldıldığını sözlərlə ifadə etmək çətindir. İsa Allahdırsa, necə mükafatlandırıla bilər? İsa əzəldən ilahi izzətə malikdirsə, bundan artıq necə şərəfləndirilə bilər? Bizim üçün bunu dərk etmək çətin olsa da, İsa Atanın iradəsini kamil surətdə yerinə yetirdiyinə görə Ata Onu xüsusi bir şəkildə şərəfləndirib.

Aleksandrinus. Misirin İsgəndəriyyə şəhərindən olan bu V əsr yunanca əlyazma Əhdi-Ətiq, apokriflər və Əhdi-Cədidin böyük qismindən ibarətdir. Bu, bütöv Əhdi-Cədidə (Matta, Yəhya və 2-ci Korinflilərə Məktubdan bəzi hissələr istisna edilməklə) şəhadət edən ən böyük qədim əlyazmadır. “A” olaraq işarə olunan bu əlyazma və “B” olaraq bilinən Vatikanus bir mətn variantı barədə müvafiq olduqda, əksər alimlər məhz o variantı orijinal sayırlar.

Alleqoriya. İlkin olaraq İsgəndəriyyə yəhudiliyində meydana gəlmiş bu Kəlam şərh üsulu İsgəndəriyyəli Filon tərəfindən təbliğ edilmişdir və Müqəddəs Kitabın tarixi fonunu və/və ya ədəbi kontekstini nəzərə almadan Yazını insanın mədəniyyəti və ya fəlsəfi görüşlərinə uyğun olaraq tətbiq etmək arzusuna əsaslanır. Bu üsul, Müqəddəs Yazıdakı hər cümlənin arxasında ruhani mənə axtarır. Qeyd edək ki, Mat. 13-də İsa və Qal. 4-də Paul həqiqəti öyrətmək üçün alleqoriyadan istifadə ediblər. Ancaq bu ciddi mənada alleqoriya deyil, bir növ tipologiya idi.

Alt tənqidçilik. Bax: “mətn tənqidçiliyi”.

Analitik leksikon. Bu, Əhdi-Cədidə hər yunan formasını müəyyən etməkdə kömək edən bir növ köməkçi vəsaitdir. Formalar və əsas təriflər yunanca əlifba sırası ilə verilir. Sətiraltı tərcümə ilə birgə işləndikdə bu leksikon yunanca bilməyən oxuculara Əhdi-Cədidin yunan qrammatik və sintaktik formalarını təhlil etməyə imkan verir.

Antakya məktəbi. Müqəddəs Kitabı şərh etmənin bu üsulu b.e. III əsrdə Misirin İsgəndəriyyə şəhərinin alleqorik üsuluna qarşı olaraq Suriyanın Antakya şəhərində meydana gəlmişdir. Müqəddəs Kitabın tarixi mənasına əsaslanan bu üsul, Müqəddəs Kitabı adi bəşəri ədəbiyyat kimi şərh edir. Məsihin iki təbiətə (Nestorianlıq) yoxsa bir təbiətə (tam Allah və tam insan) malik olması barədəki mübahisədə fəal iştirak edən bu məktəb, Roma katolik kilsəsi tərəfindən biddəçi adlandırılıb və Persiyaya köçürülüb. Ancaq onun əhəmiyyəti az idi. Daha sonra klassik protestant islahatçılar (Lüter və Kalvin) bu məktəbin təməl hermenevtik prinsipləri əsasında Yazını şərh ediblər.

Antitezis. İbrani şeirində misralar arasındakı əlaqəni təsvir edən üç termindən biri olan antitezis, şeirdə əks mənə daşıyan misraları bildirir (müq. et. Sül. 10:1, 15:1).

Antropomorfik. “İnsanlara aid xüsusiyyətlərə malik” mənasına gələn bu söz, Allaha dair işlətdiyimiz dini ifadələrimizi bildirir. Bu termin yunanca “insan” sözündən törəmişdir və Allahdan insan imiş kimi danışmaq mənasına gəlir. Allah, insanlara aid olan fiziki, sosioloji və psixoloji terminlərlə təsvir olunur (müq. et. Yar. 3:8; 1Pad. 22:19-23). Bu, əlbəttə, sadəcə bir analogiyadır, çünki bəşəri olandan başqa kateqoriyalarımız və terminlərimiz yoxdur. Buna görə də Allah barədə biliyimiz düzgün olsa da, məhduddur.

Apokaliptik ədəbiyyat. Bu, yəhudilərin xüsusi və bəlkə də unikal janrı olub. Yəhudilərin qüvvətli dünya dövlətləri tərəfindən işğal edilməsi zamanı istifadə etdikləri üstüörtülü yazı növüdür. Xilaskar Allahın dünyanı yaratdığı və dünyadakı hadisələrə nəzarət etdiyi və İsrailə xüsusi maraq və qayğı göstərdiyi qənaətinə əsaslanan bu ədəbiyyat Allahın fəvqəladə işləri vasitəsilə axırda qələbəni vəd edir.

Son dərəcə simvolik dildə, çoxlu gizli söz və ifadələrlə yazılmış bu ədəbiyyatda həqiqət rənglər, saylar, görüntülər və rəylər, mələklərin müdaxilələri, gizli kod sözləri və kəskin bir xeyir və şər dualizmi ilə ifadə olunur.

Bu janrın bəzi misalları: (1) Əhdi-Ətiqədə Yezekel (36-48), Daniel (7-12) və Zəkəriyyə; (2) Əhdi-Cədidə Matta 24; Mark 13; 2-ci Saloniklər 2 və Vəhy Kitabı.

Apologet (Apologetika). Yunanca “hüquqi müdafiə” mənasına gələn kökdən törəmiş bu termin, teologiyada məsihçi inancına sübut və məntiqi dəlillər verməyə cəhd edən xüsusi fənni bildirir.

A priori. Bu termin “əvvəlcədən mənimsənilən qənaət” mənasına gəlir. Tədqiq və ya təhlil edilmədən həqiqi olaraq qəbul edilən təriflər, prinsiplər və ya mövqelər əsasında düşünmə buna daxildir.

Arianlıq. III əsr – IV əsrin əvvəllərində Misirin İsgəndəriyyə şəhərindəki cəmiyyətin ağsaqqalı olan Arius, güman ki, Sül. 8:22-31-ə əsaslanaraq, İsanın əzəldən mövcud olsa da ilahi olmadığını (Ata ilə eyni varlıqdan olmadığını) öyrədib. İsgəndəriyyə yepiskopunun b.e. 318-ci ildə Ariusa qarşı başladığı mübarizə uzun illər davam edib. Arianlıq şərqi imanlılar cəmiyyətinin rəsmi əqidəsi olub. B.e. 325-ci ildə Nikeya Kilsə Məclisində Arius mühakimə olunub və Oğulun Ataya tam bərabər olması və ilahiliyi təsdiq edilib.

Aristotel. Qədim Yunanıstanın mütəfəkkirlərindən biri, Platonun şagirdi və Makedoniyalı İsgəndərin müəllimi olan Aristotelin fəlsəfəsi bu gün hələ də müasir elm sahələrinə təsir edir, çünki o, müşahidə və təsnifat yolu ilə bilik əldə etməyi öyrədib və elmi metodun əsaslarından biri budur.

Avtoqraflar. Müqəddəs Kitabın orijinal əlyazmalarının adı. Orijinal əlyazmalardan heç biri qorunub-saxlanmamışdır. Əlimizdə qalanlar surətlərin surətləridir. İbranicə və yunanca əlyazmaların və qədim versiyaların çoxlu mətn variantları bundan qaynaqlanır.

Bezi. B.e. VI əsrə aid olan yunanca və latınca əlyazmalar. Bunlar “D” olaraq göstərilir. Bunlara Müjdələr, Həvarilərin İşləri və bəzi Məktublar daxildir. Mətni köçürənlərin çoxlu əlavələri ilə səciyyələnir. Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsinin əsaslandığı “Tekstus Reseptus” adındakı böyük yunanca əlyazma ənənəsinin təməlini təşkil edir.

Dardüşüncəlilik. Yerli teoloji/mədəni şəraitdə qapanmış qərəzli fikirlər. Müqəddəs Kitabdakı həqiqətin və onlara əməl etmənin fəvqəl-mədəni mahiyyətini dərk etməmə.

Deduktiv. Bu metod mühakimə prosesində ümumi müddəalardan xüsusi tətbiqlərə hərəkət edir. Müşahidə edilən xüsusi müddəalardan ümumi nəticələrə (nəzəriyyələrə) hərəkət edən induktiv düşüncənin əksidir.

Dialektik. Bu düşüncə metodu, bir-birinə zidd və ya paradoksal görünən müddəaların birlikdə qəbul edilməsi və paradoksun hər iki tərəfinə uyğun gələn bir cavabın axtarışıdır. Müqəddəs Kitab əsaslanan doktrinlərin çoxu dialektik cütlərdən ibarətdir: əvvəlcədən təyin olunma – azad iradə; əminlik – davam etmənin vacibliyi; iman – əməllər; qərar – şagirdlik; məsihçi azadlığı – məsihçi məsuliyyəti.

Diaspora. Fələstinli yəhudilər Vəd olunmuş torpağın coğrafi sərhədlərinin xaricində yaşayan yəhudiləri adlandırmaq üçün bu texniki yunan termindən istifadə ediblər.

Dinamik ekvivalent. Bu, Müqəddəs Kitab tərcüməsinin nəzəriyyəsi ilə bağlı bir termindir. Müqəddəs Kitab tərcüməsi, hər ibrani və ya yunan sözünün ayrıca tərcümə olunduğu “sözbəsöz” tərcüməsindən tutmuş orijinal sözlərə və ya cümlə quruluşlarına məhəl qoymadan yalnız fikri çatdıran “perifraz”a qədər geniş bir

sahə olaraq düşünülə bilər. Bu iki nəzəriyyənin arasında yer alan “dinamik ekvivalent”, orijinal mətnə ciddi yanaşma və eyni zamanda mətni müasir qrammatik formalar və idiomlarla tərcümə etmə prinsipidir. Müqəddəs Kitab tərcüməsinin müxtəlif növləri barədə faydalı məlumat üçün bax: Fi və Styuart, “Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır” (Fee and Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, s. 35) və Robert Bratçerin TEV-yə girişi (Robert Bratcher's Introduction to the TEV).

Dünyagörüşü. Bu termin dünyanın yaradılışı ilə bağlıdır və şərh etmə prosesində Yaradılış 1-2-ci fəsillərdə başlıca olaraq dünyanın “necə” yaranmasına deyil, “Kim” tərəfindən yaradılmasına diqqət yönəltməyə uygundur.

Eklektika. Bu söz mətn tənqidçiliyi ilə bağlı olaraq işlənir və orijinal avtoqraflara mümkün qədər yaxınlaşmaq məqsədilə müxtəlif yunanca əlyazmaların variantlarından istifadə etmək mənasına gəlir. Eklektika, yunanca əlyazmaların hər hansı bir ailəsinin orijinalları tam əks etdirdiyi görüşünü rədd edir.

Ekzegeza. Bu, konkret mətn parçasını şərh etmək üçün işlənən texniki termdir. (Məntdən) “kənara hərəkət etmək” mənasına gələn bu söz, müəllifin məqsədini müvafiq tarixi fonda, ədəbi kontekstdə, sintaksisə və sözün işləndiyi dövrdəki mənasına əsasən anlamağı hədəfləyir.

Etimologiya. Söz tədqiqinin sözün orijinal mənasını müəyyən etməyə xidmət edən bir hissəsidir. Sözün kök mənası, konkret kontekstlərdə daşdığı mənaların müəyyən etməsi üçün əsas təşkil edir. Şərh etmə prosesinin mərkəzində etimologiya deyil, sözün işləndiyi dövrdəki mənası durur.

Eyzegeza. Ekzegezanın əskidir. Ekzegeza müəllifin məqsədindən hərəkət etmək, eyzegeza isə başqa bir düşüncə və ya görüşə doğru hərəkət etmək deməkdir.

Ədəbi janr. Bu termin bəşəri ünsiyyətin şeir və ya tarixi hekayət kimi mümkün formalarını bildirir. Bütün yazılı ədəbiyyatın ümumi şərh prinsiplərindən əlavə olaraq, hər ədəbiyyat növünün özünəməxsus hermenevtik prosesləri vardır.

Əlyazma. Yunanca Əhdi-Cədidin müxtəlif surətləri. Bunlar adətən (1) üzərində yazıldığı materiala (papirus, dəri) və ya (2) yazılış şəklinə (böyük hərflər və ya bitişik yazı) görə müxtəlif növlərə ayrılabilir. Əlyazma termininin ixtisar forması “MS” (manuskript/əlyazma) və ya “MSS” (manuskriptlər/əlyazmalar).

Hermenevtika. Bu, ekzegezanı idarə edən prinsiplər üçün işlənən texniki termdir. Bu həm xüsusi qaydalar, həm də sənət/ənamdır. Müqəddəs Kitab hermenevtikası adətən ümumi prinsiplər və xüsusi prinsiplər olmaq üzrə iki kateqoriyaya bölünür. Bunlar, Müqəddəs Kitabda olan müxtəlif ədəbiyyat növlərinə bağlıdır. Hər növün (janrın) özünəməxsus prinsipləri olduğu kimi, hamısında eyni şərh prosesi tətbiq olunur.

Hərfi. Bu, hermenevtikanın Antakyadan irəli gələn mətnə əsaslanan tarixi metodunun başqa bir adıdır. Bu deməkdir ki, məcazların varlığı qəbul edilsə də, şərh etmə prosesində bəşəri dilin adı, açıq mənaları əsas götürülür.

Hikmət ədəbiyyatı. Qədim Yaxın Şərqdə (və müasir dünyada) xeyli yaygın olan bir ədəbi janrdır. Əsasən bu, şeir, məsəl və ya esse vasitəsilə yeni nəsllə uğurlu həyat prinsiplərini öyrətmək cəhdidir. Bu ədəbiyyat cəmiyyətdən daha çox fərdə ünvanlanıb. Tarixə müraciət etməyən bu ədəbiyyat həyat təcrübələrinə və müşahidələrə əsaslanır. Müqəddəs Yazıda Əyyubun Kitabından Nəğmələr Nəğməsi Kitabına qədərki hissədə YAHVE-nin varlığı və ibadət arxa planda vardır, ancaq bu dini dünyagörüşü insanın hər vaxt yaşadığı hər təcrübəsində açıq şəkildə büruzə vermir.

Bu janr ümumi həqiqətləri öyrədir və ümumiyyətlə doğrudur, amma hər konkret vəziyyətdə tətbiq edilməz.

Müdrük adamlar həyata dair çətin suallar verməyə cəsarət ediblər. Çox vaxt ənənəvi dini görüşlərə meydan oxuyublar (Əyyub və Vaiz). Bunlar, həyatdakı faciələrin asan cavablarına zidd olaraq gərginlik yaradır və görüşlərimizi balanslaşdırır.

Janr. Müxtəlif ədəbiyyat növlərini bildirən bu fransız sözü, ədəbi formaların bölündüyü tarixi hekayət, şeir, məsəl, apokaliptika və qanunvericilik kimi müstəqil xüsusiyyətli kateqoriyaları bildirir.

İdiom. Müxtəlif mədəniyyətlərdə olan idiomlar, tərkibindəki ayrı sözlərin adi mənalarına bağlı olmayan bir mənayı daşıyan ifadələrdir. Müasir nitqdə, məsələn, “gülməkdən qırıldım”, “sevincindən göyə tullanır” kimi ifadələr işlənir. Müqəddəs Kitabda da buna bənzər ifadələr vardır.

İkimənallıq. Yazılı bir sənəddə iki və ya çox mənənin mümkün olduğu, yaxud eyni zamanda iki və ya çox şeyə işarə edildiyi hal ikimənallıq adlanır. Ehtimal ki, Yəhya ikimənallıqdan qəsdən istifadə edib.

İlahi ilham. Bu ifadə, Allahın Öz vəhyini dəqiq və açıq bir şəkildə yazmaları üçün Müqəddəs Kitabın müəlliflərinə istiqamət verməsini və bu yolla bəşəriyyətə xitab etməsini bildirir. Tam anlayış adətən üç terminlə ifadə olunur: (1) vəhy – Allah bəşəriyyətin tarixində fəal olub; (2) ilahi ilham – Allah seçdiyi insanlara Öz işlərini və mənalarını izah edib və bunları bəşəriyyət üçün yazmalarını əmr edib; (3) nurlandırma – insanlar Allahın Özünü tanıtmalarını anlasınlar deyərək Allah onlara Öz Ruhunu verib.

İnduktiv. Bu, xüsusi müddəalardan bütün olana hərəkət edən düşüncə metodudur. Müasir elmin empirik üsulu olan induktiv metodda Aristotelin yanaşması əks olunur.

İsgəndəriyyə məktəbi. Müqəddəs Kitabı şərh etmənin bu üsulu b.e. II əsrdə Misirin İsgəndəriyyə şəhərində meydana gəlmişdir. Bu üsul, Platonun davamçısı Filonun şərh etmə prinsiplərinə əsaslanır. Buna çox vaxt alleqorik şərh üsulu deyirlər. Reformasiya dövrünə qədər məhz bu üsul imanlılar cəmiyyətində hakim idi. Bu üsulün rüknü Origen və Avqustin idi. Bax: Moyzes Silva, “İmanlılar cəmiyyəti Müqəddəs Kitabı yanlış oxumuşdurmu?” (Moises Silva, *Has The Church Misread The Bible?*) (Academic, 1987)

Kanon. Bu termin, unikal şəkildə Allahdan ilham almış yazıları bildirir. Bu söz həm Əhdi-Ətiq, həm də Əhdi-Cədid yazılarına dair işlənir.

Qanunpərəstlik. Bu, qayda-qanunlara və ya mərasimlərə həddən artıq əhəmiyyət verməkdir. Allaha məqbul olmaq üçün insan, qaydalara əməl etməsinə ümid bağlayır. Bu halda münasibətlər qiymətdən salınır və əməllər ucaldılır, halbuki bunların İKİSİ DƏ müqəddəs Allah və günahkar insanlar arasındakı əhdin vacib cəhətləridir.

Qənaət. Burada qənaət dedikdə bir mövzu barəsində əvvəlcədən mənimsənilən qənaəti nəzərdə tuturuq. Biz çox vaxt Müqəddəs Yazını araşdırmamışdan bəzi mövzular barədə müəyyən görüşlərə malikik. Belə qənaət həmçinin qərəzli fikir, *a priori* mövqe və ya güman olaraq bilinir.

Qərəzlilik. Bir obyektə və ya nöqtəyi-nəzərə qarşı bu və ya digər münasibəti bildirir. Belə münasibətlə yanaşdıqda bitərəf, ədalətli olmaq qeyri-mümkündür.

Qnostisizm. Bu bidət barədə əksərən II əsr qnostik yazılarından məlumat alırıq. Lakin qnostik fikirləri hələ I əsrdə (və daha öncə) meydana gəlməyə başlamışdı.

II əsrdə yaşamış Valentiniyin və Kerinin bəzi təlimləri belə idi: (1) maddə və ruh əzəldən birgə mövcud olub (ontoloji dualizm). Maddə pisdır, ruh isə yaxşıdır. Allah ruh olduğundan şər maddəni düzəltməkdə birbaşa iştirak edə bilməz; (2) Allah və maddə arasında Allahdan şüalanan *eon*-lar (yaxud mələk səviyyələri) vardır. Bunların ən sonuncusu və ya ən altda olanı Əhdi-Ətiqdəki YAHVE idi, kainatı (*kosmos*) yaradan; (3) İsa da YAHVE kimi Allahdan şüalanan, lakin şkalada daha üst yeri tutan, həqiqi Allaha daha da yaxınlaşan şəxs idi. Bəziləri Onu ən uca sayırlar, lakin O hər halda Allahdan aşağıdır və

qətiyyən bəşər olmuş Allah deyildir (müq. et. Yəh. 1:14). Maddə şər olduğuna görə İsa insan bədənində malik ola-ola ilahi ola bilməzdi. Demək ki, İsa ruhani bir xəyalat idi (müq. et. 1Yəh. 1:1-3; 4:1-6); (4) xilas İsayə imanla və həmçinin yalnız xüsusi şəxslərə məlum olan xüsusi biliklə əldə olunur. Səməvi sferlərdən keçmək üçün bilik (gizli sözlər, parollar) lazım idi. Allaha qovuşmaq üçün həmçinin yəhudi qanunpərəstliyi də lazım idi.

Qnostik yalançı müəllimlər iki əks əxlaqi sistemi təbliğ edirdi: (1) bəziləri üçün həyat tərzi həyatla heç əlaqəli deyil idi. Belə adamların qənaətinə, xilas və ruhanilik mələk sferlərindən (*eon-lar*) keçirən gizli bilikdən (parollardan) ibarət idi; (2) başqalarının qənaətinə, xilas üçün həyat tərzi həlledici idi. Belə adamlar, asket həyat tərzinin həqiqi ruhaniliyi sübut etdiyini deyirdi.

Masoret mətn. B.e. IX əsrə aiddir. Bunlar, yəhudi ilahiyyatçıların sait nöqtələri və digər mətn qeydləri ilə nəsilən-nəslə çatdırdığı ibrancə Əhdi-Ətiq əlyazmalarıdır. Əhdi-Ətiqin İngiliscə tərcümələrinin əsaslandığı başlıca mətndir. Tarixən Ölü dəniz tumarlarından bilinən ibrancə əlyazmalar, ələlxüsus Yeşaya Kitabı ilə təsdiqlənmişdir. İxtisar forması “MT”dir.

Metonimiya. Bu, bir əşyanın əvəzinə onunla əlaqədar olan başqa əşyanın adının çəkildiyi məcaz növüdür. Məsələn, “çaynıq qaynayır” dedikdə əslində “çaynıqın içindəki su qaynayır” nəzərdə tuturuq.

Məsih mərkəzli (xristosentrik). Məsihin mərkəzi yerini təsvir etmək üçün işlənən termin. Mən bunu İsanın bütün Müqəddəs Kitabın Rəbbi olduğu anlayışı ilə bağlı olaraq işlədirəm. Əhdi-Ətiq Məsihə işarə edir, Məsih onu yerinə yetirir və onun məqsədi olur (müq. et. Mat. 5:17-48).

Mətdən sübut üçün istifadə. Bu, Müqəddəs Yazıdan bir ayəni sitat gətirərək, yaxın kontekstini və ya daha geniş konteksti nəzərə almadan onu şərh etmək deməkdir. Beləcə ayələr müəllifin məqsədindən kənar edilir və sitat gətirən adam Müqəddəs Kitabın səlahiyyəti əsasında öz şəxsi fikrini sübut etməyə çalışır.

Mətn hissəsi. Müqəddəs Kitaba daxil olan bir kitabın böyük məntiqi hissələrini bildirir. Mətn hissəsi bir neçə ayədən, paraqrafdan və ya fəsildən ibarət ola bilər. O, vahid bir mövzuya aid hissədir.

Mətn tənqidçiliyi. Müqəddəs Kitabın əlyazmalarının tədqiqidir. Mətn tənqidçiliyi vacibdir, çünki Yazının orijinaları mövcud deyil və əldə olan surətlər bir-birindən fərqlənir. Mətn tənqidçiliyi fərqli variantları izah etməyə və Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədidin avtoqraflarındakı orijinal sözləri (imkan dairəsində) müəyyən etməyə çalışır. Buna çox vaxt “alt tənqidçilik” deyilir.

Muratorinin parçası. Bu, Əhdi-Cədidin kanonik kitablarının bir siyahısıdır. B.e. 200-cü ildən əvvəl Romada yazılmışdır. Protestantların istifadə etdiyi Əhdi-Cədidin 27 kitabının adları orada eynilə verilir. Bu əyani şəkildə göstərir ki, Roma imperiyasının müxtəlif yerlərindəki imanlılar cəmiyyətləri hələ IV əsrdəki böyük kilsə məclislərindən əvvəl Əhdi-Cədid kanonunu “praktiki olaraq” təsdiq etmişdilər.

Müqəddəs Kitabın səlahiyyəti. Bu ifadə xüsusi olaraq orijinal müəllifin öz dövrünə nə dediyini anlamaq və bu həqiqəti bizim dövrümüzdə tətbiq etmək mənasında işlənir. Müqəddəs Kitabın səlahiyyəti deyildikdə adətən Müqəddəs Kitabı bizə yol göstərən yeganə səlahiyyətli mənbə olaraq qəbul etmək nəzərdə tutulur. Lakin hal-hazırda geniş yayılmış yanlış şərhlərə görə mən bu məfhumu Müqəddəs Kitabın tarixi-qrammatik üsul əsasında şərh edilməsi olaraq konkretləşdirmişəm.

Müqəddəs Yazı analoqiyası. Bu ifadə bütöv Müqəddəs Kitabın Allahdan ilham almış olduğu üçün ehtiva etdiyi mətnlərin bir-birinə zidd ola bilməməsi, əksinə, bir-birini tamamlamasını bildirir. Müqəddəs Kitabın bir yerini şərh etməkdə paralel yerlərdən istifadə, bu qənaətə əsaslanır.

Nestorianlıq. Nestorius V əsrdə Konstantinopol patriarxı idi. Suriyanın Antakya şəhərində təhsil alan Nestorius İsanın, tam bəşəri və tam ilahi olmaq üzrə iki təbiətə malik olduğunu təsdiq edib. Bu görüş, İsgəndəriyyənin ortodoksal “bir təbiət” görüşünə zidd idi. Nestoriusu ən çox narahat edən, Məryəmə “Tanrı anası” deyilməsi

idi. Nestorius İsgəndəriyyəli Kirilə və eləcə də Antakyada aldığı təhsilə qarşı çıxıb. Antakya Müqəddəs Kitab şərhinin tarixi-qrammatik-məntşünas yanaşmasının mərkəzi, İsgəndəriyyə isə alleqorik şərh məktəbinin mərkəzi idi. Axırda Nestorius vəzifəsindən azad edilib və sürgün edilib.

Nurlandırma. Bu ifadə, Allahın insanlara danışmasını bildirir. Tam anlayış adətən üç terminlə ifadə olunur: (1) vəhy – Allah bəşəriyyətin tarixində fəal olub; (2) ilahi ilham – Allah seçdiyi insanlara Öz işlərini və mənalərini izah edib və bunları bəşəriyyət üçün yazmalarını əmr edib; (3) nurlandırma – insanlar Allahın Özünü tanıtmalarını anlasınlar deyə Allah onlara Öz Ruhunu verib.

Orijinal müəllif. Müqəddəs Yazının həqiqi müəllifləri.

Ölü dəniz tumarları. 1947-ci ildə Ölü dənizin yaxınlığında tapılan bir sıra ibrancə və aramicə mətnlər. Bunlar, I əsrdə təriqətçi yəhudilərin dini kitabxanası idi. Roma işğalı və 60-cı illərin zelot müharibələri üzündən bu tumarlar saxsı qablar içində germetik bağlanıb və mağaralarda gizlədilib. Bu tumarlar I əsr Fələstinin tarixi fonunu anlamağımıza çox kömək edib və masoret mətnin ən azından b.e.ə. I əsrə aid olan son dərəcə dəqiq yazı olduğunu təsdiqləyib. Ölü dəniz tumarlarının ixtisar forması “DSS”-dir.

Papirus. Misirdən gələn bir növ yazı materialıdır. Çay qamışından düzəldilir. Əhdi-Cədidin ən qədim surətlərinin yazılmış olduğu materialdır.

Paradoks. Hər ikisi doğru olan, ancaq bir-birinin əksi olaraq göründüyünə görə gərginlik yaradan həqiqətlər. Paradoksda həqiqət əks bucaqlardan təqdim edilir. Müqəddəs Kitabın çoxlu həqiqətləri paradoksal (yaxud dialektik) cütlərlə təqdim olunur. Müqəddəs Kitabın həqiqətləri təcrid olunmuş ulduzlar deyil, çoxlu ulduzlardan ibarət olan bürclərdir.

Paraqraf. Nəsrədə bir mərkəzi fikri olan elementar mətn vahididir. Bu mərkəzi fikri izləsək, önəmsiz fikirləri ön plana çəkməyəcək və orijinal müəllifin məqsədindən ayrılmayacağıq.

Paralel yerlər. Bunlar bütün Müqəddəs Kitabın Allahdan verildiyi və öz-özünü şərh etməyə, paradoksal həqiqətləri balanslaşdırmağa qadir olduğu inancının bir hissəsidir. Bundan əlavə, paralel yerlər aydın olmayan və ya ikimənalı olan bir mətn parçasını şərh etməkdə kömək edə bilər və həmçinin müəyyən mövzu barədə ən aydın olan ayəni və ya bütün ayələri tapmaqda faydalı ola bilər.

Perifraz. Müqəddəs Kitab tərcüməsi ilə bağlı bir termdir. Müqəddəs Kitab tərcüməsi, hər ibrani və ya yunan sözünün ayrıca tərcümə olduğu “sözbəsöz” tərcüməsindən tutmuş orijinal sözlərə və ya cümlə quruluşlarına məhəl qoymadan yalnız fikri çatdıran “perifraz”a qədər geniş bir sahə olaraq düşünülə bilər. Bu iki nəzəriyyənin arasında yer alan “dinamik ekvivalent” orijinal mətnə ciddi yanaşma və eyni zamanda mətni müasir qrammatik formalar və idiomlarla tərcümə etmə prinsipidir. Müqəddəs Kitab tərcüməsinin müxtəlif növləri barədə faydalı məlumat üçün bax: Fi və Styuart, “Müqəddəs Kitabı necə oxumaq lazımdır” (Fee and Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, s. 35).

Platon. Qədim Yunan mütəfəkkirlərindən biridir. Onun fəlsəfəsi isgəndəriyyəli, misirli ilahiyyətçilər və sonra Avqustin vasitəsilə erkən imanlılar cəmiyyətinə xeyli təsir edib. Platon öyrədirdi ki, yer üzündə hər şey xəyalidir və ruhani arxetiplərin surətindən başqa bir şey deyildir. İlahiyyətçilər daha sonra Platonun “formalar/ideyalar” fikrini ruhani əməllə eyniləşdiriblər.

Rabbiniq yəhudiliyi. Yəhudi xalqının tarixində bu mərhələ Babil sürgünündən başlayıb (b.e.ə. 586-538). Kahinlərin və məbədin rolu azaldıqca yerli sinaqoqlar yəhudi həyatında ön plana çıxıblar. Yəhudi mədəniyyətinin, ünsiyyətinin, ibadətinin və Müqəddəs Kitabın tədqiq edilməsinin yerli mərkəzləri olan sinaqoqlar xalqın dini həyatında mühüm rol oynamağa başlayıb. İsanın dövründə bu “ilahiyyətçilərin dini” kahinlərin dini ilə paralel idi. B.e. 70-ci ildə Yerusəlimin süqutu ilə fariseylərin başçılıq etdiyi sinaqoqlar

yəhudilərin dini həyatına nəzarət etməyə başlayıb. Sinaqoq üçün Tövrətin şifahi ənənəyə (Talmuda) əsaslanan praktiki, qanunpərəst şərh səciiyyəvidir.

Ruhaniləşdirmə. Bu söz “alleqorik şəkildə şərh etmə”nin sinonimidir; mətni tarixi və ədəbi kontekstindən uzaqlaşdıraraq digər meyarlara əsasən şərh etmədir.

Semantik sahə. Bir söz ilə əlaqəli olan bütün mənalar. Bir sözün müxtəlif kontekstlərdə müxtəlif mənə çalarlıqları vardır.

Septuaqinta. İbrani Əhdi-Ətiqin yunan dilinə tərcüməsinin adıdır. Ənənəyə əsasən, bu tərcümə Misirin İsgəndəriyyə şəhərindəki kitabxana üçün yetmiş yəhudi alimi tərəfindən yetmiş gün içərisində həyata keçirilmişdir. Ənənəvi tarix təqribən b.e.ə. 250-ci ildir (həqiqətdə isə bu tərcümənin tamamlanması üçün güman ki yüz ildən çox vaxt lazım olub). Bu tərcümə çox əhəmiyyətlidir, çünki (1) ibrancə masoret mətni ilə müqayisə edilə biləcək qədim bir mətdir; (2) b.e.ə. III-II əsrlərdə yəhudi şərhçiliyinin vəziyyətini göstərir; (3) yəhudilərin İsanı rədd etməzdən əvvəl Məsih barəsindəki təsəvvürlərini əks etdirir. İxtisar forması “LXX”-dir.

Sətiraltı. Bu, Müqəddəs Kitabı orijinal dillərdə oxuya bilməyən insanların onun mənasını və strukturunu təhlil etməsinə imkan verən köməkçi vəsaitdir. Orijinal dildəki mətnin hər sözünün altında həmin sözün hərfi tərcüməsi verilir. Bu vəsait “analitik leksikon”la birgə istifadə edildikdə ibrani və yunan dillərinin formaları və əsas təriflərini verəcəkdir.

Simfoniya. Bu, Müqəddəs Kitabı öyrənmək üçün nəzərdə tutulan bir növ köməkçi vəsaitdir. Hər sözün Əhdi-Ətiqdə və Əhdi-Cədidə işləndiyi hər yeri qeyd edən bu vəsait bir neçə cəhətdən faydalı olur: (1) tərcümədəki hər sözün ibrancə və yunanca orijinal qarşılığını müəyyən etməkdə; (2) eyni ibrani və ya yunan sözünün işləndiyi ayələri müqayisə etməkdə; (3) iki ayrı ibrani və ya yunan sözünün tərcümədə eyni sözlə verildiyi yerləri göstərməkdə; (4) istənilən sözün müəyyən kitablarda və ya müəyyən müəlliflər tərəfindən neçə dəfə işlənməsini göstərməkdə; (5) Müqəddəs Kitabda istənilən yeri tapmağa kömək etməkdə (bax: Uolter Klark, “Əhdi-Cədid yunanca köməkçi vəsaitlərindən necə istifadə edilməlidir” – Walter Clark, *How to Use New Testament Greek Study Aids*, ss. 54-55).

Sinaitikus. Bu, b.e. IV əsrə aid yunanca əlyazmadır. Sina dağının ənənəvi yeri Cebel-Musadakı Müqəddəs Katerina mənastrında alman alim Tişendorf (Tischendorf) tərəfindən tapılmış olan bu əlyazma ibrani əlifbasının ilk hərfi “alef” [א] olaraq göstərilir. Həm Əhdi-Ətiq, həm də tam Əhdi-Cədidən ibarətdir. Əlimizdə olan ən qədim unsial əlyazmalardan biridir.

Sinonim. Eyni mənanı və ya bənzər mənaları daşıyan sözlərdir (lakin həqiqətdə semantik sahələri tamamilə üst-üstə düşən iki söz yoxdur). Sinonimlər bir-birinə o qədər yaxındır ki, mənanı dəyişdirmədən cümlədə bir-birini əvəz edə bilər. Həmçinin ibrani poetik paralelizminin üç formasından birini bildirmək üçün istifadə olunur. Bu anlamda şeirdə eyni həqiqəti ifadə edən iki misra sinonim adlanır (müq. et. Zəb. 103:3).

Sintaksis. Bu yunan sözü cümlənin strukturunu bildirir. Sintaksis, cümlənin hissələrinin bir fikri ifadə etmək üçün təşkil edildiyi qaydalarla əlaqədardır.

Sintetik. Bu, ibrani şeir növlərini bildirən üç termindən biridir. Bu termin, bəzən “klimatik” olaraq adlandırılan bir-birinə yığılmaq yolu ilə qurulan şeir misralarına aiddir (müq. et. Zəb. 19:7-9).

Sistematik teologiya. Bu, Müqəddəs Kitabın həqiqətlərini birləşdirilmiş və məntiqli surətdə təşkil etmək məqsədi daşıyan şərh fəaliyyətidir. Məsihçi teologiyası sırf tarixi deyil, məntiqi şəkildə, kateqoriyalar üzrə (Allah, insan, günah, xilas və s.) təqdim etmə cəhdidir.

Şərh. Bu xüsusi növ köməkçi vəsaitdir. Müqəddəs Kitaba daxil olan bir yazı (kitab) barədə ümumi məlumat verilir. Sonra kitabın hər hissəsinin mənasını izah etməyə cəhd edilir. Bəzi şərhlərdə tətbiq ön plandadır, bəzilərinə mətn daha texniki şəkildə təhlil olunur. Bu kitablar faydalıdır, lakin onlardan istifadə etməzdən əvvəl oxucu gərək özü araşdırsın. Heç kəsin şərhlərini tənqidsiz qəbul etmək olmaz. Bir qayda olaraq, müxtəlif teoloji baxışlardan yazılmış şərhləri müqayisə etmək faydalı olur.

Talmud. Bu, yəhudi şifahi ənənəsinin yazılı formasıdır. Yəhudilər inanırlar ki, bu ənənə Musaya Sina dağında Allah tərəfindən verilib. Həqiqətdə isə bu, yəhudi müəllimlərinin əsrlər boyunca əldə etdikləri kollektiv hikmətinə bənzəyir. Talmudun iki fərqli yazılı versiyası vardır: Babil Talmudu və daha qısa və natamam olan Fələstin Talmudu.

Tekstus Reseptus. Bu, Elzevirin 1633-cü ildə nəşr etdiyi yunanca Əhdi-Cədidin adıdır. Əslində bu, gec dövərə aid bir neçə yunanca əlyazmaya və eləcə də Erazmın (1510-1535), Stefanusun (1546-1559) və Elzevirin (1624-1678) latınca versiyalarına əsasən tərtib edilmiş yunanca Əhdi-Cədidir. A.T. Robertson, “Əhdi-Cədid mətn tənqidçiliyinə giriş” (A. T. Robertson, *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament*, s. 27) kitabında deyir ki, “Bizans mətni praktiki olaraq *Tekstus Reseptus*-dur”. Bizans mətni erkən dövr yunanca əlyazmanın üç ailəsindən (Qərb, İsgəndəriyyə və Bizans) ən qiymətsiz olanıdır və əsrlər boyunca əllə köçürülən mətnlərin çoxlu səhvlərini ehtiva edir. Lakin, A.T. Robertson həmçinin deyir ki, “*Tekstus Reseptus* bizim üçün olduqca dəqiq mətni qoruyub saxlamışdır” (s. 21). Yunanca əlyazma ənənəsi (ələxusus Erazmın üçüncü nəşri, 1522-ci il) 1611-ci ilin Kral Yakovun ingiliscə tərcüməsinin əsasını təşkil edir.

Təbii vəhy. Allahın insanlara Özünü tanıtmasının bir kateqoriyasıdır. Təbiətin nizamı (Rom. 1:19-20) və insanın vicdanından (Rom. 2:14-15) ibarət olan təbii vəhy barədə Zəb. 19:1-6-da və Rom. 1-2-ci fəsillərdə bəhs olunur. Allahın Özünü xüsusi olaraq Müqəddəs Kitabda və ən çox Nazaretli İsadada tanıtdığı xüsusi vəhydən fərqlənir.

Məsihiçi alimlərinin arasındakı “qədim yer üzünü” hərəkəti (məs., Hyu Rossun (Hugh Ross) yazıları) bu teoloji kateqoriyaya böyük əhəmiyyət verirlər. Onlar bu kateqoriyaya əsasən deyirlər ki, bütün həqiqət, Allahın həqiqətidir. Təbiət, Allah haqqındakı biliyə açılan qapıdır və xüsusi vəhydən (Müqəddəs Kitabdan) fərqlənir. Təbii vəhy, alimlərə təbiətin nizamını araşdırmaq imkanı verir. Məncə, bu, müasir elmi dünyaya şahadət etmək üçün əla yeni fürsət verir.

Təsvir dili. Əhdi-Ətiqin yazıldığı idiomlarla bağlı olaraq işlənən bu termin, dünyanı beş duyğumuzla qavradığımız kimi təsvir etməyə aiddir. Müqəddəs Yazı elmi dildə yazılmayıb və elmi təsvir olaraq nəzərdə tutulmayıb.

Tipoloji. Bu, şərh etmənin xüsusi növüdür. Adətən analoji simvol vasitəsilə Əhdi-Ətiqin bir yerində Əhdi-Cədidə aid bir həqiqətin kəşf edilməsini bildirir. Hermenevtikanın bu kateqoriyası İsgəndəriyyə metodunun mühüm bir ünsürü olub. Şərh etmənin bu növündən sui-istifadənin qarşısını almaq üçün onu Əhdi-Cədidə yazılmış konkret nümunələrlə məhdudlaşdırmaq lazımdır.

Tövrət. İbrani dilində “təlim” deməkdir. Musanın yazılarının (Yaradılışdan Qanunun Təkrarına qədər) rəsmi adı olub. Yəhudilər üçün ibrani kanonunun ən səlahiyyətli hissəsidir.

Vatikanus. Bu, b.e. IV əsrə aid yunanca əlyazmadır. Vatikanın kitabxanasında tapılıb. İlk olaraq bütün Əhdi-Ətiq, apokriflər və Əhdi-Cədidən ibarət idi. Lakin bəzi hissələri itmişdir (Yaradılış, Zəbur, İbranilərə Məktub, Pastoral Məktublar, Filimon və Vəhy Kitabı). Avtoqraflardakı orijinal sözləri müəyyən etmək üçün çox faydalı bir əlyazmadır. Baş “D” hərfi ilə göstərilir.

Vəhy. Bu ifadə, Allahın insanlara danışmasını bildirir. Tam anlayış adətən üç terminlə ifadə olunur: (1) vəhy – Allah bəşəriyyətin tarixində fəal olub; (2) ilahi ilham – Allah seçdiyi insanlara Öz işlərini və mənalarnı

izah edib və bunları bəşəriyyət üçün yazmalarını əmr edib; (3) nurlandırma – insanlar Allahın Özünü tanıtmalarını anlasınlar deyərək Allah onlara Öz Ruhunu verir.

Vulqata. Müqəddəs Kitabın İyeronim tərəfindən latın dilinə tərcüməsinin adıdır. Roma katolik kilsəsinin əsas və ya “standart” tərcüməsi olub. B.e. 380-ci illərdə tamamlanmışdır.

YAHVE. Əhdi-Ətiqdə Allahın əhd adıdır. Çıx. 3:14-də izah olunur. İbranicə “olmaq” feilinin **icbar növüdür.** Allahın adını boş yerə dilinə gətirməkdən qorxan yəhudilər bu adı ibranicə “Rəbb” mənasına gələn *Adonai* sözü ilə əvəz ediblər. Bu səbəbdən YAHVE adı Müqəddəs Kitabda “Rəbb” olaraq tərcümə olunur.

Yüksək tənqidçilik. Müqəddəs Kitab şərhinin bu hissəsi, Müqəddəs Kitaba daxil olan konkret kitabın tarixi fonu və ədəbi strukturu ilə məşğul olur.

© 2014 Bible Lessons International. Bütün hüquqlar qorunur.

DOKTRİN BƏYANATI

Əslində iman bəyanatlarına, əqidələrə deyil, Müqəddəs Kitabın özünə üstünlük verirəm. Ancaq dərk edirəm ki, mənə tanımayanlar iman bəyanatım sayəsində doktrinal mövqeyimi qiymətləndirə biləcəklər. Teoloji səhvlərin və yalanların geniş yayıldığı bu dövrdə öz teologiyamın xülasəsini diqqətinizə çatdırıram.

1. Müqəddəs Kitab – həm Əhdi-Ətiq, həm də Əhdi-Cədid – Allahdan ilham almış, səhvsiz, səlahiyyətli Allah kəlamıdır. Allah, fəvqəltəbii rəhbərliyi altında insanlar tərəfindən qələmə alınmış Müqəddəs Kitab vasitəsilə Özünü tanıdır. Allaha, Onun məqsədlərinə dair həqiqətin yeganə mənbəyi Müqəddəs Kitabdır. Bu Kitab həmçinin imanlılar cəmiyyətinin imanı və əməli üçün yeganə mənbədir.
2. Əzəli, əbədi, Yaradan və Xilaskar olan bir Allah vardır. O, görünən və görünməyən hər şeyi yaradandır. O, sevən və qayğıkeş Allah kimi Özünü tanıdı, lakin O həmçinin saleh və ədalətlidir. Allah Özünü üç ayrı şəxsə tanıdı: Ata, Oğul, Müqəddəs Ruh. Onlar həqiqətən ayrıdır və eyni zamanda eyni varlığa malikdir.
3. Allah dünyaya nəzarət edir, yaratdıqları üçün ümumi əzəli dəyişməz planı olduğu kimi, hər insanın azad iradəsinə imkan verən fərdi bir planı vardır. Allahın bilmədiyi və icazə vermədiyi heç bir şey baş verməz, amma O mələklərin və insanların azad seçiminə imkan verir. İsa, Atanın seçdiyi Şəxsdir və potensial olaraq hamı İsa seçilmişdir. Allahın olacaq olayları əvvəldən bilməsi, insanın əzəldən təyin edilmiş bir həyat yolunu keçməyə məcbur olduğu mənasına gəlmir. Hər kəs öz fikirlərinə, əməllərinə görə məsuliyyət daşıyır.
4. İnsanlar Allahın surətində, günahdan azad olaraq yarandıqları halda, Allaha qarşı itaətsizliyi seçiblər. Adəm və Həvva fəvqəltəbii bir şəxs tərəfindən sınağa çəkildikləri halda, öz iradələri ilə seçdikləri eqosentrizm üçün cavabdeh olublar. Onların asiliyi bütün bəşəriyyətə və yaradılışa təsir etmişdir. Biz hamımız həm Adəmdəki ümumi vəziyyətimiz, həm də fərdi olaraq öz iradəmizlə itaətsiz olduğumuz üçün Allahın mərhəmətinə və lütfünə möhtacıq.
5. Allah günaha batmış bəşəriyyət üçün bağışlanma və bərpa olunma yolunu hazırlayıb. Allahın vahid Oğlu İsa Məsih bəşər olmuş, günahsız həyat sürmüş və əvəzedici ölümü vasitəsilə bəşəriyyətin günahının cəzasını çəkmişdir. İsa, Allahla ünsiyyətin bərpa olunmasına, şərikliyə aparən yeganə yoldur. İsanın tamamlanmış işinə iman etməkdən başqa xilas yolu yoxdur.
6. Hər kəs Allahın İsa bəxş etdiyi bağışlanma və bərpa olunma fərdi olaraq qəbul etməlidir. Buna görə Allahın İsa vasitəsilə verdiyi vədlərə inanmağı və bildiyimiz günahlardan əl çəkməyi öz iradəmizlə qərara almalıyıq. Bax: Xüsusi mövzu: "“Qəbul etmək”, "iman etmək", "iqrar/etiraf etmək" və "çağırmaq" nə deməkdir?"
7. Məsihə güvəndiyimizə görə hamımız tam bağışlanmış və bərpa olunmuşuq. Bu yeni münasibətlərin əlaməti, dəyişmiş və dəyişməkdə olan həyatımızdır. Allahın bəşəriyyət üçün məqsədi bir gün cənnətə getmələri ilə kifayətlənməz, indidən Məsihə bənzəmələridir. Həqiqətən xilas olmuş insanlar bəzən günah etsələr də, ömürləri boyunca iman və tövbə etməyə davam edəcəklər.
8. Müqəddəs Ruh, “başqa İsa”dır. O dünyada yaşayır, həlak olanları Məsihə yönəldir və xilas olanları dəyişdirərək Məsihə bənzədir. İnsan xilas olanda ona Ruhun ənamları verilir. Bunlar İsanın həyatının və xidmətinin, Bədəni olan imanlılar cəmiyyətinin üzvləri arasında paylanmasıdır. Əsas etibarilə İsanın niyyətlərindən və rəftarlarından ibarət olan bu ənamlar Ruhun səmərəsi əsasında istifadə edilməlidir. Ruh Müqəddəs Kitabın yazıldığı zamanlarda fəal olduğu kimi, bu gün də fəaldır.
9. Ata dirilmiş İsa Məsihi hər şeyin Hakimi etmişdir. İsa bütün insanları mühakimə etmək üçün yer üzünə təkrar gələcəkdir. İsağa iman edən, adları Quzunun həyat kitabında yazılmış olan adamlar İsanın gəlişində əbədi izzətlənmiş bədənlərə bürünəcək və əbədi olaraq Onunla olacaqlar. Lakin Allahın həqiqətinə cavab verməyi rədd edənlər, Üçlükdə vahid olan Allahla ünsiyyətdən qaynaqlanan xoşbəxtlikdən əbədi olaraq uzaqlaşdırılacaqlar. Belə insanlar iblis və onun mələkləri ilə birlikdə məhkum ediləcəklər.

Bu əqidə, əlbəttə, tam və kamil deyildir, lakin mən ümidvaram ki, o, ürəyimin teologiyası barədə təsəvvür yaratmağınıza kömək edib. Mənim xoşuma gələn qayda budur:

“Əsaslarda birlik, periferiyada azadlıq, hər şeydə məhəbbət”.